Scribendi Carminis elegantia
cum omnes superaret ex Rhetorica
ad Dialecticam hoc libro donatus
fuit Wesselus Clock Hassensis.

Ita Testor
Joannes Lotzius
Rector

[illegible] ingenio [illegible] Adolescenti [illegible]
Coloniensi [illegible] sui [illegible] reliquit
[illegible] Hyacinthus [illegible]
Ordinis Praedicatorum

IOSEPHI À COSTA, SOCIETATIS IESV,

DE NATVRA NOVI ORBIS LIBRI DVO.

ET

DE PROMVLGATIONE EVANGELII APVD BARBAROS,

siue,

DE PROCVRANDA INDORVM salute, Libri sex.

COLONIAE AGRIPPINAE,
In officina Birckmannica, Sumptibus Arnoldi Mylij.
CIↃ. IↃ. XCVI.
Cum gratia & Priuilegio S. Cæs. Maiest.

PHILIPPO SECVNDO HISPANIARVM ATQVE INDIARVM REGI Catholico

IOSEPHVS A COSTA SAlutem & fœlicitatem D.

QVI diuturna peregrinatione longè positas regiones obierunt, solent ij, cùm ad patriam redeunt, rara aliqua atq; inusitata deferre suis, quos vel ipsa nouitate delectent. Quod si selecta etiam ac pretiosa videantur, non aliàs putant melius collocari posse, quàm oblata Principibus. Horum potentissime Rex, institutum mihi quoque imitandum existimaui: qui à maioribus ad Noui orbis nouum excolendum Christi agrum iampridem missus, vniuersam propemodum Indiam Occidentalem obierim, imperij certè tui amplissimi neq; mediocrem neq; parum locupletem portionem. Itaque inde in Europam

reuocatus post annos in Peruano regno exactos quindecim, in Mexicano & Insularibus duos, nihil habui quod pro insigni in Societatem nostram à te collata gratia, tantæ Maiestati supplex offerrem, nisi fruges quasdam, vt opinor, nouas, ex illa sanè tam remota terra deuectas, atque industriæ laborisq; nostri tenuitate collectas: hoc est, libros de Natura Noui orbis duos, & de procuranda Indorum salute, sex. Quos ego cùm in illis adhuc regionibus agerem, elaboraram, complecti cupiens tum quod ad studium cognoscendi attinet, quæ vetus philosophia minus est assecuta, tum quod ad causam Christi promouendam confert, quæ vocationem innumerabiliũ gentium ad Euangelium illustrant. Quæ si fideliter ac prudenter, vt Dei dispensatores decet, à nobis tractentur, magnos sine vlla dubitatione in Christi cognitione & cultu progressus facturæ sunt. Scio equidem munus maximo principe minimè dignum: sed inopiam excusat atq; eleuat ipsum muneris genus, quod ad studium sapientiæ spe-

tiæ spe-

tiæ ſpectat. Sapientiæ porrò vel exigua pars, quemadmodum beatus Iob cenſet, non conferetur tinctis Indiæ coloribus, nec lapidi Sardonyco pretioſiſſimo, vel Saphyro, non adæquabitur ei aurum. Neque enim ad diuinam illam atque altiſſimam ſapientiam cognoſcendam parum conferre putanda eſt rerum admirabilium contemplatio, quarum author eſt ipſa: neque verò ſtudium pietatis non vehementer accendet atque inflammabit ſalutis gentium bene explorata ratio, cùm conditor omnium idemq; redemptor perſpicuè declaret, velle ſe omnes ſaluos eſſe, atque ad agnitionem ſui ſancti nominis peruenire. A qua tanta diuinæ bonitatis largitate, minimè aliena putanda eſt gens Indorum, hominum profectò genus docile, manſuetum, obſequens. Te verò, Rex maxime, tot auitis regnis cumulatum, etiam vtriuſq; Indiæ Deus imperio auxit, totiuſque orbis tanquam annuli gemmam effecit, vt Catholicæ tuæ Maieſtatis & fides ſyncera, & pietas in Deum ardens ad omnes mor-

tales manet ac deriuetur. Vtinam tuum iſtum tam præclarum zelum in tuenda Dei Eccleſia, in propaganda Chriſti gloria, in expugnandis, ac debellandis Fidei hoſtibus, Rex ille Regum ſecundet, atque æterna fœlicitate proſequatur. Vale Rex maxime, & Societatem noſtram, noſque ipſos, ac noſtra omnia tuere tuo patrocinio. Madriti decimotertio Kalendas Februarias. Anno ſalutis noſtræ 1588.

EGo Aegidius Gonçalez Dauila Prouincialis Societatis IESV in prouincia Toletana, pro data mihi ad hoc facultate à reuerendo admodum noſtro patre Generali Claudio Aquauiua, poteſtatem façio, vt typis excuſſi in lucem edantur libri duo patris Ioſephi Acoſtæ presbyteri noſtræ Societatis, De natura noui orbis, & ſex de procuranda Indorum ſalute, quos diligenter legerunt, & approbarunt patres Benedictus Pereyrus, & Cyprianus Suarez Theologi eiuſdem Societatis. Precorq; Deum Opt. Max. bonorum omnium authorem, vt id redundet in eius gloriam, & Indorum ſalutem, ac totius ſanctæ Eccleſiæ vtilitatem. Compluti, in noſtro Collegio. Decimotertio Kalendas Februarij. Anno 1584.

AEgidius Gonçalez Prouincialis.

INDEX

INDEX CAPITVM LIBRORVM DE NATVRA NOVI ORBIS.

Capita Libri Primi.

Capita

Capita Libri Secundi.

INDEX CAPITVM LIBRORVM DE PROCVRANDA INDORVM SALVTE.

Libri primi Capita.

De

Libri secundi Capita.

De

Libri tertij Capita.

Quod

Libri quarti Capita.

De

Libri quinti Capita.

De

Libri sexti Capita.

DE NA-

DE NATVRA NOVI ORBIS, LIBER I.

COELVM NOVI ORBIS quosdam de rerum natura abstulisse. Cap. I.

NOVI huius Orbis gentes vsque adeò ab opinione veterum abfuisse videntur, vt pleriq; ne terram quidem hac parte esse putarent, nõnulli (quod amplius est) ipsum hoc cælum, sub quo nunc agimus, etiam de rebus auferrent. Et si enim plurimi atque optimi philosophorum cælum (vt est) totum sphæricũ & terram vndique ambiens tradiderunt, tamen ex nostris auctoribus neque pauci, neque obscuri contra senserunt mundum hunc vniuersum domui potius similem fabricantes, cui tectum ex vna tantùm parte non quaqua versus immineat. Neque enim terræ molem grauem in medio aëre suspendi rationem pati. Atq; alium esse cæmenti, alium culminis locum. Ac Ioãnes quidem Chrysostomus in commentarijs Epistolę ad Hebræos non semel eos prouocat ac lacessit, qui cælum sphæricum ponunt, cùm scriptura potius tabernaculum à Deo fixum commemoret, quo loco motum quoque omnem cælo adimit, solem verò & astra cætera ferri, vt volucres, cùm per aërem sese mouent, non sicut radij voluuntur in rota. B. Chrysostomo etiam Theodoritus Cy-

Chrysost homi. 14. et 27. in Epist. ad Hebr.
Hebr. 8.
Idem hom. 6. & 13. in Genes. & Hom. 12. ad pop. Antioch.

Theodorit. & Theophil. in commẽ. ad Hebr. 8.

Lactan. 3. li. diuin. instit. ca. 24.

Hieron. li. 2. in Epist. ad Ephe. in c. 4.

Sixtus Senen. lib. 5. Biblio. annot. 3.

August. lib. 2. de Gen. ad lit. ca. 9.

August. in Psal. 135.

rensis in hac parte assentitur, vt Theophylactus vbique. His omnibus antiquior Lactantius in libris diuinarum institutionum Philosophos Peripateticos, & Academicos de cæli figura & ambitu irridet ratione iam dicta, magisque Epicuri probat sententiam, qui terram ad chaos quoddam immane definit; quod attingere quoque videtur Hieronymus, vbi scribit, Physicus perscrutator oculos trans cælum leuat & vltra profundum terrarum & abyssi quoddam inane demergit. Porrò Aristotelis sententiam de cæli & figura & motione circulari sacræ Scripturæ contrariam Procopius in Commentarijs Geneseos pro certò affirmare narratur. Nam ego eius scripta non legi. Sed quicquid auctores hi senserint, equidem non magnoperè admiror, quos video grauioribus studijs intentos, demonstrationes Philosophicas non admodum perspexisse. Diuum Augustinum fortassè quis miretur, qui cùm sæcularis literaturæ peritissimus fuerit, & Physicen atque Astronomicam non mediocriter nouerit, tamen vtrum terra cælo vndique contineatur, vbique dubius hæret. Quid ad me pertinet, inquit, vtrum cælum sicut sphæra vndique concludat terram in media mundi mole libratam, an eam ex vna parte desuper velut discus operiat? Quo in loco coniecturis potius, quàm vlla solida demonstratione teneri cæli figuram sphæricam vult, quemadmodum de cælesti quoque circuitione, & ibi & aliâs tanquam de re dubia videtur scribere.

Celeste

Cæleste corpus omni ex parte esse rotundum, & in seipsum volui.

CAP. II.

SED facilè condonandum est patribus, si cùm cognoscendo colendoque creatori toti vacarent, de creatura minus aptè aliqua ex parte opinati sunt. Sæculi verò sapientes, qui tantum valuerunt, vt possent sęculum æstimare, vt scriptura loquitur, id est vniuersi huius ordinem certa ratione deprehendere, eo profectò infeliciores habendi sunt, quod operibus attẽdentes, aut nõ cognouerunt, quis esset artifex horum, aut certè cognitum non perinde atque oportuit, glorificauerunt, sed euanuerũt in cogitationibus suis. Certè Aristoteles, & cæteri Peripatetici Stoicis hac parte consentientes ea de cæli figura & conuersione tradiderunt, quæ nos hic terrarum positi apertius oculis intuemur, quã Philosophica vlla argumentatione didicimus. Sphæricum esse cęlum, & terram vndequaque concludere, dubitare nõ sinimur, qui portionem illius veteribus nunquam visam ex obuersa hac orbis parte spectamus, qui vtrumque cardinem, id est, polum Arcticum & Australem, de quo dubitat Augustinus, nauigatione vltra æquinoctialem circulum procedente, subinde notamus, qui gradus denique sexaginta vltra citraq; mediam lineam commeauimus, vt omittam interim, quæ alij certius explorare potuerunt vsq; ad septuagesimum ad Antarcticum gradum immẽsa nauigatione progressi. Vna nauis victoria prorsus inclyta de toto terrarũ orbe, simul de veterum immẽso inani triumphauit, Oceani magnitudinem cursu suo emensa, minoremq; terrę quantamcunq; molem

Sap. 13.

Rom. 1.

Plutar. de Placitis Philos. lib. 2. c. 2.

Aug. 2. lib. de Gen. ad lit. c. 10.

vel ipsis vestigijs hominis exemplo nouo declarans. Est igitur cæli figura perfecta atq; rotunda. Est terræ vniuersæ atq; aquæ sese mutuo complectentis globus omni ex parte definitus. Quod sanè & Philosophica & Astronomica ratio non suadere tantùm, verùm abundè etiam demõstrare potest. Nam vt omittam illa subtiliora, quo perfectissimum corpus deceat figura perfectissima, quod motus in orbem non possit esse æqualis & cõstans, si in angulos incidat, id quod prorsus necesse est fiat, si sol & reliqua astra non voluerentur omni ex parte, sed inflecterentur alicubi, profectò vel vna luna videtur mihi esse testis in cælo fidelis, quæ tunc tantummodo deficit, ecclypsimq; patitur, cùm globus terræ ex diametro solis radios intercipit, quod fieri non posset, nisi terræ moles esset in medio cælestibus orbibus vndique conclusa. Quãquam & illud ipsum in dubium reuocant quidam, vtrum luna à sole luceat, verùm id nimium est. Noctem verò quid efficit aliud, quàm solis abscessus ex terræ vmbra? Quod si sol terram nõ subit, sed idem est occidere & ad angulum cõuerti, quòd omnino sequitur, si cælum in modum disci terram tantùm operiat, ac nõ sicut pila complectatur, profectò longiores breuioresq; noctes, alicubi semper æquales efficere nullo modo posset. Nam quod idem B. Augustinus, omnes & conuersiones & oppositiones & depressiones & aspectus & quæcũque sunt aliæ syderum affectiones scribit posse seruari, etiam si cælo ipso immoto astra tantummodo moueantur, planè mihi ad intelligendum non est difficile, si modò fingendi licẽtia sit. Etenim si ab Angelo quopiã putetur vniuscuiusq; astri

Aug. epist. 109. c. 4.

Aug. lib. 2. de Gen. ad lit. c. 10.

aſtri corpus ferri, quis non videt omnes eiuſmodi varietates pro diuerſo mouentis arbitrio poſſe contingere? Sed ratio non patitur, ſi regio illa cæleſtis elementaris ſit & corruptioni obnoxia, per quam aſtra feruntur. neq; enim per inane feruntur, quin & ipſa aſtra ſint natura corruptioni obnoxia & tempore ipſo tranſmutentur atq; afficiantur, quod illorum æternitati, quæ vt Pſalmus habet, ſtatuit Dominus in æternum, & vniuerſi huius ordini & conſeruationi contrarium eſt. Sed rationi oculos quoque teſtes adhibere licet, cùm cernamus nõ ſolùm manifeſta aſtra volui, ſed partes etiam integras cæli non ſolùm lucidas illas, qualis eſt lactea via, verùm etiã quaſdam alias obſcuras atque atras. Sunt enim inſignes prorſus maculæ in cęlo, quas, in Europa cùm eſſem, nuſquam ita notaſſe me memini, eæ lunæ laborantis atrorem prorſus referunt, quas perpetuo tenore cum ipſiſmet aſtris, quibus ſunt intermixtæ volui manifeſtiſſima experientia deprehendimus. Vnde autem illa veluti maculatio cęli contingat, ego aliud cogitare non poſſum, quàm vt denſiora cęli luce accepta galaxiam efficiunt, ita contra rariora magiſq; diaphana, quia nihil lucis reddunt, atriora apparere. Quacunq; autem ea ex cauſa ſint, certè eſſe & cum ſtellis ipſis immobiliter ferri attentiſſima ſæpè obſeruatione perſpeximus. Cęleſtes ergo orbes, & terram perfectè omni ex parte concludere, & perpetuò in ſeipſos reuolui non oportet amplius controuertere.

Pſal.148.

Quod sacræ quoque literæ terram in medio mundi esse attestentur.

CAP. III.

DIVINAE autem scripturæ nullo modo cõtrarium est, sed omninò consentaneũ, quod de situ terræ & cæli ambitu oculata fides testatur. Nam vt præteream, quòd orbis terrarum sępè appellatur, quod quicquid est corporum cæli ambitu contineri significant sacræ literæ, illud certè Ecclesiastæ satis perspicuum est: Oritur, inquit, sol & occidit, & ad locum suum reuertitur, ibique renascens gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem, lustrans vniuersa in circuitu, pergit spiritus & in circulos suos reuertitur. Vbi Gregorij siue Nazianzeni siue Neocæsariẽsis paraphrasis habet; Sol tota terra decursa ad eundem rursus terminum, punctumq; circũuoluitur, quòd fieri sanè non posset, si terra cælo aliqua parte esset exclusa. Itaque D. Hierony. in Epistolam ad Ephesios scribens. Quoniam à plerisque, inquit, iuxta Ecclesiasten cælum affirmatur rotundum, & in sphæræ modum volui, nulla autem rotunditas latitudinem & longitudinem habet, altitudinem quoque & profundum, sed ex omnibus partibus coæqualis est, &c. Vult igitur Hieronymus plerosq; sacros interpretes mundum, vt est, rotundum potius iuxta scripturam existimasse, quàm id scripturæ esse contrarium. Nam Basilius, & huius ferè interpres Ambrosius in Hexameron libris quanquam hærent aliquantum, in mundi tamen rotunditatem ipsi quoque propendent, nisi quod Aristotelis quintam illam substantiam cælo attributam Ambrosius

Eccl. 1. *Hier. lib. 2. in Epist. ad Ephes. c. 3.* *Basi. hom. 1. Hexa. prope finem.*

ſius inſectatur. De terræ autem ſitu, & firmitudine mirabile eſt quàm eleganter, quàm iucundè ſcripturæ loquantur, vt ineffabilem conditoris potentiam atq; ſapientiã noſtræ & admirationi & voluptati excellenter exponant. Iam enim columnas ſe terrę confirmaſſe Dominus narrat, vt tantę molis pondus diuinæ potentię manibus ſuſtentari intelligatur, quemadmodum commodè exponit Ambroſius. Nã & cęlo & terrę ſcriptura columnas quaſdam ſupponit, non illas Athlãticas poëtarum; ſed has verbi Dei omnia ſua virtute portantis. Iam verò vt terram elemento aquæ hęrere, & plurima ex parte ab illo contineri, ſapientiſſimè inſinuet. Frmauit, inquit, terrã ſuper aquas, & rurſus orbem terrarum ſuper maria fundauit. Ac licet B. Auguſtinus ne ex ſacris literis certum dogma reputetur terrã aquis immixtam in medio mundo pendere, illud ſuper aquas aliter conetur exponere, tamẽ planiſſimus ſenſus eſt, quem ſonat Pſalmus, vt nulla alia terræ fundamenta cogitentur quàm aqua ipſa, fluens alioqui & facilè cedens, quæ per ſapientiam ſummi opificis tam vaſtam terræ machinam immobiliter continet. Super aquas autem & maria terra fundata deſcribitur, cùm re vera potius ſit ſubter aquis, quòd more cogitationis noſtræ, id quod ex altera parte terrę à nobis habitatæ reſpondet, non niſi ſubtus terram eſſe videatur, atq; ita aquas & mare immenſum terrę oppoſita veluti infra iacere omninò imaginamur, cùm tamen ipſum infra vbiq; nihil ſit aliud quàm orbis medium. Ita ergo loquitur ſcriptura, vt nos vulgo cogitare ſolemus. Quod ſi vltra quæras, cui nam fundamento innitatur tã vaſta & terrę,

Amb lib. 1. Hexa. c. 6.

Pſal. 74.

Lib 1. Hexa. c. 6.

Iob. 9 & 26.

Heb. 1.

Pſalm. 135.

Pſalm. 23.

Auguſt. in Pſalm. 135.

& aquarum moles, vt cum maiori admiratione copiosius satisfaciat, alio loco scriptura respondet: Extendit aquilonem super vacuum, & appẽdit terram super nihilum. Elegãter prorsus, suspensa enim videtur in nihilo, cùm terra aquæ commixta in medio aere stare perhibetur, vt re vera stat. Quod mentis humanę miraculum ipse Dominus apud eundem Iob auget interrogans. Quis posuit mensuras terræ si nosti? aut super quo bases illius solidatę sunt? Deniq; vt huius totius opificij ratio patefieret, eximius diuinorũ operum contemplator & cantor Dauid in eo Psalmo, quem de his ipsis pulcherrimè cecinit, sic habet. Qui fundasti terram super stabilitatẽ suam, non inclinabitur in sæculum sęculi. Hæc, inquit, causa est, cùm terra tam grauis in medio aere locata sit, neque tamen vel corruat vel nutet, quòd fundamenta certè habeat firma naturalis stabilitatis suæ, quam illi sapientissimus conditor attribuit, vt in se ipsa consisteret, neque alio indigeret firmamento. In quo humana cogitatio multum fallitur ex humanis operibus diuina metiens. Nihil ergo verẽdum est, ne quamuis in medio suspẽsa videatur, huc illúcve ruat. Non enim inclinabitur, inquit, in sæculum sæculi. Meritò prorsus post insignem tantorum operum commemorationem, diuinam magnificentiam celebrat carmine Dauid. Lętabitur, inquit, Dominus in operibus suis, & quàm magnificata sunt opera tua Domine, omnia in sapientia fecisti. Et quidem quoties peregrinatione varia, vel immensa illa Oceani spatia, vel hanc adeò vastam atq; dissimilem terrarum machinam intueri contigit, non potui, non magnam ex eo specta-

Iob. 26.

Iob. 38.

Psalm. 103.

Psal. 103.

Ibidem.

ſpectaculo iucundiſſimo voluptatem capere, vt præ diuinæ ſapientię & amplitudinis argumentis humana omnia quamuis regia, quamuis exquiſita vileſcerent. Sæpè dicere venit in mentẽ; Delectaſti me Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo. Ac re vera neſcio, quid habent intus latentis & arcanæ elegantię, artis diuinę opera, vt ſępius ſpectata nouam ſemper voluptatem pariant. Contra humana omnia quouis artificio compoſita, facilè ſpectandi aſſiduitate vileſcunt, & faſtidio ſunt. Hortos amœniſſimos, templa auguſtiſſima, arces ſuperbè conſtructas, ſtatuas ingenioſiſſimè effictas, vbi bis aut ter contemplatus ſum, vix poſſum oculos prętereà tenere, veluti faſtidium reſpuentes: idem mare quoties intueor, aut pręcelſam aliquam ac prominentem rupẽ, aut campos naturali copia floribuſq; virentes, aut fluuij rapidum & inexorabilem vorticem cum ſaxis perpetuò concertantem, atq; frementem, cæteraq; naturæ ſpectacula, noua ſemper reperio, nouamq; ſine faſtidio voluptatem capio: vt occultæ profectò cuiuſdam ſapientię atq; inexhauſtę ſplendidum quoddam conuiuium eſſe videatur.

Pſal. 91.

Reſponſio ad ea quæ contra cæli rotunditatem ex ſacris literis afferuntur.

CAP. IV.

SED redeo ad mundi faciem, quem non eſſe omni ex parte rotundum, neq; in ſeipſum conuerti neſcio ex quibus ſanctarum ſcripturarum verbis ſuſpicari nonnulli potuerint. Nam quòd Paulus tabernaculum vocat cælum, quod fixit Deus, & non homo, quid eo pertineat, nõ video.

Hebr. 8.

Neque enim quia tabernaculum fixum à Deo audimus, more tentorij vna tantùm ex parte, atque in ea immotum, terram operire putare debemus. Sed cùm veteris tabernaculi similitudinem Apostolus pertractaret, noui Testamenti tabernaculum cęlum esse docuit, in quod summus sacerdos Iesus Christus in suo sanguine semel introierit, quod tantum veteri pręstat, quantum inter huius auctorem Deum, & illius hominem interest. Quanquam ne illud quidem tabernaculum sine Dei sapiētia, quæ Beseleelum illum impleuit, peractum est. Neque verò similia, aut parabolas, aut allegorias necesse est omni ex latere quadrare, vt B. Chrysostomus verè & eruditè admonet. Quòd præterea B. Augustinus ex quorundam sententia profert contra cæli rotunditatem testimonium. Qui extendit cælum sicut pellem, vnde non sphęricum, sed planum supernè volunt significari, facilè ab eodem sancto Doctore refellitur, quod ijs verbis, non tam cęli figura, quàm facilitas fabricandi indicata sit, vt tam facilè Deo fuerit immensum illud cęlum efficere, quàm facilè nobis pellem complicatam extendere: vel certè insinuata est diuinę habitationis maiestas quędam, vt quod nobis tabernaculum è pellibus esse solet, hoc Deo sit cęlū, vsque adeò pulchrum atque durabile, quod quidam poëta eleganter simul & breuiter dixit. Nitidi tentoria cęli. Illud etiam. Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum, si Anthropomorphitæ essemus, non leuem quæstionem afferret, quomodo cùm omnia Deus impleat, terram habeat pro scabello pedum, si in medio mundi sita est, oporteret enim cōtrarios sibi

Exod. 36.

Chryso. in ca. 20. Matth.

Psal. 103.
Aug. 2. de Gen. c. 9.

Esai. 66.

ſibi eſſe Dei pedes, & caput non vnum, ſed plurima cogitare, quæ quoniam ad nugas potius & riſum pertinēt, quàm ad ſeriam diſputationem, ſatis ſit in ſcripturis non occidentem literam quærendam eſſe, ſed ſpiritum.

2. Cor. 3.

De facie cæli Antarctici.
CAP. V.

QVALIS autem facies ſit cæli huius Auſtralis, multi quærunt in Europa, quod apud veteres Aſtrologos nihil legere poſſint, qui & ſi eſſe certò deprehenderūt, cuiuſmodi tamen eſſet, aſſequi minimè potuerunt. Quanquam & ſydus Canopum ingens & clarū illi celebrāt apud nos, & ſi qui peritiores huc nauigarunt, magna quædam de hoc cælo ſcribere ſolent, quod aſtris ſplendeat crebris & grandibus. Solent enim remota facilè amplificari. Ego verò & maiora & nitidiora circum Polum alterū ſpectari opinor, neque ſeptentrionibus atq; Vergilijs noſtra hæc præferenda exiſtimo. Illa tamen eſt præclariſſima ſpecies in hoc cælo, quam Cruciferum appellamus, hoc eſt ſydus quatuor clarioribus ſtellis ex ęquo ferè diſtantibus Crucis formā pulcherrimè effingens. Hunc Polum eſſe Antarcticum imperiti reputare ſolent, quòd videant Naucleros ad illum rationem nauigationis expendere, ſicut vltra æquinoctialem ad Polum Arcticum faciunt. Sed hoc propterea fit, quod nulla ſtella fixa Polus hic Antarcticus demonſtretur, atque ita coguntur naturæ proximam quęrere, quam Cruciferi pedem vocant, quę tamen à vero Polo, vt à viris peritis accepimus, gradu trigeſimo diſtat. Itaq; difficilior eſt menſurę in hoc Hemiſpherio

Plinius lib. 6. c. 22.

phęrio

pherio ratio, quod stella illa dirigere cursum nequeat, nisi cùm supernè recta iacet, quod semel in nocte contingit, & vario anni tempore variũ situm habet, & quod est molestius, multam anni partẽ nocte tota nõ pertingit ad verticem. Quã obrem peritiores nauium gubernatores ex meridiano sole iuxta Astrolabicum instrumentum, vt nauticè dicamus, punctum notant: cuius artis peritia Lusitani sine vlla dubitatione cæteros mortales longè superant, quod & ingenio peracuti sint, & nauigationibus supra omnes longissimis ac difficillimis assuefacti sunt: alia etiam quædam sydera præclara & pulchra, quæ Elicæ & Cynosuræ poetarum quodammodo respondere videantur. Lacteæ quoq; viæ excursus longè splendidissimus, atq; ijs quas supra dixi maculis quadam ex parte distinctus. Cætera alij accuratius aut obseruabunt, aut tradent. Nobis sufficient hæc pauca de multis.

Quod mundus ad vtrumque Polum terras æquè ac maria obtineat.

CAP. VI.

BENE habet, quòd ostensum est cælum non Europę solùm, & Asię, atq; Africæ diuinitus esse concessum, sed nos quoq; vt omnia tegere. Quod planè aduersus eos, qui Hispaniã hîc suspirant, & patriam semper habent in ore, nosq; illius charitate parum tangi, vel mirantur, vel indignantur, opportunè vsurpare solemus. Propterea nos de reditu in Europã nihil cogitare, quod æquè propinquum Americæ cælum atq; Europæ esse videamus. At quamuis cælum vndiq; orbem claudat, non continuò terram etiam vndiq; extare

Et de Hierosolymis, et de Britania æqualiter patet aula cælestis. Hiero. ad Paulinum.

tare consequitur. Nam cùm ex duobus elementis terra & aqua vnus efficiatur globus, quod & veterum doctissimi censuerũt, & apertis demonstrationibus constat, intelligi sanè potest ad Polum Antarcticum mare quaqua versum esse diffusum, neq; vspiam terræ locum reliquisse, quẽadmodum B. Augustinus contra Antipodum assertores argumentatur. Non attendunt, inquit, etiam si figura conglobata & rotunda mundus esse credatur, siue aliqua ratione monstretur, nõ tamen esse consequens, vt etiam ex illa parte ab aquarum congerie nuda sit terra. Rectè prorsus: non enim illud necessariò ex mundi rotunditate consequitur. Sed tamen neq; contrarium demõstratur ratione, & hoc iam tandem experientia ipsa patefecit. Et si enim multò maximam eius globi partem aquæ obtinent, tamen ita terræ vicissim cedunt, vt non tota huius congeries hinc, tota illarum inde se teneat, sed mutuis excursionibus sese per omnia complectantur. Qua in re mirabilis conditoris ars obseruantibus apparere solet. Sacris quidem literis tradentibus didicimus aquas initio congregatas esse in locum vnum, & terram protinus apparuisse: eædem tamen æquè nos docent congregationes aquarum vocata esse maria, quæ sine dubio plura sunt. Neque mediterranea solùm maria multa sunt, vt Euxinum, Caspium, Erythræum, Persicum, Hesperium, & reliqua tot penè nominibus distincta quot spatijs. Verùm etiam Oceanus ipse in diuina scriptura Abyssi vocabulo appellari solitus, quanuis re vera vnus sit, multiplex tamen est, vt in hac America. Alter est Oceanus Borealis, alter Australis, alius etiam in Oriẽte est Indicus,

Plut. lib. 3. de placitis Philos. c. 9. 10. & 11.

August. lib. 16. de Ciuit. ca. 9.

Gen. 1.

alius

alius Synensis. Illud autem ego in ijs, quæ hactenus partim nauigatione, partim aliorum narratione habeo explorata, notare potui, quod vix vsquam terra distat à mari amplius quā viginti quatuor millia stadiorū, id est, leucas Hispanicas mille, sed vbi vis maxima Oceani spatia eā mensuram haudquaquam superant. Nō equidem nego latius longè Oceanum nauigari, cùm probè sciam Lusitanicam classem quadruplo plus itineris maritimi solere conficere, quin potius Oceanum ipsum in orbem cingi posse, nostra ætas ipsis rebus agnouit. Sed illud affirmo hactenus recta linea continentem à cōtinente aut insulis, terram denique à terra qua parte se se proximè respiciunt aut nusquam, aut vix amplius quàm ijs spatijs distare esse compertum. Nam ab extrema Europa, & Africa Insulæ fortunatæ cæteræq; innumeræ illo situ protensæ tercentum leucis propemodum absunt: ab ijs ad Occidentalē Indiam venientibus, post nōgentas plus minus occurrunt Insulæ illæ, quas Dominicam, & Virgines, & Beatam cæterasque vocamus, hæ longo ordine excurrunt vsque ad eas, quas Barlouenti nautæ appellant. Ab his continens bis centum, aut paulò amplius abest. Vbi Floridæ regna vsq; ad Patagonum regiones infinitis spatijs visuntur. Hoc autem altero Oceano Australi à freto Magallanico vsq; ad Promontorium Mendocinum eodem modo terra longissimè tenditur, sed nusquam latior quàm hoc ipso Peruano loco, in quo nunc agimus, cui ex altera parte respondet regio Brasiliæ quater & vicies mille stadijs à nobis dissita. At in hoc Oceano Australi Sur vulgò appellato, quamuis Occidentem versus nullus

certus

certus finis habeatur: tamen non ita pridem Insulæ quædam & multæ & magnæ, quas Salomonis vocant, noua nauigatione explorata sunt, octingentas leucas ab America remotæ. Et quoniam totius orbis obseruatione compertum est, Insulas tum frequentes, tum magnas nusquam solere occurrere, quin continens in propinquo sit, & multis aliis & mihi ipsi persuasum prorsus est, ab illis Insulis Salomonijs non procul abesse terram continentem latissimam, quæ huic Americę ex Occidentali parte respondeat, & ad Magallanicum fortassis fretum conuertatur. Nã & nouam Guinæam terram esse continentem tradunt, quam peritiores quidam Insulis illis affingunt. Itaq; magnam orbis partem restare adhuc nobis incognitam ratio ipsa persuadet. Iam verò hoc ipso mari Australi ad Synarum celeberrimam latissimamq; regionem nauigant nostri, neque maiora eius nauigationis spatia referunt, quàm quæ ab Europa ad Indiam Occidentalem emensi sumus. Vtriusq, autem Oceani continuatio, Borealis inquam illius & huius Australis, inter quos intercepta est America nostra, ad Polum quidem Antarcticum certo explorata est quinquagesimo gradu elata, vbi fretum insigne Magallanicum redditur. Sed vtrum ad Polum quoque Arcticum similiter vterque Oceanus committatur atque concurrat, multi quęrunt, & quod equidem sciam, inuenit hactenus nemo. Tantum indicia quædam & coniecturas probabiles afferunt supra Floridam esse alterum quoque fretum Magallanico simile. Nobis quæ hactenus certa fide comperta sunt, satis esse debẽt, vt orbis terrarum portionem, vniuersa Europa

atque

atque Asia,& Africa,non minorem ex altera hac parte iacere intelligamus, atq; vtrumq; mundi Polum æquè sibi & terras & maria vendicare, quod antiquis aut negare, aut dubitare impunè licuit. Quanquam huius quoque rei accuratiorē tractationem rudes nos & vix mediocriter imbuti peritioribus certè relinquimus.

Lactantij opinio negantis esse Antipodas confutatur.

CAP. VII.

Lact.lib.7.diui.inst.c.23. Augu.lib.16. de Ciuit.c.9.

SED vtrum ab hominibus incoleretur ea quoque orbis pars, quæ spectat Antarcticum, magna olim quæstio fuit. Lactantius quidem Firmianus,& Aurelius Augustinus Antipodum assertores irrident. Sed quamuis fabulam æquè vterque arbitretur, tamen vt ingenijs plurimum absunt inter se, ita rationibus prorsus dissimilibus inducuntur. Lactantium triuialis quædam opinio fefellit, qui irridens Philosophos cælum quaqua versum deuexum, terramq; in medio sicut pilam conclusam asserentes, ita scribit. Qui esse contrarios vestigijs nostris Antipodas putant, num aliquid loquuntur? aut est quisquam tam ineptus, qui credat esse homines, quorū vestigia sunt superiora, quàm capita, aut ibi, quæ apud nos iacēt, inuersa pendere? fruges & arbores deorsum versus crescere? pluuias, & niues, & grandinem sursum versus cadere in terram. Et post nonnulla, sic pendulos istos Antipodas cæli rotunditas adinuenit. Quid dicam de ijs nescio, qui cùm semel aberrauerint, constanter in stultitia perseuerant, & vanis vana defendunt. Nos verò qui contrariám Asiæ incolimus orbis partem, quia Antícthoni sumus, neque pendere nos

cernimus,

cernimus, neq; vestigia nobis esse superiora, quã capita. Neq; fruges nostras & arbores aliorsum crescere, neque niues, aut imbres aliter cadere quàm in Europa videmus. Omninò est admirabile dictu, rationem humanam, & verum sine imaginatione percipere non posse, & tamen si imaginationi obsequatur, nõ errare nõ posse. Cælum rotundum, vt est, & terram in medio positã nisi imaginemur, non possumus intelligere. At eandem imaginationem si mens sequatur, ac nõ potius castiget, & corrigat, omninò fallimur, & aberramus à vero. Ita in nobis esse cęleste quoddam lumen, quo ipsas etiam rerum formas ad intelligẽdum oblatas, dijudicemus, & probemus, atq; improbemus, apertissimo vsu deprehendimus. Quare & animũ omni corporea natura superiorem, & æternũ veritatis vigoré in summa hominis sede præsidentẽ, qui immortale lumen suum ex illo primo, & summo lumine accensum contestetur, qui ignorat, aut dubitat, is profectò se se etiam esse hominem ignorat, aut dubitat. Itaque forma omnis sensu percepta, visque ipsa imaginandi si de cæli rotunditate interrogetur, nihil aliud dictura est, quàm quod docuit Lactãtius. Si cælum rotundum sit, solem, & astra cadere ad occasum, surgere ad meridiem, terram esse suspensam in aëre, homines, qui ex altera parte incolunt, vestigia superiora ferre quàm capita, niuem & imbres illic non cadere deorsum, sed infernè ascendere, & cætera portenta etiam dictu ridicula. At si suprema rationis vis consulatur, nugas has omnes facilè irridebit, atque imaginationẽ tanquam anum delirantem respuet. Tum illa sua seueritate incorrupta respõdebit,

eos decipi, qui perinde mundum fabricantur, vt domum quandam, cuius fundaméto nil nisi terra, tecto non nisi cælum superius sit. Quin potius vt in animantibus, quamuis alijs aliter situm sit caput, alijs quidem supernè, vt hominibus; alijs obuersum, vt quadrupedibus; alijs mediũ, vt Polypo, & araneo; in omnibus tamen caput esse supremum, ita etiam cælum vbicunque sit, supernum esse, terram semper infernam. Nam quia imaginatio nostra addicta est loco, & tempori, tempus autem & locum non percipit vniuersè, sed definitè, iccirco cùm ad ea assurgit, quæ tempus excedunt, aut locum sibi notum, protinus corruit, & nisi ratione erigatur, ne momento quidem stare potest. Itaque ante mundum conditum tempus quærit, & illi quoque fabricando locum parat, neque aliter fieri posse satis videt, cùm ratio tamen neque ante motum fuisse tempus, neq; vniuerso ipso locum vllum priorem fuisse perspicuè ostendat. Hanc igitur ex vana imaginatione conceptam contra terræ situm argumentationem philosophus, & dilucidè refellit, & breuiter eundem esse in mundo locum & medium, & infimum verè omninò pronuntians.

Arist. 1. de cælo.

Quæ ratio impulerit B. Augustinum, vt negaret esse Antipodas.

CAP. VIII.

DIVVM verò Augustinum acerrimo ingenio virum longè alia ratio, vt de medio auferret Antipodas, cõpulit. Nam illam de incessu contrario ipse dissoluit in libro Categoriarum. Veteres, inquit, vndequaque versum asserentes terram

August. libr. Categor. c. 10. in 1. tom.

terram esse subter, cælũ super. Nam & Antipodes nostri, qui nobis dicuntur figere aduersa vestigia, cælum super se habent. Hoc igitur cùm philosophicè prorsus intellexerit Augustinus, quid quæso potuit hominem vsque adeò doctum in eam opinionem perducere? Nempè ex media Theologia sumpto argumento, quod omnes homines ex vno Adæ semine propagatos diuinæ literæ tradunt, vt autem infinito Oceano traiecto homines ad obuersas terræ partes commearent, nulla ratio pati posse videbatur. Ac nisi vsus ipse rerum oculata fide secus esse ostendisset, profectò hodiè quoque inuicta ratio illa peritaret. Quam cùm nullo modo esse veram, liquidò constet, quomodo tamen soluenda sit, id est, quemadmodum genus Indorum potuerit ad hanc Americam penetrare, operis & difficultatis plurimum habet. In cuius explicatione diutius nobis erit in consequenti disputatione laborandum. Nunc ipsum B. Patrem audiamus in libris de Ciuitate Dei differẽtem. Quod verò & Antipodas esse fabulantur, id est, à contraria parte terræ, vbi sol oritur quãdo occidit nobis, aduersa pedibus nostris calcare vestigia, nulla ratione credendum est. Neq; hoc vlla historiæ cognitione didicisse se affirmant, sed quasi ratiocinando coniectant, eo quod intra cõuexa cęli terra suspensa sit, eundemq; locum mundus habeat & infimum, & medium. & post pauca. Nullo modo scriptura sacra mentitur, quæ narratis præteritis fidẽ facit, eo quod eius prædicta complentur. Nimisq; absurdum est vt dicatur, aliquos homines ex hac in illam partem Oceani immensitate traiecta nauigare & peruenire potuisse, vt

Act. 17.

Lib. 16. c. 9.

etiam illic ex vno illo primo homine genus institueretur humanum. Tota ergo Augustini difficultas Oceani immensitas fuit. In qua etiā sententia fuit grauissimus auctor Gregorius Nazianzenus pro certò confirmans vltra Gades mare esse hominibus impermeabile. Nam in quadam epistola. Porrò, inquit, vltra Gades mare hominibus non esse permeabile Pindaro docenti assentior. Et in funebri oratione Basilij. Neq; vltra Gades transmeare cuiquam concessum est. Quod quanquā prouerbij loco ex Pindaro sumptum est, (Quod vltra Gades est, ait ille, æquè sapientibus & stultis inaccessum est,) tamen ipsa prouerbij origo satis ea de re veterum constantem sententiam indicat. Itaq; Poëtarum, Historicorum, & Topographicorū literis Gades Hispanicæ, orbis terrarum fines celebrantur, illic Herculeas columnas erigūt, illos & Romani Imperij, & vniuersi orbis limites statuunt. Neque profanæ solùm, sed sacræ etiā literæ ad eum modum sæpè loquuntur. Accommodant enim se illę vulgari sententiæ, vbi scribunt. Exisse edictū à Cęsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis, & de Alexandro Macedone tradunt peruenisse ad terræ fines, & terram vniuersam cessisse illius imperio, sicut aliàs Euangelium in vniuerso mundo fructificasse, & creuisse: vsitato enim more vniuersus orbis accipitur, portio illius maxima ad illa vsque tempora cognita. Nam neque Oceanum illum Indicum, neque hunc alterum Athlanticū humanis viribus aut industria traijci posse vna omnium sententia fuit. Itaque Plinius tanquā de re certa ait, Sic maria circunfusa vndique diuiduo globo partem orbis auferunt nobis,

Greg. Nazian epist. 71. ad Posthumianum.

Luc. 2.
1. Mach. 1.

Colos. 1.

Plin. lib. 2. ca. 67.

nobis, neque inde huc, neq; hinc illo peruio tractu, id quod Cicero, Macrobius, Mela, cæterique plerique scripserunt.

Aristotelis sententia de habitatione alterius orbis, & qua in re aberrauerit.

CAP. IX.

FVIT quoque altera causa, cur veterum opinione ad hunc alterum orbem mortalibus non pateret accessus, quod præter Oceani vastitatem, cælum ipsum obstaret solaris Zonæ implacabili æstu, quo ab eo itinere, vel mari, vel terra conficiendo audacissimum quemque compesceret. Namque ij, etiam, qui terram, vt est, fecêre rotundam, & ad vtrũque Polum habitabilem esse censuêre, negarunt tamen incoli posse ab hominibus mediam hanc eandemque maximam & longissimam Zonam duobus solstitialibus circulis comprehẽsam, propter æstiuos perpetuosq; ardores ex Solis propinquitate eam omnem regionem adurentes, & pabuli aquarumque impotentem efficientes. Huius sententiæ auctor est Aristoteles, magnus ille quidem naturæ explorator, sed in hac re longè aberrans à vero. Quid autem philosophatus rectè sit de situ orbis, quid secus, breuiter expediam. Is de Austro disputãs an ab ipso meridie exoriatur, an potius ab vltimo vertice Poli Antarctici, ad hunc modũ scribit. Ratio docet terræ, quæ habitatur latitudinem quidem determinatam esse, eam tamen continenti orbe cõiungi non posse propter temperationem. Non enim ardore nimio, & frigore premitur in longitudinem suam, sed in latitudinem, ita vt sicubi maris vastitas minimè prohiberet,

Aristot. 2. Meteo. c. 5.

 hiberet,

hiberet, tota quàm longa eſt pedibus peragrari poſſet. Huc vſque prorſus bene. Non enim poteſt negari, quin terra in longitudinem, hoc eſt ab ortu ad occaſum magis habitationi hominũ accommodata ſit, quàm in latitudinem, id eſt, à Septentrione in meridiem, non ſolùm ob rationem ab Ariſtotele allatam de temperatione, quæ per lõgitudinem eadem perpetuò eſt, cùm æquè abſit à ſolis æſtu, & Septentrionis rigore, verùm etiam propter noctium dierumq; ſpatia alterna, cùm verſus latitudinem in perpetuas vmbras & ſemeſtrem noctem incidere neceſſe ſit. Pergit autem aduerſus Geographos ſui temporis id monſtrare Ariſtoteles. Hoc ipſum, inquit, in nauigationibus itineribuſq; pedibus conficiendis animaduerti licet. Lõgitudinis enim & latitudinis magna eſt diſtinctio. Nã quod à columnis Herculis vſque ad Indiam pertinet, eo quod ab AEthiopia vſque ad Mæotin, & ad extrema Schythiæ loca maius eſt, quàm quinque ad tria ſint, ſi quis nauigationum atq; itinerum rationem habeat, quantum earum rerum certa explorataque cognitio hauriri poteſt. Atqui vſque ad incultas terræ partes eam, quæ habitatur in latitudinem cognitam habemus. Hîc Ariſtoteli venia danda eſt, qui ex ſuæ ætatis hiſtoria nihil vltra citeriorem AEthiopiam, Africæ atq; Arabię ſubiectam, exploratum habuerit, vltimam Aethiopiã ignorarit, cũ necdum immenſa illa pretioſi Ioannis regio cognita haberetur, multoque minus quicquid Aequatorem, quicqũid Tropicum Capricornij excedit vſq; ad bonæ ſpei promontorium Luſitanica nauigatione notiſſimum. Quo ex loco ſi vſquead vltimam Scythiam atque Tartariã

latitu-

latitudo capiatur, non dubium eſt, quin æquatura ſit totam à columnis Herculis vſque ad Indiam longitudinem. Sed & Nili fontes, & infinita propemodum interioris Aethiopiæ ſpatia ignorauit antiquitas. Ob hanc rem Lucanus Cæſarem ab ea inquiſitione coërcet. Quæ tibi, inquit, noſcendi Nilum Romane cupido? & Nilũ ipſum aliâs alloquens idem poëta. Et te terrarum neſcit cui debeat orbis: Scripturæ autem noſtræ, id eſt, ſacra auctoritas eam quoque terram habitari facilè obtinet. Neque enim in Sophonia legeremus. Vltra flumina AEthiopiæ filij diſperſorum meorum deferent munus mihi, cùm de illarum gentium vocatione vaticinaretur, ſed, vt dixi, veniã oportet dare philoſopho ſuis hiſtoricis & topographis fidem habenti. Illud quod ſequitur, expendamus. Altera, inquit, pars, hoc eſt Septentrionalis, vltra inculta eſt, quod frigore rigeat, altera, id eſt, vltra Solſtitiũ, quod vratur calore. Quæ autem vltra Indiam, columnaſq; Herculis ſitæ ſunt, eæ propter mare coniungi minimè ita videntur, vt tota ſit continens terra, quæ habitatur. Hoc verũ eſt prorſus & indubitatum. Adiungit verò. Quoniã neceſſe eſt aliquem locum eandem habere rationem ad alterum verticẽ, quàm is, quem nos incolimus ad eum, qui ſupra nos eſt, habet, non eſt id quidem dubium, quin eadem ratione cætera alia, tum ventorum ſitus reſpondeat. Et interpoſitis quibuſdam de Auſtro & Aquilone. Neceſſe eſt profectò Auſtrum eſſe ventum eum, qui flat à loco qui calore vritur. Is autem locus, quod ſolem proximum habet, aquis & pabulis caret. Hæc Ariſtoteles, nec potuit fortaſſis certius aliquid

Lucan. 10. Pharſal.

Sophon. 3.

assequi humana suspicio. Qua etiã ex re (vt hoc religiosè dicam) soleo sæpè perpendere, quã in rebus diuinis infirma sit philosophia sapiẽtium huius sæculi, quando in ipsa terrena, & infima materia, vbi sibi videtur maximè sapere, vsque adeò desipit. Habitationem terræ ad hunc alterũ Polum Austrinum, vt vocat Plinius, collocatæ secundùm longitudinem ab Occidente in Oriẽtem esse maximam, secundùm latitudinem verò à vertice Australi vsq; ad æquinoctialem, aut nullam, aut perexiguam Aristoteles vult. Sed adeò falsum est, vt totius noui orbis tota propemodum habitatio sit secundùm latitudinem, id est, à Polo in Polum: ab Oriente autem in Occasum breuis admodum mensura sit, tantumque latitudo noui orbis longitudinem superat, quantum denarius ternarium, & eò amplius. Iam verò, quod mediam regionem, quã torridam Zonam vulgò appellamus, asserit prorsus inhabitabilẽ, quòd calore exuratur propter solis vicinitatem, quodque pabulis, & aqua careat, omninò est secus. Nam & noui huius orbis lõgè maxima pars ac frequentissimè habitata, intra vtrumque Tropicum continetur, eadem, & pabulis, & aqua supra omnes orbis terrarum regiones abundat, atque plurima ex parte temperatissima est, vt hic etiam DEVS stultam huius mundi sapientiam fecisse videatur. Est ergo habitabilis, habitaturque copiosè, quicquid reclamet antiquitas, Zona torrida. Porrò regio illa inter hac torridam, & illam Polarem posita, quamuis situ ipso commodissima sit habitationi humanæ, tamen rarò admodum habitatur, quod hactenus sola regio Chylensis occurrat, quæ non sit Oceano intercepta.

cepta. Multi tamen, quorum me etiam in numero esse profiteor, terram huic Chylensi oppositā vltra Tropicum Capricornij porrigi opinantur, sed eandem nobis nondum esse exploratam. Neque dubium est, quin ea regio, vt optimum, & temperatissimum situm tenens, medium inter torridam, & Polarem, ita etiam omnibus rebus præstet, vtpotè Europę optimæ parti ęqua ratione respondens. Et hoc satis consentaneè Aristoteles suspicatus est. Sed tamen, vt dixi, & illa quantum hactenus compertum est, breuissima est, & ipsa torrida longè maxima.

Quod eadem Plinij & complurium veterum sententia fuerit.

CAP. X.

ARistotelis sententiam secutus est Plinius. Lux, inquit, media terrarum, qua solis orbita est, exusta flammis, & cremata cominus vapore torretur. Circa quam duæ tantùm inter exustā & rigentes temperantur, hæq; ipsę inter se non peruiæ propter incendium sideris. Hæc eadem fuit vulgaris sententia veterum, quam etiá Poëta suo carmine celebrat.

Plin. lib. 2. ca. 68.

Quinque tenent cælum Zonæ, quarum vna corusco
Semper sole rubens, & torrida semper ab igne.

Verg. in Georgic.

Idemq; aliâs, Et si quem extenta plagarum Quatuor in medio dirimit plaga solis iniqui. Et alius Poëta apertius,

Et 7. Aenei.

Totidemq; plagæ tellure premuntur:
Quarum quæ media est, non est habitabilis æstu.

Ouid. 1. Metamor.

Ea verò veterum sententia, perspicua atque inuicta, vt ipsis videbatur, ratione nitebatur. Nam vt quæq; regio ad meridiem propius accedit, ita

ſolis ardoribus magis expoſitam animaduerterant, idq; adeò verũ eſt, vt in eadem Italiæ prouincia Apuliam, Liguria, & in noſtra Hiſpania Bæticam Cantabria vſq; adeò feruentiorem notare liceat, vt per gradus vixdum octo grãde frigoris & æſtus diſcrimen ſit. Hinc iam conſequi videbatur, vt eadẽ ratione ſeruata ea regio, quæ ſolis radijs ſubiecta eſſet, intolerabili prorſus perpetuoq; ardore vrgeretur. Prætereà inter ipſum anni decurſum hyemis, veris, æſtatis, autũni, viciſſitudines non alia ex re fieri videbant, quàm ex ſolaris globi acceſſionibus. Et cũ æſtiuos calores longè adhuc à ſolſtitiali circulo poſiti vix ſe ferre poſſe cernerent, iam ſuo iure colligebant, ſi tam propinquum haberent ſolem, vt directo illius radijs ferirentur, idque per totum propemodum annum, futurum eſſe omninò, vt ſummis perpetuiſq; ardoribus abſumeretur genus omne mortalium. Hæc antiquorum, quod regio media inculta eſſet, ratio fuit. Quã, niſi nos ſecus vſus ipſe docuiſſet, non phyſicam, ſed Mathematicam demonſtrationem, hodie quoque reputaremus, adeò ad ipſas etiam naturæ leges peruidendas humana ingenia imbecilla ſunt, verùm illa duo naturæ miracula immenſi, inquam, Oceani certa traiectio, & torridę Zonæ ſuauiſſima habitatio, noſtræ ætatis felicitate patuerunt. Et, quoniam de Torridæ habitatione & natura fusè dicendum eſt libro ſequenti, Oceanum pernauigandi ratio, quæ ad inſtitutum magnoperè confert, hoc ipſo explicanda eſt, ſi prius, quæ de genere Indorum veteres, recentesque ſcriptores tradidiſſe videntur, perſecuti fuerimus.

Notitiam

Notitiam alterius orbis apud veteres inueniri.

CAP. XI.

IGITVR hominum genus vltra Cancri circulum habitare veteres aut omninò negarũt, vt Lactantius & Augustinus, aut certè, si qui essent, intra mediæ regionis terminos non posse consistere affirmarunt, vt Aristoteles & Plinius, & vtroque antiquior Parmenides, vtrumque autem secus esse satis constat. Sed vtrum ante nostram ætatem eius rei notitia extiterit, accuratè permulti quærunt. Apparet enim monstri simile, & alterum orbem esse tantum, quantum hũc cernimus, & antiquos tot sæcula latuisse. Itaque nonnulli tanquam eam gloriam nostro & sæculo & generi inuideant, conantur huius quoq; orbis notitiam antiquitati tribuere. Atq; esse certè nonnulla eius vestigia negare non possumus. Scribit Hieronymus in epistolam ad Ephesios: Quærimus quoque quid sit. In quibus aliquando ambulastis secundùm sæculum mundi huius. Vtrumnam & aliud sæculum sit, quod non pertineat ad mundum istum, sed ad mundos alios, de quibus & Clemens in epistola sua scribit. Oceanus & mundi, qui trans ipsum sunt. Quænam hæc fuerit Clementis epistola ignoro: sed illud scripsisse Clementem Hieronymo fidem nõ habere non possum. Perspicuè verò Oceano traiecto alterũ esse mundum, imò etiam mundos Clemens docet, atq; ita re vera est: longissimè enim vterq; nouus orbis, id est, America, ab India Orìẽtali distat. Caius quoq; Plinius, accuratissim^9 rerum mirabiliũ indagator, memoriæ prodidit: Hannonẽ ducẽ Carthaginẽsem à Gadib^9 ad finẽ

Plut. lib. 3. placitis Philos. c. 11.

Hier. in c. 2. epist. ad Ephes.

Clemens Romanus epist. ad Corint.

Plin lib. 2, cap. 67.

vſque Arabiæ circumiectum, eamq́; nauigationem literis commendaſſe. Quod ſi verũ eſt, quicquid hodie Luſitani immenſa ſua nauigatione bis æquinoctiali ſuperata Oceani conficiunt, Hanno ille emenſus ſit neceſſe eſt. Eandem nauigationem contrario ordine confectam ab Eudaxo quodam, quem, cũ Latyrum Regem fugeret, Arabico ſinu egreſſum Gades vſque peruectum, idq́; ſua ætate, Cornelius Nepos auctor eſt. Tradunt etiam auctores non ignobiles nauem Carthaginenſium vi ventorum per Oceanum abreptam in nouam quandam regionem incurriſſe, moxq́; ad ſuos reuerſam cognoſcẽdæ eius regionis ſtudium Carthaginenſibus excitaſſe, verùm maiorum decreto eam inueſtigationem eſſe cohibitam, ne nouarum rerum occaſione Carthaginis gloria, & celebritas fuſcaretur. Quibus ex rebus intelligere poſſumus nonnullam noui orbis apud veteres notitiam extitiſſe, tametſi de Occidentali hac India, deq́; hac America vix aliquid monumentis antiquorum conſignatum inuenire liceat. Nam de Orientali India etiam citeriori, quæ antiquis erat vlterior, eo quod ex altera parte orbem peragrarent, non rara neque obſcura mentio eſt. Nam de Aurea Cherſoneſo, de Cori promontorio, de celebrata illa Taprobane, quæ alijs hodie vocabulis frequentantur, quis ignorat veterum ſcriptorum literas? Quid de vtraque Aethiopia, de Brachmanibus, de gente Synarum? Nónne & multa & perſpicua horũ commemoratio extat in libris antiquorum? Porrò Occidentalis nauigationis, quãtum etiam fama aſſequi Plinius potuit, tantum ad fortunatas Inſulas curſum protendit, earumq́; præcipuam à multi-

Idem, Ibidẽ.

Plin. lib. 6. cap. 32.

à multitudine canum Canariam vocatam refert. Inde pelagus illud amplissimum, quod meritò Magnum nautæ appellant, vix vllis certis vestigijs antiquitatis notatum reperimus. Sed nonnullos maximè illud Senecæ carmen mouere solet, cùm in suis Anapęsticis noui orbis res prædicere videatur. Ita enim illius Medæa habet;

Venient annis sæcula seris.
Quibus Oceanus vincula rerum,
Laxet, & ingens pateat tellus.
Typhisq; nouos detegat orbes,
Nec sit terris, vltima Thule.

Seneca in Medæa actu 2. in fine.

Ita esse factum negare non possumus. Nam seros annos mille & quadringentos à Tragico plusquā bis mille à Medæa meritò accipimus. Oceanum quoque rerum laxasse vincula, cùm alios terrarum terminos ostendit & patuisse ingentem tellurem, tota certè Asia atque Europa maiorem, deniq; nouos esse detectos orbes, omnes cernimus, vt Chorus ille prædixit. Sed vtrum diuinarit Seneca, an fortuito ac temerè cecinerit, quæri potest. Mihi verò diuinasse videtur, sed eo genere diuinationis, quod prudentes viri familiare habent. Videbat namq; iam illo sæculo nauigationibus mare inusitatis solicitari, terrā esse alteram Antichthonam ex Philosophia didicerat. Potuit iure & meritò hominum industriam, & audaciam eò aliquando progressuram existimare, vt magno Oceano enauigato nouos terrarum orbes aperiret, cùm præsertim ea ætate naufragia illa, quæ Plinius narrat, longissimi Oceani nota essent. Nam post veterum quietem collaudatam, adiungit de audacia suorum tem-

porum

porum. Nunc iam cessit Pontus, & omnes patitur leges: & mox. Quælibet altum cymba pererrat. Terminus omnis notus, & vrbes muros terra posuêre nouos. Nil qua fuerat sede reliquit peruius orbis. Indus gelidum potat Araxẽ, Albim Persæ, Rhenumq; bibunt. Huius itaque audaciæ hominum quasi incrementa extrema connectit, Venient annis sæcula seris, & cætera, quæ recitata sunt.

Platonis sententia de India Occidentali.

CAP. XII.

Plato in Timæo.

PLATO verò in Timæo expressius hunc nouum orbem Occidentalem, & propius attigisse videri potest. Tunc, inquit, pelagus illud nauigabile erat (loquitur aũt de Oceano Athlantico) insulam enim ante ostium habebat, quod vos columnas Herculis appellatis. At Insula illa & Lybia, & Asia simul maior erat, ex qua ascẽsus ad alias insulas tunc proficiscentibus contingebat, ex Insulis autem in omnem ex aduerso cõtinentem circum verum illum Pontum sitam. Hæc apud Platonem Critias. Qui verò Platonẽ, & historiam tradere, & vera narrare sibi persuadent, ij hæc ita exponunt, vt Insula quidem illa, Athlantis dicta, tota Asia & Africa maior plurimam Oceani Athlantici partem, quẽ modò Hispani traijciũt, occuparit: Insulas autem ad quas ex Athlantide ascensus cõtingebat, esse eas, quas nostri nautę appellant Barlouenti, Cubam, Hispanicam, S. Ioannis Boriquen, Iamaicam, & reliquas eo ordine positas. Ex his verò ad continentem adiri, hoc est, ad terram firmam à nostris dictam termino hoc Peruense regnum & totam Ameri-

Americam. Verùm autem Pōtum, circum quem posita sit Continens, interpretantur hoc mare Australe, vulgò Sur appellatum, ideò verò à Platone verum Pontum nominatum, quod præ vastitate illius Mediterraneum omne atq; Athlanticum ipsum tanquam ficta & ludicra maria vocari possint. Acutè quidem atque concinnè excogitata hęc à viris ingeniosis & antiquitatis studiosis. Vtrum autem æquè verè ac certè, alio loco inquiremus.

Zarate in sua historia.

Quod quidam Ophir in sacris literis esse nostrum Peru opinati sint.

CAP. XIII.

IN sacris quoque literis, huius Occidentalis Indiæ mētionem fieri sub Ophir nomine quidam volunt. Rupertus quidem Stephanus, vel potius Francifcus Vatablus vir Hebraicè doctissimus, vt ego à Præceptore discipulo illius accepi in scholijs ad caput nonum libri tertij Regū, Ophir, vnde Salomon asportasse dicitur quadringenta viginti, siue quinquaginta auri talenta, scribit esse Insulam Hispaniolam à Christophoro columbo inuentam, vnde aurum optimū, & probatissimum ex monte Cibaico nostri eruunt. Neque defuêre viri perdocti, qui Ophir in sacris literis tantoperè celebratam existimarint esse hoc ipsum nostrum Peru, quod vocabulum ipsum etiam Hebraicè extet, sicque appellatum hoc regnum credant, cùm Paralipomenon scriberetur historia. Per Metathesim verò Ophire siue Opire sit dictum Piru. Adduci etiam in eam sentētiam vidētur, quòd scriptura cōmemoret aurum optimū & ligna thyina pulcherrima & pretiosis-

In Biblijs Roberti Stephani.

In apparatu Bibliæ Regiæ in Phaleg. c. 9. & in Biblijs Roberti Stephani.

2. Par. c. 9.

pretiosissima, & gemmas ex Ophir afferri. Quibus omnibus regio Peru abundare auctoribus his videtur. Quæ sententia mihi probari nullo modo potest. Nam auri copiam in hac America esse scio, sed non adeò celebrem, vt Oriẽtali Indiæ præferatur. Gẽmas verò pretiosissimas, quas scriptura refert, & ligna illa Thyina, qualia nunquam visa sunt in Hierusalem, adhuc requiro: ac smaragdos quidem præcipui viroris, ligna quoque & odorata & fortia satis inuenio, sed singulare prætereà nihil. Nec mihi vero simile est, vt relicta Orientali India ditissima, ad hanc extremam Occidentalem Salomon classem mitteret, neq; si ita frequenter misisset, nulla futura fuisse tantæ rei vestigia. Etymologiæ autem illa cognatio ex Ophir in Peru deducta non admodum mihi persuadet. Etenim nomen ipsum Peru in his regionibus neque antiquum est, neq; generale, sed quemadmodum in his ferè noui Orbis expeditionibus contigit, vt regio de nomine ignota, primo quoque vocabulo appellaretur, atque id esset sæpè fortuitum, ita quoque in hoc Peruano Regno factum est. Ex fluuio quodam, in quẽ nostrates inciderũt, eo nomine dicto, quemadmodum antiquiores nobis tradidêre, tota hęc regio Peru deinceps vocata est, vsque adeoque id verũ est, vt indigenæ vocabulum ipsum Peru hodie quoque ignorent. Neq; ab alijs quàm ab Hispanis, si qui illorum ita nominãnt, nominare didicerunt. Cognatio quoque & similitudo nominũ leuem sanè coniecturam plerumque affert: nisi velimus Romanos in his regionibus quoq; versatos asserere, quod Titum & Paulum inter præclara ingarum principum nomina frequenter audia-

audiamus. Me verò si quis interroget, quam regionem aut prouinciã arbitrer esse Ophir, quò classis Salomonia Tyrijs & Sidonijs nautis instructa vehebatur auri exportandi gratia, & quò cùm eadem ex caussa classis Iosaphat Regis pergeret, in Asiongaber naufragium perpessa est, equidem Flauio Iosepho potius assentior Indiæ Orientalis sedem asserenti, ab Ophir filio Iectã, cuius in Genesi mentio est, collocatam, eandemque primi auri ditissimam. Ex quo in Sacris literis Aurum Ophir, siue Opham, siue etiam obrizum quasi Ophirizum celebratur, quod cùm apud Hebræos teste Hieronymo auri septem vel genera vel vocabula sint, Ophir principem locum teneat, sicut apud nos Valdiuiæ aut Carabaiæ aurum celebratur. Cur autem in Orientali potius India quàm in hac Occidentali Ophir fuisse existimem, illud caput est, quod ad nostrum Peru non nisi infinito circuitu tota India Oriẽtali & Sinarum regione enauigata Salomonia classis peruenire poterat. Neque fit mihi verisimile per tot spatiorum millia Sidonios nauigasse auri quęrendi causa, ad eã præsertim terram, cuius nullam habere notitiam per continentem potuerint. Nam nostræ nauigationis artem, & methodum veteribus fuisse ignotam argumentis haud quaquam leuibus posteà ostendemus.

3 Reg. 9.
3 Reg. 22.
Ioseph. libr. 8 antiq. Iudai. vbi & terram auream vocari Ophir.
Gene. 10.
Montanus in alpha.
Hieron. ad Principia. in 3. tomo.

Quidnam Tharsis & Ophir in sacris literis significent.

CAP. XIIII.

QVOD si suspicionibus & coniecturis tantũ concedi debet, ego sanè Ophir & Tharsis in diuinis literis sæpius non certum aliquem defi-

nitumque locum sonare suspicor, sed generale potius esse vocabulum, idemque efficere apud Hebræos, quod apud nos vulgò Indiarum vocem. Nihil enim aliud vulgari tritoque vsu Indiarum nomine accipiunt nostrates, quàm remotam procul regionem, eamque opulentam, & à consuetudine nostrarum rerum mirificè differentem. Ita Indiam æquè vocant nostri Hispani & Americam, & Mexicum, & Sinas, & Malacam, & Brasiliam regiones certè & situ & forma latissimè dissidentes. Quanquam negare non possumus inde ductum nomen Indorum & deriuatum ad hunc nouum orbem, quod India ipsa verè Indica, opinione antiquorum, omnium terrarum haberetur extrema. Itaq; idem Indos intelligunt homines, quod fines orbis terrarum. Ad hunc planè modum Tharsis apud Hebræos videtur mihi non certum aliquem locum designare frequentius, sed communiter regiones omnes remotas, easdemque opinione hominum mirabiles & opulentas. Nam quod Iosephus & alij nonnulli pro eodem Tharsis & Tarsum Ciliciæ vrbem sumunt, non est satis probabile, vt etiam Hieronymus docet. Non solùm quod scriptio in aspiratione per Θ & T prorsus discrepat, sed quod pleraq; etiam in sacris literis dicta de Tharsis in Tarsum nullo modo congruere queant. Quãquam sancta scriptura nõnunquam Tharsis in Cilicia collocari insinuat, ita enim de Holopherne scribitur in libro Iudith. Cumque pertransisset fines Assyriorum, venit ad magnos montes, Ange, id est, Taurum, qui sunt à sinistro Ciliciæ, ascenditq; omnia castella eorum, & obtinuit omnem munitionem, effregit autem ciuita-

Hieron. ad Marcellam in 3. tom.

Iudit 2.

tem nominatissimam Melithi, prædauitque omnes filios Tharsis & filios Ismael, qui erant contra faciem deserti & ad Austrum terræ Cellon, & transiuit Euphratem &c. Verùm vt dixi, rarũ est, vt Tarso conueniant, quæ de Tharsis legimus aliâs. Iam verò Theodoretus & quidam alij, versionem septuaginta interpretum alicubi secuti, Tharsis in Africa esse, eamque à nostris Carthaginem dictã volunt. Aiunt enim eo cursum intẽdisse Ionam, cùm scribitur fugere voluisse à facie Domini in Tharsis. Quod præterea certa Indiæ regio Tharsis vocetur in sacris literis, quod D. Hieronymus vult, non equidem repugno. At vnam eandemque definitò regionem semper significare, id certè nego. Etenim reges Tharsis, quos munera Christo oblaturos Psalmus canit, Magos fuisse ab Oriente venientes, eosdemque Sabæos, & Ephaæos & Madianitas satis sacra scriptura docet, quos & Aethiopes, & Arabas, & Persas viri docti fuisse tradunt, sed Tharsis vocabulum homonymum esse ac plura variaque significare in sacris literis Hieronymo assentior, itaque interdum Chrysolitus aut Hyacinthus est, interdum Indiæ regio quædam, quinetiam mare ipsum quia cæruleum est, & illorum lapidum colores radijs percussum imitatur. Sed bene idem Beatus Pater in Esaiam scribens negat Tharsis, quo Ionas peteret, esse aliquam Indiæ regionem. Neq; enim, inquit ille, Ionas de Ioppe nauigans ad Indiam poterat peruenire, ad quam illo mari non potest nauigari. Nam maris mediterranei, non rubri, vnde in Indiam nauigari potest, olim Ioppe nunc Iapha portus est. Longè ergo alia fuit Classis Salomoniæ nauigatio, siue in Ophir,

Theodor. in 1. Ionæ.

Arias Montanus ibi. & in Alphabeto apparatus.

Hieron. ad Marcellam.

Psal. 44.

Esai. 60.

Hieron lib. 2. in Esai. c. 2.

siue in Tharsis per mare rubrum. Namq; à Siongaber, vbi Regis Iosaphat naues confractę sunt, portum esse constat vrbis Idumeæ ad sinum Elamiticum positæ propè fretum ipsum, vbi Erithræum mare magno Oceano committitur. Salomoni autem & aurum, & argentum, & ebur, & simias & pauos de Indica illa regione triēnali nauigatione, quæ non poterat, non esse longissima, afferri solita legimus, cùm & metallis pretiosis, & Elephantis, & cæteris delitijs India abundet, quemadmodum Plinius locuples auctor est, & nostri tēporis certa fama. Atqui ex nostra America ebur nullum exportari potuit, cùm Elephātos prorsus ignoret, aurum alioqui & argentum & simios elegantissimos abundè præbere posset. Sed vt dixi hæc mea sententia est, Tharsis nomine aut immensum mare, aut regiones semotissimas & valdè peregrinas accipi solere. Quamobrem, quæ de Tharsis dicta sunt, ea prophetico spiritu ad nouum orbem interdum accommodari posse non dubito.

3. Reg. 22.

Quid de hoc nouo orbe Abdias vaticinatus sit iuxta quosdam.

CAP. XV.

QVIDAM etiam nouum hunc orbem Christo expugnandum, idq; Hispanica vi longè ante in sacris & arcanis literis prophetatum volunt. Nam extremum Abdiæ vaticinium ita interpretantur. Et transmigratio exercitus huius filiorum Israel omnia Chananæorum vsque ad Sareptam, & transmigratio Hierusalem, quæ in Bosphoro est, possidebit ciuitates Austri, & ascēdent Saluatores in montem Sion iudicare mon-

Guido Boderianus in epi. ad Philippū Catholicum Regem in 5. tom sac. Bib Et Zumarraga in Hispanica historia.

tem Esau, & erit Domino regnum. Sic nos legimus iuxta vulgatam. Illi verò ex Hebræo, vt dicunt, hoc modo: Et trāsmigratio exercitus huius filiorum Israël, qui Chananæi sunt vsque Sarphat, (id est, Galliam) & transmigratio Hierusalem, quæ est in Sepharad (hoc est Hispania) hæreditate possidebit ciuitates Austri, & ascendent salutem procurantes in montem Sion ad iudicādum montem Esau, & erit Domino regnum. Sed cur Sepharad, quod Hieronymus vertit Bosphorū, septuaginta verò Euphrata, designet Hispaniam, nullum ex antiquis proferunt testimoniū, nullam certam rationem, sicut etiam Sarphat, vbi vtraq; editio habet Sareptam, Galliam Guido patriæ fauens interpretatur. Nos verò, qui de linguarum peritia certare non possumus, illud iure requirimus, quidnam cogat ciuitates Austri siue Nageb, vt habēt septuaginta noui orbis gentes accipere? Quid etiam transmigrationem Hierusalem in Sepharad gētem Hispanicam intelligere? Nisi Hierusalem spiritualem cogitemus, hoc est, Ecclesiam, vt per trāsmigrationem Hierusalem, quæ est in Sepharad Spiritus sanctus significet Ecclesiæ sanctæ filios, qui versantur in finibus terræ aut portibus, id enim Sepharad Syriacè notat, atque in Hispanias satis congruit, vbi & fines orbis terrarum à veteribus positi sunt, & mari cinctam regionem ferè omnem Hispanicam constat. Austrum verò siue Nageb hunc orbem accipi posse inde fortassis ostendēt, quod totus penè hic mundus inuentus sub meridie iaceat, & plurima ex parte Australem polum spectet. Nam quod sequitur. Et ascendent salutem procurantes in montem Sion ad iudicandū

montem Esau, non difficilè est exponere, quod ad Ecclesiæ sanctæ doctrinam arcemque confugiant, qui errores profanos gentium (hoc enim Esau notat) euertere cupiant. Ac tunc erit non tã Hispanis, aut Europæis quàm Christo domino regnum. Ad hunc sanè modum, qui Abdiæ vaticinium accipere velit, non valdè improbandus est. Nam spiritum omnia nosse certum est, & tantæ huius rei, hoc est noui orbis inuenti & Christo subacti satis probabile est in diuinis eloquijs nõnulla extare vestigia. Esaias ait, Væ alis nauium trans AEthiopiam. Trans AEthiopiam profectò nullas alias alatas, id est, celerrimas naues intellexisse videri potest, nisi classem Oceani Athlantici, qui AEthiopia vlterior est, regionem Iudæã incolentibus. Et quamuis nauibus tam superbis Propheta ominetur infausta, tamen fructum etiam domino inde accessurum alius Propheta prænuntiat: Vltra flumina AEthiopiæ, inquit, inde supplices mei filij dispersorum meorum deferent munus mihi. Quod rursus ad Insulas longè & Tharsis ituros esse, qui saluati fuerint de Israel, & congregaturos Domino varias gentes Esaias loquitur, vbi et Græciam, & Italiam, & Hispaniam, & Africam, & alias plurimas nationes numerat, quid vetat, quo minus ad harum etiam gentium vocationem deriuemus? Nam & Tharsis, & Insulæ longè positæ, & fines terrarum hæc extrema orbis insinuant. Iam verò quod Saluator tanto pondere verborum prædixit, prædicabitur Euangelium in vniuerso orbe, & tunc veniet consummatio, re vera quandiu finis mundi moratur, gentes restare adhuc, quibus Christus non sit annunciatus, perspicuè demonstrat. Itaque & veteri-

Esai.18 iuxta septuag. interpretes.

Soph.3.

Esai.66. iuxta 70.

Matt.24.

veteribus plurima orbis pars restabat incognita, & nobis non minima hodie quoque restat.

Quomodo primi homines ad Indos venire potuerint: & quod non venerint certa nauigatione.

CAP. XVI.

IAM verò illis satisfaciendum est, qui negant esse Antipodas, aut hāc quam nos modò incolimus regionem posse habitari. D. Augustinum vehementer deterruit Oceani immensitas, vt genus hominum ad hunc alterum orbem traijcere potuisse existimaretur. Nos verò, qui & homines olim hic habitasse scimus, & diuinis literis contra dicere nullo modo possumus, ex vno factum esse omne hominum genus, huc ex Asia, aut Europa venisse homines affirmare certò possumus, sed quomodo, aut qua via quóue duce gens Indorum innumerabilis huc penetrarit, meritò sanè hodie quoq; & admiramur & quærimus. Nam neque alteram Noe arcam huc appulisse cogitare possumus, neq; Angelum quempiam, vt olim Abacuch Prophetam ex Palæstina in Babylonem, suspensos per aëra transuexisse Indicæ gentis progenitores. Non enim quid Deus potuerit, quæritur, sed quid humanarum rerum ratio atque ordo patiatur. Meritò igitur vtrumq; inter admirabilia Dei opera atque occulta consilia referri debet, & quod tā vasta pelagi ac terrarū spatia genus mortaliū penetrârit, & quod longè lateq; diffusum tā diu nostros latuerit. Quæso enim te, quo consilio, qua ratione, qua vi tantum pelagus gens Indorum pernauigâuit? quo auctore ad infinitè dissitas regiones peruasit? Equidem diu de hac

Act. 17.

Dan. 14.

causa & cogitaui ipse mecum, & ex alijs quęsiui, neq; certum argumentum rei tantæ inuenire potui. Dicam tamen, quod occurrit, & quoniam testes non habeo idoneos, sequar certè rationis ductum, quamuis tenuiter deprehensum, vsq; dum illius vestigia ex oculis euanescant. Vno igitur ex tribus modo genus Indorum ad hanc Americam venisse manifestum est, aut enim terrestri itinere, aut maritimo vētum est, ac maritimum quidem vel fortuito peragi potuit, vel certo cōsilio & ratione, hoc est, aut vi tempestatis & Oceani præter spem ad hunc alterum orbem applicuerunt primi habitatores, aut studio noua quærendi nauigationem huc direxerunt. Alium præter hos tres modos inuenire non possum, si quid res humanæ habeant, cogitemus, neq; prodigiosa quædam atque Poëtica comminiscamur. Neque enim vel Ganimedis aquilam, vel Persei equum alatum, neque Syrenas & Nicolaos genere Indorum accersere oportet. Excutiamus ergo si placet atque libremus eorum quos dixi singulos modos, quod & vtiliter & iucundè fieri potest. Ergo illa videtur planissima & expeditissima via, vt quemadmodum nunc nostræ Hispanienses naues, cursus astrorum cælique conuersionem notantibus magistris, vim ventorum aquarumq; scientibus ad Indos certum iter intendunt, ita olim antiquitas horum omnium perita has sedes inuestigauerit, inuentasque tenuerit. Quid enim sola nostra ætas, soli nostri homines Oceanicæ nauigationis industriam sunt consecuti? An non sicut non ita pridem Classis nostra Aluaro Mendanio duce ex hoc Limano portu soluens, & per immensum Oceanum, Occiden-
[illegible] tem

tem versus delata, studio nouam mundi plagam huic Americæ occiduæ oppositam peruestigandi, post trimestre tandem tempus Insulas illas, & multas & maximas inuenit, quas Salomonias vocare libuit, easq; aut magnæ nouæ Guinææ, aut alicui ingenti continenti hærere constans fama est, idque vt liquidò exploretur hoc tempore secundam Regij senatus auctoritate expeditioné parari, eodem duce, & præfecto cernimus: sic etiam potuit quondam antiquitas, vt terram Antichthonam quæreret, quam certa ratione esse constabat, naualem quápiam profectionem instruere, instructam hucusque dirigere? Profectò nihil vetat, quò minus ita olim esse factum putemus, vt fieri modò cernimus. Adde quod historia sacra attestatur à Tyrijs & Sydonijs Salomonem accepisse viros nauticos & gnaros maris, eundem triẽnalem nauigationem exercuisse. Quorsum verò vel nautarum peritia celebretur, vel tam diuturna nauigatio referatur, nisi magnum Oceanum Classis Salomonia traiectura fuerit? Multi ergo ita opinantur, putantque B. Augustinũ immeritò Oceani immensitate deterritum, cùm potuerit ex triennali illa nauigatione Oceanum tandem, quantus est, permeari, facilè deprehendere. Ego verò secus sentio, neq; adducor, vt Indorum primos auctores certo cursu, fixoq; consilio existimem in hunc alterum orbem commeasse, neque verò peritiam nauticam nostræ ætatis, qua vna incredibili, & celeritate, & certitudine Oceanum vndevis quouis enauigant nostri, veteribus cõcedere possum, cùm rei maximæ, & præclarissimæ ne tenuia quidem vestigia in antiquitate reperiat. Etenim vsum magnetis

2. *Para.* 8.
3. *Reg.* 9.
3. *Reg.* 10.

gnetis siue maritimæ acus, vt vocant nautæ, neq; apud priscos inuenio, neque illis perspectum fuisse arbitror, quo vno nauigationis præsidio sublato certa Oceani magni traiectio prorsus est impossibilis. Norunt vel imperiti quid dicam. Tam enim fieri nequit, vt nauta dempto Magnetis vsu in medio Oceano deprehensus, quo dirigat proram nouerit, quàm vt oculis captus quid in monte procul posito emineat, quid iaceat digito ostédat. Admirabile profectò est eam magnetis vim & veteres tamdiu ignorasse, & nostris demum innotuisse. Veteres sanè ignorasse manifesto argumento est, quod Plinius curiosus naturalium rerum enarrator, cùm satis multa de Magnete commemoret, hoc vnum maximum & præclarissimum ingenium attritu suo ferrum ad Septentrionem conuertendi nullo modo attingit, quémadmodum neque Aristoteles, neq; Theophrastus, neque naturalis quispiam historicus aut Philosophus. Sed ne Augustinus quidem, cùm in libris de Ciuitate Dei multa & magna ille quidem referat, sed quæ infimè iacent præ hoc vno naturæ miraculo. Accedit ad hæc, quod naualium rerum inuétores ille ipse historicus naturalis celebrâs, cùm cætera nautica exponat, magnetem penitus tacet, tantum siderum obseruationem in nauigando Phænicibus acceptam refert. Ac re vera quicquid antiqui peritiæ maritimæ consequebantur, ex siderum obseruatione, ex terrarum promontorijs, litorumq; differentijs constabat. In medio mari deprehensi, vbi cælum vndique, & vndique pontus, non aliam dirigendi proram rationem nouerat, quàm ex sideribus, Sole, Luna, si hæc omnia nubilo tempore obducerentur, ex venti qualitate,

Plin. lib. 36. c. 16. & lib. 34. c. 14. & lib. 37. c. 4.

August. lib. 21. c. 4. vbi multa de magnete.

Lucretius lib. 6.

Plin. lib. 7. c. 56.

litate, ex itineris peracti coniecturis, denique ex ingenij dexteritate & destinatione, sicut etiam apud nos Indi nauigant plurima maris spatia ea industria conficientes. Quid quod Taprobanes Insulæ, quam Samatram hoc tempore appellari putant, nautas nouam in nauigando industriam sequi Plinius scribit. Septentrio, inquit, non cernitur, sed volucres secum vehunt emittentes sæpius, meatumque earum terras petentium comitantur. Quod si Magnetis vsus illis innotuisset, nihil auium volatu ad terræ situm cognoscendũ opus esset. Deniq; vel illud solum abundè indicat nautis veteribus eam magnetis vim penitus fuisse ignotam, quod nautici instrumenti, quod patrio vocabulo dicimus, [*Aguja de marear,*] neq; apud Latinos, neq; apud Græcos, neq; verò apud Hebræos nomen extet, quod si esset nota, minimè nomine res tam præclara caruisset. Itaq; nauigationis Magistri, sicut modò solùm supra puppim sedent, assiduè spectantes nauticum instrumentum, vt tenenti clauum viam edicant, ita olim etiam sedebant ad proram, vt obiectas terræ marisq; notas circunspicerent, quamobrem apud Græcos Proretæ appellantur.

Plin. lib. 6. 22.

De magnetis admirabili efficacia & vsu ad nauigandum veteribus ignoto.

CAP. XVII.

ERGO Magneti accepta referenda est Indica nauigatio tam certa, tam breuis, vt complures hodie homines viderimus, qui Vlysipone Goam, Hispali, Mexicum aut Panamã, & in hoc ipso Australi Oceano ad Sinas vsque & fretũ Magallanicum nauigent, idq; facilè & crebrò. Nam

qui

qui quindecies & octies supra decies Oceanum emensi nauigatione sint, ipsi vidimus, nonnulli supra vicies ijsse ac redijsse memorantur, cùm tamen in magno Oceano nulla impressa vestigia viæ extarent, nulli viatores occurrerent, qui de via docerent. Nauis enim, vt sapiens ait, pertransit fluctuantem aquam, neque eius cùm præterierit, vestigium inuenire est, nec semitam carinæ eius in fluctibus. Attamen magnetis viribus fit, vt Oceanus òrbisque vniuersus mortalibus peruius sit, cui à sempiterno & sapientissimo Conditore vis ea attributa est, vt ex solo attritu illius ferrum qua parte attactum est perpetuo quodam aspectu motuq; constanti Septentrionem indicet vbiq; locorum. Causas huius tanti prodigij alij rimentur & quærant, & Sympathiam nescio quam conenturinducere: ego summi Opificis potentiam, prouidētiamq;. quoties ad hæc intueor, & vehementer admiror, & iucūdissimè celebro. Hic enim verissimè Deum cum Salomone alloqui opportunū est. Tua Pater prouidentia lignum gubernat, quoniam dedisti in mari viam, & inter feros fluctus semitam firmissimam, ostendens quoniam potēs es ex omnibus sanare, etiam si sine rate aliquis adeat mare. Sed, vt non essent vacua sapiētiæ tuæ opera, propter hoc & exiguo ligno credūt homines animas suas, & transeuntes mare per ratem liberati sunt. Et illud quoq; ex Psalmista. Qui descendunt mare in nauibus facientes operationē in aquis multis, ipsi viderunt opera Domini, mirabilia eius in profundo. Neq; minimum est inter Dei opera mirabilia, quod exigui lapilli vis in immensa abysso dominetur, cogatq; pelagi infinita spatia

ductui suo promptissimè cedere. Hoc quia sæpè fit & facillimè fit, neq; homines iam mirantur, neq; verò curant, ipsaq; liberalitas apud imprudentes quo effusior est, minoris ducitur. At nos decet & sapientiam Dei venerari, & pro ingenti beneficio gratias agere. Cùm enim gentes Indorum tot sæculis anteà ignotas adiri, atque frequētari à nostris, vt ipsæ quoq; salutem, quæ est in Christo Iesu adipiscerentur, diuino consilio decretum esset, prospectum etiā diuinitus est, vt tam longi & inusitati itineris dux certus hominibus præberetur. Itaq; Magnetem ducem & magistrum accepimus. Quo autem tempore primū eius nauticus vsus innotuerit, percrebueritque scire vix possumus. Equidem non fuisse antiquū coniecturis idoneis teneo, non solum ex ijs quæ superiore capite retuli, sed quòd in Horoscopis quoq; veterum nullam magnetis mentionem lego, cuius tamen est præcipua immobilibus horologijs ratio. Scribunt illustres historici Lusitani à Gama primo Orientalis Indiæ inuestigatore inuentos esse barbaros nautas citra Promontorium bonæ spei, qui Magnetis vsum edocti maria illa circumquaq; percurrerent. Sed vnde ijs notitia ea parta, non tradunt. Quinetiam nōnulli eorum scriptores veteribus ignotam rem eam ex nostra opinione confirmant. Addā aliud eiusdem Magnetis maius mea sententia miraculum, quod incredibile haberetur, nisi & à peritissimis accepissemus, & explorata experientia confirmassemus. Spectat sanè Acus maritima, hoc est, ferri illa acies magnete attacta, semperq; atque vbiq; gentium Arcticum polum, verùm non vbiq; æquè directo. Sunt climata quædam, vbi recta

Lib. 1 de Italia illustr. reg. 13.

Plin. lib. 2. c. 72 & 76. & lib. 7. c. vlt.

Osorius de rebus gestis Emmanuelis.

cta respicit Septentrionem, vltra verò & citrà in latus aut sinistrum tantisper vergit, eóque amplius, quò magis ab illo suo climate recedit. Hoc nautæ nostri suis vocabulis dicere solent. Nordestear, & Noruestear, quæ sunt contraria, illud enim est ad Orientem tantisper inclinare, hoc ad Occidentem. Quam planè declinationem tenere probè tanti refert, vt si gubernator eius rei imperitus sit, exitum nauigationis longè diuersum, quàm intẽdit, habiturus sit. Esse autem in vniuerso orbe quatuor tantummodo ea climata, vbi acus rectà fertur in Polum, narrabat mihi vir quidam Lusitanus eiusce artis peritissimus, ac regiones, & nomina proferebat, quæ non satis teneo memoriter. Vnum horum notissimum esse clima, vbi insula, quam appellãt del cuerno, sita est. Inde enim ad Septentrionem ascendentibus occasum versus incipit declinare, descendentibus ad æquinoctialem contra, ortum versus. Sed quantum & quousq; peritiores norunt. Hic ego diuinorum operum cẽsores appellare cuperem, qui tantum ingenio suo tribuunt, vt nihil se nescire patiãtur, quas causas reddituri sint, cur perexiguum ferrum ex cuiusdam lapidis confricatione tantam facultatẽ concipiat, vt Septentrionem vbiq; quęrat & notet, vt mundi regiones & climata tam accuratè calleat, vt vbi sistendũ, vbi dextrorsum nõ nihil inclinandũ, vbi læuorsum, quouis Philosopho & Cosmographo certius constantiusque norit. Quod si horum, quæ quotidie cernimus, rationem excogitare non possumùs, & essent prorsus incredibilia, nisi vsus ipse faceret fidem, quid est, cur cælestia & supermundana ad disputationis nostræ calculos reuocare velimus.

Quin

Quinpotius, vt præclarè Gregorius Theologus differit, Fidei concedat ratio, quæ ſuis etiam terminis anguſta imbecilliſq; eſt. Verùm hactenus pauliſper ad philoſophandum diuertiſſe ſit ſatis: ad inſtitutum reuertamur, Magnetiſq; vſum nauticum antiquis ignotum probabiliter demõſtratum teneamus, ex quo fit conſequens, vt nauigatio Oceani non fuerit olim ad hunc nouum orbem certo conſilio & ratione ſuſcepta.

Reſponſio ad eos, qui volunt olim nauigatum Oceanum, vt hoc tempore nauigatur.

CAP. XVIII.

NAM quod de Salomonis claſſe objiciebamus, parum me mouet, neq; enim ſacræ literæ docent integrum triennium in ea nauigatione expleri ſolitum, ſed ſemel per tres annos, hoc eſt quouis triennio claſſem mitti ſolitam. Quod ſi etiam triennalem eam nauigationem fuiſſe ponamus, potuit certè, quod eſt magis conſentaneũ exiſtimare, ad Indiam Orientalem ſecundùm varios portus & regiones terrarum nauigare, ſicut modò totus hic Oceanus Auſtrinus à Chyle vſq; ad Nouam Hiſpaniã ferè nauigatur, quòd genus nauigationis, vt certius eſt, quoniam terram ferè in proſpectu habet, ita longè prolixius, quod cogatur multo circuitu ferri, & moras ſæpè trahere in portubus. Equidem nauigationẽ altiſſimo Oceano commiſſam, neq; apud veteres lego, neque ab illis aliter Oceanum nauigatum puto, quàm à noſtris hodie Mediterraneum. Quocirca docti viri ſentiunt veteres ſine remis nuſquam nauigare ſolitos, quod oras ferè terrarum legerent: id quod diuina ſcriptura inſinuat in longa illa à

Iona

Iona nauigatione ſuſcepta. Vbi ad terram nautas tempeſtate compulſos remigaſſe narrat.

Probabile eſſe primos huius orbis habitatores tempeſtate præter votum ad has regiones eiectos.

CAPVT XIX.

CVM ex profeſſo inſtituta nauigatione hanc Indiam Occidentalem à primis indigenarũ parentibus occupatam eſſe, haudquaquam veriſimile oſtenſum ſit, ſequitur, vt ſi mari ventum eſt huc, fortuitò ac præter opinionem hominum peruentum ſit, id nõ eſſe incredibile, quãtacunq; Oceani immenſitas ſeſe obiecerit, non parũ multa perſuadent. Nam vt nihil aliud, certè qua tempeſtatis vi & contentione ventorum prima huius noui orbis litora nauta ille proſpexit, quicũque is fuit, (nam nomen tanta rei auctoris fama nõ prodit, vt Deo ſoli aſcribatur, vt decet) à quo primũ moriente veluti teſtamento hoſpes Chriſtophorus Colonus tanta notitia remuneratus eſt: eadem planè vel non valdè diſſimili hominum aliquot greges per infinitum Oceanum ex Europa aut Africa abripi potuerũt, & ad regiones tunc ignotas etiam inuiti compelli. Quis enim neſciat plurimas noui orbis regiones magis ventorum iniuria, quàm hominum diligentia patefactas. Sed ne tanta Oceani permeatio noſtrarum nauium & hominum magnitudini ſolũmodo tribuatur, ex Plinio veteribus non inferiora contigiſſe facilè intelligi poteſt. Is ita ſcribit, In ſinu Arabico res gerente C. Cæſare Auguſti filio ſigna nauium ex Hiſpanienſibus naufragijs feruntur agnita, & poſt nonnulla, Nepos de

Plin. lib.2. ca. 67.

Septen-

Septentrionali circuitu tradit, Q. Metello Celeri, C. Afranij in consulatu Collegæ, sed tum Galliæ proconsuli, Indos à rege Sueuorum dono datos, qui ex India commercij gratia nauigantes in Germaniam essent tempestatibus abrepti. Profectò si vera Plinius narrat, non amplius modò à Lusitanis pernauigatur, quàm illo vtroq; naufragio & Indorum vsq; ad Germaniam, & Hispaniensiũ vsque ad sinum Arabicum percursum est. Idem in alio lib. scribit, Annij Plocanij, qui maris rubri vectigal à fisco redemerat, libertus circa Arabiam nauigans Aquilonibus raptus præter Carmaniam decimo quinto die Hipparos portum Taprobanes inuectus est &c. Referunt quoq; nauem Africanam ex Mauritanico Oceano aquilone raptam olim vsq; ad noui orbis conspectũ peruenisse. Quantum enim sæuiant in Oceano venti, quamque pertinaces sint, vt plurimis diebus ne minimum quidem de vi remittant, omnes nouimus. Ego certè intra decimumquintum diem noui orbis Insulas primas aspexi, aspecturus sine dubitatione longè citius, si plena vela Euro Aquilonibus panderentur. Adeò perpetuò & animoso flatu vsi sumus. Valde igitur mihi probabile apparet olim homines Oceanum nauigantes præter sententiam vi ventorum exilio ad hunc orbem esse compulsos. Atque celebris fama est in hac Peruensi regione, vbi nunc Manta & Portus vetus oppidum perexiguum ab Hispanis ædificatum est, reperiri ossa hominum gigantæa tantæ magnitudinis, vt duplo aut certè semiduplo corpore proceriora testentur, quàm sint cõmunia hæc Indorum. Illos autem gigantes olim mari ad hæc litora esse delatos, ibi cum indigenis

Plin. lib. 6. ca. 22.

bella gessisse, & quædē extruxisse immania opera, cuius generis profundus puteus lapidibus immensis ædificatus hodie visitur, vt ferūt. Tandem homines illos sæuos & portentosos, quod nefaria & impurissima libidine abuterentur cælitus esse consumptos. Ad insulas quoq; procul admodum positas, pluteis corijsq; inflatis pro nauigijs vectos veteres indigenas ijsse ac redijsse, qui Icam, & qui Aricam incolunt pro certo narrare feruntur. Itaq; ante Hispanos huc appulsos Oceanum hunc Australem nauigatum quędam indicia produnt. Quamobrem existimare facilè possumus, naufragio aliquo aut Oceani iniuria & Aquilonū contentione olim hunc orbem esse inhabitatum, sicut nunc tandem proditus est. Nam & illud mirabile est, in maximis clarissimisque naturæ muneribus, quod casu atque fortuito reperta sint, nō industria hominum conquisita. Pleraſque herbarum vires hominum vitæ salutares & lapidum, & stirpium vsum & fossilium, quæ vocant, mineralia gēmas quoq; & auri venas, proprietates quoq; magnetis, succini, adamantis, & cæterorum taliū, casus potius ostendit mortalibus, quàm vlla ars aut industria, vt in ijs non hominum ingenium, sed Dei prouidentia commendetur. Quæ enim fortuitò apud nos fieri videntur, ea consilio diuino prorsus eueniunt.

Longè probabilius esse primos huius noui orbis habitatores terrestri itinere huc peruenisse. CAP. XX.

IGitur vi tempestatis eiectos primos homines has regiones incolere cæpisse probabile est. Verùm illud me non bene habet ita opinātem, quod vt de-

vt demus viros & fœminas, vnde propagaretur genus hominum, mari delatos, belluas profectò atque animantia multa & magna & noua, quæ nutrit hic orbis, nõ video quemadmodum naui imponere atque huc deferre possimus. Quod si propter scripturarum sanctarum seruãdam fidem omnes huius orbis accolas ex altero huc venisse cõfiteri cogimur, ne homines vllos ex alio quàm ex primo Adamo propagatos faciamus, profectò eadem diuina auctoritate tradente belluas omnes atque animantia terrena in magno mundi cataclysmo per vnam sancti Noë arcam cõseruata, cætera omnia sine vlla exceptione interijsse, oportebit nos iam etiã quærere horum animalium ex illis montis Ararat reliquijs, vbi arca cõquieuit, propagationem. Itaque sicut hominibus, ita bestijs debemus ex veteri orbe in nouum hunc viã quærere. D. quidem Auguſt. in hanc quæstio. incidens, quomodo quædam insulæ lupos habeant & pantheras cæterasſq; feras, quæ non pertinent ad procurationem studiumq; hominum (nam de elephantis, equis, bobus, canibus reliquisque vitæ humanæ vtilibus facilè est intelligere industria hominum nauibus esse delatas, vti hodie quoque fieri cernimus longissima nauigatione ab Oriente in Europam, atq; ab Europa in hanc Americã) illas igitur bestias, quæ nulli vsui sunt, ac potius perniciem afferunt, quales lupi sunt, quomodo Insulæ habeant, si vniuersum orbem inundauit, atq; deleuit diluuium, quærẽs vir ille doctissimus ex ijs angustijs ita conatur euadere, vt eas feras vel natando peruenisse ad insulas, vel studio venationis ab hominibus esse delatas, vel diuina procuratione ex ipsa terra esse generatas, vt olim

Aug. lib. 16. de Ciu. c. 7.

Genes.1. initio cùm dixit Deus.Producat terra animã viuentem in genere suo iumenta,& reptilia, & bestias terræ secundùm species suas.At certè ita soluendo magis nodus noster implicari videtur. Nã vt hoc vltimum primùm refellamus, non habet hoc natura rerum, non ordo diuinæ administrationis,vt perfecta animalia,vt leones,tygrides,lupi sine coitu producantur ex terra, vt solent mures,ranæ,vespæ, cæteraque imperfecta. Deinde quorsum scriptura tam enucleatè diceret.Ex om-
Genes.7. nibus animãtibus tolles,sed & de volatilibus cæli septena & septena,masculum & fœminam, vt saluetur semen super terram, si finito diluuio animantia mundus ex terræ noua origine esset habiturus? Redibit quoque illa dubitatio, cur non omnes terræ & insulæ omnia animantia habeant? siquidem non naturalis propagatio, sed Dei effusa liberalitas in procreando spectanda sit. Studio autem venationis aliqua eiusmodi genera esse delata,nõ est incredibile. Nam & leones,& vrsos, & nonnulla id genus magnificentiæ ostentandæ causa in regijs caueis nutriri cernimus sæpè ex lõginquis maximè regionibus transuecta.Sed de lupis,de vulpibus,& similib.quæ nihil habent egregium,nisi nocere pecoribus, durissimum est venationis studio trãsuectas esse credere.In nouum verò hunc orbem quis tandem sibi persuadeat infinita nauigatione ab hominibus curatum esse, vt America haberet vulpes (præsertim quas Annas vocãt,genus omnium,quæ noui animantium fœtidissimum)vt haberent tygrides, vt leones? Reuera nimium est,vt homines in tam prolixo naufragio seruari potuerint,nedum de euehendis ac nutriendis lupis, & vulpibus cogitarẽt. Restat ergo vt

go vt hæ beſtiæ natando peruenerint. Ac planè de nonnullis inſulis, quæ vel ab alijs Inſulis, vel à cõtinente non longiſſimè abſunt, vt credibile ſit, facit oculata experientia, qua ſcimus integros dies & noctes eiuſmodi feras aliqua neceſſitate perurgente natare, atq; enatare poſtremò. Verùm Oceanus hic noſter tales natatores rideret, cũ volucres quoq; deficiant alæ in immenſa abyſſo. Nã ad mille & quingẽta ſtadia volare certũ eſt, cùm in profundiſſimo Oceano ad hanc Indiam nauigantes turtures ex Africæ litoribus in puppi ſedentes ſæpè notauerimus. Sed volando aut natando ſuperari Oceanus totus certè nequit. Quid ergo faciẽdum? quam viam aperimus ad hanc noſtram Americam volucribus & feris? Non leuis mihi hinc coniectura fit, vt hunc nouum orbem non eſſe penitus, ab illo altero diuiſum arbitrer, quin potius aliqua in parte vel hærere, vel certè nõ longè diſiungi iamdiu opinor. Neque verò hactenus certo documento patuit cõtrarium. Nam ad Polum Arcticum non eſt omnis longitudo ſatis explorata, multiq; putant ſupra Floridam latiſſimam eſſe terram Septentrionalẽ, quæ ad Germanicum, aut Scythicum mare pertingat. Quidã etiam nauem ea regione delatam teſtem proferunt, aiuntq; Bacallaos vſque ad Europæ extrema porrigi. Vltra promontorium quoq; Mendocinum non eſt ſatis cognita terræ amplitudo, ſed eſſe oppidò ingentẽ omnes referunt. Iam verò ex noſtro Auſtrali vertice quouſq; procurrat continens vltra Patagones poſita, nemo hactenus explorauit. Terminum nullum oculis occurriſſe Caruajalis Epiſcopi Placentini nauis retulit, quæ ſupra Magallanicum fretũ aliquot millia pernauigauit. Nihil ergo neq; ra-

 tionis

tionis, neque experientiæ, huic meæ suspicioni de totius terræ continuatione, vel saltem vicinitate hactenus contradicit. Quod si ita est, vt esse sanè apparet, facile promptumque est existimare genus hominum ex veteri orbe ad hunc nouum paulatim terrestri itinere defluxisse, ac sedes subinde & nouas quærendo, & inuentas mutãdo pro varia regionum commoditate tot populos & nationes effecisse.

Quomodo bestiæ & pecudes ad hunc nouum orbem ex altero peruenerint.

CAPVT XXI.

IVuant verò non mediocriter eam sententiam argumenta, quæ occurrũt rationem habitationis Indorum peruestigantibus. Nam sicubi Insula occurrit à continente atq; alijs circum Insulis valdè remota, qualis est Bermuda, eã omninò hominum carere commercio reperimus. Quod nauigationes non instituerentur nisi ad propinqua litora, & ad terræ ferè conspectum exigerentur, neq; verò maiora nauigia in vlla noui orbis parte inuẽta sunt. Sed aut Canoas, aut peraguas, aut balsas, id est, lintres, scaphas, & cymbas Indi nauigationi assumebant. Quare neq; facilè neque tutò se poterant immenso pelago dare. Deinde vt nauis firma suppeteret, tamen Magnetis vsu & Astrolabij & quadrantis peritia destituebantur. Si terræ aspectu per duo de viginti dies carerent, non poterant non toto cælo errare. Itaq; Insulas refertas hominibus inuenimus, ac mare frequẽtissimè nauigatum: sed vt dixi nauigatio fuit Indorum qualis & pusillis nauigijs & sine Magnetis adiumento peragi potuit. Etenim cùm primùm Peruenses

Indi Tumben accolæ, noſtras naues Hiſpanienſes velis expanſis intuiti ſunt, rei nouitate territi, quod tam magnam molem nauem eſſe nullo modo cogitarent, feruntur ſtatuiſſe inter ſe, ſcopulos eſſe aut rupes mari euectas, quodq; mouerentur neq; mergerentur, attonitos diu ſtupuiſſe, donec viros quoſdam barbatos per nauim diſcurrẽtes notarunt, eoſque eſſe aliquos cæleſtes Deos arbitrati ſunt. Adeò maiorum nauiũ vſus Indis inauditus erat. Maximè verò facit fidem, quod belluæ illæ, quas minimè eſt probabile homines nauibus impoſitas aduexiſſe, reperiuntur quidẽ per totam continentem, in Inſulis verò à continente quatridui itinere diſſitis nequaquam reperiũtur. Id ego, quod magnum huic opinioni đ continuatione vtriuſq; orbis argumentum putarem, diligenter inquiſiui. Sunt in hac noſtra America eiuſmodi feræ non paucæ: ſunt leones, tametſi, & magnitudine & audacia & colore ipſo haud ita fuluo Africanis illis longè inferiores: ſunt tygres ſæuiſſimæ ac plurimæ, ſed in genus Indorũ, quod mirum eſt, prorſus truces: Hiſpanis non ita infenſæ: ſunt vrſi rariores, ſunt Apri, vulpes quoq; innumerabiles. Hęc genera & his ſimilia ſi apud Cubam Inſulam, aut Hiſpanicam, aut Iamaicam, aut Margaritam, aut Dominicã quæras, ne vnum quidem inuenias. Adde quod vtilium quoq; animantium gregibus olim vacuæ erãt, nunc poſt Hiſpanos habitatores, boum, equorum, canum, ſuũ innumerabiles greges alunt, vſq; adeò vt vaccarum armenta nullos certos dominos habeant, ſed more venationis ab indigenis capiantur ſine diſcrimine, tantùm vt corijs detractis & ſiccatis mercaturam faciant. Canum verò breuiſſimo tempore

ea infinitudo percrebuit, vt acerbius ab ijs, quàm à lupis pecora omnia vastentur, eaq; insulæ calamitas maxima sit. Neq; solùm quadrupedibus vacuæ: ipsas volucres raras habent, & psitacos quidem multos, quos esse volatus pernicissimi & gregatim volitare constat, tum alios quosdam passeres raros vt dixi: perdices verò quales in hoc Peru, nullas vidisse me memini, multoq; minus proprios huius regionis Guanacos, aut Vicunnas, genus syluestrium caprarum velocissimum, in quarum ventre lapides illi Beezartici, qui in magno pretio plerisq; sunt, inclusi inueniũtur, tantæ magnitudinis, vt interdum ouum gallinaceum dimidio superent. Sed neq; pecudes illas mirabiles habent, quas Indi llama, nostri Indicas Oues vocãt: quæ præter lanam & carnes, quas vestiendo, & alendo generi Indorum præbent, sunt etiam iumẽta vehendis oneribus commodissima. Nam dimidium oneris muli cuiusuis portant, sunt autẽ minimi sumptus, quippe quibus neque ferro ad calces, neq; clitella ad dorsum, neq; verò ordeo ad pabulũ opus sit: sed hæc omnia illis natura sine sumptu tribuerit, vt omnibus modis vsui essent generi Indorum pauperi. His igitur omnibus cæterisque, quæ longum esset enumerare, continens abundat: Insulæ certè carent, nisi à nostris aliquid horum inuectum sit. Tygrides in nonnullis sanè insulis se vidisse quidam noster frater maximis naufragijs actus referebat: sed interrogatus quantum eæ Insulæ à continente abessent, respondit non amplius quàm sex aut octo ad summum Hispanicas leucas, quod planè spatiũ conficere posse tygrides natando perspicuum est. Ex his igitur alijsq; argumentis intelligi potest gens Indorum

terrestri

terrestri maximè itinere, aut nauigatione vicissim non difficili aut longa, ad hunc alterum orbẽ permeasse, quod reliquo orbi continens sit terra hæc, hoc est aut aliquibus locis hærens, aut certè non valdè disiuncta.

Quod non venerit genus Indorum per Atlantidem, vt quidam opinantur.

CAP. XXII.

NON desunt autem, qui iuxta Platonis sententiam iam supra memoratam putent has gentes venisse ex Europa, aut Africa per Atlantidẽ illam tantoperè decantatam, deinde in alias atq; alias insulas vsq; ad magnam continentẽ, in qua nunc sumus. Nam horum omnium Critias in Timæo mentionem facit. Si enim Atlantis illa tota Asia, & Libya simul maior erat, vt ille vult non esse dubium, quin totum pene Atlanticũ Oceanum vsq; ad insulas noui orbis occupârit. Ingenti autem diluuio Atlantidem subuersam olim pelagus illud cæno & scopulis innauigabile reliquisse, tale enim fuisse sua ætate Plato refert. Mox verò tempore procedẽte illius magnę Insulę ruinas penitus consedisse, ac nauigabilem pontum præbuisse. Hæc homines ingeniosi seriò differũt, quæ vel mediocriter animaduersa nugæ merę deprehenduntur, vt magis Ouidianas transformationes, quàm Philosophicam aliquam narrationem habere videantur. Ac plerique sanè Platonis interpretes omnia illa à Critia narrata tam inusitata tam mirabilia de Atlantidis illius origine, magnitudine, felicitate, deq; bello ab Atlanticis cum Europæis gesto, cæteraq; omnia veram esse historiam volunt, quod Critias præfatus sit in

Plato in Critia & in Timæo.

Timæo, ſermonem futurum eſſe mirabilem, ſed omninò verum. Contra alij Platonicorum rem fabulæ potius quàm hiſtoriæ ſimilem cõſiderantes, allegoricè ea omnia à ſummo Philoſopho dici volunt, in quibus eſt Proclus, & Porphyrius, & Origenes, ita enim horum nonnulli Platoni ſuo deditі ſunt, vt Moyſes aut Eſdræ literas tractare videantur, atq; vbi verba à vero diſcrepant, protinus aliquem diuinum atq; myſticum ſenſum neceſſariò intelligendum eſſe contendunt. Mihi verò Plato, vtcunque ille diuinus appelletur, non tanti eſt, neque valde difficile eſt credere totam de Atlantide narrationem pro vera hiſtoria poſſe tradi, & eſſe tamen poſſe meram nihilominus fabulam, cùm præſertim à Critia puero inter cantilenas eam narrationem auditam fateatur. Sed vtcumq; ille ſcripſerit ſiue hiſtoricè, ſiue allegoricè, re vera quę de Inſula illa Atlantide tũ in Timęo inchoat, tum in Critia latè perſequitur. non niſi pueris & anibus narrari ſeriò poſſunt. Quomodo enim non fabuloſum eſt Neptunũ Clitus amore captũ quinquies gemellos ex ipſa ſuſcepiſſe, collem verò in quinque orbes diuiſiſſe tres maris, duos terræ quaſi torno deſcriptos? Quid templum illud ſtadij longitudine trium iugerum amplitudine, cuius omnes partes externę argento, ſummæ autẽ auro eſſent oppletæ, intrinſecus autem fornix eburnea, tota auro & argento, & aurichalco variegata? Poſtremò quid exitus ille in Timæo, vna die, inquit, ac nocte, graui incumbente diluuio, & apud nos totum militare genus aceruatim terra abſorbuit, & Atlantis Inſula ſimiliter in mari ſubuerſa euanuit. Sic planè Inſulam totam ſcenicam, & fabuloſam, quæ vniuerſam Aſiam,

ſiam, ſimul & Africam amplitudine ſuperabat, vna nocte oportuit euaneſcere. Ruinas autem illius ſub vndis ab ijs tantummodo cerni, qui eo accedere nullo modo poſſunt. Adiungit enim ſcitè. Quapropter etiam nunc innauigabile & intentatum manet illud pelagus luto paulatim impediente, quod Inſula ſubmerſa inuexit. At ego libenter quærerem, quodnam pelagus tantam terræ molem Aſia, & Africa maiorem, & quæ vſque ad nouum hunc orbem pertingeret, abſorbere potuerit, ita vt nulla extent veſtigia, vt ne bolidis quidem iactu nautæ in infinitum hodie fundum inueniant aliquem? Sed imprudenter ea pergo refellere, quæ aut ridiculè ſcripta ſunt, aut certè ne nihil Platonis grauitatem vereamur, per picturam & parabolam ad ciuitatis, & felicitatem & exitium oſtendendum philoſophicè introducta ſunt. Nam quod validum argumẽtum quidam putant fuiſſe Atlantidem Inſulam, quod mare illud hodie quoq; Atlanticum nominetur, puerile eſt. Etenim & montem Atlantem in extrema Mauritania eſſe ſcimus, ex quo Atlanticum Oceanum dictum Plinius vult, & idem auctor eſt è regione montis ſitam eſſe Atlantidem inſulam, ſed paruam & ignobilem.

Plin. lib. 6 c. 5. et li. 6. c. 31.

Quod falſo multi Indos ex Iudæorum genere deſcendere affirmant.

CAP. XXIII.

ALIA ergo via Indis noſtris, quàm illa Atlantidis ad nouum orbem quærenda eſt. Hanc nonnulli apud Eſdram eſſe ſuſpicantur. In cuius libro quarto ita ſcriptum legimus. Et quoniam vidiſti eum colligentem ad ſe aliam multitudi-

nem

nem pacificam, hæ sunt decem tribus, quæ captiuæ factæ sunt de terra sua in diebus Oseæ Regis, quem captiuum duxit Salmanasser Rex Assyriorum, & transtulit eos trans flumen, & translati sunt in terram aliam. Ipsi autem sibi dederunt cõsilium hoc, vt derelinquerent multitudinem gentium, & proficiscerentur in vlteriorem regionẽ, vbi nunquam habitauit genus humanum, vel ibi obseruare legitima sua, quæ non fuerant seruantes in regione sua. Per introitus autem angustos fluminis Euphratem introierunt. Fecit enim eis tunc altissimus signa, & statuit venas fluminis, vsquequo transirent. Per eam enim regionem erat via multi itineris anni vnius & dimidij, nam regio illa vocatur Arsareth. Tunc inhabitauerunt ibi vsq; in nouissimo tempore, & nunc iterum cũ cœperint venire, iterum altissimus statuet venas fluminis, vt possint transire, propter hæc vidisti multitudinem cum pace. Hanc ergo Esdræ scripturam conantur Indis accommodare, eos diuinitus esse deductos, vbi nunquam habitauit genus humanum, regionemq;, quam incolunt, adeò esse remotam, vt habeat iter anni vnius & dimidij, naturaliter quoq; gentem esse pacificam. Quod verò ex Iudæorum progenie sit genus Indorũ, vulgò illud certum indicium putant, quod meticulosi, quod fracti, quod mirè superstitiosi, quod acuti mendacesque sint. Deinde vestes ipsas habitumq; Indorum manifestè Iudaica vestimẽta referre, tunica enim simplici & palliolo quadrato vtũtur, pedes autem nudos gestant, aut soleis tantummodo supernè comprehensis calceãt. Porrò hunc fuisse habitum Hebræorum tum historijs prodi, tum vetustissimis picturis, vbi ad hanc ma

4. Esd. c. 13.

ximè speciem vestiti exprimuntur. Atq; hæc duo vestis genera, quibus solis Indi vtuntur, Sampsonem olim depoposcisse, tunicã & syndonẽ, id est, vt vulgus nostrũ appellat [*camiseta y manta.*] Verùm hæc vniuersa suspicionis sunt leuissimæ, habentq; contra se quàm pro se & plura & maiora. Hebræos literis vsos nouimus: in natione Indorum nullæ literæ: illi opibus studebant, apud hos mirus omnium contemptus: Hebræi si circũcisos se non viderẽt, Hebræos esse aut haberi posse negabãt, apud nostros Indos præputia prorsus integra, neq, vt Aethiopes, aut Orientales eiusmodi superstitionem vnquam nouerunt. Quale verò est, vt cùm Hebręi tantoperè & genus & antiquitatem iactarẽt suam, & in cæteris orbis terrarum partibus hodie quoq; studiosè conseruent, in solo nouo orbe, illis & genus, & ceremoniæ, & Messias, & Iudaismus denique omnis exciderit? Quod verò meticulosi sint, & superstitiosi, & acuti, & fallaces, primùm neque omnes barbari sunt eiusmodi, sed plurimæ gentes ipsorum ab ijs maximè abhorrent, sunt enim nationes Indorum audacissimæ, sunt inertissimę, superstitioni verò omnis gentilitas semper dedita fuit. Vestium autẽ apparatus ideo talis quia simplicissimus est, nulla ferè arte aut industria constans, neque magis Hebræis quõdam, quàm cæteris mortalium vsitatus. Deinde historia ex Esdra sumpta, si quid curæ Apocrypha merentur, potius oppugnat, quàm adiuuat causam susceptam. Ideò enim multitudinẽ gentium fugisse decem illæ tribus dicuntur, vt ceremonias suas excolerent: hi verò idololatriæ omni dediti sunt. Euphratis autem aperta ostia viderint quomodo ad hunc nouum orbem perdũ-

Iudic. 14.

cere

cere queant, & an iterum eodem regredi Indos oporteat, vt ibidem extat. Pacificam autem multitudinem cur vocet, quæ immortalibus inter se bellis dissidijsq; semper efferbuit. Itaq; non magis Apocryphi Esdræ Euphrates, quàm fabulosa Platonis Atlantis ad nouum hunc orbem genus mortalium potest perducere.

Cur prima origo Indorum certò sciri non posit.

CAP. XXIIII.

AT facilius est aliena improbare de origine Indorum, quàm certi aliquid de suo afferre. Nam cùm apud Indos nullæ literę in vsu sint, nulla certa monumenta maiorum: apud nostros verò scriptores vix huius orbis vestigia extent, adeò vt quidam non solum homines, sed etiam terram hanc & cælum ipsum hoc de natura rerum abstulerint, certa & explorata de origine prima Indorũ, & prima habitatione huius orbis, qui se profiteatur allaturum, magnæ is demum temeritatis notetur necesse est. Cõmuniter autem & probabiliter ex ijs, quæ supra disputata sunt, colligere possumus, ad hunc nouum orbem paulatim tẽpore procedente commeasse genus hominum, terrarum magis continuatione adiuuante, & nauigatione succedente gradatim, quàm vno aliquo aut apparatu classico, aut magno naufragio. Quanquam & vtrumuis horum partim contigisse non est absurdum. Cùm enim sint infinitæ regiones, innumerabiles gentes, alias aliter inuentas & occupatas esse, rectè existimare possumus. Sed vt dixi vicinitas aut continuatio regionum orbis terrarum, certissima ratio est originis atque habitationis Indorum. Qua etiam ex re magis adducor, vt pu-

vt putem hunc nouum orbem occidentalem non multis abhinc annorum millibus habitatum, magisque ab hominibus syluestribus & palantibus, quàm ab aliqua republica obitum, cùm errore potius aut patriæ angustijs nouas sedes paulatim habitare cœpissent, atque his assueti nihil nisi naturalis lucis ductum, eumque obscuratum, ac patriæ fortassis gentilitiæ aliquas consuetudines retinerent. Neque incredibile est etiam si ex culta & bene morata republica profecti essent aliquando, tamen ipsa diuturnitate & desuetudine humana, pene omnia obliuione delesse, cùm tales esse in ipsa Hispania & Italia hominum greges præter os & figuram hominis habentes præterea nihil, notius sit, quàm vt testibus egeat. Ita effectum est, vt immensus quidam barbarismus euaderet.

Quid de origine sua Indi tradant.

CAP. XXV.

QVID autem de primis exordijs gentis suæ, ipsi Indi referant, nō est alicuius pretij nosse, cùm somnia potius sua, quàm historiam aliquam narrare videantur. Ac magni quidem diluuij plurima in his regionibus mentio est & fama celebris. Sed vtrum commune illud totius orbis, quod diuinæ literæ prædicant, an proprium aliquod harum regionum & gentium haberi debeat, non satis constat. Certè ingentis cuiusdam exundationis non obscura monumenta à peritis notantur. Ego magis in eorum sententiam eo, qui antiquissimi illius Noëtici apud hos barbaros nulla vestigia esse confirmant, peculiare aliquod diluuium, quale Plato narrat, & Poetæ

Deucalionæum fabulantur, fuiſſe non dubitant. Igitur illo magno diluuio hauſtos eſſe omnes mortales iſti conſentiunt. Quidam ex magno lacu Inticaca emerſiſſe Viracocham quẽdam, eundem Tiaguanacum, vbi antiquorum & admirabilium ædificiorum ruinæ viſuntur, ſedem habuiſſe, inde ad Cuzquenſem regionem veniſſe & propagaſſe genus humanum. Namque in eodem lacu inſulam oſtendunt, vbi ſolem conditum eſſe nugantur, eamq́ue ob cauſam plurimo olim ſanguine, non ouium modò, ſed etiam hominum litatum eſſe perſpicuum eſt. Alij ex ſpecu quadam per feneſtram ſex aut neſcio quot homines prodijſſe à ſole videlicet factos, eoſq́ue generi mortalium propagando operam dediſſe, qua etiam ex re locum nomen acceptum retinere, hodieq́ue Pacaritambo vocari. Itaque Tambos antiquiſſimos eſſe hominum vulgaris ſententia eſt. Ex ijs Mangocapa ille, quem primum ſuæ gentis auctorem gens Ingarum agnoſcit, ab hoc duæ familiæ celebres Hanan Cuzquenſium, & Brincuzquenſium. Feruntur Reges Ingæ, cùm cæteras huius orbis gentes debellarent, eam belli cauſam potiſſimam prætexere ſoliti, quòd oporteret omnes mortales ipſis ſubdi, à quorum genere & patria omnes propagati eſſent, & quibus etiam vera religio diuinicus innotuiſſet. Quid opus eſt cætera hìc repetere, quæ veritatis inania, vanitatis pleniſſima ſunt. Illud viri eruditi ſcriptis mandarunt, omnem iſtorum memoriam ad quadringentos maximè annos porrigi, vltra id ętatis nihil aliud quàm denſas tenebras ignorationis occurrere. Neque mirandum eſt ſanè, cùm literarum imperitia veniam hiſtoria [illegible]romereatur, pro quibus exacta illa Qui-

la Quipocamaiorũ ſupputatio admirationi magis eſſe debet, quod ad id vſq; ætatis tenax ſit. Mihi diu inquirenti, an apud hoſce barbaros notitia aliqua extaret, vnde huc commigrarent primi auctores ipſorum, adeò nihil occurrit è re, vt potius ſeſe in hoc orbe natos & conditos ferè opinentur, niſi fide Catholica reuocentur, ex vno genus mortalium omne fluxiſſe. Tenẽt verò coniecturis non mediocribus nobiles auctores, quã diutiſſimè hiſce barbaris nullos fuiſſe Reges, nullam certam conſtitutam Rempublicam, ſed promiſcuè turmatim habitaſſe, vt modò Floridi, vt Braſilienſes, vt Chiriguani, vt pleræq; gentes Indorum, qui nullos habent certos Reges, ſed provt belli paciſúe fortuna tulerit, ſubitò ac temere duces creant, atq; eos mores probant, quos libido furorque perſuaſerit. Tempore verò procedente homines viribus & induſtria præſtantes per tyrannidem cœpiſſe dominari, vt olim Nemrot, paulatimque creſcentes eam conſtituiſſe Remp. quam apud Peruenſes, & Mexicanos noſtri inuenerunt, barbarãm quoque ipſam, ſed à cętera barbarie Indorum plurimum abhorrentem. Quare genus hoc hominum ſylueſtre ex barbaris, profugiſque hominibus maximè propagatum ratio ipſa perſuadet.

Act. 17.

E DE

DE NATVRA NOVI ORBIS, LIBER II.

De æquinoctialis natura disserendum esse.

CAP. I.

QVONIAM maxima noui orbis pars sub media cæli regione posita est, quam veteres torridam atque inhabitabilem opinati sunt, non mediocriter refert ad natura moresque Indicæ gentis cognoscendos, de naturali quoque eius regionis cõstitutione disserere. Neque enim est eorum contemnenda sententia, qui rerum Indicarum peritiam ex æquinoctialis maximè asserunt cognitione pendere. Nam quicquid in hoc nouo orbe ab altero diuersum est, æquinoctialis maximè ratione fit. Omnis verò regio duobus solstitialibus circulis comprehensa ad mediam lineam, in qua sol vbiq; gentium pares noctibus dies facit, tanquam ad normam suam redigenda explorandaq; est, cuius sanè est tam mirabilis & inopinata varietas, vt meritò ingenia excitet ad causas ex vera potius & comperta ratione. quàm ex doctrina veteris Philosophiæ perquirendas.

Cur veteres philosophi regionem torridam esse inhabitabilem pro certo duxerint.

CAP. II.

IGITVR vt à primordijs disputatio ducatur, terram incalescere solis accessu, recessu fri-

gescere cùm inter omnes constat, tum verò hyemis atque æstatis, noctis ac diei variatione abundè monstratur. Quò magis etiam sol appropinquat, quò directius quoq; radijs terram ferit, eò vehementius vrere, in ipso die meridies, in anno æstas perspicuum faciunt. Hinc fieri consequens necessariò videtur, vt quanto regio quæuis à solis conuersionibus remotior est, tanto quoque frigidior sit. Itaque quæ ad Septentriones iacent, terras esse rigidissimas experimur. Tum ordine eodem, quæ Zodiaco viciniores sunt, calidiores. Ita AEthiopia Arabiam atq; Africam, Africa Bæticam, Bætica Castellam & Aragoniam, atque hæ Cantabriam & Galliam caloris copia certa prorsus ratione superant. Qua etiam ratione seruata, cæteræ regiones, quæ solis conuersionibus expositæ semper sunt, atq; illius radijs rectius petuntur, reliquas superare æstus feruore necessaria consecutione videntur. Addunt nonnulli ad solis radios etiam motionem cæli intra Tropicos velocissimam, quæ prope Polos tardissima sit. Quamobrem & radijs solaribus propinquissimis ac directissimis, & cæli conuersione concitatissima regionem omnem Zodiaco suppositam perpetuò ac vehementer exuri. Hoc de calore & frigore & sensus, & ratio videntur consentienter docere. De siccitate verò & humore quid? Eadem prorsus. Nam siccitatem solis accessus videtur inducere, humorem recessus. Itaque tempora ipsa cognata & amica esse videntur, humida frigidis, calida siccis. Nox vt frigidior die, ità etiã humidior; dies & calidior, & siccior: hyems cùm plurimum sol abest, & frigidissima & pluuiosissima; æstas, cũ ille propius

 adest,

adeſt, vt calida, ita ſicca vehementer. Etenim ignis, quò magis quippiam coquit, eò fortius & calefacit ſimul & ſiccat. Huc ergo reſpiciens Ariſtoteles, cæteriq; Philoſophi, caloris & ſiccitatis exceſſum regioni mediæ attribuerunt, eamq; ardentem atque aridam ſupra modum literis tradiderunt, & quod inde neceſſariò fit, aquis & pabulis deſtitutam, atque adeò humanæ habitationi prorſus incommodam.

Quod regio Torrida humidiſſima ſit, contra veterum opinionem.

CAP. III.

CVM autem omnia, quæ ſumpta ſunt, vera ac certa ac perſpicua eſſe videantur, illud tamē quod inde cōficitur, falſum eſt. Etenim mediam regionem habitamus, & habitamus ſanè percommodè. Sed quia ex veris falſum effici nequit, retrocedendum eſt nobis, & veſtigijs repetitis, vbinam à vero deflectat oratio, diligenter intuendum. Quocirca primùm quid veritas experientia ipſa illuſtrata habeat, oſtendemus: deinde tāetſi arduum illud ſit & perobſcurū, cauſas quoque ex vera Philoſophia conabimur reddere. Siccitatē ergo (hoc erat enim vltimum ex ſumptis) eò maiorem effici cælitus, quò terris ſol propinquior eſt, videbatur certum, & eſt profectò perfalſum. Nunquam enim copioſiores imbres in Zona torrida, quàm eo anni tempore, quo ſol vicinior eſt. Atque eſt hoc ſanè mirabile, ſed ſine exceptione veriſſimum, in vniuerſa regione Tropicis clauſa eam anni partem eſſe ſereniſſimam, cùm ſol maximè inde abeſt; contra nullam anni partem plus & nimborum & imbrium, & niuium

niuium (vbi illæ ſunt) effundere, quàm vbi ſol propinquiſſimus eſt. Hoc ijs, qui nouum orbem non adierunt, incredibile fortaſſis apparet: ijs quoque qui adſunt, ſed non attẽdunt, nouum accidet, ſed vtrique experimento notiſſimo facilè cedent. Ab hac Peruenſi prouincia, quæ Antarcticum Polum ſpectat, tũc remotiſſimus ſol eſt, cùm Europæ propinquiſſimus, hoc eſt, Maio, Iunio, Iulio, Auguſto, in quibus, Tropico Cancri vicinus eſt: at per eoſdem menſes, mira cæli ſerenitas apud nos, nulli imbres, nullæ niues, fluuij omnes pertenues, multi etiam exareſcunt. Mox verò procedente anno, & ſole huc ad Capricornij circulum commeante, incipiunt niues & pluuiæ, & fluuiorum magnæ acceſſiones, id eſt, ab ineunte Octobri vſque ad Decembrem. Tum verò copioſiſſimi imbres, & niuium copia, & fluuiorum furores, cùm supernè ac directò ſol capita noſtra ferit, rediens ex Capricornio, cùm ſunt etiam æſtus grauiſſimi, nẽpe à Ianuario vſq; ad medium Martium. Hoc nemo eſt qui perpetuum huic regioni ignoret. In ijs verò partibus, quæ vltra æquinoctialem Polum Arcticum ſpectant, contrariũ omninò euenit, ſed ratione prorſus eadem. Nam ſiue Panamam & eum omnem tractum conſideres, ſiue nouam Hiſpaniam, ſiue Inſulas illas Cubam, Hiſpanicã, Iamaicam, Sancti Ioannis, liquidò inuenies, ab ineunte Nouẽbri vſq; ad Aprilem ſereniore, & clementiore cælo vti, quod ſol ad hunc Tropicum veniens ab ijs locis maximè ſe diſiungat: contra terribiles nimbos, & imbres vberrimos ibi fieri ab ineunte Iunio vſq; ad totum Septembrem, quod ſolis radij per id temporis minus obliquè, & magis

propinquè feriant ea climata. Hoc idem obseruare licet in India Orientali, quantum ex literis inde allatis ego intelligere potui. Itaque quamuis peculiari aliqua ex causa alicubi secus fortasè contingat, tamen pro generali lege tenendum est id, quod dixi. In media regione, hoc est, torrida Zona siccitatem esse maiorem sole recedente, eodem appropinquante humoris copiam gigni, idq; adeò vt pro ratione accessus ac recessus illius, vnaquæq; regio aut arescat, aut imbribus abundet.

Quod extra Tropicos humoris copia solis recessu maximè fiat, contra quàm in regione Torrida.

CAP. IIII.

Extra Tropicos verò secus accidit: nam imbres & frigora, æstus & siccitas coniuncta sunt. De Europa manifestum est, & de toto illo mundo. In hoc verò nouo non secus habet res. Chilensis tota prouincia testis est, quę quoniã vltra Solstitium Capricornij posita ferè gradibus cum Hispania paribus alta est, easdem etiam leges hyemis & æstatis patitur, hoc vno dempto, quod æstiuum & hyemale tempus cõtrarium habet, quippe cùm Polum contrarium spectet. Itaque copiosissimæ pluuiæ in illa prouincia sole quàm plurimum recedente, simul cum frigore hyemem efficiunt, ex Aprili ineunte vsq; ad Septembrem, ęstus autem & siccitas pariter sole illuc commeante redit. Prorsus vt in Europa. Qua ex re fit, vt frugibus ingenijsq; hominum Europæ regio illa Chilensis cæteris similior sit. Idem accidere tradunt in terrę portione, quæ vltra intimam

timam AEthiopiam vsq; ad celeberrimum bonæ spei promontorium in formam cuspidis tenditur. Atque hanc esse verissimam Nili redundantis intempestiuè causam, de quo tam multa inquisita, tam pauca à priscis inuenta sunt. Etenim ea regio à mense Aprili, sole Arietem deferente, incipit, vt par est, hyemalibus imbribus fluere, qui partim ex niualibus, partim ex pluuialibus aquis paludes illas implentes, ex quibus verissima Geographia Nili fontes deriuat, alueum ipsum paulatim turgefaciunt, & longissimo tractu post menses aliquot AEgyptum æstiuo maximè tempore, vtpotè ad alterum Tropicum positam inopinatis fluminis incrementis fœcundant. Similis Nilo excursio annua est ingentis fluuij in America Paraguai dicti, cuius ex montanis imbribus tanta copia cōfluit, vt amplissimos cāpos inundet, cogatq; homines terrestri habitatione deserta in lintribus per id temporis degere.

Quod intra Tropicos imbres æstiui sint, & de ratione hyemis & æstatis.

CAP. V.

ITaque in duabus regionibus temperatis, ver calore & siccitate, hyems frigore & humore consentiunt. At intra Zonam torridam vtraque illa dissident. Nam æstum potius imbres, frigus (sic enim caloris moderationem voco) serenitas comitatur. Qua ex re fit, vt cùm in Europa hyemale tempus pluuijs simul & frigore definiatur, æstiuum contra calore & siccitate nostri homines in hac regione disiuncta illa videntes, hyemem magis ex pluuijs, ver ex serenitate nuncupent, in quo re vera falluntur. Nam ver dicunt esse in

Montanis Peruenſibus ab Aprili vſque ad Septembrem, quòd eo tempore aquæ non redundẽt, ſed ſit aëris mira ſerenitas: hyemem verò definiunt à Septembri vſque ad Aprilem, quod ex eo iam imbres cadant. Quare apud nos & apud Hiſpanos eodem tempore hyemem atque æſtatem agi confirmant, atq; adeò cùm ſol propinquiſſimus directo capita ferit, tunc maximã hyemem eſſe putant, quòd imbres vberrimi ſint. Hoc verò ridiculum eſt, atque vulgare. Vt enim dies, & nox acceſſu, & receſſu ſolis ſecundùm cõuerſionem primi mobilis definitur, ita etiam hyems, & æſtas definiri neceſſariò debet acceſſu, & receſſu ſecundùm conuerſionem annuam ſolis ipſius propriam. Tunc igitur re vera hyems eſt, cũ maximè diſtat ſol; æſtas verò, cùm maximè appropinquat. Calor autem, & frigus neceſſariò ſolis acceſſum, & receſſum conſequuntur, humor verò, & ſiccitas non neceſſariò. Ex quibus liquidò fit contra vulgarem ſententiam, hyemem apud nos Americanos eſſe ſerenam, æſtatem contra pluuioſam, & non quod vulgus putat, hyemẽ quidem calidiorem, ver autem eſſe frigidius. Pari quoq; errore hyemem Montanam à Maritima in hac prouincia Peruenſi diſiungunt. Aiunt in hac inferiori ac maritima ora hyemem eſſe, cùm eſt in Montana ver, nempe per Aprilem, Maium, Iunium, Iulium, & Auguſtum, propterea quod montana omnis illa regio per eos menſes ſerenis ſolibus illuſtratur, quo tempore hæc maritima plaga magis perpetuiſq; nebulis offuſcatur. Atqui hyems, & ver ex ſolis propinquitate & diſtantia definienda ſunt, quæ cùm eodem tempore in tota hac prouincia fiant, non eſt cur alibi

hyemem,

hyemem, alibi ver esse arbitrentur. Sed de vocabulis certandum non est. Appellent, vt libet: æstiua & hyemalia tépora serenitate potius quàm calore definiãt, dum modò de rei veritate, quod diximus, constet.

Quod torrida aquis pabulisq; abundet, quicquid Aristoteles contradicat.

CAP. VI.

ABundat ergo torrida regio humore, idq; adeò vt largitate perennitateq; aquarum cæteras omnes facilè vincat, excepto si qua in parte sabulo arenisq; oneratur, aut solo nimium deserto vritur, quod in alijs quoq; mundi plagis frequens est. Cælestium quidem aquarum copiam satis ostendimus, imbres, niues, pruinas, quibus maximè hæc Peruana prouincia frequentatur. De terrenis quales sunt putei, fontes, fluuij, torrentes, lacus, paludes, nihil hactenus dixi. Verùm cùm infernę aquæ supernis ęqua ferè ratione respondeant, facilè est id quoq; intelligere. Est autem ea aquarum scatentium multitudo, vt nusquam terrarum neq; plures, neq; latiores fluuij, nusquam tanta palustrium locorũ molestia. Plurima huius Americę, eademq; latissima loca præ nimia aquarũ copia habitari nequeunt. Nam & flumina æstiuis imbribus in immensum excurrunt, atque omnia euertunt, & limosæ paludes infinitis spatijs firma vestigia excludũt. Quamobrem immensi illius, cuius supra meminimus, Paraguay accolæ, cùm iam fluuij annua incremẽta præsentiunt, longè lateque vagantem scaphis anteuertunt, ibi larem sibi constituunt, & se suaque per trimestre ferè tempus lintribus natan-

 do con-

do conseruant. Fluuio ad consuetum alueum reuocato, & ipsi loca pristina semisicca repetunt. Huius fluminis ea maiestas est, vt Nilus, & Ganges, & Euphrates simul coniuncti longè inferiores sint. Quid flumen illud Magdalenæ, iure Magnum vocatum, inter S. Marthæ, & Carthaginis portum in mare prorumpens? cuius nos cùm nauigaremus plus stadijs centum viginti alto euecti, fluuialium aquarum ab Oceano nondum victarum discrimē per stadia amplius quàm sexaginta cum summa admiratione notauimus. At cùm de fluuijs mentio est, iure suo cæteros omnes silere, & cedere cogit ingēs ille Amazonum, ab alijs Maranonius dictus, ab alijs Orellana ab Orellana & Marannon Hispanis hominibus inuentus, & nauigatus, quem nescio melius ne fluuium an mare nominem. Fluit quidem ille, & ex Peruensium montium imbribus, fluminibusque ad se vndique confluentibus per effusissimos Paytiti, & Terræ aureæ atque Amazonum campos in Oceanum tandem è regione ferè Margaritæ & Trinitatis illabitur: sed tam latè, præsertim festinans ad exitum spatiatur, vt in medio plurimas maximasq; insulas relinquat, & quod incredibile apparet, in medio alueo oculi quocumque coniecti nihil aliud nisi flumen & cælum vident. Etiam montes excelsi ripæ impositi latere dicuntur, cuius ob admirabilem longitudinem, atque amplitudinem, vt prorsus fluuiorum omnium Dominus haberi possit, hoc accepimus ex quodam nostræ Societatis fratre, qui olim grauibus illis naufragijs & tumultibus Petri Orsuæ, & peruersi Didaci Agirrij interfuit puer, & diuina clementia ereptus est, nobisque serua-

ſeruatus. Tales igitur fluuios habet torrida atque arida Zona, quam inopem aquarum & pabulorũ Ariſtoteles atque omnis putauit antiquitas. Et quoniam ad indicium aquarum Maranonij mentioné feci, iuuat de lacu Intiticaca, falſo vulgò Titicaca dicto, aliquid etiam promere, qui in ſuperna prouincia Peruana Collao medius iacet. In hũc flumina plus decem, eaque ſatis ampla cõfluunt, exitum habet vnum, eumque non valdè latum, ſed, vt opinio eſt, profundiſſimum, quem neque ponte iungere profunditas & latitudo ſinunt, neque tutò ſcaphis traijci rapidi infernè vortices patiuntur. Traijcitur tamen, miro ingenio & Indorum proprio: ponte prorſus iunceo ipſi aquæ cõmiſſo, nullis fulcris nixo, ſed in modum ſuberis ponte ſupernatante, ac præ leuitate materiæ nunquam merſo: eſt verò traiectio facillima & tutiſſima. Occupat lacus ipſe circuitum bis mille quadringenta ſtadia: longus eſt ferè nongenta, latus vbi maximè ducenta & viginti. Inſulas habet olim habitatas & fertiles, nũc deſertas, producit vberrimè iunci genus, quod Indigenæ Totoram vocant, cuius plurimus ipſis vſus eſt. Nam & cibus eſt ſuibus, iumentis, ipſiſq; hominibus periucundus, & domus, & focus, & veſtis, & nauigium, & omnia penè vitę humanæ ſubſidia vna Totora Vris præſtat, hoc enim accolarum eſt nomen. Ij adeò ſe ab hominum cęterorum conſortio & opinione alienarunt, vt interrogati aliquando, qui ſint, ſeriò reſponderint, ſe non homines eſſe, ſed vros, ꝙ genus ab humano diuerſum eſſe ſentirent. Vrorum reperti ſunt populi integri in medio lacu habitantium ſcaphis quibuſdam iunceis, quibus inequitant, ſimul cõ-

nexis,

nexis,& ex vna aliqua rupe aut stipite religatis. Vnde interdum soluentes totus populus subitò patriam mutat. Itaque aliquando conquisitus populus Vrorum hesternis sedibus commutatis, ac ne vestigio quidem relicto, facilè vestigantium studium curamque irrisit. Ex hoc lacu post leucas quinquaginta alius longè minor efficitur, Paria dictus, sed ipse quoq; tantus, vt Insulas plures reddat, huius vltra meatum nemo nouit. In mare Australe influere per occultos terrę canales multi iactant, atq; argumento proferunt, fluuium quendam magnum in mare pene subitò irrumpentem, cuius fons nullus appareat, ego magis lacus aquas solis radijs exhalari puto. Verùm huc esse digressum sit satis, cùm abundè his documentis constare possit, falsò regionem hanc mediam de aquarum penuria damnatam, cùm & è cælo & è terra præ cæteris humectetur.

Redditur causa, cur intra Tropicos solis præsentia humorem efficiat, extra Tropicos siccitatem.

CAPVT VII.

CAusa autem, cur æquinoctialis contra veterum sententiam humidissima sit, diu mihi atque acriter cogitanti, nulla alia certior occurrit, nisi quod vis ipsa solis maxima, & amplissimè circunfuso Oceano plurimam vaporum copiam exugat, eandemq; citissimè liquefactã vertat in pluuias. Nam quòd præpotentis ardoris causa imbres proueniãt in regione torrida, multa, & perspicua documenta sunt. In primis est illud, quod satis supra commemoraui, quòd eo anni tempore, quò sol supernè maximè ac directissimè

ſſmè incumbit, imbres fiant: cùm verò lõgius receſſerit, fieri deſinant. Solis igitur vis valida pluuias ciet. Deinde obſeruatum eſt in hac America, ab ipſo meridie, cùm radij ſolis potentiſſimi ſunt, imbres ſolere cadere, manè verò toto nihil ferè nobis ab imbribus timemus. Quamobrem iter cùm facimus, diuerſorio egredi maturè feſtinamus, & ad medium diem tuti iter carpimus. Hoc norunt Peruenſes omnes. Quid quod viri ſapientes deprehendiſſe ſe perhibent in his regionibus poſt ſumma lunæ incrementa pluere maximè ſolere? quod nos quoque etiam experti ſumus. Itaq; & annus, & menſis, & dies hoc idem atteſtari videntur, intra Tropicos ſumma caloris vi imbres generari. Poſtremò in artificijs quoque, vbi ex herbis aquæ in medicinæ vſum ſtillantur, idem accidere cernimus: ignis namq; vehemens & exęſtuans plurimam humoris eiuſmodi copiam ſurſum effert, eandemq; calore ipſo circunclufam exudantem in aquam vertit. Idem vbi argenti viui admirabili potentia aurũ aut argentum puriſſimum redditur. Nam ſi debilis ignis ſit, nihil ferè exudat: ſi validus, plurimum eliquatur, & in fumum quidem materia illa primùm reſoluitur, deinde in priorem argẽti viui liquorem vertitur, ac ſupernè defluit. Igitur vis ipſa ignei caloris, cùm materiam eſt nactã idoneam, ſimul rapit ſurſum, ſimul vbi quippiam obſtat, ne extractũ vaporem abſumat, ſtatim liquat in pluuiam. Iam verò quod in regione torrida ſol caloris copia generet pluuias, quas extra regionem torridam ſolis potius abſentia & caloris inopia facit, & ſi videtur prima fronte contrarium, ſed re vera non eſt. Plurimi naturales

les effectus à causis contrarijs proficiscuntur modo diuerso. Humentem vestem æquè exiccat & ventus frigidus, & calidus ignis, lateres & frigore concrescunt, & sole. Somnum mediocris exercitatio prouocat. Si vel nulla sit, vel prorsus immoderata dissoluit. Ignis si nulla materia adijciatur, extinguitur; si nimia, etiã extinguitur: si moderata, alitur & augetur. Quæ oculis admouentur, vel nimis propinqua, vel nimis remota nõ cernimus, mediocria interualla visum reddũt. Solis radius debilis nebulas nõ ciet ex fluuijs, si maximus sit, etiã factas dissoluit. Itaq; mediocris & attollit, & seruat, quare nec nocte, neq; meridie nebulæ surgunt, sed plerunq; sole aliquanto largius incumbente. Ad hunc sanè modum plurima exempla natura offert, vt intelligamus aliquid fieri, vel non fieri causis sæpè contrarijs. Quominus mirari debemus, si pluuias solis magnas absentia faciat, & nimis quoq; propinqua præsentia: easdem moderata potius dissipet. Sed auiditas discendi pulsat adhuc, quid sit, quod extra torridã solis maxima absentia afferat pluuias, intra torridam eiusdem contra propinquitas maxima. Quantũ equidẽ assequor, illud est in causa, quod per hyemem in regionibus extra tropicos positis nõ habet eas vires solis calor, vt leuatos è terra vapores absumere possit, ita necessariò in aërea regione coëunt magna copia, & frigore ipso concrescunt, densatiq; paulatim vertuntur in pluuias. Nam & sol longè abest, & dies breuiores sunt, noctes productiores. Sole verò appropinquante tanta est caloris copia, vt simul attollat, & dissipet, & resoluat humores, cũ præsertim ad solis propinquitatem accedat dierum longitudo.

tudo. At verò intra Tropicos, hoc eſt, in Torrida Zona ſolis quidem abſentia tanta eſt, vt præſentiam aliarum regionum æquet. Vnde etiam tunc eadem ratione ſiccitas accidit. Maximè verò ac directiſſimè incumbente ſole, ideò non magna ſiccitas, vt videbatur conſequens, ſed magni & ferè repentini imbres fiunt, quia immoderata illa ſua vi iubitò copiam plurimam humoris è terra & Oceano trahit, quæ cùm non diſpergitur diſſipatúrq; vento, facillimè coaleſcit, ac veluti immaturas pluuias facit. Nam vis magna caloris humoris copiam ſubitò attrahere poteſt, eãdem cùm multa eſt, ſubitò reſoluere non poteſt. Itaq; fit vt attracta prę multitudine ipſa concreſcat in pluuiam. Quòd ſanè ſubdito exemplo intelligi poteſt. Etenim cùm ſuillæ, aut vitulinæ, aut alioqui pingues carnes ſubiecto igne torrentur: ſi ignis quidem exiguus ſit, ſtillant, eò quod calor humorem attrahere poteſt, ſed abſumere non poteſt præ inopia. Quod ſi ignis contra maximus & propinquiſſimus ſit, ſtillant nihilominus, ſed ratione contraria, quia vis ipſa immodica caloris tantam ſubitò humoris copiam excitat, vt ſimul liquata prorumpat. At verò ſi ignis moderatus ſubijciatur, & interuallo idoneo diſtet, videmus ſanè elixari carnes, & vix quicquam defluere humoris. Quare coquorum ars præcipit ignem, neque nimium, neq; perexiguum, ſed mediocrem ſupponi, eumq; maximè vno tenore perſeuerantem: ita enim & humor paulatim extrahitur, & abſumitur. In cereis quoq; lucernis idem eſt cernere. ſi enim flamma maxima ſit, ceram prorſus liquefacit, quia excitare liquorem poteſt, abſumere non poteſt. Flamma verò pro ratione ma-

teriæ

teriæ attemperata, nihil ceræ defluit, quia quantum liquatur ardore, tantundem absumi potest. Patet igitur, cur in æquinoctiali caloris nimia vis humorem faciat, quem aliàs caloris potius inopia facere solet.

Quatenus, quæ de Torrida dicta sunt, accipienda sint.

CAP. VIII.

QVemadmodum autem in plerisque physicis causis non exigitur perpetuus, & mathematicus ille tenor, sed quod frequens est, legem doctrinæ ponit, ita cùm inter Tropicos regionem esse humidiorem dicimus, & tunc præcipuè fieri imbres, cùm sol maximè propinquat, intelligendum est plurima ex parte, & quod obseruari certius potest. Neq; protinus negare debemus, quod natura voluit exceptum, partes quasdam esse vehementer aridas in regione media. Nã & in AEthiopia esse accepimus, & in hac Peruana prouincia iampridem intuemur, vbi vniuersa maritima ora Australis pluuiarum beneficio prorsus destituta est, atque exceptis nonnullis vallibus, quæ fluuiorum ex montanis aquis manantium irriguo gaudent, cætera immensos arenarũ cumulos, & sterile solum occupant, vbi fontes perrari exiguiq; sunt, putei aut nulli, aut altissimi. Cur autem nunquam hic pluuiæ fiant, quod multi iure mirantur, dicam postea, quoad liceat. Illud modò teneamus naturalium legum exceptiones nonnunquam necessariò induci. Quo etiam exemplo alicubi accidere fortassis poterit, vt intra Tropicos sole potius distãte pluuiæ fieri soleant, aut etiã propinquante nullæ fiant. Quod

sanè

ſanè ſi perpetuum eſt, terræ ipſius atq; ſubiectæ materiæ qualitati peculiari aſcribendum eſt: ſin autem interdum ſic, interdum ſecus eueniat, facilè eſt intelligere naturales cauſas alijs contra obiectis ſæpè impediri. Quamuis enim ſol pluuias cieat, ventus tamen poteſt obſiſtere, quod crebrò videmus, & copioſiores etiã prẹter morẽ poteſt ventus inducere. Sunt variæ & origines ventorum & vires, quæ ſæpè annuum & ſtatum ordinem interturbant. Quod cùm vbique terrarum certum ſit, incertos inde fieri anni curſus propter variantem ſæpè ſigniferi ſtellarumque errantium ſitum atque conſpectum, nemo iure culpare nos poterit, ſi in noſtris de æquinoctiali habitudine obſeruationibus, ſimilem quoque rationem excuſemus. Illud certè quod dixi, multo frequentiſſimum eſt atq; certiſſimum, intra Tropicos, & regionem eſſe humidiorem & humoris tunc maximam copiam eſſe, cùm ſol viciniſſimus eſt.

Quod Torrida regio non ſit vehementer calida, ſed mediocriter calida.

CAP. IX.

DE ſiccitate & humore regionis mediæ diximus hactenus. De calore & frigore dicendũ deinceps eſt. Siccam & calidam definitam eſſe ab antiquis initio huius diſputationis commemorauimus, atque vtrumque extremo quodam gradu. Eſt verò æquinoctialis humida quidem & calida, calorem autem maxima ex parte habet attemperatum, quod incredibile haberetur, niſi eſſemus experti. Equidem ex philoſophica illa ratione, cùm ad Indos traijcerem, mihi perſuadebam

bam futurum,vt cùm ad lineam æquinoctialem peruenissem,vehementissimum æstum ferre nõ possem,adeò id secus euenit,vt eo ipso tempore, ita frigerem,vt solis radios apricandi causa quęrerem,atque hoc cùm sol mediam ipsam lineam teneret,id est,in Ariete versaretur mense Martio. Hic ego fateor totam Aristotelis Philosophiam,Meteorologicam vehementer irrisi,cùm & loco & tempore sentẽtia illius ardentissimo, mirificè me sociosque omnes algere sentirem. Res ita habet prorsus. Nulla est mundi regio tẽperatior,nulla suauior atq; clementior æquinoctiali. Habet tamen ipsa etiam differentias suas, neque vbique est tenoris eiusdem. Alicubi regio hæc media mirè temperata est, vt apud nos: *alicubi* mirè frigida, vt apud Potosienses, alicubi etiam vehementer feruida, vt apud AEthiopes, & Brasilienses, & Maluchianos. Quæ sanè obseruatio cogit nos aliam præter solares radios caloris & frigoris causam quærere, cùm perspicuum sit eodem anni tempore, ijsdẽ longitudinis gradibus loca alia exuri, alia mediocriter incalescere,alia vix dũ frigus exuere. Plato quidẽ Atlantidem illam suam tantopere à Critia decantatam vltra Tropicum porrectam refert,quippe quam certo anni tempore sub sole esse scribat. Illam tamen,& felicem, & temperatam, & omnium rerum feracem prædicat.Plinius quoq; Taprobanem sub ęquinoctiali positam,vt est verè, commemorat,quam tamen non diuitem solùm, & opulentam,verùm etiam hominibus animantibusque refertam scribit.Ex quibus apparet,tãetsi vulgari illa opinione, de intolerando torridæ Zonæ æstu veteres tenerentur,tamen aut à se-

ipsis

ipsis aliquando dissensisse, aut habitationi hominum eam regionem non esse incommodam potuisse facilè deprehēdere. Ea res clarissimo Cosmographo Ptolomæo, atq; insigni Philosopho, & Medico egregio Auicennæ aliquo certè modo venit in mentem, qui sub Aequatore habitationem esse placidissimam tradiderunt.

Regionis Torridæ æstum temperari tum multitudine imbrium, tum æstiuorum dierum breuitate.

CAP. X.

REM ita habere nemo iam dubitat post nouum orbem inuentum: sed natura comparatum est, vt quanto quippiam incredibilius ac præter hominum opinionem experientia patefacit, tanto causas perquirendi ardentior cupiditas excitetur. Itaque scire auemus, cur, quæ solem propius incumbentem regio patitur, ea non solùm sæpe temperata, verùm interdum etiam frigida sit. Communiter Zonæ torridæ habitudo causas habet duas, ob quas æstus illius vehementissimus mitigatur. Prior est, illa, quam diximus, quod eadem pluuiosa admodum sit, imber autem omnis refrigerat, quippe cùm aquæ natura frigida sit, quæ quamuis accedente extrinsecus vi ignea incalescat, tamen eadem remittit sine dubio immensum illum ardorem, qui ex puris radijs solaribus efficeretur. Documento est regio omnis arida, vt Arabia interior, quę eadē ardentissimo sole torretur, quòd nullis imbribus vis illa ignea remittatur. Et nubes ergo vrentis solis furorē intercipiunt, & ex illis instillati imbres aërē ipsum terramq; simul

madefaciunt atque refrigerant. Quantumuis enim calidi fluant, bibuntur tamen, & sitim ardoremque restinguunt, quod nostri homines experti persæpè sunt in graui aquæ penuria. Itaque & ratio, & experientia sibi satis congruunt, vt sedandi caloris efficax pluuia sit. Et quoniam torridam ostẽdimus omnium esse pluuiosissimam, fit profectò, vt inde non leuem temperandi caloris causam opinemur. Iam alteram rationẽ subijcio, atque eam eiusmodi, vt cùm ad hanc, quam modò tractamus quæstionem, tum ad alias complures nobis nõ mediocriter vsui futura sit. Breuissimè ergo, vt dicam, æquinoctialis soles patitur ardentiores quidem, sed tamen omninò breuiores. Ex quo fit, vt cùm diurni caloris spatia minora sint, non ita vehementer inflamment. Verùm explicanda, & latius producenda senten tia est. Tradunt sphæræ tractatores prorsus verè, quando est obliquior Zodiaci ascensus, tanto dies noctesq; magis inæquales exire: contra, sphæræ rectæ tempora esse æqualia. Itaq; tota Tropicis clausa regio minoris diei ac noctis dissimilitudines patitur, tantoq; id certius, quanto æquatori vicinior est. Hoc nos hîc abũdè experimur. Nam Quitenses lineæ proximi nullum dierum noctiumque toto anno discrimen agnoscunt. Limenses duodecimo pene gradu positi notãt quidem dies longiores per Decembrem, atq; Ianuarium, sed vnius horæ vix spatio excessus omnis absoluitur. Porrò Cusquenses, multoque magis Potosienses perspicuè hyemalium, & ęstiuorum dierum longitudinem breuitatemq; discernũt. Qui verò extra Tropicos positi sunt, & maius & manifestius interuallum dierum notant, & quo

plus à meridionali ad cæli cardines absunt, eo productioribus per æstatẽ diebus fruuntur. Quã obrem Germania & Anglia lõgiores dies quàm Italia,& Hispania æstiuos habent. Hæc cùm & rudimenta sphæræ tradant,& res ipsa obseruantem facillimè deprehensa confirmet, iam illud æquè perspicuum addendum est, plurimum ad effecta omnia naturalia pollere causæ efficientis perseuerantiam. Cùm ergo regio æquinoctialis æstiuos dies habeat breuiores quacumq; alia, cũque nox ipsa suapte natura,& humida, & frigida sit, eademq; diei æqualis, si quæratur ex me, cur sub torrida Zona non tanti æstus fiant, quantos Bætica, exempli gratia, per Sextilem, & Quintilem tolerat, equidem breuiter & probabiliter responsurus sum, quod Bætica soles habeat eo tẽpore longiores, noctes breuiores: nostra autem Peruensis regio contra ipsa æstate media, & dies Bæticis breuiores,& noctes noctibus longiores, vsque adeò vt maxima dies vix tredecim horas plenas habeat apud nos, apud illos etiã integras quindecim. Et si ergo ad æstum, nos solis vicinitate præstamus, tamen nos illi solis diuturnitate longè superant. Ac certè mediocris aliquis ignis amplius vrit, si longo tempore perseueret, quàm alius maior breuius admotus, præsertim si frigida,& contraria vi diutius interpoletur. Has igitur duas obseruationes verissimas si quis æqua lance cõpenset, hoc est regionis torridæ pluuiositatem, & æstiuorum dierum breuitatem, fortassis existimabit, rectitudini, & propinquitati solarium radiorum in ratione caloris ciendi, sedandique non magnopere cedere.

Alias quoque esse peculiares causas temperandæ torrida, atque in ijs Oceani propinquitatem.

CAP. XI.

QVONIAM verò ea, quæ dixi ad regionem mediam temperādam communia sunt, neque tamen omnis ea plaga solstitialibus circulis comprehensa æquè tem̃perata est, sed quibusdam in locis vehementissimè exæstuat, quibusdam etiam friget, & quod mirari possis, idem prorsus clima alibi calidum, alibi frigidum, alibi temperatum est, idque vno, eodemque tempore, omninò compellimur præter allatas communiter alias quasdam peculiares causas quærere, cur Zona torrida tot vicissitudines capiat. Occurrunt autem accuratius cogitanti tres notæ, & quarta quædam alia ignota. Notas numero Oceanum, terræ situm, ventorum vim: præter has latere suspicor occultam aliquam terræ subiectæ qualitatem & cæli supernè dominantis efficaciam. Nam qui contemplatus fuerit sub torrida Zona non solum Manomotapam, & pretiosi Ioannis regna sole exuri, & atri coloris esse indigenas omnes, verùm etiam in Insulis vndique mari circunlitis idem prorsus accidere, qualis est Insula Sancti Thomæ in media linea, & Insulæ Cabo verde: contra sub eadem linea & insulas, & continentem huius regni Peruensis à Granatensi, & Popaiana prouincia vsque ad hanc Limensem adeò esse temperatas, vt interdum frigidiores sint, homines autem prorsus albi nascantur: tum verò Brasiliensem omnem prouinciam Oceano Boreali expositam esse calidissi-

ſidiſſimam, hanc noſtram Peruenſem eodem penitus climate Oceano Auſtrali incumbentem eſſe temperatiſſimam, atque huius generis mirabiles differentias mille perſpexerit, non poterit is profectò generalibus illis documentis eſſe contentus, ſed vltra inueſtiget, neceſſe eſt, vt ſibi in tanta diuerſitate ſatisfaciat. Maris igitur natura quamuis ſalſa ſit, eadem tamen frigida eſt, neque altius cauſam petere oportet, quàm ex ipſius aquæ natiua qualitate, quæ ſine dubio frigida eſt. Radij quoque ſolares ex aqua, quòd & fluit & facilior eſt, minus vehementer quàm ex terræ materia repercutiuntur, quod ad æſtus vel contentionem, vel remiſſionem plurimum refert. Accedit ad hoc, quod Oceani immenſa altitudo prohibet aquam feruore ſolis affici, vt fluuiales aquæ ferè ſolent. Atque omninò ſicut nitro quod ſalſum eſt, aqua frigeſcit, ita marinam aquam refrigerandi vim continere experimur. Quamobrem ſolent etiam delicati, vini aut aquæ potabilis ſcyphos marinæ aquæ frigefaciendos committere. Quibus ex omnibus perſpicuum fit Oceani ad ſedandum æſtum refrigerandumque vim eſſe permagnam. Itaque magis in terra quàm in mari æſtuamus, ſi cætera paria ſint, & regiones omnes maritimæ Mediterraneis temperatiores ſuauioreſque habentur. Quoniam autem maxima noui orbis portio quãuis ſub torrida Zona iaceat, tamen vel Oceano propinqua eſt, vel etiam alluitur, aquarum beneficio temperari non abſurdè exiſtimari poteſt.

Terras quò altiores, eò frigidiores esse, & quæ sit huius causa.

CAP. XII.

AT in ipsa etiam terra, vel æquè mari propinqua, vel æquè etiam remota, non est eadem mensura caloris, sed prorsus dispar. Cur ergo ita accidere arbitremur, nisi quod diuersum situm tenet, & aut depressior est & calori excipiendo aptior, aut elatior, & frigoribus potius patet. Quis enim ignorat montium culmina vallibus concauis esse frigidiora? non ob id solum, quòd radij solares cõcauis locis amplius repercussi maius incendium ciant. Verùm etiam quod ipsa aëris regio sine dubio eò frigidior sit quò altius à terra tollitur. Hoc ita esse ostendunt campestria prouinciæ Colla, & Popaianensia, quæ sunt sanè perfrigida, & tamen & montibus vndiq; cinguntur, & latissimum solem excipiunt. Cur ergo cãpestria maritima in hac Peruensi regione calidiora sint, contra campestria illa montana adeò frigida, si quisquam causam exquirat, prorsus nescio quam aliam inuenturus sit, nisi quòd montana illa valde edita sunt, hæc infimè depressa. Aërem autem in media sua regione esse gelidissimum, cùm quæ eò pertingunt celsissima mõtium culmina ostendunt, quę perpetuis niuibus, & gelu rigẽt; tum verò ratio ipsa naturalis, quòd per antiparistasim ex regionis igneæ motione & calore ad medium frigus omne diffugiat. Ita ferè à Philosophis infima, & suprema portio aëris calidior, media frigidior diffiniri solet. Quæ si vera sunt, vt esse sanè videntur, habemus adiumentum non exiguum ad temperadam regioné

torridam,

torridam, montana illa atque edita terræ faſtigia, quæ in his locis frequentiſſima ſunt, quæ ſanè, & natura ſua frigida ſunt, & reliqua circunuicina magnoperè frigefaciunt. Hic niues perpetuæ, aquæ gelu maximo cõcretæ, pruinæ crebræ, algoris denique tanta vis, vt ex niuali illo horrore campos latè cernamus exuſtos, herbamque omnem decoctam, ipſi homines atque equi præ frigore ſæpè corruant. Atque hoc, vt dixi, in media torrida regione accidit, & accidit maximè ſole propinquiſſimè incedente. Cur autem frigidiora ſint montana campeſtribus dixi atque iterum repeto, quod aëris regio media, ad quam potiſſimum pertinent, frigidiſſima ſit. Cur illa ſic habeat, dixi ſupremum aëris orbem igneæ exhalationi vicinum, vt Ariſtoteles vult, quicquid eſt frigoris à ſe depellere, atque ad medium per Antipariſtaſim ferri. Hîc ſi pergat aliquis quærere, cùm aër calidus atque humidus ſit ſuaptè natura, vnde nam frigus illud ipſius media regio concipit? nuſquam enim apparet, niſi & aër calidus & igni proximus, itaque infimam aëris regionem aquæ & terræ contiguam, magis frigidã eſſe oportebat. Equidem non mediocriter hærere me fateor, parumque abeſt, vt in eorum ſentẽtiam eam, qui Ariſtotelis iſtas ſymbolas ac diſſymbolas qualitates contemnunt, magiſq; arte depictas, quàm vlla experientia allatas aiunt. Itaque aërem frigidum natura ſua contendunt, idque multis, & magnis experimentis probant. Nam vt alia prætermittam, certè in æſtatis maxima vi ſolemus aërem flabello ciere, atque ita refrigeramur. Nulli ergo elemẽto qualitatem calidam natiuam eſſe volunt præter ignem, cuius

Ariſt. lib. Meteorol. c. 4.

Dionys. ca. 15. de cœles. Hierar.

commixtione plena sunt omnia, vt ait magnus Dionysius. Sed siue hoc ita sit, siue non sit, (neque enim facilè nisi in re certa Aristotelicæ auctoritati resisto) illud omnes consentiunt, & est experimento ipso abundè compertum, aëris regioné hac ima celsiorem esse perfrigidam, vnde & niues, & grandines, & pruinas, & cætera omnia magni frigoris argumēta depromimus. Igitur cùm longè maxima torridæ portio inde Oceano ingenti, hinc præcelsis montibus cincta sit, satis eæ duæ causæ ad solis ardorem temperandum fortasse videri queant.

Ventorum maximè beneficio regionem Torridam temperari.

CAP. XIII.

VErùm Torridæ regionis temperatio præcipuo ac propemodum singulari auræ lenissimæ beneficio accepta referenda est, ita summus Conditor huic tam magnæ orbis portioni consuluit, vt vbi esset solis omnia subiecta vastantis potentissimus ardor, ibi plerunq; spirarent venti frigidiores, quorũ suauitate grauior æstus iniuria depelleretur. Videri certè poterant aliquid dixisse, qui paradisum Edē sub ęquinoctiali collocarunt, nisi eos causa defecisset, qui propterea hanc regionem temperatissimam esse voluerũt, quod dierum & noctium æqualitas minimè pateretur calorem esse immoderatum. At probabilius alij contradixerunt, poëtaq; in primis.

Vergil. in Georg.

——————— *Quod Zona corusco*
Semper sole rubet, & torrida semper ab igne.

Neq; enim noctis tanta frigiditas est, vt immensos diei ęstus vsq; adeò moderaretur. Igitur auræ perpe-

perpetuò ſpirantis proprio ac peculiari beneficio fit, vt Zona veteribus torrida nobis ver quodammodo perpetuum ſit. Hoc ita habere, certiſſima documenta demonſtrant. Namq; in eodem climate videmus vrbes ac regiones alias alijs calidiores, quod minore venti refrigerantis copia potiantur, quædam etiam, vbi ventus flat nullus, aut terrenus certè eſt, & æſtuoſus, vulturno Hiſpanicò ſimilis, vſque adeò exuri ſcimus, vt accenſas fornaces putes. Tales in magna AEthiopia, in Braſilia, in Paytiti, & Paraguaij campis eſſe notiſſimum eſt. Neque terræ ſolum, ſed maria ipſa idem diſcrimen ſubeunt. Sunt maria æſtu grauia, quale Mozambiquenſe perhibent, quale Ormuzianum, apud Orientales; Panamaenſe, & Braſilienſe, apud Occidentales, quibus ſanè reſpondent eodem ſitu maria alia mirè temperata, vt hoc noſtrum Peruenſe, in quo nos algere, cùm primùm nauigaremus, meminimus, idque eo tempore, quo ſol rectiſſimè incumbebat, id eſt, prope æquinoctialem menſe Martio. Nihil hic aliud cogitare poſſumus, vbi & cælum & pontus eodem modo reſpondent, niſi venti ſpirantis naturam, quæ vel refrigerat, vel inflammat. Atque vna hac de venti ratione demonſtratione cõprehenſa multa ſoluuntur, quæ in hiſce regionibus ſolent non immeritò mirabilia cenſeri. Cur cùm ſol ardentiſſimus ſit apud nos ac longè immitius feriat, quàm canicularis Hiſpaniæ, idem tamen leuiſſimo vmbraculo pellitur, adeò vt ſub ſtoria aut ſtramẽto tutiores ſimus, quàm in noſtra Hiſpania ſub teſtudine lateritia? Cur apud nos noctes æſtiuę nequaquam calidæ ſunt? Cur in ipſis mon-

montium iugis inter medios niuium aggeres sæpe intolerabiles æstus patiamur? Cur in prouincia Collao sub vmbra etiam debili frigus sit, in sole statim proximo intolerabilis ardor? Cur hæc Peruensis regio maritima, cùm sit tota arenosa & sabulo plena, eadem mirè temperata sit? Cur Potosiensis & Platensis vrbes cùm interuallo perbreui distent, atque vtraque montana sit, & in eodem climate posita, vsq; adeò frigore & calore pugnent, vt Platensis suauissima ac temperatissima frugiq; admodũ: Potosiensis contra prorsus squalida, præfrigida, frugum omnium sterilis sit. Ergo has omnes varietates venti maximè natura facit. Nam vbi auræ lenioris copia subtrahitur, Solis ardor est tãtus, vt inter medias niues vrat, vbi redditur, facilè omnis æstus excedit, vbi autem familiaris est & veluti inquilinus ventus hic frigidus, non sinit vllo modo terrenos halitus velut ex materia combusta cogi, quæ vna causa in Europa facit noctes æstiuas ipsis diebus pene grauiores, quod solis vi terra exusta flatus reddat crassos & fumidos, ac tanquam ex fornace prodeuntes. Hic verò illa aura refrigerãs, cùm primùm solis radios quauis vmbra vitamus, reddit diem suauem. At in Europa sanè suauissimũ tempus per æstatem est matutinum, grauissimum pomeridianum: in regione hac contra ferè euenit. Nam quia marinus ventus non nisi sole iam incandescente spirare solet, præcipuus ęstus summo mane sentitur vsq; ad horam nonam aut decimam: exinde mari aspirante dies reliquus suauiter transigitur. Quod in Insulis Barlouenti cùm versaremur, satis obseruabamus, cùm interdum matutino tempore sudaremus, meridiano refrige-

refrigeraremur, quo tempore familiaris illis regionibus Euro aquilo à nostris Brissa dictus, copiosius spirare incipit.

Sub regione media suauissimè vitam degi.

CAP. XIIII.

HOC igitur argumento, qui sub AEquinoctiali Paradisum collocant, si adducerètur, credibile aliquid afferrent, non quod in hac media regione hortus ille voluptatis iaceat, neque enim id pro certo nisi temere affirmare possumus, sed regio hæc, vbi temperies est maxima, tanquam voluptatis hortus atque altera tempe meritò haberi possit. Nihil est enim humanæ vitæ molestius aëris cæliq; inclementia, nihil illius benignitate iucundius. Ex omnibus elementis nullum neq; sæpius, neq; interius accipimus aëre, hic & continens est humani corporis, & viscera ipsa atque intimum cor quouis momento inuadit, & pro sui qualitate afficit. Si corruptus sit, facilimè perimit: sin salubris, vires cõfirmat: denique hic vnus vita mortalium est. Itaq; quantacunque copia sit rerum omnium, vbi cælum est insalubre atque insuaue, humana vita misera & afflicta sit, necesse est. Contra cæli clementia aërisque suauitas omnium rerum inopem abundè locupletat & beat. Mihi in hanc tanquam veris perpetui benignitatem intuenti, cùm neque hyems premat frigore, neque æstas caloribus coquat, adeò vt paruo cespite iniuriæ omnes satis propulsentur, vestiumq; vicissitudine vix opus sit, profectò sæpè venit in mentem, si homines cupiditatis prauarumque opinionum vinculis expedirentur, facilè hic iucundam ac beatam vitam

Viu. li. 13. de Ciuit. c. 21.

tam

ram fuisse victuros. Nam quod poetæ de Elysijs, quod de Tempe, quod Plato de sua illa Atlantide, vel fingit, vel narrat, id certè in his regionibus reperturi fuissent, si ingenua libertate dominari potius, quàm seruire pecuniæ decreuissent.

De varietate ventorum & causis.

Cap. XV.

VNde in vento ea tanta vis sit ad refrigerandum, vt solis vehementissimis flammis non cedat, sæpè adeò sit superior, vt in media regione Torrida Scythicum frigus efficiat, alij naturę valentiores indagatores facilius fortassis inuenient. Ego in hac admirabili ventorum & originē & efficacia illud cogitare sæpè soleo. Qui profert ventos de thesauris suis. Et illud, Vocē eius audis, & nescis vnde venit, aut quò vadit, ita prorsus est, vt veritas dixit, effecta sentimus, primordia, finesq; nescimus. Et quanquā apud AEolum sub specu ventos cohiberi non opinamur: tamē in præpotenti illa efficientia, qua naturā à se côditam latè moderatur & regit, non dubitamus veluti quosdam thesauros delitescere, originesque vētorum, vnde varietate mirabili prodeūt, alij frigidi, alij calidi, alij nimbosi, sereni alij, salubres & morbidi, steriles & fœcundi. Quidā etiam quibusdam regionibus dominantur, neq; riualem patiuntur, quidam & contrarios ferunt, & cedunt, aut vincunt vicissim, interdum quod hic sępè vidimus, regiones ita partiūtur, vt alius infernam, supernam alius simul perflent, neque inter sese concurrāt. Ac multa quidem cùm alij, tum maximè Aristoteles cōmentatur de natura viribusq; ventorum, sed nescio, an quæ occulta sint;

Psalm. 134.
Ioan. 3.

sint, dicendo obscuriora fecerint. Ego verò libẽter quęram ex illis, Cur in tota hac maritima oræ per longissima spatia vnus tantũ ventus aspiret? Cur idem Auster, qui apud nos suauissimus est, transita æquinoctiali prorsus grauis & caliginosus sit? Cur Aquilo nubes congreget, & in pluuias exprimat in his locis, idemq; veternosus habeatur, qui aliâs semper & frigidus & nubium dissipator est. Cur Insulæ, quas Barlouenti appellant, perpetuis Aquilonibus refrigerẽtur, & tamen pluuias habent copiosas, & vix vllus illic Austro aut Africo aditus patet? Cur Brasiliensis regio ante promontorium S. Augustini perpetuos terrenos ventos obtineat, hæc nostra Peruẽsis sub eodem climate perpetuos cõtra marinos? Hæc atq; huius generis multa difficilè est etiã viris valdè rerum Physicarũ peritis ad perfectum pro dignitate disserere. Ne nihil tamen studijs hominum demus, illud est promptum cernere ex locis editis atq; sublimibus, vtpote niualibus ac pruinosis & à sole minus affectis, ventos gigni frigidos & subtiles: contra è vallibus & torrẽtibus, locisque palustribus crassos, & inflammatos, si abundet calor. Ad hoc accedit non minus certum, è mari flatum spirare solere suauiorem & salubriorem; è terra asperiorem minusq; salubrem, quod marini vapores sine dubio subtiliores minusque concreti sint, ipsaque salsedo non permittat tantùm sterilitatis dominari, vt sterilescat, itaque & suauiorem & fœcundiorem & omninò salubriorem esse auram è mari spirantem perspicuum est. Cùm ergo Torrida hæc regio montibus altissimis plena sit, cùm Oceano quoque maxima ex parte ambiatur, consequens

est

est ventos gigni, & frigidos, & subtiles, & animantium generationi prorsus idoneos. Vnde fœcundissima in his esse regionibus animalia constat, quod calida & humida sit; & aura quadam fœcunda foueatur. Neque enim sine causa poëtæ Venerem Aphroditin ex marina spuma ortam fabulantur.

In Torrida Zona quosdam esse ventos perpetuos Oceano.

CAPVT XVI.

ILLA quoque nauticæ obseruationis narratio mirabilis est, quòd in tota regione solis itineribus subiecta, quæ duobus Tropicis hinc inde concluditur, compertum est longo vsu ventos eos dominari, qui à Septentrione & ortu maximè perflant, ab Occidente & Meridie rari sunt; aut propemodum nulli. Quæ sanè obseruatio vētorum diuersę nauigationis ab Europa ad Indos, & ab Indis in Europam causa est. Neq; enim sicut Thebis Athenas, & Athenis Thebas eadem est via, sic ab Hispania ad Indos, & ab Indis ad Hispaniam. Sed aduentatio quidem procliuis, atque vt poëticè ludam, Facilis descēsus ad Indos. Sed reuocare gradum, veteremq; euadere ad orbem; Non facilis labor est. Veniunt quidem Hispanienses classes longè facilius & citius, & tutius quàm redeunt, quod vento secundo, perpetuis ferè Auro Aquilonibus delabantur; quo eodem vento obsistente reditum inueniunt difficilem. Quamobrem remeandi in Europam illa est certa ratio, vt ad gradus altioris cæli enauigēt, vbi cū iam extra Tropicos euaserint, Austrum offendāt copiosum, & reuersioni opportunum; quo ple-

his

nis velis ferũtur ad ſuos. Itaq; ab Hiſpali aut Gadibus ſoluentibus occurrit primum pelagus illud procelloſum, varijſque ventis agitatũ, quod equarum vocant, vſq; ad Inſulas fortunatas. Inde vaſtiſſimo Oceano ſeſe committũt, perpetuis ferè Septentrionibus vſque ad noui huius orbis conſpectum delati. At in Hiſpaniam reuertẽtes ex noſtra Carthagine ad Inſulæ Cubæ notiſſimũ portum Habanam contendunt, vnde vtraq; claſſis & Mexicana, & Peruenſis cõiuncta, paulatim regione Torrida enauigata extra Tropicos ad Floridæ ferè conſpectum Auſtrum puppi captant, eumque nacti perualidum, immenſum pelagus & Bermudæ infortunia præteruecti ad Terceras Inſulas adlabuntur, atq; inde ad ſacrũ D. Vincentij Promontorium Patriæ optatum conſpectum tenent. Ad hunc etiam modum in in hoc altero immenſo Oceano cum ad Salomonias Inſulas ex noſtra America iter ſit haud difficile, reditus tamen non eſt facilis, ſed aut vltra æquinoctialem & Cancrum quærendus eſt Zephyrus, & in nouæ Hiſpaniæ litora procumbendum, aut contra ſuperato Capricornio ad Chilenſis regni regionem cõmeandum. Eadem prorſus eſt obſeruatio nauigationis ad Sinas atque ad Inſulas Philippinas Sinis propinquas, ad aquas ex Mexicanis portubus neque diuturna, neq; periculoſa nauigatio narratur. At ex ijs Inſulis reditus prolixior propter circuitũ, atq; periculoſior propter ventorũ viciſſitudines. Itaq; magna Oceani ſpatia contẽplãti certũ & velut lege fixũ occurrit, intra Tropicos Septentrionẽ & Ortum dominari, excluſis ferè Auſtro & Occaſu. Quod tamẽ quemadmodũ cætera phyſica penè omnia,

non ita accipiendum eſt, tanquam ij venti nuſquam Torridam occupent. Neque enim vſq; adeò exulare ſunt iuſſi. Quin potius regiones videas nonnullas, quibus familiaris perpetuuſq; Auſter ſit. Sicut in hac vniuerſa Auſtralis Oceani regione maritima contingit, vbi neſcio qua lege mirabili, nullus ferè toto anno niſi ab Auſtrino Polo ventus flat, cùm ſimus tamen in ipſa Torrida atq; Aequinoctiali hinc, inde Capricornij circulo circundemur. Sed has generalis illius regulæ veluti exceptiones facit diuerſa natura litorum, promontoriorum, terrarum, cæterarumq; varietatum, vnde ventorum & origo & vis leges maximè accipit. Nos quod commune eſt regioni Torridæ, & in alto Oceano plurimum obſeruatum, id de ventorum natura tradidimus. Atq; hactenus de mediæ huius regionis primis qualitatibus, de frigore, de calore, de humore & ſiccitate Torridæ, necnon de temperatione dictum ſit.

DE

DE PROCVRANDA SALVTE INDORVM, LIBRI SEX.

PROOEMIVM.

DE procuranda ſalute Indorum, rectè atque aptè dicere, perdifficile eſt. Primùm, quòd Barbarorum gentes innumerabiles ſint, vt cælo, locis, habitu, ita ingenio, moribus, inſtitutis latiſſimè diſsidentes: quibus omnibus Euangelio conciliandis, inſtituẽdis, regendiſq́; aliquid commune præcipere, atque in tanto hominum rerumq́; diſcrimine, accõmodatè ac certò quid expediat definire; magnæ cuiuſdam facultatis eſt, quam profectò nos minimè conſecuti ſumus. Deinde res Indicæ vix firmæ ſtabileſq́; conſiſtunt, & nouũ quotidie, ſuiq́; diſsimilem habitum præ ſe ferunt, vt improbandum modò ſit, quod nõ ita pridem valdè probabatur, & rebus mutatis vtilia ante conſilia etiam pernicioſa fiant. Quamobrem vt firma ac perpetua præcepta ea de re tradantur, vix fieri pro-

fectò potest. Vt enim alia pueritiæ, alia iuuentuti vestis concinnanda est, neq; potest eadem omnis ætatis esse mēsura, ita Remp. Indicam institutis, religione, hominum genere varias veluti ætates subinde commutante, non est mirandum, si doctrinæ artifices alias atq; alias docendi rationes adhibeant. Ita quamuis priores scriptores pietate & sapiētia præstiterint, tamen eorū vel disputationes, vel commentarios, quos de rebus Indicis ediderunt, nostra iā ætas non magni facit, quod non magnopere rebus præsentibus accommodentur. Ex quo fit, vt eos quoque, qui pro hoc statu rerum aptè congruenterq; disseruerint, eodem loco futuros non longa abhinc ætate, profectò diuinare possimus. Ac nos certè rerum Indicarum imperitis, falsa fortassis & inter se se pugnātia scribere sæpè videbimur, quod de Indorum natura, moribus, fidei Christianæ progressu, variè varijs in locis loquamur: contra periti rerum minus amplè & pro dignitate eadem illa dicta censebūt, atq; plura ipsi & aptiora se afferre posse confident. Mihi verò quid vel docti desiderent, vel indocti reprehendant, non admodū curæ est. Illud prudentissimus quisq; facilè intelligit, eadem de re non eodem

modo

modo omni ex parte dicendum esse. si veritati ac non libidini obsequendum est. Neq; fallit is, qui in argumento multiplici pro rebus diuersis diuersa pronuntiat. idem prorsus homo sui sæpe dissimilis est, eadem urbs, & domus eadem varijs locis & laudari & vituperari non falsò potest Licuit certè Apostolo Paulo in eadem epistola Corinthios summis ornare laudibus, spirituales, sapientes, quibus nihil deesset in omni gratia & dono dicere: eosdem ita deprimere, vt carnales esse, inflatos, spiritualibus rebus ineptos exprobraret. Neq; sibi cōtrarius est, aut sui immemor: sed quæ per partes inerant, potuit salua veritate, vt Chrysostomus commentatur, uniuersis ascribere. Israelem, & Iudam ijdē Prophetæ sæpe vituperant, semen nequam, filios sceleratos, populum Gomorrhæ, & id genus infinita conuitia iactantes: quem tamen vel eadem interdū pagina summis laudibus euehunt, populū iustum, filios Dei, hæreditatē dilectam, gentem sanctam, atq; alia multa honoris causa appellantes. Imò verò eadem periodo Paulus, secundū Euangelium quidē, inquit, inimici propter vos, secundū electionē autē charissimi propter patres. Quo magis nobis salua veritate licere putandū

1.Cor.1.

1.Cor. 3.5.

Chrys. hom. 2. in 1. Corin.

Isaiæ 1.

Isaiæ 6. 51.

Rom. 11.

est gentes Indorum, quarum est tanta diuersitas, modò Euangelio aptissimas prædicare, vt verè sunt maxima ex parte, modò valde alienas accusare, quòd hominum scelere, & peruersa educatione contingit. Vulgaris error est, res Indicas tãquam rus aliquod aut oppidum angustè definientiũ, & sicut vno verbo dicuntur, ita vnius esse naturæ rationisq́; putantium. Sed qui hæc nostra legerit, inueniet profectò nos nullo partium studio ductos & proba, & praua depromere, & iucunda & tristia æquè afferre. Nihil enim teste Domino IESV aliud optamus, atque agimus, quàm vt pro comperta nobis rerum fide, quicquid est, vt est, aliis tradamus, quippe qui sciamus Deum nequaquam nostro egere mẽdacio. Neque verò gentes has vana aut falsa concepta opinione rectè adiri & quæri ad salutem. Sed tum demum vnicuique constare animum, cùm quale & quàm magnum opus Domini aggrediatur, non inani rumore ductus, sed firmo diuinæ vocationis consilio nitens, secum prudenter expenderit.

Rom. 3.

Quamuis autem Indorum nationes innumerabiles sint, quarum singulis sui certi ritus & mores sunt, quas alio atque alio modo instituere oporteat, tamen cùm id ego

ego præstare non possem, cui plurimæ gentes ignotæ sunt, & vt maximè essent cognitæ, immensum opus existeret sigillatim de omnibus disputare, operæ pretium duxi, vt barbaris omnibus accommodatius scriberem, Peruensium maximè habere rationem. Idqúe feci duabus ex causis, vna quod hæ Prouinciæ mihi notiores essent, vt aliquid certius afferrem: altera, quòd hoc Indorum genus veluti medium mihi inter cætera semper est visum, ex quo facilius veluti extrema iudicari queant. Etsi enim Indi vocantur barbari omnes, quos nostra ætate Hispani & Lusitani suis classibus longissimo Oceano traiecto inuenerunt, nō solùm ab Euangelica luce alieni, sed ab humanis quoque institutis abhorrentes, tamen non omnes eiusdem ordinis sunt, sed Indus Indo, vt Comicè dicam, multum interest, barbarus barbaro longè præstat. Barbaros autem probati auctores eos esse definiunt, qui à recta ratione & hominum communi consuetudine abhorrent. Vnde barbarica stoliditas, barbarica feritas, barbaricæ quoque opes & opera apud nobiliores scriptores celebrari solent, quæ & ab vsu hominum cæterorum valde recedunt, & sapientiæ certæ-

D.Thom.in epist. ad Ro. c.1.lect.5 & 1.Cor.14. lect.2.

que rationis vix quicquam habent. Hos autem omnes noui orbis barbaros, inde Indos appellatos existimo, quòd apud veteres remotissima regio, quæ fines orbis terrarum claudere putaretur India esset, quò Alexandrum Macedonem & Traianum Cæsarem penetrasse, & sacri & profani scriptores, tanquam terminos terræ adierint, cum magna laude commemorant. Ex quorum imitatione nostri nomen ad nouas à se inuentas gentes deriuasse mihi videntur. Quanquam initio non indi, sed insulani aut Antiliani, Occidentales barbari dicebantur. Cùm igitur horum prouinciæ, nationes, genera plurima sint, tamen mihi diu rem diligenter peruestiganti tres veluti classes esse barbarorum videntur, quæ magnopere inter se discrepent, ad quas ferè nationes hæ Indicæ redigi poßint.

Prima claßis eorum est, qui à recta ratione, & consuetudine generis humani non ita multum recedunt. Hi sunt potißimum, quibus & Respublica constans, & leges publicæ, & ciuitates munitæ, & magistratus insignis, & certa, atque opulenta commercia sunt, & quod omnium caput est, literarũ celebris vsus. Nusquam enim litera-

literarum, et librorum monumenta extāt, quin eæ gentes humaniores, & maximè politicæ ſint. In hoc genere primi videntur eſſe Sinenſes, quorum ego characteres vidi Syriacis perſimiles, qui librorum copia, Academiarum ſplendore, legum, & Magiſtratuum auctoritate, publicorum operum magnificentia plurimum florere dicuntur. Secundùm hos ſunt Iapponenſes, tum pleræque Indiæ Orientalis prouinciæ, ad quas Aſiatica, atque Europæa inſtituta olim perueniſſe ego non dubito. Hæ gentes, quamuis barbaræ re vera ſint, & à recta & naturali lege pleriſque in rebus diſcrepent; tamen ad ſalutem Euangelij non aliter ferè vocandæ ſunt, quā olim ab Apoſtolis Græci, & Romani, cæteriq; Aſiæ, atque Europæ populi. Nam & potentia præſtant, & nonnulla humana ſapientia, atque à ſua ipſi ratione potiſſimum, DEO intus agente, vincendi ſunt, & Euangelio ſubigendi, quos ſi per vim & potentiam Chriſto ſubijcere pergas, nihil aliud agas, quàm vt à lege Chriſtiana alieniſſimos reddas. In ſecunda ego claſſe eos barbaros numero, qui quamuis neque literarum vſum norint, neque leges ſcriptas, neque Philoſophica, aut ci-

uilia studia habent; tamen Magistratus suos certos, habent Rempublicam, habent frequentes, & certas sedes, vbi politiam suam seruant, habent militiæ & duces & ordinem, & religionis suæ celebritatem quandam. Denique ratione quadam humana reguntur. In hoc genere erant Mexicani, & Peruenses nostri, quorum imperia & Respublic. & leges, & instituta meritò admirari quiuis possit. Et quod incredibile pene videatur, literarum inopiam, tanta ingenij dexteritate suppleuêre, vt & historias, & vitas, & leges, & quod est amplius, temporum cursus, & rationes numerorum ita teneant quibusdam à se excogitatis signis, & monimentis, quos ipsi Quipos vocant, vt nostri cum literis suis plerumque eorum peritiæ cedant. Nescio equidem an certiores Arithmeticos, cùm quiduis est numerandum, aut partiendum, literæ nostræ faciant, quàm hos signa illa sua. Memoriam verò omninò est admirabile quàm fidelem etiam rerum minutissimarum per Quipos suos diutissimè conseruent. Multum tamen etiam hi & à recta ratione, & à consuetudine generis humani absunt. Hæc autem classis

claſsis latè patet, & primùm imperia continet, quale Itigarum fuit, deinde regna minora & principatus, quales Caciqui plerique habent, tum Magiſtratus publicos ab ipſa Republica creatos, quales Araucani, Tucapelenſes, cæteriqúe Chilenſes ferè ſunt. His omnibus illud commune eſt, vt oppidatim viuant, ac non palantes more ferarum, vt certum iudicem præfectumqúe habeant, & iura ſua cuique ſeruentur. Sed quia morum & rituum & legum monſtra tot tantáque apud hoſce ſunt, & tanta in ſubditos ſæuiendi licentia, vt niſi potentia ſuperiore & auctoritate regantur, vix aut Euangelij lucem, aut homine ingenuo vitam dignam accepturi videantur, aut ſi ſemel acceperint, non facilè in ea perſeueraturi intelligantur, meritò his præfici, qui inter tales ad vitam Christianam tranſierint, Chriſtianos Principes & Magiſtratus, cùm res ipſa depoſcit, tum Eccleſiæ auctoritas præcipit: ſed ita tamen vt facultatibus fortuníſque ſuis & legibus non naturæ aut Euangelio contrarijs vti liberè permittendi ſint. Iam verò tertia atque extrema claſsis barbarorum, quot hominum nationes, quot huius noui orbis regiones

gıones

giones teneat, dici non poteſt. In hac ſunt homines ſylueſtres, feris ſimiles, vix quicquam humani ſenſus habentes, ſine lege, ſine Rege, ſine fœdere, ſine certo Magiſtratu, & Republica, ſedes identidem cōmutantes, aut ita fixas habentes, vt magis ferarum ſpecus, aut pecudum caulas imitentur. Huc in primis pertinent, quicunque à noſtris Carybes dicuntur, nihil aliud quàm ſanguinolentiam exercentes, in hoſpites omnes ſæui, qui humana carne veſcuntur, nulla veſte, vix ipſa viriliategentes. Hoc barbarorum genus Ariſtoteles attigit, cùm ferarum more capi, & per vim domari poſſe ſcripſit, quorum in nouo orbe ſunt infiniti greges. Tales Chunchos, Chiriguanas, Moxos, Iſcaycingas nobis vicinos nouimus, tales pleroſque Braſilienſes, tales Floridæ propemodum vniuerſæ populos narrant. Pertinēt etiam ad hanc claſſem ij barbari, qui etſi atroces non ſunt, neque tygrides aut pantheræ, tamen à pecudibus parum diſtant, nudi & ipſi, timidi, fædiſsimæ Veneri aut etiam Adonidi, vulgò dediti. Quales eſſe ferunt, quos noſtri Moſcas vocant, in nouo regno, quale Carthaginis, omniſquè eius oræ promiſcuum vulgus, & qui per magnos

Ariſt. 1. & 5. Polit.

magnos Paraguay fluuij maximi campos incolunt, tum etiam plurimæ gentes, quæ infinitum vtriusque Oceani medium tenent, nondum nobis satis exploratæ, sed famaceriæ. In Orientali quoque India insulares permulti eius generis esse videntur, vt Maluquiani. Huc etiam spectat aliud barbarorum genus mansuetum, sed sensu valde exiguo, qui nonnihil superiores excellere videntur, quandam Reipub. imaginem præ se ferentes, sed nugarum persimiles & leges, & cultus gerentes: cuiusmodi esse feruntur, qui apud Insulas Salomonias dictas innumerabiles habitãt, & maximæ continenti hærere dicuntur. Hos omnes homines, aut vix homines humana docere oportet, vt homines esse discant, tum puerorum more instituere, & siquidem blanditijs sponte ad meliora ducantur, bene: sin minus deserendi non sunt, sed si aduersus salutem suam proteruiant, et in Magistros medicosq́; suos insaniant, per potentiam & honestam vim quandam ne Euãgelium impediant, coercendi sunt, & in officio continendi, quos de syluis transferri ad vrbes, et humanam vitam, & quodammodo inuitos ad regnum introire compellere expediet. Neq; enim de omnibus Indorum gentibus Luc. 14.

eodem

eodem modo pronuntiare oportet, nisi grauiter errare malimus. Neque verò aut cupiditatem & tyrannidem magistrā adhibere Euangelij, aut quod æquè noxium est, otiosam, imperitorum quorundā Philosophiam certæ & exploratæ rerum ipsarum fidei & experientiæ anteferre. Mihi cùm in has vastißimi orbis terrarum gentes tot sæculis ante ignotas oculos conuerto, nihil aliud magis dicere libet, quàm illud: Secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum. Verè enim altißimi & nobis penitus inscrutabilis consilij fuit, vt tot gentes multiplicarentur, quibus esset tamdiu salutis ignota via. Quas tamen nostro sæculo, quod alijs generationibus non est agnitum, ad Euangelium vocare dignatur Dominus, & concorporales facere, & comparticipes mysterij CHRISTI*: ídque eo ordine & modo, ita aliud agentibus nostris hominibus, vt altitudinem diuini consilij humana mens penitus reformidet. Horum igitur omnium salutem procurandam & sentimus & dicimus Christo duce: ac pro nostra inopia aliquid afferre tentamus: quo ministri Euangelij iuuari queant. Et res quidem ipsa difficilis, no-*

Psal. 11.

Ephes. 3.

ua, va-

ua, varia existit: vires autem nostræ perquam exiguæ. Qui autem docere dilucidè potest, & quæ docuerit, animo persuadere, ille certè est, qui vnus est Magister omnium, idem sapientiæ dux, & sapientium emendator, in cuius manu sumus & nos & sermones nostri, ipsi honor & gloria & nunc & in diem æternitatis.

Amen.

Matth. 23.
Sap. 7.

DE

DE PROCVRANDA INDORVM SALVTE,

LIBER PRIMVS.

Quod non sit desperanda salus Indorum.

CAPVT I.

SALVTEM barbarorum, Fideiq; propagationem, qui longè positi sunt, ac rem voto suo metiuntur, facilem ac speciosam prouinciam arbitrãtur, & cũ innumerabiles populos hoc altero orbe diffusos breui tempore ad Christi nomen transijsse audiunt, vberem copiosamq; messem non multo negocio ex hoc agro sibi persuadent. Ita sæpè accidit, vt qui ad opus accedunt, tunc de manipulis & horreis cogitent, cùm de aratro & semente deberent. Contra qui periculo facto propius rem viderunt, atq; tractarunt, tot talesq; difficultates offendunt, vt pleriq; labore victi penè desperatione frangantur: & sudores quidem magnos & diuturnos, frugem verò vel nullam, vel perexiguã esse contendunt. Mihi verò si quid melius & vtilius sapere donatum sit, vtraq; sentẽtia corrigenda, ac moderanda videtur. Nã quemadmodum præclara omnia nequaquã cuiuis peruia esse solent, ita profectò quæ necessaria homini Deus esse statuit, in ijs qui diffidit, summę prouidentię facit iniuriã. Neq; enim genus aliquod hominũ exclusum est in Euãgelij

fideiq;

fideiq; communicatione, vbi à Christo Domino Apostoli audiunt, Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Et rursus, Prædicari in nomine eius pœnitentiam in omnes gentes incipientibus ab Hierosolyma. Et apertius, Eritis mihi testes in Hierusalem & in omni Iudæa, & Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Et alibi, Docete omnes gentes. Quis igitur tam illustris pręcepti toties commendati auctoritatem contemnat? Aut quam hominum nationem adeò feram & ab omni humano sensu remotam beneficio Prædicationis, Fidei, Pœnitentiæ ac diuinæ doctrinæ destitutam putet, cùm audiat Dominum de vniuerso mundo obeundo, de omnibus docendis discipulos contestantem? Quod si non omnium esse Fidem Paulus docet, tamen id non conditioni hominum aut natalibus tribuit, sed peruersitati & importunę cuidam obcęcationi. Certè enim vt non solùm prædicationẽ Euangelij in toto orbe cogitaremus, verùm etiã insignem vbique fructificationem, Ioannes in Apocalypsi in turba illa magna & beata Agnum sequente, omnem populum, omnem tribum, omnem linguã, quæ sub cælo est, cõmemorat. Quin potius si attẽtius diuinas scripturas legamus, apparebit fortasiis non sine magna ratione, ac diuino quodam mysterio extremum & abiectissimũ genus hominum, vel præcipuè ad sortem Euangelij vocari. AEthiopia, inquit, præueniet manus eius Deo. Quæ verò gens despicatior his, qui vel ipso tetrore & putore horrori pene habentur? De his Sophonias quoq; Propheta: Attenuabit omnes Deos terræ, & adorabunt eum viri de loco suo, omnes insulæ gentium. Sed & vos AE-

Marc.16. *Luc. 24.* *Act. 1.* *Matth.28.* *2.Thes.3.* *Apoc.7.* *Psal 67.* *Soph. 2.*

thiopes interfecti gladio meo eritis, illo nimirum gladio, quem Dominus venit mittere in terram, quod est verbum Dei, pertingens vsque ad diuisionem animæ & spiritus. In eodem quoque Propheta legimus. Quia tunc reddam populis labium electũ, vt inuocent omnes in nomine Domini, & seruiant ei humero vno: vltra flumina Aethiopiæ, inde supplices mei filij dispersorum meorum deferent munus mihi. Quosnam dispersos suos Deus noster intelligat, nisi quos alibi vocat filios excussorum? quòd cęlesti virtute excussi, vt electæ sagittæ, ac toto orbe dispersi populos innumerabiles salutariter feriant, & victos, ac supplices Deo suo spolijs gloriosi post se agant. Vltra flumina verò Aethiopiæ si quis gentes positas quærat, inueniet sanè priscis scriptoribus ignotos Nili fontes Christianorũ hominũ peregrinatione superatos. Neq; verò illud improbabile est, plerumq; Insularum nomine in diuinis literis terras has omnes magno Oceano circunfusas designari, tametsi continentes plurima ex parte sint, fortassis, quod ea antiquorũ sententia fuerit, vltra Asiæ, Europæq;, atq; Africę sibi nota litora, vel nullã habitari regionem, vel eã, si qua esset insularem esse tantummodo. Nam & à Pindaro poëta decantatum est, vltra Gades mare esse hominibus impermeabile, ꝙ prouerbij loco non semel sanctus Nazianzenus celebrat. Itaq; cũ vel Sophonias omnes Insulas gentiũ adoraturas dicit, vel Esaias ad Insulas longè ituros, qui saluati fuerint, vltra Africam, & Lydiam, & Italiam, & Græciam, & annunciaturos Dei gloriam gentibus. deq; ijs omnibus adducturos fratres suos donum Domino: siue etiam cùm horta-

Matth. 10.
Heb. 4.
Soph 3.
Psal. 126.
Teq; vident primi, quærunt tamen hi quoque Seres, Aethiopumq; feris alieno gurgite cãpos. Et te terrarum nescit cui debeat orbis Lucan. 10 Pharf. de Nilo.
In oratione funebri Basilij, & ad Posthumianum epis. 71.
Esaiæ 66.

hortatur ad decantandam Domino laudem eos, qui in extremis terræ habitant insularum incolas & maris: non absurdè profectò totius huius extremi orbis homines ad Christi nomen & gloriam agnoscendã conuocandos, conducendosq; significare intelliguntur. Cur enim contemptos, ac sempiternę obliuioni datos homines arbitremur apud pium Conditorẽ, & benignissimũ Redemptorem? Nunquid nõ vnus est Pater omniũ? An alio sanguine Græci & Romani, alio barbari & Indi redempti sunt? Ipsos certè Iesu Christi Apostolos scimus ad remotissimas, ac ferocissimas nationes penetrasse, neq; earũ belluinis moribus deterritos, neq; sensus stuporẽ pertæsos & prædicasse Euangelium & baptizasse, & munus inde Domino iuxta propheticum vaticiniũ obtulisse. Agnoscebant se debitores crediti talenti Gręcis pariter ac Barbaris, sapientibus atq; insipientibus. Intelligebant in Christo Iesu non esse Iudæum & Græcum, barbarum & Scytham, sed nouam creaturã, quæ secundùm agnitionem Dei renouatur in imaginẽ eius, qui creauit illã. Etenim quos paterfamilias licet debiles, licet claudos, licet pannosos & horridos ad præclaras cęlestis conuiuij epulas pro sua magnificentia inuitari iubet; cuius obsecro temeritatis, cuius impudẽtiæ erit, hos vt serui conuiuas dedignentur, auersentur, fastidiant? Nisi putamus melius esse perspectam ministris vel conuiuarum rationem, vel conuiuij dignitatem, quàm ipsi omniũ conditori & largitori? In illo certè linteo, quod Petro esurienti cęlitus oblatum est, omne genus non solùm volucrum & animantium; verùm etiam serpentium ac reptiliũ expositũ, ac præpara-

Esai. c. 42. D. Hieron. in Epist. ad Ephes. c. 2. Clemens in Epist. sua ci- cit. Post O- ceanum mundi sunt alij. Loqui ibi, vt videtur, de gentibus noui orbis.

Malach. 2.

Rom. 1.

Coloss. 3.

Luc. 14.

Act. 11.

tum diuina nos docuit hiſtoria, vt etiam ſordidos,& abiectos, atque, vt ita dicam, humi repentes à Domino ſanctificatos intelligamus. Quod autem Deus ſanctificauit, nobis vt immundum faſtidire, ac repellere minimè licet. Quamobrẽ deſinamus vel tarditatẽ vel duritiam Indorum tantis diuinæ charitatis promiſſis opponere, & eum qui promiſit fidelem exiſtimantes, à communi omnium ſalute nullum genus mortalium putemus exceptum.

Cur videatur multis difficilis & parum vtilis prædicatio apud Indos.

CAP. II.

CVM has atque his ſimiles diuinæ ſcripturæ voces attendimus, ſatis elucet, quemadmodum Pater miſericordiarum neminem velit perire, ſed omnes ad pœnitentiam reuerti, omnes omninò ſaluos fieri, omnes ad ſui nominis agnitionem venire: atque ita generaliter cogitantibus erigitur ſpes non mediocriter, ſtudiumque illud accenditur ad ſalutem animarum quærendam, cùm ipſe dixerit ſuis: Ego poſui vos, vt eatis, & fructum plurimum afferatis. Sed cùm venitur ad rem, adeò contraria humanæ imbecillitati apparẽt facta promiſſis; ita omnes aditus miſeris hominibus intercluſi ad ſalutem, vt calore illo refrigeſcente, ſæpè diuinam potius cogitemus ſeueritatem, quæ non amat multitudinem filiorum infidelium, & inutilium. Ac præteritæ quidem infidelitatis iuſtum ſupplicium infidelitatem eſſe, vt qui Deum in natura docentẽ contempſerunt, in Euangelio prædicantem, auribus aggrauatis quodammodo non ſinantur audire.

2. Pet. 3. *1. Tim. 2.* *Ioan. 15.* *Eccleſ. 15.*

Vt

Vt enim arcani cuiusdam ac diuini iudicij fuit tam innumerabiles populos tot annorum millibus Dei notitia caruisse, ita quoq; eidem tribuendum esse, quòd notitia quædam tenuis offeratur, vel ita offeratur, vt facilè repudietur, vel ita demum recipiatur oblata, vt mox perniciosius deseratur. Quis enim cognouit sensum Domini? Verè iudicia illius abyssus multa. Itaq; videtur experientia ipsa docere infinitam hanc Indorũ barbariem, suis ita exigentibus malis cùm à luce Euangelica per mille quadringẽtos annos aberrasse; tum verò diuina vltione acrius perurgẽte, postquã, vt Psalmus habet, coruscauerunt orbi terræ fulgurationes eius, atque his locis illuxit veritatis radius, occæcatas esse mentes infidelium, ne fulgeat illis lumen Euangelij pacis. Nam quòd quidam Apostolicam tubam etiam his regionibus olim insonuisse arbitrantur, huc vocantes Prophetæ testimonium à Paulo pronunciatum: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum, non mihi videntur tantam rem satis conficere, cùm etiam Augustinus sua ætate in Africæ quibusdã partibus ignotum adhuc fuisse Christi nomen affirmet, quo ne Romani quidem imperij fama peruaserat. Me verò vt illud secus intelligendum putem, mouet maior auctoritas Christi Domini, qui perspicuè docuit tunc venturam esse mundi consummationem, cùm Euangelium fuerit toto orbe vulgatum. Quamobrem illud, vt pleraq; alia, ita de Apostolis accipiendum est, vt Apostolici viri simul cogitentur: quorum sonus in omnem quidem terram exit, sed gradatim, suisq; temporibus secundùm æterni consilij

Esa. 40.

Psalm. 76.

Psalm. 18.
Rom. 10.

Epis. 80. ad Hesychium.

Matth. 24.

August. epis. 80. & 78.

 decre-

decretum. Familiare est propheticis oraculis, vt tempora etiam seiunctissima, vno velut aspectu subijciant oculis, deq; ijs vniuersis pronunciẽt, quæ per partes implenda sunt. Quam regulã plerumq; necessariam esse sacris scripturis intelligendis, non ambiget vel tenuiter in ijs exercitatus. Iam verò, quod vestigia nonnulla reperta sunt, antiquam, vt apparet, Fidem notantia apud quosdam, vt crucis erecta signa, & alia quædam, non satis apertum documentum est. Extat sanè in superioribus huius prouinciæ regionibus hodie quoque fama percelebris Indorum vetusta traditione vulgata & conseruata, venisse olim virum quendam insignem nostris similem, quẽ suo vocabulo Ticsiuiracocha ipsi appellant, qui multa vtiliter docuerit, sed nihil sermone proficiens, signis ac virtutibus clarus etiam martyrio coronatus sit. Huius effigiem multum ab Indorum habitu abhorrentem, sanctorum porrò nostrorum non absimilem quidam se vidisse confirmant. Sed vt vera hæc sint (cur enim negemus esse potuisse?) quid faciemus infinitis alijs gentibus, quarum etiam facies adhuc ignota est, quas tamen esse certissima ratione deprehensum est? Illud magis persuasum habeo & magnam orbis partem adhuc restare intactam, quod tum nauticæ, tum Cosmographiæ peritissimi affirmant, & eam quam modò tenemus, vsque ad nostra tempora Christianis hominibus incognitam perstitisse. Igitur, vt redeam ad institutum, apparet quibusdam hos populos, has gentes, hanc infinitam barbariem, vt olim destituti sunt Luce Euangelica, ita nunc quoque postquam copia illius facta est, ad percipiendã doctrinam saluta-

rem, necessaria intelligentia & capacitate destitui. Vtrumque enim æquè inscrutabilis iudicij tui esse, quod vt penetrare non possumus, ita neque accusare debemus. Re vera, quod in libro Sapientiæ de antiquo Chananæorum populo legimus, id aptissimè in Indos quosdam conuenire facilè annuerit, qui eorum ingenium moresque perspexerit. Non ignorans, inquit, quoniam nequam est natio eorum, & naturalis malitia ipsorum, & quoniam non poterat mutari cogitatio eorum in perpetuum. Semen enim erat ab initio maledictum. Sunt ergo quidam ingenita ac velut hæreditaria malitia imbuti, quorum adeò pertinax & peruerso hærens cogitatio est, vt penè auelli nõ possit. Si mutare potest Aethiops pellem suam, aut pardus varietates suas, & vos poteritis benefacere, cùm didiceritis malè. Tam profundè humana mens nequitiæ gurgite absorberi solet interdum, vt pene miraculo tribui debeat, si quis eam inde possit eruere. Ne verò conditorem suum audeat vile figmentum accusare, diuinus sermo continuò præuertit dicens, Quis enim tibi dicet, quid fecisti? aut quis stabit contra iudicium tuum? aut quis in conspectu tuo veniet vindex iniquorum hominum? aut quis tibi imputabit, si perierint nationes, quas tu fecisti? Hæc ergo prima, ac præcipua causa se offert, cur multo labore in his regionibus parum emolumẽti sperandum sit, quod semen maledictum, ac diuinis auxilijs propemodum destitutum in perditionem destinatum sit. Sed vt altiora consilia inuestigare desinamus, certè doctrina Christi sublimis est, vita Euangelij plusquam humana. Homines integros atque ingenuos postulat

Sap. 12.

Hiere. 13.

Sapient. 12.

Iacob. 2. fidei verbum, per legem, inquit, perfectæ libertatis incipientes iudicari. At natio Indorum (etsi alij alijs præstant,) vniuersa tamen est ab omni ingenuitate alienissima, tota sordida, tota seruilis. Ingenio vt plurimum obtuso, iudicio perquàm imbecilli, inconstans prorsus & lubrica. Moribus infidi, ingrati, metu solùm cedere & vi, honoris vix sensum habere, pudoris propemodum nullum. Hos dicas pinxisse Chrysostomum, cùm genus seruorum quodam loco exponit. *Homil. 4. in epist. ad Titum.* Vbiq; terrarum, istud pro cõperto habetur, seruorum genus impudens fermè esse, formatúque difficile, lasciuum, lubricum, parumq; idoneum ad virtutis doctrinam capessendam, &c. Neq; seruile tantùm ingenium est; verùm etiam quodam modo brutum: vt facilius putes feras cicurare, quàm istorum vel fręnare temeritatẽ, vel excitare torporem, adeò ad percipiendum rudes, ad cedendũ sunt duri & peruicaces. Deniq; *2. Pet. 2.* vt irrationalia pecora naturaliter in captionem & prædam apta in corruptione perpetua degũt, neq; matrimonij leges, neq; naturę reueriti: libidine pro ratione vtuntur. Quid ergo pergimus *Matth. 7.* margaritas mittere ante porcos, & canibus sanctum dare, qui facilè reuertuntur ad vomitum, & cœni volutabra delicias ducunt? An infantiũ *2. Pet. 2.* insensatorum more viuentes, parentes animarum inauxiliatarum, comestores viscerum hu- *Sap. 12.* manorum ratione ac lege regendos credimus, ac non potius loris & ferro subigendos? Iam verò *Rom. 10.* quoniam Fides ex auditu est, auditus autem per verbum Dei, lingua opus est ad Euangelizãdum. Hîc qui negotium barbaros imbuẽdi assumunt, difficultates patiuntur eas, vt malint pene cum

ſaxis, & marmoribus agere, quàm de rebus in ſe quidem arduis & ſublimibus, & elingues dicere, & à ſurdis audiri. Ferunt olim ſeptuaginta duabus linguis confuſum eſſe genus mortalium: at hi ſeptingentis, & eo amplius inter ſe diſcrepant, vt vix vallis habitetur paulò latior, quæ nō ſua materna lingua gaudeat. Et ſi enim in vniuerſo Ingarũ imperio, quod ab æquinoctiali Quito vſq; ad longiſſimam Chilæ prouinciam per gradus ferè quadraginta diſtenditur, lingua generalis à Rege Guainacapa introducta viget, tamen & Indorum gentes innumerabiles ſunt his terminis excluſæ, & eæ ipſæ nō ita illa familiariter vtuntur, vt apud vulgus promiſcuum in vſu ſit. Accedit quod myſterijs Fidei præcipuis vocabula ſæpè deſunt, vt Indicæ linguæ periti tradũnt. per interpretem verò rem tantam agere, & cuiuſque plebeij ac vulgaris hominis fidei, & ſermoni cōmittere documenta ſalutis, tametſi neceſſitate impellēte factitatur, tamen res ipſa docuit, quàm non ſolùm incommodum ſit; ſed etiam pernicioſum interdum, cũ alia pro alijs interpretatur, aut quia non aſſequitur, aut etiam quia ſequi docentem piget. Quid igitur faciet, qui linguarum donum non habet, neque interpretationem ſermonum, qui cum barbaris cogitur, & ipſe barbarus eſſe, vt cùm loqui neſciat, tacere non poſſit? Linguæ difficultates, locorum non minores fortaſſis excipiunt. Nam, vt omittam nauigationem longiſſimam, moleſtijs periculiſque pleniſſimam, ipſæ habitationes Indorum ferè inacceſſæ ſpem ſalutis videntur excludere. Videas pleroſq; ferarum inſtar non vrbes, & oppida, ſed rupes, atque antra incolere, neque

gregatim vitam degere, sed sparsim, sæpe incertis vagari sedibus. Itinera ceruis aut ibicibus tantùm peruia. Domus nullæ, non tectum, non paries fundamento surgens. Caulas pecorum, aut biuaria dicas potius, quàm hominum cœtus. Hos quæso quis adeat? quis conueniat? quis conuocet? quis doceat, & cohortetur? Cum dormiente loquitur, qui narrat stulto sapientiam, ait Sapiens. Cùm sint igitur inter domesticos fidei, quibus doctrinæ panis erogari fructuosè possit, cur filijs tollendus est, & canibus dandus, vel potius proijciendus? Quid consilij est, incertis certa postponere, & labores subire maximos vtilitate nulla vel perexigua? Atque ad hunc sanè modum qui negotium salutis Indicæ vel difficile reputant, vel etiam exosum habent, sententiæ suæ causas, si seriò interrogentur, videntur mihi non improbabiles reddituri.

Eccli. 22.

Matth. 15.

Quod difficultas prædicationis non debeat terrere Christi seruos: & qua ratione sunt animandi.

CAP. III.

VALET sanè commemoratio difficultatum, quæ in disseminando verbo Dei occurrunt, si prudenter adhibeatur, non parum, vt quorundam iuuenilis quidam ardor temperetur, ac refrænetur audacia, quam rectissimè Aristoteles dixit pericula vt ignota citius aggredi, ita tentata celerius fugere. Fortes enim milites postulant bella Domini exercituum, non audaces & temerarios, qui more Ephraim inter suos ociosè intendentes, ac mittentes arcum, in die prælij conuersi sunt. Est verò prudentis & fortis viri, pericula,

4. lib. Ethi.

Psal. 77.

cula, difficultates omnes, rerumq; incertos exitus secum ante meditari, non vt magnitudine laboris territus, spem abijciat victoriæ, sed quò & paratior, instructiorq; accedat ad rem, & dubiam sortem, si secus cedat, minus iniquè ferat. Ita certè videmus Mosem suas metientem vires, detrectasse cum Pharaone congressum, Hieremiam prophetandi prouinciam deprecatum esse, Saulem cũ adhuc Dei spiritu regeretur, ob regnum delatum latitasse: quos tamen omnes cæterosq; homines Dei & si rei magnitudo probè perspecta terrebat; tamen Dei omnipotentis amplius recreauit, & confirmauit autoritas. Illud enim verissimè à quodam nostro fratre, diu multumq; in hoc negotio Indorum exercitato dictum etiam ipse experiri iam mihi videor; Inter omnes virtutes ad functionẽ eam necessarias caput esse humilitatem. Hæc neq; magna sapit, neq; sibi pollicetur illustria, neque labore vnquam frangitur, neq; verò fructus etiam tenues dedignatur: sed quiduis per eam efficiat Dominus, id gratum pro magno habet. Verè humilibus dat gratiam Deus, atq; his administris, fortia sæculi & præclara cõfundit. Ac mihi quidem humilitatis maximè inopia in causa esse videtur, penuriam vt fructuũ videamus, & cùm multum fortasśis seminauerimus, metamus perparum, quia iuxta Prophetæ sermonem, Vnusquisq; in domum nostram festinamus, & domum Domini non curamus, id est, auidius nostram quàm Dei gloriam quærimus. Sed venio ad rem. Indorum veram conuersionem ad Fidem perdifficilem esse dicunt. Est sanè. At illud non oscitanter cogitare oportet, semper Fidei prædicationem fuisse difficillimam, &

Exod. 3. *Hierem. 1.* *1. Reg. 10.* *Iacob. 4.* *1. Pet. 5.* *Agge. 1.*

mam, & fructificationem Euangelij laboriosiorem longè existimatione nostra. Vt enim omittam dicere, quanta præcesserint, quanta cõsecuta sunt, quæ semen Dei ne susciperetur, vrgerent, ne susceptum maturesceret, impedirent, profectò generalis ratio doctrinæ Christianę satis per seipsam verticem formidabilem monstrat. Etenim ratione omni superiora docet, nec probat: mores ab omni cupiditate, & gloria alienos instituit, vitijs omnibus funditus euersis, quibus est humana natura plenissima, & diuturna consuetudine offirmatissima. Præmia pollicetur, quæ non videntur; ea, quæ videntur, contemnere iubet: sensum hominis ad ea transfert, quæ sentiri nequeunt: vitam non humanam homines agere vult. Quis igitur facile ac suaue putet, belluas in Angelos transformare, idque voluntate ipsorum adnitente, quibus vis ista affertur? Verè opus hoc non hominis, non alterius cuiusquam, quàm Dei vnius. Ipse sibi proprium vult. Hoc est opus DEI, inquit, vt credatis in eum. Et, Nemo venit ad me, nisi quem Pater traxerit. Et, Dei donum est, non ex vobis, ne quis glorietur. Quòd si in ipsum Fidei nostrę auctorẽ, & consummatorem IESVM, oculos conuertamus, est omninò aliquid, quod nos magnopere consolari, & erudire possit, vt obstruatur omne os, & subditus fiat DEO omnis spiritus. Quis enim æternæ sapientiæ celsitudinem cogitans, miraculorum potentiam, benignitatis viscera, cùm ad homines docendos, & alliciendos se inclinaret, nõ pro certo sibi persuaderet, vel vna illius concione mortales omnes fuisse flectendos, vt tantum Prædicatorem innumerabili

Lege Chrys. hom. 7. in 1. Epist. ad Corint.

Ioan. 6.

Ephes. 2.

bili multitudine certatim orbis vniuersus sequeretur? At vide, quàm res euenerit secus. Diu Euangelizauit, summo conatu, magna diligentia, adhibitis signis ingentibus, quæ nemo aliàs fecit, vita innocentissima, conuersatione suauissima, auctoritate diuina, quid egit? quid consecutus est? Si consilia æterna suspicias, plusquam intelligi possit. At si hominum gratitudinem & obsequium consideres, horror est dicere. In exiguo populo, eoque per plus mille annos instructo legis, & Prophetarum oraculis, vix paucos discipulos habuit, eosque neque præcipuos, neque constantes: plurimos aduersarios, innumerabiles obtrectatores, qui de malis verterentur in pessimos. Et indignetur homuncio non sibi latas segetes surgere ad primum seminis iactum? frustratum se conqueratur, si ad prædicationem suam non cernat hominum millia datis manibus sterni? Ioannes Baptista ipsa hominum, qui Christum sequerentur, paucitate commotus, dixit ad suos. Qui de cælo venit super omnes est: & quod vidit, & audiuit, hoc testatur, & testimonium eius nemo accipit. Nam pro doctoris dignitate, tam exiguus discipulorum numerus quasi nemo Ioanni meritò videbatur. Audiamus verò ipsum ducem & Apostolum confessionis nostrę piè cum Patre suo æterno expostulantē. Et ego dixi, In vacuum laboraui, sine causa & vanè fortitudinem meam consumpsi. Nónne labores tot & tantos prædicandi, pernoctandi, vicos & castella circumeundi, clamādi, nauigandi, curādi ægrotos, diuina & mirabilia patrādi, vacuos & infructuosos penè dicas, si paucitatem Christi discipulorū spectes, cateruas inimicorum,

Ioan. 3.

Esa. 49.

corum,& peruicaciam? Nonne frustra tantum robur, frustra illam fortitudinem cōsumptam putes, si morientem videas, confixum in domo eorum, qui diligebant eum: à suis partim desertū, partim proditum, ab alienis insatiabili crudelitate vexatum, cæsum, in crucē actum? Sed quam rationem init sapiens Magister? quomodo se confirmat, & consolatur? Ergo, inquit, iudicium meū cum Domino, & opus meum cum Deo meo. Id est, non amplius homines curo, non respicio ad relatam ab hominibus gratiam: sed Deum meum attendo, illius iudicij æquitatem scio: opus meū illi impendo: spem meam apud illum colloco, illius gratia cuncta libens & facio, & subeo, dispēdia pro compendijs ducens: Hic animus erat, hęc mens saluatoris nostri Dei. Huc deberemus aduertere animum, quicumq; opus Domini facimus, & operarij inconfusibiles haberi cupimus. Non nostrum, sed Dei negotium agimus, curam ipsi omnē lætè ac promptè laborantes, atque rei exitum relinquamus. Qui hac humilitate verissima, hac syncerissima charitate opus Dei tractat, etsi videtur interdum sine fructu laborare, tamē audit statim diuinum responsum. Et nunc dicit Dominus formans me ex vtero seruum sibi, vt reducam Iacob ad eum, & Israel nō congregabitur, & glorificatus est in oculis Domini, & Deus meus factus est fortitudo mea. Et dixit, Parum est, vt sis mihi seruus ad suscitādas tribus Iacob, & fœces Israel conuertendas: ecce dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsq; ad extremum terræ. Satis planè Christi Domini proposito exemplo tam perspicuo & illustri, quicquid est molestiæ leuari, quicquid querelæ deponi que-

Esaiæ 49.

Ibidem.

at, si cordis aliquid ac frontis supersit homini. Neque enim discipulus supra Magistrum est, neque seruus maior Domino suo. *Ioan. 13.*

De eadem re. CAP. IIII.

SVfficiebat quidem Christi seruatoris exemplum: sed redarguenda est adhuc nostra desidia, & compungenda per cætera exempla Patrũ. Apostolorum sanè trophæa cernimus, & totius orbis victores signa crucis vltra Romanas aquilas extulisse miramur, magnæ fęlicitatis cursum ducimus, & si daretur, tantam gloriam iuuaret imitari. Sed cohibeamus tantisper animum, & illorum sudores, pericula, certamina, temporis difficultates, hostium magnitudinẽ cogitemus: intelligemus profectò longè carius illis stetisse victoriam, quã quisquam facilè credat. Arma, inquit, militiæ nostræ non carnalia sunt, sed poten tia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentẽ se aduersus scientiam Dei. Quid igitur? Comme morat se alibi ab Hierosolymis vsq; ad Illyricũ propagasse Euangeliũ Christi, & longè latè per circumpositas regiones, quas, si quis consideret immensa terrarum spatia, mirabitur potuisse vnius hominis peregrinatione cognosci, nedum doctrina Apostolica impleri: quo etiam in loco in Hispaniam profectionem suam prędicit, eamque prædictionem post priorem eius catenã Romæ re ipsa completam, non desunt, qui affirmẽt, in quibus esse videntur Hieronymus & Chrysostomus. Sed quibus periculis & ærumnis tanta peregerit, nemo melius possit narrare, quàm ipse in posteriore ad Corinthios Epistola. Pelagus

2. Cor. 10.

Rom. 15.

Hier. in c. 5. Amos.

illud

Chryſoſt. ho. 10. in 2. ad Timoth. & de Laudibus Pauli hó. 7. 1. Cor. 11. & 12.

illud laborum, ac tempeſtatem ſi quis intuetur, videt omnino nullo modo niſi per crucem crucis prædicatores viciſſe, eorum quoque æmulatores non aliter eſſe victuros. Verùm cùm Crux non diſſimilis ſit, neſcio tamen quomodo difficultates patimur nunc omnino contrarias, vt ſi quis attentius conſideret, diuini conſilij altitudinem admiretur. Nobis nihil eſt perinde graue, ac nimius ſtupor & inſipientia barbarorum: contra Apoſtolos nihil ita exercuit, atq; inflata illa præpotenſq; ſapientia, tum Iudæorum, tum Græcorum, tum maximè Romanorum: vt ſe veluti ridiculos exhibere viderentur ſynagogis, Academijs, curiæ. Nos prædicamus, inquit, Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalũ, gentibus autem ſtultitiam: ita vt in magna laude ſua Paulus ponat, Non enim erubeſco Euangelium, & ad Timotheum ſcribat, Noli erubeſcere teſtimonium Chriſti. Illos vrgebat poteſtas ſæculi, cùm imminerent imperij faſces. Nos poteſtates quidem ac Magiſtratus Gentilium parum timemus, cùm ſit ſumma penes Chriſtianos: ſed ab eadem poteſtate non parum ſuſtinemus nonnunquam moleſtię, & incommodi, cùm cernamus non rarò euerti prauis exemplis auaritiaque quorundam, quicquid ab alijs ædificatur ad fidem. Illi ingenia hominum nacti ſunt elata, & peruicacia, ipſaque ſæculi prudentia ſimplicitatem Fidei inflexibiliter reſpuentia: Nobis mobilitas contrà imbecillitaſque naturalis Indorum ingenij moleſtiæ plurimum affert: vt illos quidem ſaxis mandare Euangelica ſemina diceres, nos arenę. Maiores noſtros labor indefeſſus, inopia, ignominia, cruciatus neciſq;

1. Cor. 1.

Rom. 1.

2. Tim. 2.

quoti-

quotidianum quodammodo discrimen: nos tædium, sermonis inopia, ipsa hominum ignobilitas, solitudo quædam, ac desperatio maximè oppugnant. Itaq; Fidei prædicatio sicuti res est magna, ac maior omni existimatione hominum, ita nunquam sine ingenti labore & constantia peragi potuit. Quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatum est? Sed in Deo ponenda spes, qui dat verbũ Euangelizantibus virtute multa: vt quamuis euntes fleant mittentes semina sua, venientes certè gaudeant portantes manipulos suos. Ipse dicit, Ecce ego mitto vos: ipse est, qui operatur Fidem, & dat incrementũ, vt Euangelium crescat, & fructificet in vniuerso mũdo. Verũ nos tyrones terrent militiæ labores, & frangunt. Et dicimus, Quid putas quia præterita tempora meliora fuerunt? stulta sine dubio cogitatio. Nam si in illa superiora incidissemus, tantam asperitatem nequaquam ferre possemus. Sed quia præterita sunt, felicia, & suauia putantur. Si igitur antiquorum temporum allicit nos, atque tenet mirabilis in Christianitate prouentus, & nostræ nos egestatis tædet, cogitemus labores illorum nostris sine vlla comparatione fuisse maiores, & Dei sapientiæ ac bonitati gratias agamus, quæ pro magnitudine operis idoneos operarios parat. At sunt multi, qui tametsi illa magna atque Apostolica abesse æquo animo patiuntur; tamen pro modulo etiam diligentiæ molestiæque suæ non respondere fructus vehementer dolent. Qua in re vt id quàm maximè verum sit, quod existimant, illa certè est firmissima consolatio Apostoli monentis. Vnusquisq; propriam mercedem accipiet secundùm suum la-

Isai. 53. *Psal 67.* *Psal. 125.* *Matth. 10.* *Phil. 2.* *Colos. 1.* *Eccles. 7.* *1. Cor. 3.*

borem. Dei enim ſumus adiutores. Dei ædificatio eſtis, Dei agricultura eſtis. Non igitur tam expendet fructus Vineæ procurator in mercede reddenda, quàm operam: & gratior erit fortaſſis Patrifamilias labor ſterilis, ſed fidelis, quàm facilis & fœcundus. Quamobrē etiam ipſos magnos fidei præcones videmus fructus exiguitate ſæpe probatos. Nam vt omittam Ezechielem, cui Dominus teſtimonium fert: Si ad populos multos profundi ſermonis & ignotę linguæ mittereris, quorum non poſſis audire ſermones, ipſi audirent te: Domus autem Iſrael nolunt audire te: vt prætercam Hieremiam cōtemptum & ludibrio habitum præ Hanania alijſque falſis prophetis: Amos quoque aduerſus Amaſiã, cæteroſq; prophetas: illi ipſi apoſtoli ſæpe magno labore nil niſi iniurias conſecuti ſunt. Paulus per biénium Cæſareæ tenetur vinctus, & cùm pene quotidie diſputaret ad Felicem, nihil egit. Ioãnes propter teſtimonium Chriſti relegatum ſe videt: Iacobum illius fratrem vetus narrat hiſtoria in Hiſpanijs præter homines ſeptem aut nouem ad fidem conciliaſſe neminem tam longa peregrinatione abuſque Hieroſolymis ſuſcepta, tam diuturna prædicatione. Verè enim Dominus dixit: Non eſt diſcipulus ſupra Magiſtrum: ſi ſermonem meum ſeruauerunt, & veſtrum ſeruabunt. Quoties verò ille exclamauit: Cui comparabimus generationem hanc? cantauimus, inquit, vobis, & non ſaltaſtis; lamentauimus, & non planxiſtis. Quanquam neſcio quid iuſtæ querelæ habeat, ſi vel pauciſſimas animas, vel vnam potius totus noſter labor & induſtria lucretur, pro qua Dominus gloriæ, ſi ſola fuiſſet, eaſdem paſſiones

Ezec. 3.
Hier. 28.
Amos 7.
Act. 24.
Apoc. 1.
Ioan. 15.
Matt. 11.

ſubire

ſubire minimè recuſaſſet, vt ſanctus Chryſoſtomus quodam loco præclarè docet. Cuius aureum os audire libet tantiſper de hac ipſa re, qua agimus. Nihil eſt quod animæ poſſit æquiparari, ne vniuerſus quidem mundus. Itaq; & ſi immenſas pecunias pauperibus eroges, plus tamen effeceris, ſi vnam conuerteris animã. Et poſt pauca: Quod ſi hodie nemini perſuaſeris, perſuadebis poſtridiè, et ſi nunquam perſuaſeris mercedẽ tamen integram habes. Et ſi non omnibus, paucis tamen ex multis perſuadere poteris. Nam neque Apoſtoli vniuerſo orbi perſuaſerunt, licet cum omnibus diſputarint, & mercedem in omnibus aſſecuti ſint. Siquidem Deus non ſecundùm bonorum operum euẽtum, ſed iuxta factorum propoſitum coronas elargiri ſolet, etiã ſi duos obolos conferas, & quod vidua fecit, idem in docentibus operabitur. Noli igitur, cùm orbem terræ ſaluum facere non poſſis, etiam parua contemnere: neque maiorum deſiderio à paruis te abſtrahas. Si centum nequis, decem curam ſuſcipias: ſi decem non poſſis, noli quinq; deſpicere: ſi quinque vires tuas excedunt, vnum ne contemnas. Quod ſi ne hoc quoque poſſis, noli deſperare, noli labori cedere. Nam ſi parua non contempſerimus, aſſequemur & magna. Quæ beati Patris exhortatio ad recreandos confirmandoſque animos Chriſti operariorum, vel ſola eſt ſatis, modò ſe rationi quiuis obſequentem præbeat. Deniq; vt communibus non vtamur, habet ſanè Indorũ cauſa propria ac peculiaria emolumẽta, eademque magni apud Chriſtum pretij. Primum humilitatis, quod labor omnis iſtis impenſus tanto ſecurior, quanto ab omni humana gloria remo-

In 2. cap ad Gal. in illa verba: Dilexit me, & tradidit ſemetipſum propter me. Hom. 3. in 1. epiſ. ad Corint.

tior. Deinde charitatis Christi fidelissimũ testimonium, cùm extremæ indigentiæ, & periculo tot milliũ animarum pereuntium vita ipsa cõsecratur. Præterea constantiæ, & patientiæ quodnam possit inueniri certius vel argumentũ, vel periculum hoc ipso, quod plerisque maximè grauat, tædio pro Christi gloria deuorato, vt cùm multum labores, parum promouere videaris? Pene dixerim esse in hoc vno Apostolicæ gloriæ æmulam laudem. Postremò illud mihi verissimè persuasum habeo fructus esse pro labore, & merito longè maximos, vehementerq; eos decipi, vel desidia, vel ambitione corruptos, qui suas operas in hac Christi vinea parum fructuosè locatas conqueruntur. Quod, vt habet, monstrare erit sui temporis & loci. Illud modò maneat, etiã si penuria quàm maxima existeret, in negotio animarum, tamen Christi Iesu fidelibus operarijs non minus, vel gnauiter, vel alacriter desudandum esse, vbi & illius charitati amplius obsequuntur, & de propria mercede nihil deperit.

Quod gentes Indorum, quantumuis barbaræ, auxilio tamen gratiæ ad salutem destitutæ non sint.

CAP. V.

IAM verò respondendum est prioribus illis rationibus, quibus Indorum causa, & salus oppugnabatur, & respondẽdũ est Deo adiuuante sobriè & verè. Quatuor igitur præcipuè obiecta sunt: Diuinæ gratiæ subtractio: Naturæ morumque absurditas: difficultas sermonis: locorum

atque

atque habitationis incommoda. Principio multos esse homines suis tenebris relictos occulto Dei veroque iudicio, negare non possumus, neque homines modò, sed & familias, & vrbes, & integras sæpe prouincias & gentes. Qui & olim fuère, & nunc vsque sunt sine Christo, alienati à conuersatione Israel, & hospites testamẽtorum, promissionis spem non habentes, denique sine Deo in hoc mundo. Cur autem tamdiu eos diuina gratia atque electio præterierit, tot animarũ millibus interim pereuntibus, humana ratione altius arcanum est, quod temerare velle impietatis sit. Hoc loco Paulus Apostolus cursum cohibet, & inquisitionem suam ad inscrutabilis sapientiæ excelsa suspendit. Cùm enim narrasset gentes Israele obcæcato vocatas ad Euãgelium, in fine autem etiam ipsum saluum futurum, cũ intrauerit plenitudo gentium, perpendens, quæ profunditas sese obijceret peruestiganti vltra, cur Deus incredulitatem Israel diuitias gentiũ esse voluerit, & cur eo vsque salutem earum distulerit, eaque oblata repulsam tulerit Israel, quasi vtrumque populum diuina gratia capere nequiret, hæc & similia ex sua narratione consequi cernens, sistit gradum, & exclamatione illa mirabili mauult hominem in ignorantiæ suæ tuto hærere, quàm per obstructissimæ quæstionis abrupta præcipitem dari: nihil omittens, vt egregiè dixit Ambrosius, siue quisquis is autor fuit de vocatione gentium (nam stylus magis referre videtur Prosperum Aquitanicum) de ijs quæ non oportet ignorari, nihil contrectans de ijs, quæ nõ licet sciri. Multa enim sunt, inquit, in dispensatione operum diuinorum, quorum cau-

Ephes. 2.

Rom. 11.

Lib. 1. de voc. gent. cap. 5.

ſis latentibus ſoli monſtrantur effectus, vt cùm pateat, quod geritur; non pateat cur geratur, negotio in medium deducto, & in occultum ratione ſubducta: vt in eadem re & de inſcrutabilibus præſumptio comprimatur, & de manifeſtis falſitas refutetur. Idemque rurſus libro ſequente. Et quis inter hæc querulis aut curioſis notum faciet, cur adhuc ſol iuſtitiæ quibuſdam gentibus non oriatur, & à tenebroſis cordibus etiam nunc radios ſuas veritas reuelanda contineat? Satius ergo eſſet in re tanta, tamque abſtruſa infirmitatem noſtræ ſcientiæ confiteri, tuto negotium integrum Dei æquo veroque iudicio committentes, quam dum nitimur, quæ ſunt ab oculis noſtris abſcondita videre contra præceptum, fortaſſis immenſæ lucis fulgore cæcari. Sed quia creberrima eſt quæſtio inter infideles, & quæ acrius animos pulſare ſolet & pungere. addendum eſt aliquid, quod etſi elatam mentem non ſatis premat; tamen obedientem atque ſubiectam non parum conſuletur. Id verò nemo melius explicet, quàm beatus Auguſtinus, qui in hanc quæſtionem diu ac ſæpe à ſe verſatam incidens in epiſtola ad Optatum Epiſcopum ita ſcribit, Cur autem creentur etiam illi, quos creator præſciuit ad damnationem, non ad gratiam pertinere, beatus Apoſtolus tanto ſuccinctiore breuitate, quanto maiore autoritate commemorat. Deum enim dixit volentem oſtendere iram, & demonſtrare potentiam ſuam attuliſſe in multa patientia vaſa iræ, quæ perfecta ſunt in perditionem, & vt notas faceret diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ. Et mox: Meritò autem videretur iniuſtum quòd fiunt vaſa iræ ad perditio-

Libr. 2. de voc. gent. cap. 1.

Eccli. 3.

Epiſt. 157.

Rom. 9.

ditio-

ditionem, si non esset ipsa vniuersa in Adam massa damnata. Quòd ergo fiunt nascendo vasa iræ, pertinet ad debitam pœnam: quòd autem fiunt renascendo vasa misericordiæ, pertinet ad indebitam gratiam. Ostendit ergo Deus iram suam, id est iustam fixamque vindictam, quæ de stirpe inobedientiæ ducitur propago peccati atque supplicij: ostendit & potentiam suam, qua bene vtitur etiam malis, multa illis naturalia, & temporalia bona largiens, eorumque malitiam ad exercendos, & comparatione admonendos bonos accommodans, vt in eis discant agere gratias Deo, quòd ab eis non suis meritis, qui in eadem massa pares fuerant, sed illius miseratione discreti sunt. Et infra. Notas etiam fecit diuitias misericordiæ suæ in vasa misericordiæ, ita enim quid præstetur sibi discit, gratis iustificatus, dum non suo merito, sed gloria largissimæ Dei misericordiæ discernitur à damnato, cùm quo eadem iustitia fuerat & ipse damnandus. Tam multos autem nasci voluit, quos ad suam gratiam non pertinere præsciuit, vt multitudine incomparabili plures sint illis, quos in sui regni gloriam filios promissionis prędestinare dignatus est; vt etiã ipsa reiectorum multitudine ostenderetur, quàm nullus momenti sit apud Deum iustum quantalibet numerositas iustissimè damnatorum. Atq; vt hinc etiam intelligant, qui ex ipsa damnatione redimuntur, hoc fuisse debitum massæ illi vniuersæ, quod tam magnæ eius parti redditum cernerent. Hæc Augustinus, quibus generaliter quantum sacræ literæ insinuant, rationes attingit, cur tam innumerabilis hominum ac populorum multitudo

ſuo dimittatur arbitrio,id eſt perire ſinatur. Verùm cur illum, vel illum populum ante vocauerit ad ſalutem; illum autem, & illum tandiu in ſua cæcitate reliquerit,quis audeat inquirere?cū legamus Apoſtolos aliquando parantes profectionem in Aſiam, vt Euangelizarent, prohibitos eſſe à Spiritu ſancto: & rurſus in Bythiniam nauigantes non eſſe permiſſos à Spiritu Ieſu. Qui ergo nemini gratiam debet, ille, quem oporteat, vocare,& quo tempore, & per quem ſapientia ſempiterna diſponit. Et quanquam hæc, quæ de ſententia Sancti Auguſtini,imò Apoſtoli Pauli diſputata ſunt, veriſsima ſint: ſed illud tamen nihilominus intelligendum eſt, nullum vnquam hominum genus, ita à ſuo eſſe autore deſertum,quin pro ſuo modo Dei teſtimonium, auxiliumque ſufficiens haberet: ita vt ſint inexcuſabiles diuinæ legis in ſuis cordibus ſcriptæ corruptores, ingrati beneficijs cœleſtibus, patientiæ,&bonitatis tantæ contemptores. Quamuis enim, vt Paulus & Barnabas Lyſtris egregiè prædicarunt, Deus in præteritis generationibus dimiſerit omnes gentes ingredi vias ſuas, id quod huc vſq; etiam in non exigua orbis portione accidere videmus:tamē non ſine teſtimonio reliquit ſemetipſum,benefaciens de cœlo, dans pluuias & tempora fructifera, implens cibo, & lætitia corda hominum, vt ipſius naturæ admoniti operibus ex his,quæ videntur bona poſſent intelligere eum, qui eſt, & agnoſcerent quis eſſet artifex, ſpeciei enim generator hæc omnia conſtituit,à magnitudine enim ſpeciei & creaturæ cognoſcibiliter poterit horum creator videri. Huius ſapientis ſententiam ſecutus Ambroſius

Act.16. *Ibidem.* *Rom.2.* *Act.14.* *Sap.13.*

brosius libr.2.de Vocatione gentium: Adhibita semper est, inquit, vniuersis hominibus quædã supernæ mensura doctrinæ, quæ etsi parcioris oc cultiorisque gratiæ fuit, sufficit tamen sicut Dominus iudicauit, quibusdam ad remedium, omnibus ad testimonium. Non quod sine Christi fide salutem cuiquam, quod absit, permittat Ambrosius: sed quòd gratia in naturæ doctrina luceat, & sequentem, ad spiritum fidei & charitatis inducat. At dicet aliquis hoc loco. Quomodo credent, si non audiunt? quomodo verò audient sine prædicante? Prædicabit sanè Philippus Eunucho, & Petrus ad Centurionem mittetur, modò illi præstent, quod per se possunt. Neq; enim qui per naturam inuitat, deerit per gratiam, si liberum non reluctetur arbitrium. Quamobrem idem autor in eodem opere. Quod si fortè etiam nunc in extremis mundi partibus sunt aliquę nationes, quibus nondum gratia Saluatoris illuxit: nõ ambigimus etiam circa illas occulto iudicio Dei tempus vocationis esse dispositum, quo Euãgelium quod nondum viderant, audiant, atq; suscipiant. Quibus tamen illa mensura generalis auxilij, quæ desuper omnibus semper hominibus est præbita, non negatur: quamuis tam acerbo vulnere humana natura sauciata sit, vt ad cognitionem Dei neminem contemplatio spontanea plenè valeat erudire, nisi obumbrationem cordis lux vera discusserit. Quibus profectò verbis vniuersam Indorum causam præclarè actam esse ab Ambrosio nemo non videat. Interim verò flagitia & crimina omnia istorum, quamuis veniam neque mereantur, neque impetrent apud summum Iudicem Deum, leuius tamen omnino

2. de v. gent. c.5.

Rom. 10.

Act. 8.

Act. 10.

2. de voc. gen. cap. 6.

puniuntur. De his quippe ſcriptum eſt, ſed partibus indicans dabas locum pœnitentiæ, non ignorans quia nequam eſt natio illorum, & rurſus: Veniam dabas peccatis eorum, virtus enim tuæ iuſtitię initium eſt, & ob hoc quod omnium Dominus es, omnibus te parcere facis. Denique vt quicunq; ſine lege peccauerunt, ſine lege iudicabuntur, ita & qui ſine Euangelio peccauerunt, ſine Euangelio iudicabuntur. Hæc eo commemorata ſunt, vt querela multorum aduerſus Deum compeſcatur, firmiſſimeque teneamus iudicia Dei omnia in tot & tantorum perditione populorum iuſtificata eſſe in ſemetipſis.

Cap. 12.

Rom. 2.

Quod Indos Deus iam vocet ad Euangelium. CAP. VI.

VErùm quod ad inſtitutum noſtrum attinet, quanquam ſunt, vt dixi, non ſolùm homines, ſed populi & gentes longo tempore permiſſæ infidelitati ſuæ; tamē nullum eſt hominum genus adeò ineptum, adeò brutum, & ſaxeum, quin ad Euāgelij doctrinam idoneum ſit. Omni enim creaturæ, quæ ſub cœlo eſt, prædicari Euangeliū præceptum eſt: & in ſemine Abrahæ omnes gentes benedicentur: & vniuerſæ familiæ terræ venient coram Domino, vt adorent. Eſſe quidem alijs alias nationes hominum aptiores felicioreſque Euangelicę frugi, vt agros fertiliores, negare planè non poſſumus: ſed qui omnes vocat, neminem faſtidiendum docet. Sunt hebetes, ſunt lubrici, ſint ſanè. Sed cui minus donatum eſt, minus requiretur ab eo. Non inuoluat ſeruus piger talentum vnum: & vno negotiari poteſt. Erant

Mar. 16.
Gen. 22.
Pſal. 21.

in arca Noë tristega siue tabulata infima, & media, & suprema, omne genus animantium eo iubetur induci, vt cęteris pereuntibus, ipsa seruentur. Non excluditur coruus præ aquila, non lepusculus præ leone. Petrus quoque occidere iubetur audacter, & manducare de omnibus, non solùm volucribus, sed etiam reptilibus, & nihil immundum, & alienum censere, quod à Domino sanctificatum sit. Habet cœlestis ciuitas mansiones plurimas non minus genere, & gradu, quàm ipsa numerositate mirabiles. Neque aurum solùm & gemmæ, sed pili quoque caprarum tabernaculo Dei oblati recipiuntur. Denique qui abiectos istos ac miseros Euangelio ineptos putant, & patriæ cœlestis beneficio excludunt, qui contemnunt, atque pessundant, audiant tandem Dominum, & suum, & ipsorum pariter, seuerè admonentem. Videte ne contemnatus vnum ex his pusillis: dico enim vobis, quia Angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei, qui in cœlis est. Opinor non indignos humano suffragio, & patrocinio, quibus famulatus exhibetur Angelicus. Omnes enim administratorij spiritus sunt propter eos, qui hęreditatem capiunt salutis. Nullum ergo etiam abiectum, & belluinum genus hominum à salute Euangelica alienum censendum est, cùm Deus neminē vocet, cui non ad id consequendum quò vocat, intelligentiam, & gratiam idoneam conferat. Etsi enim vocantur multi, eliguntur pauci, tamen nemo vocatus negligitur, nisi qui vocantem, cùm liceret, audire contempsit. Notum à sæculo est Domino opus suum: nostrum est, quoniam ad omnes ire iussi sumus, nemi-

Gen.6.

Act.10.

Ioan.14.

Exod.25.

Matt.18.

Heb.1.

Act.15.

nem præterire, omnes vocare; omnes allicere, omnes conuenire. Quinam ex quibusue assumendi sint, ille nouit, cui est æqualiter cura de omnibus, & tamen nõ omnes prædestinauit ad vitam. Sed ex omni genere, & natione assumi, & ostensum iam est, & præclaro Esaiæ testimonio tandé confirmandum. In fine Prophetiæ illius Dominus loquitur: Et ponam in eis signum, & mittam ex eis, qui saluati fuerint ad gentes in mare, in Africam, & Lydiam tenentes sagittam, in Italiam, & Græciam, ad Insulas longè, ad eos, qui nó audierunt, & non viderunt gloriam meam. Et annuntiabunt gloriam meam gentibus, & adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino, in equis, & in quadrigis, & in lecticis, & in mulis, & in carrucis ad mõtem meum in Hierusalem, dicit Dominus, quomodo si inferant filij Israel munus in vase mundo in domum Domini. Et assumam ex eis Sacerdotes & Leuitas, dicit Dominus. Hoc tanto circuitu verborũ satis Spiritus sanctus ostendit, quã esset Dei consilium immobile, nullum esse genus hominũ tam remotum, ad quod Euangelij gratia non perueniret, & de quo pretiosa Deo munera non referret. Signum enim salutare Crucis ponit in frõtibus suorum, quod sub Thau olim viderat Ezechiel, & sic armatos mittit ad gentes in mare, siue, vt Septuaginta legunt, & in Hebræo est, in Tharsis, quo nomine Indiæ remotissima loca significari in scriptura Hieronymus hîc refert, & Theodoretus in Ionam, aut immensum mare, vt alij malunt, id est, Oceanum. Postquam autem Asiam, Africam, Europamq; percurrerint, & ad Insulas vsq; vltimas se protulerint, vt non sit lo-

Sap. 6.

Esa. 66.

Ezec. 9.

Hierony. in vlt c. Theodoretus in 1. c. Ionæ.

quela & sermo gentium adeò barbararũ, vbi non audiantur, & resonent verba eorum, tũc munus Domino egregium afferent, id est, fratres suos, magnum & gloriosum prędæ apparatum agẽtes in equis, in curribus, in quadrigis, in mulis, & carrucis, quod quid est aliud quàm pro diuersitate venientium ad Fidem diuersa esse aptata vehicula? Alij equis vehi possunt, vtpote celeri & pernici ingenio, alij quadrigis gloriosi & curribus præpotentes. Sed qui tardiores fuerint & ignobiliores, habebũt etiam ipsi sua vehicula. Si equis minus sunt apti, at mulis insidere poterũt: si quadrigæ non erunt, at non deerunt vel carrucæ, quibus imponantur. Vt non solũ Græci & sapientes; verùm etiam barbari & rudes in domum Domini, quæ est in Hierusalẽ, id est, in Ecclesiam Christi cõgregentur. Atq; vt intelligant omnes, etiam in istis beneplacitum esse Deo nostro, eliget de ijs ipsis Sacerdotes sibi & Leuitas. Distribuet, inquam, spiritum suum, & charismata non solùm Apostolis, & Israel, verùm etiam gentibus, vt cùm Petrus, qui est cœli ianitor, viderit Dei donum diffusum in eas pariter, nõ prohibeat aquã, quæ introitus est Ecclesiæ: fratres quoque si fortè elatius disceptẽt, ipso exemplo ac testimonio diuino edocti conticescant. Nihil enim magis confirmat animos fidelium Christi prædicatorũ, quàm testimonium Spiritus sancti per dona sua, & charismata, quæ partitur, vt vult. Et quidẽ dona Spiritus, signa & miracula, quæ in Fidei prædicatione innotuerunt, his etiam temporibus, quãdo charitas vsq; adeò refrixit, enumerare longũ esset tum in Orientali illa India, tum in hac Occidentali. Res Japponensium notæ iam sunt.

Act. 10. *Act.* 11.

sunt. Synarum regio ingens diu tentata, iam vtrimq; aperta nauigatione Lusitanorũ, & nostrorum ex noua Hispania. De Mexicanis multa narrantur. De Insularibus ipse quoq; aliqua ex parte nonnulla conspexi. Historiæ inuenti noui orbis loquũtur multa, & miranda, & vera, quorũ hodie quoque testes satis fide dignos habemus. Duo, quæ recẽtia sunt exempli gratia nõ morabor apponere. Fœmina in suæ infidelitatis errore obstinata, & superstitioni cuidã venefice addictissima, quæ cæteris omnibus in illa familia baptizatis sola repugnauerat: morbo iã vltimo laborãs misit ad sacerdotẽ, vt ad se festinaret, nõ enim se posse exire de vita, nisi aqua prius salutari perfunderetur. Semel atq; iterũ accersitus tandẽ venit, inuenit anum in extremis agentem, & baptismũ magno affectu poscentem: rogat, cur tã diu distulerit: respõdet illa, sibi nihil minus fuisse semper in animo, quã fieri Christianã, oderat enim, vel ipsum nomẽ, sed tamẽ morti iam propinquãti astitisse sibi iuuenẽ cãdidũ, qui ante actã vitã acriter reprehẽderit, & Christi religionẽ quãtocyus suscipere persuaderet: cõtra verò tetrũ quendã Aethiopẽ altera ex parte patriã superstitionẽ diu inculcasse: & cũ anxia diu hęreret, tandẽ vicisse iuuenẽ Christi: statim tantũ sibi baptismi desideriũ accẽsum, vt nihil aliud lamẽtaretur, quàm se à prima ętate nõ fuisse Christianã. Quid multa? Interrogata de fide pro more, & pœnitẽtiã ante actę vitæ magno dolore significãs, baptizatur, & baptizata protinus animã efflat, ipso sacerdote cũ cęteris, qui aderãt, admirãte vehementer; huius ego factũ narratione cognoui, quod etiam legitimo testimonio probatũ ad Episcopũ

suum

ſuum trāſmittendū curauit. Fuit vir quoq; apud nos, qui hodie etiā viuit, coniugatus in valle Humai vocat, olim baptizat⁹, & teſtimonium habēs bonū in ſimplicitate ſua & ſobrietate. Hic grauiter ægrotans, cū mortuus omnino crederetur ab vxore, quæ ſola cadauer viri ſeruabat opertum, expectās ad ſepulturam alicuius adiutoriū (erāt enim ſoli in loco ſatis remoto) triduum integrū iacuit, vt putabatur, exanimis, panno coopertus: cùm repētè mouere ſe cœpit, & vxorem admirātem ac pauentem vocans, vera eſſe dixit, quę a Patribus dicerentur de vita futura. Nā & ſe perductum à quodam multa ac ſtupenda vidiſſe. Cùm res ſacerdoti innotuiſſet, qui hominis ruditatem optimè noſſet, & miraretur tanta de rebus ſpiritualibus, & occultis ex ordine referentem, iam morbo leuatum ad Archiopiſcopum examinandum tranſmiſit: cuius conſilio, & à noſtris fratribus, & à multis alijs diligēter interrogatus, apertè, & reſponſionem ordine, & ſenſu, & ipſa vnitus conſtantia, & lacrymis ac profundo quodam affectu declarauit illa omnia non aliter ſibi potuiſſe innoteſcere quàm facta ſuper eū manu Dñi. per mirabilē extaſim. Id quod vitę denuō innocētia ſatis poſtea cōfirmauit: atq; hodie quoq; Dominicus (hoc hominis nomen eſt) dicitur multa narrare de ſæculo futuro ijs, quos audituros vtiliter iudicat. Ferè eiuſdem exēpli eſt cū illo Curma curiali, de quo Augu. ſcribit in libro de Cura pro mortuis agenda, & cum illo altero Steelfio, de quo narrat in hiſtoria Angelica Beda. Non dubium eſt quin Deus charam habeat ſalutem Indorum, atque ex his numeroſiſſimis populis multos in regnum Chriſti adoptarit, perducendos ad patriam eo ordine, & modo & tempore, quod

Aug. de cura pramortuis s.c.12. Bed. lib. Anbli. hiſt.

ipſe

ipse constituit. Firmum enim fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc: Cognouit Dominus, qui sunt eius.

2. Tim. 2.

Quomodo Indorum ingenia tractanda sunt, vt Christo lucrifiant.

CAP. VII.

SED ingenium barbarorum, moresque belluini nobis stomachum mouent. Primùm quidem debemus non esse nobismetipsis sapientes, sed humilibus, vt monet Apostolus, consentientes. Deinde repetendum est sedulò Christum pro omnibus esse mortuum, vt qui viuunt non sibi viuāt, sed ei, qui pro ipsis mortuus est, sed quia non hoc, vt par est, æstimamus, iccircò charitas Christi non vrget nos. Quòd si pro barbaro, & Scytha mortuus est Christus, profectò à salute non alienātur homines, si dici potest, etiam irrationales, quod oportet etiam atq; etiam aduertere, & animo altius insculpere. Non enim exiget amplius à quoquam Deus, quã illius natura Deo adiuuante præstare queat. Barbaros præ Græcis, atque Indos nonnullos præ nostris si quis dispiciat, nihil aliud ferè censeat, quàm præ hominibus rationalibus irrationalia iumēta. At vtrisq; Dei bonitas locum parat, vtraq; ad domum suam congregat. Seminabo, ait in Hieremia, domum Iuda, & domum Israel semine hominum, & semine iumentorum. Vna est Ecclesia, quæ nõ solùm propagatur humano semine, sed etiam belluino. Cuius magnificentiæ amplitudinẽ admiratus Propheta exclamat: Quemadmodũ multiplicasti misericordiã tuam Deus? Quid ita? Dixe

Rom. 12.

2. Cor. 5.

Col. 3.

Hierem. 21.

Psal 35.

rat nempe, Homines & iumenta ſaluabis Domine. Quæ verba ediſſerens ſanctus Ambroſius, Quid eſt homines & iumenta? Rationabiles vtique & irrationabiles. Rationabilibus iuſtitia: irrationabilibus miſericordia. Alij reguntur, alij nutriuntur. Quam interpretādi rationem vt per iumenta diuinæ literæ intelligant homines iumentis ſimiles ſenſu, etiam Hieronymus ſequitur, atque alij patres, vt Gregorius in illa verba, Animalia tua habitabunt in ea. Reuera in Eccleſia Chriſti etiam iumenta ſaluantur, quia Dei miſericordia multiplicata eſt. Vides hominem exigui ſenſus, ingenio tardum, iudicij inopem, ne contemnas, ne regno cælorum ineptum putes. At non percipit quæ Dei ſunt, & ſtultitia eſt illi quicquid ſpiritualiter dicitur, nec poteſt intelligere. Adhuc noli repellere, & iſtum poteſt ac vult ſaluare, qui neminem vult perire. Myſteria fidei pronunciat, neq; intelligit, imò vix etiã pronuntiat: ſæpe dicendo, ſæpe inculcando nihil penè imbuitur, ſemper hebes, & truncus perinde atque iumentum canere doceas. Rurſus aio, ne deſperes irrationalis eſt, iumentum denique Aethiops aut Indus. Audi Ambroſium iſtos eſſe regendos verbi capiſtro ad Fidem. Neq; enim ſi ſatis ratione non poteſt capere, quę docetur, non etiam poterit quantum ſufficit Fide apprehendere, vt ſaluus fiat. Alioqui ſi non poteſt credere, vt illum oportet, quomodo qui non crediderit, condemnabitur? Niſi prædicatione Euangelij contendas damnari poſſe, ſaluum eſſe non poſſe. Quod impium nefas auertat Deus à Chriſtiano. Certiſſimè igitur retinendum eſt nullam barbariem, ſenſu carere ad Fidē neceſſario. Indi porrò

Ambroſ. in Pſal. 35.

Hieron in Hier. cap 31. & Ion. ca. 3.

Greg. lib 11. mor. cap 2.

Pſal. 67.

1. Cor. 2.

1. Pet. 3.

Marc. 16.

omnibus consentientibus, non vsq; adeò ingenij ac sensus inopes sunt: quin potius, si velint animum appellere, acuti satis. At moribus, inquis, Indus est inuerecundis, ventri, & veneri, sine reluctatione obsequens, superstitionis mirè obseruator, & tenax. Et isti etiam salus est, si regatur. Chamo, & fræno constringe maxillas, onera cōgruenter, adhibe si opus sit, stimulum. Quòd si calcitrarit, noli iratus gladium adigere, sed punge moderatè, & cohibe paulatim, donec se assuescat præbere obedientem. Nempè si equus tuus impingat calces, siue equitem dorso, seu frænum depulit ore, nō statim ferro enecas, aut domo abijcis, propterea quòd rem tuam, ac pretium pecuniæ tuæ non vis tibi perire. Quod si homo doctrinam statim nō accipiat, neq; te docenti bene accōmodet, statim fastidiendus, aut exterminādus erit? neq; Christi pretiū, & sanguis cogitabitur? Seruilem planè naturam esse barbarorum experientia magna ex parte docuit. Ac ferè nisi metus, & vis aliqua afferatur, more puerorum, obedire contemnūt. Quid igitur? liberali tantùm, & virili ingenio salus speranda est? An etiam puero pædagogus in Christo adhibendus est? Est planè, est disciplina quædam cautior, & vigilantior exercenda, & virga interdū vtendum, sed in Christo, compellendi sunt intrare ad cœnam, sed in Domino. Non enim quæ ipsorum sunt, sed ipsi quærendi. Scriptum est, virga, atq; correptio tribuit sapientiam: puer autem qui dimittitur voluntati suæ, confundit matrem suam. Et rursus, seruus verbis non potest erudiri, quia quod dicis intelligit, & respondere contemnit. Et alibi, Cibaria, & virga, & onus asino: panis, & disciplina, &

Psal. 31.

Lucæ 14.

Prouerb. 29.

Prouerb. 29.

Eccl. 33.

na,& opus seruo, operatur in disciplina,& quærit requiescere: laxa manus illi, & quæret libertatem, id est, cùm adhuc premitur opere, cogitat desidiam, quid erit, si se solutum,& vacantem viderit. Fugam sanè cogitabit, atq; ideò adiungitur, iugum,& lorum curuant collum durum, & seruum inclinant operationes assiduæ. Et mox, Mitte illum in operationem, ne vacet: multam enim malitiam docuit otiositas. Ac licet præcepta hæc de moribus data à sapientibus de administrando & regendo conuenienter vniuerso mancipiorum genere perspicuè loquantur, & verè: quod experientia quotidiana satis indicat in his regionibus, vbi nulla domestica obsequia, nulla externa opera nisi à seruis Aethiopibus sunt, quorum re vera mores disciplinam seueriorem,& assiduos labores exigunt: tamen de ijs etiam accipienda sunt, qui, & si conditione serui non sunt, ingenuos tamen mores non præ se ferunt. Etenim ijsdem testimonijs seueritatem rigidiorem aduersus contumaces homines adhibendam, etsi olim secus sensisset, tamen aperta experientia rei se commotum Augustinus profitetur scribens contra Donatistas & Circumcelliones genus hominũ improbissimum ac sæuissimum. Illud autem ab eodem glorioso Patre sæpè vsurpatum, magnopere ad rem pertinere arbitror: quemadmodum olim sub veteri testamento fuisse multos, qui ad gratiam noui testamenti pertinerent, id est, qui non spiritu seruitutis in timore, sed spiritu dilectionis, vt Dei filij ducerentur: ita nunc quoque sub Euangelio in Ecclesia plurimos esse, quibus veteris testamenti status & institutio quodammodo con-

Ibidem.

Epist. 50. ad Bonifa.

gruat, homines magna ex parte animales, ſpiritũ vix habentes. Qui tamen à ſalutis via non protinus excluduntur, ſed pro ſuo modo conueniéter inſtituendi ſunt. Docuit verò nos cœleſtis ſapientia antiquum illum populum ceruicoſum duabus maximè rebus frænatum, labore, & metu: quod vtrunq; ſeruorum eſt proprium. Laborem quidem & inexhauſtam quandam occupationem videre licet in multitudine ſacrificiorum, lotionum, vnctionum, rituum, obſeruantiarum, ceremoniarumque omnium, ita his vt detinerentur, vt vix idola ſua & commenta cogitare ſinerentur. Metum verò quæ legis pagina non incuteret? vt terrore ſuppliciorum, & ipſo ſæpius iam facto periculo ad præcepta ſalutis appellerent animum, & contentione depoſita, Ducibus ſuis diſcerent obedire. Tale ſanè erat eorum ingenium, vt meliora ac celſiora non caperet. Quãobrem per Ezechielem Dominus ipſe teſtatur, Eo quòd iudicia mea non feciſſent, & præcepta mea reprobaſſent, & ſabbatha mea violaſſent, & poſt idola patrum ſuorum fuiſſent oculi eorum. Ergo, inquit, & ego dedi eis præcepta non bona, & iudicia, in quibus non viuent. Itaque Hebræi atq; carnalis populi more maximè regendas eſſe nationes barbaras has, præſertim Aethiopum & Indorum Occidentalium gentes, vti & per occupationum aſſiduarum ſalutare onus ab otio, & libidine reuocentur, & per timoris incuſſi frænum in officio contineantur, cùm antiquæ ætatis exempla, tum verò peritiſſimi cuiuſq; recens & quotidiana experientia copioſiſſimè, ac maniſeſtiſſimè declarauit. Hoc enim eſt lorum & iugum, quod Sapiens commendat: hæc virga & onus.

Ezech. 20.

Eccli. 33.

onus. Hoc modo ad ſalutem vel inuiti compelluntur intrare. Quæ non eo commemorata ſunt omnia, quo vim & ſæuitiam à Chriſti viſceribus alieniſſimam in Indorum nationes vllo modo probem, aut tanquam in ſeruos dominandum putem, ſed vt oſtendã etiam illiberali & difficili ingenio non eſſe ſalutem deſperandam, ſi & patienter feratur, & ſapienter regatur. Charitas omnia ſuffert, omnia ſuſtinet, omnia ſperat: patiens eſt, benigna eſt. Seueritas ergo quæcunque exercenda eſt, à charitate aliena eſſe non debet. Charitatis porrò nihil eſt ita proprium, quàm vt non quærat, quæ ſua ſunt. Hanc ſi & animo intimè ſeruet, & re ipſa declaret, qui infirmorum, & inſipientium morbis curandis auſteriorem ſe ſe interdum exhibet medicum, non eſt timendum, ne hominum animos ſubditorum, ita offendat, vt vel à ſe, vel ab Euangelica ſimplicitate alienet. Facilè enim recuperat charitas, quos diſciplina commouerit. Imò verò per vtilem timoris vim ad libertatem filiorum paulatim homines diuinitus inducuntur.

1. Cor. 13.

Barbarorum ineptitudinem non tam à natura, quàm ab educatione, & conſuetudine proficiſci.

CAPVT VIII.

ADdam verò id, quod plurimum intereſſe arbitror, omninò ad iſtam ineptitudinem animorumq́ue Indicorum feritatem non ita facere natalium, ſtirpiſue, aut aêris natiui cauſas, quemadmodum diuturnam educationem, & cõſuetudinem beſtiarum vitæ non valde diſſimilem. Equidem & olim ita mihi perſuaſeram, &

rebus ipsis iam modò confirmatus ab ea sententia auelli minimè possum. Ac generaliter sanè si quis contẽpletur, in humano ingenio longè plus efficit educatio, quàm natiuitas. Etsi enim vim habet non paruam genus, & patria, cùm Apostolus Paulus Epimenidi Poëtæ subscribat de Cretensibus, Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri, tanquam ad morum peruersitatem patria multum contulerit, notumq; illud sit alterius Poëtæ,

Tit 1.

Horatius.

Bœotum in crasso iurares aêre natum:

Tamen infinitis partibus superat vitæ institutio, & exẽpla ab ipsa infantia per sensus insculpta rudi adhuc, & tenero animo. Sunt hæ viuæ formæ mentis humanæ, quibus imbuta ad appetendum, ad agendum, fugiendumve propria ac familiari propensione fertur, quemadmodum natura quæuis iuxta formam sibi insitam operatur. Quapropter illud Philosophi probant omnes, non afferre dolorem consueta, sed voluptatem: & consuetudinis vim, alteram esse naturã, & illud nostri sapientis, Adolescens iuxta viam suam, etiam cùm senuerit, non recedet ab ea. Ac re vera nulla est tam barbara natio, nulla tam stupida, quæ si ab ineunte ætate accuratè, & generosè educetur, non deponat barbariem, induat humanitatẽ, & morum elegantiam. Videmus, vel in ipsa nostra Hispania homines in pagis quibusdam natos, si apud suos perseuerent, ineptos haberi, ac ridiculos: eosdem traductos in scholas, aut Curiam, aut celebres vrbes miræ solertiæ, ingenio præstare, nemini cedere. Ipsos Aethiopum liberos, quibus nihil apparet absurdius, in palatio enutritos, adeò promptos ingenio, & ad

Aristot 8. Ethic.

Prouerb. 22.

quiduis

quiduis paratos videas, vt si colorem detrahas, nostros putes. Plurimũ potest consuetudo in omni genere morum in vtramq; partem, & boni, & mali. Quamobrem D. Chrysost. vbi mores perditos seruorũ exposuit, parumq; idoneos dixit ad virtutis doctrinam capessendam, sapientissimè adiunxit: Non id quidem naturæ causa, absit: verùm propter conuersationis vitæq; negligentiã, solent enim huiusmodi in ijs, quæ mores tangũt, negligi à Dominis. Nihil enim fermè aliud curant ij, in quorum potestate sunt, quàm ministerium suum. Quod si mores illorum componere aliquando studeant, & hoc sui gratia tantùm faciunt, ne istis negotia exhibeant, molestiq; sint. Quæ B. Patris sententia nostrorum hominum vaticinatio mihi videtur. Accusant naturam, moresq; barbarorum, ipsi nihil adhibent curæ, nisi vt seruis vtantur ad suas priuatas commoditates. Qua igitur ratione homines pecudũ instar enutritos ad fidei doctrinam ineptos esse causaris? Si ipse ita esses informatus, inter istos & te quid quæso discriminis interesset? Audi eundẽ Patrẽ in causa adhuc seruorum immorantem: Cùm igitur sic negligantur, inquit, neminemq; habeant, cui componendi illos, ac formandi studium sit, meritò ad ipsa nequitiæ prærupta ac præcipitia deuoluuntur. Si enim vbi Pater instat, & Mater, & Pædagogus, & Nutritius, & Magister, & æquales, ipsaq; libertatis opinio, & alia plurima, per difficilè quispiam malorũ contubernia consortiaq; deuitat, quid putas his omnibus destitutos, qui quotidie scelestis commiscentur hominibus, & cũ quibus volunt licenter congrediuntur, cùm sit nemo, qui ipsorum conuersationem

Hom. 4 in epist. ad Titum.

In eadem Homil.

amicitiasque disquirat? quid arbitraris eiuscemodi homines fore? Nonne ad supremos scelerum vertices euasuros? Idcirco difficile est profectò seruum fieri bonum. Hactenus ille. Non ergo naturam barbarorum deinceps accusemus, sed socordiam potius nostram, & negligentiam. Perdifficile negotium est dediscere natales, & consuetudinem inueteratam, atq; inde ad mores, & inusitatos, & sensui ac libidini penitus iniucundos transformari. In omni antiquitate fuit non mediocris labor Euangelij Magistrorum in transferenda ad Fidei regulas, & conuersationẽ veteri hominum consuetudine. Testis est historia vniuersa. Multa Iudæis legi assuetis Apostolica Ecclesia condonauit, vsq; dum prorsus exuti Mosem, Christum induerent. Multa de Aethnicismo tolerauit antiquitas: in ipsis primæuis Christianis magna alioqui miracula edentibus vix victimarum cruor elui poterat, vt oportuerit Apostolũ sæpius ea de re monere Corinthios. Scribit Gregorius Papa ad Augustinum Anglorum primum Episcopum mores gentilicos, & patrios paulatim debere emendari, & patienter toleranda esse, quæ non possunt ita facilè corrigi. Lectio omnium pene nationalium conciliorum indicat peculiarem sanctorum Patrum curam in relegandis paulatim ritibus quibusdam maiorũ. In Africa multa vsq; ad sua tẽpora August. perdurasse testatur. Ne igitur desperemus, aut tumultuemur, si de pristina barbarie, & superstitione, & animali vita in baptizatis Indorum populis multũ adhuc permanere videamus, cũ præsertim & ipsorũ ingenia rudiora sint, & nostra diligentia nullo modo cum veterum labore comparanda. Mo-

Lege Chrys epist. 1 ad Corint. hom. 7.

Greg. lib 9. Reg. cap 17.

August. epist. 64.

da. Mores ſenſim mutãtur in melius. Fides Chriſti magnam totius humani ſenſus, & affectus habet abnegationem. Pro lucro non mediocri computandum eſt, quicquid ex tam horrida, tamque inculta barbarie humanitatis, aut etiam Chriſtianitatis eluceat. Exemplo ac ſolatio ſit Dominus omnium, qui populi ceruicoſiſſimi mores adeò ingratos, & inſuaues ſuſtinuit per annos 40. imò pluſquam quadringentos: quem tamen, & delere facilè poterat, & magnis potius beneficijs inuitabat: vt hominis improbitatẽ Dei patientia benignitaſque ſuperaret.

Quòd linguæ difficultas non deterrere debeat ab Euangelij propagatione.

CAP. IX.

SErmonis autem, & locorum difficultates non exiguæ illæ quidem ſunt: ſed vt charitatẽ exerceant hominis Dei, non vt extinguant. Apoſtolis quidem datum ſcimus donum eſſe linguarũ, propterea quod pauci Chriſti Præcones toto orbe ſalutis nuntium breui inſonare debebant. Quamobrem Paulus gratias agit Deo, quòd omnium lingua loqueretur. Quamdiu verò generale illud munus ſpiritus in Eccleſia perdurarit, neque apud veteres compertum lego, neque ego facilè dixerim. Illud pro cõperto habemus prædicationem Euangelij poſterioribus ſeculis proceſſiſſe, cùm linguarum dona ceſſaſſent, ſed charitas omnium donorum maximum ſtudioſè ageret, vt quod deerat in dono, augeretur ad meritum. Profectò enim poſteriores hac in re, & ſi ſecus alijs fortaſſe videbitur, non ita infeliciores fuêre maioribus. Etenim vt Chriſtus ad Tho-

1 Cor. 14.

mam dixit, Fidem ex oculis, & tactu colligentem, Beati qui non viderunt, & crediderunt: ita etiam dicere quispiam queat, beatos eos, qui nó acceperunt sermonem, & tamen prædicauerunt. Hîc enim vtrumque mercedis est loco, & pugnare, & ipsa sibi arma expensis proprijs parare: & prædicare, inquam, & sermonem necessarium prædicationi discere. Vt ergo in prima rerum conditione, ita naturas instituit summus opifex, vt vnumquodque perfectum ederetur iuxta genus suum, nullo terræ labore, nullo cœli circuitu: at mox iussit semen proferre, vnde terra laborata genus vnumquodque repararet: ita sanè oportuit in regeneratione mundi per verbum idem omnipotens primas stirpes diuinitus perfectas surgere, deinceps harum seminibus accedente humani studij labore genus Euágelicum propagari, cũ iam, & numero multi essent, & temporum non premerentur angustijs. Beati quidem oculi, qui viderũt Dominum: sed beati quoque qui non viderunt, & crediderunt. Felices quibus Spiritus sanctus dedit donum linguarum, interpretationem sermonum: at nó infelices, qui per charitatem spiritus de suo ponunt in opere Domini, quod non acceperunt. Quanquam, & hoc ipsum posuisse, accepisse est. Iam illud multum mouere nos debet, quòd videmus ad gentes profundi sermonis, & ignotæ linguæ homines penetrare lucri spe, nec deterreri barbarie immensa, sed vniuersa mercium gratia lustrare, non Aethiopum innumerabiles linguas, non Synarum, non Tartarorum, non Brasiliensium, non extremi Oceani litora recusare, & quicquid inter Mendocinum promontorium,

Ioan 20.

Luc. 10.

Ioan 20.

torium, & fretum Magallanicum ſitum eſt infinitis terræ, ac maris ſpatijs, idque vtroque ex latere, & Boreali, & Auſtrali, magno ſtudio obire: denique, & ſi quem tellus extrema refuſo ſummouet Oceano, vel ſi quem extenta plagarum Quatuor in medio dirimit plaga ſolis iniqui, hunc perſcrutantur, huius linguæ vel balbutientes ſe accommodant, vt aurum, argentum, ligna pretioſa, merceſque exquiſitas ad ſuos euehant, quæſtum vndique augeant: tam longam, & periculoſam peregrinationem auidiſſimè ſuſcipiunt, vt profectò admirabile ſit omnes pene portus vtriuſque Oceani, omnes ſinus orbis terrarum ſtationibus nauium Hiſpanienſium teneri, omnes Indorum ſatrapas cum noſtris mercatoribus, & nautis commercium habere. At qui pretioſiſſimas merces quærimus animas Dei imagine inſignes, qui lucra non incerta, aut breuia; ſed æterna in cœlis ſperamus, linguæ difficultatem, locorum aſperitatem cauſamur: vt appareat verè prudentiores eſſe filios huius ſæculi in generatione ſua filijs lucis. Et ſermonis quidem difficultas in hoc ſpatioſo regno Piru magna ex parte leuata eſt, cùm generalis illa Ingarum lingua, quam Quicham vocant, vbique in vſu ſit, & ea ipſa non ardua ſcitu, præſertim ad artem iam redacta diligentia, & ſtudio viri de Indorum natione optimè meriti. Quod ſi in ſuperioribus prouincijs ea potiſſimum viget, quæ appellatur Aimara, neque ipſa eſt valde difficilis, neq; multum ab illa altera abhorrens. In Mexicano Regno aiunt eſſe linguam quoque generalem, vt facilior ſit communicatio inter ſe tam multorum populorum, & gentium. Quod ſi

Verg. 7. Aeneid.

Luc. 16.

Chri-

Christianus Princeps id effecisset in Christi gratiam, quod barbarus Guainacapa imperio suo effecit, vt vna lingua omnes vterētur, aut vna certè vbiq; haberetur, profectò maximam prædicationi Euangelij commoditatem fuisset allaturus. Verùm vbi id fieri minus potest, superest, vt charitas ardens in Christum, industria, & labore perficiat, quod deest naturæ. Qua in re P. Francisci Xauieri admirabile extat exemplum, qui in perdiscenda Malauarica lingua tantum operę, & sudoris posuit, tantumdemq; in Iapponensi, atque alijs longè inter se diuersis, vt si Apostolico dono linguarum prȩditus esset, non posset maiore gloria Christi nomen in tanto terrarum orbe vulgare. Certè enim charitas omnia potest, & cùm linguæ cessarint, vna charitas pro omnibus est.

1.Cor.13.

De habitatione inter Indos.

CAP. X.

INter obiectiones supra propositas postrema petebatur ex incommoda habitatione barbarorum. Huic modò respondendum est, hoc excepto quòd quæstio illa grauis, Vtrum expediat sedem figere inter Indos, quod vulgò doctrinas tenere dicunt, an potius discurrendo inter eos verbum salutis disseminare, quod proprium est missionum, in suum locum reseruanda est, vbi Deo propitio accuratè tractabitur, & quid habeat commodi, vel incommodi res vtraque, explicabitur, tum verò quibus incōmodis melius ac facilius occurri queat. Illud tantum nunc agitur, vt neque asperitates locorum, neq; impedimēta itinerum, neq; verò habitationis ipsius Indicæ

dicæ ratio præpostera Christi seruum ab instituto retardent. Et quidem labores ærumnæque iter mari terraque facientium, & multæ, & graues sunt. Verùm quis aliter sibi persuaserit, nisi demens sit, cùm patria, atque amicis, & charis omnibus relictis velut alter Abraham peregrinatur, & exit nesciens, quò eat? Ego, inquit, ero merces tua magna nimis. Hoc Apostolicum opus, hæc gloria propria. Et tamen qui misit suos sine pera, & sacculo, & argento, quærit ab ipsis, Numquid aliquid defuit vobis? Nusquam diuina prouidentia, neque certius, neque dulcius sui experimentum præbet, quàm cùm illius ope fretus incertas sedes, & humana præsidia incerta constituit experiri. Paulus Apostolus clamat, sint mores sine auaritia, contenti præsentibus. Ipse enim dixit, Non te deseram, neque derelinquam, ita vt fidenter dicamus, Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo. Iam verò quod de habitatione rara, & incommoda barbarorum multi causantur, Primùm sunt planè frequentissimæ prouinciæ Indorum, & populi numerosissimi, vbi commodè & fructuosè Christi doctrina tradi possit. Id quoq; quod diu efflagitatum, & non ita dudum institutum est de reductione Indorum ad certos populos, vt non sparsim more ferarum, sed communiter oppida inhabitent, dici non potest quantæ sit vtilitatis futurum ad omnem vitæ barbarorum informationem. Deinde sicut Saluator suos admonuit, si non receperint vos in hac ciuitate, fugite in aliam; Amen dico vobis non consummabitis omnes ciuitates Israël, donec veniat regnum Dei: ita nobis quoq; dictum arbitremur, vt dispersos fratres

Genes. 12. *Heb 11.* *Genes. 15.* *Matth. 10.* *Lucæ 22.*

Heb. 13. *Deut 31.* *Iosue 1.* *Psal. 55. & 117.*

Matth. 10.

fratres nostros quæramus: quòd si alicunde, aut locorum iniuria, aut sermonis incommoditate depellimur, aut ipsa rerũ necessitate vrgemur, transeamus ad alios. Neque enim timendum est, ne aut electos Dei sermo prætereat, aut vbi laboret vtiliter, Christi operarius non inueniat. Dabit Dominus, dabit verbum Euangelizantibus virtute multa, qui diuina autoritate promisit. Ego posui vos, vt eatis, & fructum plurimum afferatis.

Psal. 62.

Ioan. 15.

Quod Euangelij ministri curare debeant, ne impedimentum Euangelio ponant.

CAP. XI.

QVI verò Euangelizandi munus suscipiunt, curare magnopere debent, ne Euangelio ipsi impedimento sint. Accidit enim sæpenumerò, vt Indorum desidiam ac vecordiam ij maximè accusent, qui ministerium suum minimè implent: qui si diligentius se ipsos excuterent, synceriusq́; iudicarent, profectò inuenirẽt ipsis potius, quàm Indis tribuendum esse, quòd interdum minus feliciter res Christiana processerit. Quidam, inquit Paulus, non syncerè Christum annuntiant, quidam autem ex bona voluntate. Quin etiam addit, omnes quæ sua sunt quærere, non quæ Iesu christi. Quominus mirandum est, si de nobis etiam tale aliquid dici queat. Vtinamq́; illud ad nos minimè pertineat, Væ vobis qui circuitis mare, & aridam, vt faciatis vnum proselytum, & cùm factus fuerit, facitis illum filium gehennæ duplo, quàm estis vos. Quod vehementer Augustinus execratur in libro de Fide, & operibus, Nec sic, inquit, faciamus Christianos, quo modo

Phil. 1.

Matt. 23.

Lib. de Fide & per. cap. 26.

modo Iudæi proselytos, quibus Dominus ait, Væ vobis & cætera. Sæpè enim quos pastores cura, beneficentia, fide sentire oportuit, hos potius sæuos lupos miseri greges experiuntur. Cōminantur certè diuinæ literæ nobis, Qui violenter, ait Micheas, tollitis pelles eorum desuper eis, & carnem desuper ossibus eorum. Atque alius quoque Propheta. Odio habuerunt corripientem in porta, & loquentem recta siue perfectè abominati sunt. Iccircò pro eo quod diripiebatis pauperem, & prædam electam tollebatis ab eo, domos quadro lapide ædificabitis, & non habitabitis in eis; vineas plantabitis amantissimas, & non bibetis vinum earum. Quòd profectò vaticinium vereor ne Indicæ opes nimium experiantur, cùm instar somnij nimium properatæ fortunæ, & oriantur, & occidant, & quæ de meretricibus congregata sunt, ita Deo comminante, vsque ad meretricis mercedem reuertantur. Festinata quippe substantia minuetur, deficientesque sicut fumus deficient, quoniam non prosperabitur possessio scelerata. Igitur temporales Domini Indorum, ne cupiditate & violentia salutem eorum impediant, timendum est. De nobis autem, id est, de ministris Ecclesiasticis fortassis non sit minor querela, atque vtinam minimè ad nos pertineant illa prophetica, Principes eius in medio eius, quasi lupi rapientes prædam, ad effundendum sanguinem, & ad perdendas animas, & auarè sectanda lucra. Prophetæ autem eius liniebant eos absque temperamento, videntes vana, diuinantes eis mendacium, populi terræ calumniabantur calumniam, & rapiebant violenter egenum, & pauperem

Mich.3. *Amos.5.* *Mich.1.* *Prou.13.* *Psal.36.* *Eccli.5.* *Ezech.22.*

perem affligebant,& aduenam opprimebant calumnia absque iudicio Sine temperamento liniunt,qui peruersis ausis colorem vndecumque quærunt,etiamsi nulla vera ratione subsistat.Sed illud & formidandum & dolendum,quod adiungit sermo diuinus.Et quæsiui de eis virum, qui interponeret sæpem ; & staret oppositus contra me pro terra,ne dissiparem eam,& non inueni: &effudi super eos indignationem meam.In igne enim iræ meæ consumpsi eos, viam eorum in caput eorum reddidi,ait Dominus Deus. Nec dissimilis Michæas est,Principes eius in muneribus iudicabant, & sacerdotes eius in mercedem docebant,& super Dominum requiescebant dicentes,Numquid non Dominus in medio nostrum? Non venient super nos mala. Propter hoc causa vestri Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi aceruus lapidum erit,& mens templi in excelso syluarum. Sophonias quoque inclamat, ac post multa concludit: Desolatæ sunt ciuitates eorum non remanente viro, neque vllo habitatore. Quæ prolixè recitata sunt Prophetica oracula, quod similia quadam ex parte hisce quoque temporibus accidisse cernamus. Noui equidem permultos esse & Ecclesiastici,& sæcularis ordinis viros,qui piè ac religiosè neophytorum causam agant, atque ita commodorum suorum rationem habeant, vt salutem fortunasque Indorum non negligant. Verùm apud alios res ita habet, vt expressit sermo Propheticus. Neque id mirari homines debent,cùm his certè in locis auaritia maximè vigeat,vbi illius plurima materia est,auri,atque argenti copia plurima. Quæ enim alia est remotissimas regiones penetrandi

Mich.3.

Sophon 3.

causa?

causa? Cur immensos Oceani circuitus, & labores homines subeunt? Nempe vt modestissimè dicam, proprijs fortunis consulere se arbitrantur, cùm aut suam, aut suorum inopiam argento ex India collecto se depulsuros confidũt. Neque id ego reprehendo modò, sed illud ago, vt non omnem in Indos culpam reijciamus, si prouentus Euangelici in hoc agro non ita læti atque vberes extiterint. Existent profectò quales volumus, si nos ij operarij simus, quos ager dominicus postulat, si Christum non nostra quæramus. Nam quæ fidei propagatio, quæ morũ institutio speranda sit, si iuxta prophetam sacerdotes non solũ mercede doceamus, sed mercedem etiam potissimũ requiramus? Re vera verẽdum est, ne venale putent barbari esse Euangelium, venalia sacramenta, neq; animas nobis curæ esse, sed nummũ. At dignus est operarius mercede sua. Dignus planè. Sed manducandũ est, vt Euangelizes, non Euangelizãdum, vt manduces. An verò Euangelizãdum, vt diteris? vt cõgeras? vt opibus plenus reuertaris in patriã? Iam verò quàm sanctè, quàm integrè, quàm innocẽter viuamus omnes qui Christi sanctissimam legem barbaris promulgamus, nos nos ipsos interrogemus. Certè barbari fidem nostram de moribus iudicant. Procliuius quippe est, quod videas, credere quàm quod audias. Rarò persuadet factis sermo contrarius. Illud autem magnopere prouidendum est ijs qui inter fidei tyrones versantur, ne priuato suo malo publicam Christianæ familiæ existimationem lędant, atq; corrumpant, neve dum ex quibusdam cæteros conie-

Mich. 3.

ctant, omnes criminentur. Vitium enim, vt scitè dixit Gregorius Theologus similem causam agens, ad omnes facilè manat, atq; ob multorum vel etiam quorũdam culpam, vniuersus ordo in inuidiam crimenque vertitur. Quodq; omnium miserrimum est, hæc criminatio non in nobis consistit ac desigitur; verùm vlterius se porrigit, ac magnum & venerandũ religionis nostræ mysterium in inuidiam trahit. Hoc illud est, quod Deus vehementer queritur: Propter vos iugiter nomen meum blasphematur inter gentes. Desinamus igitur tantopere barbarorum infidelitatem, & morum peruersitatem accusare, & nostrã aliquando agnoscamus ignauiam, qui non dignè Euangelio Christi conuersemur, plusque operæ in colligendo argento ponamus, quàm in acquirendo populo Dei.

In Oratione de Pace. 3.

Esaiæ 52.
Ezech 36
Rom. 2.

De Castitate & Abdicatione necessaria ad Euangelizandum.

CAPVT XII.

TRia verò sunt, quæ fidei prædicationi & cultui vehementissimè officiunt, auaritia, impudicitia, violentia: quemadmodum numero totidem Euangelium maximè promouent, Vitæ continentia, Abdicatio omnium, Mansuetudo. Quæ, si quis velit parumper aduertere, Apostolis & à Domino commendata, cùm prædicando Euangelio instituerentur, & ab ipsis diligenter seruata comperiet. Atque impudicitiæ quidem labes manifestè contemptum parit. Nihil enim perinde homini philosopho ita ignominiæ ac dedecori est, ac more pecudis libidini prosterni. Et quidem in omni doctorum aut magistratuum

gradu ita res habet:at in Euangelico viro,qui vitam totam supra humanam ac penitus cœlestem instituit,id dedecoris dici non potest, quantum offendat oculos,quàm reddat abiectum,& aspernabilem. Quam ob causam,vt ego sanè opinor, etsi sunt alia grauiora crimina, nulla tamen ab antiquis patribus grauius animaduersa in homine Ecclesiastico, vt qui priscos canones legerit, meritò miretur ob semel admissum stuprum,irrecuperabiliter de omni sacerdotali gradu & ministerio Ecclesiastico depelli conuictum. Idcirco Apostolus Paulus & toties & tantopere Discipulos Timotheum & Titum, in quibus Ecclesiæ magistros informat, castitatis cuiusdam perfectæ admonet. In omni castitate, inquit, & rursus,Te ipsum castum custodi. Et alibi, Te ipsum præbe exemplum bonorum operum,in doctrina, in integritate,in grauitate. Vt enim nihil contẽptum ita ingenerat præceptoris vt turpitudo ista,& sordes, ita nihil est quod magis admirabilem reddat,atq; perfecta quædam & omni etiam suspicione libera pudicitia. Admirantur,inquit, non concurrentibus vobis in eandem luxuriæ confusionem. Virtutis cuiusdam cœlestis id esse homines opinantur,quod nostri barbari, vbi fortè intuentur,adeò suspiciunt, vt vix credant. Cũ quadam in vrbe in foro clericum concionantem inter cæteros audisset Curaca quispiam Indorũ, & sermonis ardorem ac vim admiratus esset,conuersus ad Hispanos,quæsiuit Quænam ratio hominis,& quod institutum esset? Cùm respondisset quispiam, Hominem esse sanctum, qui salutem ipsorum tantummodo quæreret. Perrexit vltra quærere,vtrum delicijs,opibusue vacaret,

1.Tim.5.

Ibidem.

Tit. 2.

1.Pet 4.

cùm esset responsum minimè isthæc ab illo quæri, subdidit barbarus: Cur ergo non alio vtitur habitu ac veste, vt genus vitæ declaret. vide obsecro quàm apud illũ laborarit ordo Ecclesiasticus. Atq; vtinam solus esset. Quemadmodum verò impudicitiæ fœditas despicabilem reddit prædicatorem, ita auaritiæ sordes faciunt odiosum. Atq; haud scio an quicquam aliud magis audientium animos à verbo Dei auertat, & alienet, dũ pietatem quæstum putant, & sicut scriptum est, vitæ conuersationem compositam esse ad lucrũ. Quam professionis Euangelicæ pestem Christus Dominus à prædicaturis discipulis diligentissimè amolitur. Nolite possidere aurum, neq; argentum, neq; pecuniam in Zonis vestris, non peram in via, neq; duas tunicas, neq; calciamenta, neq; virgã, dignus est operarius cibo suo. Gratis accepistis, gratis date. Quàm expressè, quàm diligenter, quàm etiam minutim inculcatum? Cibum solum Euangelistę suo Dominus permittit, & quidem vt prædicationis non sit causa, sed fructus. Quærite primùm Regnum Dei, & iustitiam eius: & hæc omnia adijcientur vobis. Sed ne ipsum quidem cibum Paulus excellentissimus Prædicator admittit, sed laborat manibus suis, ne quem grauet, vt sine sumptu ponat Euangelium, & gloriæ ducit quod nemini onerosus sit, cùm possit oneri esse, vt Christi Apostolus. Animaduertebat optimus Architectus & sapiens fabricam Euangelij magnopere quauis commodi specie etiam iusti, etiam necessarij, vel impediri, vel certè retardari, ob eam rem eligebat potius mori, quàm vt gloriam hãc suam, id est, fructum Euangelij copiosum perderet. Quamobrẽ

præ

1.Tim.6. *Sap.15.* *Matth.10.* *Luc.9.* *Matth.6.* *1.Thes.2.* *1.Cor.9.* *2.Cor.11.* *1.Cor.9.*

præ omnibus Apostolis non solùm amplius laborauit, sed multò etiam vberius fructificauit. Ingenerat re vera expoliatio hæc Euangelica animis hominum admirabilem quandam vim amoris, vt quem tuis commodis insudantem videas, oblitum sui, rem propriam negligentem, hunc totis visceribus complectaris, tanquam syncerè & paternè tua curantem. Quare cupiditatem omnem, & turpe lucrum principes Apostolorum Petrus & Paulus, in Ecclesiæ ministris sæpè & grauissimè detestantur: Si qua ergo plaga dolenda est in hac causa, auaritia est. Quid enim non agat mali auri sacra fames?

1.Cor.15.

1.Pet.5.
Tit.1.

Quantum officiat Fidei violentia.

CAP. XIII.

SEd præter hæc incommoda, ipsa Fidei primordia ex multa nocendi licentia non mediocre damnum accepêre. Atque vt stirps primis initijs nata peruersè, & inflexè non facilè mox vitium deponit, cùm creuerit, sed aut perfringi, aut natiuo suo errori permitti debet, ita prorsus cùm Indórum natio bellici apparatus potius authoritate, quam germana prædicatione magna ex parte initio Christum acceperit, dubitare non possumus, quin animo conceptum metum, & seruilem conditionem non ingenuè in filios Dei translata per regenerationem, adhuc retineat, ac rebus ipsis, vbi sibi impunè licere putat, ostendat. Nihil enim ita fidei susceptioni aduersatur, atque vis omnis, & violentia. Non enim est fides nisi volentium, vt prouerbij loco sit illud Augustini, cætera posse hominem etiam nolentem, credere non nisi volentem. Quamobrem man

Aug. tract. 16. in Ioan.

 suetudo,

ſuetudo, & ſuauitas vel præcipuè commendatur Euangelicis viris. Omnem, inquit, oſtendentes manſuetudinem ad omnes homines. Et alibi, Cū modeſtia corripientem eos, qui reſiſtunt veritati, nequando Deus det illis pœnitentiam, & reſipiſcant. Et Iacobus Apoſtolus monet, in manſuetudine ſuſcipere inſitum verbum, quod poteſt ſaluare animas noſtras. Quoniam ergo voluntarium eſt ac liberum cuique obedire Euangelio credendo, neque fides per vim extorta aliorum poteſt eſſe, quàm dæmonum, ſuauiter ac beneuolè ducendus eſt, non protrudendus auditor. Hinc diuinus præceptor miſſurus ſuos ad Euangelizandum exorditur, Ecce ego mitto vos ſicut agnos in medio luporum. Ac vide Domini magnificentiam, ab agnis lupi ſuperati ſunt, ac depoſita feritate in eundem ſe gregem adiunxerunt. Quando obſecro ferocia potentium minis cederet? Quando orbis domaretur vi? Tacendo, tolerando, benemerendo de inimicis, vicerunt Chriſti milites, non cædendo, non terrendo non minitando. Quod ſi non receperint Euangelium, quid præcipis Domine? iubebunt ne ignem de cœlo deſcendere? ruinæ tradent ciuitatem? Neſcitis, inquit, cuius ſpiritus eſtis. Filius hominis non venit perdere, ſed ſaluare. Quid ergo? ſi non receperint vos in iſta ciuitate, ite in aliam. Quàm benigne? quàm dulciter? Itaque qui ſponte Euangelio cedunt, verè cedunt, fidē corde concipiunt, & ore confitentur, & fixi manent, & toti Dei ſunt, non partim in Deo, partim in Baal claudicantes, ſpecie & voce Chriſtiani, animo, & re infideles. Id enim conſequatur neceſſe eſt, vbi contra naturam ſuam, contra [illegible] Domini

Tit. 3.
2. Tim. 2.
Iacob. 1.
Iacob. 2.
Matth. 10.
Lucæ 9.

Domini voluntatem, Fides extorquetur inuitis.

Qualis in religione Christiana magna ex parte sit natio Indorum.

CAPVT XIIII.

AC mihi quidem videtur res Indorum persimilis antiquæ Samaritanorum historiæ, quā in 4. lib. Regnorum legimus, vbi terrore ac metu ferarum incursantiū perculsi habitatores petierunt Dei sacerdotem, qui Dei legem doceret. Cùm venisset igitur, ait, vnus de sacerdotibus his qui captiui ducti fuerant de Samaria, habitauit in Bethel, & docebat eos, quomodo colerent Dominum. Et mox post enumeratas superstitiones varias illorum adiungit. Et cùm Dominum colerent, Dijs quoq; suis seruiebant, iuxta consuetudinem gentium, de quibus translati fuerant Samariam, vsque in præsentem diem morem sequuntur antiquum. Non timent Dominum, neque custodiunt ceremonias eius, atque iudicia & legem, & mandatum & cętera. Postremò concludit: Fuerunt igitur gentes istæ timentes Dominum, sed nihilominus & idolis suis seruientes. Nam & filij eorum, & nepotes sicut fecerunt patres sui, ita faciunt vsq; in præsentem diem. Non puto totum nostrorum Indorum habitum, & religiositatem describi potuisse, vel plenius, vel elegantius. Et Christum colunt, & dijs suis seruiunt: & timent Dñm, & non timent: vtrumq; enim confirmat scriptura diuina. Timent ore tenus, timent dū instat Iudex, aut presbyter, timēt deniq; simulatoriam Christianitatis speciē pręferentes: non timent animo, non colunt seriò, neq; corde

4. Reg. 17.

credunt ad iustitiam. Quid plura? Filij, & nepotes eorum, sicut fecerunt patres sui, sic faciunt vsque in præsentem diem.

Nihilominus veræ Fidei, ac salutis apud Indos spem esse magnam, alienumq́ue esse à Dei spiritu contra sentire.

CAPVT XV.

EN nostrorum temporum Samaria: vbi Christus habitat cum Socot Benot Babylonio, cũ Nergel cuthæo, cum Asima, cum Nebahaz, & Thartac, & Adramelech, & Anamelech, & quibuscunque alijs portentis Deorum. Vbi non tam colitur cum alijs, quàm iniuriam suam, & contumeliam ferre quodammodo cogitur, Dæmonibus consociatus, & eorum honores consortio suo cumulans. Sed non sunt ideo Samaritani nostri auersandi, non statim desperandi. Et Samariæ quoq; recordabitur Dominus: & erit, cùm accipiat verbum Dei, & Simone relicto Philippum audiat, Petrum ac Ioannem prædicatores mereatur. Erit cùm dicat, Et nos credimus, quia hic est verè Saluator mundi. Omnino Samaritanis quoque sui ipsius copiam facit Christus, & ostendit suis regiones iam albas ad messem, & laborem fœlicem pronuntiat, & fructum copiosum pollicetur in vitam æternam. Cur ergo spem abijciemus? cur Iudæorum supercilio Samaritanos procul abire iubebimus? ac non magis Dominum illiusq́; Apostolos imitantes Euangelium proferemus? & quod in toto mundo fructificat, & crescit, & hic in terra arida, & inuia aliquando tandem fructificaturum credemus? Nam quæ erat sitiens, erit in fontes aquarum, quia

4. Reg. 17. *Actor 8.* *Ioan. 4.* *Ibidem.* *Coloss. 1.* *Esaiæ 35.*

quia ſciſſæ ſunt in deſerto rupes, & in flumina eruperunt. Veniet, veniet prorſus tempus ſuum Samariæ: & qui prius in mandatis acceperant, In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis, audient poſtea Dominum præcipientem: Accipietis virtutem Spiritus ſancti ſuperuenientis in vos; & eritis mihi teſtes non ſolùm in Iudæa, ſed in omni etiam Samaria, & vſq; ad vltimum terræ. Ac mihi ſanè perſuaſum eſt, neq; inde poſſum reuocare ſententiam, & ſi aliquanto ſerius, & laborioſius, & parcius fortaſſe pro initijs, tamen aliquando Spiritus ſancti benignitate, Indorum gentes fore, vt in Euangelij gratia multum locupletentur, & vberes corã Domino Sabaoth fructus ferant. Neq; verò alias ego difficultates perpendo aut timeo, quàm operariorum fidelium, & prudentium in Christo magnam inopiam cum magna profectò copia mercenariorum, & eorũ qui ſua quærunt, non quæ Ieſu Chriſti. Igitur ſi Dominus veros operarios miſerit in meſſem ſuam, operarios inquam inconfuſibiles, rectè tractantes verbum veritatis, quos hæc natio hominum, non ſua quærere, ſed ſe perſpiciat, qui libenter filijs theſaurizent, inſuper & ſeipſos impendere pro animarum ſalute promptiſſimi ſint, quibus adeo chari ſint filij ſpirituales, vt non ſolum Euãgelium Chriſti, ſed ipſa quoque viſcera tradere ament, qui probati à Deo ita loquantur, vt non quærant hominibus placere, ſed Deo, qui probat corda, quorum ſermo non ſit in ſpecie adulationis, neque in occaſione auaritiæ, deniq; qui non ſuam, ſed Dei gloriam ſynceriſſimè quærant; tũc planè manipuli pleni in area Chriſti colligẽtur,

Matt. 16. *Actor. 1.* *2. Tim. 1.* *Philip. 2.* *2. Cor. 12.* *1 Theſſ. 2.*

tunc consumpta sterilitate, lætissimæ segetes surgent, & congregabuntur in vitam æternam. Patientia interim opus est, & fideli ad Deum oratione, vt mittat operarios suos. Neq; leuiter hæc & temerè pronuntiata quisquam putet: ipsa rei experiẽtia locuples testis est. Sunt homines Dei, rari illi quidem, sed sunt certè, qui exemplo suo comprobauerunt Indorum perniciem non ex ipsis esse, qui nacti fideles, strenuos, ac prudentes sacerdotes ac duces, sentiunt planè doctrinæ diuinæ vim, & vita ipsa respondent, paulatim quidem vt solent omnia, sed tamen accipiunt semẽ, & vltrò fructificant primùm quidem herbam, id est externum religionis cultum, deinde spicam intelligentiæ, & affectus qualiscumq;, postremò plenum frumentum in spica, hoc est Fidem iam plenè per dilectionem operantem dignè Deo. Neque enim summa incrementa exigenda sunt vno statim die. Quod si quæ à Catholico Rege, & illius senatu (pro magno Christianę religionis ardore, & studio salutis Indorum) edicta manarunt, rei fortunisque istorum bene ac sapienter prospicientia tam diligenter ac fideliter executioni committantur, quã sunt necessariò procurata, non solũ facilis, & iucunda; verùm etiã fructuosa admodum futura esset breui Indicæ salutis administratio. Et tamen vtcumque res hactenus se habuerit, non tam malè habet, quin multa Indorum millia Christo lucrifiant: atq; vbi quidam Heliæ ac nimij zelatores omnes Indorum gentes post Baal suum abire conqueruntur, omnes retinere Guacas suas, & suo Zupai seruire clamãt, ibi reliquit sibi Dominus plusquam septem millia, qui non curuant genu ante Baal, ibi

Marc. 4.

3 Reg. 19.
Rom. 11.

& Abdias interdum eſt, etiam Prophetiæ dono cumulatus. Nouit Dominus qui ſunt eius, omnes gentes ſeruient ei. Quæ cùm ita ſint, nõ eſt Chriſtiani pectoris, ſed à Chriſti ſpiritu alieniſſimi, homines inde auocare, & à negotio gerendo dehortari: cũ difficultates omnes quantæcũq; ſint, Dei præcepto, & gratia ſuperiores eſſe non poſſint, fructuſque animarum, vt parciſſimè ſuccedat in tam infinita multitudine non poſſit non eſſe copioſus, & merces apud Deum multò maxima.

2 Tim 2.
Pſal. 58.

Quòd etiam in præſentia labore miniſtrorum fructus animarum ſit longè maior.

CAP. XVI.

AC fructum Euangelicæ prædicationis nos quidem animarum multitudine metimur, ſicut ſcriptum eſt, In vnum colligam reliquias Iſraël, pariter ponam illum quaſi gregem in ouili, quaſi pecus in medio caularũ, tumultuabũtur à multitudine hominum. Ipſe tamen Dominus dicit multos eſſe vocatos, paucos verò electos, multos ad Euangelium, & nuptias inuitatos, paucos dignos ſe conuiuio præbuiſſe. Quod ſapiẽter reputans Paulus ſibi quoq; ipſi timet, & non contentus tam raræ vocationis ſuæ gratia, corpus adhuc caſtigat, & domat, ne prædicans alijs reprobus ipſe efficiatur, neq; nos hoc conſilij vllo modo ignorare patitur. Vt cùm antiquos patres tot ac tantis beneficijs cumulatos videamus, & baptiſmo figuratiuo lotos, & menſa Domini ſpirituali communicatos, & tamen ex tot millibus hominum vix vnum, aut alterum bene placuiſſe corã Domino, quibus iratus iurauit, ſi introibũt in re-

Mich. 2.
Matt. 21.
Luc. 14.
1. Cor. 9.
1. Cor. 10.
Heb. 4.
Pſal. 94.

quiem

quiem meã: nos quoq; timeamus, neq; nobis ipsis de accepta iam gratia placeamus, & dũ ad correctionem nostram scripta illa omnia intelligimus, qui nobis videmur stare in gratia ista Euangelij, omnibus modis caueamus, ne inde excidamus. Nam & semen recipi, & exoriri parum prodest, quando vel solis iniuria, vel spinarum improbitate corrumpitur. Pauci sunt re vera, qui saluantur: neq; semper multiplicata gente, magnificatur statim lætitia. Sed & si fuerit multitudo filiorum Israel, vt arena maris, reliquiæ saluæ fient. Tota enim electorum ciuitas magna quidem ipsa per se, sed cùm numerositate filiorum sæculi huius comparata, exigua est; vt verissimè à sanctis Prophetis, reliquiæ saluæ esse dicantur, veluti ex magno aliquo aceruo, aut copioso conuiuio. Hæc eò pertinent omnia, vt inanis quorundam opinio refellatur, qui iustitiam Dei ignorantes, & suam volentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Hi tum demum messem vberem, & fructum copiosum sibi cogitant, cùm ad votum succedunt omnia, atq; hominum myriades lucro suo vix sufficere putant: quorũ, vt est laudanda voluntas, ita corrigenda sententia: ne si gloriam Apostolicam æmulentur, & primitias Euangelij, quicquid inferius est, aut minus amplum, sterilitatem, & inopiam arbitrentur. Contentus certè esse debet operarius, si in vineæ labore & fructu, Domini atque hæredis voluntati satisfactum sit. Sed vt lucra Euangelica ipsa multitudine metiamur, equidem non intelligo, cur labore, & opera ministrorum non longè maior apparent fructus salutis Indorum. Nam vt ea afferam, quæ omnes norunt, quæque ipsi cau-

Matt. 13. *Luc. 13.* *Esai. 9.* *Isai. 10.* *Ose. 1.* *Rom. 9.*

ipsi causæ Indorum infestissimi confitetur, profectò, & renascentium, & in Christo morientium turba non potest non esse plurima. Quot enim infantium millia quotidie de interitu æterno eripiuntur salutari lauacro? qui empti statim de terra teneri Christi sanguinis fœtus Deo immaculati offeruntur. Etsi enim frequens est vbique infantulos recentes ab vtero extingui, ob quam causam Aristoteles scribit gentium fuisse consuetudinem, non ante nomen imponere quā octauus dies veluti iam victurum puerum renunciaret, quòd primo dierum septenario vix vitæ nomine dignus haberi possit, propter naturæ inconstantiam: tamen, vt quorundam opinio fert, nescio quo cœli, aërisve occulto tactu in tota prope regione duobus circulis Tropicis comprehensa, multò frequentissimum est, recens ortos pueros ante paucos dies interire, vt vix ausim dicere, vtra portio sit maior abeuntium, an permanentium. Quos omnes cùm sibi Christus amator paruulorum sacro sui sanguinis fonte purgatos lucrifaciat, quis nō vel integrum hoc vniuersi laboris Indici operęprętium ducat? Ipsos grandiores intueamur. Illud firmū est diuinæ legis oraculum, in vltimo agone vitę, de tota causa pronuntiari: vt quem mors iustificatum inueniat, huic non admodum obsit vitæ superioris iniquitas. Atque de Indorum gente hæc plurimorum sententia est, eorumque maximè, qui diutius cum ijs versantur, vrgente metu mortis, plerosque sacerdotem protinus sibi vocare, Patrem adesse obnixè petere, peccata sua dolenter, & seriò confiteri, magna Fidei, & pœnitentiæ indicia præbere, idque cùm liceret illis,

In lib. de hist. Anim.

lis, vel ſine teſte res ſuas agere, & pro arbitratu componere. Quem eorum animum cùm à nonnullis audiſſem, & aliqua ex parte ipſe quoq; expertus eſsē, quæſiui tamē diligētius ex alijs, quos experientiores iudicabā, & minus cauſę Indorum affectos: & quamuis non pauci eſſent præcipue inter Satrapas, & Curacas ac vetuſtiores Indorum, qui etiam tunc infidelitatis ſuæ ſigna proferrent, tamen pleroſque, vt dixi, ita ſe comparare omnium teſtimonio comprobaui. Quæ vna res magnam profectò ſalutis Indorum ſpem facit: propterea quod certum eſſe videtur internæ fidei & religionis indicium, eo tempore pœnitentiam Eccleſiaſticam exoptare, quo maximè veritatis & ſenſus intimi ratio haberi ſolet, vtpote nulla iam fictionis aut metus cauſa reſtante. Quocirca narrabat Epiſcopus Popaianenſis, cùm ipſe iam olim in partibus Mexicanis ſimul cum alijs ſui ordinis viris verſaretur (erat enim Auguſtinianæ familiæ) vehementer admirari ſe ſolitum illorum Indorum fidem, qui iam extremo morbo laborantes, & morti propinqui à ſuis ſe portari præciperent ita vt erant decumbentes lectulis aut quas Hamacas vocant, longo itinere ſex aut ſeptem interdum etiam pluribus milliarijs confectis vſque ad ſacerdotem aut monachum, vt fieret ſibi copia confitendi peccata, adeò vt in ipſa via iacentes horum non pauci patris præſentiā præſtolantes occurrerent, interdum in ipſo itinere extinguerentur. Ac reuera credendum eſt horum non mediocrem turbam pro ſua pietate ac fide, ſalutari pœnitentia remiſſionem conſequi apud benignum Deum, atque ad vitam migrare perpetuam. Primùm,

quòd

quòd quibus minus naturalis talenti donatum est, ab ijs iuxta Saluatoris sententiam, minus requirendum sit, exiguo quippe conceditur misericordia. Deinde istorum crimina vt plurimũ, non eius generis sunt, vt inexorabilem sibi reddant Deum, atque in ipso interitu vetera vlciscentem, cuiusmodi scripturæ prædicāt maximè peccata in Spiritum sanctũ, ex certa malitia perpetrata. Peccant enim pleriq; vel ignorātia, vel carnis infirmitate incitati, quibus si ebrietates, & scortationum flagitia adimas, vix quicquā reliquum sit. Postremò, neq; restitutionibus rei alienæ, neq; iniurijs, aut inimicitijs impediuntur, neq; obstinatione quadam scelera perpetrandi, cùm vix auaritiæ, aut violentiæ apud eos sensus sit. Quibus omnibus rebus meritò adducimur, vt de istorum extrema salute nō parum speremus, eius præsertim intuentes clementiam, qui pauperis, atq; inopis oblationem licet exiguam non contemnit. Mihi verò persuadeo, vt de istorum miserorum confessione, & pœnitentia melius sentiam, quàm de multorum sæculi huius potentium ac sapientium in extremo vitæ spiritu ingenti apparatu, & pompa, etiam si sacerdotum longo ordine cingantur, & de malè partis diuitijs magna legata Ecclesijs relinquant. Solus ille, qui nouit omnes, scit vnde plures salui fiant. Sępe qđ altum est hominibus, abominatio est ante Deum. Nemo igitur iudicet alienũ seruum, neq; stulta & ignobilia mundi contēnat. Itaq; vbi operariorum non cernimus vsq; adeò magnos sudores pro Christo, non possumus terræ sterilitatem accusare, siquidem in tanta desidia ministrorũ hos certè fructus videmus, visuri

Luc.12.
Sap 6.
Prou.1.
Hier.7.
Esai.65.
Luc.12.

furi fine vlla dubitatione longè cumu atiores, si modò dignitati Euangelij reſponderit dignita miniſtrorum. Neque verò pro paruo ducendum eſt, quod expulſo Diabolo Chriſtus regnat, ac pro nefarijs, & impuris idolorum cultibus Eccleſiaſtica ſacramenta celebrantur; quòd veneficiorum, flagitiorum, parricidiorum quotidie decreſcat furor, neq; audeat ſcelus impune graſſari. Tremit Satanas ſe pulſum, & quantis poteſt viribus, agit, vt liceat redire ad priſtinam domũ iuxta Euangelium. Iccircò vacuam Chriſti miniſtris optat, & dolens ſe ſpoliari antiquiſſima hæreditate, in omne ſelatus vertit, cui nomina mille, mille nocendi artes, vt ſeruis Chriſti perſuadeat vanos, & inutiles ſuos eſſe labores, vt torpore ac deſperatione ſuperati relinquant diſſipatas Chriſti oues, ab immaniſſimo lupo protinus trucidandas. Sed ſtat Dominus pro populo ſuo, & clamat: Qui non colligit mecum, diſpergit, & qui non eſt mecum, contrà me eſt. Adhuc monet, adhuc hortatur leuare oculos, & videre regiones albas ad meſſem: vt qui ſe minat ſimul gaudeat, & qui metit.

Matt. 12. *Matt. 12.* *Ioan. 4.*

Patientia, & labore effici, vt copioſi fructus ex hoc agro Dominico colligantur.

CAP. XVII.

ILla verò Dñi ſententia comprobantis in hoc eſſe verbum verum, quia alius eſt, qui ſeminat, & alius eſt, qui metit, ſatis nos confirmare, & cõſolari deberet ſi pro diligentia ſeminandi ſalutis verbum, nõ apparet illicò fidei, & charitatis fructus aſſurgere. Fieri enim poteſt, vt ſementis iacien-

Ioan. 4.

iaciendæ præsens tempus sit, futurum aliquando certè messis colligendæ. Apostoli in Prophetarum labores introisse dicuntur, neque tamen, vel hi, vel illi sibi fructificarunt, sed Deo, qui nouit opportuna tempora iuxta sapientis sententiam vnicuiq; negotio. Hominis autem afflictio multa est propterea quod futura scire non potest. Sed tamen & qui arat, in spe debet arare fructus percipiendi, & huic suæ spei, etiam si dilata affligat, debet nihilominus patientiam & longanimitatem adhibere. Ecce agricola, ait Iacobus Apostolus, expectat pretiosum fructum terræ, patienter ferens, donec accipiat temporaneum & serotinum, patientes igitur estote & vos, & confirmate corda vestra. Abraham longanimiter ferens adeptus est repromissionem. Ac ferè omnis historia, omnis sermo diuinus eò maximè tendit, vt per patientiam scripturarum spem & consolationem habeant, qui laborant quidem, sed laborum suorum emolumenta non vident. Nihil magnum, nihil gloria dignum sine patientia vnquam peractum est. Ipsos Romanos rerum dominos patientia maximè & tolerantia, orbis potitos, non solùm profanæ, verùm etiam sacræ literæ commendarunt. Neque tam fuit admirabilis potentia in prospera, quàm in aduersa fortuna constantia. Non videmus nos modò nascentis Ecclesiæ difficultates à Christianis orti, inter solos Christianos educati. Certè fides vbi nunc firmiores altioresque radices egit, ibi initia habuit longè difficillima. Non igitur sementis Euangelicæ fruges ex præsentibus tantummodo metiendæ sunt. In lege sanè scriptum legimus: Quando ingressi fueritis terram, & plantaueri-

Eccl. 8. *1. Cor. 9.* *Prouerb. 13.* *Iacob. 5.* *Heb. 6.* *Rom. 15.* *1. Mach. 8.* *Leuit. 19.*

tis in ea ligna pomifera, auferetis præputia eorũ, poma, quæ germinant, immunda erunt vobis, nec edetis ex eis. Quarto autem anno omnis fructus eorum sanctificabitur laudabilis Domino. Quinto autem anno comedetis fructus, congregantes poma, quæ proferunt. Fortassis in terram nuper ingressi ex plantatis lignis nondum poma matura atq; esui apta decerpimus: fortassis fides Indorum nondum fructus satis fame prædicatorum dignos edidit: adhuc præputia auferenda sunt: adhuc multus pristinæ infidelitatis gustus est. Sed quid agimus? ita ne semper futurum est? Imò verò posterorum saltem generatione quis dubitat fructus diuino conspectu dignos, omni vetustatis sapore abolito, exorituros? Erunt nati parentibus feliciores, quod experientia satis docet, erunt fidei magis idonei paterna sua superstitione minus imbuti, religioni diligentius innutriti. Neq; video cur quisquam contra nobis ominetur infausta. Natio nulla est hominum obsequentior, nulla subiectior. Ingenio nequaquã duro & obtuso, imitandi quicquid viderint, mirè cupidi. In quibus potentiam & regendi authoritatem conspiciunt, nimium venerabundi, dicto citius obsecundantes. His moribus Indos esse præditos, quicunque vel exiliter expertus est, non ignorat. Si ergo magistros nacti sint strenuos, Christi charitate feruentes, qui bono exéplo, ac sana doctrina greges sibi commissos solicitè pascant, quid non sperandum est, diuina in primis, quæ non deest suis, gratia aspirante? Sed quoniam omnia hic aspera, omnia aduersa narrantur, vel certè existimantur à multis, ostendam labore & patientia cuncta superari, & de despe-

rat is

ratis atque ærumnosis initijs in lætissimos exitus solere conuerti. Ostendam verò non tam rationibus, quàm exemplo Patrum, quod efficacius persuadet. AC placet paulò fusius referre, quæ de sancto Malachia Episcopo coætaneo suo B. Bernardus scribat, cùm primùm creatus est Pastor Connereth, quæ ciuitas est in Hibernia. Cũ cœpisset, inquit, pro officio suo agere, tunc intellexit homo Dei, non ad homines se, sed ad bestias destinatum. Nusquam tales expertus erat in quantacumque barbarie, nusquam repererat sic proteruos ad mores, sic ferales ad ritus, sic ad Fidem impios, ad leges barbaros, ceruicosos ad disciplinam, spurcos ad vitam. Christiani nomine, re pagani. non decimas dare, non primitias, non legitima inire coniugia, non facere confessiones, pœnitentias nec qui peteret, nec qui daret, penitus inueniri. Ministri altaris pauci admodum erant, sed quid opus pluriũ, vbi ipsa paucitas inter laicos propemodum otiosa vacaret? Non erat quod de suis fructificarent officijs in populo nequam. Neq; enim in Ecclesijs, aut prædicantis vox, aut cantãtis audiebatur. Hoc statu, his moribus nemo opinor causæ Indicæ tam iniquus sit, qui nõ fœliciorem, vel potius minus infœlicem prouinciã istam nostram agnoscat. Sed pergamus audire, quod optimi Christi ministri in tã perdito populo officiũ fuerit. Quid faceret, inquit, athleta Domini? aut cedendum turpiter, aut periculosè certandum. Sed qui se pastorem, non mercenarium agnoscebat, elegit stare quàm fugere, paratus & animam dare pro ouibus, si oporteret. Et quanquam omnes lupi, oues nullæ, stetit intrepidus in medio luporũ, omnimodis ar-

In vita Malachiæ ca. 6.

gumentosus, quomodo faceret oues de lupis: Monere communiter, secretò arguere, flere per singulos, nunc asperè, nunc leniter conuenire, prout cuiq; expedire videbat. In quibus minus hæc profecissent, cor contritum, & humiliatum offerebat pro eis. Quoties noctes totas peruigiles duxit, extendens manus in oratione? Et cùm venire ad Ecclesiam nollent, per vicos, & plateas occurrebat inuitis, & circumiens ciuitatem quærebat anhelus, quem Christo acquireret. Sed horum conatuum exitum forsitan quis expectet? Vbi ergo Bernardus iniurias, & difficultates pro Christo multas à B. Malachia tolleratas narrauit, adiungit: Perseuerauit pulsans, & secundũ promissionem tandem aliquando pulsanti apertum est. Cessit duritia, quieuit barbaries, & domus exasperans paulatim leniri cœpit, paulatim correctionem admittere, recipere disciplinam. Fiunt de medio barbaricę leges, Romanæ introducuntur, recipiuntur vbiq; Ecclesiasticæ consuetudines, contrariæ reijciuntur, reædificantur Basilicæ, ordinatur Clerus in illis, sacramentorum ritè solemnia celebrantur. Confessiones fiunt, ad Ecclesiam conueniunt plebes, concubinatus honestat celebritas nuptiarum. Postremò sic mutata in melius omnia, vt hodie illi genti cõueniat, quod Dominus per Prophetam dicit, Qui ante non populus meus, nunc populus meus. Hactenus Bernardus de S. Malachia, quæ tam fusè recitata sunt, vt in causa simili, imò longè deteriore industriam atq; operam boni militis Christi discamus, & fidei ac perseuerantiæ certissimos atq; vberrimos fructus contemplemur, ne nostra dissimulata inertia inculti ac syluosi soli sterilis natura

Matth. 7.
Lucæ 11.
Ose. 2.

natura culpetur. Alterum quoq; exemplum eodem pertinens quamuis alia ratione ex historia Bedę probata afferamus. Is lib. 2. Anglicarum rerum refert Mellitum olim à magno Gregorio cum Augustino missum, propter sæuientis regis iniurias & plebis exiguum numerum pulsum propria sede Cantuam venisse, vt cum Laurentio & Iusto coëpiscopis suis tractaret, quid facto opus esset. Decretumque communi consilio satius esse, vt omnes in patriam redeuntes libera ibi mente Domino deseruirent, quàm inter rebelles fidei barbaros sine fructu residerent. Itaq; Mellitus & Iustus in partes Galliæ recessere. Cũ verò Laurentius eos iã secuturus, ac Britanniam relicturus esset, iussit ipsa sibi nocte in Ecclesia B. Apostolorum Petri & Pauli stratum parari: in quo cùm post multas preces, & lachrymas ad Deũ pro statu Ecclesiæ fusas, obdormisset, apparuit ei beatissimus Apostolorum princeps, & multo illum tempore secretæ noctis flagellis arctioribus cædens, sciscitabatur Apostolica districtione, quare gregem, quem sibi ipse crediderat, relinqueret? An mei, inquit, oblitus es exempli, qui pro paruulis Christi, quos mihi in indicium suæ dilectionis commendauerat, vincula, verbera, carceres, afflictiones, ipsam postremò mortem & mortem crucis ab infidelibus etiam inimicis Christi ipse cum Christo coronandus pertuli? His B. Petri flagellis simul, & exhortationibus animatus, atq; eruditus Laurentius, manere decernit, socios ex Gallia reuocat, Regem sibi hactenus infestum adit, ostensis vulneribus flectit, Deo lucratur, gentis totius salutem ad finem vsq; multa cum alacritate procurat, & perseuerantiæ

Lib. 2. cap. 5. & 6.

 tandem

tandem meritis impetrat. Sola nimirum est, quæ coronatur perseuerantia. Quibus profectò documentis satis Christi milites admonentur certare vsq; ad mortem, & in rebus aduersis diuino auxilio freti, constanter sperare victoriam. Nostrum est pugnare pro viribus, Dei autem, qui bella conterit, vincere. Dei agricultura est, Dei ædificatio est: & neq; qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus: vnusquisque verò secundùm laborem suum, mercedem accipiet.

1. Cor. 3.

Quod non solùm futuri fructus spes sit; sed præsentis etiam satis magni certa documenta teneantur.

CAPVT XVIII.

ATque hæc ferè ita à me disputata sunt, tanquam de Indorum gente ad Euangelij veritatem perducenda, tenuiter, & angustè ipse quoque sentirem, neq; præclari alicuius fructus ex his laboribus colligendi spem vllam certam tenerē. Quod quanquam his gentibus, quibus valde me fauere profiteor, non solùm parum honestum; verùm etiam, vt quidam nostri rectè admonent, prorsus iniquum, & iniuriosum est, attamē libenter facio, quod malim in causa Indorum asse enia modestus defensor, quàm nimius laudator existimari. Vt enim omnes nationes hæ, quæ magno Oceano ambiuntur, ita essent barbaræ, absurdæ, inhumanæ, ingratæ, leues, obtusæ, Euangelio deniquē, & omni spirituali negotio ineptæ, quemadmodum plerique mercenariorum calumniantur, tamen ipsa illorum testificatione effe-

ne effectum est certè hactenus, vt tot gentium salutem nullo modo desperare debeamus, neque verò salua rerum fide possimus. Itaque quamuis verum esset, quod sumunt salutis Indicæ oppugnatores, tamen quod maximè volunt, minimè efficiunt. Ego verò si planè quod sentio dicturus sum, immeritò prorsus in causa Euangelij harum gentium ingenium naturamque accusari nullo modo dubito, atque equidem certus sum, si Euangelij introitus in has regiones is extitisset, quem Euangelij conditor maximè docuit, non alios illius progressus futuros fuisse, quàm quos in prima, & Apostolica Ecclesia legimus. Nam si post talem nostrorum hominum corruptionem, Christum tamen colunt, & si quando magistrum præfectumve paulo modestiorem nacti sunt, mirificè, & auscultant, & colunt, & seipsos quauis cera molliores præbent, & quicquid præclari, atque honesti vident, imitari contendunt, quid Deus bone, futurum fuisse arbitramur, si ex ipsis prædicationis exordijs speciosos Euangelizantium pacem pedes conspexissent, si se solos Christo, non sua quæri, & verbis, & rebus ipsis didicissent? Nostræ certè minimæ societatis Patres, qui in his Peruensibus regionibus annos iam octo versantur, & harum gentium mores experti sunt, tum missiones diuturnas multasque obeundo, tum eorum Parochias propriè suscipiendo, tum verò sine Parochi munere continenter cum his agendo, omnibus prorsus modis sese fructus opinione maiores inuenisse tam seriò testificantur, vt Deum inuocent in animam suam, si non ita res sese habeat. Quidam etiam in primis inter nostros graues, &

maturi viri se nusquam, neque faciliores, neque meliores Euangelij segetes vidisse, scriptis literis cõfirmarunt, qui tamen, cùm ex Hispania aduentarent, vulgari, id est contraria opinione tenebantur, quam facto abundè satis periculo penitus exuerunt. Nam & ingeniosos esse hos Indos, & dociles, & mansuetos, & bonorum sacerdotum amatores, & obedientes, & fastus, opumque contemptores, & quod multi minus credunt, si semel seriò, atque ex animo, religionem virtutemque susceperint, in sententia constantes. Quod ego vt sentiam, non difficilè adducor, cùm videamus Ingarum fidei deditos, aut Guacarum superstitione astrictos, pro occultanda sibi commissa idolorum vanitate, aut gaza recondita, libentissimè passim occumbere, citiusque fortunas vitamque ipsam suam, quàm paternæ superstitionis arcana prodere. Quis enim nescit Indos flagris sæpè concisos, sæpè flammis exustos, neq; verbum tamen in his cruciatibus contra suam sententiam protulisse? Cur ergo Diabolum Christo fortiorem in se tuendo putemus? Aut ad falsa, & perniciosa, quàm ad vera, & salutaria conseruanda constantiores futuras esse gentes à Deo, & conditas, & redemptas? Da mihi certè apud Indos Apostolicos viros, reddam ipse vicissim ex Indis Apostolicos fructus. Ad nostros, quod nescio quàm vitæ honestioris speciem, & cupiditatis abiectionem fortè conspexerint, ita Indi accurrunt, vt passim confessionis faciendæ causa remotissimi etiã veniant, triginta, aut octoginta leucas emensi: conciones sacras ita frequentasse vidimus, vt insatiabili Dei verbi fame ferri viderentur, vnã ex alia vsq; ad qua-

tuor, &

tuor,& quinque eodem die adeuntes, idque omnibus diebus Dominicis,& festis: pœnitentiæ sacramentum perpetua quadam frequentia ita, & peti,& reddi, qui cerneret, iubilæum, aut magnæ hebdomadæ tempus omnino crederet. Dari sibi graues pœnitentias postulant,& si minus pro votis graues imponuntur, ipsi arripiunt, lachrymis & acerbo dolore se cóficientes. Inuitãt alij alios ad pœnitentiam tanto ardore, vt nostri non posse omnibus satisfacere, & illorum precibus importunis se opprimi conquerantur. In melioris vitæ proposito ita constantes, vt nonnullas fœminas, qui sexus fragilior est, constet, neq; precibus, neq; minis, neq; verò stricto cominus mucrone,& iugulo opposito peruinci potuisse, vt veteribus amatoribus obsequerentur, sua omnia libenter dant: Christi corpus auidissimè esuriũt, & quibus conceditur, mundissimè accipiunt, & religiosè conseruant, neque vltra se semel communicatos locum crimini dare posse testantur. Quod secus cùm esset aliquando factum, tanta indignatione aduersus se ipsum Indum commotum scimus, vt à se strangulando tanquam impio,& sacrilego Domini corporis proditore vix manus temperare potuerit. Quosdam ea deuotione diuinitꝰ impleri constat, vt de rebus diuinis sapienter prorsus,& excelsè sentiant, & nonnunquam dono cœlesti futura præuideant. Immodica hæc,& per exaggerationẽ dicta plerique existimabunt, aut etiam velut ficta ridebunt. Verùm ego certa,& explorata loquor. Ac quicquid ij, qui videntur sibi soli esse Christiani, contrà disceptent, in nationes quoque gratia Dei diffusa est,& nihil Deus discernit inter istos, & nos,

 fide

fide purificans corda eorum. Et quidem sanè rebus ipsis iam victi fatentur se nihil vnquam tale aut vidisse, aut de Indorum gente sperasse, atque ita, & admirantur, & Deo optimo Patri orphanorum gratias agunt: nõnulli etiam nostros sequi, & se socios adiungere in hac Euangelij fœlicitate contendunt: plurimi contra oppugnare pergunt, quos oportebat de fratrum salute lætari, & coadiutoribus suis beneuolè gratulari. Quod verò à nostris hactenus effectum est, tantum est quantum operarius quiuis Euangelij non infidelis, & imperitus efficere possit. Et ij ipsi ex nostris hanc operam nauantes saluti Indorum pauci admodum numero sunt, præ innumerabili Indorum multitudine. Quibus ex rebus facilè profectò intelligi potest, quàm sint futuri præclari, atque vberes fructus, si plurimi huic agro excolendo operarij ijs viribus, & industria, qua decet, à Domino messis mittantur. Quamuis autem, multas Indorum nationes Euangelio ita esse aptas existimemus, vt nunc scribimus, ac Peruenses profectò tales experti simus, tamen in reliquo etiam opere modum tenebimus, neque ita amplè de rebus Indorum dicemus, ne alias Indorum nationes, quas minus esse idoneas non ignoramus, præterijsse videamur. Nam etsi nostros Indos, quos nouimus, præcipuè spectamus, cuperemus tamen si fieri posset, omnium saluti prodesse, quod scribitur. Nam ex ijs quoque, quos in extrema classe posuimus, barbaris, scimus Euangelij gratiam copiosos, & illustres manipulos ferre. Brasilienses profectò constat, nulli barbarorum nationi ingenij feritate, & morũ absurditate cedere, quos tamen societatis Iesu

maxi-

maximè opera, ita eſſe domitos,& humanis diui niſque legibus aſſuefactos,noſtrorum literis accipimus,vt & homines,& Christiani boni ſimul eſſe didicerint. Habet etiam nunc Fides gentium primitias ſuas. Habet Euangelium inter nationes fructus omni opinione maiores. Illud ſolummodo orandum eſt, vt Chriſtus Dominus dignos nos reddat noui teſtamenti miniſtros. Nam ad hæc quis tam idoneus? Atque hactenus prædicationem Euangelij apud barbaros, & ſi magna ex parte difficilem,tamen,& neceſſariam,& fructu plenam oſtendimus. Iam quibus modis aggredienda ſit,ſequenti diſputatione explicandum eſt.

DE

DE PROCVRANDA INDORVM SALVTE,

LIBER SECVNDVS.

Difficile esse rationem tradere prædicandi barbaris Euangelium.

CAPVT PRIMVM.

QVAE duæ res maximè inter se dissidere videntur, annuntiatio Euangelicæ Pacis, & intentatio bellici gladij, eas nescio quomodo nostra hæc tempora non solùm coniunxerunt; verùm vt necessariò cohærentes certa lege sanxerunt. Et re vera complurium barbarorum hunc nouum orbem incolentium ingenium eiusmodi est, vt nisi more ferarum, aliqua ratione cogantur, vix vlla spes sit, aut prorsus nulla, fore aliquando, vt humanitatem libertatemque filiorum Dei induant. Porrò altera ex parte Fides ipsa veluti reclamat se Dei esse donum, non opus hominum, & suapte natura ita liberam, vt qui coactam velit, nullam potius efficiat. Itaque hæc sibi adeò repugnantia conciliare, & certam aliquam inire rationem, vt intelligentiæ vera luce consistant, & studiosa charitatis industria cohæreant, maius omnino opus est, quàm vt nostra diligentia, aut ingenio perfici possit. Sed, qui simul nuptias præclaras in Euangelio ac verè regias apparauit, simul conuiuas

Ephes. 2.

Luc. 14.

non

non nisi laceros & pannosos ac barbaros prorsus offendit, docebit pro sua diuina sapientia seruos suos, qua ratione neq; ad epulas admittant indignos, neq; quantumuis tamen illiberales & sordidos tanta Domini liberalitate frustrentur, etiam si honesta quædam vis ac voluntaria, vt ita dicã, compulsio afferenda sit. Huius tam difficilis negotij in conuersione Barbarorum dux & magistra charitas est, quæ omnia sustinet, omnia sperat, quæ non agit perperam, neque inflatur, neque cogitat malum, & vt semel omnia dicam, non quærit quæ sua sunt. Charitatis verò venenum singulare cupiditas est, pessima fidei propagandæ ac nutriendę nouerca, patrona mendacij, temeritatis magistra, comes violentiæ: quæ mammonæ seruos specie pietatis interdum induit, sed virtutẽ eius funditus abnegat atque euertit. Funditus igitur extirpanda est, si in ouile Christi per ostium cupimus introire quàm plurimos, nam qui contra fecerint, Religionis Christianæ amplificandæ prętextu Christi nomini infestissimos se hostes prębebunt, eruntque de eorum numero, de quibus perspicuè propheta prędixit: Et eos qui transibant simpliciter, conuertistis in bellum, causam paulò superius attulerat, Quoniam contra Deum est manus eorum. Et concupierunt agros, & violenter tulerunt & rapuerũt domos, & calumniabantur virum & domum eius, virum & hæreditatem eius. Hos alius quoq; propheta mihi compellare videtur, cùm ita vehementer inuehitur: Væ qui congregat auaritiam malam domui suæ, vt sit in excelso nidus eius, & liberari se putat de manu mali. Cogitasti confusionem domui tuæ, concidisti populos

1. Cor. 13.

Mich. 2.

Habac. 2.

los multos, & peccauit anima tua. Quia lapis de pariete clamabit, & lignum, quòd inter iuncturas ædificiorum est, respondebit, & reliqua; quæ sequuntur. vaticinium sanè in multis istarum melius oculi cernunt, quàm legunt in Prophetæ codice. Auaritia quidem manifesta est omnibus, & auaritiæ causa nidus excessus ambitionis: vnde magnus error consequitur hominum, sibi vt putant consulentium, cùm potius, & sibi, & suis ruinam parent. Mirabile dictu est, quàm citò multorum opes effugerint, atq; euanuerint, vt ad nepotes ex tanta re vix aliquid peruenerit, occulto Dei consilio, sed manifesto adeò effectu, vt eas omnes copias præstigias putare homines possint. Viderint ergo hi, an ad ipsos pertineat, quod propheta loquitur, concidisse populos multos ac domui suæ confusionem potius cogitasse, quàm splendorem & gloriam. Sed de his alio loco dicendum est. Illud modò teneamus, quod est omnium maximum, & præcipuum fundamentum, In hac disputatione de ratione prædicandi Barbaris Euangelium, Cupiditatem nullo modo esse audiendam, cuius suffragio periclitetur Fides necesse est: Charitatem verò prudenté pro Magistra semper habendam, quæ cùm fideliter salutem proximorum quærit, inter difficiles causas viam inuenit, & omnibus rationibus agit, vt consequatur quod cupit, & quamuis impedimenta interdum multa patiatur, fœlices tamen Deo bene iuuante exitus sortiri solet.

Prop-

Propter Infidelitatem etiam pertinacem non licere barbaros debellare.

CAP. II.

EXiſtit verò hoc loco quæſtio à multis quidem copioſè grauiterque tractata, ſed neceſſariò nobis quoq; repetenda, An charitatis Chriſtianæ ſit barbaros bello domare, vt debellati Fidei prædicationem recipiant. Illud autem primum ſit in cauſa barbarorum, Non eſſe facienda mala, vt veniāt bona, quod ſentire blaſphemiæ genus interpretatur Apoſtolus. Bella ergo ſi iniqua ſunt, ſuſcipienda non ſunt, etiam ſi certam ſalutem, vel dimidio orbis allatura videantur. Quamobrem ſi nullam aliam patere viam prædicationi inter Indos conſtaret, quàm belli expeditione non iuſta, clauſam potius illis Euangelij ianuam oporteret exiſtimare, quàm vt lege Dei perfracta ad eiuſdem legis obſeruandæ prædicationem irrumperetur. Si enim ea propoſita quæſtione, vbi quiſquam baptizandus in poteſtate ſit impiorum, atque infidelium conſtitutus, ad quem perueniri non poſſit, vt lauacro regenerationis abluatur, niſi deceptis mentiendo cuſtodibus, Auguſtinus Theologiæ decus ita reſpondendum exiſtimat, vt clauſum omnino reputandum ſit, vbi ad ſubueniendum animæ æternæ ſaluti ſolū per mendacium aditus patet, quis non videat, quanto facilius reſponderet, ſi oſtium fidei ferro iniuſto aperiendum ſit, clauſum potius exiſtimare oportere? Sed quoniā documentum hoc omni dubitatione vacat, quæ ſunt conſequentia videamus. Quæritur, An iuſti belli cauſa in barbaros ſit infidelitas ipſa, quod Euangelium repudient. Sed breuiter & abſolutè, iuſta

Rom. 3.

Auguſt. lib. contra Mendacium, c. 20.

tè, iusta causa non est infidelitas, quæ solum Dei habet iudicem, & vltorem. Qui incredulus est, inquit, ira Dei manet super eum. Et, Qui non credit iam iudicatus est. Et, Qui non crediderit condẽnabitur. Hoc ad illos sanè. Ad nos verò quid? Si non receperint vos, exeuntes excutite puluerem pedum vestrorũ in illos. Non dixit, stringite gladios vestros in illos, iacula euibrate. Quomodo verò iacula aut gladium intentare præciperet, qui etiã virgam & baculum de manu abstulerat? qui non solùm inermes ad prædicandũ mittit, verùm etiam seminudos, discalciatos, sine pera, sine argento. Neque enim ait, Ecce ego mitto vos lupos inter oues, sed oues potius inter lupos. Quàm speciosi pedes Euangelizantiũ pacem, annuntiãtium bona. At, quàm terribiles pedes minantium gladium, effundentium sanguinem. Et si armandi sunt milites Christi, qui bella Domini exercituum præliantur, sed longè alijs armis, quæ Paulus magnus Dux ostendit: State succincti lumbos mentis vestræ in veritate, & induti loricam iustitiæ, & calceati pedes in præparationem Euangelij pacis, & reliqua, quæ enumerat. Dicet aliquis, Quid si verba non prosunt, & prosunt verbera? si pacem oblatam fastidiunt, bellum intentatum timent? An non satius erit vel per vim saluos facere, quàm per nimiam indulgentiam perire permittere? Rectè ista quidem, si in subditos proferantur. Infideles verò quod nobis ius subiecerit, quære: & inuenies Paulum, qui de data sibi à Christo potestate gloriatur, se inde colligentem, Quid mihi de ijs, qui foris sunt, iudicare? Nónne eos, qui foris sunt, Dominus iudicabit? Legamus sanctorum

Ioan. 3.
Ioan. 5.
Mar. 16.
Matt. 10.
Rom 10.
Esa. 52.
Nahu. 1.
Ephes. 6.
2. Cor. 10. & 13.
1. Cor. 5.

Patrum

Patrum commentarios, certam ſententiam Apoſtoli conſentienter docentium, Eccleſiæ ius & fas non eſſe in infideles, ſed in eos tantũ, qui per ianuam baptiſmi ingreſſi ſunt in ouile Chriſti. Quamobrem Auguſtinus in quodam ſermone alloquens quoſdam Chriſtianos, qui ethnicorum ſe ſacrificijs contaminauerant: De ijs, inquit, qui foris ſunt, nos non iudicamus, illis blandiendum eſt, vt credant, in vobis putredo hæc reſecanda eſt. Et mox, Nó tollo, inquit, idola illorum, quia non habeo in illos poteſtatem, habebo autem cùm fuerint facti Chriſtiani. Diuinè quoq; Bernardus Eugenium admonet libro de conſideratione ſecundo, Vicario Chriſti non dominatum in orbem, ſed apoſtolatum conuenire. Nam principes gentium dominantur eorum: at non ita erit inter vos. Neque ante paratum ſe Paulus dicit vlciſci inobedientiam ſuorum, quàm illorum prior fuerit completa obedientia, id eſt, vt alibi Auguſtinus interpretatur, non ante in quenquam agere lege fas eſt Eccleſiaſtico viro, quã per Fidei obedientiam ſe ipſe Eccleſię ſponte ſubmittat. Siue ergo infideles ſint, & Chriſtum ignorent, ſiue annuntiatum etiam reijciant, nobis in illos belli decernendi ius nullum eſt, nulla honeſta cauſa. Quam ſententiam ſatis authoritate ſua confirmauit D. Thomas, cùm perſpicuè docuit, ad Eccleſiam non pertinere infidelitatem in illis punire, qui nunquam Fidem receperunt. Et quoniam magna copia eſt eorum, qui iſta accuratè expoſuerunt, illud ſolum admonendum arbitror, veniam ijs dare oportere, ſi qui ſint, qui zelo fortaſſis potius, quàm ſciẽtia ducti, dum ſummi Pontificis nunquam ſatis commen-

Auguſt. 10. tom. ſerm. 6.

Bern 2. lib. de conſid.

2. Corint 10.

Aug. epiſt. 50. ad Bonifacium.

Thom. 2.2, q. 12. ar. 2.

datam authoritatem amplificare pergunt, etiam extra septa Ecclesiæ gladium illius, & leges proferri volunt, quod tam est absurdum, vt à nemine melius confutetur, quàm ab ipsis summis Pontificibus, & Ecclesiæ Catholicæ perpetuo sensu, atque vsu, quæ nunquam in Paganos, aut Iudæos quod Christi Fidem respuerint, animaduertit, neque religionis diuersitatem causam belli iusti interpretata est. Quando namque vel minimum iurisdictionis actum Ecclesia exercuit in infideles per mille quingentos annos? quando legem tulit? quando bonis spoliauit? quando deniq; sibi subijci nolentes coëgit, vel etiam attentauit? Nisi fortè temporalem dominatum gentium iure obtinentes, etiam temporales leges in sibi subiectos infideles, Christiani Principes tulerint. Quod quia sine controuersia omnes sentiunt, qui modò aliquid sentiunt, non est, quòd morosa disputatione reuocetur in dubium.

Conc. Trid. sess. 14. cap. 2.

Quod quibusdam visum sit, propter crimina naturæ contraria, licere nostris barbaros debellare.

CAP. III.

QVoniam verò infidelitatis etiam pertinacis, & positiuæ, vt loquuntur Theologi, crimen sibi, viuorum, & mortuorum Iudici, puniendũ, Christus reseruari voluit, neq; vlla Ecclesiastica lege in rebelles animaduerti fas est, illud diligentius discutiendum est, quod potest seriò in quæstionem vocari, An seposita causa Fidei, ob id possint Barbari debellari, quod crimina multa eademque atrocia perpetrant contra ius naturæ. Itaq; vtrum possint necne cogi, vt ab idololatria

abstineant,

abſtineant, à nefarijs ſacris, & collocutionibus, quas cum ipſo Diabolo per quàm frequentes habent, à concubitu maſculorum, ab inceſtuoſa pollutione ſororum ac matrum, & reliquis id genus flagitijs? Nam facinora longum eſſet commemorare, quomodo alij alios indicta cauſa enecent, compotationes ac temulentias ſuas cruore miſceant, humanis multi carnibus pro ſummis delicijs veſcantur, alij pueros innoxios ſimulachris mactent, alij ſuorum inferias aliorum ſanguine peragant, pleriq; potentiam ad nihil aliud, quàm ad nocendum, & ſæuiendum, ſibi datam arbitrentur, perinde, atq; immanes feræ, quæ naturaliter gradu inferiores ac viribus imbecilles pecudes, prædæ ſuæ vendicant: vt idem ſit apud iſtos dominari, & prædari: nihil aliud ſubditum eſſe, quàm potentioris libidini obnoxium eſſe. Quanta ſit, & quàm latè patens hęc feritas barbarorum in hoc vaſtiſſimo orbe, qui ritus portentoſi, quæ legum ac dominorum tyrannis, referre exactè, iuſti voluminis opus eſſet. Hiſtoriæ Indicę quanquam multa narrant, exigua tamen eſt portio præ illis, quæ res ipſa habet: verùm quod ad rem pertinet, certum eſt mores Indorum plurimorum eſſe ferinos, vt quod fabulæ canunt de quibuſdam facie quidem homines eſſe, corpore verò aut piſces, aut ſues, aut lupos, id verum eſſe noſtri barbari ſuis moribus probent. Fremit ergo noſtrorum hominum turba ac tumultuatur, cū iſta audiunt, aut etiam intuentur: horum ſe ſcelerum vltores æquiſſimos, milites putant: quicquid contra nefarios naturæ violatores ferro, cæde, incendijs ſæuierint, gloriæ ducunt, ac tum demum excurſiones ſuas in barbaros laude ac

præmio,& apud Deum,& apud homines dignissimas iactant. Neque verò huic vulgari opinioni patroni defuêre. Nam vt omittam eorum sententiam, qui penes Ecclesiam & Ecclesiæ caput Rom.Pont.ius esse ad hæc Ethnicorum crimina plectenda statuerunt, qui non tam nostra quàm Apostolica voce iam dudum explosi sunt, cùm de incestuoso flagitio Corinthij illius(quod contra naturæ leges pugnare quis nesciat?) suos, id est, Christianos acriter obiurgans, eorum qui foris sunt, nempè Paganorum similia crimina ad se nihil pertinere testatus est. Illi porrò probabilius aliquid afferre sibi videntur, qui huiusmodi ius ad vindicanda naturæ contraria scelera, non Ecclesiasticum, sed naturale esse volunt penes optimum quemque principem, qui possit ac debeat in Remp. perditis legibus ac moribus institutam, si verbo audiens non fuerit, ferro decernere, & belli iure subiectis iustas leges imponere. Quod si ab ijs quæras, cùm multi principes, sapientes, & probi, vel sint, vel sibi esse videãtur, cui potissimum hoc opus delegandum sit, respondent, in hac re vt in cæteris natura communibus, primo occupanti locum cedere. Ipso ergo iure naturæ barbaros istos posse ab Hispanis debellari, quibus per Rom.Pont. prouincia hæc demandata sit, quiq; victricia signa primi vltra Herculis columnas extulerint, & ad immensa terrarum spatia omni antiquitati hactenus ignota prouexerint. Neq; mirũ esse ꝗ fortunis suis exciderint Indi, cùm potuerint propter sua mala merita etiam vita spoliari iustissimè. Et quoniam quibusdam dicere aliquid videntur, & magnopere cum populari sententia istorum consentit oratio, quę

1.Cor. 5.

pro

pro causa argumenta afferant, recitemus necesse est. Aristotelis, inquiunt, sententia est, qui in libris Politicis ita scripsit: Quod potest mēte prospicere, natura imperat, & dominatur: quod autem potest corpore hoc facere, paret natura, & seruit. Et mox, Barbari quod natura dominetur, non habent: quamobrem aiunt Poëtæ Græcos barbaris dominari oportere, quod idem natura sit barbarus, & seruus. Cùm ergo barbari isti nostri supra modum barbari ac ferini reperti sint, neque mentem habeant ad se, & sua regenda idoneam, natura ipsa comparatū est, vt illis subsint ac pareant, qui dominari rectè possunt, atq; eos secundū naturę leges conuenienter regere. Quod si repugnent, debellari posse iustè idem author affirmat. Bellica, inquit, vi vti oportet contrà bestias, & contra eos homines, qui ad parendum nati sunt, nec volunt parere: quia natura id bellum iustum existat. Alibi quoque Philosophus suam hanc sententiam de iusto bello in barbaros amplius explicat ita scribens. Neq; exercitatio rerum bellicarum ob id est meditanda, vt in seruitutem adigant immerentes. Sed primùm ne ipsi alijs seruire compellantur. Deinde vt imperium quærant gratia vtilitatis subiectorum, non ante omnia dominationem. Tertiò vt eis dominētur, qui seruire sunt digni. Hæc ille. Atq; huc pertinere videatur aliqua ex parte Romanorum historia, qui cùm æqui, & boni obseruantes forent, omnium potiti existimantur, diuino ita decernente consilio, quorum imperium à sanctis Patribus laudatum legimus, & quod est amplius in ipsis diuinis libris. At infinitis partibus præstant Christiani barbaris, quàm olim Romani cæteris. Secundum

Primum.
Aristo 1. Pol. cap. 1.
1. Poli. cap
Lib. 7. Pol. c. 14.
August. 5 de Ciu. cap. 12.
S. Thom. de Reg. Prin. c. 4 5 6
1 Machab. 8.
Secundum.

sit, Filij Israêl ob idolatriam atq; alia scelera debellarunt Amorrhæos, & reliquas gentes, quarũ scriptura meminit, vt libri Iosue, & Sapientiæ copiosè docent. Cur ergo nõ liceat Christianis veri Dei cultoribus iniurias illius vlcisci, & ad verũ vnius Creatoris cultum idololatras reuocare? Quam rationem Cypriani confirmat authoritas, si ante aduẽtum Christi, inquit ille, circa Deum colendum, & idola spernenda, hæc præcepta seruata sunt, quanto magis post aduentum Christi, & cætera? Præterea, si in lege naturæ viuerent homines, quando nulla erant regna diuisa, nondum Resp. collocata, liceret sapienti, & probo viro improbum à malefactis cõpescere, vel verbo, vel vi, liceret de pertinace pœnas sumere; nisi velimus naturam adeò sui oblitam, vt nullum constituerit naturaliter suarum legum iudicium, nulli potentiam ad dominandum detulerit. Igitur ad eundem modum Reip. bene institutæ barbaros, & illeges fas erit ad rationis iura compellere. Alioqui immanissima scelera naturaliter, & multa & inemendata, imò ne emendabilia quidem permaneãt necesse est, quo nihil videtur absurdius. Adde quòd si pueri, vel homines stupidi & semiamentes Remp. aliquam gubernarent, idq; cũ insigni detrimento subditorũ, liceret profectò vicinis Principibus lege charitatis, & iure naturæ, si non possent aliter perditã illorum administrationem emendare, armis & vi, magistratus, & populum cogere, vt aut sibi Principem crearent idoneũ, aut si ne id quidem efici possit, Reip. ipsius administrationẽ suscipere per seipsos, multum licet reclamantibus illis. Atqui natio Indorum minus habet, vel æquitatis, vel prudentiæ,

Cyprian. lib. de Exhort. ad Martyr. cap. 5. 25 q. 1. c. Si audieris.

Tertium

Quartum.

& iudicij, quàm pueri, & semiinsani. Quid ergo culpatur si vel ab inuitis pro ipsorum salute, & pace eripitur principatus? Postremò innocentem ab iniuria, & cæde defendere quiuis potest, atq; si opus sit, aggressorem mulctare fortunis, & vita ipsa. Manifestum verò est inter istos innumerabiles innocentium cædes perpetrari, cùm & obuios quosq; capiunt, & trucidant, & in suos quoq; immaniter sæuiunt, pueros, fœminas, & miserabile genus neci dantes, adeò vt cruore humano macelli cuiusdam instar permulta loca redundare comperta sint, quorum testis locuples esse potest Mexicana prouincia. Quamobrem non licere solũ, sed etiam quàm maximè expedire barbaros ita insanientes bello domare, rationi consentaneum apparet. Hæc potissimum sunt, quæ pro causa belli Indici afferri à nonnullis solent.

Quintum.

Confutatio superioris sententiæ. CAP. IV.

VErùm si partium studijs sepositis, quæ tanquam nebulæ quædam crassæ veritatis lumen abscondere solent, lex ipsa æterna consulatur, non dubium est, quin purissimis radijs omnem hanc caliginem, quæ nobis offunditur, depulsura sit, dilucidè ostendens, æquè esse iniquũ, si vel non iusta fiant, vel quæ iusta sunt, non iustè fiant. Iustè quod iustum est exequeris, ait diuinus legislator: quam rem præclarè explicat Dionysius Magnus, & diuinæ, & humanæ sapientiæ ponderator. Infideles sanè, idololatras, masculorum concubitores, incestuosos, sine fœdere, sine misericordia, parentibus non obedientes, ingratos, sceleftos, & quibusuis alijs nominibus verè notatos coerceri, mulctari fortunis, atq; ipso capite plecti, iustitia, & æquitate plenum est, quis hoc

Deut. 16.
Diony epist. 8 ad Demophilum.
Rom. 2.

neget? Verùm à quo, & qua authoritate, id verò quæritur. Neque enim quia tu peccasti, idcirco mihi statim de te pœnas sumere fas est, nisi & ius ego in te habeam, & causam tuam legitimè transigam. Neque verò si Resp. aliqua peccet leges condendo flagitiosas, & turpes, aut si moribus perditis princeps ac Magistratus labefactantur, continuò ius erit Reipub. vicinæ, aut principi leges ferre meliores, inuitos cõpellere, vt recipiant, & seruent, non obsequentes ferro aggredi, repugnantes bonis, & vita exuere. Etenim si tantum licentiæ Reip. in Remp. tribuas, nihil aliud agas, quàm vt breui vniuersum terrarum orbẽ perturbes, & discordia, ac cædibus impleas. Melius, melius omnino diuina, incommutabilis, atq; æterna lex sanxit, nullius vnquam emendãda sapientia, aut temeritate violanda, vt id iuris principi in principem, Reip. in Remp. sit, quod attinet ad leges ferendas, & scelera profliganda, quod est ciui in ciuem, priuato viro in priuatũ. Vbi illud solum interesse volunt clarissima ingenia, quæ totam hanc rem copiosissimè, & dilucidissimè prosecuta sunt, vt non modò fas sit Reip. se defendere contra aggredientis iniurias, quod etiã priuato licet, vt vim repellat vi, verũ etiam iã acceptas propria authoritate vindicare queat, quod priuato nequaquam licet, id ita docente ratione clarissima, quod ciuis ac priuatus habeat apud quem expostulet, vbi repetat, à quo iniuriæ recompensationem meritò expectet, publicum Magistratum: at Resp. contra Remp. alteram nullum habet, quod adeat, commune tribunal; ac nisi ipsa propria autoritate vlciscatur iniurias, futurum sit, vt rebus omnibus læsa repa-

rari

rari nullo modo queat. Quæ cùm ita se habere rũ in ipsa naturæ luce veluti in aperta lege notassent, tum perpetuo ab ipso mũdi exordio decursu ab omnibus mortalibus seruata, quotquot iustitiæ qualemcunque prætextum bello gerendo præferrent, animaduerterent, sapientes omnes & nostri, & externi eam solam causam bello aggrediendo æquam, & iustam statuerunt, ad resarcienda dãna, & iniurias vindicandas, vel suas, vel suorum, id est ciuium, aut sociorum, aut eorum etiam, qui iniquè læsi ipsorum opem imploraßent. Præter hãc causam acceptæ iniuriæ, aut violati iuris gentium, nullam nostri maiores iustam agnouerunt, neq; gloriæ quærendæ, neq; cumulandarum opum, neq; amplificandi dominatus, neque verò religionis propagandæ. Quotquot verò non læsi arma sumpserũt, eos prædones potius, quã milites vocitandos censuerunt. D. quidẽ Augustinus suo ipse ingenio, acerrimus quæstionum obscurarum indagator, in hac verò etiam Manichæorum calumnijs, & Ethnicorum contra Fidem Christianam opprobrijs excitatus, sæpe ac diligenter totum hoc de bello gerendo negotiũ tractans, illud vbique constituit, causam iustam belli solam esse iniuriæ depellẽdæ necessitatem. Ita quodam loco, bella, inquit, iusta definiri solent, quæ vlciscuntur iniurias. Ambrosius quoq; cũ de fortitudine in lib. offic. disputaret, ita scribit, Non se ipsam committit sibi, alioqui fortitudo sine iustitia iniquitatis materia est, quo enim validior est, eo prõptior est, vt inferiorem opprimat, cùm in ipsis rebus bellicis, iusta bella an iniusta sint, spectandum putetur. Nunquam

Aug. lib 6. quæst. in Iosue. c. 10. Amb. lib. 1. offi. cap. 25.

Dauid nisi lacessitus bellum intulit. Vides quale bellum Ambrosius iustum definiat. Illud planè quo exéplo Dauid non nisi lacessitus princeps arma induit. Hos Isidorus secutus bellum iustum definit, quod ex edicto geritur de rebus repetendis, aut propulsandorũ hominum causa. Deniq; bellum gerere necessitatis est. Quod etiã Tullius vidit, cũ in tertio de Rep. lib. vt idem August. refert (nam ad nos non peruenit opus illud præclarũ) definiuit nullum ab optima ciuitate bellum suscipi solere, nisi aut pro Fide, aut pro salute. Fidem intelligens initum cum socijs fœdus, salutẽ ipsum Reip. contra oppugnantes statum. Et planè quotquot in diuinis literis à sanctis viris bella suscepta referũtur, qui ob id laudantur, quòd fuerint fortes in bello, quòd castra verterint exterorũ, à primo illo quòd magnus Patriarcha Abraham pro fratris salute gessit vsq; ad extrema Machabæorum gesta pro patria, lege, & libertate, semper mentio est acceptæ prius iniuriæ, vt magis non recusata cũ esset opus, quã quæsita cũ non esset, appareat, excepto quòd diuina autoritate quædam interdum peracta sunt, quæ non humanis auspicijs, sed cœlesti præcepto adscribenda sunt. Sed vt vetera omittamus, Ecclesiæ catholicæ, quæ firmamentum est veritatis, sensum atque vsũ tenemus apertè, quę per mille quadringentos annos nunquã in barbaros, aut paganos nihil nos aliâs lędentes, arma, vel ipsa sumpsit, vel suis consuluit, cũ essent potentissimi ac religiosissimi Principes, atq; constaret externos omni scelere obstrictos. Scit enim fidelis populus Dei Christũ interpellatum à quodam, respondisse, O homo quis me constituit iudicẽ inter vos?

Isidor. lib. 18. etym. c. Gratia. Caus. 23. q. 1 2. & 3

August ad Bonifacium.

August. lib. 22. de Ciu. cap. 6.

Heb. 11.

Gen. 14.

Luc. 12.

Si le-

Si legati nationis Indorum rebus suis componendis vltro accerserent nostros, haberet fortassis aliquid rationis eiusmodi introducta potestas leges ferendi, emẽdandi, puniendi. At nunc molestissimè ferũt causæ suæ nõ vocatos iudices, vltroneos disceptatores, qui nõ solũ leges, & ius dicant inuitis, verùm iam olim admissa ferociter vindicent. An sapimus nos plus quàm maiores nostri? An Fidei zelo vehementius ardemus? Omnino verum est, quod sanctissimus Gregorius de hac re scripsit, Qui Fidem asperitatibus propagare volunt, suas magis quàm Dei causas probantur attendere. Interim quis illud non videat, quàm implacabile isto modo Christiani nominis odium apud barbaros excitetur? quàm graue, & immedicabile scandalum? Tota ista res vergit in obstinatam quandam inuidiam, & odium Fidei, & certam perniciem hominum. Neq; verò scandalum istud separabile est vllo modo ab hac causa, aut in ijs numerandum, quæ non data, sed accepta dicuntur. Christus quod non debet tributum soluit, ne scandalizet; nos nullo modo debitas terras, si spoliemus, vexemus, prædemur, nullum ne iustum timebimus scandalũ? Res ipsa satis clamat per se. Neque enim ea exempla hactenus vidimus, quæ licentiæ, & furori militari fræna laxanda persuadeant. Et quod caput est, Catholicorum nostrorum Principum leges longè aliter faciendum esse edicunt, quibus obedire par est. Quamobrẽ pręclarissima & sui ordinis & nostri temporis lumina, quæ in causã Indorum propriè inciderunt, eiusmodi belli suscipiendi consilium, idq; iuris grauissimè cùm disputationibus suis, tum etiam scriptis de industria

Greg. lib. 11. Regist. ca. 15. dist. 45. cap qui sincera, idẽ lib. 1. epis. 45.

Matth. 16.

Caiet. 2. 2. q. 66. ar. 8. Victoria

ſtria libris improbarunt. Quorum ſententia iam dudum apud omnes obtinuit, Salmantino & Cõplutenſi illuſtribus gymnaſijs damnãtibus, vt audio, atque explodentibus ſcriptum cuiuſdam librũ contra cauſam Indorum, atque ipſo Catholici Regis ſenatu longè aliam rationem in expeditionibus Indicis præcipiente, cuius æquitatẽ opportunè exponemus, ſi prius obiectionibus ſupra propoſitis reſponderimus.

Rel. de Indis. & De bello nu. 23 24. & 40. Soto in 4. d. 5. q. 1. artic. 10 & lib 4 de iuſ. & iur. q. 2. ar. 2. Anton. Corduba Minorita 1 pa. quæſtionarij q 57. Couar. 2. p. relec Regul Pecca. §. 10.

Reſponſio ad obiectiones pro expugnatione Barbarorum.

CAPVT V.

Ad primum obiect.

AC primùm quid ſibi voluerit Philoſophus barbaros natura ſeruos aſſerens, non eſt obſcurum cernere, ſi paulò altius illius diſputatio repetatur. Sentit & quidem ſapienter, in Rep. bene conſtituta, natura ipſa docente, alios debere dominari, alios parere, ſapientes & viros imperare, imperitos & fœminas obedire, quod profectò veriſſimum eſt. Hinc colligit Græcos natura comparatos eſſe ad imperandum, quod eſſent ſapientiores, barbaros, vtpote rudes & imperitos ad ſeruiendum. Quid obſecro verius quàm ſenes & maturos præeſſe natura, adoleſcentes obtemperare, fœminas virorum, pueros maiorum arbitrio naturaliter regi? Iam qui velit colligere ex his, à barbaris imperiũ quod iam habent, eripere licere, eadẽ ratione conficiet, à fœmina, aut adoleſcente, vbi regnat, poſſe per vim extorqueri dominatum, itemq; à rege imperito regnum, & à præſule indocto pontificatum: quod omnibus, & diuinis, & humanis legibus, quàm repugnet, nemo non videat. Aliud eſt enim quid faciendum

endum sit ex ratione ac secundùm naturam: aliud, quid si fiat, infectum fieri nequeat. Iure ergo sapientiores, & elegantiores regnant: sed re ipsa imperitus, & barbarus si regnet, non ius, sed iniuria est, de regno hũc pellere. Alioqui rapinæ & cædi res mortaliũ omnes expositas esse oportebit. Quod ex eodem Philosopho adiunctum est de iusto bello in barbaros, qui seruire recusant, obscurius profectò est, & quod suspicionem non exiguam parit, illa non tam ex philosophica ratione quàm ex populari quadam opinione profecta esse. Intelligi tamen potest, si in hac quoque re Aristotelis autoritas magnoperè conseruanda est, in eos barbaros seruire nolentes bellum iustum decernere, qui Remp. nullam habent propriã, neq; Magistratus neq; leges, sed ritu ferarũ incertis, & sedibus, & legibus vagantur: quales & fuisse olim, & esse hodie quã plurimos notissimum est. Bellum autẽ in hos non omnis illa cædis, & seruitutis licẽtia cogitari debet, sed moderata quædam vis, quatenus humanè, & non bestialiter prorsus viuere persuadeantur. Quod si Alexandri, vt quidam ferunt, potentia delectatus, signa Macedonica in orbem vniuersum proferri voluit, nobis non admodum curandum est, quid ille adulatoriè magis quàm Philosophicè scripserit. Quanquam non diuersa à nostris sapiens, in Rhetorica ad Alexandrum, suscipiendum bellum esse constituit in eos qui Remp. & eius siue amicos, siue socios iniuria violare moliuntur. De Romanis parum ad rem pertinent, quæ afferuntur. Etsi enim laudari solent, neque fortassis immeritò quod legibus æquioribus subditos gubernarint, fœdera, & societates

Aristot in Rhet. ad Alex. c. vlt.

cietates fideliſſimè cuſtodierint; tamen multa vſurpaſſe tyrannicè ne ipſi quidem diffitentur; ita non nemo dixit,

Non ius arma dedit: potius ius arma dedêre.

Auguſt. à S. Auguſtino illorum imperia vocantur honorifica latrocinia. Neque tamen, ſi me non fallit memoria, eorum hiſtorici celebriores bella geſta narrare ſolent, niſi quæ aut pro ſalute, aut pro Fide, vt eorum dixit egregius autor, ſuſcepta videri velint. Nam quod de expugnatis Chananæis per Iſraelitas affertur, multò robuſtius noſtram confirmat ſententiam. Nam cùm ſanctarũ ſcripturarum tractatores in eam quæſtionem incidunt, diligenter cauſas iuſti belli exponunt, & vnam quidem potiſſimam Auguſtinus reddit, illud genus belli iuſtum aſſerens, quod Deus imperat, qui nouit, quid cuiq; fieri debeat, in quo bello dux ipſe, aut populus non tam autor, quàm miniſter iudicandus eſt. Vt ergò præcipiẽti Deo necem filij innocentis, religiosè paruit Abrahã, vtpote vitæ omnium Domino, ita quoq; vel Ioſue filius Naue, vel quicunq; alius ſententiam Dei in populos reos exequi debuit, & iudici ac dominatori omnium manus adminiſtras prębere: neq; tamen ob id liceat vel patri in filium, vel principi in externum populum quantumuis impium, gladium ſtringere. Adde quod ijdem ſacri ſcriptores humanas rationes adiungunt, quibus ex iure gentium bella Hebræorum contra Amorrhæos & cæteros Palęſtinos non iniquè geſta declarent. Eas modò perſequi longum eſſet, & inſtituto non neceſſarium. Illud modò agimus, vt fiat perſpicuum ſanctos Patres nullo modo exiſtimaſſe vel idololatriam, vel quæuis alia contra natu-

Ad ſecundã obiect.

Auguſt. lib. 6 Quæſ q. 10. in Ioſue.

Auguſt. li. 44 quæſt. q. 4. ſuper Num. c. 20. Et ſer. 105. de tempore. Caßianus collat. 5. cap. 24.

naturam piacula causam idoneam extitisse, vt de loco suo pellerentur illæ gentes, vastarenturque ab Hebræis, siquidem tam solicitè causas alias exquirunt. Et reuera eadem sunt vel minus grauia nostrorum barbarorum crimina, quàm quæ illorum scriptura commemorat. Ita enim de his loquitur liber Sapientiæ. Illos enim antiquos inhabitatores terræ sanctæ tuæ, quos exhorruisti, quia odibilia tibi opera faciebant, per medicamina & sacrificia iniusta, & filiorum suorum necatores sine misericordia, & comestores viscerum hominum, & deuoratores sanguinis à medio sacramento tuo, & autores parentes animarum inauxiliatarum perdere voluisti per manus parētum nostrorum, & reliqua. Non opinor horribiliora obijci Indis, ijs quoque, quos Carybes vocant, qui sunt omnium truculētissimi. Ob id aptè paulo inferius diuinam autoritatem exitio illarum gentium interponens, subdit per interrogationem: Quis enim imputabit tibi, si perierint nationes quas tu fecisti? Non enim alius est Deus quàm tu, cui cura est de omnibus, vt ostendas, quia non iniustè iudicas iudiciū. Hoc est, non inuadis aliena, neq; vsurpas iniquè iudicium, si gentes impias cogis commeritas pœnas suorum scelerū dare. Cypriani verò ineptè profertur autoritas, cuius longè alius sensus est. Suscipiens enim illo opere causam Martyrij agere, idolorum cultum vult adeò Christiano viro execrandum, vt quiduis potius perpetiatur, quā id impietatis admittat. Quod vt confirmet, admonet, quā fuerit quōdā infestus Deus Idololatriæ, vt ob id cæde grassari in exteros suis iusserit, quāto ergo tempore gratiæ reuelatæ amplius amare debet

Cap. 12. Sap.

Sap. 12.

Cypria. c. 5. de Exhor. Ad Mar.

debet fidelis ob fugiendum idolorũ cultum sanguinem quoque proprium fundere? Ita enim concludit, si ante Christi aduentum circa Deũ colẽdum & idola spernenda hæc præcepta seruata sunt, quanto magis post aduentum Christi seruanda sunt, cùm ille veniens non verbis tantùm nos hortatus sit, sed & factis, post omnes iniurias & contumelias passus quoque & crucifixus, vt nos pati & mori exemplo suo doceret. Hæc Cyprianus. At verò quod de lege naturæ afferebatur, militat potius pro causa Indorum. Neque enim iure Naturæ priuatus de priuato pœnas sumere posset, neq; vim aliquam coërcendi haberet, cùm sint omnes homines natura pares. Quoniam verò mores institui rectè non poterant, neque Societas in officio contineri, placuit omnibus publicam potestatem creare, in quã ius suũ quisque transferret, quæ proinde & leges condere, & supplicio afficere peccantes autoritate totius multitudinis in se transfusa posset. Quod si Magistratus, aut Resp. barbarorum suo muneri non facit satis, habet iudicem Deum, non Remp. aut principem aliquem externum. Alioqui cùm grauissima peccent interdum Principes, aut Magistratus nostri, licebit, vel Gallo, vel Italo, vel Anglo, Hispaniensis Reip. peccata castigare, & ius dicere, vt vicissim inter se Principes hac autoritate fungantur. Hoc neque ineptius, neque rebus humanis exitialius dici quicquam potest. Neque verò vbi subditorum consentit voluntas, præsidentium stoliditas, atque insipientia potest per vim compesci. Itaque si Principes barbarorum iniquè ac tyrannicè tractarẽt suos, possent innocentes per vim (si secus nõ esset secus) abi-

Ad tertiam obiect.

ab illorum scelere, & iniuria eripi. Sin autẽ corruptio morum ea est, quam ipsi quoque subditi libenter sequuntur, non possunt ab extraneis cõpelli ad virtutem. Neque est eadem ratio in pueris, & amentibus Remp. administrantibus. Naturale est enim, vt pueri non dominentur in viros, cùm puer etiam si sit omnium hæres, nihil à seruo differat, teste Paulo, ac multo minus insanis in mentis compotes iuris aliquid esse potest, quẽadmodum, neque belluæ in hominem. At barbari isti, & imperantes, & seruientes æquè vel sapientes, vel insipientes sunt. Quare si ligna syluestria, vt est in antiqua parabola, Rhamnum sibi prætermissa oliua, ficu, & vite Regem creant, quid mirum si illius incendio concrementur? Hoc enim in summa interest, quod barbarus non natura, sed studio, & moribus talis est; puer, & amens non studio, sed natura. Quamobrem quæ barbari peccant, non est cuiuis animaduertere.

Ad quartam obiect.

Gal. 4.

Iudic. 9.

De bello propter defensionem innocentium, qui à barbaris trucidantur.

CAP. VI.

IN fine huius de bello disputationis non prætereribo sententiam illustrium Theologorum, qui defensionem innocentium, iustum titulum bello Indico posse prætendi significant. Aiunt, si mores sint adeò tyrannici legesq́;, vt innocentes passim trucidentur, quod Carybes faciunt, vt eis vescantur, dijsq́; suis immolent, tunc sanè tẽporis licere nostris, & cuiuis Principi eiusmodi infelices homines à cæde tyrannica eripere, ac si opus sit, ferro decernere, & barbaros ab ea imma

Ad quintam obiect.

nitate reuocare. Cuius documenti manifestam esse rationem quod fas sit homini priuato innocentem de alterius nece, etiam cum inuasoris cæde, si op⁹ sit, eripere, multò ergo melius id Reip licebit in Remp. alteram. Vnicuiq; enim mandasse Deum de proximo suo. Et rursus, Erue eos, qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum, liberare ne cesses. Addunt præterea non obstare rationi iam dictæ, si ipsi, qui occiduntur, sponte patiantur, & seipsos offerant neci, imò etiam à nostris liberari inde quàm maximè renuant. Neque enim esse dominos vitæ suæ, & planè quamuis libens patris irati mucroni, filius supponeret iugulum, liceret nihilominus vel inuitum à cæde eripere. Hæc illi disserunt: quibus equidem nullo modo contradixero, cùm sciam pro fide iustè suscipi bellum, fidem verò seruandam ei qui læsus à potentiore, ad nostra auxilia confugit. Innocētis verò defensionem à morte præsertim, etiam si ipse taceat, natura ipsa clamante, cuiuis valenti opem ferre, commendatā esse etiam atque etiam omnes quantum puto cōsentient. Itaq; efficitur, iusti belli causam contra barbaros homicidas, defensionem innocētium esse. Verùm hæc quamuis disputata subtiliter, si tamen conferantur ad rem parum accommodata inueniuntur. Cùm enim defensio ista cum minimo lędentis damno adhibenda est, vnde neq; dominio spoliari barbari possunt aut vita, si possunt terrore aut subiectione aliqua contineri: tum verò nullius est rationis eos velle defendere, quorum grauiorem perpetres cædem. Constat verò copiosissimè, bello Indico plures infinitis partibus absumi quàm vlla barbarorum tyran-
nide.

Eccl 17.
Prou. 24.

nide. Quare si moraliter loquendum est, vix poterit, vel potius nunquam omnino poterit susce pti belli aduersus Indos causa iusta in defensione innocentium collocari. Etenim quod & supra admonui, & sæpe repetendum est, vastationis Chananæorum & terræ Palæstinæ occupatæ neque hanc commemorant sancti Patres causam, cùm profectò sacræ literæ manifestè doceant nationes illas omni scelere contaminatas, neque etiam à plurimo innocentium sanguine temperasse. In libro Sapientiæ legimus ad hunc modum: Aut enim filios suos sacrificantes, aut obscura sacrificia facientes, aut insaniæ plenas vigilias habentes, neque vitam, neque nuptias mundas iam custodiunt, sed alius alium per inuidiam occidit, aut adulterans contristat, & omnia commixta sunt, sanguis, homicidium, furtum, & fictio, corruptio, & infidelitas, turbatio, & periurium, tumultus bonorum, Dei immemoratio, animarum coinquinatio, natiuitatis immutatio, inordinatio mœchiæ, & impudicitiæ. Infandorum enim idolorum cultura, omnis mali causa est, & initium, & finis. Atque hæc quidem sunt illa opera gentium, quæ Dei populum didicisse ex earum consortio Propheta dolenter meminit. Commixti, inquit, sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & seruierunt sculptilibus eorum, & factum est eis in scandalum. Et immolauerunt filios suos, & filias suas dæmonijs, & effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum, quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaan. Quæ eò fusius cõ memorata sunt, quò minus nostrorũ barbarorũ mores fœdos, & sanguinarios miremur, cùm

Sap.14.

Psal.105.

sciamus familiare id fuisse perpetuò nefariæ idolorum culturæ, quę, vt Sapiens dixit, omnium malorum causa est, & initium, & finis. Ita demũ intelligemus eas omnes, quæ à nonnullis aduersus Indos causæ prætexuntur, non defuisse antiquis iustis sub lege aut etiam sub Euangelio agẽtibus, contra sui temporis infideles, & barbaras nationes: sed nequaquam tamen eas satis esse existimasse, vt bello infestandas arbitrarentur.

Quod omnia iam dicta de bello aduersus Indos non solùm diuina: sed etiam regia lege firmentur.

CAPVT VII.

HAud parum perfectum est, quòd omnes belli causas aduersus barbaros, quæ nostrum ad illos ingressum antecedunt, remouimus, vt vulgari errore profligato putantiũ beneficij loco ponendum esse, quod barbaris pro agris, & libertate prærepta, Fidem Iesu Christi, & vitam hominibus dignam reddamus; quorundam etiam plus sapere volentium, quàm par sit, sententia perspicuè refellatur, qui nostris ad illorum scelera, vel compescenda, vel etiam plectenda ius faciunt: quod summæ potius iniurię tribuendum esse abundè, vt opinor, apparuit. Hinc iam consequens esse videbatur, vt exponeremus, quid illis faciẽdum sit, qui eiusmodi expeditiones in Indos secuti, fortunis potiti, & opera ac seruitute miserorum iure belli abusi sunt, quorum superstites sunt hodie quoq; non pauci. An potuerint excusari ignorantia? an sint restitutioni obnoxij omnibus modis tum ipsi, tum res ipsorum, ad quoscunq; tandem deuolutæ sint? Et quid remedij tandem in tanta perturbatione afferri queat. Sed de

ijs quanquam est difficilis,&periculosa censura, tamen alio loco, si Deus annuerit, dicetur opportunè. Nunc vniuersè, ius, & iniuriam indicendi belli tractamus: atq; illud tanquā totius actæ causæ firmamentum adijcimus, quòd cùm in omnibus regnis Indiarum tam multa prælia cōmissa sint, & tot nationes subactæ; nullum tamen genus Indorum seruituti subiecit regia lex, quin potius Indos omnes, & liberos esse, & suis rebus liberè vti declarauit, grauissimis pœnis propositis ijs, qui veluti iure belli captos, sibi manciparēt. Imò verò in omnibus expeditionibus, quæ fiūt, faciendæve sunt, siue ad nouas gentes quęrendas, siue ad iam quæsitas peruestigandas, inuiolabili lege sancitum est, vt neq; nostri milites aggrediantur non lacessiti ad vexandos, cædendósue barbaros, neq; illos vndecumque captos seruire cogant. Qua vna lege plenissimè demōstratur, nullum belli ius nostris ex quantauis Indorum barbarie, & inhumanitate concedi. Superest vt quoniā, & diuinis, & humanis legibus bello lacessendi Indos omnis causa sublata est, hac exclusa via prædicandi Euangelium ijs, quos armorum vis subegisset, persequamur, an alius aliquis aditus pateat ad annuntiandum gentibus Christum.

Veterem & Apostolicam Euangelizandi rationem non posse exactè seruari inter barbaros.

CAPVT VIII.

TRibus igitur modis, quantum mihi diligenter cogitanti occurrit, ad prædicationem Fidei apud barbaros insisti potest: quorum nos tū æquitatem, tum prudentiam expendere necesse

est. Primus est, vt more, & instituto Apostolico, gratia Dei freti eant prædicatores ad gentes, & prædicent Euangelium, omni militari remoto apparatu. Alter, vt gentes nouæ non adeantur, sed quæ iam fuerint principibus Christianis subiectæ siue per ius, siue per iniuriam, ijs demum operam suam impendant verbi Dei ministri. Tertius, vt adeant quidem, & prædicent Christum, vbi nominatus non est, sed tamen humanis præsidijs, & copijs adiuti, quibus seruentur illæsi. Habent autem hæ singulæ viæ, proprias & commoditates, & difficultates suas, neque parum diuinę lucis expetendum est, vt intelligatur, primùm, an quæuis istarum probanda, improbandave sit, tum quæ debeat cæteris anteponi, si omnes sequi non vacet, postremò quid in vnaquaque prouidendum sit Christi seruo. Prima igitur illa non dubium est, quin sit non solũ officij, & æquitatis plena, verùm etiam omni laude superior, in ipso duce, & Apostolo conuersionis nostræ Iesu Christo primùm dedicata, deinde in sanctis eius Apostolis illustrata, qui patientia sua, & eximia paupertate potentiam mundi vicerunt, de quibus Esaias præcinit. Conculcabit ciuitatem sublimé pedes pauperis, gressus egenorum. In quo genere Euangelizandi prorsus Euangelico (neque enim dici aliquid maius potest) primùm consolationis est plurimum, ipsis Dei ministris, quod vitam cœlestem instituant, ab omni cupiditatis, & violentiæ specie remotam, ideoque iucundam, & liberam. Ipse enim dixit, Non te deseram, neque derelinquam. Et, cùm misi vos sine sacculo, & sine pera, numquid aliquid defuit vobis? Testis huius rei locuplex est M. Franciscus

Esai. 26.

Heb. 13.
Luc. 22.

ciſcus noſter, qui tanquam de alio loquatur, tantum diuinæ voluptatis, & conſolationis flumen in illa ſua verè beata peregrinatione in animum influere ſolere affirmat, vt cogeretur à Deo petere, vt aut imbecillitati ſuæ parceret, aut ſi ita decreuiſſet, iuberet ſe vitam commutare, quòd tantam vim cœleſtis dulcedinis ferre non poſſet. Id fortaſſe minus facilè credēt homines: ſed experti ſciunt, quid accipiant, & nemo ſcit, niſi qui accipit. Deinde fructus ipſe Euangelij meritò ſperatur vberior, vbi verbis facta non diſſident, ſed exemplo ſuo, manſuetudine, paupertate, benignitate, Chriſti prædicator vehementius pulſat animos, quàm aures quibuſuis vocibus. Nihil Paulus audebat loqui eorum, quæ per illum non efficeret Chriſtus. Admirabilis eſt vita Euangelica, & oculos ad ſe omnium animoſq; ipſa nouitate conuertens; cumq; intelligunt homines non ſua, ſed ſe quæri, tunc neſcio quomodo, & ſe & ſua libenter impertiunt. Poſtremò quicquid moleſtiæ accidit, quicquid difficultatis & periculi, mors deniq; ipſa & quiuis cruciatus, ſi tandem deſignetur in Chriſti militem, videtur ad illius gloriam cumulandam pertinere, neq; tam in fugam vertere, quàm palmam offerre, & certaminum omnium fructum pretioſiſſimum Triumphum Crucis. Quæ cùm ita ſe habeant, plerique eorum, qui ad munus dilatandi Euangelij excitantur, eam ſortem fœliciorem putant, vbi poteſt, vt dixi, Euangelium Euangelicè prædicari. Atq; in ea re nō dubium eſt, quin præclarè cum noſtris magna ex parte in India Orientali actum ſit, in qua verè more Apoſtolico licuit inter tot gentes Chriſtum annuntiare

Apoc. 2.

Rom. 15.

 Indis,

Indis, Persis, Arabibus, Aethiopibus, Malauaribus, Iapponensibus, Sinensibus, & infinitis alijs. Quam tamen Euangelizandi rationem si in plerisque huius Occidentalis orbis gentibus ad amussim tenere quis pergat, nihil aliud quàm amentiæ extremæ damnandus sit, neq; immeritò. Experiētia ipsa omni exceptione superior testis rem abundè monstrauit. Nam vt de alijs taceā, sola terra illa Florida semel, atq; iterū, & tertiò pacificè ad se venientes prædicatores, inauditos indicta causa trucidauit, quòd & Dominicani probarunt, & nostri plus satis experti sunt. Itaque institutum illud Apostolicum vbi teneri commodè potest, nihil prius, neque melius. Vbi autem non potest, vt ferè in omni barbarie res habet, non est prudentiæ, specie iustitiæ sanctioris committere, vt salutem ipse abijcias, & alienam nihilo amplius compares. Mihi verò attentius intuenti in hoc instituti genus, duæ occurrere causæ solent, ob quas Apostolica illa Regula, & forma inter has nationes teneri exactè non posse videatur. Vna est satis nota, quòd hæ gentes sicut bestiarum moribus vtuntur, ita humanitatis parum permittant, sine fœdere, sine misericordia, prout quiduis collibitum est, ita temerè agentes, In hospites, & externos nullum gentium ius obseruantes, cùm ne inter se quidem naturæ leges sciant. Quamobrē qui horum se rationi, & arbitrio commiserit, poterit is cū apris & crocodilis amicitiā inire. Neque verò ab istis Martyrium expectandum est, quæ fortassis spes tantum discrimen leuaret, non enim pro Fide, pro Christo, pro Religione moriendum est: sed vt vel suauiores epulas de te

prębe-

præbeas, quod Brasiliensibus, & toti Septentrionali oræ huius orbis vulgare est, vel spolium præbeas barbaris elegans, vel denique quia visus es nunquam, & quid in te sibi liceat, experiri iuuat. Apostoli prædicabant Christum Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, alijs sapientiam, alijs signa quærentibus: sed vtriq; tamen ratione agebant: oderant verò illos propter nomen Christi, atque ita beatos potius faciebat persecutio; per quam etiam miro modo Dei gratia amplius dilatabatur. At barbari, excepto hoc quod homines simus, nihil cogitant, imò illud quoq; diu addubitasse non pauci comperti sunt. Altera causa in nobis est, cur Apostolica prædicatio institui omninò Apostolicè non possit, quod miraculorum nulla facultas sit, quæ Apostoli plurima perpetrabant: quorum splendore & potentia freti, authoritatē dicendi apud quosuis quicquid placebat, facilè vendicabant. Habebantur homines Dijs similes, atque ita cætera eorum paupertas, abiectio, ignobilitas, ineruditio sæcularis, ornamento potius erant, quàm contemptui & fastidio, diuinam eorum vim admirantibus, & prudenter iam inde colligentibus gentibus, quàm essent homines affectibus superiores, & toti pene cœlestes. Quod de Sergio Paulo Proconsule viro prudente diuinæ literæ commendandum memoriæ putarunt. At nostri, nunc temporis, cùm talium operum maiestate sese barbaris admirandos, & timendos non præbeant, nihil restat, nisi vt reliqua vitæ inopia & impotentia penitus contemnatur, neque à generoso & excelso animo, sed à misera & aduersa fortuna profecta intelligatur, atque adeò cùm sordidi

1. Cor. 2.

Act. 10. & 14. & 28.

Act. 13.

illiberalesq́; isti maxima ex parte sint, omnium rerum penuria nostros consequatur necesse est. Et si enim ob cibum Euangelizare non expedit, sed sine cibo tamen Euangelizari non potest. His accedit, quod perspecta nostrorum hominum auaritia & ferocia ita hæ nationes perculsæ sunt, vt sibi consulendum putent, nostris vbicumque conceditur, sine vllo discrimine interemptis. Non solùm ergo signorum vis nostris temporibus deest, verùm pro ijs etiam scelera vbique feruent. Quo grauissimo incommodo interclusa ferè videtur via ad primam illam penitus Apostolicam Euangelizandi rationem: vt maiores societatis nostræ sapienter edixerint, specie Euangelicæ perfectionis non esse temerè arbitrio barbarorum, prædicatores Euangelij committendos. Quandiu enim porcorum, & canum socordiam, atque impudentiam agnoscimus, nobis quoque à Christo Domino præceptum existimare debemus, ne pretiosas margaritas frustra mittamus ante eos, qui & eas conculcent pedibus suis, & conuersi disrumpant nos.

Matth. 7.

Cur miracula in conuersione gentium non fiant nunc, vt olim, à Christi prædicatoribus.

CAPVT IX.

MVltos verò inter hæc illud quærere & admirari nō temere solere animaduerti, quid sit, quod nostra ætate in prædicatione Euangelij, apud nouas gentes miraculorum illa vis non cernatur, quam Christus suis promisit, quæque ad confirmanda superhumana dogmata singulariter efficax est. Nam & nationes innumerabiles

Marc. 16.

sunt,

ſunt, quarum ſalutem Deo eſſe charam dubitare non poſſumus: & hæ, ſi quæ vnquam aliæ, externis ſignis & operibus prodigioſis fidem commodare pluſquam dici queat, facilè ſolent. Argumento eſt mirabilis illa, & inaudita noſtrorum hominum peregrinatio in terra Florida, vbi ex immenſo naufragio quatuor illi homines tantum ſuperſtites Cabeça de vaca, Dorantes, Caſtillo, & quidam alius, diuinitus gratia curationum donati, & opera Apoſtolica perpetrãtes, homines alioqui militares & profani, inter immaniſſimos barbaros per totum decennium non ſolùm illæſi ſeruati ſunt, verùm infinitas populorum cateruas poſt ſe agentes, itinera ad id temporis inaudita confecêre ab Oceano Arctico vſque ad Antarcticum mare penetrantes. Qua in peregrinatione, quemadmodum eorum fide digni commentarij habent, propter ſanitatum operationes vitæq; innocentiam tantum admirationis, & gloriæ apud barbaros ſunt conſecuti, vt propemodum adorarentur pro dijs, & quicquid imperarent, non aliter quàm de cœlo profectum acciperetur. Quæ res abundè monſtrauit, vt eorum etiam quidam literis prodidit, quàm eſſet facilis, ac certa via ad conuerſionem gentium harum, vitæ innocentia, præſertim ſignorum ſplendore decorata. Quid ergo? Cur putamus Excelſi dexteram ſe continere, neq; quod facillimè poteſt, gratia miraculorum tot populos ad Fidem trahere? Iuuat interdum illa Prophetica oratione exclamare ad Dominũ, Miſerere noſtri Deus omnium, & reſpice nos, & oſtende nobis lucem miſerationum tuarum, & immitte timorem tuũ ſuper gentes, quæ nõ exquiſierunt te, vt cognoſcant,

Barbari Act 28. primũ Paulum homicidam, mox Deum dicebant, quòd nihil læſus eſſet à vipera.

Eccleſ. 36.

cant, quia non est Deus nisi tu, vt enarrent magnalia tua. Alleua manum tuam super gentes alienas, vt videant potentiam tuam. Sicut enim in conspectu eorum sanctificatus es in nobis, sic in conspectu nostro magnificaberis in eis: vt cognoscant te, sicut & nos cognouimus, quoniam non est Deus præter te Domine. Innoua signa, & immuta mirabilia, glorifica manum, & brachiũ dextrum, & reliqua. Atque hæc sanè oratio huic tempori, & negotio non aliena videtur. Verùm cur tanta signorum parcitas sit, cùm videatur tam esse effusa necessitas, meritò cruciat animum. Etsi enim Apostolica tempora vberiore Spiritus Sancti dono ditata sunt, & spiritus primitias habuerunt; tamen non statim cum sæculo illo primo euanuit potestas signorum. Ecclesiasticæ historiæ narrant tempore Constantini Magni totam Iberiam Prouinciam, quæ est Armeniæ proxima, Christianæ mulieris captiuæ opera, & signis, ad Christum esse conuersam. Legimus in historijs Anglorum quot & quàm magna per Augustinum, & Iustum, & Mellitum, cæterosque monachos miracula Christus ediderit, & magni Gregorij in hac causa testimonium tenemus, quod gentium saluti Deus tanta indulgeret. Cur ergo nostra tempora deserta sunt, quibus tanta orbis portio innotuit, vt cum ea Anglia vniuersa si conferatur, vix domus exigua ad ingentem vrbem futura sit? Multos ergo, vt dixi, ad hunc modum secum cogitantes, pia hæc neq; indocta quæstio tenet. Mihi verò illud Augustini opportunè occurrit, qui cùm commemorasset paulò ante, diuinam vocationem interdum signis externis, aliquando interno potius impulsu fieri,

August. li 83. q q. 68.

fieri,mox adiungit, Hæc autem vocatio quæ siue in singulis hominibus, siue in populis, atque in ipso genere humano per temporum opportunitates operatur altæ & profundę ordinationis est. Quis enim cognouit sensum Domini, aut cum quo iniit consilium? Populum Israël sibi charũ, initio de seruitute Aegypti Pharaone toties profligato ingentibus prodigijs eripuit: eundem populum longè pòst de Babylonica captiuitate patriæ restituit, non ita magnis operibus perpetratis: illic quidem per Moysen, & Aaron, hic per Zorobabel & Iesum: neque tamen minus sẽ mirabilem prædicari vult secundo isto reditu, quàm primo illo ingressu in terram promissionis. Proinde Hieremias loquitur, Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & non dicetur vltra, Viuit Dominus, qui eduxit filios Israël de terra Aegypti, sed viuit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Aquilonis, & de vniuersis terris, ad quas eieceram eos. Cui rei non dissimile mihi videtur, quòd Ecclesiam suam olim in ipsis Euangelij cunabulis, multorum signorum & variorum charismatum copia congregauerit, eandem modò de gentibus non minus mirabiliter mirabilium parcitate colligit, diuersa tempora secundùm altissimas sapientię suę leges diuersis rationibus administrans. Attamen in re obscura, quantum sapere datur, nonnihil etiam rationis inuenire potest humana cogitatio, modò sobriè quærat, in charitate primùm radicata & fundata, vt possit comprehendere. Ac mihi quidem aliquoties ista animo repetenti tam perspicuæ diuersitatis in potestate signorum, illa occurrere causa solet, quód priscis temporibus omnino necessaria fuerint, no-

Esaia 40.
Exod. 14.
Agg. 1 & 2.
Zach. 1.
3 Esd. 5.
Hier. 16.
Ephes. 3.

rint, nostris non item. Etenim fides mysteriorum sublimium omnem humanam rationem superantium astruenda tunc erat apud homines maximè ratione sua cuncta metientes, & ad solitos calculos reuocantes, Græcos inquam atque Romanos, cæterosq; illa maximè ætate sapientia huius sæculi florentes. His quomodo per homines paucos, ignobiles, imperitos persuaderi posset, doctrina omnibus humani ingenij viribus validissimè obsistens, quam proinde stultitiam Dei Apostolus vocat, nisi diuina quædam, atque ineluctabilis euicisset authoritas, contestante Deo signis, & prodigijs, & varijs charismatibus? Quod etiam Paulus Apostolus sæpè commendat. Sermo meus, inquit, & prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis, vt fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei, & alio in loco, Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secundùm spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi Domini nostri, per quem accepimus gratiam & apostolatum ad obediendum fidei in omnibus gentibus. Ita religio Christiana, vbi humana præsidia prorsus aberant, diuinis est fundata miraculis. At nostrorum temporum longè alia ratio est. Nã & ij, quibus fides annuntiatur, omnibus rebus inferiores sunt, ratione, cultu, authoritate: & ij, qui annuntiant antiquitate religionis suæ, multitudine suorum, ingenio, elegantia, cæterisque copijs ad persuadendum superiores sunt, & abundant. Neque barbarorum ingenia ea sunt, quæ fidei difficultatibus terreantur, cùm à maioribus suis obseruent ipsi longè incredibiliora. Ac reuera si

1.Cor.1.

Heb.2.

1.Cor.2.

Rom.1.

Christus

Christus annuntietur, vt opus est, obsequentes, & ad credendum faciles sese exhibent. Denique quid magnorum signorum confirmatione opus est, vbi potius desideratur acutior intelligentia, quæ altitudinem doctrinæ nostræ aliqua curiositate disquireret? Vnum illud his gentibus huic nouo orbi potentissimum, & ad Fidem efficacissimum ac pene singulare miraculum necessariũ est, mores cum Fide congruentes Hoc & abundè sufficit, & omnibus concessum est, modò velint. In hoc argumento explicando de signorum raritate, mirificè versatur S. Ioannes Chrysostomus in epistola priori ad Corinthios tractans illa verba Apostoli, vt Fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Ac primum quidem monstrat signa Euangelicæ prædicationis initio patrata Fidem non illi solùm sæculo, sed & futuris peperisse. Si enim illa tunc peracta creduntur, certum est, doctrinam, cui confirmandæ adhibebantur, diuinitus, esse profectam & inspiratam, sin autem historiæ, ac veritati signorum minus gentilis credat, at longè omnibus signis maius est, homines paucos, ignobiles, illiteratos, omnibus mortalibus exosos toti orbi persuasisse Religionem adeò intellectu arduam, & omnibus affectibus oppositam, qua neque ratione firmarent, neq; potentia defenderent, neq; visibili aliquo præmio persuaderent. Non ergo Fides iam satis fundata miraculis, nouis indiget cõfirmari, quin potius vtilius esse asserit signis nũc carere, quoniam maioris meriti sit. Postremò id, ꝙ de vitæ integritate ad fidem conciliandam Euangelio admonui, adeò confirmat, vt dicat, Quòd etsi in præsentia signa viderẽtur, quis tamen persuaderet? quis

1. Corin. 2.

Chryso hom. 6. in 1. ad Corinth.

ret? quis externorum aures nobis accommoda-
ret, cùm tantopere increbrescat malitia? Etenim
probata Christianorum vita maiorem apud mul-
tos authoritatem sibi vendicabit, quàm signa. Si
quidem hæc apud impudentes, & malos homi-
nes malam concitant opinionem. Vita autem pu-
ra, etiam ipsum Diaboli os maiorem in modum
obstruere poterit. Hæc ille. Quibus ego addide-
rim inter Apostolica signa ad subiugandum or-
bem in obsequium Christi hoc maximum exti-
tisse. Signa, inquit Paulus, Apostolatus nostri fa-
cta sunt super vos: in omni patientia, in signis, &
prodigijs, & virtutibus. Vide obsecro te quid lo-
quatur, vbi inter signa Apostolatus primũ locum
tribuit Patientiæ, secundum miraculis, & prodi-
gijs. Atque ad Thessalonicenses, Ipsi scitis fratres
introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit,
sed ante passi, & contumelijs affecti, & cætera, v-
bi qualis fuerit vita, qui mores, quàm ab auari-
tia, ab adulatione, à fastu omni remoti, id verò
pro certo, & insuperabili veritatis annunciatæ
testimonio profert. Sit vita pura, & innocens, in
Christi prædicatore: & hęc signorum omnium
vim obtinebit.

2. Cor. 12.

1. Thess. 2.

Quod etiam exiguo merito Prædicatorum, signo-rum parcitas aliqua ex parte attribuenda sit.

CAPVT X.

QVod si quis præter allatã rationem, amplius adhuc requirat, accipiat etiam alteram. Miracula quidem etiam per homines à charitate Dei alienos effici posse, notior res est, quàm vt longa probatione indigeat. Habes Paulum di-

centem,

centem, ſi habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil ſum. Habes ipſum Dominum perſpicuè docentem: Multi dicent mihi in illa die, Nonne in nomine tuo prophetauimus, & virtutes multas fecimus? quibus ipſe reſpondebit. Amen dico vobis, neſcio vos: Diſcedite à me operarij iniquitatis. Quo in loco Baſilius Magnus, & autor de Eccleſiaſticis dogmatibus seriò monet vitæ potius fidendum eſſe quàm ſignis, quod his interdum etiam peccatores abundent. Nam & ille in Euangelio dæmones expellebat, qui Chriſtum non ſequebatur. Hæc quanquam ita ſe habent, tamen non dubium eſt, quin frequentiſſimum ſit, & veluti lege fixum, vt quo quis fide & ſanctitate magis eminuerit, eo aptius inſtrumentum ſit, per quod Spiritus ſanctus tam præclara opera perpetret. Vix enim inter multos vnus occurret, qui vera ſignorum gloria claruerit, qui non idem egregia fide opus Domini operatus ſit. Cùm enim Apoſtoli etiam ſemicinctia ac ſudaria magna in oppreſſis peragerent, Scæuæ cuiuſdam filij viribus majora conantes, etiamſi Chriſtum inuocarent, & Paulum commemorarent, tamen iuſtè audierunt ſibi à malignis ſpiritibus reſponderi; Ieſum nouimus, & Paulum ſcimus: vos verò qui eſtis? Quo facto nos admonitos ſcriptura voluit, etiamſi Chriſti nomen ad profligandas hoſtes ex corporibus humanis ſatis potens eſſet, ſed tamen malorum meritis impediri ſæpe rem tantam. Quid ergo mirum, ſi rara illa & admiranda teſtimonia aufugerint, ſi ſigna noſtra, vt eſt in Pſalmo, non videamus, neque ſit propheta in terra, vbi Fides exigua eſt, vbi charitas refrigeſcit,

1. Cor. 13.

Aug. li. 83. q. q. 79 fusè.

Luc. 9.

Act. 19.

Pſal 73.

rarusque omnino est, qui parem animi cum corpore curam gerat, & celebretur ille pro sancto, qui paulo studiosius puerilis carnis illecebras, & sæculi vanitates ab se abdicarit? Equidem non dubito si illa priorum prisca fides, si pietas, spiritusque feruor ille rediret, quin prisca etiam opera spectaturi essemus. Conuertamus oculos in nostri sæculi hominem B. Magistrum Franciscum, virum Apostolicæ vitæ, cuius tot, & tam magna signa referuntur per plurimos, eosq; idoneos testes, vt vix de alio exceptis Apostolis plura, aut maiora legantur. Quid M. Gaspar, alijque socij non pauci in India Orientali, quantam diuinæ magnificentiæ laudem nouis conuertendis populis operibus admirabilibus pepererunt? Quod in alijs sacrorum Ordinum viris perspectum etiam est, & in nostra quoque Occidentali India non omnino inusitatum. Verè humilibus dat gratiam Deus. Atq; vt eos canales infundendo liquori sapiens artifex eligit, qui neque comminuti, neque vitiati aliqua ex parte sint, ne humorem infusum, vel non transmittant quò oportet, vel propria affectione corrumpant: ita profectò Spiritus sanctus ad suã potentiam, & gloriam declarandam, eius puritatis viros, atq; humilitatis assumit, qui nihil sibi sumentes, totum Deo, cuius est omne donum perfectum, & saluti proximorũ syncerè refundant. Quod quia magnum, & rarum est, ita scilicet, Deo esse fidelem, vt neq; in magno, neq; in paruo Dei gloriam sibi quis suffuretur, iccirco rara etiam sunt talia dona. Si enim in iniquo mammona infideles estis, ait veritas, quod vestrum est, quis credet vobis? Hoc profundè significans, quod qui etiam de pueri-

Iac. 4.
1. Pet. 5.
Luc. 16.

puerilibus, & sæcularibus superbimus, de opibus, de genere, de elegantia, quod vocat iniquum mammona, & alienum, quia verè, neque nostrum est, neque iusto dignum, quomodo non magis intumescemus, si spiritus dona illa magna, & præclara nostræ fidei committantur? Atq; has ego duas præcipuas esse causas reputare soleo in raritate signorum: & alteram diuinæ esse iustitiæ, alteram sapientiæ, quibus suprema illa, & inexhausta potentia quodammodo cohibetur, atque libratur, ne se secundùm diuitias suas effundat. In omnibus verò bonitatem superexcedētem considerare licet, quæ etiam hoc ipsum quod minus præstare, atque indulgere videtur, ad hominum certam salutem accommodat, atq; conuertit. Ipsi gloria in sæcula, Amen.

De Prædicatione inter eos qui Fidē iam receperunt.
CAP. XI.

IGitur morem illum Apostolicum Euangelizandi vbi nominatus Christus non est, vt omnium beatissimum, vbicumq; licet, retinendum esse, vbi id verò minus conceditur propter malitiam, vel regionum, vel hominū, saltem suspirandū, & quoad eius fieri potest, imitandum, satis, vt reor, monstratū est. Sequitur vt de eo prędicandi genere differamus, in quo auditores iam vtcumq; Christianos offendimus, & legibus nostris subiectos. Id quod est modò vsitatius, propterea quòd non tam nouis regionibus inuestigādis, quàm olim repertis excolendis, magis inuigilare hominum studia cœpêre. Qua in re duo præcipienda videntur. Vnum, vt Principum ciuili iurisdictioni minimè resistatur. Alterū vt in

Ecclesiastica cura religiosè, & magno animo perseueretur. Nihil perinde instructioni, & saluti Indorum nocere compertum est, atque peruersam quandam, & malignam potestatum temporalis, & spiritualis concertationem, aut imminutionem, aut quoquomodo offensionem. Atque vt de cæteris modo magistratibus sæcularibus taceamus, certè grauiter errant quidam specie fortasse pietatis, ius regium, & administrationem vocantes in dubium, quærentes interdum, quo titulo, & iure Hispani dominētur Indis? Num hæreditario iure ad nos deuoluti sint, an bello iusto subiecti? Quæ sanè disputatio eò pertinet, vt administrationis Indicæ, vel tollatur, vel certè debilitetur autoritas, quo semel si grad⁹ fiat, quāta sit futura pernicies, quæ perturbatio rerū omnium consequatur, dici vix potest. Neq; verò id ego modò suscipiam, vt bella, bellorūq; gestorum rationes defendam, atq; omnes illos superiorum temporum turbines. Illud religiosè & vtiliter moneo non oportere in hac causa amplius disceptare, sed veluti præscriptum iam sit, optima fide agere debere Christi seruum. Neq; alia subtilior petenda est causæ euictio, quàm quòd, vt demus quàm maximè peccatum esse in vsurpatione dominatus Indici, tamen neque restitui iam potest (cui enim, aut quibus modis?) neque si maximè posset, Fidei Christianæ semel susceptæ euidens iniuria, & periculum, id illo modo pateretur. Nam etsi infideles ad Fidem profitendam cogi violenter ab alienis præsertim principibus, disciplina Christiana grauissimè detestatur, & prohibet: eadem tamē ipsa religionem semel, siue iure, siue iniuria susceptam, nullo modo de-

dò deferendam esse,& desertores coërcendos esse seuerè decernit. Qua de re extant Patrum antiqua decreta in Concilio Toletano, Oportet, inquiunt, vt Fidem etiam, quam vi, vel necessitate susceperunt, tenere cogantur, ne nomen Domini blasphemetur, & Fides, quam susceperunt, cōtemptibilis habeatur. Plus enim habet iuris, vt Augustinus censet, quod in eis Dominicus character agnoscitur. Adde, quod subditorum non est ista examinare, sed honorem potius omnem deferre principibus. Certè Cæsarum dominatus in orbem inuectus, si quis exactius discutiat, maxima ex parte tyrannicus fuit, neq; tamen Paulus, & Petrus eorum potentiæ resistendum docuerunt, quin potius honorem, obediētiam ac tributa reddenda diligenter præcipiunt, idq; non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ac licet alijs gentibus iure aliquo imperarent Romani, at in Iudæos iniuriosè profectò irruerant: tamen Christus Dominus, neq; censū, neque tributa reprehendit, sed soluit ipse quoq; libertate sua non vtens, cùm esset filius summi Regis. Et cùm multa in Herode Ioannes Baptista acriter obiurgaret, potentiam tamen nunquā increpuit, imò verò milites stipendia Romana, qualis est in Actis Apostolorum, ille Centurio, rectè mereri sanxit. Deniq; & magnarum opum & Regnorum maximè iura, cùm sæpe per iniuriam introducta sint, tamen videmus in sacris literis principibus sua imperia constare, & subditos obedientiam doceri. Igitur siue iniuria vsurpatus sit dominatus Indicus, siue quod magis existimandum, & prędicandum est, quantum attinet ad Regum administrationem, iure & ordine, ne-

Conc. Tol. 4. c. 55 d. 45. De Iudæ.

Epis. 50. ad Bonifa.

Rom. 13. Tit. 3. 1. Pet. 2.

Matt. 22. Matt. 17.

Luc. 3.

Act. 10.

ne, nequaquam expedit Indorum administrati-nem, quæ illis vtilissima est ad salutem æternam Christianis principibus derogare. Hoc sibi cùm persuaserit Euangelicus operarius, poterit sine vlla offensione, & scrupulo in hanc latissimam segetem falcem mittere: & tam de salute Indorum, quàm illos administrantium in Christo cogitare, atq; operam suam omnem impendere fideliter, ingressurus sine dubio vastissimam quandam syluam, multis quidem asperitatib⁹ horribilem, sed tamen fertilitati Euangelicæ commodissimam, modò zelus Dei vigeat, & tolerantia non desit cum fiducia coniuncta. Et quoniam, quod ad caput alterum attinet de Ecclesiastica, & religiosa disciplina cōseruāda tam in nostrates, quàm in ipsos Indos, vbi iam Fides Christi suscepta est, prolixiorem orationem desiderat, tractāda res est vberius cōsequētibus libris. Modò illud maneat, vt in militari disciplina res habet, non rectè prouinciā aliquam expugnari, & in ditionem redigi, nisi deducta colonia, & præsidio imposito, gradus figatur, ita profectò in horum infidelium conuersione, nihil sperandum esse lucri, nisi obfirmato animo, ijs corripiēdis, instruendis, atque ad perfectum vsque promouendis consilia, curæ, conatusque omnes admoueantur. Neque enim repente quicquam legitima incrementa suscipit.

De expeditionibus necessarijs ad prædicandum barbaris Euangelium.

CAPVT XII.

QVoniam constat antiquo, & Apostolico more non posse plerosque infideles obiri, & debel-

debellari barbaros prius, vt mox domiti religionem Christianam recipiant, multis, & magnis rationibus peruersum esse monstrauimus, non exiguæ occurrere videntur angustiæ, quonã modo, & via verbũ Dei ad nouas nationes perueniri queat. Sed quia omnibus gentibus prædicari Euangelium oportet secundùm Saluatoris præceptum, & prædictionem, & nulla est hominum portio, quam incurabilẽ reliquerit summus cõditor, colligitur, nouo aliquo Euangelizandi genere vtendum esse, nouo quoq; hominũ generi accõmodato. Vt enim barbari, veluti mixta humana & ferina natura constant, vt moribus non tam homines, quàm hominum mõstra videãtur, sic quæ cum illis instituenda est cõsuetudo, partim humana & liberalis, partim subhorrida, & ferox sit, necesse est, vsq; dũ natiua illa sua ferita te deposita, paulatim mãsuescere incipiãt, & ad disciplinam humanitatemq; traduci. Nõ igitur negligẽda est accuratior de expeditionibus tractatio, quibus, vel incognitæ nationes explorantur, vel iam exploratæ adeuntur, idq; sæpius nauigatione prolixa, interdum terrestri itinere. Quo in vtroq; genere in hoc Occidentali orbe, atq; Oceano Antarctico nouæ quotidie gentes, & huc vsque inauditæ occurrũt, quarũ salus nullo modo contemni potest. Simul ergo proficisci oportet viros militares, necessaria humanæ vitę præsidia in tam longa, tamq; periculosa peregrinatione ferẽtes, simul vitæ æternæ præcones, castris Christi militãtes, vt diabolica tyrãnide captas animas Deo expugnent. Id ita cõiuncto officio oportere fieri, non solũ ratio docuit, verùm ipsa iam longo vsu comparata experiẽtia. Quare si

re si qua spes est salutis barbarorum, in his certè expeditionibus posita est. De quib⁹ primũ quod ad militiæ leges spectat secũdum omnium supremam Dei legem, dicendum erit: deinde quod ad prædicationem conuersionemq; gentium pertinere arbitrabitur. Prius enim quod animale est, deinde quod spirituale. Tria igitur quæri posse videntur, Primum quo iure, quave ratione nouæ expeditiones in barbarorum terras suscipiantur: tum quid in ijs fas sit agere nostris: postremò quibus iniurijs lacessiti Christiani possint sibi barbaros subijcere, vel bello vel vi.

1. Cor. 15.

Quo iure Christiani expeditiones facere possint in regna barbarorum.

CAPVT XIII.

Regna igitur barbarorũ quo iure Christiani adierint, adireve possint, si quis ex me quærat, facile responsurus sum, nõ alio opus esse quàm ipso communi naturæ, quod homines sint. Peregrinari cuiuis quocumq; fas est: nefas verò hospitem pacatum, neque lædentem, neq; suspectum cõmuni solo excludere. Quamobrem leges illæ Chinensium, quę capitis supplicium in hospites iniussu Regis venientes statuunt, iniquæ profectò sunt, & ab omni humanitate alienæ. Nam vt nihil aliud, certè innatus amor noua discendi, atque experiendi, ius cuique facit, vt remotissima quæq;, si libeat, oculis, atq; animo lustret, quod ad rerum humanarũ, atque etiam physicarum prudentiam non parum conferre censuit Poeta, qui sagacissimi viri laudes exordiens, Qui mores hominũ, inquit, multorũ vidit, & vrbes. Itaq; hostibus tanquã pœna dignis

Homerus initio Odissea, vt vertit Horatius.

adi-

aditum ad nos præcludimus, cæteris non itē, nisi meritò in suspicionem veniant. Iam verò mercaturæ artis hoc proprium est, vt quæ apud suos abundant, deferant ad externos, & quibus vicissim illi circunfluunt, reportent suis. Ita enim communis nostri generis author mortales omnes inter se sociandos, & quadam communione in officio retinendos existimauit, si sibi essent vicissim opportuni, & commodi. Atq; vt in hominum ingenijs alios alia curare cernimus, vt hic calceos paret, ille contra domum ædificet, ita ipsas orbis terrarum regiones suo quoq; quodam fœdere coniunxit, dum rerum aliarum alijs atque alijs feracitatem attribuit, nec fœlicitatis humanæ esse censuit, quod ille cecinit,

Omnis feret omnia tellus. *Virgil.*

Auri atque argenti haud scio an ditior vlla regio possit concurrere hoc ipso Piru, aliarum pene omnium rerum olim summopere indigente. Alibi metalla, alibi gemmæ abundant, alibi ligna, piper, herbæ medicinales, lana, serica, artificia, & id genus sexcenta. Qui ergo commoditates suas, nauigantes aut peregrinantes apud exteros quærunt, illis vicissim vtiles futuri, operæ pretium facere quis non videat? At in istis, dicet aliquis, cupiditas potius regnat, & immoderata rapacitas, sicut & in illis alijs perniciosa sæpe curiositas aut ostentatio potius, quàm vtile aliquid discendi communicandiuè studium. Neque humanitatis est officium, sed auaritiæ sitis, qua feruntur. Quis hoc neget? At modò non quid vitiositas hominum habeat, sed quid ipsa communis vtilitas concedat, expendimus. Licet ergo, licet sine vlla dubitatione barbarorum fines penetrare,

idq; si renuant nulla vel accepta vel meritò expectata iniuria, iniqui sunt. Verùm his sepositis rationibus, quas habet ipsa natura communes, est omninò singularis quædam causa Christianis, & ab ipso omnium conditore ius conditum, vt quæ à Deo didicerunt, doceant ipsi cæteros mortales, quorum salutem optare & quærere debent. Qui ergo dixit, Ite in mundum vniuersum, & prædicate Euangelium omni creaturæ, is certè aditum liberum quocumque terrarum aperuit, quem qui nobis præcludere velint, & summi Dei præcones ac legatos inauditos à se relegant, non solùm contra salutem suam facere putandi sunt, verùm etiam insignem Christianæ Reipub. contumeliam irrogare. Quod si barbari prædicatione Euangelica commonendi excitandique sunt, neque id fieri vnius, & alterius sacerdotis peregrinatione permittit, vel ipsorum ingenium ferox, vel regionum immensa distantia, necessario præsidio destituta, perspicuum est complurium hominum cætu, & rerum opportunarum apparatu opus esse: quæ sanè duo in Expeditionis ratione continentur. Nouas ergo siue Expeditiones, siue profectiones, siue alio melius vocabulo appelles, ad Indorum terras, coniuctúmque explorandum, esse æquitatis, & officij plenas, si genus ipsum per se spectetur, satis ex his persuasum puto. Aristoteles quidem in Politicis suis, Peregrinis non admodum fauere videtur: Seditiones, inquit, concitat peregrinitas, donec in eandem simul conspirationem deuenerit. Quapropter quicumq; adhuc inquilinos susceperunt, vel aduenas, omnes ferè seditionibus iactati sunt, cuius documenti exempla plurima accumulat.

Marc.16.

Aristot. 5. Pol cap.3.

cumulat. Cæterùm & si rectè ac perfectè institutis ciuitatibus peregrinorũ turba meritò suspecta esse debeat, ac proinde purgatio aliqua iusta sit, tamen barbarorũ alia longè ratio est, qui vel ob hoc ipsum externis indigent, vt eorum Respub. rectè constituatur, imò verò vt possint eo nomine dignam habere Remp. quippe cùm ferarum magis ritu vitam agant, quos ad societatẽ legesque naturæ accommodatas attrahere, & reluctantes quodammodo compellere, seclusa tamen seruitute, & cæde, potius officio assignandum est. Quod vsque adeò certum habuit Philosophus, vt barbaros homines parere nolentes, bello etiam domare, iustum natura decernat, quod nos ita temperamus, vt capi quidem, aut cædi, aut profligari barbaros nequaquam sinamus, propterea quòd naturalem seruitutem nullam agnoscimus, sed tamen melioribus, & sapientioribus pro sua salute docendos ac regendos, non illiberaliter committamus.

Aristot. 1 Pol. c. 5.

Quid in terris barbarorum Christianis liceat.

CAP. XIIII.

VNDE fit consequens ea omnia, quæ huic fini honestè præscripto necessaria sunt, ipsa lege naturæ, & Christi, nostris apud illos licere, imò verò etiam expedire, modò id quod vbique quidem, sed in hac maximè causa seruandum est, modus adhibeatur: Vt ne quid nimis. Quoniam ergo natura barbarorum est maximè inconstans, atque infida, opus est, vt qui apud illos versantur, securitati suæ consulant, & neque nocere cupiant, neque tamen se frustra lædi permit-

permittant. Quare quæ defenſionis ſunt propria & tutelę, ea nemo culpare debet, ſi Chriſtiani ſatagant. In quo genere ſunt portus naualibus ſtationibus occupati, arces erectæ, ac munitæ, præſidia militaria cætera, quo cõfugere violati queant, & barbaros quantum ſatis erit, terrore ipſo, in officio continere. Hoc à Luſitanis factitatum in pleriſque Orientis maritimis vrbibus, non ſine egregia ipſorum gloria, & magna Chriſtianæ Reipub. commoditate, nemo eſt, qui nõ laudet. Quod ſi moroſior quiſquam id interpretatur iniuriam, propterea quod in ſuo regno munitiones, & præſidia extrui ab externis, quiuis noſtrorum principum grauiter indignaretur, & quantis poſſet viribus obſiſteret, intelligatis oportet, barbarorum ingenium eiuſmodi eſſe, vt nullam patiatur iniuriam, ſi contra ipſorum iniurias ſe quiſquã muniat, quod in noſtris humanè & pro dignitate ſeſe gerentibus ſecus habet: qui enim inter ſuos non niſi armatus incederet, iniurius eſſet, idem ſi inter externos, & meritò ſuſpectos armatur, cautus & prouidus potius dicetur. Adde quod ipſorum barbarorum intereſt, vt noſtri cum illis conſuetudinem habeant, quã fieri poſſit, tutiſſimam, & diuturnam, vt religionis veræ, ac ſalutis ſuæ, documenta percipiant. Atque hæc quidem militaris apparatus, & diſciplinæ cauſa eſt, quam dixi. Iam quod ad commutationes rerum pertinet, & mercimonia, nihil eſt quod hoc loco peculiariter pręcipiendum ſit, præterquam vt pretia rerum iudicio boni viri atque prudentis conſtituantur. Qua in re non mediocrem habet quæſtionẽ, vtrum quanti barbari merces noſtras æſtimant, tanti tranſigi poſ-

ſint.

ſint. Nam bracteolas, & calculos, & gladiolos, & ſiſtra, & vitrea, & id genus nugas ac ſcrupea, tanto in pretio apud iſtos haberi compertum eſt, vt auri, aut argenti non paruam vim, interdum eximios etiam ſmaragdos cum his cõmutare perlibenter ament. Verùm iſta diſcutere enucleatè, non huius negotij eſt. Illud exploratum teneamus, omne genus mercimonij cum iſtis exercere licere, pretium verò neque lege, neque certa ratione conſtare, ſed iudicio ſapientis, qui perſpiciat quantum abundent ijs, quæ ipſi reddunt, & quanti faciant, vel ad vitæ præſidia, vel ad ornatum quendam ipſis charum ea, quæ accipiant à noſtris, & quanta horum copia inopiauè ſit: vt omnibus probè perſpectis atque libratis quæ rerum æſtimatio iuſta cenſenda ſit, ſtatuere poſſit. De agris verò colendis, & fructibus faciendis, dummodo fundi ijs neceſſarij aut culti non occupentur, non dubium eſt quin beneficij etiam loco ponendum ſit, ſi deſertos & infœcundos agros noſtri exerceant, & ſementem faciant, atq; Europæ frugibus aſſuefaciant. Idem in gregibus alendis iudicium eſt, vbi paſcua vberrima nullis vſibus vacant, quod plerique barbarorum armenti, ac pecoris negligentes ſint, venationibus delectentur. Denique quicquid vtilitatis noſtris ex illorum ſolo accedere poteſt, ſine vllo eorum detrimento, imò cum non exiguo emolumento, id iure naturæ conceſſum eſſe dubitare non poſſumus. Quamobrem quod ad auri & argẽti fodinas exercendas ſpectat, quod præcipuè noſtrates curant, pro conceſſo reputandum eſt, quicquid barbari pro neglecto habent. Ita metalla fodienda ſuſcipere, aut auri grana ex fluuiorum obicibus co-

bus cogere, aut argenti fundendi industriam sequi, aut gemmas ex fundo expiscari, aut pretiosos vniones eruere, aut quicquid denique rarum est, & indigenis, vel ignotum, vel despectum, nõ est contra æquitatem, si harum rerum studiosi sua diligentia & industria persequantur. Sed obseruandum tamen, vt neque iam ab incolis occupata, & habita in pretio, iniuriosè dolo, aut vi præripiantur, neque ipsimet nostris ad nostras non ipsorum commoditates seruire cogantur: quod vtrumque periculi plenum est.

Quando liceat barbaris infidelibus bellum inferre.

CAPVT XV.

QVod si barbari, vt sæpe solent, nullis iniurijs læsi, sed humanè ac beneficè affecti, nostros lædere pergant, aut fide violata cædem meditentur, præsidia aggrediantur euertere, agros populentur, fruges corrumpant, naues iniecto igne cremare studeant, dolo alimenta surripiant, aut denegent, cæterasq; iniurias adoriantur, non solùm nostris sese defendere, ac tueri licebit, verùm etiam damna illata reparare, & acceptam contumeliam vlcisci, ac si res exigat, seriò agere, & bello prosequi rem. Nam belli eam iustam definiuimus causam, vbi iniuria lacessitus princeps arma induit. Verùm illud summoperè aduertendum, non eodem modo barbarorum iniurias ac cæterorum hominum persequi oportere. Cùm enim sint imbecilli, ac puerili ingenio Indi, magis puerorum ac fœminarum, vel potius pecudum more tractandi sunt, vt non tam eos seriò vlcisci velis, quàm necessariò castigare;

ſtigare, & terrere, neque tam gladius in iſtos acuendus eſt, quàm intentandum flagellum, vt vel ita mulctati diſcant timere & parere. Non enim ad illa ſęua ſtatim veniendum eſt, ad ædes incendio conflagrantes, viros ferro trucidandos, ſeruitutem perpetuam, & reliquas bellorum calamitates. Sed quatenus progrediendum ſit, & vbi ſiſtendum, Ducis Chriſtiani charitas cum ſalutari prudentia coniuncta, & melius dictabit, & plenius, modò meminerit ſe Chriſti religionem profiteri, & verbo & exemplo debere, vt non tam ſuas curet, vel incommoditates, vel iniurias quàm vt pretioſa animarum lucra Domino acquirat.

De officio prædicatoris Euangelici erga ſocios itineris.

CAPVT XVI.

HIs ita explicatis, iã quod ſit Euangelici prædicatoris officium in nouarum vocatione gentium, intuẽdum eſt. Atq; illud in primis præcipiendum, ne quoniam nouo modo & immutata ratione Chriſtum barbaris annunciaturus ſit, ſeptus militari præſidio & multiplici apparatu, idcircò ſe Apoſtolico officio minus fungi arbitretur, animumq; demittat, quaſi Euangelium non euangelicè annuntiet: Oportet Dei ſeruum diuinæ per omnia voluntati promptiſſimè ſubdi, ac ſe æterna illius ſapiẽtia regi, generosè permittere. Non omnium eadem tempora, ſed cuncta fecit Deus bona in tempore ſuo. Nouo generi hominum, nouam Euangelizandi rationem non ingratè ſuſcipiet, quiſquis non ſuam, ſed Dei gloriam meditatur. Sæpe aurea illa & depicta an-

Eccle. 3.

cta ante oculos antiquitatis laus, si ad nos referatur, nihil aliud, quàm vmbram quandam & fictum & nominis appetentiam immoderatam sapit. Etenim quid magis Apostolicum quàm vbique, & in omnibus institutum esse, vt sciat Dei seruus, in quibus est, sufficiens esse, & abundare & penuriam pati. Aliquando Christi discipuli sine sacculo, sine duplici tunica Euangelizant, aliquando verò etiam penulam postulant, & solicitè præmitti iubentur, vt nequid illis desit. Quod si militum & sæcularium profana turba mouet Christi seruum, meminerit Paulum apud Iuliū nauigantem cum cohorte Italica, eaque superstitionis Gentilicæ; eundem doctorem Gentium recolat Romam caput mundi primùm ad se ingredientem spectasse vinctum, & militari custodia circundatum. Quis verò ita crederet? Maximi prædicatoris in maximam vrbem ingressum quàm alienum, quàm incommodum putes, si humanas rationes consulas? at si diuinas, Quæ circa me sunt, inquit, magis ad profectum venerunt Euangelij. Verbum enim Dei non est ligatum. Quamobrem gloriosè prorsus nos hortatur strenuus militiæ cœlestis dux, Vt in omnibus exhibeamus nos sicut Dei ministros, non solùm in vigilijs, in ieiunijs, in castitate, in scientia, in lóganimitate, in suauitate, in Spiritu Sancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, quæ postea commemorat, verùm etiam in ijs, quæ prius admonenda putauit, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustijs, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus. Denique, in virtute Dei, per arma iustitiæ à dextris, & à sinistris, per gloriam, & ignobilitatem, per

Philip. 4. *Matth. 10.* *2. Tim. 4.* *Tit. 3.* *Actor. 27.* *Actor. 28.* *Philip 1.* *2. Tim. 2.* *2. Cor. 6.*

per infamiã, & bonam famam, vt ſeductores, & veraces, ſicut ignoti & cogniti, quaſi morientes, & ecce viuimus, vt caſtigati, & non mortificati, quaſi triſtes, ſemper autem gaudentes, ſicut egentes, multos autem locupletantes, tanquam nihil habentes, & omnia poſſidentes. His cœleſtis tubæ vocibus generosè animatus Chriſti miles, cũ ad rem induxerit animum, & ſe totum diuino arbitrio permiſerit, iam quid ſibi præſtandum ſit erga cæteros, animaduertat oportet. Atq; hic aduerſus ſocios itineris, vel maritimi, vel terreſtris, partes ſuas diligenter intelligat, vt eos quãtum fieri poſſit, in diſciplina Chriſtiana conſeruet, primùm beneuolentia in omnes, omnibus omnia factus, vt omnes Chriſto lucrifaciat, affabilis, ſuauis, ſermonem habens ſemper in gratia ſale conditum, vt ſciat quomodo vnicuiq; eum oporteat reſpondere, ac nihilominus tempus redimat, vt ſibi interdum vacet & Deo. Infirmitates aliorum portare, & non ſibi placere, & præoccupatum in aliquo delicto ſi ſpiritualis eſt, in ſpiritu lenitatis inſtruere, omnem hominem iuxta Apoſtolum, corripere, & docere, & conari, vt exhibeat perfectum in Chriſto Ieſu. Hoc vt efficiat, frequenter Verbum Dei proponet in ſpiritu, & virtute conterens petras. Neq; valdè locis aut temporibus impedietur. ſciens Paulum in litore oraſſe, & prædicaſſe in plateis, in tentorijs, in nauigio, omnem locum Dei verbo non incommodum iudicabit. Ad pœnitentiam maximè hortabitur omnes, confeſſiones indefeſsè excipiet, & ſcelerum, neq; multitudine, neq; magnitudine perterrebitur, ſciens Chriſti ſanguinem propitiationẽ eſſe pro peccatis totius mun-

1. Cor. 9. *Col 4.* *Epheſ 5.* *Rom. 15.* *Galat. 6.* *Coloſſ. 1.* *Hier. 23.* *Actor. 21.* *1. Ioan. 2.*

di. In summa duo magnoperè prouidere debet, vnum, vt saluti suorum consulat verbo, & re quantum licebit: alterum, idque præcipuè, vt infidelium ac neophytorum illis curam seriò ac sæpè commendet: ne nostrorum, vel iniurijs læsi, vel malefactis offensi Christianæ religionis nomen blasphement. Quid illis fas sit, quid nefas, tum quid deceat, & expediat, secundùm ea, quæ supra sunt disputata, docebit, atq; eos quamuis in militari classe, tamen Apostolorum quodammodo officio satisfacere debere admonebit. Denique sataget Christi seruus omnibus modis, vt Christiani Christo, si non militent, vt par est, ne saltem bellum implacabile indicant, facti laqueus (vt scriptum est) speculationi, & rete expansum in Thabor.

Osee 5.

Qualem se præstare debeat Christi seruus in conuersione infidelium.

CAPVT XVII.

CVm nostris cura erit, quam diximus. Cum infidelibus verò ad Christum conuertendis, cuius rei causa omnis iste labor susceptus est, omnes charitatis vires exeret operarius Domini, memor se opus Domini operari, repetens verò animo & altius expendens, Neminem venire ad Christum nisi quem Pater traxerit, Fidemq; Dei donum esse, & corda hominum in manu Domini, vt quò voluerit vertat, voluntatemque à Domino præparari, & multa talia, quibus Spiritus sanctus certissimos nos esse voluit, nullius esse industriæ, nullius diligentiæ nostræ vocationem gentium ad Euangeliũ, sed solius miserentis, & præuenientis Dei; ad orationes, & preces assiduas,

Ioan. 6.
Ephes. 2.
Prouerb. 21.

duas, atque feruentes totum se conferat, spem omnem in cœlesti gratia collocans, & diuinæ misericordiæ fores diutissimè pulsans. Et quamuis in omni negotio orationis præsidio fidendum sit, at in hac vna re nihil oratione magis necessarium, nihil omnino potentius: hæc vna impetrat gratiam, cui acceptam oportet referre Fidē. Apostoli quidem cùm cætera beneficentiæ officia ab se ablegassent, Nos, inquiunt, Orationi, & ministerio Verbi instantes erimus, adeò inter se duo illa cohærere intelligebant. Nunquam Petrus, & Ioannes, nunquam Paulus ante precem ad Deum fusam, de Christo ad populum verba fecerunt. Et rectè Dionysius monet antè omnem actum, Theologiæ præsertim, orationem præire oportere. Augustinus quoque cùm Ecclesiasticum Oratorem informat, initio sermonis se, & sua omnia, & fructum atque exitum orationis Deo committere ingenuè admonet: In cuius manus sumus, & nos, & sermones nostri. Ipse mediator Dei, & hominum Christus Iesus non ante ad prædicandum Apostolos mittit, quàm in oratione peruigil pernoctarit. Neque enim tam sermonis, & diligentiæ suæ fructum, quàm orationum expectare debet fidelis Dei minister. Neque suis tantùm sacrificijs, & precibus quamuis assiduis, quamuis feruentibus, contentus esse debebit, sed aliorum etiam Christi seruorum auxilia studiosissimè efflagitare, vt ex multarum personis facierum gratiæ agantur pro eo, & consensus fratrum super omni re, quam petierint, in nomine Christi, obtineat apud Patrem misericordiarum. Paulus tantorum apud Deum meritorum vir per omnes epistolas pro se orari

Actor. 6.

Dionys. de Diu. nom. c. 3

Aug. 4. lib. de Doctrin. Christ. c. 15.

Sap. 7.

Lucæ 6.

2. Cor. 1.

Matth. 18.

2. Thess. 3.

obnixè contendit, vt sermo Dei currat, & clari-
ficetur, vt liberetur ab importunis, & malis ho-
minibus, vt detur illi fiducia in apertione oris
sui, vt loquatur Dei verbum ita, vt oportet eum
loqui. Atque hæc, & alia huius generis cogitans
Christi seruus, maximam atque optimam mini-
sterij sui spem, in efficacibus & frequentibus, &
suis & suorum orationibus collocabit. Deinde
exẽplo suo, ac vitæ integritati, & innocentiæ se-
cundas partes attribuet, patiens, benignus, humi-
lis, beneficus, continens, mansuetus, super omnia
verò Christi, & fratrum charitate ardẽs. Sermo-
nes nostros minus fortasse barbari intelligent:
at virtutis officia, vbique & clarè loquuntur, &
perfectè intelliguntur, & potentissimè persua-
dent. Sed in hoc genere peculiariter fides, ac syn-
cera beneuolentia in barbaros ac veluti paterna
quædam prouidentia exhibenda est. Nihil æque
animorum fidem conciliat ac beneficentia: vt de
eo factis optimè mereri studeas, quem dictis tuis
audientem velis. Quamobrem prædicaturos A-
postolos iubet Christus infirmos curare, lepro-
sos mundare, dæmones eijcere, gratis accepta
gratis dare, quod expeditissima ad conciliandos
Euangelio homines via sit benignitatis ac bene-
ficentiæ. Sentiant infideles, sentiant catechume-
ni, sentiant neophiti patrem, & aduocatum: pro
ijs sæpè interpellet apud Ducem, & magistra-
tum, hos à militum iniurijs tueatur, horum ege-
stati consulat, vel propria mendicitate. Si quid
acerbius designandum erit in aliquem, huius ip-
se administer non sit. Thesaurizet potius filij
parens, ac non solùm sua, sed & se libenter im-
pendat, & super impendat pro animabus eo-
ru[m]

Ephes. 6.
Coloss. 4.
Lucæ 9.
2. Cor. 12.

rum, licet plus diligens minus ipse diligatur. Neque datum requirat, sed fructum. Dici non potest, quàm sit ad persuadendum efficax charitas, & viscera digna Apostolo. Vbi tamen (ne & hoc praetereamus) sic dilectionem impendere norit, vt sese tamen non improuidè committat alienis: ne, quod quibusdam contigit nostris, dum plus aequo indulget infidis, temeritatis suae poenas luat. Nihil mutabilius barbarorũ ingenio. Paulo Apostolo naufraganti exhibent non modicam humanitatem pyra accensa, eundem à vipera appetitum, homicidam reputant, mox nihil à bestia laesum, pronuntiant Deum. Huiusmodi barbarorum ingenium est. Qui heri habebaris pro amico summo, hodie indicta causa interire iuberis, quem paulò ante homicidam & extremo supplicio dignum ducebant, mox, si ita res tulerit, adorabunt pro Deo. Itaque prudens ac fidelis Dei seruus, & illis consulet quantum poterit, & sui nihilominus non erit negligens. Iam tertias partes in ministro Euangelij, Verbum Dei sibi vendicabit, qua vna in re vehementer, & indefessè laborandum erit. Primùm, vt sermonis aliqua copia sit, vel per interpretem fidum, vel per seipsum, si consequi potuerit. Quocirca non multa neque ardua, sed pauca eademque saepius repetendo elementa sermonum Dei tanquam pueros edocebit: & M. Francisci industriam sequens, sermone vernaculo atque ipsis familiari mysteria fidei praecipua & vitae Christianae regulas repetet: illorum fabulas ac nugas facilè confutabit: exemplis vtetur atque similibus, quàm fieri possit, ipsis accommodatis: interrogationibus vrgebit non insuauiter. Si deprehendat

Philip. 4.

Actor. 28.

hendat

hendat in quopiam ingenij aliquid atque iudicij, diſputationes non admodum Philoſophicas, ſed populares potius inſtituet. Signa adhibebit externa, & ceremonias cultumque omnem eccleſiaſticum plurimi faciet, vt vel hoc modo homines ſenſu obtuſos commodius inſtruat. Iam concionibus publicis ſtatis temporibus aget, iam priuatis colloquijs. Demulcere verbis, inuitare præmijs, minis terrere, perſuadere exemplis, ſed in Chriſti virtute, non in hominum ſapientia. Deus, pater miſericordiarum aderit ſeruo ſuo in omnibus, vt verbum Euangelij recipiatur, non vt verbum hominum, ſed ſicut eſt verè, vt verbum Dei. Sed quoniam cùm de ordine, & modo catechizandi agetur, latius iſta explicabuntur, ſatis ſit vel exiliter adumbraſſe Euangelici prædicatoris officium.

1. Theſſ. 2.

De tribus impedimentis, quæ conuerſioni gentium maximè obſtant.

CAPVT XVIII.

VErùm in conuerſione gentium ad fidem, hoſtis noſtri generis diabolus, cùm acerbiſſima torqueatur inuidia, quibus poteſt viribus atque artibus agit, ne opus Domini proſperetur. Itaque innumera impedimenta molitur, vt fructum ſementis diuinæ de cordibus audientium rapiat. Ad hæc paratum atque conſtantem oportet militem Chriſti ſtare, ne aſperitatibus offenſus, ab incepto pedem referre incipiat, tum verò vt contrarijs vndique perſpectis, remedia adhibere opportuna conetur. Oſtium fortaſſe erit a-

pertum

pertum & euidens, sedtamen aduersarij multi. Et quanquam sunt impedimenta verbi Dei plurima, tria tamen præcipua sunt: quorum vnum à nostris, alterum ab externis, tertium ab ipsismet, quibus Fides annuntiatur, proficiscitur. E nostris quidem, solent plurimum Indorum veram conuersionem retardare pessimi exempli mores. Vnus autem ædificans, & alter destruens, quid proficit eis nisi labor? Nullam re vera ego grauiorem difficultatem sentio in hac causa: propterea quòd cùm barbari religionis nostræ ignari sint, omnes nos similes ac veluti vnius coloris reputant. Ita crimen huius atque illius, in omnium redundat infamiam, & quod est grauius ipsum Christianum nomen apud infideles in odium venit. Huic malo quid potest afferri remedij, nisi vt nostrorum hominum licentia, quibus modis possit, frænetur, neq; vsque ad miseras infidelium animas sæuire sinatur? Deinde illud multum à B. Augustino commendatum in catechizandis rudibus documentum accuratè seruetur, vt admoneantur ij, qui Fidem suscipere parant, ne religionem nostram ex nostris hominibus metiantur, sed ex ipsius potius æquitate, & sanctitate. In nostris si quem viderint modestum & probum, eum secundùm legem, & Fidem sese gerere, quos verò arrogantes, auaros, obscænos, immites notarint, hos nobis quoq; odio esse persuadeant, ac iuxta legem nostram multo grauissimas suorum scelerum pœnas daturos. In omni genere hominum bonos esse & malos: neque Christum cogere quemquam vi, sed in futuro iusta vel præmia, vel supplicia cuiq; pro meritis reseruare. Ad hæc quantum licebit, vt à talium

1. Cor. 16.

Eccl. 34.

De catechi. rudibus. c. 25.

consuetudine & familiaritate abstineant, curandum, & boni viri frequentius barbaris objiciendi, & mutuo connectendi. Ad quæ omnia præsidis, siue ducis voluntas religiosè ac beneuolenter affecta, multum momenti afferet, vt cohibeat atque castiget nimiam suorum insolentiam. Verùm à suis quoque fidei candidati molestiam patiuntur non mediocrem, tum à Dominis, & proceribus, qui suos ad alienas leges trãsire grauiter ferunt, tum maximè à veneficis & præstigiatoribus, & idololatriæ magistris, qui auaritia & ambitione corrupti lucri & gloriæ iacturam facere se vident Christianæ religionis augmento. Hi vt quondam Iamnes & Mambre Moysi, Elymas Paulo & Barnabæ, obstinatè resistunt veritati. Quemadmodum in India Brachmanes, in Iapponia Bonzos, apud Noui regni incolas Piaches, in nostro Piru Humos cernimus. Et quidem Dominorum ac Principum suauiter, ac diligenter tentanda voluntas est, & expugnanda in Christo, & suorum obsequia, iuxta nostram legem promptiora futura, & gloriæ plurimum accessurum, cum his etiam crebrius & liberalius agendum. Multum quippè in vtramque partem horum studia promouent. Qua in re grauiter à nostris peccatum esse in Atabalipæ Ingarum principis nece, ipsi quoque eius successores conquerebantur, quod affirmarent, si regis voluntas delinita obtineretur, breui admodum futurum, vt vniuersum Ingarum imperium fidem libentissimè acciperet. Miro enim modo barbari omnes Regibus suis ac ducibus addicti sunt. Aduersus Magos acrius pugnandum erit: eorum fuci ac fraudes detegendæ, & tradu-

2. Timoth. 3.
Actor. 13.

traducenda insipientia, & ridenda deliramenta, & confutandæ versutiæ. Quod si resipiscere nullo modo velint, & facultas non desit, à cæteris separandi, & grauiter interdum mulctandi, modò plebem reliquam maior turbatio non sequatur. Sed his ambobus maius ac difficilius Fidei impedimentum ex ipsa inueterata consuetudine proficiscitur. Vbique sanè consuetudo magnas vires habet, sed in barbaris longè maximas, quippe vbi rationis est minimum, ibi consuetudo radices profundissimas agit. In omni natura motio eò diuturnior ac vehementior, quo magis est ad vnum determinata. Ita lapidem sursum ferri, impossibile: deinde bruta animantia dedocere, difficile: mox hominem parum mente vigentem à consuetis retrahere, graue. Proinde in hac vna palæstra omnes suos sudores, operas, conatus exercebit copiosè Christi discipulus. Proderit autem quàm plurimum, ritus, & signa, & omnem externum cultum diligenter curare. His quippè, & delectantur, & detinentur homines animales, donec paulatim aboleatur memoria, & gustus præteritorum. Quæ causa fuit Moysi, vt populum Aegyptijs ritibus assuetũ, multitudine sacrificiorum, & ceremoniarum distineret. Neque enim prius quod spirituale est, sed quod animale. Postea superstitionis antiquæ monumenta cautè, & gradatim extinguenda curabit, vt idola sua Guacas adorationesque omnes penitus dediscant, ac pro ijs pias alias, atque Christianas frequentent. Deinde teneriores animos puerorum nondum illa superstitione imbutos Christiana consuetudo, & disciplina suauiter occupet, & paternas nugas

1.Cor.15.

 ride-

ridere, ac contemnere iubeat, quod M. Franciſcus ſapienter faciebat. Præmijs, & laudibus paruulos inuitet, atque animet, maiores puerorum exemplo pudefaciat, & terreat. Poſtremò quod omnium eſt, & præcipuè conſiderandum, & diligentiſſimè obſeruandum, non facilè credet verbis, & quibuſuis ſignificationibus Barbarorum, etiam ſi Fidem tenere, & baptiſmum appetere ſe proclament. Cùm enim ſint leues corde, facilè credunt, non Fidem concipientes ex Deo, facilè quoque id retractant inconſtantes, & leues. Diu & multum tenendi, vt quid profiteantur, intelligant, vt veterem conſuetudinem idolorum deponāt, vt mores alios induant. Denique conſuetudinis peruerſæ venenum alterius conſuetudinis antidoto curandum eſt, vt verè Chriſtum induant, ac non partim in Chriſto, partim in Baal claudicantes, ſibi grauiorem acquirant damnationem, & ſancto nomini grauem faciant iniuriam. Non multitudine, ſed veritate, animarum lucra computanda ſunt. Ita & religio Chriſtiana pluris fiet, & qui illi dant nomina, gloriæ atque honori erunt.

Epilogus dictorum.
CAP. XIX.

QVONIAM verò de vniuerſa catechizandi ratione vberius in quarto libro dicetur, nihil præterea addendum arbitror, niſi vt ſummam eorum omnium, quæ diſſerui, ad hoc vnum conferam, vt per iniuriā fides nullo modo propaganda exiſtimetur, tum verò vt nouo generi hominum nouam Euangelizandi ratio-

rationem non fastidiat Christi seruus: & quantum per rerum & temporum opportunitates licebit institutum vetus atque Apostolicum conseruet: vbi minus id exactè fieri patitur conditio hominum, intelligat, neque de merito, neque de laude, neque verò de fructu aliquid sibi perire, si fideliter Dei gloriam quærens atque animarum salutem, labores suos, & curas omnes in Euangelij dilatandi studio ad finem vsque consumat.

FINIS SECVNDI LIBRI.

DE PROCVRANDA INDORVM SALVTE,

Liber tertius.

Non esse quæstiones omnes tractandas, ac deinceps de ciuili administratione differendum.

Caput primum.

SCio equidem, in ijs, quæ de iure belli, deque promulgandi barbaris Euangelij ratione hactenus disputata sunt, multa posse quæri, multa tractari, quæ à me parum explicata, vel etiam prætermissa videantur. Neque verò dubito quin studiosi ac literati nonnulli diligentiorem, atque vberiorem harum rerum, quæ sunt per se quidē grauissimæ, & premunt quotidie vehementer animos religiosos, tractationē desideraturi sint, quibus in re tanta communiter hæc, atque vniuersè dicta non faciunt satis, sed priuatas, ac familiares quæstiones suas minutè ac sigillatim solui mallent. Quibus profectò ita obsequi cupimus, vt quamuis peculiares de moribus sermones esse vtiliores peruideamus, tamen instituti nostri rationem de tota causa Indorum susceptam, varijs, implicatisque quæstionibus obscurandam, ac veluti extenuandam nō arbitremur. Etenim neque doctrinæ, neque experientiæ nostræ

Aristo. 1. Ethic.

ſtræ tantũ tribuimus, vt explorare liquidò omnia, ac certo definire poſſimus, quę præclariſſimis etiã ingeniјs negotiũ faceſſunt: neq; ſi id mediocriter præſtare poſſemus, ad propoſitum nobis finem accommodatum eſſet, quibus illud maximè animo eſt, ea afferre quæ & intelligãtur ab omnibus, & quantum fieri poterit, nemini non probentur. Nam in tanta ſylua, eaq; ita ſpinoſa, ac denſa, illud potius optandum eſſe videtur, vt via aliqua ad barbarorum ſalutẽ certa, ac tuta muniatur: omnes verò latebras exquirẽdi, omnia abſtruſa luſtrandi, omnia deniq; impedita, atq; implicata perpurgandi onus tantũ nemo nobis æquus imponet. Quamobrem & in ijs, quæ de rebus Indicis adminiſtrandis dicta ſunt hactenus, & in ijs, quæ deinceps plura dicentur, præcipuas quidem res, ac veluti capita, quantum Chriſti Ieſu dono licet, explicare, & confirmare ſatis putamus: tenuiora verò cętera, atq; illarum veluti radicum, vel fibras, vel germina, valde illa quidem alioqui neceſſaria, perſequi hoc loco minimè ſuſcipimus. Igitur Euãgelij ad barbaros profectione, & ingreſſu ſuperioribus libris declarato, quid illis pręſtandum ſit, qui diuinitus tacti verbo veritatis manus dant, & in ouile Chriſti intrare volunt, deinceps pertractandum reſtat. Hi verò tanquam in Chriſto geniti infantes multa cura, diligẽtiaq; egent, ac quemadmodum Regij pueri tum pædagogo regendi traduntur, tum magiſtro erudiendi; ita hi, & ciuilium magiſtratuum adminiſtratione ſolerti regẽdi sũt, vt in officio diſciplinaq; teneantur, & pręceptorum ſpiritualiũ, id eſt, ſacerdotum doctrina accuratè imbuendi. Itaque de

curæ

cura, & Politica, & Ecclesiastica saluti Indorum necessaria differendum est. Cùm verò id quod animale est, præire Apostolus definierit, tum verò sequi quod spirituale est, hanc partem ciuilis administrationis si ante persequamur, ex ordine certè faciemus. Qua verò ratione barbari omnes, qui Christi nomen profitentur, ad Principum Christianorum curam, ditionemque pertineant, antè exponendum est, quàm de ijs agatur, quæ vel Indorum populis illi præstare debent, vel ab ipsis vicissim percipere possunt.

1. Cor. 15.

Barbaros Fidem suscipientes ad curam, ditionemque Principum Christianorum pertinere.

CAPVT II.

PRINCIPIO nemo est, qui neget, modò catholicè sapiat, Euangelij promulgationem per totum terrarum orbem ad Romani summique Pontificis autoritatem pertinere. Is enim propriè est, cui in Petro ouile dominicum commissum est, cui grex omnis Christi traditus est, cuius proinde interest non solùm oues iam cõgregatas pascere, verũ etiam dispersas, ac dissipatas, quin potius nondum oues quærere, vt oues fiant, atque vt intra septa Euangelij cum reliquo grege pascantur, euocare: de quibus sanè Christus dixit, Alias se oues habere, quas oporteret adduci, vt fieret vnum ouile & vnus pastor. Hanc suam curam, & agnouerũt, & præstiterunt Romani Pontifices. Nam & Petrus Apostolus in Aegyptum Marcum misit, & Clemens Dionysium Areopagitam in Galliam, & Gre-

Ioan. 21.

Ioan. 10.

& Gregorius Augustinum sociosq; eius in Angliam, Gregorius item secundus Bonifacium in Germaniam, Hispaniam quoque, & Africam per sacerdotes à Romana sede destinatos Christum recepisse historiæ veteres tradunt, atque eiusmodi Euangelicis expeditionibus ad expugnandum Christoque subijciendum terrarum orbem factis per summos Reip. Christianæ imperatores, id est Apostolicæ sedis antistites, plena est omnis antiquitatis historia. Et nomen ipsũ Apostolicum valde consentit. Neque enim ob id solùm Apostolicam Romanam sedem vocari puto, quòd Apostolorum fuerit, nam fuit & Ephesina, & Hierosolymitana, & aliæ non paucæ; verùm etiam quia Apostolorum munus pro Christo legatione fungendi, & vsque ad terminos terræ, illius Fidem immobili firmitate testificandi propriè ac præcipuè in Romano Pontifice perseuerat. Hoc cùm ita sit, quis dubitat, quin sanctissimi Patres, cùm ipsis per se orbem obire non liceat, eam curam alijs demandare & possint, & debeant? neque vt eant solùm, sed vt destinent ipsi ac mittant, quos idoneos iudicarint. Id ergo negotij in noui orbis gentibus adeundis, & infinitis, & difficillimis Romani Pontifices Catholicis Hispaniarum Regibus detulêre, vt tanquam proprium, ac peculiare munus agnoscerét, & curarent. Cùm enim classibus vsque adeò crebris, & magnis, apparatu quoque & sumptu ingenti opus sit propter immensam Oceani nauigationem, & terrarum regiones plerumque incommodas, & egentes, non potuit vllo modo nisi Regiæ potentiæ res tãta committi. Cur verò Hispaniæ Regibus potius aut solis, si

modò

modò absit inuidia, nō est ab æquitate alienum, cùm & illorum auspicijs, atque ope primùm inuenta vtraque India sit, & nauigationi Oceani opportunissima Hispania sit. Denique primi illi eam prouinciam, & petiuerunt, & studiosè curarunt. Neque est cur de summorum Pont. voluntate conqueratur quispiam, si onus, vt re vera est, idque grauissimè premens, cogitetur. Eius modi prædicationem consequitur, vt qui ex infidelibus barbaris, Christianam Religionē profiteri velint, ad curam Principum Christianorum, tutelamq; pertineant. Id cùm literæ Alexandri Sexti copiosè doceant, quarum concessionem ad hunc modum rectè viri doctissimi intelligunt, non est, cur in hac causa diutius hæreamus. Neque enim posset aliter Fides in tot populis recens, & tenera permanere ac crescere, nisi Christianorum Principum patrocinio, fide, potentia aduersus inimicorū Christi defenderetur iniurias. Barbari natura efferati & insolētes, fœdera, atq; amicitias parum curare soliti, rationem facilè contemnentes, quonam modo frænari, tenerique possint, nisi nostrorū vim pertimescant? Qua ratione Christi character impressus in nouis Euangelij tyronibus non summo opprobrio sit, si semel baptizati Indi suorum scelere, & parricidio Fidem statim sint prodituri? Denique in tam remota orbis regione, & à cætera Christianitate seiuncta, in medio nationis prauæ & peruersæ, quid spei superesse potest, homines vt infirmi, iudicij inopes, moribus perditis, natura instabiles perseuerent, nisi nostrorum regum sinu foueantur, atq; vlnis infantium more gestentur? Cuius rei cùm aliæ pleræq; nationes, tum

tum maximè Aethiopicæ, Angolæ, & Manicongi testimonium abundè dant, in quibus lauacrũ Christi susceptum maiorum perfidia & temeritate ignominiosè fœdatum est, cursus Euangelij abruptus, saluti hominum aditus omnis occlusus; qui si vim nostrorum sentirent, non in religionem Iesu Christi tam perniciosè sæuirẽt. Rectissimè omnino sentiunt summi Theologi esse penes Ecclesiam integram, absolutamque potestatem Fidem ab hostium iniurijs, & contumelijs tuendi, eaque nisi grauiora exinde mala consequantur, aduersus consilia & vim pessimorum esse vtendum. Itaque si expedire censeat, potest sine vlla dubitatione Ecclesia infideles Reges, aut Dominos de Fidelium dominatu, & ditione deijcere, eamque ad Fidei defensionem committere Christianis. Ac ne noui aliquid afferre videamur, præter concordem, vt dixi, sententiam, vetus sanè est Apostoli Pauli præceptum, in causa matrimonij si infidelis coniux fideli, fraudi & impedimẽto esse cœperit, liberũ esse fidelem ab eiusmodi seruitute. Et certè constat arctius ac magis naturale vinculum esse cõiugij, quàm cuiusuis subiectionis, & seruitutis. Itaq; si periculo Fidei etiam dissoluto coniugali vinculo pro data sibi à Domino potestate, occurrendum putat Ecclesia, quid mirum est, si in eadem Fidei causa subditum, seruumuè Fidelem ab infidelis Domini seruitute liberet? Adde quod idem gentium Doctor causas, disceptationelq; Fidelium non vult ad ethnicos magistratus deferri, sed ipsos sibi legere, qui ius dicant, propterea quod Fidei iniuriam ab impijs pertimescebat. Quin etiam re ipsa Iudæos omnes ac

Th. 2.2.q. 10.ar.8 ibidem Caiet. Dur. 2.d. 44.q.3.ar. 2. Vict. Relect. de Indis. Sotus 4 dist. 5 q. vni ar. 10.

1. Cor 7. Inno. 3. ca. Quanto & c Gaudemus. de Diuortijs. Cõc. Tol. 4. ca 61 & 62. Refertur 28 q. 1. c. Iudæi & c. Sæpe malorum. 1 Cor. 6. Gelas. d. 54. c. Generalis. D. Gre.

Saracenos hominum Christianorum seruitijs iam pridem spoliauit Ecclesia, cùm primùm ex infidelibus seruis fieri illi Christiani liberi velint. Qua de re etiam legem Iustinianus Imperator tulit, vt siue Paganorum, siue Hæreticorum serui, siue Iudæorum, ad Christianam religionem transire velint, dominorum potestati eripiantur, nullo etiam dato pretio. Quo minus mirandum est, si tyrannide in recens effectos Christianos infideles Domini abutentes, omni in illos ditione ac iure, Ecclesiæ autoritate interposita, excidere possint. Quod si Euangelio prędicando, & propagando nullo modo obsistant, neq; suis impedimento sint, quominus Christo, qui vel dare volunt, fidem dent, vel quam semel dederunt, inuiolatam seruent, etiamsi ipsi alioqui in erroris sui cęcitate perstent, non ideirco suorum gubernatione spoliandi sunt: sed est nihilominus summus veluti Imperator ab Ecclesia constitutus Christianus Princeps, vt causam Fidei, ac Fidelium prouidentiam, quotiescunq; res postulet, diligēter agat. Quoniam verò rarissimum est ac penè impossibile, vt barbari Domini in suo regno auitam religionem contemni, euertiq;, ac leges plerasq; mutari non ægrè ferant, & quibus possint modis nouam religionem auertant, dæmonibus præsertim furentibus, ac multum apud suos ea de re tumultuantibus, commune ac veluti canonicum debet haberi, vt hoc tempore Indorum populi, quicumque Christum sequi destinarunt, sub nostrorum regum cura, atq; administratione sint. Ea tamen moderatione se nostri gerant oportet, si Christianam Remp. saluam esse volūt, & religionis dignitatē pro virili sua parte tueri,

eadem. d. c. Fraternitatem ex li. 5. Regist. c. 131. Et titul de Iudæis, & Saracenis. c. 1. & seq. & fin. Conc. Matiscon. 1. cap. 16. Apud Gra. d. 54. c. Mancipia. L. Deo nobis §. His ita dispositis. C. de Episcopis.

te tueri, vt neq; ferro, nisi extremum discrimen vrgeat, agatur in barbaros, neque de commoditatibus ac dominatu suo pellantur, nisi quatenus iniurij Fidei, & suis perniciosi deprehendantur, neq; grauius quicquam designetur, quo Christi Euangelium lædi, perturbariuè possit. Denique vt agnoscat religiosus Princeps potestatem sibi à Christo ad ædificationem, non item ad destructionem datam. Et quamuis Christiani principes Domini sint, parentes se tamen præbeant, neq; tam quæ Indorum sunt sibi, quàm Indos ipsos omnium Domino quærere videantur.

2. Cor. 13.

Non oportere falsos titulos comminisci dominationis Indorum.

Cap. III.

HOC igitur ius administrationis, ac subiectionis Indorum ex propria ac certa Ecclesiæ commissionē generale est, & commune tum ijs, qui hactenus explorati sunt, tum ijs, qui procedente tempore occurrent. Quod quidem nisi aliundè perturbetur iniuria, æquum ac salutare esse constat. Alios verò titulos, quos afferre quidam nituntur, Regiæ potentiæ, vt mihi quidem videntur, assertores non necessarij, ne assentatores dicàm, qui nimirum ex tyrannide Ingarū in hoc regno, atq; vsurpato per vim imperio, itēq; ex polycratia gentium plurimarum legitimo Rege carentium (has Hispani Behetrias vocant) contendunt Christiano Principi regnandi ius facere, equidem neque satis intelligere, neq; certè probare possum. Etenim si à prædone alterius rem deprædari, & tibi vēdicare non potes, quæ-

ro quid æquitatis, quid rationis habeat, quod à tyrannis (vt ita esse faciamus) Indorum dominatum eripias, tibiq; ipse adscribas? An iccirco iustior Sylla, quod Remp. Marij seruituti eruerit, addixerit suæ? An verò alienum scelus, nostro ius facit? Hoc verò perridiculum est, & Aesopicæ fabellæ persimile. Adde quod istorum imperia, per vim licet vsurpata, tamen annos iam sexcentos confirmata sunt: quam ætatem si in alijs plerisq; imperijs neges præscriptioni esse satis, profectò res humanæ omnes misceantur, necesse est. Quod enim regnum est, quod non violentia magna ex parte initio quæsitum sit? vt nō ineptè apud veteres, & Reges, & Tyranni eodē nomine censeantur. In Polycratijs verò, aut communitatibus, præter ciuium ipsorum consensum, imò contra omnem omnium sententiam, externum principem inducere, si tyrannide vacat, nescio planè quis vnquam tyrannus haberi debeat. Neque verò abnuo multis Indiarum locis ex bello iusto ac legitimo, quod propter iniurias hominum, aut fidei offensas existere forsan potuit, ius peculiare Christiano Principi dominandi fieri, nam eiusmodi Lusitanicæ Historiæ nonnulla referre videntur. Verùm cùm de communi, ac certo titulo disputatur, Ecclesiæ autoritatem, Fidei periculum, ipsorum barbarorum salutem, Remp. Indicanam administrandi, & æquissimum ius præbere Principibus Christianis, & illud per se abundare, certò nobis persuadet cum ratione valde experientia ipsa consentiens. Quamobrem siue alij tituli etiam sint, siue non sint, constat ad Regum catholicorum curam maximè pertinere salutem Indorum, cui procu-

procurandæ,& religionis præceptores,& disciplinæ ciuilis administros lectissimos mittant, oportet,vt Deo atque Ecclesiæ iniuncto sibi munere perfungentes,vt & ipsos decet,& causa tanta exigit,satisfaciant.

Quales administratores res Indicæ postulent.

CAPVT IIII.

IGitur quàm refert vniuersitatis Indorum pręfectos, ac magistratus optimos apud Christianos nancisci, quantumue ponderis in vtramque partem vel salutis,vel exitij ciuilis administratio habeat,quouis etiã tacente,res per se ipsa declarat. Nam cũ in omni Repub. Magistratus perinde sit,atque pædagogus quidam ,vt est ab Ambrosio præclarè dictum,atque iusti & æqui custos immortalis, facilè quiuis intelliget, ita ad Ecclesiasticam, ac spiritualem institutionem comparatam esse ciuilem & humanam,quemadmodum ad Christi Euangelicam legem,naturalis iuris disciplina necessaria est,quippe nisi hæc fuerit obseruata,vt ait beatus ille, illa custodiri non possit. Quamobrem Paulus docet non esse potestatem nisi à Deo, easque quotquot sunt, à Deo ordinatas esse administras boni, mali vltrices. Quibus consentaneum est illud Petri,qui & Regibus,& Regum ducibus obediẽdum monet; quod bonis laudi, improbis terrori eorum officium sit. Ergo si sunt hæc capita populorum, si pastores,si duces, gubernatores,aurigæ, tum etiam lumina,specula, leges viuæ,& quibuscumque alijs nominibus tum diuinæ tum philosophicæ literæ ornandos ducunt, quis satis dicere queat,quantum in horum integritate,& fide pręsidij

In Epist. ad Rom. c.1.

Ibidem. Rom.13.

1.Pet.2.

Amos 6.
Hiere.23.
1.Reg.9.
Ezech.27.
Arist.

Eccl 10. ſidij ac ſalutis Reip. ſitum ſit? Qualis enim rector eſt ciuitatis, tales inhabitantes in ea, & ſecũdum iudicem populi, ſic & miniſtri eius. Quem totum locum ab omnibus penè Reip. legumq́ue tractatoribus externis copioſè grauiterq́ue verſatum, à noſtris Eccleſiaſticis, ſacris, & exemplis, & documentis diſertiſſimè illuſtratum, quanquam diutius proferre non opus eſt, tamen iuuat inſignem Baſilij ea de re accumulare ſententiam. Orat. 20. Neceſſe eſt, inquit, huiuſcemodi viris mandare magiſtratus, ac eos aliorum conſtituere duces, qui cæteros omnes prudentia, conſtantia, ac vitæ ſanctimonia longè anteeant, vt virtutes, quibus præditi ſunt, communes fiant eorum omnium, qui eos imitãtur. Nam ad mores eorũ, qui gubernacula tenent, componere ſe totos ij, qui parent, ſolent, ita vt quales duces fuerint, tales eſſe neceſſe ſit eos omnes, qui ſequuntur, & quales fuerint in Republica principes, tales vt plurimum exiſtere ſolent reliqui ciues. Atq; hęc quidem Magiſtratum, atque potentiam optimo atq; aptiſſimo cuique demandandi cura in omni Repub. in omni Principe debet eſſe vel maxima: at in noui huius orbis adminiſtratione, in barbarorum nationibus, & ſubigendis & continendis in Fide, quiſquis rerum Indicarum vel tenuiter experiens ſit, nullo modo dubitabit eam, neque primam, neque maximam eſſe debere, ſed omnino ac penitus ſingularem. Etenim à præfectis, à ducibus, à iudicibus, à Regiæ deniq; maieſtatis adminiſtris, perinde, atque à fonte fluuium, ad res omnes Indicas, vel perniciẽ, vel ſalutem, vel ſi quid aliud tertium eſt, deriuari, ac permanare perſpicuum eſt. Neque dici poteſt, eo fonte vitiato,

tiato, quàm latè lues influat, quamque omne remedium respuat. Ac ne cui fortè videar in suscepta causa amplificāda studio magis, quàm ratione duci, afferam non nisi certa, & explorata argumenta, quæ vtinam quantum habeant ponderis & ipse exponere possim, & ij, quorum interest, velint attendere. Primū in alijs Rebusp. ac ciuitatibus ex multa antiquitate fundatis, & constitutis, habent moderatores adiumenta plurima eademq; maxima, quibus etiā volentes non sinuntur errare. Sunt leges publicæ vtiles, est patriæ consuetudo, sunt exempla maiorum, est denique quidam rerum veluti cursus ipsa antiquitate firmatus, quo in otio & negotio facilè ac tranquillè ciuitatis status per se pene consistit, vel certè si deflectat paululum, modica rectoris motione dirigitur, sicut in trāquillo ac tuto mari clauum tenenti vsu venit. At in Indicana gubernatione, cùm præsertim noua regna adeuntur, atque habitantur à nostris, omnino est secus. Omnia noua, nullæ consuetudines certæ, leges iuraque omnia, naturali excepto, nihil propemodum firma: autoritas exemplaque superiorū temporum vel nulla, vel non imitanda, euentus quotidie inopinati, repentinæ plerunque ac periculosæ mutationes, municipalia iura tum ignorata, tum non satis firma ad iudicandū, Hispanienses, Romanæque leges magna ex parte cum barbarorum diu retentis moribus repugnantes, status ipse Reip. adeò inconstans & varius, suiq; dissimilis, vt quæ heri commodissima rectissimaq; habebantur, hodie rebus commutatis iniquissima, ac perniciosissima existant. Hîc quis nō videat qualem moderatorem eiusmodi Res-

pub.efflagitet, quàm ſapientem,quàm cordatū, quàm prouidum, quàm integrum, atq; conſtantem,quippe cuius conſilio,& prudentiæ commiſſa ſint omnia, in quo præſidia omnia belli paciſque conſtituta,collocataq; ſint? Si enim primos ciuitatum conditores optimos, ac ſapientiſſimos eſſe antiquitas voluit ad prima fundamenta iacienda, profectò perſpicuum eſt, non niſi præſtantiſſimos, lectiſſimoſque viros orbis indagatores,ac nouarum gentium duces eſſe debere. Hæc planè, vel vna ratio ad obtinendam cauſam ſatis erat. Adiungam tamen alteram non minus efficacem,atque robuſtam. Nam cùm remotiſſimæ regiones hæ ſint,caputque huius vniuerſæ Reip. ſiue Regiam, ſiue Pontificiam maieſtatem ſpectes,longiſſimè diſſitum,licentiæ,ac libidini Præfectorum campus latè patens oſtenditur,vt quicquid collibeat, licere ſibi etiam opinentur.Quod enim longè diſtat,quaſi nihil ad ſe pertineat, facilè temeritas humana contemnit. Hinc ſeditioſa conſilia,tumultus etiam, atq; adeò totius Reip. perturbatio: remedium verò oppidò ſerum,atq; incertum.Quarum rerū teſtis locuples eſt hoc ipſum regnum Peru toties inteſtinis armis concuſſum, atq; inſtar procelloſi maris contrarijs ventis agitatum. Itaque vt Medici pulmonum,ſi ægrotare cœperint,curandorum perdifficilem eſſe rationem docent, quòd ad traducendum eò vſq; medicamentum longa, & valdè clauſa via ſit per ſtomachum, vt pharmaci vis valdè iam debilitata perueniat, aut ne perueniat quidem, ita planè longinquitas ſupremæ Potentiæ, atque autoritatis, huius Reip. ægritudini leuandæ remedia opportuna vix plerumq;

rumque ſperare permittit. Quamobrem quicquid in rebus Indicis à Præfectis peccabitur, propemodum dixerim ſine emendatione peccabitur. Quod equidem perſpexiſſe Romanos mihi perſuadeo, cùm ad remotiſſimas quaſque prouincias non niſi lectiſſimos, atque integerrimos viros mittendos cenſerent, aliquando quoque, ſi res poſtulare videretur, ipſi Conſules Reip. lumina non cunctanter proficiſcerentur, quippe qui egregiè noſſent, quos animos faceret temeritatis dilata vindicta, vtq; ſoleat à reliquo grege ſeiunctus vel ipſe bos efferari. Poſtremò ſi hęc tanta non eſſent, illud non paruum exiſtimari poteſt, quod vel leuia peccata gubernatorum, & procerum in rebus Indorum ingentia crimina haberi debent, propterea quod teneros adhuc illorum animos vehementer ſauciant, & à Chriſtiana religione pernicioſiſſimè auocãt. Etenim & publicorum Magiſtratuum culpæ abſcondi non poſſunt, quia vt Tragicus dixit,

Pellucet omne Regiæ vitium domus:

Seneca in Thyeſte.

& infirmi adhuc, & rudes Indorum ſenſus nullo modo de Chriſtiana gente, deq́ue Chriſto ipſo aliter iudicare norunt, quàm ex his, quæ perſpiciunt in noſtris ſublimibus præſertim, atque authoritate eminentibus. Quæ res quanti fiat apud æquiſſimum hominum conditorem, atque parentem, inde facilè intelliges, quod cum lachrymis ac dolori intimo ſancti Regis Dauid flagitium admiſſum condonaſſet libenter, illud tamen ſeueriſſimè vindicauit, & queſtus eſt, quod inimicos Domini nomen blaſphemare feciſſet, cùm inter ſe reputarent, Deum eius regis amicum habitum, qui tanta perpetraſſet, quod ad di-

2. Reg. 12.

uinæ existimationis contumeliam quandã pertinere videbatur. Propheta sanè Ezechiel, etsi de suo Israele narrare videtur, verius tamen de nostri æui hominibus vaticinari credendus est, cùm illa, diuini doloris & querimoniæ plena pronuntiat: Et ingreßi sunt ad gentes, ad quas introierunt, & polluerunt nomen sanctum meũ, cùm diceretur de eis, Populus Dei iste est, & de terra eius egreßi sunt. Quas sanè ironicas voces fastidij, & despicientiæ testes, cùm inter se gentes de nobis sæpißimè vsurpant, tum verò cùm acrius obiurgantur etiam in os nobis iactare non verentur, eadem quippè ipsi agimus, quæ in illis maximè reprehendimus. Si quis igitur animaduertat rerum Indicarum varium; ac mutabilem statum, tum supremæ potestatis tam longè positam sedem, mox animorum in fide recentium teneritudinem, fateatur necesse est, ad nullam aliam prouinciam regendam, ad nulla negotia gerenda ampliorem desiderari sapientiam, integritatem, pietatem, vt mihi quidem sæpenumerò occurrat, quod à Probo dictum sanctus Paulinus narrat Ambrosio, cùm res Mediolanenses id temporis difficiles & prætumentes iret administraturus. Non tam se iudicem quam Episcopum vt putaret, benignitate, zelo, paterna cura erga omnes. Qua de re Valentiniani illius maioris non erat parua gloriatio, quod eos ipse iudices daret, quos Ecclesia sibi legeret sacerdotes. Atq; vtinam nunc, vel Ambrosios, vel Nectarios, vel si qua sunt præfectorum celebriora nomina haberemus: profectò noui orbis administratio tales se maximè decere ipsis rebus ostenderet, quibus, quod Leo magnus Theodosio Augusto

Ezech 36.

Rom. 2.

In vita Ambrosij.

Augusto gratulabatur, non solùm regius animus, sed etiam sacerdotalis inesset. *Epist. 7.*

Quam ob causam difficile inueniantur idonei rebus Indicis præfecti.

C A P. V.

HOs igitur duces, hos magistratus res Indicæ postulant, neque vlla argumenta, quanquam vrgent illa quidẽ satis, tanti facienda sunt, quanti ipsa longi temporis experientia. Quam causam cùm disertè ageret vir quidam clarissimus, & inter regios ministros princeps, colligebat nusquam fidem, prudentiam, animi magnitudinem magis requiri, tum verò adiungebat aptissimè. Et cùm tales ministros efflagitent res, qui homines ad hæc venimus? vt potius exonerandæ Hispaniæ causa quàm huius reipublicę capessendæ missi esse videamur. Quotum enim quemque inuenies, cui si in Hispania magistratũ potiri, si præfectura licuisset, Oceanum traiecturus fuisset, atque hæc in extremo orbe quæsiturus? Ita melioribus rebus exclusi ad hæc veluti extrema conuertimur. Mihi verò hæc prudentissimi viri oratio, non tam esse iniuriosa videtur in multos, quos prouinciæ hæ, & habuerunt, & habent præstantissimos, Christianæque ac sapientis administrationis laude florentes, quàm commonere potius, & conqueri Indicarum rerum natura ipsa comparatam difficultatem. Etenim cùm penetrandi ad Indos plerisque, vt modestè dicamus, familiaris rei angustiæ in causa sint, ac relictam patriam, liberos, charos omnes, labores quoque immensos, & pericula nauigationum, itinerum, noui cœli, ea vna cogitatione

tione compenſent, quòd aliquando tandem e India redituri ſint diuites, ac beati, vt quod reli quum eſt ætatis, in otio ſplendidè agant, ſuos etiam fortunis iuuent (quis enim ſi cogitationes, conſiliaq; ſua inſpiciat, ita ſe animatum neget? quis obſecro non videt cupiditati, atque auaritiæ ianuam eſſe patefactam ampliſſimam? vt cumulandæ pecuniæ cura ſit prima, cætera omnia huic vni poſthabeat, quippè cuius cauſa ſe tanta ſuſcepiſſe, tanta perpeſſum eſſe ſecum reputat, dedecorique ſibi, & ignominiæ vertendum, ſi ex India non optimè nummatus reuertatur ad ſuos? Sic vſus, atque hominum exiſtimatio habet. Hac lege quis iam magiſtratus, vel ſupremus, vel infimus non cupit familiaris rei ſuæ commoda augere? quod non poteſt non vehementer nocere Reipublicæ. Ariſtoteles quidem magnopere intereſſe Reip. cenſet, ne egentes ad magiſtratum vocentur, quòd pauperes in magiſtratu vænales fieri ob egeſtatem afferat. Moyſi quoq; de creandis iudicibus Iethro ſocer ſapienter conſilium dedit, quod ille libenter accepit. Prouide, inquit, de omni plebe viros ſapientes, & timentes Deū, in quibus ſit veritas, & qui oderint auaritiam. Et quamuis Indicis magiſtratibus ſtipendia ampla conſtituta ſint, quibus viri boni contenti ſunt, ſæpe tamen ſitis illa opulentè in patriam reuertendi iuſto neſcit expleri, vt hîc quoque verum ſit illud Salomonis, Rex iuſtus exigit terram, vir auarus deſtruet eam. Atque inde quoque rebus Indicis altera non leuior ærumna proficiſcitur, quòd cùm gubernatores omnes, ac iudices Hiſpaniam cogitent, ſtudia ſua omnia, & curas illic collocent, Indicum ſolum veluti alienum, atque extra-

2. Pol. cap. 7. & li. 3. c. 8.

Exod. 18.

Prouerb. 29.

extraneum habent,ita parum curant,quod nihil amant,quod quantum statui, atque incrementis Reipub. obsistat, dici non potest. Inter laudes eorum, qui ciuitatem aliquam administrant, & necessarias dotes, illam primam Philosophus numerat, vt statum præsentem Reipub. ament. At Rempub. hanc ita plerique ab animo suo alienant, vt exilij loco habere videantur: aut certè præclarè cum rebus Indicis agatur, si quemadmodum militares præfecti vbi castra ponunt, in id temporis, quod eo in loco se acturos intelligunt, commeatum, cæteraq; opportuna curant: inde abeuntes dissipata omnia, atque exusta relinquunt, ita nostri homines ad id saltem ætatis, quod hîc exacturi sunt, vtcumque res Indicas constare velint. Hæ sunt administrationis Indicæ graues difficultates. Ad quas accedit quoque alia longè quidem maior, verùm non ita communis, sed propria eorum, qui nouas Indorum terras adeunt, sedibus ibi collocandis intenti, quòd cùm ad barbaros eant, non nisi armorum præsidijs fulti rebus se incertis committant, vbi vel se tueri oportebit, vel ferro etiam aperire viam. Itaque totus iste primus ingressus militaris est. Quamobrem ei demandari prouincia solet, qui peritia militari excellit, neque ad copias ductandas tam Ducis probitas, quàm militaris peritia spectari solet. Hic quid occurrat incommodi, facilè quiuis cogitare potest. Cùm enim primus ingressus fidei, prima exordia Euangelij, prima Christi annuntiatio pro ductu ac voluntate hominis, vt parcissimè dicã, militaris transigenda sit, illius sententia in omnibus princeps sit, cumque dux ipse profanus sit, manus verò satellitum

5. Pol. c. 9.

tellitum temeraria, qualem expectare debemus administrationem, quam rebus Christianis prouidentiam? Quamobrem illud etiam atq; etiam Catholici principes, horumque proreges, aut cuiuscumque demum intersit, cogitare deberent, cùm ad eiusmodi expeditiones bellicas duces præfectosque legunt, vt pij, Christiani, integri, Deum timentes, salutemq; hominum plurimi facientes querantur. deniq; ij, qui se Episcoporum, imò verò Apostolorum munus sustinere perspiciant. Quanquam enim ad arma tractanda non tam viri probitas, quàm militaris peritia, vt Aristoteles voluit, spectanda sit, tamen vbi de fidei initijs agitur, de salute tot barbarorum, deniq; de ipso Christi honore, atq; existimatione, infinitis partibus pluris facienda est vitæ integritas, atq; constantia. Neque enim tam dilatande Reip. caussa res geritur, quàm Fidei amplificandæ. Huic verò duci & moderatori probo etiam adiungere oportebit cohortem non hominum perditorum, ac profligatorum, sed si non optimam ac religiosam, tamen non pessimam, & infamem. Quod si quis nimia ista censebit, ridens fortassis in cogendis militaribus copijs eiusmodi de spectanda probitate præcepta, is sic habeat, longe magis esse risu dignum, ad Euangelij primum introitum eos reputari commodiores, qui ad nocendum procliuiores sint. At neq; vir ea probitate ac modestia facilè reperietur, inquiunt, neque delectus ille hominum ad expeditiones bellicas vllo modo haberi potest. Primũ si fieri nequeat, expeditiones ne fiant. Neq; enim amat Christus annuntiari cũ insigni Christianæ religionis dedecore. Deinde non vsque adeo dura res est, modò vo-

dò voluntas ne desit, vt præfectus quispiam quæratur non solùm militari laude clarus, verùm Christiana pietate commendatus: vtq; ad illius comitatum si non deligantur pij homines, tamen non admittantur nefarij. Si enim homines infames, & sordidos Imperatoribus militare Romanæ leges non iniuria vetuerũt, quid est cur Christo in primo illius ad infideles ingressu perditissimus quisque nomen dare sit permittendus? Quamobrem cùm in omni Magistratu Indico, tum verò maximè in prima ad barbaros profectione viros idoneos sapientia, & pietate præstãtes, præficere oportet, magna adhibita diligentia, vt tales omnino quærantur, inuentique præmijs, atq; honoribus ad rem pro dignitate gerendam permoueantur. Quanquam magna apud Deum gloria copiosaq; pro meritis rei tantæ remuneratione nihil potest amplius, ac præstantius cogitari. Assiduæ autem nostrum omnium ad Dominum preces esse deberent, si modò tot hominum millia amamus, aut alicuius facimus, vt neque det reges in ira sua, neque propter peccata populi regnare faciat hypocritas, sed mittat potius pastores iuxta cor suum.

Osee 13. Iob 34. Hier. 3.

Non esse iniquum tributa Indos pendere administratoribus suis.

CAPVT VI.

QVONIAM administrationem nouæ Christianitatis penes nostros principes esse iam diximus, & his ex Dei, Ecclesiæque præcepto incumbere, vt saluti Indorum ministros idoneos tum ad spiritualia, tum ad ciuilia præbeant, exinde dicendum est, vtrum ad horum ipsorum

ſorum neceſſarios vſus, poſſit ab Indis exigi aliquid, quidve illud ſit: mox, quid viciſſim Indis rependi debeat. Tributa ergo neceſſaria ad ſpiritualem, politicamque gubernationem certa ratione moderata, ac definita non iniquè Indorum gens pendere exiſtimanda eſt. Nam vt omittam Philoſophorum Reſpub. ſuas conſtituentium de publicis tributis ſententiam, qui ſemper moderatoribus publicis, negotijſque communibus de publico, & communi cenſu tribuendum docent, certè in diuinis noui teſtamenti literis, vſque adeò expreſſa res eſt, vt nihil amplius. Paulus ſanè Apoſtolus hunc totum locum ſcribens ad Romanos excellenter illuſtrat. Neceſſitate ſubditi eſtote, inquit, non ſolùm propter iram, ſed etiam propter conſcientiam. Miniſtri enim Dei ſunt in hoc ipſum ſeruientes. Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem. Quo loco non oſcitanter notari debet, quos alloquatur Paulus, & de quibus. Scribebat ſanè ad Romanos iã Chriſtianos, ſubditos verò Cæſaribus, qui in liberam ciuitatem per vim irruperant ad potentiam. Et tamen his neceſſariò parendum monet, non ſolùm propter iram, ſed etiam propter conſcientiam, id eſt, non timore hominum ſolùm, ſed etiam Dei ita vrgente. Deinde tributorum penſiones præcipiens, atque commendans, cauſam reddit æquiſſimam, quod publici magiſtratus miniſtri Dei ſint in commune bonum ſeruientes, ac proinde eos, ali atque honorari à ſubditis iuſtum ſit. Qua ex re colligit reddendum eſſe quicquid debetur, ſiue tributũ ſit, ſiue vectigal, ſiue quiduis aliud.

Rom. 13.

Quæ

Quæ in hoc loco commentetur Chryſoſtomus, placet etiam aſcribere. Innumera bona, ait ille, ciuitatibus per magiſtratus obueniunt, quæ ſi ſuſtuleris, omnia ſimul peſſum ibunt, ita vt neque vrbes, neque agri, neque domus, neque forum, aut aliquid aliud conſiſtere queat, ſed omnia ſimul ſubuertantur, potentioribus imbecilliores impunè deuorantibus. Propterea ab antiquis temporibus communi omnium ſententia principes à nobis ſuſtentari debere viſum eſt, ob id quod ſua ipſorum negligentes, communes res curant. Et mox, Quòd ſi Paulus tunc cùm gentiles adhuc eſſent Principes, iſta præcepit, multò magis oportet ea fidelibus exhibere. Eam Apoſtoli ſui doctrinam Chriſtus Dominus non ſolùm præcepto ante conſtituit, verùm etiam exemplo commendauit ſuo. Nam de Cæſari reddendo cenſu rogatus, Cæſari, quæ Cæſaris ſunt, reddenda eſſe reſpondit, magiſterio obedientiæ, vt ait ſanctus Ambroſius, & nos inhęremus, dum ſoluimus, quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo, tributum Cæſaris eſt, non negamus. Ipſe verò recens natus Saluator in Bethleem etiam profeſſus eſt, ac deſcriptus, & Auguſto Cæſari Iudæam tunc cum cætero orbe obtinenti cenſum perſoluit, quemadmodum vult D. Nazianzenus. Quam rem cùm & diuinorum librorum authoritas, & ratio ipſa ſatis muniat, atque confirmet, neque noſtrorum Theologorum eorum quoque, qui cauſæ Indicæ ſtudioſiores ſunt, aliquanta ab ijs tributa exigi poſſe quiſquam neget, nihil eſt cur in loco plano, & expedito amplius immoremur.

Homil. 23.

Matth. 22.

In oratione contra Auxentium.

Lucæ 2.

In oratione ſiue epiſtola ad Iulianũ. Et Auguſt. de cat. rud. c. 21.

Improbantur tria genera tributa taxandi.

CAPVT VII.

TAmetsi ab Indis tributa exigere nostris licere manifestum sit, at quanta illa tamen, & qualia quauè ratione, & sorte, & quousque, id planè perobscurum est, & ad explicandum impensè difficile. Neque enim statim immodicas exactiones probaturi sumus, neque auaritiæ, ac rapacitati multorum conniuere debemus, quæ vna res totius regni euersio sit, atque Indici fundi, vt comicè dicam, calamitas. Nam quod hos capere oportet, illa intercipit. Ac sit licet maiores facultate nostra certum aliquid in re vsque adeo incerta & dubia definire: tamen operæpretium facturus sum, vt mihi videor, si diligentius rationes aliquas tributa taxandi excussero. Primū igitur documentum sit, Indis mulctæ nomine tributa imponi minimè posse. Nam vbi iuste aliqua ciuitas, aut gēs debellata est, solet, idq; meritò, pecuniaria redditio pro victoris arbitrio imperari, vt temeritatis suæ pœnas luat. Hanc vel potissimam tributorum originem extitisse, Gregorius Theologus vult, ita scribens, Ex peccato penuria nata est, perniciosæ cupiditatis mater, quę bella peperit, à quibus orta sunt tributa, quibus in diuina condemnatione nihil grauius est, & acerbius.. Hæc Gregorius. Ad hunc modum profligato ac vincto Ioachaz Rege Iuda à Pharaone, centum talentis argenti & talento auri terram esse mulctatam diuinæ literæ tradūt. Hoc genus tributorum tum profanis, tum sacris literis frequentissimum est. Sic Moab à Dauide percussum sub tributo seruisse, item ... rum Da-

Orat. ad Iulianum.

4. Reg. 23.

2. Reg. 8.
1. Par. 18.

mascenum, sic Chananæum tributarium factum Ephraim authore Iosue, nec non reliquas illas nationes Iebusæorum, Amorrhæorum, atque aliorum Salomonis opera perpetuo tributo soluendo addictas esse populo Israel sacra historia commemorat. Quod sanè nullo modo iniuriosum esse, non solùm sanctorum virorum exempla demonstrant, sed etiam aperta ratio, quæ iure belli victos victoribus subdit, neq; fortunis solùm, sed libertate quoq; vitaq; ipsa reddit obnoxios. At Indorum populi, vt supra satis disputatũ est, à Christianis debellari non possunt, ac proinde neq; libertate, neq; argenti pensione mulctari. Quid enim nostros læserunt, quorum ne nomen quidẽ audierãt? Dei verò offensas, naturæq; iniurias vlcisci, nostra nihil interesse, opinor aliâs satis esse monstratum. Itaq; grauiter profectò peccarent, qui eo iure debellatos barbaros instar Amorrhæorum, & Chananæorum, vel potius, vt præsentia loquamur, Maurorum, atq; Turcarum, seruitute, atq; multa pensione onerarent, existimantes etiam beneficium se collocare, quod non capite plecterẽt. Neq; enim tam stolida ratio nisi ab imperitia, & insolentia militari proficisci potest. Quod si id genus quippiam hactenus perpetratum est, consulañt certè conscientijs suis, qui ita se compararunt. Atq; hoc sanè documentum certissimũ est: sequens verò multò certius, Nefas esse in exigendo censu rationem habere Euangelij illis cõmunicati, quasi retributio expectetur, vt pro Fide, & Baptismo, Christiq; notitia impertita vicissim repetatur argentũ. Hæc tota sordidissima cogitatio hominum tum imprudentium, tum improborum Euangelium veluti licitantiũ

Iosue 16. & 17.
3. Reg. 9.

(nam & hoc à quibusdam iactari aliquando so[...] tū audio) nihil profectò à Simone illo abest, n[...] quod ille nefarius pecuniam potius dare pro g[...]tia, isti gratiam pro pecunia cupiunt commuta[...]re. Nullo ergo modo ferendum est, vt in desig[...]nando tributo, quid per Christianismum fu[...] consecuti barbari, cogitetur. Quæ enim grat[...] accepimus, gratis quoq; dare iubemur. Tertium documentum esto, Barbaros causa soli, terræ[...] ab ipsis cultæ, & habitatæ nihil debere Principibus Christianis. Quod vt intelligatur, meminisse oportet tunc demum ratione soli pensionem persolui Principibus, aut Reipub. ab homine priuato, cùm Principis authoritate, & iure conceditur. De quo genere tributorum Ambrosius videtur loqui in sua illa contra Arrianos defensione mirabili. Si tributum, inquit, Imperator petit, non negamus. Agri Ecclesiæ soluunt tributum. Si agros desiderat Imperator, potestatem habet vendicandorum, & cætera quæ persequitur. Hoc igitur ita habet, cùm ager regio iure possidetur. Quare videmus tum subditos à Dominis, tum externos à ciuibus agros ea pactione accipere, vt certos semper census inde persoluant. Isto sanè exemplo sanctus Ioseph vniuersam Aegypti terram subdidit Pharaoni, quinta portione frumētaria Regijs vsibus perpetuò addicta, quòd quibus agros ipsos tribuisset, rectè & iure posset cum his de reddēda ea semper portione pacisci. At hæc ratio in tributis Indorum iniri nequaquam potest. Neque enim solum nostrum ipsi occuparunt, sed nos illorum, neq; ad nos ipsi, sed ad illos nos certè peruasimus. Itaque barbarorum terra subditur quidem Christianis

principrinci-

Actor. 8.

Matth. 10.

De hoc tributi genere loquitur Zacharias Papa in epist. ad Bonifacium. De Sclauis Christianorum &c.

Extat libr 5. epist. 11. q. 1. Si tributum. 24 q. 8. c. sancitum.

Genes. 47.

principibus, cùm primū populi ipsi subduntur, sed nihil, illius ratione barbari debent, quam à nobis mutuati non sunt, sed nobiscum potius cómunicarunt. Plurimum verò interest, vtrum homines ratione loci subdantur, an potius hominum causa locus ipse. Hîc enim res nullo modo addicuntur, sed integrum ius penes dominos manet. Quamobrem Indis (huc enim nostra iam dudum tendit oratio) pro modo ac magnitudine possessionum, agrorum, gregum, pascuorum, tributa etiam exaggerare, & cumulare, vt pro tanto tantum certa ratione persoluant, iniquissimū esset, siquidem rebus nihil per se debentibus census imponeretur. Quod sanè, neq; factitatum hactenus esse scio, sed est fortasse improborum cupiditate tentatum. Neque tamen illud modò disputo, An Rex, quemadmodum Ingarum imperio successit apud nos, & Moteçumæ apud Mexicanos, ita quoque in omnia illorum iura concesserit, vt agros, greges, pascua, mineralia, cæteraque principum, suo ipse iure adeat. Nam si rectè & ordine ab illis ista obtinebantur, & legitimè ac iustè nostri illis successisse censentur, rectè quoq; ista omnia retineri consequens est. Vtrum verò aut illud ita habeat aut illud, examinare ac dijudicare, nostrum non est. Habent Catholici reges consilia, senatusque suos, habent conscientiæ magistros. Subditis, dum iniuria non est euidens, pro iure suorum principum sentiendum pronuntiandumque est, vt Apostoli Petri præceptum integrè conseruetur, regem honorificare. 1.*Pet.* 2.
Illud hoc loco solum agimus, quod & fatentur omnes, & est per se satis certum, etiam si barbari conuertantur ad Christum, non tamen rerum

 suarum

ſuarum iure excidere, neque verò noſtris, quamuis ſubdantur ad fidei ſuſceptæ tutelam, vel ſeruitute vel fortunis ſuis obnoxios eſſe, id quod Paulus quoque Pont. max. apertè decreuit.

Vulgaris ratio tributa imperandi expenditur.

CAPVT VIII.

PLeriſque autem illa ratiò tributa imperandi videtur æquiſſima, vt perſpiciatur primùm quibus rebus vnaquæque prouincia abundet, vtrum frugibus, veſte, gregibus, mineralibus, argento: tum verò numero Indorum oppidatim tributimq; inito, ea ſumma quotannis imperetur, quæ poſſit commodè conferri, ita vt ſinguli certa portione tantum attribuant, quantum vel ex hiſce rebus, vel ex operis ſuis locandis ſuſtentata familiola, præbere queant. Quæ ſanè conſuetudo obtinuit, vt viritim tributa pendantur. Extant regia edicta grauiter cauentia, ne ab Indis ea exigantur, quæ & ad ſe ſuſtentandos, atque ab ægra valetudine, ſi acciderit, recreandos, & ad liberos educandos, ac matrimonio collocandos neceſſaria habent. Quam Chriſtiano pectore dignam legem laudare par eſt. Qua in re tota quoque illam prouincias luſtrandi diligentiam, prouentus, ac commoditates perſpiciendi, tum vt ea iniungantur, quæ commodiſſimè poſſunt præbere Indi, vt nihil ſupra vires, nimis graue ſuſtineant, cæteraſque inſtructiones eodem pertinentes, comprobare profectò decet: quin ne illud quidem improbandum eſt, vt ſinguli, qui modò vel ætatis imbecillitate, vel corporis affecta valetudine, vel officio publico non impediuntur, aliquid in commune conferat, vnde tributi penſio fiat.

ſio fiat. Bene hæc ſanè omnia. At quod viros in primis doctos non bene habet, quo etiam me mo ueri vehementer fateor, illud eſt, quòd ſolùm co gitatur, quid Indi ſoluere poſſint, quid verò ſoluere debeant, non item. Quæ ſanè conſideratio, vt non exigantur, quæ non poſſunt reddere, neceſſaria eſt: ſed nullo modo ſufficiens, niſi prætere a addatur, vt neq; ipſi ab Indis capiamus, quæ noſtra non ſunt, iuſtitię ſempiterna lex docet, ad exigendum ab aliquo quippiam, tametſi neceſſe ſit vt poſſit ille præbere, tamen nullo modo id ſatis eſſe, niſi & poſſit ſoluere, & inſuper debeat. Nam ſiue non poſſit ſoluere, ſiue non debeat, æquè eſt iniqua exactio. Et ſi enim ſupra ſatis monſtratum eſt Indos noſtris aliquid debere reddere, quorum in adminiſtratione ſunt, non tamen continuò efficitur, vt quantum poſſint, tantum debeant, etiam ſi rem temperes verbo leniore, vt tantum tribuant, quantum commodè queant. Itaque ratio hæc peruulgata ad tributa barbaris imperanda, qua ſolùm ſpectatur, quid quantumue vnuſquiſq; ſoluere queat, licet pleriſque, vt dixi, ſancta ac legitima appareat, tamen penitus inſpecta, non ſatis idonea, imò verò exitioſa deprehendatur neceſſe eſt. Quæro enim, cur Hiſpanis, & Gallis cæteriſque per Europam, ſi iſta conditio offeratur, vt ſinguli tantum pendant, quantum poſſunt commodè, iniquiſſima, & iniurioſiſſima ſit, Indis verò iuſta & æqua? An iſtos ſua imperitia, imbecillitas, tenuitas fecit obnoxios? Deinde quid hoc à ſeruorum conditione abeſt, à quibus iuſtè exigitur quicquid reddere poſſunt, quia quicquid ſeruus acquirit, Domino acquirit? Præterea ſi bello iuſto domiti, mul-

ctæ nomine tributa pendere cogerentur, quid posset grauius imponi, quàm id vnusquisque vt det, quod potest? Nam quod non potest, ne tyrannus quidem exigendum putat.

An propter reuocandos ab otio barbaros, tributa grauiora imperanda sint.

Cap. IX.

At dicunt qui res Indorum, atq; ingenia maximè callent, hoc magnopere barbaris expedire, vt tributis grauentur, propterea quòd natio hominum ignaua, & otiosa, nisi cogatur laborare, & industriam, atque operam in quæritando censu ponere, socors more pecudis vitam transigit, turpiter belluinis rebus vacat: quippe qui neq; rem familiarem augent, neque sibi consulunt in posterum, sed hodierno tantùm cibo contenti, genio indulgent. Ad hanc quidem ratiocinationem, quæ peritissimo cuique maximè familiaris esse solet, nos sanè ita respondemus, vt barbaros laborare, negotiari, occupatione & cura distineri, per quàm ipsis salutare esse fateamur, imò verò illorum Reipub. vtcumque constituendæ necessariũ omnino. Qua de re Ingarum proceres ingenio sine dubio peracri, iudicioq; præstantes, in eo vel maximè rectam istorum ac diuturnam administrationem esse censuerunt, vt quàm maximè exercerentur, minimeque vacare sinerentur. Itaque vbi necessaria aut vtilia deerant, etiam rebus superuacaneis distinebantur, vt qui eorum disciplinam cognouerit, meritò miretur, quod veteres narrant, etiam vermiculorum colligendorum certam mensuram

ſuram quibuſdam imperatam, alios ſaxis vltrò citroque voluendis ſeriò occupatos. Neque verò cauſa aut obſcura eſt, aut lõgè poſita, cur Indos negotio vrgeri maximè expediat. Etenim barbari omnes ingenio ſunt ſeruili, ſeruis verò nullũ otium eſſe debere, etiam in prouerbium abijſſe Ariſtoteles dicit, quòd otiũ petulantes faciat, id quod noſter Sapiens pręclarè monuit, Mitte, inquit, ſeruum in operationẽ, ne vacet, multam enim malitiam docuit otioſitas. Igitur exerceri Indi debent, non negamus, ſed libentiſsimè amplectimur. At cui exerceri, cui negotiari, cuius inſeruire cõmodis debeant, hoc verò quæritur. Cùm enim illud à tyrannico dominatu regalis abſit, quod hic in ſubditis moderandis non ſuam, ſed ipſorum magis vtilitatẽ ſpectet, profectò non eſt obſcurum ſyncerè cernentibus, operas atque negotia Indorum in ipſorummet emolumenta debere conuerti. Non enim inſtar apiarij id tantum mellis in aluearibus relinquendum eſt, quantum apibus alendis ſufficit, ne intereãt, reliquum omne auferendũ: neq; vt greges detondẽdi sũt, quibus vellera ita deſecamus, vt radices ſolùm denuo procreãdæ lanæ ſaluas eſſe ſinamus. Excepto igitur eo, quod & ſpiritualibus & ciuilibus præpoſitis neceſſarium eſſe prudens charitas ſanxerit, quicquid vltra ſalutis Indorum prætextu nobis vſurpamus, pro rapina ducendum eſt. Atque equidem vereor, ne vbi ſe quidam Catones Mutiosue profitentur, moreſque barbarorũ cenſura ſua ſeuera notare atq; emendare pergunt, Pharaones potius exiſtant, depoſitaq; cenſoria larua, qua tam rigidè increpitant: Vacatis otio, alteros ſe Nabucho

7. Pol. c. 15.
Eccle. 33.
Exod. 5.
Hiere. 52.

 donoſo-

donoſores exhibeant, omnia expilantes, & miſeros duram ſeruitutem ſeruire cogentes. Deſinant ergo iam tandem homines auari, & inhumani ſaluti ſe ſe Indorum iactare, fortuniſque conſulere. Agnoſcāt potius, ac fateantur priuatis ſe cōmodis ſeruire, nulla publicæ diſciplinæ cura teneri, nullo gentium harum adiuuandarū deſiderio tangi. Omnino fucus ipſe ſe prodit, neque ſuſtinet diu cupiditas prouidentiæ ſibi falſo nomen impoſitum. Quod ſi duri eſſe pergamus in miſeros, neque noſtræ cupiditatis ardorem eorum lachrymæ extinguant, profectò timendum eſt, ne multus ac creber clamor Indorum cœlos omnes penetrans ad ipſum æquiſſimi iudicis tribunal irrumpat. Regnum, ait Spiritus ſanctus, tranſfertur de gente in gentem propter iniurias, & contumelias, & iniuſtitias, & diuerſos dolos. Auaro quoq; dicit nihil eſſe ſceleſtius. Et qui calumniatur pauperem, vt augeat diuitias ſuas, dabit ipſe ditiori, & egebit. Et in ſancto Iob terribilius. Hæc eſt pars hominis impij apud Deum, & hæreditas violentorū, quam ab omnipotente ſuſcipient. Si multiplicati fuerint filij eius, in gladio erunt, & nepotes eius non ſaturabuntur pane: Qui reliqui fuerint ex eo ſepelientur in interitu, & viduæ illius non plorabunt. Si comportauerit quaſi terram argentum, & ſicut lutum præparauerit veſtimenta, præparabit quidem, ſed iuſtus veſtietur illis, & argentum innocens diuidet: ædificauit ſicut tinea domum ſuam, & ſicut cuſtos fecit vmbraculum. Diues cùm dormierit, nihil ſecum auferet, aperiet oculos ſuos, & nihil inueniet, apprehendet eum quaſi aqua inopia, nocte opprimet

Eccl. 10.

Pro. 22.

Iob. 27.

eum

eum tempeſtas. Quas ſanè diuinæ ſeueritatis minas in pauperum oppreſſores, violentoſque alieni ſudoris exactores, videant qui volunt, an de nonnullis huius ſæculi hominibus res ipſa copiosè declarauerit. Filios cæſos, nepotes auita hæreditate deiectos, vix pane ſaturatos, poſteritatem omnem extinctam, viduas etiam virorum obitu lætas, & voti compotes, argentum terræ propemodum coæquatum ad pauperes deuolutum, ſacras domos pretioſis illorum ſpolijs, & veſte coornatas, ac reliqua, quæ de violentorum vltione diuina Iob loquitur, promptum eſt cernere in pleriſque noſtræ ætatis hominibus, quæ quicumque meminerit, fateatur neceſſe eſt, etiã noſtræ Reipub. & gentis referre plurimum, vt modus teneatur diuinæ autoritatis lege præſcriptus: quem ſi exactiones exceſſerint, non ſolùm non erunt adiumento, verùm etiam Deo iuſtiſſimè vindicante, certi exitij, & ruinæ cauſa pleniſſimæ. Extat ſanè epiſtola grauiſſima Gregorij magni ad Conſtantiam Auguſtam, in qua multa ſeuerè locutus adiungit, Idcirco fortaſſe tantæ expenſæ in hac terra minus ad vtilitatem proficiunt, quia cùm peccati aliqua admixtione colliguntur. Præcipiant ergo sereniſſimi Domini nihil cum peccato colligi. Nam ſcio quia & ſi parum Reip. attribuitur vtilitatibus, ex eo multum Reſpub. adiuuatur. Qua ſapientiſſimi Patris ſanctiſſima ſententia cauſæ totius Indicanæ nullum proferri potuit, vel plenius, vel certius oraculum.

lib. 4. Regiſ. epiſt. 33.

Quis

Quis modus in tributis taxandis tenendus.

CAPVT X.

SI quæratur ex me, Ad quam igitur Regulam respicere debent, qui tributa neophytis barbaris ex bono & æquo taxare cupiunt, ego certè nullam noui aliam præter eam, quam Diuus Thomas affert de lege humana eleganter disserens, quamq́ue Theologi reliqui summopere probant. Vt in lege ferenda onerosa præsertim, finis ipse penitus inspiciatur, atque pensionis tantum imponatur, quantum fini proposito congruit, tum verò in distribuendis eiusmodi oneribus proportionis æqualitas conseruetur. Hinc quoties excesserit, pro iniqua legem computari oportere. Hæc illustrium Theologorum, rationi prorsus consentanea, de tributorum impositione sententia est. Duo ergo accuratè prouidenda sunt ei, qui in lege de tributis ferenda nolit errare: Vnum ex parte Indorum, vt non grauentur nimium, sed ea exigantur, quæ possint opportunè præbere & commodè: alterum ex parte nostrorum, vt quod ab Indis accipitur, pro officio ijs ac necessaria prouidentia impertienda æquũ, congruensq́ue sit. Huc enim Theologi, & Theologorum decus Thomas respiciunt, cùm dicunt tributa ratione finis necessaria licere imponere, ea verò eousque debere progredi, quousque finis ipse efflagitat. Itaque quòd supra iam dixi, repetendum est diligenter, vehementer eos errare, qui Indorum gentes perinde atq; prædia quædam, aut greges reputant, vnde quicquid emungi potest, dummodo ne intereat funditus, sed futuris vsibus reseruetur, siue ager sit, siue pecus, id totum honesto ac liberali lucro assignant. Sed

1.2.q.96. ar.4 Syluest. Gabella.3. q.2. Sotus lib.1. de Iust.q. 6. a.4. Caiet. verb. lex. in summa.

labun-

buntur profectò grauiſsimè, quicunque ita ſe comparant. Neq; enim Indos tuos numerare potes, & quaſi de tuo inde quiduis accipere. Quin potius ſi quid accipis, ob id accipis, vt tu viciſſim aliquid aliud rependas, quod ſi non dederis ipſe, quicquid abſtuleris, iniquũ eſt, & iniurioſum. Vt Medicus ab ægroto, Aduocatus à cliente iuſtè pretium capit, pro impenſa opera, & officio: ita Patronus ab Indo ſi quid accipit, pro officio accipit. Itaq; quemadmodũ militib9 Reip. cauſam ſuſcipientibus de publico, & annona, & ſtipendia præbentur, quæ ſanè à cæteris pro collato in ſe beneficio Reip. tuendæ iure exigũtur, neque tamen militiæ prætextu quantumuis extorquere, & corradere fas eſt, ſed hactenus tantũ, quatenus militi, præſidijſq; cõparandis ac tenẽdis opus eſt: ita prors9 quæ Chriſtiani à barbaris tributa capiũt, eo vſq; ſolùm progredi oportet, quouſq; fini propoſito neceſſariũ eſt. Eſt verò ille finis ratione præſcriptus, vt miniſtri ſaluti, & adminiſtrationi Indorũ neceſſarij nõ deſint, honorenturq; congruenter. Hi verò in duplici genere ſunt. Primi ac præcipui numerantur Paſtores animarum, Miniſtri ſalutis æternæ, quos eorum largitionibus, & prouentibus ali, quos ipſi diuino verbi, & ſacramenti pane nutriunt, non tam diſpoſitionis humanæ, quàm diuini eſſe iuris notiſsimum eſt. Id omni lege definiri Paulus gentium doctor diſertè oſtendit. Nam de lege gentiũ hoc argumentũ verſans, Quis militat, inquit, ſuis ſtipendijs vnquam? quis plantat vineã, & de fructu eius non edit? quis paſcit gregem, & de lacte eius non manducat? Ne verò ſecundùm leges humanas tantùm agere videatur, producit ſtatim

1. Cor. 9.

statim diuinam veteris testamenti. Numquid secundùm hominem hæc dico? An & lex hæc non dicit? Scriptum est enim in lege Moysi, Non alligabis os boui trituranti. Si nos spiritualia vobis seminauimus, magnum est, si carnalia vestra metamus? Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt, & qui altari deseruiunt, cum altari participant? Atque hæc quidem iuxta legem veterem, quid verò noua, & Euangelica? Nequaquam ab his discrepantem monstrat, Ita & Dominus ordinauit ijs, qui Euangelium annuntiant, de Euangelio & viuere. Dixerat quippe Dominus, Dignus est operarius mercede sua. Nihil ergo opus est testimonijs alijs, quæ sunt plurima, eademque grauissima. Vnus Paulus, vel potius Spiritus sanctus in eo loquens nobis abundet. Verùm præter sacerdotes Domini non est dubium, quin politicæ, atque humanæ administrationi Reip. barbarorum, per quã necessarij sint sæculares præpositi. Hi verò distributi videntur apud nos in duas species. Nã & iudices Magistratusq; sunt, de quibus dictum est supra, & si quid restat, dicetur post: & sunt propriè susceptores Indorum, siue Patroni (ita enim appellare malo, quos vulgus nostrum suo sermone Encommẽderos vocat) quibus procura, ac prouidentia, quam gerere debent hominum suæ fidei, ac tutelę commissorum, licet sanè tributa quædam vicissim capere. Quo in loco accuratè intuendum est Regiam maiestatem ius illud omne, quod habet ad exigẽda tributa à populis neophytorũ sibi ab Ecclesia in fidem datis, in eiusmodi Patronos transfundere, eosq; penes collocare, certis quibusdã pactionibus interpositis,

Deut. 25.
Deut. 18.
Luc 10.
Matth. 10.

sitis, de quibus mox opportunè dicemus. His ergo, si eos se se exhibeant, quos fide iurata profitentur, tributa rectè solui non est, cur reuocetur in dubium, cùm manifestum sit licere Principi alijs attribuere, quæ percepturus ipse esset. Qua de re & nostrorum Theologorum, iurisque prudentium cõcors sententia est, & accedit B. Gregorij nullo modo contẽnenda autoritas, qui ad nobiles quosdam viros Sardiniæ scribens, eosque, & quid debeant præstare subditis sibi commissis, & quidem infidelibus adhuc, & quid eam ob rem percipere ab illis possint, commodè admonet. Ad hoc quippe, inquit, illi vobis commissi sunt, quatenus & ipsi vestræ vtilitati valeant ad terrena deseruire, & per vestram prouidentiam, eorum animabus ea, quæ sunt æterna, prospicere. Vnde apparet rectè posse nobilium hominum, ac bene de Rep. meritorum fidei curæque cõmitti, vt saluti barbarorum consulant, eaq; ex causa ab his sua ipsi emolumẽta percipiãt. Quoniã verò cùm est conuentio aliqua, vt ob hoc illud detur, certa quædã ratio ac proportio seruetur necesse est, ne aut hinc excedat, aut inde deficiat, omnino perspiciendum est ad quæ & qualia Patroni Indorum obligentur, vt inde verissimè cognoscamus quando & quousque iustum sit talibus tributa persolui. Sed ante considerandum erit, An ne expedierit Indorum populos in Fide rudes eiusmodi patronis committere, quibusuè ex causis id excogitatum, effectumque.

Lib. 3. Regist. epi. 23.

Causa,

Causæ, ob quas Hispanis Indi commendati sint.

CAP. XI.

CAusas igitur cogitāti mihi, cur in hoc nouo orbe Indi Hispanis hominibus commendati sunt, vnde & vulgare illorum vocabulum traxit originem, tres præcipuę veniunt in mentem. Prima, Quod cùm suis expensis, & laboribus in nouas regiones penetrarent, summis & difficultatibus & periculis sese obijcientes, excogitatum, atq; inuentum est, quod mercedis loco tribueretur à Principe ipsis ita flagitantibus, vt ex Indorum populis suo patrocinio cōmissis emolumenta annua perpetuò reportarent. Quemadmodum Imperatores Romani emeritis militibus agrum aliquem impertiebantur, vnde sustētandæ reliquæ vitæ certi prouentus relinquerentur. Nostrorum autem hominum prima cū Rege pactio fuit, vt Indorum à se expugnatorum administratio tum sibi, tum primo successori, aut hæredi firma rataque esset: exinde Regi liceret, cuicumque placuisset, adscribere. Itaq; pro militiæ stipendio, pro victoriæ præmio Indi Hispanis dati sunt. Altera quoque fuit causa, eaque maioris momenti: quòd nouus orbis Regi vsq; adeò longè posito subactus, in illius ditione retineri nullo modo poterat, nisi à quibus erat quæsitus, ab ijsdem custodiretur, vt licentiam barbarorum frænarent, & a finitimis tuerentur, & nostris demum legibus assuefacerent. Neque enim minus est, vt quidam poëta dixit, quā quærere, parta tueri, imò verò, vt Nazianzenus probè asserit, longè maius ac difficilius. Vt ergo in peregrina terra homines alioqui patriæ amantissimi

Ouidius.

Inuectiua prima contra Iulian.

tissimi tenerentur, fierentque nouæ Reip. cultores, atque amplificatores studiosi, fixas ibi sedes collocantes, attributa sunt certa oppida Indorum, quorum, & dominatu & commodis potirentur. Perinde atq; vmbra quædam Hispaniæ procerum repræsentata sit, cum subditis, siue, vt nostri vocant, basallis imperitent. Tertia eadémque maxima, ac reliquarum fundamentum causa extitit, vt noui Fidei tyrones, teneræque stirpes patrocinio curaq; veterum protegerentur, instituerentur, religionis disciplina regerentur. Denique salutis viam, vt omnino munirent, atque infirmos in Fide, vt monet Paulus, assumerent: Arbitror me omnes institutionis huius causas esse complexum. Iam sequitur, vt de vnaquaque quid habeat æquitatis, quid difficultatis, quid officij, differamus. Ac prima illa de remunerandis laboribus sumptibusq; militarium hominum, ex necessitate quadam potius quàm ex voluntate, aut religione profecta fuisse videtur. Neque enim poterat Princeps, aut per quàm ægrè poterat, tantos tot hominum sudores, imò verò etiam cruores dixerim, præmio pari afficere, nisi in nouo orbe illorum virtute parto, potentiam quæstumq; partiretur. Nam neque isti alioqui contenti essent, & cæteris similia audendi, aggrediendiq; cupiditas omnis extingueretur. In Lusitanica India, quod Regum Lusitanorum auspicijs, & auro parta sit, potuit penes Regem totus ille dominatus sine iusta suorum querela retineri. Nostrorum verò hominum, quoniam suapte ductu & re, tanta peregerunt, longè alia ratio est. Itaq; necessitatis, vt dixi, cuiusq́ã fuit, vt suo quodam iure, vt olim Israeliticæ tribus

Rom. 14.

distributore Iosue, terram sortirentur, permanente tamē, quod minimè obscurum est, supremo omnium penes Regem imperio. Quamobrē fatendum est, hac nostris mercede proposita, distribuendi leges quodammodo, & fuisse, & esse seruandas. Vt planè, nisi alioqui quippiam impediat, de hac Rep. benemeritis, ipsiusmet emolumenta reddantur, & pro ratione meritorum maior minorue portio vnicuiq; designetur. Neque enim inanis prorsus, & superuacanea vox est hominum, suo sudore, & sanguine partis nouos, & nihil in Rep. gerentes præclari frui vehementer expostulantium, idque non leuis iniuriæ loco exprobrantium. Etenim cùm cætera non desunt, debet profectò laborum, meritorumq; ratio haberi, id quod & Regia statuta præscribūt, & gubernatores à se obseruari contendunt, verè an falsò, non statuo, satis proposito est, omnium vna consensio. Sed ecce ingens malum vnde minus timebatur, exortum, ex æquitate iniquitas, ex commoditate damnum, ex iure conflatur iniuria. Quis enim cùm sibi Indos pro mercede propositos, ac redditos intuetur, non statim labores, expensas, pericula, quibus defunctus est, cogitat, parumque esse quicquid capiat, & sentit, & iactat? Itaque prouentus commodaque sua, quæ ex Indorum, vel opera, vel tributis percipit, non pro futuro in illos officio, & à se impendenda opera, sed pro iam exhaustis laboribus metienda putat. Cui malo quid remedij possit afferri, non satis video. Verùm illud serìò moneo, atque contestor, quamuis æquum sit in eiusmodi commendationibus Indorum,

rerum

rerum antea præclarè gestarum rationem habere, minimè tamen tributa operásque istorum amplius augeri posse, quàm conferendi in illos beneficij ratio postulet. Quemadmodum & præfecturæ in Rep. & sacerdotia in Ecclesia benemeritis quidem conferenda sunt, & dignioribus, oppidò ampliora: at census, vel publicus, vel Ecclesiasticus pro futuro labore, atque officio datur. Itaque huic percipiendo veteres labores prætexere minimè licet. Sed si profectò desis officio, atque imposito munere non perfungaris, quantumcunque olim emeritus sis, prouentus tutò non percipis. Secunda verò causa conseruandæ, ac tuendæ Reipub. huius, non dubium est, quin æquitatis vtilitatisque plurimum habeat, quin potius in eo salus Regni tum temporalis tum spiritualis sita sit, si non desint his veluti deductis colonijs coloni sui. Nam id quoque Romanæ Reipub. sapientissimæ moris fuisse constat, vt nouos colonos, quo firmaret, defenderetque coloniam suam, domicilio donatos varijs priuilegijs, commoditatibusque prosequeretur. Regis, regnique interest maximè, vt sint qui tanquam proprium domicilium tueantur, & quoad licet, amplificent. Quamobrem propria quadam nuncupatione, eaque apud nos honorifica, hi propriè vicini, ciuesue nominãtur. Itaq; & vxorati esse iubentur, & certam vrbem incolere, vnde nisi annuente prorege, abesse nusquã liceat: si absuerit, absentis expẽsis aliussufficitur, quod si diutius moras traxerit, ab Indorum moderatione remouetur, aliusque succedit perinde, atq; demortuo. Quin etiam Principis hi omnes feudatarij habentur, fidem suam sa-

cro iureiurando Reip. Regiſque iuſſis aſtringentes. Itaque bella ſi qua exoriantur in prouincia, proprijs ſumptibus adire, & belligerari coguntur, quod nuper in bello Ingarum Cuzquenſes, & in Chiriguanenſium, Charquenſes, Pacenſeſque fecerunt: proinde equos, arma cæteraque in repentinum quemque tumultum parata habere, in otio, & negotio Reip. adeſſe promptiſſimè. Quæ quidem omnia, & prudenter, & ſalutariter inſtituta ſunt, neque parum conſcientias eiuſmodi hominum leuant, qui pro impoſito ſibi onere honorem quoque, hoc eſt, prouentus referant. Neque enim, quod multi falſo opinantur, ſola eſt cauſa redditus Indicos percipiendi, propria ac peculiaris Indorum ſaluti adhibita cura, licet ea præcipua ſit, verùm aliæ quoq; cauſæ ſunt, ſunt alia etiam publicæ vtilitatis officia, quibus cùm addicuntur nobiles homines, iure remunerandi ſunt. Eas ob res quod regem ex Indis capere oportebat, id in eiuſmodi feudatarios omne tranſmittit. Tertia quoq; ac potiſſima cauſa ſupra allata de cura, prouidentiaque Neophytorum, ſi nuda ipſa per ſe ſpectetur, ſpecioſa planè, & honeſta, atq; officij plena videatur. Quid enim magis ſalutare dici poteſt, quàm vt noui Chriſtiani veterum diligentiæ commendentur? quod etiam in primæua Eccleſia in more fuiſſe Dionyſius Areopagita ſatis indicat, cùm fidei candidati probatæ vitæ ſuſceptoribus traderentur, piè ac ſalubriter imbuendi, atque officioſè adiuuandi. Hæc vt dixi, perpulchra, perq; honeſta cauſa eſt, ſi nuda ipſa cernatur. At vbi à cogitatione venimus ad rē, Ieſu bone, quæ perturbatio, quanta fœditas. Verùm vitio hominū,

De Eccl. Hier. c. 2.

non

non causæ hoc fit. Neque verò prauorum peruersitas bonis detrahere debet, sed Dei optimi, & benignissimi ope fiet, vt Patroni officium non deserant, sed nomini suo ipsi respondeant. Nostrum iam est quæ sint horum partes in Indos à se susceptos exponere.

Quod doctrinam fidei, & moribus sufficientem Patroni Indis susceptis præbere teneantur.

CAPVT XII.

PRimum ac maximum onus sustinent, Indos iam Christianos effectos in fidei, morumq; doctrina, cæterisq; ad salutem opportunis, quantum opus est, adiuuandi. Re enim vera Patroni, Pædagogi, Nutricijque in christo teneris adhuc & paruulis dati sunt. Hoc omnes sine exceptione consentiunt, & docti & indocti, & experti & imperiti. Hac lege, hac conditione Indi nostris à Principe commendantur, recepto vsitatoq; more se se penes ipsos conscientiam suam exonerare testante. Quod sanè onus ipsi, qui sustinent, rarò intelligunt. Ex hoc primo præcipuoq; documento efficitur in primis, vt quicũque iniuncto sibi muneri non faciunt satis, non solùm graue crimen admittant maledictionis æternæ rei, quòd opus Domini fraudulenter faciunt, verũ restitutioni etiam obnoxij sint, quòd minimè officio functi, ob quod tributa instituta sũt, nihilominus illa perceperint. Neq; enim charitati tantùm Christianæ infensi sunt, sed etiam publicam iustitiam lædunt. Efficitur deinde, vt si negligentes admodum segnesq; se præstiterint tales Patroni, neq; emendare & resarcire iactu-

Hier. 48.

rã pergant, poſſint omnino, imò verò debeant ab Indorũ commendatione remoueri, alijs eorũ loco ſuffectis. Quæ ne duriora quiſpiã arbitretur, aut quoniã conſuetudo contra obtinuit, tanquã noua reſpuat, extat hodie quoq; Regij decreti publica fide exemplum, quod ipſe quoq; legi, vtrumq; illud, & de reſtitutione facienda, & de remouendis negligentibus Indorum patronis, ſeuerè grauiterq; ſtatuentis, ſeruariq; omnino in poſterum præcipientis. Ego verò adijciam id quoq;, quod perparum aduerti video, cùm ſit vel maximum, quòd in Indorum commendationibus longè plus ſpectare oporteat, vtrum is, cuius fidei commendantur, ea exiſtimatione ſit, vt impoſito muneri non defuturus meritò credatur, quàm meritorum rerumq; geſtarum quantus ſplendor extiterit. Atq; omnibus modis affirmo id, quod vel tenuiter doctus facilè concedet, Patroni, indignus ſi ſit, conſcientiam quidem non eſſe tutam, at multò minus Principis eam curam committentis indigno. Indignum autem eum dico, quem viri boni, ac ſapientes nequaquam idoneum reputant eiuſmodi negotio procurando, nimirum qui præ vitæ impuritate, præ inueterata auaritia, præ ſocordia ingenita miſeros ſuſceptos vexando, expoliando, diuina omnia, ac ſalutaria pro nihilo ducendo, peſſundaturus apparet. Profectò mirari libet, quòd cùm in triennali, aut etiam annuo Prætore creando, vitæ integritas accuratè quæratur, in perpetuo Indorum Domino, cuius ſit vel leue peccatum perniciofius futurum, vix morum ratio habeatur: ſola vel ipſius, vel maiorum merita attendantur, tanquam pecuniæ dandæ, non animarum nego-

tium

tium tractaretur. Quæret ex me aliquis, quam nam institutionem, quam doctrinæ rationem sufficere intelliget Patronus, vt conscientiæ satisfaciat suæ? Respondebo breuiter ac verè, nūc temporis magna ex parte ea cura, & molestia liberatos esse patronos: siquidem Episcopi sibi sūpserunt, neque iniuria, vt sacerdotes ipsi designent, ac destinent: quibus Patroni stipendium à maioribus præscriptum optima fide persoluant. Quod si hos, vel remissos, & negligentes notarint, vel improbos, & impuros, vel cupidos, ac rapaces, denique gregem Domini lædi grauiter insolentia pastorum animaduerterint, pro fide, quam suis debent, oportet ad Episcopos deferant, & quantū in ipsis situm erit, ardenter agant, vt susceptis suis quàm optimè consultum sit. Id cùm sedulò præstiterint, si tamen nihil profecerint, fidem suam hac in parte liberarunt: nec quæretur de manibus illorum sanguis effusus, cuius antistites Principi pastorum, cùm apparuerit, rationem reddent. Quot verò sacerdotes in Indorum oppidis habere oporteat, breuiter quidem dici potest, quot erunt necessarij fidei institutioni, sacramentorum administrationi, cæterorumque ecclesiasticorum functiopni. Prouincialium verò synodorum, vbi de parræcijs agitur, canonibus definitum est, quoto numero Indorum vnus sacerdos sufficere existimandus sit. Sequatur patronus Episcopi sui iudicium, si synodi decreta seruari vsquequaque non possunt. Quicquid verò parocho tribuendum erat, si abesse contingat, siue negligentia patroni id fiat, siue periuria ministrorum, siue

C. cùm ex iniuncto. de Hæret. docet id Innocent. 3.

Ezech. 3.
1. Pet. 5.

In Concilio Limensi consti. 77.

Episcopi desidia, nihil interest: prorsus tantundem debet Indis restituere ad minimum vsque obolum. Neque potest illa summa cuiusuis iudicio in alios vsus conuerti, aut quouis prætextu aliò deflecti. Qua de re frustra sanè nonnulli dubitarunt. Nam præter edicta regia id disertè cauentia, ratio est aperta, quod pecunia illa ab Indis tanquam ex conditione persoluitur ad ministros Ecclesiasticos sibi necessarios sustentandos: hi cùm defuerint, quacunque ex causa defuerint, debet profectò horum stipendium ad largitores redire ex integro. Quemadmodũ cũ pro negotio tuo curando homini pecuniam offers, si nihil ille curauerit, siue culpatè id, siue inculpatè, certè pecũniam tuam iure repetes, neque te inuito ea pecunia auerti in alias causas potest. Igitur hæc certa, & sunt, & habentur. Illud non item, vtrum qui negligentia sua, crassaque culpa Indos sibi commissos, sine sacerdote, sine legitima doctrina tenuit, teneatur restituere tributa omnia per id temporis percepta, an verò satis sit, tantum reddere, quantum parocho dandum erat. Qua de re alios audire mallem, quàm ipse dicere. Verùm non teneri omnia tributa restituere, magis mihi persuadeo, propterea quod tametsi doctrina Indorum, prouentuum annuorum colligendorum præcipua causa sit, non tamen sola, vt suprà explicatum est. Sed sunt alia quoque patronorum onera reip. vtilia, quibus cùm defuerint, nõ iniustè tributis aliqua ex parte fruantur. Iam si quis vrgeat, quantum ergo, & quousque restituendum est? Nihil equidem certius afferre possum, quàm vt visitatorum, ac iudicum regiorum sententijs acquiescat, qui cùm

Cap. 11.

non

non soleant præter doctrinæ defectus, & damna alioqui Indis data, aliud præterea iubere restitui, idque mos habeat doctorum ac proborum hominum, aliquid insuper imperare, quamdiu res amplius explorata non est, minimè oportet. Quod si Indorum tam populosa ac frequens turba sit, vt sunt pleræque in prouincijs superioribus, manifestum vt sit vnum sacerdotem tot hominum curæ & doctrinæ nullo modo esse satis: neque tamen antistes admonitus plures mittat, vel quia non habet in promptu, vel quia fortasse dissimulat, ita vt Patronus non sit in culpa, quæritur meritò, an oporteat reddere Indis id, quod alteri sacerdoti, si adesset, erat attribuēdum. Hîc quoque varia res est. Sed cùm iuxta retentum morem, vel iuxta synodale decretum obseruatum, plures essent sacerdotes adhibendi, non dubito, quin redditurus sit Indis Patronus, quicquid de duorum stipendio, vel plurium subtractum sit, siue vitio id suo acciderit, siue secus. Nā vt dixi, pactionis ea lex est. Vbi verò neq; consuetudo, neq; synodi decretum, neq; præsulis vrget præceptum, etiam si plures ministros populi numerositas postulet, potest Episcopi sui iudiciū sequi, si vnum satis esse ille responderit. Deniq; vsque dum ille statuat pluribus esse opus, potest dato sibi ministro esse contentus. Namque vt prius admonui hac parte solicitudo præcipua ad Episcopos recidit, qui de Indorum rebus edocti Patronos molestia antiqua idoneos ministros quæritandi liberarunt. Hæc de præcipua cura Patronorum, hoc est de spirituali ministerio erga iam Christianos Indos, attigisse sit satis.

Quid erga nondum baptizatos Indos Patronis liceat.

CAPVT XIII.

ANtea verò quàm ad politica officia progrediar, diluenda eſt dubitatio de cæteris infidelibus Indis, qui fortè cum Chriſtianis eadem coniuncti ſunt, quorum tanta eſt copia in prouincijs nonnullis, vt intra annum, aut non multo amplius in vna ad decem, & ſeptem millia maioris ætatis baptizati referantur. Albi verò commendati Indi omnes, vel pene omnes idololatræ adhuc ſunt, vt in Prouincia ſanctæ Crucis. Magna ergo mihi quæſtio eſſe videtur, An à talibus tributa quoque Chriſtiani exigere queant, propterea quòd nondum ſunt Eccleſiæ ſubiecti, ex cuius commiſſione ius omne noſtris in barbaros eſſe diximus. Deinde quamnam ob rem penſiones eas noſtri dignè percipiunt, ſiquidem nulla ijs ſacramenta, nulla diuina officia communicant? Cæterùm conſuetudo nihil videtur inter fideles, infideleſque Indos diſcernere, quoad tributa reddenda. Omnes ijſdem aſtringit legibus. Id igitur an liceat, & ſi olim dubitabam, imò verò improbabam, tamen re magis animaduerſa, non adeò mihi perſuadeo iniquum. Etenim Principi ſubditi hi quoque ſunt, poſtea quàm terra hæc in illius ditionem venit, ſiquidem iſtis non minus ius dicit, quàm cæteris: ac proinde quemadmodum olim Paganis Chriſtiani tributa pendebant, cùm illi rerum potirentur, ita nunc temporis Chriſtianis Pagani nō iniuria perſoluunt. Neque enim modò de iure dominatus Indici diſceptatur, ſed pro confeſſo ſumimus imperium hoc il-

hoc illi stare, qui imperat. Accedit ad hoc, quòd infideles Indi nullo modo Christi baptismum auersantur, quin & cupiunt, & petunt: verùm plerique in numero catechumenorum, siue ipsorum vitio, siue nostrorum negligentia tenentur. Cùm ergo in catechismi cura, hi quoque cum cæteris communicent, non immeritò cum cæteris quoque ministris necessaria tribuunt. Siquidem Apostoli Pauli præceptum est, Communicet autem is, qui catechizatur ei, qui se catechizat in omnibus bonis. Minimè verò ferendum esset, vt Christiani Christianis, paganis pagani imperarent, cumque vnum eundemque populum hi, & illi constituant, non posset non exitiosissimum esse discrimen eiusmodi. Quam ob rem præterquam quòd his quoque ius dicere, atque hos tueri perinde ac cæteros principis interest, propriè ac peculiariter patronorum, parochorumque partes sunt, cum istis quoque de salute æterna seriò agere, ad Euangelij gratiam vocare sedulò, de fide instruere, instructos moribus informare, volentes & dignos vltrò admittere ad Ecclesiæ gremium, si grauiori periculo vrgeantur, salutari lauacro succurrere, vt sanctorum Patrum decreta habent. Denique nihil prætermittere, quod ad illos Christo lucrifaciendos pertineat, quod non charitatis tantùm, sed officij sui propriam obligationem agnoscant necesse est. Quod vsque adeò D. Gregorius sentit, vt ad Ianuarium Episcopum scribat his verbis. Rusticos, quos habet Ecclesia tua, nunc vsque in infidelitate remanere negligentia fraternitatis vestræ permisit. Et quid vos admoneo, vt extraneos ad Deum adducatis, qui vestros

Galat. 6.

De consec. d. 4 cap. Si qui. & seq.

Lib. 3. epis. 26.

ſtros ab infidelitate corrigere negligitis? Vnde neceſſe eſt vos per omnia in eorum conuerſionem vigilare. Nam ſi cuiuſlibet Epiſcopi in Sardinia Inſula Paganum ruſticum inuenire potuero, in eundem Epiſcopum fortiter vindicabo. Iã verò ſi ruſticus tantæ fuerit perfidiæ, & obſtinationis inuentus, vt ad Deum venire minimè conſentiat, tanto penſionis onere grauandus eſt, vt ipſa exactionis ſuæ pœna compellatur ad rectitudinem feſtinare. Ex qua ſanè tanti Patris authoritate, & diligentiam diſcimus conuerſioni infidelium adhibendam, & modum, ſi ſe duriores præbuerint ruſticitate magis animi, quàm electione rationis, cuiuſmodi barbari penè omnes ſunt, iudicij vix ſententiam ſequentes, ſed impetu, aut conſuetudine impulſi, vt hi certè ſeueritate quadam ſalutari compellantur intrare. Penſionibus verò grauandos cẽſet beatus Pater, quas ſine iniuria poteſtas imponat. Nam ſi iniquæ eſſent, nullo modo exaggerandas ille cenſeret. Atque hæc quidem ad ſe dicta ſacerdotes accipere debent. Patroni verò illa, quæ ad nobiles Sardiniæ idem Pontifex ſcribit in hunc modum, Cognoui penè omnes vos ruſticos in veſtris poſſeſſionibus idololatriæ deditos habere, & valde de hac re contriſtatus ſum, & poſt pauca: Vnde magnifici filij exhortor, vt omni cura, omniq́ue ſollicitudine animarum veſtrarum zelum habere debeatis, & quas rationes omnipotenti Deo de ſubiectis veſtris reddituri eſtis, aſpicite. Ad hoc quippe illi vobis commiſſi ſunt, quatenus, & ipſi veſtræ vtilitati valeant ad terrena deſeruire, & vos per veſtram prouidentiam eorum animabus ea, quæ ſunt æterna, proſpicere. Si igitur impendunt

23. q. 6. Iam verò.

Lib. 3. Regiſ. epiſt. 23.

dunt illi quod debent, vos eis cur non soluitis quod debetis?id est, vt assiduè illos magnitudo vestra commoneat, ab idololatriæ errore compescat, quatenus eis ad Fidem ductis omnipotentem Dominum erga se placabilem faciat. Hæc Gregorius: quibus & quid liceat accipere, & quid deceat reddere infidelibus Indis sibi commissis, Patroni satis, quantum arbitror, edocentur. Illud obiter aduerti debet, quamuis non liceat per vim ad baptismum Christianamq; professionem compellere barbaros subditos, licere tamen, imò expedire ab idolis colendis etiam inuitos reuocare, hoc est illorum simulachra, & fana demoliri, superstitiones diabolicas extrudere, quæ non solùm Euangelij gratiam impediunt, verùm etiam naturæ legem infestant, quam vt seruent, compelli infideles subditi sine vlla dubitatione possunt, id quod abundè declarant leges Constantini, Valentiniani, Theodosij, cæterorumque Principum Christianorum, quas mirificè sancti Patres collaudarunt: neque laudatores modò, sed impulsores autoresq; se præstiterunt. Et re vera quamuis officij minus exhibeatur infidelibus Indis, tamen non videtur satis consuli saluti eorum, si tributorum minus pendant, quàm Christiani, vel hac enim de causa à baptismo percipiendo deterrebuntur, si grauiora tunc sibi tributa imminere cognouerint, quæ potius imminui sanctus Gregorius vult, vt leuem Christi sarcinam, & iugum suaue libentius subeant.

Con. Eliber. can. 41 Iubentur Christiani infidelium seruorum idola comminuere, idem insinuat August. ser. de Puero Centurionis. De Paganis & templis eorum. lib. 1. & l. Nemo. Niceph. lib. 7. cap. 46. lege Ambr. lib. 5 ep 30. contra relationem Symmachi. Aug. lib. 1. contra epist. Parm. cap. 7. & epi. 48. & 50.

De tem-

De temporali prouidentia Patronorum in suos.

CAPVT XIIII.

EAdem quoq; Indorum commendatione diligenter præſcribitur Patronis, vt non ſolùm in Fidei, ac ſalutis æternę eruditione populi ſibi commiſſi curam gerant, verùm temporali præſidio in vitæ huius ærumnis quotieſcumq; ope eorum indigeant, benignè adſint, intelligantque ſe Neophytis datos eſſe parentum loco. Horum igitur rem politicam iuuare debent, & ab iniurijs, vel hominum, vel temporum pro ſua virili tueri. Itaq; vt Hiſpaniæ proceres ſui municipij hominibus defenſionem, ac prouidentiam proprio iure debent, quo nomine ab illis tributa percipiunt, ſic in his locis populis Indorum ſibi attributis Patroni ſingularis cuiuſdam in otio æquè, ac negotio patrocinij tenentur obnoxij, aut ſi id maius, quemadmodum familiæ ſuæ pater ipſe familias conſulere debet. Seriò ergo illud ſibi dictum cogitent de clientibus ſuis, Diſcite benefacere, quęrite iudicium, ſubuenite oppreſſo, iudicate pupillo, defendite viduam. Abdiam in alēdis famelicis, & è periculo eripiendis inſontibus repræſentent: aut egregium bonorum ſibi diuinitus affluentium diſtributorem ſanctum Iob imitentur, qui ſua illa fortunata tempora memoria repetens, ait, Si negaui quod volebant pauperibus, & oculos viduæ expectare feci, ſi comedi buccellam meam ſolus, & non comedit pupillus ex ea, ſi deſpexi pereuntem, eo quòd nō habuerit indumentum, & abſq; operimento pauperē. Hac beneficentia & fide ſi ſuſceptis ſuis noſtri conſulerent;

Eſaiæ 1.

3. Reg. 18.

Iob. 31.

ſerent, verè & nomini, & officio reſponderent ſuo, eſſetq́; non voce tantùm, ſed re ipſa horum inſtitutio nouis Euangelij cultoribus conſeruandis, & promouendis quàm maximè accõmodata.

Quàm circumſpectè oneroſæ leges fortunis Indorum indicendæ.

C A P. X V.

ENumeraui hactenus omnes, vt reor, Patronorum functiones, inſtitutioniſq́; huius cauſas, quas intuentes ijs, quas cernimus, legibus Principes hanc Indorum Remp. condiderunt. In alijs orbis regionibus, apud Orientales præſertim alias eſſe rationes neophytorum inſtituendorum non ignoro: neq; verò diſputo, an noſtratia hæc longè illis inferiora ſint, minuſque ad ſalutem, quam quærimus, accommodata. Fuiſſet fortaſſis alia Reip. forma commodior, & ad Ieſu Chriſti notitiam conſequendam nouis gentibus multò iucundior. Quanquam, vt dixi ſupra, quæ noſtris barbaris incommoda acciderunt, hominum magis nequitiæ, quàm adminiſtrationis vitio referenda ſunt. Quamuis enim rectè & ſapiẽter conſtituta Reſp. quamuis æquis legibus temperata, facilè improborum temeritate violatur, cùm ſit nihil, quod non humana peruerſitas, ſi relinquatur ſibi, cõuertat in peius. Viderint alij, quid cui præferendũ ſit. Nos ea omni collatione prætermiſſa, præſentia, & nobis nota tractamus, illud ſuperioribus adijcientes, cauſas eas, quas retuli, noſtris vt Indi cõmiſſi ſint, oportere omnibus vtriuſq; fori, externi inquam, atq; interni iudicibus eſſe notiſſimas. Quibus ex omnibus rectè ſapiẽterq́; animaduerſis poterũt profectò legiſlatores

gislatores statuere, quid tributi gens quæque Indorum Patronis suis soluere debeat. Idque vt sine vitio, & errore decernant, perspicient primũ quantum, & quibus è rebus prouétuum commodè omnino possit afferre, tum verò cum ratione metientur, imposito oneri, ac functioni exoluendæ suæ, quantum Patronis assignare par erit, idq; ex æquitate, & prudentia moderabuntur, vt non aliorum remissio & indulgentia, aliorum, vt Apostolus ait, sit tribulatio. Et facultatem ergo Indorum, & præpositorum operam, atque obligationes intuebitur sapiens Reip. moderator, vt tributa taxet, atque constituat. Quam sanè & facultatum, & gubernationis rationem simul in eundam in censu imponendo, & vel augendo, vel relaxando Aristoteles quoque ad Reip. conseruandam incolumitatem valde commendat. Si quidem excedat, inquit, populus populique gubernandi difficultas, (vt ego interpretor) augeatur census secundùm multiplicationem: sin verò deficiat, relaxetur, ac minor fiat census taxatio. Quo sanè spectasse videntur nonnulli gubernatores nostri. Iam verò vlterius progredi, & quantum ex vnoquoque viritim exigi oporteat, & vtrum homines tantum censeri debeant, an etiam fortunæ, vt ditiores plus tribuant, & quousque nostræ considerationis fines egreditur, legum prudentiæ potius id vniuersum relinquendum. Nobis, quæ causa sit iusta tributorum Indicorum, & ad quam regulam debeant temperari, exposuisse satis est. Illud tantummodo admonendum arbitror, tam grauem esse hanc imponẽdi tributa prouinciã, vt nisi multa accurataq; consultatione virorum prudentium, & rerum perito-

2.Cor.8.

3.Pol.c. 8.

peritorum, atque, quod caput est, ab omni cupiditatis specie alienorum res primùm agitetur, agitataque manifestè constet, quicquam decernere, ac lege sancire valde temerarium sit. Si enim ad priuatas de fundo, de domo, de legato controuersias finiendas; solent homines non contenti vulgaribus, Regios etiam senatus adire, & è sapientissimorum iudicum suffragijs sententiam postulare, quanto obsecro amplius, ac maius est, cùm de totius gentis perpetuo censu agitur, vbi vel leuissima iusti, & æqui ignoratio damnum affert fortunis innumerabilium hominum sempiternum? Quamobrem seuerissimè simul atque sanctissimè Romani Pōtifices inter atrocissimos casus sedi Apostolicæ reseruatos illum semper numerandum putarunt, cùm domini Christiani populorum sibi subditorum ceruices, vel nouis pensionum oneribus premunt, vel auctioribus cumulant. Quæ vel vnica res negotij magnitudinem copiose perspicueque declarat. Neq; enim esse potest Proregis, Præsidiíve, leue, aut venia dignum erratum, vbi vel studio partium, vel rei cognoscendæ negligentia, vel proprij sensus fiducia, in tanto negotio labitur.

In 4. Casu bullæ Cœnæ Domini 1568. Sylu. Excō. 7. §. 54 Gabella 3. § 7. Naua c. 27. num 58.

Quid in confeßionibus Patronorum audiendis sacerdoti prouidendum.

CAP. XVI.

AT verò de Principū legibus magistratuumque sententijs censere non interest cæterorum, quibus potius præceptum est, ne contra iudices iudicent, & vt pareant siue Regi quasi præcellenti, siue ducibus ab eo missis. Certè Christus Dominus, neq; Cæsaris censum, neq; sacer-

Eccl. 8. 1. Pet 2. Matt. 22. Matth. 17.

Rom. 13.
Didracmum Cæsari solui vult Hieron. in Matthæũ.
At Ambros. lib. 1. epist. 1. & Hilarius, & Chrysost. & Theop. in Matth. Sacerdotibus solui censent.

dotum didracma reprehendendum, imminuendumve putauit: sed tum hoc soluit, tum illũ reddendum docuit. Neque illius Apostolus tributorum vectigaliumve examẽ, sed redditionem integram imperauit. Quare vbi non est manifesta impositi tributi iniquitas, & Præpositus tuta cõscientia petit, & subditus nõ tutà subtrahit. Itaq; Sacerdotes dum vel Patronorum res concionibus versant, vel horum confessiones audiunt, non debent nimij esse censores, ne nihil agendo pacata perturbent, & sine vllo fructu quieta pectora extimulent: neque verò decet, quæ publica lege firmata sunt, priuata authoritate velle conuellere. Hoc vt dixi, vbi lex non apertè esset iniqua. In quo fortassis quidam zelo non secundùm scientiam vtentes, dum nimium emungunt, iuxta vetus prouerbium, eliciunt sanguinem. Habet hîc locum illud antiqui sapientis, vt ne quid nimis. Quin potius sic à sacerdotibus Christi eiusmodi homines excipiendi sunt, quẽadmodum manipulares olim à Ioanne Baptista, quibus de sua salute quærentibus breuiter cum magna moderatione respondit, Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti estote stipendijs vestris. Sed notanda sunt tamen conscientijs istorum tractandis præcepta nonnulla, in quibus quantum ad rem, de qua nunc agimus, pertinet, frequentiores esse iniuriæ solent. Primùm quamuis in taxationibus tributorum publica lege conscriptis, authoritati Principis acquiescere possit Patronus, nisi aperta fraus, aut iniuria, aut vis intercedat, neque de hac re nimium hærere, aut solicitari debeat Sacerdos, cui eiusmodi cura minimè incumbit, scire ta-

Prouerb. 30.

Lucæ 3.

re ta-

re tamen,& hũc & illum oportet, si Indus aliquã ex causa peculiari non sit nisi magno suo detrimento soluendo, non posse tributum ab eo tutò exigi. Exemplis res fiet perspicua. Fortè accidit, vt anni inclementia agricola fruges, vel vitiatas, vel perexiguas collegerit: accidit, vt ægrotaret, vt vel tugurium ignis depastus sit, vel ouiculæ scabie interierint. Hîc si Patronus rigidè tributũ exigat, & infelicem Indum, cuius tenuissima, & in diem tantùm res est, conijciat in vincula, aut malè mulctatum dimittat, magnam facere iniuriam putandus est. Nam etiamsi ex mutuo, aut permutatione ista ille deberet, tamen cũ tãto suo damno soluere nemo æquus cogeret, cùm Propheta seuerè increpet eiusmodi rigidos exactores, dicens: Percutitis pugno impiè, & omnes debitores vestros repetitis. Præterea verò, vt est supra definitum, tributum nullo modo debet nisi ex ijs, quæ habet, commodeve habere potest, congruenti sibi familiæq; sustẽtatione seruata. Quæ si casu aliquo subtrahantur, neque premi molestè debet, neque in sequentes annos præsenti exactione onerari. In qua re nonnulli nostri liberales se haberi volunt, quod ea remittant, quæ recuperare non possunt. Alij inhumana atrocique contentione seruitutis genus edicunt, vt tamdiu laborare cogantur, quoad ipsorum arbitrio sit satisfactum. Illi quidem non admodum admirãdi, cùm id faciant, quod necesse est, fiat: hi verò prorsus etiam detestandi, quod ius suum iniuriã aliorum putent. Atque hoc est, quod olim sanctus Papa Gregorius valde cum Augusta expostulat, Corsicæ exactiones tam durè fieri, vt filios suos, Insulares vendere cogerentur, vt tributa

In Conc. Turon. cap. 49.

Esaiæ 58.

lib. 4. epi. 43.

persoluerent. Ipse verò Dominus Israelis improbitatem execratur, pro eo quòd vendiderit pro argento iustum, & pauperem pro calceaméto. Qui conterunt, inquit, super puluerem terræ capita pauperum, & viam humilium declinant. Talia à nostris agitata cum Indis non ignorant regionis Americæ experti. Id ergo totum iniquum est, & extremæ rapinæ non absimile. Quin potius quoties graui egestate & damno propter annonæ caritatem, aut morbum quemuis grassantem, aut rei familiaris infortunia Indos premi patronus videt, debet omnino non illa charitatis tantùm lege communi, sed propria susceptionis suæ ratione, subuenire, ac de suo tribuere. Hoc igitur ita habet. Alterum verò documentum est, permutationes patroni facere ne sinantur, à quibus lege prohibentur. Solent pro veste, exempli causa, argentum, pro frumento vestem, pro radicibus aliud aliquid, sæpè etiam ipsorum operas quærere, quod totum periniquum experientia monstrauit, lex interdixit. Etsi enim pretiũ æquale videntur & petere, & capere, tamen reuera & sibi vtiliora, & Indis grauiora moliuntur. Hìc ergo etiam vigilet Sacerdos Domini. Tertium idemq; valde ad rem pertinens sit, tum in exigendis tributis, tum in persoluendis operis seruitijsque Indorum oportere fraudes, atq; imposturas vitare eorum, qui inter Indos ipsos excellunt, cæterisque præsunt, quos Curacas seu Caziques nominamus. Horum quippe fraude, & violentia miseri plerumq; suo sudore frustrantur, sæpè multò plura conferre coguntur, quàm lex ratiove præcipiat: cùm sit subditorum tanta imbecillitas, tanta plebis inualidæ trepidatio, vt ne mu-

Amos 2.

ne mutire quidem audeant contra ſuos illos ſatrapas,ſed viui ac videntes pereant potius; quã illorum imperijs minimum obloquantur. Hanc tam præpotentem tamque diu expertam tyrannidem noſtri ſuſceptores compeſcere certè deberent,atque eripere inopem de manu fortiorũ, ſecus res habet: vtrique compoſitò fabulam agunt,iſtis illi ſponte conniuent,illos iſti patienter ferunt:vt ſimile quippiam paræmiæ lupi, atque vulpis agi videatur. Quod malum quàm latè pateat, nemo non ſentit qui res Indicas vel ſummis digitis attigit. Remedium verò quale ſperare liceat, ignoro, cùm inde pernicies proficiſcatur,vnde ſalus maximè petebatur. Sed publica lege, vt eiuſmodi ſceleri, & dolo occurratur,caueri iam dicitur, hactenus certè cautum eſſe videmus nihil. Vtcumque id habeat, peruestiget ſpiritualis medicus, an hoc quoque loco, vt ſolet virus inſideat,aperiatque diligenter, ac ferro reſecet,nec parcat igni,ſi opus ſit, quippe cũ in lethali profundoq; vlcere,ſeueriora medicaméta tutiora ſint. Ac neſcio an hoc loco de magiſtratibus,ſacerdotibuſque vſurpem illud ſancti Leonis, inferiorum ordinum culpas ad nullos magis eſſe referendas,quàm ad deſides negligenteſque rectores, qui multam ſæpè nutriunt peſtilentiam,dum auſteriorem diſſimulant adhibere medicinam.

Epiſt 86. ad Nicetam.diſ. 86. inferiorum.

De ſeruitio perſonali Indorum.

CAP. XVII.

SEquitur, vt de ſeruitio perſonali Indorum diſſeramus, ſeruitium perſonale ſolemus intelligere quicquid vtilitatis ex ipſo hominum

labore, operaque percipitur. Quo in loco, quoniam impeditior, asperiorque est, & si quis alius maximè necessarius, consistere aliquantulum oportebit. Atque in primis Indos non esse seruitute mulctatos, sed liberos prorsus, & sui iuris ex ijs, quæ in libro secundo disputata sunt, sumimus. Etenim, & publicæ leges ita statuunt, & consuetudo diuturna, & ratio constans, ac certa, quòd qui nulla iniuria lacessunt, non possint reddi belli iure captiui. Nempè sermo nobis est non de generali quadam subiectione, quam Aristoteles non admodum propriè vocat seruitutem naturalem, quamque D. Ambrosius non natura introductam, neque venditione comparatam, sed insipientiæ redditam dicit, ad Noë in Cham filium irreligiosum, maledictionem alludens: sed loquimur de ciuili legitima ac propria seruitute, quæ iure gentium victos victoribus subdit, quomodo solent definire Philosophi seruū, quicquid est, domini esse. Liberi ergo isto modo Indi cùm sint, operas illorum ac labores sua mercede frustrari iniquissimum est. Nam siue agrum tuum excolat, siue gregem pascat, siue domum ædificet, siue pabulum ac ligna comportet, siue onustus eat, siue literas cursor deferat, siue domi tuæ desidens ostia obseruet, denique quicquid operis agat, cuicunque vsui sit, dignus est operarius mercede sua, quam qui negat, sanguinis reus arguitur. Sic enim monet Spiritus Sanctus in Sapiente, Qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum, qui effundit sanguinem, & fraudem facit mercenario, fratres sunt. Et in lege Domini disertè positum, Non morabitur opus mercenarij tui vsque

Lib. 1 Pol.
Lib. 2. ep. 7.
Genes. 9.
Eccli. 34.
Leuit. 19.

mane. Per Malachiam quoque se Dominus minatur testem velocem in eos, qui calumniantur mercedem mercenariorum suorum. Neque mitiora Iacobus Apostolus, Ecce, inquit, merces operariorum vestrorum, qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est à vobis, clamat: & clamor eorum in aures Domini sabbaoth introiuit. Terribilis sanè clamor, qui pro subducta mercede aures Dei aduersus potentes, & diuites interpellat. Quod si in alieno iumento onerando, vel equo ferendo pretium domino iustè rependitur, cur non iniquum valde existimetur hominis liberi corpus oneri laboriue addicere, neque quicquam tamen soluere pro opera collocata? Illud quoque vigilanter audiendum, quod sermo diuinus non eos culpat, qui mercedem penitus abnuunt: immane enim id atque inusitatum relinquendum putauit, sed eos nominatim perstringit, qui vel morantur vel imminuunt, vel quouis modo defraudant pretium sudoris alieni. Ne mihi igitur obsoletum à te cibum porrectum cõmemores, ne vestem annuã, ne agelli portiunculam illius vsibus relictam referas. Adest iustus arbiter Deus, qui se etiam testem pro paupere & quidem velocem pollicetur. Quæres, quænam æstimatio iusta sit, vt scrupulus omnis tibi eximatur. Si lege præscriptum est pretium, vt in rebus plerisque est, ne alium quæras interpretem, quicquid de legitimo detrahis, rapina est. Si nulla lex est, communis æstimatio bonorum, atque prudentium ponet modum, aut etiam vtriusque locantis inquam & conducentis mutua pactio, dummodo dolus omnis, & vis absit. Quo toto genere multum ac sæpè peccant, &

Malach. 3.

Iacob. 5.

Malach. 3.

cant, & patroni Indorum, & prætores, & ipsi passim parochi, dum subditis pro rerum occasionibus multa imperant, nulla aut pauca persoluunt, qui neq; à culpa eximi, neque à satisfactione excusari vllo modo possunt. Neq; verò obsequendi facilitas, & prompta opera Indorum prætendi debet, cùm genus hominum timidum ob id tam officiosum, atq; obsequens sese præbeat, quod timeat sibi, atque consulat, dumque pœna liberetur, pretium non audet repetere, id enim seruilis ingenij est. Alioqui cùm se possunt subducere ex oculis, neq; plagas timent, egregiè fugitant operamque detrectant. Igitur cuiuis operæ cuiuis labori Indorum mercedem suam esse reddendã perspicuum est. Sed quoniam lege interdum præscriptum est, vt certus Indorum numerus Patrono detur ad hoc illudvè negotium, vt ad pascenda pecora, aut agrum excolendum, sementemvè faciendam, quod olim vsitatius erat, & nunc temporis in nonnullis locis fit, quærunt multi, an id iniquum quoque sit, quod videatur seruitium personale introduci contra modò definitam quæstionem. Verùm id sanè iniquum non est per se, cùm tributi loco accipitur. Nam quam essent aliàs pensionem reddituri, vel argenti, vel vestis, vel cæterorum, tantùmdem si remittatur Indis, pro operæ mercede redditum intelligitur. Vbi peruersitas illa cauenda est, ne eiusmodi onera inæqualiter Indos premant, sed per sortes, vicesque suas, tum vt huic detrahatur de illius tributo, quod ipse seruiuit, ac non huius sudoribus alius lucrum faciat. Itemq; illud prouidendum, ne ob eas seruiendi vices sibi rebusque suis in necessarijs desint. Quę quidem omnia dicta-

dictare facile est, perficere verò, aut infecta emendare per quàm difficile. Libero homini mercedem reddi oportere pro opera ostensum est: vtrum verò liberam quoque esse oporteat illius operam, ac nullo modo cogi, à multis meritò quæritur. Mouet enim nõ parum hinc, quod liber homo si cogitur, liber non est, atque adde qui ad opus inuitum trahit, non leuem facere videtur iniuriam, seruile enim est pati vim. Inde verò non parum quoq; vrget, quod si barbarorum ingenio, & voluntati indulgendum est, nihil operis vnquam fiet, nihil negotij conficietur, quippè qui otio desideant, ac sibi etiam ipsis vix necessaria laborẽt: alios verò nisi vi aut metu perculsi, nihili faciant. Atq; hoc loco non disputamus de ea coactione, quæ affertur cùm ipsorum interest, vt cùm sibi oppidum ædesue ædificare iubentur, aut templa extruere, aut fundos colere, cęteraque rei, vel publicæ, vel familiaris officia, est enim in aperto res, cùm etiã ingenui omnes ad ista compellantur, cùm militiæ pacisue negotia ita fieri exigunt. Magistratus cùm ista & indicit, & vrget pro officij sui munere facere non dubitatur. At Respublic. hæc Indicana cùm partim Europæis, partim Indicis hominibus constet coagmentataque sit, cumque sint multa, quæ nullo modo Hispani in his locis per se faciant, propterea quod vel laboriosa, vel sordida ducunt, & vt quàm maximè velint, non possunt tamen tanta perficere, quale est, humum effodere, rudera egerere, lateres cogere, onera baiulare, iumenta agere, cæteraq; seruilia, quæ si desint, breui omnis ciuitas deleatur, necesse est: ad talia igitur si sponte sua barbari minimè

ducantur, an liceat fasque sit per vim, metumue compellere, id prorsus in quæstionem vertitur. De qua re sunt, qui Indis vsque adeò patrocinantur, seriò vt affirment grauem ferre iniuriam, cũ ad ista coguntur: Hispanosque vel sibi seruire, vt in Hispania fit, vel si ingenui omnes esse pergũt, eos neque vesci, neque bibere iubent, siquidem qui non laborat, ne manducare quidem eum Apostolus vult. At si dura ista omnia videntur, deserant, inquiunt, deserant quam cupiditate non vtilitate terram occuparunt, & ad patrias angustias reuertantur. Quorum etsi dictu apparet liberalis, atq; honesta sententia, tamen factu tam est & difficilis, & absurda, vt nihil præterea. Nam vt demus ex Hispanis non paucos posse seruilia ista tractare, propterea quòd natalis, educatioque nõ admodum abhorrent, & lucri spes potest fortassis excitare: tamen quota ista portio est hominum præ multitudine necessaria? Iubere autem vel ista cessare, vel nostrates ad sua remeare, quis nõ videt, quàm sit fidei & religionis lumen extinguere? Quamobrem non est improbandum, quòd ciuitates omnes institutum tenent, & seruant, vt Indorum ad ista necessaria multitudo deputetur, parereque, si nolit, cogatur, dummodo & conueniens, vt dixi supra, merces labori retribuatur, & cum minimo salutis fortunarumque suarum incommodo ab Indis ista exigantur, tũ etiam inter ipsos iusta oneris vicissitudo seruetur, ne aliorũ remissio, aliorum sit tribulatio, sed ex ęqualitate, vt dixit Apostolus. Si tria hæc custodiantur, nihil hîc inesse iniuriæ, nihil querelę, primum proborum ac sapientium hominum consensus persuadet: qui & nunc, & ex ipso initio ita Remp. hanc
admi-

administrandam intellexerunt. Deinde ipsorum barbarorũ consuetudo perantiqua ab ipsis Ingarum Regum exordijs ante Christianum nomen auditum multis sæculis conseruata. Postremò ius naturæ hoc habet, vt ad totius corporis, familiæ, ciuitatisue conseruationem necessariæ partes laborare iubeantur. Neque enim oculus calcare terram iubendus est, vel culinariam paterfamilias exercere. Vniuersa porrò Indorum, atque Hispanorum multitudo vna eademque Respub. habenda iam est, non duæ quædam inter se disiunctæ: siquidem, & Rege, & lege vtuntur ijsdem vtrique, & vtrisque tribunal, & ius non aliud, atque aliud, sed idem certè. Quare quæ ab Indis nostris hominibus operæ impenduntur, non exteris & alienis collocari putandæ sunt, quod fortassis fallit nonnullos, sed suis potius ciuibus: quoniam & si testa ferro malè cohæret, iuxta Propheticum vaticinium, tamen eosdem statuæ huius pedes ambo componunt. Itaque mirandum non est, si testa ferro prematur interdum, illud potius optandum, ne penitus cõminuatur, ac dissipetur. Deniq; Aristoteles magnus ciuitatis instructor, toto suo primo Polytico, aut nihil agit, aut hoc certè obtinet, vt secundùm naturam in Rep. quidam seruiant, qui labori idonei sunt, quidam imperẽt, qui ratione potius præstant, dummodo alijs alij adiumento sint, oculosq; alter ad videndum, pedes alter ad ambulandum mutuet. Quæ si vera sunt, manifestum est non esse ab æquitate alienum, quòd publica diuersoria per vices suas, quas mitas ipsi dicunt, Indi & incolere, & viatoribus necessaria præbere pretio dato iubentur, quòd

ex ve-

ex veteri Ingarum disciplina nostri accepêre, vt alia pleraque plena prudentiæ. Neque verò improbandum, quod mercenarij conductitij certo die, & loco adesse Magistratuum decreto solent, quodq; publicis operibus, vt pontibus reficiendis, vijs expediendis, alijsque id genus distinentur. Neque illud vituperãdum quòd peculiares ob causas ad domestica ministeria quibusdã locis attribuuntur, vt in xenodochijs, in religiosis domibus, tum etiam publicorum nobiliumve hominum, aut contra grauiter affectorum, & indigentium seruitijs suo ordine, & ratione assignantur. Abusio tamen illa amputãda est, & pro iniqua ducẽda, cũ in eiusmodi mitaios (sic enim vocitant) siue mercenarios iustum pretium imminutum est, vel maiora, quàm vires ferant, imperãtur, vel diutius retinentur quàm pro ratione præscripta, quæ iniuriosa sunt omnia, & ex improbitate hominũ potius quã ex vllo vero iure profecta. Neque bona vnquam fide ista vsurpata sunt, sed magna, vel temporis, vel hominũ corruptione. At personalia seruitia quæ diximꝰ, publica autoritate inducta sunt. Priuata verò an fas sit aliquando barbaros nolentes ad opera opportuna compellere, non tam dubitare vidẽtur multi, quàm ipso suo facto dubitandum afferũt. Deprehẽsus, vt tritissimo vtar exemplo, in media via Hispanus, cibi indiget sibi, pabuli iumẽto, aut etiam sarcinulis vectandis, iumenti quoque. Orat Indum vt sibi subueniat, explicat causam, pretium offert, nihil ille mouetur, neque prece, neque pretio, neque verò flocci facit, vtrũ viam ille conficiat necne, imò ne si intereat quidem. Hîc facti nulla esse solet quæstio. Nam dicto

dicto citius Indus capillis trahitur, calcib⁹ tūditur: sedulò statim, atq; copiosè cūcta administrat, adeo vt pleriq; iactent nostratiū, persuaū Indis esse à suo Zupaio, id est diabolo, nihil vt Christianis spontè impertiant, sed per vim omnino, & iniuriam. Quæ quanquam militum licentiæ, & rapinæ fabula opportunè inducta est, tamen res ipsa non admodum abhorrere videtur à vero. Etenim qui barbarorum confessiones pro veteri superstitione idolorum sacrifici hodie quoque audiunt, feruntur grauissimas pœnas ei iniūgere, qui se se aliquid Christiano profuisse confessus sit. Neque mirum est eò vsque progredi hostis antiqui in Christianos odiū, in suos quibus potest modis transfusum. Sed redeo ad rem. Cùm eiusmodi angustiæ incidunt aut ijs similes, quod in his regionibus percrebrum est, quid Deum timenti viro agēdum sit, dicam, vt sentio. Primùm si potest pactione transigi, id multò prius ac melius. Vbi non potest, si commodè conueniri potest magistratus aliquis, qui publica autoritate cogat, adeundus est. Hic quoque si desit, vt deest persæpè, ac negotij grauitas vrget, nihil aliud pręcipi potest, neque breuius, neque planius, quàm vt leges necessitatis obserues, quæ tibi necessaria sunt quærens cum quàm minimo proximi detrimento. Honesta certè aliqua vis, atque compulsio afferri potest, & terroris quædam significatio, tanquam puero alicui iusta, & commoda contemnenti. Qua in re multum plerumque iusti, & æqui limites transiliuntur. Quorsum enim verbera, si verba sunt satis? quorsum plagæ, si vel metus incussus hominem subigit? Iam verò an onera baiulanda Indis imponere

ponere crimen sit, multi quærunt. Nam prima illa tempestate Hispanorum has regiones peragrantium, magnam esse hominum factam iacturam propter eius generis duras molestias non dubium est. Quamobrem & olim sæpe, & nuper demum lege lata Indi onusti iter carpere prohibentur. Tamen consuetudo omnium propemodum secus habet, tum harum regionum incredibilis incommoditas, & penuria id veluti suo iure deposcit. Sanè Indos onerari, onustosq; incedere per se quidē, neq; iniquũ est, neq; perniciosum, cùm ab antiquissimis annis, ita assuefacti sint, fueritque solenne toto tempore Ingarum, imò verò hodie quoq; se suis sarcinulis ipsi onerènt, quæ sæpe non leuius pondus habent, quàm quod à nostris impònitur. Neq; habet ea res plus miraculi, aut violentiæ, quàm quod in Europa baiuli onera etiam grandia dato pretio quouis vnde vis, portant. Quamobrem si & onus moderatum est, & via non longior æquo, & pretium non iusto minus, nihil res ipsa peruersi habet. Vtrum verò expediat necne Reip. ista vel prohibere, vel sinere, non nostri arbitrij est decernere. Lex verò quatenus obliget consuetudine cõtra obtinente, nihil habet hic propriæ difficultatis, sed commune est cum alijs plerisque. Certè vt est culpanda, vel detestanda potius veteranorum quorundam immanitas, fœdissimè barbarorum ceruicibus abutentium, ita etiam quorundam delicata nimis hoc tempore trepidatio est improbanda, qui non vident, non solũ consuetum vnicuique non esse molestum, verùm etiam iucundum, putantque omnium sensus, & animos ex suis esse metiendos. Integrum

æsti-

æstiuum diem metendis frugibus insudabit rusticanus, aut aratro ducendo, qui si quartam horæ partem vtrumque genu humi figere iubeatur, necem sibi præsagiet certam. Est suus vnicuique iucundus labor. Itaque gentes Indorum apud nos baiulandis oneribus perassuetæ, si æquo plus non vrgeantur, neque iniuriæ, neque incommodi quicquam subeunt, cætera, vt dixi, moderata sint, pondere, labore, pretio.

De metallorum operatione.

CAP. XVIII.

AT illud durissimum videtur imperium, cùm metallis effodiendis mancipantur, quod vsque adeò ærũnosum & graue à priscis est iudicatum, vt quemadmodum nunc ad triremes damnantur propter insolētia crimina homines facinorosi, ita olim ad fodienda metalla damnarentur, quod capitali supplicio proximum erat. Ad id ergo homines liberos nihil mali commeritos adigere, inhumanum, atque iniquum valdè videtur. Deinde compertum est eo in labore multos absumi, vel fatigatione fractos, vel discrimine extinctos. Horror est dicere, quæ mineralium intra ipsa abditissimæ telluris viscera delitescentium facies sit, quæ vorago, vt verè tartarus ipse patere videatur, neque ineptè Poetæ olim gazas apud Plutonem reconditas fabulati sint. Chrysostomus sui temporis laborem hominum in extrahendo metallo miratur, narratque eloquenter, verùm illa omnia præ nostris fumus, & vmbra sunt. Perpetua atque horrēda nox, aër crassus & subterraneus, descen-

ſus prolixus & perdifficilis, cum duriſſima rupe ſæua contentio, ſtatio periculoſa, ſi veſtigium nutet, actum eſt, humeris vectatio permoleſta, per gradus obliquos, & malè hærentes aſcenſio, cæteraq; etiam cogitatu grauia. Adhæc cùm argenti venæ in præruptis plerumq;, & inacceſſis rupibus ſitæ ſint, terraq; inhabitabili, vt curentur, à patria extorres veniunt, ſolũ aëremq; mutantes, facillimè valetudine afficiuntur. Quid verò vbi argenti viui effodiendi labor eſt, cuius vel tenuiſſimus halitus, cùm igne circumcluſum exhalatur, præſentem necem affert? Quid de gemmis explicandis dicam? In oppido Rio de la hacha, vocato cùm eſſem, comperi duram Indorum ſeruitutem extrahendis conchilijs, ſummo mane in ratem imponebantur, in pelagus deſcendebant magnæ ſæpe profunditatis, vbi integrum penè horæ dimidium halitu compreſſo vrinatorum more, conchilia, oſtreaq; cõquirerent immenſo labore, ſummo periculo, cibus ſemper parciſſimus: commercium omne interdictum: cuſtodia omnibus nocturna communis: vitæ ratio moleſta, ac liberis hominibus prorſus aduerſa. Hæc diu actitata, ſerò tandẽ animaduerſione digna emendata ſunt, ſed ſunt tandem Rege catholico id ſemel, ac bis, ac tertiò inquirente, & agente. Itaque Indi omnes liberi declarati ſunt, & ab eo labore ceſſare iuſſi: quicunque ſuperſtites tam diuturno labori reperti ſunt. Ad eundem ergo modum, & metallorum effodiendorum non admodum diſſimiles ærumnæ ſiſti debere non paucis videntur. Habent enim cùm iniuriam contra libertatem Indorum, quod ſeruire cogantur alieno lucro cum tanto

ſuo

ſuo incommodo, patria ſæpe liberiſque deſertis: tum verò exitiale periculum, cùm cæli mutatione, laboris moleſtia, rei ipſius diſcrimine impendere videatur interitus. At ſi metalla curari deſierint, ſi argentum è venis non eruatur ſubuerſis à radicibus montibus, vt eſt apud S. Iob, *Iob. 28.* ſi aurum ex fluuiorum obicibus non cogatur, mineraliaque cætera negligantur, actum eſt, Indorum negotium & Reſp. interijt. Neq; alios fructus Hiſpani tanto Oceani circuitu quærunt, neque alia ex cauſa, vel mercatores negotiantur, vel iudices præſident, vel ipſi quoq; ſacerdotes plerumq; Euangelizant. Argentum aurumq; ſi deſit & ſe ſubducat ex oculis, omnis frequentia, omnis commeatio, omnis ciuilis & ſacerdotalis concurſus breui euaneſcet. Inſulæ Hiſpanica & Cuba, & ſancti Ioannis, olim quidem frequentiſſimæ dum auri materia circumfluerent, nunc penè deſertæ & horridæ, poſtquam indigenarum penuria pretioſiſſima metalla, quæ illic abundant, elaborari non poſſunt. In omni hoc nouo orbe eas prouincias doctrina maximè florere cernimus, quas opibus quoque præſtare conſtat, vt ad hoc commune emporium omnes vndique confluere videantur. Equidem neſcio vtrum potius faciam, querarne noſtrorum temporum calamitatem, & charitatem refrigeſcentem, fidemque rarò in quoquam inuentam iuxta Domini *Luc. 18.* verbum, tot animarum millia vt Chriſto lucrifiant, non ſatis merces videri dignas, quæ noſtrorum animos excitent, auri argentique cupiditatem longè plus valere apud nos, vt iſta ſi deſint, animarum ſalus pro nihilo fiat? An verò Dei bonitatem, ſummamque prouidentiam ad-

mirer, qui pro nostrorum hominum ingenio, vt gẽtes adeò remotas, & barbaras Euangelio adiũgeret, aurum argentumque his terris tam copiosè donauit, hisque veluti illexit nostrorum cupiditatem, vt si charitas non inuitaret animarũ, auri saltem cupiditas inescaret? Et quemadmodum olim incredulitas Israelis salus fuit gentium, ita nunc Christianorum auaritia Indorum vocatio facta est. Quid enim? siue per veritatem, siue per occasionem Christus annuntietur? sed in hoc gaudeo, sed & gaudebo, ait magnus Apostolus. Occasiones namque benefaciendi etiam Deus captat. Prima Euangelij diffusio ex trepidatione, & fuga discipulorum ob Hierosolymitanam tempestatem nata est, Apostolis solis vel penè solis Hierosolymis persistentibus. Populus Israëliticus ob iram Dei sibi commeritam inter gentes dissipatus est, quibus magna ex parte saluti fuit. Itaque & populo suo iram, & alieno misericordiam eodem facto Deus impendit. Meritò Paulus compellat, cùm ad ista venit, altitudinem diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei. Itaq; quis non diuini consilij arcanum suspiciat, atq; admiretur, qui aurum argentumque omnium mortalium perniciem salutem voluerit esse Indorum? Quamobrem quæ sine Dei offensa, & fratrum iniuria adhiberi consilia possunt, vt ista neque intercidant, neque imminuantur, ea à sapiente & religioso Reipub administratore negligenda non sunt. Et quoniam graui maturaque Theologorum, iurisque prudentium consultatione non ita pridem totum hoc de mineralibus per Indos elaborandis negotium tractatum est, extantq; leges prouinciales scriptæ, quo ordine, qua

Rom. 11. *Phil. 1.* *Act. 8.* *Deut. 28.* *Hiere 9.* *Tob. 13.* *Rom. 11.*

ne, quaue moderatione metalla eruantur, vt saluti commodiq́ue Indorum prospectum sit, non mihi videor tantorum virorum sententiam improbare, multoq́ue minus leges alias debere prescribere, quibus tam aspera Indorum conditio temperetur. Tantùm capita repetenda sunt, breuiterq́ue ponenda, quibus eius rei facultas constringatur. Primùm igitur doctrinæ spiritualis ministri in his, qui metalla operantur, ne desint, vt sint qui missas celebrent, qui in fidei rudimentis erudiant, qui morituros confessione excipiant, cæteraque necessaria administrent. Deinde vt valetudini consulatur, ne aut contrario valdè cœlo vtentes traducantur, aut è longo valde tractu euocentur, aut laboribus immodicis opprimantur. Mox, vt fortunis quoque suis non pessimè consuli sentiant; sed pretio iusto tam molestus eorũ labor cõpensetur, sinanturq́; lucella sua interim quærere. Adhæc vt & valẽtibus opportuna alimenta suppeditentur, & ægrotantibus solatia necessaria non desint. Ad vltimum vt labor ipse distribuatur commodè per vices suas, ne diutius contra voluntatem suam à patria abesse cogantur, neue vna prouincia semper oneretur, alia semper in otio degat. Quas conditiones, si, vt par est, legitimè seruauerint nostri, quẽadmodum à viris sapientibus enucleatè propositæ sunt, videntur tolerandi, ne commercio finito, cura quoque Euangelij concidat at si negligantur hæc, & acerbius cum Indis tanquam cum mancipijs agatur, viderint ipsi, quas Patri pauperum & iudici orphanorum rationes reddituri sint. *Psal. 67.*

Quibus modis salus Indorum per sæculares ministros procurari poßit.

CAP. XIX.

QVoniam humanam ac ciuilem administrationem Indorum hoc libro explicandam suscepimus, & quibus ex causis & qualibus conditionibus tum Patroni, tum Magistratus obstringantur, vtcunque licuit, exposuimus, superest, vt dicamus quæ maximè ad eum finem facere videbuntur. Neque nunc tamen expectandum est, vt de optima Republ. differamus, legumue ferendarum rationem, cæteraque rectricis artis persequamur, quæ neque facultatis sunt nostræ, neque si maximè forent, ad præsens institutum pertinerẽt. Tantùm quæ proposito negotio, id est, vt Euangelicam salutem barbari consequantur, propius inseruiunt, ea attingenda sunt. Quorum caput est omnium, quòd quidam rerum Indicarum egregius æstimator dixit, in barbaris prius esse curandum, vt homines esse discant, deinde vt Christiani, quod tanti ponderis est, vt inde vel salus certa, vel certa pernicies expectanda sit. Etenim feritatem inter nationes barbaras plurimum reperiri Aristoteles rectè monuit, quam non minus rectè definiuit, vitium esse adeò exuberans, vt hominem feram potius efficiat. Tales verò habitus, etsi ille regionum extremo vel æstui vel frigori non falsò alicubi ascripsit, tamen & frequentius, & certius est, consuetudine maximè fieri, quod & aliâs docuit, & satis nos admonet huius Indici cœli mira temperies. Hos igitur syluestres, ferinosque homines ad humanitatem traducere, vrbanisque

7. Eth. c. 1. 2. Mag. moral. c. 5.

Sect. 16. Probl. 1. 7. Eth. c. 5.

que institutis accommodare prima debet esse cura moderatoris. Frustra diuina & cœlestia docebis, quem ne humana quidem capere, aut curare perspicias. Prodest in ea re plurimum nostrorum hominum consuetudo, prodest cultus omnis externus, atque obseruantia maiorum, prosunt conuentus certis, & diebus, & locis, pœnæque & contumeliæ irrogatæ negligentiæ; honor, & præmia rectè factis proposita: ex ipsis, qui elegantiores sunt, cæterorum magistros, censoresque constituere. Ordo verò quidam tum oppidorum, tum domiciliorum, vt non veluti cuniculi fortuitas sedes eligant, tum verò vt in conspectu eorum omnis actio sit, neque latebras petere sinãtur. Ad hæc permixta illa ac sine vllo delectu spurca habitatio, vbi simul & maritus, & vxor, & filius, & filia, & frater, & hospes, & canis ipse atque sus cubat, accuratè auertenda est, quantum licebit, quæ causa est nullius pudoris, nullius paternæ reuerentiæ, generis quoque, imò & sexus contempti equinæ cuiusdam libidinis in obuia quæque sine vllo pudore grassantis. Quæ tamen neque breui omnia exigenda sunt, neque desperanda vel serò. Videmus certè non parum esse perfectum, vbi nonnulla cura moderatoris effulsit, quæ si confirmata, vigilansque fuerit, non dubium, quin alium hominum statum efficiat. Vnus M. Franciscus Xabier, isque nulla ciuili potestate munitus, Insulam Mori fertur ex immanissima feritate ad miram mansuetudinem traduxisse, neque adeò longo tempore. Quæ verò antiquorum inueterata consuetudine occalluisse videntur, vt in meliorem formam transferri nequeant, maioribus sua amantibus,

Lib. 4. de vita Ignatij.

tibus, peregrina penitus respuentibus, ea minorum, id est, puerilis, iuuenilisque ætatis accurata institutione emendanda sunt. Cui vni rei omni studio incumbere oportet rectores, si modò res Indorum aliqua ex parte curant. Iuuentutis, quæ ieceris fundamenta, eam tu perpetuò structuram reliquæ ætatis existima. Quamobrem non est quorundam contemnenda sententia, qui scholas, Ecclesiæ rudimenta, domicilia quoq; & tempore procedente collegia nobilium maximè Indorum Hispanos viros maximè integros, & probatos curare debere censent, vbi à suorum consuetudine, quoad liceat, remoti, mores nostros, sermonemq; perdiscant, qui possint mox suis esse idonei præceptores. Quæ sanè sententia quamquam difficultates non paucas habet, tamē, vt minus prosperè cedat, tnon poterit profectò nō & plures, & maiores vtilitates afferre. Iam illud maximi faciendū est, vt ab Indorū populis desidia, atque otium diligentius amputetur, cui & naturaliter dediti sunt, & vita sensuque omni torpescunt, vitijs quoque impuris non parum capti. De qua re quoniam quæ satis esse puto, supra insinuata sunt, faciemus ad reliqua gradum.

De ebrietatis malo barbaris familiari.

CAPVT XX.

INter omnes verò barbarorum morbos, quibus leuandis atque tollendis inuigilare debet Christiani rectoris prouidentia, nullus aut communior, aut perniciosior, aut etiam ad curandum difficilior ebriositate. Qui res noui orbis optimè callent, negant posse promoueri quic-

quam

quam in religione, ac ne in qualicunque quidem institutione politica, nisi malum hoc latissimè sæuiens ab Indorum finibus exterminetur. Ac profectò mirabile est in tot tam vasti orbis nationibus repertis, cùm nullus vini vsus, nulla penitus notitia extiterit, temulentiæ tamen vsque adeò vitium omnibus esse commune, vt pro raro miraculo sit, si qui sobrietatem non odio, & ignominia prosequãtur, id quod de Tucumanis, & quibusdam alijs sanè paucis accepimus, nescio an falsò. Quanquam vnum illud ebrietatis malum incredibile est dictu, quot artibus, quàm varijs, quàm exquisitis procuretur. Ex oryza Aethiopas, & Sinas expresso quodam ac decocto humore ebriosas sibi temperare potiones vulgare est. Nostri indigenæ plerique ex fruge sua præmansa fermentum aquæ immergunt atq; excoquunt, alij putrefacta potius vtuntur, vnde Sora ab ipsis dicta efficitur, quouis falerno potentior. Quidam ex ramulis quibusdam arborum decerptis sua vina conficiunt. Alibi ex palmulis expressus liquor ebrietatis mirè efficax, quem & veteribus in vsu fuisse scribit Chrysostomus. Insulani nonnulli serui saccareum succum quibusdam medicamentis ita inficiunt, vt vehementissima potio euadat, quam illi Guarapum nominant. Verùm quid attinet innumerabiles temulẽtiæ species referre, vt quod in vna vite natura latere voluit, id peruersa ars ad tã multa trãstulerit? Sed neque nouum hoc est, neq; nostrorum barbarorũ proprium. Scribit Plinius grauis autor fuisse Occidẽtis populis suã ebrietatẽ fruge madida, Pluribusq; modis, inquit, per Gallias, *Hispaniasq;* nominibus alijs, sed ratione eadẽ.

Homil. in c. 5. Esai.

Li. 14. c. 22.

Hiſpaniæ iam & vetuſtatẽ ferre ea genera docuerunt(id eſt,inſtar vini diu in cellarijs aſſeruari) Aegyptus quoque ſibi potus ſimiles excogitauit. Nullaque in parte mũdi ceſſat ebrietas. Hæc Plinius. Quo minus noſtris barbaris iraſcendũ eſt, quod vitis inopiam fruge cõpenſant, ſuaq; inde vina conficiunt,cùm & veterum iſta fuerint, & hodie quoque non diſsimilia Cantabri in Hiſpania ex pomis factitent,& Belgæ ex hordeo exprimant. Quæ omnia potionum genera Siceræ nomine apud Hebræos comprehendi Hieronymus docet. Cũ verò cibis vtãtur Indi ferè viliſsimis, & parciſſimis,atq; ingluuiẽ maxima ex parte ignorẽt,perpotandi tamẽ nullus eſt finis,nullus omnino modus. Ac mihi tã prodigioſæ bibacitatis cauſam aliquando requirenti ea occurrit in primis,quam Plinius eodẽ loco inſinuauit. Namq; & hæc neceſsitas vitium comitatur, vt bibendi conſuetudo augeat auiditatem,ſcitumq; eſt,Scytharum legati Quanto plus biberint, tanto plus ſitire Parthos. Perinde eſt enim vinolentiam bibendo velle ſedare,atque ignem materia appoſita pergere extinguere. Nam quod naturæ appetitioni datur,moderatum eſt;at vitioſa,& præter naturam libido nullo expletur,vt præclarè Ariſtoteles de pecuniæ auiditate dixit. Id etiã Chryſoſtomus bene admonuit ebrietati vacãtes nunquam ſatiari,ſed quantum ingurgitant, tantum ſiti flagrare,ita vt inflammatio quædam eis ſit vini vſus. Aeſtuãt enim vino ebrij, vt nos legimus in Eſaia, ſiue vinũ comburit eos, vt alij ſignificãtius legunt. Mihi verò præterea non ſolùm delectatio ipſa potandi ab ebrijs quæri videtur,ſed illa quoq; longè iucundiſsima eſſe, quæ eſt ſum-

In epiſt. ad Gal. c. 5.

Hom. 29. in Geneſ.

Eſai. 5.

ma infelicitas, mentis emotio. Sensus illam caliginem, & noctem offusam cerebro, dulcem sibi reuera esse ipsi barbari iactant, & rebus ipsis copiosè probant, cùm potionibus interdum vtantur perquàm acerbis, interdum ne potionē quidem vllam adhibeant, sed succo pigmentisue naribus resumptis, in quo nulla esse potest saporis voluptas, ebrietatem accersant. Nam in quadam insula cùm nauigationis commoditatem expectarem, didici ex Tabaco contuso (genus id herbæ est ad permouendum cerebrum mirè efficax) seruos AEthiopicos naribus exorbere vim solitos, grauemque sibi ac diuturnam inde temulentiam excitantes, pro magnis delicijs ducere, vt vix minis plagisque ab ea consuetudine auelli possent. Verùm præcipua causa tam effusarum compotationum, tamq; ardentis studij, Diaboli prorsùs ars est, qui nescio quibus præstigijs insanos homines noctes diesque bibendo consumere pro summa felicitate, pro maxima religione persuasit. De his planè loquitur Sapiens cū idololatrarū mores explicat, Tot & tam magna mala pacem appellant. Aut enim filios suos sacrificantes, aut obscura sacrificia facientes, aut insaniæ plenas vigilias habentes, neque vitam, neq; nuptias mundas iam constituunt, & cætera. Qui symposia barbarorum, & bibendi canendiq; vicissitudines, turbulentasq; illas pernoctationes conspexerit, non potuisse melius significari dicet, quàm per vigilias insaniæ plenas. Eam quoq; antiquorum fuisse superstitionem, vt Deos suos effusa perpotandi licentia celebrarent, nocturnasq; cantiones, ac saltationes libidinis furorisq; plenas multo mero dedicarēt, Philonis libri at-

Sap. 14.

testãtur, Græcis pariter, atq; Barbaris mira contentione certantibus, vtris potius ebrietatis palma concederet. Hinc Pœanes, hinc Orgia, cæteraque impudentia omnis Deorum cultibus attributa. Quo etiam exemplo Balthasaris conuiuæ temulenti simul bibebant vinum, simul Deos suos laudabant aureos, argenteos, æreos, ferreos, ligneos, atq; lapideos, vt scriptura cõmemorat. Quare ebrietatis malum non simplex quoddam hominis vitium, sed vniuersæ Reip. pestem existimare debemus, quæ & numero, & diuturnitate vires sibi maximas compararit.

De vita contemplat.

Dan. 5.

Quæ mala ex ebrietate oriantur.

CAP. XXI.

SAtis quidem ad fugiendam, detestandamque ebrietatem esse debebat, quod inter ea opera ab Apostolo numeretur, quæ qui agunt, regnum Dei non possidebunt, qui etiam tanquam venenatam ebriosorum mensam vitandam docet. Quanquam ebrietatis verbo cùm copiosam quãdam saturitatem scriptura significat, non necesse est crimen accipere, quemadmodum adnotauit etiam Sanctus Chrysostomus, vt cùm Ioseph cum fratribus inebriatum legimus, & apud Salomonem, Qui benedicit, impinguabitur, & inebrians, ipse quoq; inebriabitur, quod in bonũ accipiendum esse, non est dubium. At vbi vera temulentia & ebrietas est, ibi crimen esse dubitare non licet Christiano. Satis ergo mala est ebrietas ipsa per se, quæ excludit à regno Dei. Sed sunt longè grauiora, quæ ab ea mala proficiscuntur. Verè enim à sanctis Patribus innumerabilium malorum fons perhibetur. Qua de re extat Mag-

Gal. 5.
1. Cor. 6.
1. Cor. 5.

Homil 29. in Gen.
Genes. 43.
Prouer. 11.

Chrysost. in c. 5. Isaiæ

tat Magni Basilij elegans sanè, & copiosa oratio, cuius sentētias exscribere, vt sæpe solet, videtur Ambrosius in libro de ieiunio, & Helia. Tribus ergo, vt compendio dicam, nocet vehementer ebrietas, Corpori, Moribus, Fidei. Aristoteles, & morbos, & causas persequitur in Problematis, Plinius in naturali historia. Ex nostris os aureum Ioannes ad suos Antiochenos, Non pauciores, sed multò plures, & difficiliores animi, & corporis morbos immoderata vini parit potatio, passionum bellum, absurdarum hyemem cogitationum menti introducens, & corporis vim molliorem, & solubiliorem efficiens. Non enim ita terræ natura vexata aquarum superabundantia continuè dissoluitur, vt corporis vis mollescit, & diffluit, & exilis redditur, vini potu continuò ingurgitata. Cui Ambrosius concinit, Hinc phrenesis periculosa, hinc calculi grauis pœna, hinc exitialis cruditas, & reliqua. Neq; tacuit ista Sapiens, Sed quàm sufficiens est, inquit, homini erudito vinum exiguum, & in dormiendo non laborabis ab illo, & non senties dolorē. Vigilia, & cholera, & tortura viro infrunito, somnus sanitatis in homine parco, &c. Quæ cùm ita sint, verissima eorum mihi sententia visa est, qui immaturos plurimorum obitus in hac regione nimiæ ebrietati tribuunt. Sunt etiam viri pergraues, qui hanc inferiorem, ac maritimam oram olim Indorum populis refertissimam, & numerosissimam, nunc adeò imminutam, ob id inter alia sentiunt, & prædicant, quod post Hispanos ingressos effrænatè suæ siceræ, & quidem exitiali maximè indulgeant, argumento esse, quòd montanos, quia

Con. Turon. c 48.

Scot. 3. proble. 5. lib. 14 c. 22.

Hom 1. ad Pop. Ant.

De Helia & ieiunio c. 1.

Eccl. 31.

& parcius bibunt,& natura frigidiore ſunt,mul-
titudine etiam auctos eſſe videamus.Id ſanè ma-
gno Chriſtianis opprobrio eſt Ingam Regem
barbarum, & idolis deditum ab ebrietate ſub-
ditos ſibi populos cohibuiſſe:noſtros verò,quos
oportebat mores quoque perditos emendare,te-
mulentiæ incrementa tanta feciſſe. Omitto in-
terim tumultus quotidianos, plagas,neces ab e-
iuſmodi compotationibus natas, quod & Indis,
& ſeruis Aethiopibus familiare eſt. Vidi ipſe
ex taberna duos ſemicaptos vino egreſſos vix
oboli cauſa,ſe mutuo vno eodemque gladio cō-
feciſſe,& quidem extracto bis è percuſſo corpo-
re præ alterum feriendi furore. Itaque momen-
to temporis exanimes ambo corruerunt. Neque
enim fruſtra Salomon dicit, Cui væ,cuius patri
væ, cui rixæ, cui foueæ? cui ſine cauſa vulnera,
cui ſuffoſſio oculorum? Nonne his,qui commo-
rantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis?
Adde quod ſenſum hominis ebrietas, etiam di-
geſta reddit ſtupidum, & mentis aciem graui-
ter obtundit,atq; hebetat, obliuionem rerū om-
nium affert,& vt Plinius dixit, mortem memo-
riæ. Quid verò attinet dicere oris illum fœtorē,
geſtus improbitatem,inceſſus titubationē,quid-
uis loquendi temeritatem, importunas corporis
ſordes, cęteramq; illuuiē, vt homo breui in bel-
luam tranſiiſſe videatur. Quæ quamquam in om-
ni genere ebrietatis damna reperies, nuſquā ta-
mē cumulatius,quàm in iſtis barbarorum ingur-
gitationibus adeò portentoſis, vt corpus inſtar
vtris,aut canalis potius perennis, potu fluat,quę
ſanè peſtis valetudinis, vitęq; humanæ tanta eſt,
vt ſi nulla Dei præcepta cogitarentur, nulla ſce-
leri-

Prou. 23

leribus intentata supplicia, tamé ob Rei pub. incómoda diligentissimè cuiuis legislatori, & magistratui cauenda, relegandaq́; sit. Corpora igitur infestat ebrietas, animos verò quid? Nempe nulla est morũ corruptela maior. Audi, si vacat, Basilium in præclara de ista ipsa peste concione, Ebrietas, inquit, Dæmon est voluntarius ex voluptate animabus nostris inditus, ebrietas malitiæ mater est, virtutis inimica, fortem virum reddit ignauum, ex temperato facit lasciuum, iustitiam ignorat, prudentiam extinguit. Et post nonnulla, Quid opus est reliquam perturbationum cateruam enumerare, morum peruersitatẽ, promptitudinem illam ad iracundiam, ad querelas, celerem ac repentinam animi ad omnia mutationem, strepitum multum, ac tumultum, facilem ad dolos deductionem, ad omnes iræ motus inconsiderantiam? Voluptatis verò incontinentia omnis ex vini fonte originem, vimq́; habens, præceps ad omnem impuritatem, atque intemperantiam ruit. Animalium omnium libidinum fœditatem superat, cùm bruta naturæ leges in hoc genere noscant, atq; obseruent: ebrij tantũ in mare fœminam, in fœmina marem quærunt, atq; optant. Hæc Basilius, aliaq́; complura, quæ non augendæ orationis studio, sed quotidianæ experientiæ obseruatione prolata sunt. Obsidet hoc monstrum, atq; infestat vniuersum terrarũ orbem, verùm nusquam grauius sæuit, quàm inter hosce barbaros, apud quos ea est rerum omnium perturbatio, vt extremæ, obscænitates, & nefaria flagitia compotationis furore admissa in magna laude ponantur. Canitur more solenni, conueniunt sine vllo discrimine omnis ætas, sexus,

Homil. in Ebrietatem & luxum.

xus, necessitudo: bibitur ad contentionem: dolia integra pene vno spiritu exhauriuntur: ducũtur choreæ per quàm elegantes, saltitatur vsq; dum Bacchus victos sternat: vigiliæ insania, atq; petulanti libidine plenæ exiguntur: quiduis licet in quemuis, inuiolata lege compotationis. Hîc quę dedecora humani generis pudet referre. Non parcitur virgini, non defertur vel matri, nihil inter coniuges interest, furit etiam libido in viros, masculi in masculos turpitudinem operantur. Persas compotationibus suis scorta tantùm adhibere solitos Plutarchus refert, vxores nullo modo, quod dicerent, temulentiam fræna nescire. Ipse Loth vnus in vniuersa Sodoma iustus inuentus, ebrietate tamen victus filiarum incesta libidine non abstinuit, quid facient barbari? quid meræ pecudes? Equidem assentior Pittaco duplices pœnas in ebrietate peccantes decernẽti. Nam quamuis sciam Diuum Augustinum non incestum in Loth, sed ebrietatem culpare, Ambrosium quoque mitius in ebriorum crimina animaduertere, tamen Philosophi sententię nemo repugnabit, qui per ignorantiam excusari peccatum negat, cùm ignorantia ipsa, & scitur causa peccati, & nihilominus non cauetur, nedum cùm vel ob hoc ipsum placet, vt peccetur licentius. Ita prorsus res habet, consulto barbari temulentiam amant, tanquam libidinis omnis magistram. Sunt verò Bacchanalia hæc, aut Orgia, aut Cibellia, aut Lupercalia, aut quouis nomine appellari malis, nõ annua, vt apud veteres, sed menstrua, vel quotidiana potius. Nullus est mensis, qui ea celebritate vacet, nullus cætus cogitur, nulla res seria initur, non nubit filia, non parit

In libr. Nũ Philosop Nũ dũ sit inter pocula.
Gen. 19.
Arist in Ethic.
Lib. 22. cont. Faustum. c. 44.
In libr. de Abraham. c. 6.
Aristot 4. Ethic.

parit pecus, non foditur ager, non Deo ſacrificatur niſi ebrietate optima duce prçeunte. Vna illa publicas, priuataſq́; res ornat, & magnificentiæ, & religionis argumẽtum. Miſera prorſus ſtultorum hominum ſeruitus, qui cùm ipſi natalibus parum à brutis abſint, ſtudio, atq; opera omni cõtendunt, vt brutis quoq; deteriores fiant. Mores quidem tales ebrietas efficit: Fidei verò ianuam intercludit, eſtq́; religionis Chriſtianæ inter Indos hoſtis ſæuiſſima. Præclarè Beatus Ambroſius dixit, ebrietatem eſſe perfidiæ matrem, continentiam Fidei, quod perſpicuè docet ſermo diuinus, Sedit, inquit, populus manducare, & bibere, & ſurrexerunt ludere. Quem ludum intelligat, quis ignorat? Vituli aurei adorationem explicant Patres, & Paulus ipſe, Neque idololatræ efficiamini, ſicut quidam ex ipſis, ſicut ſcriptum eſt, Sedit populus manducare, & bibere, & ſurrexerunt ludere. Certiſſimum eſt ebrietati eſſe ſacrilegium plerumque coniunctum. Nõ ante Balthaſar ſacra vaſa popoſcit, ac profanè abuſus eſt, quàm temulentia imperauit, tum Deos ſuos cuique laudandi certamen exortum eſt. Reuera vinum, & mulieres apoſtatare faciũt etiam ſapientes. Incredibili verſutia Diabolus in hoc orbe omnem ſuum cultum ebrietate condiuit, omni viciſſim ebrietati aliquid de ſuo cultu adhibendum docuit. Experientiſſimi morum Indicorum pro certo confirmant nullam eſſe paulo celebriorẽ compotationem, nullas vigilias ſtatas, quin peculiari ſuperſtitionis, & ſacrilegij genere imbuantur: Huiuſque ſceleris obſeruata eſt tanta calliditas, vt non aliter iam antiquum ſuum errorem & idololatriam tuea-

De Helia & ieiu. c. 12.

Exod. 32.

1. Cor. 10.

Dan. 5.

Eccl. 19.

tueantur, quàm per occasionem solennium compotationum, atq; cantionum. Huc maximè spectat omnis eorum Taqui, sic enim vocant celebres cantilenas inter potandum potissimum adhiberi solitas. Ipso sacri Parasceues magno die, quo Domini Iesu Christi mortem Christiani piè colimus, Satanæ artificio flagitiosissimi ludi ab ebrijs barbaris aguntur more solenni: quod tantum nostræ sanctæ Religionis ludibrium etiam à baptizatis iam multis Indis, vt nobis viri fide digni narrarunt, occultè quoad licet, frequentatur. Atque in hoc genere sunt alia plurima veteranis magis comperta. Quamobrem sanctissimè est in Prouinciali concilio in hac vrbe celebrato decretum, vt eiusmodi compotationes tanquam idololatriæ fomenta summa diligentia excludantur, ac penitus exterminentur: estque certa ac constans plurimorum sententia, frustra Indos Christianam Religionem doceri, quandiu pestifera isthæc consuetudo inerti nostrorum dissimulatione retinetur.

Quibus modis ab ebrietate Indi compesci queant.

CAP. XXII.

VErùm huic tam pernicioso malo & si non dubitant omnes pij, & prudentes occurrendum esse, tamen quomodo occurratur, non est omnium vna sententia. Sunt, qui nõ aliter ebrietatem tollendam putent, quam vsu omni siceræ, siue Indicæ potionis excluso. Id vt fiat grauissimas esse proponendas, & exigendas pœnas, si quis vel è fruge ea vina conficiat, vel confectis vtatur. Nisi enim materia omnis subtrahatur, nullo modo tantũ incendiũ extingui posse. Quoniam

rum vox nihil propemodum ab eorum ſententia mihi abeſſe videtur, qui non ita pridem cum Romano Pontifice ſeriò agendum exiſtimarunt, vt generali Eccleſiæ decreto vineæ omnes ab orbe Chriſtiano extirparentur, relictis tantùm in ſacros vſus neceſſarijs, quòd per vini immoderatam vim incredibilia mala dicerent euenire, idque in Septentrionalibus præſertim Europæ populis multis magniſque documentis demonſtrabant. Sed facilè horum eſt exploſa ſententia. Neque enim, vt ſcitè dixit Chryſoſtomus, vino, ſed vinolentiæ fræna adhibenda ſunt. Eadem certè cauſa, & pecunias nullas eſſe iubebunt, vt auaritiæ occurrant, & pretioſos pannos, vt faſtus retundatur, & fœminas ipſas ſepelire oportebit, ne libidine concitentur viri, quin potius oculos eruent, & linguam adiment, ne tanta peccemus. Omnino nihil eſt adeò ſanctum, adeò bene prouiſum diuinitus, quo non in perniciem ſuã abuti poſſit humana malitia. Et re vera ſicut vinum decenter, & ſobriè vſurpatum, & valetudini, & robori, & lætitiæ confert, quæ qui detrahit, iniuriam Dei prouidentiæ facit inſignem, emendare volens quæ ille ſapienter fecit, ita planè ſiceræ Indicæ potiones vtilitates habent non contemnendas, quas qui prorſus adimit, non mediocriter miſeros premit. Nam & robuſtam, & ſalubrẽ, & aſſuefactis non iniucundam eſſe ſiceram (ſic enim iam dudum voco iſtam vulgarem Indorum potionem, ſiue Maicio, ſiue Cacao, ſiue quouis alio genere conſtet) nullo modo negare poſſunt, quicumque iſta experti ſunt, genus verò hominum inops, & tenue nullas alias delicias agnoſcens, hoc vno adiumento priuare velle, inhu-

Chryſ. hom. 31. in 1. ad Cor.

manitatis est. Ergo non res in culpa est, sed modus quærendus est. Atq; in primis quamuis sicera omnis non prorsus interdicenda videatur, tamen rectè admodum & sapienter Regio edicto cautum est, ne fucatæ illæ, & præpotentes potiones, oppidoq; damnosæ cõficiantur, qualis ea est, quã nostri soram dicunt. Nam vbi non tam potum, quàm ebrietatem quæri constat, iure optimo vitiosum potionis genus prohibetur. Hoc ergo excepto, non placet omnem potandi iucunditatem barbaris adimere. Sed si rectè concessa in ebrietatem conuertant, iam seueriore pharmaco putredo hæc resecanda est. D. quidem Augustinus valde in Africanas suæ ætatis compotationes stomachans, cõsilium dat Aurelio Carthaginensi Episcopo, vt placidè, suauiterq; ista emendare conetur: Non ergo asperè, inquit, quantum existimo, non duriter, non imperioso modo ista tolluntur, magis docendo, quã iubendo; magis monendo, quàm minando: sic enim agendum est cũ multitudine peccantium, seueritas autem exercenda est in peccata paucorum. Sic planè cum liberis, atq; bene morigeratis hominibus decebat Dei sacerdotem ingenuè agere, & ratione magis, quàm lege; doctrina potius, quàm potestate niti. Nam & nobiles Lacedæmonij ebrietatis remedium esse ducebant, ebriorum hominũ spectaculum fœdissimum conuiuis suis proponere, vt in se discerẽt ea cauere, quæ in alijs tantopere abominarentur. At nostrorum barbarorum ebrietas longè alia via exterminanda est, quorũ alij longè mores sunt, & ingeniũ natura ipsa seruile. Seruus verò, vt dixit Sapiens, non potest verbis emendari, ꝙ enim dicis, intelligit, sed obedire contẽnit.

Epist. 63.

Plutarchus in vita Demenij.

Prouerb. 29.

Itaq;

Itaq; & si exempla proponenda sunt, & si sacerdotales commonitiones, atq; comminationes cessare non debent; tamen vt in vetustis vlceribus fit, asperiore medicamine sanies ista radenda est. Opus est potestate ciuili, opus est seria animaduersione in temulētos, ac nisi lege agatur, frustra surdis verba fient. Verùm si putiedo hæc resecanda est, & tamen materia non demitur, quidnam remedij esse potest? dicet quispiā. Audiui ex viro ornatissimo, eodemq; totius rei Indicæ peritissimo, plerisq; videri difficilē, & permolestam eā cohibendi barbaros ab ebrietate prouinciā: sibi verò perfacilē, & iucundam. Cū me tātæ rei pollicitatione nō mediocriter erexisset, subiecit prę ceptionem & mihi, & vt opinor, cuiuis prudenti valde probatā. Vituperabat ille eos, qui bibendi consuetudinem, aut ad certos calices definirent, aut priuatis mēsis magnoperè interdicerēt. Censebatq; potius quādiu intra priuatos parietes priuatim ipsi biberent, etiamsi fortassis excederent, vel dissimulādum esse, vel si proderentur, nō admodum rigidè excipiendum. At compotationes publicas, statas, ac celebres, eas summis virib⁹ esse exturbādas, ac profligādas: idq; & expedire omnino, & factu nō esse difficile. Vtriusq; suæ assertionis causas afferebat egregias. Nā priuatim vniuscuiusq; perpotationem infestè persequi tum difficile est, quod latebras domesticas, atq; horas importunas, & inusitatas varietates peruestigare nemo possit: tū verò nimis hoc arctum, & asperū est, ac meritò verendum est, ne qui nimium emūgit, eliciat etiam sanguinem. Quamobrem B. August. quanquam ebrietati infensissimus, censebat tamē aliqua ex parte conniuendum, sed feramus

Prouerb. 30.
Epist. 63.
Ad Aureliū.

hæc, inquit, in luxu, & labe domeſtica, & eorum conuiuiorum, quæ priuatis parietibus continentur. Atque hæc quidem antiquis eam & robuſtis Chriſtianis condonabat, barbaris & à patria ſuperſtitione recentibus, quiq; iudicio parum aduerſus conſuetudinem obſiſtere queant, non minora certè condonaturus. Et ſi enim ebrietas per ſe quidem crimen eſt, tamen ob ea maximè vituperatur, quæ parit mala: quæ tamen in priuata menſa, neq; ita multa, neq; adeò immania ſunt. Nam tota illa inceſtuoſa libido, illa ſexus fœdiſſima permutatio, mox cædes, truculentia, & quod eſt omnium caput, ſcelerata idololatrię obſeruatio, in priuata menſa ignorantur, vbi præter coniuges, vix eſt alius: quæ certè omnia in celebribus, & publicis compotationibus effuſiſſimè ſæuiunt. Imò verò horum cauſa licentius patrandorum inſtituta ſunt ſolenni more cõuiuia, quibus non ſolùm licere ſibi quiduis omnes intelligunt, verùm improbiſſima quæq; audere ſplendidum, & glorioſum putent. Iſta ergo publica tollere penitus oportere dicebat, tum ob innumera, & grauiſſima damna inde vt à primo fonte manantia, tum ob peſſimi exempli ſcandalum, quo Reſp. tota labefactatur. Neque verò id eſſe arduum, & difficile, non enim ita iſthæc latere poſſe, vbi temulentia, & multitudine ipſa proditur, & temporum certa obſeruatione deprehenditur. Quæ non differentis verba *ſunt tantũ*: ſed res ipſa docuit expertum. Conſtituebat vir ille ex ipſiſmet Indis iudices, atq; obſeruatores, quibus negotium dabat, vt toto pomeridiano tempore conuentus omnes Indorum perueſtigarent, ſi quem temulentiæ operam dantem offende-

fenderent,ad ſeſe continuò deferrent,ſin vel negligenter indagarent, vel inuentum ſcelus diſſimularent, pœnas minabatur acerbas non temulentis,ſed obſeruatori,qui non quæſiſſet, aut indicaſſet,negligentiæ,aut malitiæ conuictum obſeruatorem pro concione ſemel, atque iterum mulctari iubebat,tertio opus non erat,tanto omnibus terrore commotis, vt deinceps in detegendis ebrijs ſolertiſſimi eſſent. Iam verò cùm obſeruatorum cuiuſquam induſtria delata eſſet ebrietas,eò conuolabat, recenti, ac flagranti delicto obnoxios capiebat:primùm leuiore aliquo ſupplicio contentus, ſecundò, ac tertiò augebat pœnas,aliquot ex primoribus verberatis,aut etiam crine detonſis,quod Indis acerbiſſimæ iniuriæ loco eſt. Affirmabat,cùm Prætoris Cuzquenſis munere fungeretur, quæ vrbs omnium caput, atque altera noſtris Indis Roma fuit, breui ijs artibus effeciſſe, vt ne veſtigium quidem ebrietatis relinqueretur,in remotiſſimas quoque prouincias temperantiæ exempla à maioribus ſuis tranſmiſſa Indi cæteri ſequerentur. Sed negligentia, & ſocordia ſucceſſorum rem tantam excidiſſe, & ad priſtina temulentiæ ſtudia reditum eſſe. Idem,cùm Chuquiſacæ eſſem, ſuſcepit me hortante, peſſimum illum morem abolere. Petijt viciſſim à me,vt in concione ea de re verba facerem,reique fœditatem exprobrarem: ipſe ſocium, quo vtebar linguæ Indicæ bene docto, conuocata ad ſe Indorum concione legem de publicis compotationibus abolendis promulgare,perſuadereque iubet: obſeruatores deinde creat, quibus oppidi regiones diſtribuit, ſeſe certiorem,niſi grauiter vapulare malint,maturè

 facere

facere imperat. Quid multa? semel deprehensa temulentia, vix secunda animaduersione opus fuit. Verùm omnes isti conatus, nisi magistratus omnes cõspirent, facilè corruunt. Re vera si qua decet constantia, & zelo, præfecti, atq; ij, penes quos summa est, negotium persequerentur, poterat breui pestis hæc procul exterminari. Plerique rei difficultates causantur, socordiam ignauiamq; suam cùm accusare potius ac dolere deberent. Quid verò ignauiam dico? De industria pernicies tanta conceditur, imò verò appetitur propter priuatas nescio quas commoditates. Alij Indorum operas larga ebrietate concessa, sibi conciliant. Alij non solùm bibere sinunt, verùm ipsi quoque temulentiam propinant. Complures officinam siceræ apud se habent, publiceque coquunt, atque diuendunt, & apud se compotandi commoditatem offerunt. Neq; tam turpis, infamisq; quæstus pudet, neq; siceram qualemcunq;, sed furiosam illam soram lege contempta vendunt; gladium vltrò porrigentes insano. Atq; hęc nostri Hispani factitant, lucrumq; eiusmodi ex animarum interitu etiã elegantiores religiosioresq; captant. Quæ spes vltra restat infœlicium horum salutis, quãdo ab ijs venena porriguntur, à quibus erat antidotum expectandum? Vtinam terribilem irati Dei gemitum non audiamus, quem propheta quidam scribit, Propinabatis, inquit, Nazaræis vinum, & prophetis mandabatis dicẽtes, Ne prophetetis. Ecce ego stridebo subter vos, sicut stridet plaustrum onustum fœno. Omnino Christus Deus noster suorũ scelere, & parricidio premi videtur, sic enim peccantes in fratres, in Christum peccamus. Paulus neq; manducare

Amos 2.

1 Corinth. 8
Rom. 14.

care carnes,neq; vinum bibere libenter suscipit, modò fratrum saluti consulat: nos vino etiam composito fratrum animas enecare pergimus,vt lucrum vndecunque radamus. Hæc tota populi Christiani ignominia,siue eo,quo diximus, modo,& industria,siue alijs artibus quæ ab alijs piè & fructuosè excogitatæ sunt, omnino releganda est per publicæ potestatis ministros,& diligẽtissimè danda est opera,vt publicæ saltem, atq; sacrilegæ barbarorum temulentiæ, terrore,minis, pœnæ acerbitate modis omnibus propulsentur. Sic enim sibi persuadere debent, nihil neq; religionis,neque disciplinę in Indorum animos influere posse, nisi omnium malorum fons ebrietas obstruatur.

De Prætoribus Indorum. CAP. XXIII.

AD has igitur disciplinæ Indicæ seueriores leges exequendas, quoniam & necessariæ omnino sunt,& nisi seriò in præuaricatores animaduertatur, superuacaneus erit labor omnis, neque sacerdotum est ita seuerè plectere, vt suo loco dicemus,videtur multis,mihiq; ipsi perutile esse præfectos,iudicesue peculiares dare. Cùm enim à curia frequentiaq; nostrorum Magistratuum longius absint,pleraq; oppida,nisi suos ipsi Prætores habeant, quos timeant, quos obseruent,facilè aut delicta latebunt,aut impunita relinquentur, crescetque impunitate ipsa quiduis perpetrandi temeritas. Nam neque sacerdotalis officij est ista vlcisci,cùm præsertim erit aliquid atrocius vindicandum,neque Patronorum curæ tutò committi possunt,à quorum potentia,& iniurijs,vt defendantur,indigent sæpè publica au-

 thoritate,

thoritate. Itaq; quod non ita pridē factitari cœptum est, vt certis Indorum prouincijs sui Prætores designentur, mihi non displicet, modò eo sint pietatis Christianæ studio præditi, ea animi moderatione, vt meritò religionem omni officio adiuturi videantur. Quorum tamen tanta est paucitas, vt vix eluceat, vtrum melius sit nullos Indis esse rectores, an tales esse, quales permultos cernimus, de quibus dictum videri queat: Quia cognoui multa scelera vestra, & fortia peccata vestra, hostes iusti, accipientes munus, & pauperes deprimentes in porta. Verùm hominis ista sit culpa, non officij. Est enim perquàm necessarium, primum ad legum custodiā, morumq; correctionem, vbi vel bestiali flagitio præ temulentia peccatum est, vel frater à fratre violatus iniuria, vel ipse summus Deus sacrilega superstitione offensus. Deinde vt imbecillos à potentioribus tueantur, Satrapas, Curacasque cohibeant, Patronos insolentius sese gerere ne sinant, iniusta, & dura seruitia non ferant. Mox vt disciplinæ ciuili humanoq; conuictui assuefaciant, vt perditorum Hispanorum Indos deprædantium fœcem auertant. Postremò, vt quæ erunt publicæ vtilitatis officia ab ijs curanda, ne prætermittantur. Atque eo munere fungentem remunerari par est, idq; ipsorum Indorum censu persolui non est iniquum. At illud perspiciendum, an, quæ Patronis tributa pendantur, ad ista quoque sufficiant. Ob eam enim causam solui diximus, quòd Rex tueri subditos, & iustitia regere debet. Viderint ergo qui nouis ad ista prætoriana officia pensionibus Indos grauandos putant, an satis in tuto Patronorum res sint, qui

Amos 5.

cùm

cùm tanta emungant, parum ipſi, aut nihil ciuilis adminiſtrationis clientibus præſtant. Hunc de præfecturis Indicis locum antequam prætervehar, admonendi ſunt præfecti ipſi, ne tam ſe iudices, quàm parentes exhibeant, neq; prorſus ſolita in cæteros ſeueritate vtantur. Pueris ſe potius ludi magiſtros, quàm forenſes iudices cogitent. Neque iuris illa ſtricta norma vbique ſeruanda, ſed ſtrepitu omni remoto, ex æquo & bono plerumq; iudicandum, id quod etiam ſalutariter edicunt Regiæ leges, quæ ſcripta, & reſcripta ferè adimunt, & pretium, ſi quo horum opus ſit, accipere vetant. Cauſas more patris familias componere, & pro arbitratu agere, ſæpè tutius, atque commodius, niſi atrox aliquod facinus accidat, quod rarum eſt, cùm pleraque nugarum, & puerilium concertationum ſimiliora ſint. Qua in re illud viris grauibus vehementer diſplicere animaduerti, quòd ab Indis teſtimonium iureiurando exigitur, cùm conſtet eos facillimè peierare, vtpote qui, neq; ipſius iuramenti vim ſentiant, neq; veritatis ſtudio tangantur, ſed teſtimonium eo modo dicant, quo credunt iudici gratiſſimum fore, aut à primo quoq; ſuæ factionis homine edocti ſunt. Hos igitur iurare compellere, & ipſis exitioſum eſt propter infinita, & quotidiana periuria, & cauſæ ipſi valde incommodum, cùm firmitudo veritatis nulla ſperetur. Multorum ergo ſententia eſt in Concilio Prouinciali edici oportere, ne ab Indis iuriſiurandi religio flagitetur, idque lege lata caueri debere. Etenim ſi pueri & infames à teſtimonio dicẽdo, à iuramento interponendo iure arcentur propter iudicij infirmitatem, falſitatiſque ſuſpicionem,

In Con. Turon. ca. 34. Summopere id cautum eſt.

nem, cur obſecro Indi non longius amandandi ſunt, quorum perſpecta eſt pluſquam puerilis inconſtantia, & veri omnino contemptus? Quod cùm experti ſatis eſſent Apoſtolici Inquiſitores, ſtatuerunt, vt nobis aliquando dixerunt, Indi cuiuſuis teſtimonium non eſſe pro integro accipiendum, imò ne iuramento quidem vt teſtem vrgendum, ſed indicij loco habendum, ſi quid detulerint, perinde atque à puero quopiam, aut homine ſemi-inſano res diceretur, quod ad inueſtigandum quidem moueat, ſed ad credendum minimè perſuadeat. Prouidenter ſanè & magna æquitate decretum, vt omnia ſacri illius tribunalis. Quod ſi pleraſque controuerſias niſi iuramento interpoſito iuxta Paulum Apoſtolum nó poſſe finiri contenderis, equidem cauſas ipſorum inter ſe ordinarias dixi ſupra velut à ludi magiſtro potius quàm à forenſi prætore tranſigendas. Extraordinarium verò, & atrocius cùm quippiam emerſerit, lege decernitur, quo ordine agendum ſit. Neque enim omnem pedem idem coturnus decet, neque verò leges Romanæ, & ſacræ in omni cauſa æquè teſtimonia omnium vel repudiant, vel admittunt.

Heb. 6.

Mores Indorum Christo non repugnantes permittendos esse, & de concordia Prætoris cum sacerdote.

CAPVT XXIIII.

CHriſtianis moribus, diſciplinaq; noſtra ſunt quidem barbari paulatim imbuendi, omnes verò ſacrilegæ ſuperſtitionis, aut barbaricæ feritatis ritus ſenſim amputandi: attamen ſi qua

in re

in re illorum mores à religione, & iustitia non discrepant, non existimo facilè immutandos, sed patrias, ac gentilitias consuetudines ab æquo non abhorrentes retinendas esse, & secundùm eas ius dicendum, quemadmodum Indici senatus Regia decreta continent. Qua in re valde peccatur à multis vel propter ignorantiam municipalium obseruationem, vel ob nimium, & præmaturum communicandi nostra feruorem. Hîc non morabor Plutarchi philosophi illustre præceptum de gubernanda Repub. apponere. Vertere se ad mores ciuium cognoscendos oportet, atque eorum penitus exploranda, atque tractanda ingenia. Etenim statim mores, & ingenia conari mutare populi, nouisque ea legibus moderari extemplò velle, non modò non facilè, verùm ne tutum quidem omninò est, vt res quæ multo tempore, & ingentibus viribus indiget. Simile ducit ex vino perpulchrè, quod initio, bibentis arbitrio regitur, mox sensim calefaciens hominem commutat, & vertit ad se. Quamobrem multa dissimulanda sunt, nonnulla etiam laudanda: quæ tenacius hærent, & perniciosius lædunt, ea dexteritate quadam in bona similia commutanda. Cuius rei authorem luculentum Gregorium magnum profero, qui rogatus ab Augustino Anglorum Archiepiscopo in simili causa, ita scribit Mellito, Dicite Augustino Episcopo, quod diu mecum de causa Anglorum cogitans tractaui, videlicet quia fana idolorum destrui in eadem gente minimè debeant, sed ipsa, quæ in eis sunt idola, destruantur; vt dum gens ipsa eadem fana sua non videt destrui, de corde errorem deponat, & Deum verum cognoscens, & ado-

In Politica ad Traian.

Lib. 10. Regis. epist 71.

& adorans ad loca, quæ consueuit familiarius recurrat. Et qui boues solent multos in sacrificio dæmonum occidere, debet his etiam de hac re aliqua solemnitas immutari, vt die dedicationis, vel natalitijs Martyrum tabernacula sibi circa easdem Ecclesias, quæ ex fanis commutatæ sunt, de ramis arborum faciant, & religiosis conuiuijs solennitatem celebrent. Nec Diabolo iam animalia immolent, sed ad laudem Dei in esu suo animalia occidant, & donatori omnium de satietate suâ gratias agant: vt dum eis aliqua exterius gaudia reseruantur, ad interiora gaudia consentire facilius valeant. Nam duris mentibus simul omnia abscindere impossibile esse non dubium est: quia is, qui locum summum ascendere nititur, gradibus vel passibus, non autem saltibus eleuatur. Cuius etiam documenti exemplum profert in Israêlitico populo Aegyptiorum sacrificijs assuefacto, quem Dominus ab idolorum cultu reuocans, sacrificia vni Deo de pecudibus offerri imperauit. Quæ eò sunt fusius repetita, quò perspicua magis res fiat non solũ præcepto Gregorij, verùm etiam exemplo de bobus conuiuio mactandis, quos idolis suis sacrificare consueuissent. Quo planè modo conuiuia, & compotationes aliquando publicæ permitti barbaris possunt, ita duntaxat vt in foro, quemadmodum Ingarum leges habebant, edant & bibãt, vbi ebrietatis illa effusio non ita timenda est, cùm testes habeat: ac vindices oculos nostrorum omnium. Denique quæ concedenda, quæ toleranda, quæ contra commutanda, aut nullo etiam modo ferenda sint, dictabit abundè charitas Christi cum prudentiæ moderatione coniuncta. Superest tantùm,

tùm, vt ciuilem omnem poteſtatē admoneamus, vti in adminiſtranda Repub. Indorum cum Eccleſiaſtica germanè coniungatur, ſitq́ue Prætor ſacerdoti, quod Samueli Dauid, quod Hieremiæ Ioſias, quod Eſaiæ Ezechias, quod Syluestro Cōſtantinus, quod Theodoſius Ambroſio. Facilè quidvis perficietur, ſi gladius vterque conſenſerit, ac vaginam eandem induerit. Contra, nihil ita perturbat, labefactat, euertitq́ue religionem, morumq́ue doctrinam, ac mutua inter ſacrum, profanumq́ue contentio. Scriptum eſt, Vnus ædificans, & alter deſtruens, quid proficit eis niſi labor? Et rurſus, Non eſt diſſenſionis Deus, ſed pacis. Et alibi, Si quis videtur contentioſus eſſe, nos talem conſuetudinem non habemus, neque Eccleſiæ Dei. Et væ certè eſt illi, qui vnum ſcandalizauerit ex his puſillis, qui credunt in Chriſtum. Omnia ergo in charitate fiant, omnia ſecundùm ordinem, omnia in vinculo pacis. Nihil per contentionem, neq; per inanem gloriam. Non quæ ſua ſunt, ſinguli conſiderantes, ſed ea, quæ aliorum. Et ſi ſunt igitur officia diſtincta, & neque ſacerdotem decet arma tractare, neq; iudicem ſacrificia offerre, tamen idem animus, mens eadem, idem perducendi omnes ad Chriſtum ſtudium. Itaque ſibi mutuo adiumento vt ſint, omnibus modis curandum eſt: atq; alter quidem in ijs, quæ ad Deum, alter in ijs, quæ ad homines magis occupatus, vterq; Dei oues paſcant, & ſalutem ſuorum quærant, non quærentes quod ſibi vtile eſt, ſed quod multis, vt ſalui fiant.

Eccl. 34. *1. Cor. 14.* *1. Cor. 11.* *Matth. 18.* *1. Cor. 16.* *Ephes 4.* *Philip. 2.* *1. Cor. 1[illegible]*

LIBRI TERTII FINIS.

DE

DE PROCVRANDA INDORVM SALVTE,

LIBER QVARTVS.

Excellentia Sacerdotalis officij.

CAP. I.

QVamquam omnis ſermo diuinus ſacerdotalis officij commendatione plenus eſt, tamen nuſquam vel copioſius, vel breuius Euangelici doctoris magnitudinem edocemur, quàm vbi ipſum ſapientiæ fontem Dominum Ieſum Chriſtum audimus nouos ſuos diſcipulos alloquentem, atque in his numeroſam horum poſteritatem inſtituentem. Vos, inquit, ſal terræ, vos eſtis lux mundi, ita omnem ad virtutem capeſſendam, ac regnum cæleſte obtinendum vim admirabili breuitate complexus. Quæ enim duo, bono expetendo, ac perſequendo neceſſaria ſunt, & quorũ vtrumuis ſi abſit, difficultate vincamur, nempè vt bonum ipſum non lateat, tum verò vt delectet, quemadmodum Auguſtinus optimè vidit, quorum vtrumque Dei ipſius eſt proprium, qui & lux eſt vera illuminans omnem hominem, & omnem ſuauitatis fontem in ſe vno continet, ea in ſuos miniſtros deriuat, magnificeq; communicat: vt tum ſplendore doctrinæ illuſtrandas hominum mentes à ſe intelligant, tum vitæ, morumque condimento auerſa, ac veluti ſtomachantia

Matth. 5.

De Nuptijs & concupiſ.

Ioan. 1.

chantia mortalium studia non solùm virtutis fastidio leuent, verùm etiam propensius excitent. Itaque quod veteri prouerbio tritum est, sole, & sale nihil esse vtilius hominibus, id in Euangelico sacerdotio veritatis suauitate percepta, atque gustata, situm esse nemo non sentit. Quam sui muneris excellentiam tanti facit Apostolus Paulus, vt datam sibi gratiam ad illuminandas gentes, & prædicandas inuestigabiles diuitias Christi, toto orbe sole clariorem ostendat, tenebras noctemque omnem procul depellens, tum se formam, atq; exemplar publico spectaculo proponat, ita alios sui imitatores esse cupiens, vt ipse sit Dei. Salis nimirum copiosè functus officio laboribus, sudoribusq; cõsumptus, vt diuinum saporẽ alijs impertiat. Nisi enim liquescat, & à se deficiat quodammodo, cætera condire sal nequit. An verò quisquam aliud quàm salem cogitet, cùm audit illa dicentem? Puto quòd Deus nos Apostolos nouissimos ostendit tanquam morti destinatos, quia spectaculum facti sumus mundo, & Angelis, & hominibus. Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo; nos infirmi, vos autem fortes; vos nobiles, nos autem ignobiles, vsq; in hanc horam, & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus, & laboramus operántes manibus nostris; maledicimur, & benedicimus; persecutionem patimur, & sustinemus; blasphemamur, & obsecramus, tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsema vsque adhuc. An non hîc liquescit, & totus à se deficit Paulus, vt Iesu Christi gustũ auditores sectatoresq; suos imbuat? Quid illud? Etsi

Ephes. 3.

1. Cor. 11.

Phil. 3.

1. Cor. 4.

Philip.

immo-

immolor ſupra ſacrificium fidei veſtræ, gaudeo & congratulator omnibus vobis, idipſum autem & vos congratulamini mihi. An & illud non eſt mente propemodum excidentis, Cupiebam ego ipſe anathema eſſe pro fratribus meis? fratres in locum ſuum apud Chriſtum ſubrogari præ charitatis magnitudine exoptans, vt nobiliſſimi Græcorum volunt. Ac certè quandiu hæ lucernę in candelabro Eccleſiæ illuxère, copioſa in domum Domini confluentium turba introitum patefactum, expeditumq; habuit, quandiu hæ ciuitates munitæ à Domino in monte poſitæ ſteterunt, bellantium aduerſus Chriſtum machinæ, tormenta, viſq; omnis euanuit, ac iuxta Prophetam, nullo modo præualuit, ſed refugium potius præſidiumque hominibus imbecillis contra omnes hoſtiles iniurias conſpicuum vndique ac tutiſſimum reddiderunt, quandiu denique, & in mordendis, amputandiſque putoribus, & in condiendis probati animi moribus ſalis naturam exhibuerunt, & ſanati mortales, à morteq; ipſa vindicati, & Chriſtum tanta gratia ſapiebant, vt pro eo extrema perpeti gloriæ ducerent ſummæ. Tum ſanè illa Dominus de ſuo ſacerdote libenter commemorabat, Pactum meum, inquiens, fuit cum eo vitæ & pacis, & dedi ei timorē, & timuit me, & à facie nominis mei pauebat, lex veritatis fuit in ore eius, & iniquitas non eſt inuenta in labijs eius. In pace & in ęquitate ambulauit mecũ, & multos auertit ab iniquitate, labia enim ſacerdotis, inquit, cuſtodiunt ſcientiam, & legem requirent de ore eius, quia Angelus Domini exercituum eſt. Talis dum fuit ſacerdos Domini, tanta ſanè, ac talia præſtitit, lux enim mundi,

Rom 9.

Gregor. Nazian in Apologetico.
Chryſoſt in lib. de compun. cordis & Hom. 1. de Laudibus Pauli & 2. & 6.
Hierem. 1.

Malach. 2.

Matth 5.

mundi, sal terræ. At si sal euanuerit, quid sequitur? in quo salietur? Ad nihil valet vltra, nisi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus. Si in alios is esse desinat, qui iubetur, cæteros quidē vtilitate sua priuat; cæterùm ita se ipse perdit, vt irrecuperabilis sit habēda quodammodo eius salus, & desperanda curatio. Neque in sterquilinium tantùm proijcitur, sed hominum quoque hîc pedibus proculcatur. Quàm aptè propheticus ille sermo statim Euangelica ista subtexuit, Vos autem, ait, recessistis de via, scandalizastis plurimos in lege, irritum fecistis pactum Leui, dicit Dominus exercituum. Propter quod & ego dedi vos contemptibiles, & humiles omnibus populis, sicut non seruastis vias meas, & accepistis faciem in lege. Infinitum esset cætera persequi, quæ contra hos fatuos Principes Tanaos, cōtra Pastores stultos, vel potius idola pastorum, contra se ipsos potius pascentes, contra væsanos Prophetas, contra sacerdotes contemptores, atq; arrogantes, contra stercus solennitatum, contra popularis plausus captatores, contra inexplebiles pecuniæ gurgites, cæterasque pestes Propheticus sermo declamat. Vix aliàs sancti Patres plenioribus velis feruntur in pelagus, quàm cùm de sacerdotali contumelia oratio est. Gregorius certè vterque, & Romanus, & Nazianzenus, tam dissertè, & copiosè, vt nihil supra. Huius Apologeticum, Pastoralem illius nemo est, qui sine summa trepidatione legere queat, modò sensus aliquid habeat. Augustini iam presbyteri plenos dolore gemitus ad Valerium Episcopum suum quis sine pudore vsurpati à se nominis sacerdos audiat? Cunctationem recusationemq; sacerdo-

Malach. 2.

Esaiæ 19.
Zach. 11.
Ezech. 34.
Soph. 3.
Malach. 2.
& 3.
Hier. 5.
Mich. 3.

Epist. 148.

tij apud Ioannem Chrysostomum quis si virum inspiciat, non miretur? sin orationis vim totis quatuor libris attendat, non assentiatur? Quid Hieronymi nimia pene modestia, atque humilitas Epiphanij literis contestata, qui diu à tremendo altaris mysterio celebrando abstinuit, idque cùm in monasterio versaretur, in quo multitudo fratrum nullum alium presbyterum haberet excepto Vincentio, qui eadem verecundia ne ipse quidẽ sacra faciebat? Verùm, nisi fallor, hos omnes sicut antiquitatis authoritate, ita orationis sublimitate, & grandiloquentia quadam superare videtur Dionysius magni Præceptoris magnus ipse discipulus. Is in epistola quadam ad Demophilum indignos munere suo sacerdotes his verbis obiurgat, Si igitur quæ illuminat, sacerdotum est sancta distinctio, procul dubio ille à sacerdotali ordine, & virtute omnino prolapsus est, qui illuminans non est, multoque sanè magis, qui neque illuminatus est. Atque vt mihi quidem videtur, audax nimium huiusmodi est, si sacerdotalia munia sibi assumit: neque metuit, neque veretur ea, quæ sunt diuina præter meritum persequi, putatque ea latere Deum, quorum sibi ipse conscius sit, & se Deum fallere existimat, quem falso nomine appellat patrem, audetque scelestas blasphemias suas (neque enim preces dixerim) sacris aris inferre, easque super signa illa diuina ad Christi similitudinem dicere. Non est iste sacerdos, non est, sed infestus, atrox, dolosus, illusor sui, & lupus in Dominicum gregem ouina pelle armatus. His plura aut maiora de Euangelici ministerij, & culmine, & præcipitio qui expectat, cuique ad resipiscendum

In lib. de sacerdotio.

In epist. ad Ioannẽ Hierosolym. tra ducta ab ipso Hieronymo.

Epist. 8. ad Demophilũ Monachum.

non iſta ſufficiunt, infatuatum ſe iuxta Domini ſententiam, & nullo vnquam ſale ſaliri poſſe demonſtrat. *Matth. 5.*

Inter Indos maximè ſacerdotes præſtare oportere.

CAPVT II.

At vulgaris eſt, inquiunt, iſthæc ſacerdotalis officij cõmemoratio, vetus iſta querela eſt, quam declamas. Eſt ita ſanè, non diſſentior. Verùm nuſquam æquè neceſſaria commonefactio, à nemine magis excellentia illa flagitanda, quàm ab eo, qui animas verbo Dei lucrifaciendas Chriſto ſuſcepit, & animas infidelium, idque apud Indos, hoc eſt, vbi adiumenta habiturus ſit pauca, impedimenta quàm plurima. Vbi quo præclarius opus aggreditur, tanto in maiore periculo verſatur, ne dum quærit alios, ipſe pereat, imò verò ne & ſe, & alios perdat, quod vtinam non tam verè, & crebrò vſurparet ſermo diuinus, Laqueus ruinæ populi prophetæ. Vtinam væ illud ex ore veritatis non audiremus, Væ vobis qui tuliſtis clauem ſcientiæ, ipſi non intratis, & introeuntes non ſinitis intrare. Etenim vbinam gentium illa verius Zacharias proferre poſſit ignoro, De pecoribus occiſionis, quę qui poſſederant, occidebant, & non dolebant. Et vendebant ea dicentes, Benedictus Dominus, diuites facti ſumus, & paſtores eorum non parcebant eis. Quis verò non ſanctas iſtorum voces audit, cùm Deo gratias agunt, quod de ſacerdotio, & doctrina Indorum ditati ad patriam argento onuſti remeant? Et dicentes, Benedictus Deus, diuites facti ſumus, non tamen parcunt gregi, vt ait ſermo *Oſee 9.* *Matth. 23.* *Zach. 11.*

diuinus. Sed voment aliquando, quæ malè glutierunt, & gement, qui nunc triumphant. Vox vlulatus pastorum (ita enim sequitur) quia vastata est magnificentia eorum, vox rugitus leonum. Et ego non parcam, ait Dominus, super habitantes terram. Tota ergo desolatio terræ inde profectò venit. Propter nefaria admissa Ophni & Phinees, ipsi quidem intereunt, populus autem sanctus turpiter terga vertit, & quod est dolendum, arca Dei ab hostibus capitur, & ludibrio habetur. Quærit Dominus virum, qui stet oppositus pro domo Israel, nescio an inueniat. Pastores, inquit, stultè egerunt, & Dominum non quęsierunt, propterea non intellexerunt, & omnis ęorum grex dispersus est. Nulla ergo alia causa quærenda est, cur Domini greges in his saltibus dispersi errent, quàm verorum pastorum magna penuria in tanta mercenariorum minimè lupos arcentium copia. Neque frustra Paulus cùm de prædicando Euangelio præcepta dat, Timotheū dilectum monet, solicitè cura te ipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, rectè tractantem verbum veritatis. Sunt enim operarij mali, subdoli, qui non tam Christo seruiunt, quàm suo ventri. Hi multi & multiplices nomine pastores, re vera versipelles lupi demoliti sunt vineam Domini Sabbaoth, cauponantes verbum Dei secundùm Apostolum, qui magnitudinem Euangelici prædicatoris admirans, & pondus Apostolici officij expendens, vehementer exclamat: Et ad hæc quis tam idoneus? Verè enim Apostolicos homines postulat Apostolicum munus, Crucem Iesu Christi & verbis, & factis annuntiandi, & in illius obsequium orbem vni-

Zach. 11. | 1. Reg. 4. | Ezech. 22. | Hier. 10. | 2. Tim. 2. | Philip. 3. | 2. Cor. 11. | Rom. 16. | Hierem. 12. | 2. Corinth. 4. | 2. Cor. 2.

bem vniuersum redigendi. At nos aliter censere solemus, Et ad hæc quis non idoneus? Ad Indos docendos quis nō sufficit, etiam si literis vacuus, etiam si moribus non ornatus? Quò minus mirandum est, si vbi sementis faciendæ cura contemnitur, nullus ibi, aut rarus fructus appareat. Mihi sanè iam dudum certa, & fixa sententia est, Indicæ Messis inopiam operariorum vitio, non telluris sterilitate contingere.

Contra eos, qui Indorum tarditatem accusant.

CAP. III.

NEque eos audiendos puto, qui quam in se deberent agnoscere, ac dolere culpam, in Indos reijciunt, illorum ingenia nusquam non vituperantes, nosq; dum contra asserimus, rudes rerum, imperitos, tyrones, infantes clamant, qui inepta quadã pietatis specie facilè decipiamur: se veteranos, expertos, scientes, facto periculo, certa, & explorata proferre. Qui mihi Sibæ illius, quem Regum historia narrat, calliditatem imitari videntur, qui claudum Miphiboset herum suum, dum pro se non potest occurrere, & serui commenta diluere, accusans, proditionem suam in illius criminationem vertit, atq; hoc astu eum de omni fundo depellere pergit. Sed Dominus erigit elisos, & soluit compeditos, & illuminat cæcos, pupillum & aduenam ipse suscipiet. Accusant igitur Indorum tarditatem ad capiēda Fidei mysteria, obtusos esse, hebetes, truncos, qui nihil præter sua farra, cibosq; crassos cogitare queant, ad cœlestia, & spiritualia cognoscenda stupidi, brutique sint. Frustra in ijs edocendi

2.Reg.16.

Psal.148.

cendis tempus teri, denique post annos iam quadraginta ab Euangelij ingressu in tam immensa turba vix quemquam reperiri, qui symboli duo capita intelligat, quid Christus sit, quid vita æterna, quid Eucharistia, vel crassè agnoscat. Pecudes potius habendos, quàm homines. Verùm qui ista iactant, respondeant mihi velim, qua diligentia, qua industria, qua constantia istos ipsi erudierint, aut ab alijs eruditos norint. Recitatur bis terue in hebdomada symbolum, idque Hispanico idiomate, cæteræque orationes eodem modo: iubentur deinde Hispanica isthæc ediscere, ac memoriter recitare, quorum ne syllabam quidem intelligunt, & pronuntiant ridiculè. Vulgaris, ac tritus doctrinæ tradendæ iste est modus. Huc vsque Euangelici Catechistæ cura se porrigit. Vbi elegantius exquisitiusque res agitur, procedit eatenus, vt sermone Indico cóposita quædam in catechismi formulam pueri recitent, quæ ipse sacerdos ne attingit quidem, plerumq; quia haud intelligit, quippe cùm præter paucas voculas ad seruitia imperanda, cibosue petendos, linguæ Indicæ prorsus sit infans. Quod si peritus sit, quod rarum est, mysteria fidei, & regulas neque explanat, neque verò satis nouit, inepta quædam & friuola concionatur, vt mentam belli tempore dicas, si qua fortè attingit, ita alienè, ita parum auditorum sensibus accommodatè, vt nihilo magis intelligantur. Quis verò vnquam Catechista rationem auditorum exegit? Quis interrogando ex ignotis nota fecit? Quando Indus audiuit à sacerdote suo, Heus tu fac memineris à me dictorum, pensum hoc in triduum tibi tribuitur, vt Christum, quem nos

Christia-

Christiani adoramus,quemque illic imagine expressum vides, & Deum esse scias regnantem in cœlo,ex omni æternitate , & hominem factum in terris propter donandum nobis regnum cœlorum.Si rectè responderis,laude, & præmio afficieris,sin perperam,publicè lues? Quid simile vnquam factitatum? Denique perinde Indis doctrina traditur,atque cùm à mendicis stipis colligendæ causa precationes,aut versus aliqui cantillantur,qui illud tantùm spectant, vt dicendo ipsi ad finem vsque perueniant carminis, vtrum verò auditores, vel attendant, vel delectentur, pecunia iam accepta,non admodum curant. Tota ergo catechizandi ratio vmbratilis est , & ludicræ similis. Ego verò si homines ingenio acerrimo , & discendi percupidi tales præceptores nacti essent, nihil aliud quàm vt duplo ignorantiores euaderent , doceri isto modo arbitrarer. Olim in symbolo addiscendo , & intelligendo, mysterijsq; Fidei agnoscendis viri ingenio præstantes, & literatura celebres diu in catechumenorum ordine tenebantur,cùm Ecclesiastica disciplina vigeret,neq; ante ad Fidei Sacramētum admittebantur , quā multas ab Episcopo de symbolo conciones audissent,diu & multum cum catechista contulissent , post quas omnes curas , & meditationes , magnum erat , si recta sentirent, consentanea responderent ,quòd religionis nostræ mysteria altissima,vt re vera sunt,ac difficillima intellectu haberentur: & nos valde supini, atq; oscitantes grauiter Indos vituperamus, tardos,ac stupidos criminamur , ꝙ ea non teneant, quæ neq; tradidimus ipsi,neq; ab alijs illi accipere potuerūt,sublimia præsertim,& ab eorū sensu

 & con-

& consuetudine longè remota? Alioquin si tanta istorum est hebetudo, tam obtusum ingeniũ, quid causæ est, quod Fidem à nobis cùm non didicerint, didicerunt tamen alia tam multa, tam difficilia, ipsis omnino antea inaudita, idque tam probè, vt cum nostris certare queant? An non musicos modos, & numeros tum voce, tum tibijs, & plectro passim per quàm concinnè reddentes Indos audimus? quidam etiam componentes peritos cantus Magistros videmus? An non Ecclesiastica officia peragere ritè solẽt? Scribendi, pingendi, & quiduis fingendi alios aliàs artifices quis ignorat? Quid quod lites ipsi, & intendere, & depellere mirè iam norunt, cum heris vt suis sæpè contendere, interdum etiam superare videamus? Quæso vnde artes istas hauserunt? à quibus didicerunt? An ad ista omnia ingeniosi & prompti, ad sola saluti suæ necessaria documenta inepti, & tardi? An potius si quam in istis humanis magna etiam ex parte non necessarijs curam vigilantiamque præstiterunt nostri, parem in doctrina Fidei tradenda præstitissent, non ita tardos discipulos offendissent, non ita ignaros reliquissent? Equidem sic opinor, neque ab ea opinione auelli vnquam [illegible]ro; quin pessimo præceptori, omnes esse auditores hebetes credam. Certè huius Regni Piru multo maximam partem diligenter lustraui, & vt de cæteris Indorum nationibus nihil modò pronuntiem, hos ingenij expertes nullo modo perspexi, quia magna ex parte subtiles, acutos, quiduis simulandi, ac dissimulandi non imperitos artifices.

Polus in Prol.

Contra

Contra eos, qui peruersitatem morum Indorum Fidei non receptæ causam asserunt.

CAPVT IIII.

ID ita habere cùm pleriq; fateantur, tamen ab Indorum accusatione non recedunt: sed alia ex parte eos adoriuntur, vt ignorantiam non suo, sed istorum vitio tribuendam probent. Aiunt acutos quidem esse, neque ingenij expertes: verùm natura prauos, ad malum procliues, boni omnis hostes, sapientes, vt faciant malum, bonum autem facere nescire: tanta peruersitate salutaria sibi fastidire, vt non solùm ad intelligendum, & discendum nihil laborent, sed etiam statim respuant, atque auersentur, ita nihil illis hærere memoriæ, nihil intelligentia percipi, propterea quod voluntate ad Christiana omnia alienissima sunt. Argumento esse manifesto, quòd Christianorum consortia diligenter euitent, ad Ecclesias non nisi inuiti coêant, patres spirituales suos, si paulo accuratius eorum mores emendare pergant, conspiratione facta per falsas criminationes ab se depellant, nihil pium, & salutare nisi per vim agant, præsente tantùm Sacerdote Christianos se simulent: clanculum vbi datur facultas, auitas superstitiones studiosissimè obeant. Denique ipsos cultiores, & elegantiores inter nostros nutritos, quos Ladinos appellare solemus, quos oportebat magis Christianis moribus pollere, decuplo cæteris esse peiores, cuiusuis sceleris egregios fabricatores. Pueros, qui ad speciem pij, probique sint inter nostros, vbi primùm se ad suos receperint, ne

Hier. 4.

gustum quidem probitatis vllius præferre, sed cæteris grauiora audendi duces esse, & Magistros, vt in istos omnes vetus condemnatio permanere videatur, Quoniam nequam est natio eorum, & naturalis malitia ipsorum, & non potest mutari cogitatio eorum in perpetuum. Atq; hæc sanè differunt non ij solùm, qui negligentiæ, ac somno suo præferre excusationem vndecumque velle videntur, verùm etiam homines pij, religiosi, non indiligentes, & qui pro longo rerum vsu eximiè ista callere existimantur. At nisi ego vehementer fallor, horum quoque oratio magna ex parte aberrat à vero. Non enim ideò Euangelium ab Indis receptum non est, quia illorum mores praui sunt, sed ideò potius moribus prauis sunt, quia Euangelium non receperunt. Prudenter, & verè quidam nostrum scripsit Pater, non videri sibi ad Indorum horum animos penetrasse Euangelium, sed ad speciem tantùm receptum: neque enim fieri posse, si in intimis sensibus radices egisset, quin copiosos, manifestosq; fructus cerneremus. Quid enim potentius verbo Dei? quid ad immutandos homines efficacius? An est vlla tanta peruersitas morum, quam non emendet spiritus Christi? An est vlla tam effusa barbaries, tam horribilis feritas, quam non domet, ac mansuefaciat lex gratiæ, si penitus animo admittatur? Certè Dominus vocare venit peccatores, non iustos ad pœnitentiam. Opinor Paulum ijs prædicasse, quibus dicebat, Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri. Obsecro, quænam intelligit, cùm dicit, Hæc quidē fuistis?

Sap. 12. *Matth. 9.* *1. Cor. 6.*

Non

Non ſolùm egiſtis, verùm etiam conſuetudine in illa veluti verſi eratis. Quæ illa? Relege ſuperiora. Nolite errare, neque fornicarij, neque idolis ſeruientes, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum concubitores, neq; fures, neque auari, neque ebrioſi, neq; maledici, neque rapaces regnum Dei poſſidebunt. Et hæc, inquit, fuiſtis. Non video quæ his horribiliora noſtris barbaris obijci poſſint. Et tamen ex illis fæcibus, ex tanta ſentina mundauit Dominus ſibi populum acceptabilem, ſectatorem bonorum operum. In ouili Dominico Leonem, & pardum, & vrſum ſimul cum oue, vitulo, & agno futuros, & omni feritate depoſita eodem pabulo paſcendos diuinus Propheta deſcribit. Quin etiam venenoſas omnes beſtias luſui potius, quàm horrori futuras, cùm primùm paruuli manum ſenſerint. Et delectabitur infans ab vbere ſuper foramine aſpidis, & in cauerna reguli, qui ablactatus fuerit, manum ſuam mittet. Non nocebunt, & non occident in vniuerſo monte ſancto meo, quia repleta eſt terra ſcientia Domini, ſicut aquæ maris operientes. Huic igitur ſalutari aquæ diuini ſermonis, huic lauacro puriſſimo, & fœcundiſſimo nulla eſt tam peſtilens plaga, quæ non cedat, modò vim illius admittat. Et qui ſtat in ſignum populorum, ipſum gentes deprecabuntur. Et mox poſt pauca, Et leuabit ſignum in nationes, & profugos Iſraël congregabit. Tanta ferarum, & venenatorum commemoratione quid aliud ſignificat Spiritus Sanctus, quàm nullius nationis, aut gentis quamuis noxios, quamuis malignos mores Euangelicæ gratiæ obſiſtere poſſe, ſed cedere, cùm primùm illius Paruuli de

Tit. 2.

Eſaiæ 11.

Ibidem.

radice

radice Iesse signum acceperint, vimque persenserint? Hoc tam illustre & Apostolicum, & Propheticum testimonium credo nemo contemnet. Sed cur in illius temporis gentibus ista locupletissimè impleta legamus, in nostri sæculi gentibus potius desideremus, quid putas causæ esse? Profectò si merita inspicias hominum, non erant illi meliores; si naturam, vtrique homines, vtrique eadem massa infecta propagati. At illi ingenio & quodam vigore naturæ longè superiores. Prorsus ita est. Verùm quid hoc? An contemnemus Paulum contrà admonentem, Videte vocationem vestram, fratres, quoniam non multi potentes, non multi nobiles, non multi sapientes secundùm carnem, sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, vt confundat sapientes, & infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia, & ignobilia mundi, & contemptibilia elegit Deus, & ea, quæ non sunt, vt ea, quæ sunt destrueret? Quá copiosè, quàm fortiter istos naturæ obseruatores, & venditores refellit diuinus Apostolus, adeoque naturæ nostræ imbecillitatem, & abiectionem non repugnare gratiæ ostendit, vt etiam commodiorem affirmare videatur, propterea quod humilitatem plurimum iuuat, quæ ad gratiam consequendam, & prædicandam maximi fit. Hos ergo cùm natura vsque adeò humiles, vsque adeò mansuetos, & patientes cernamus, qui possumus inde Euangelij introitum excusare, vnde maximè inuitatur? Sed neque isti vsque adeò inepti sunt, neque ita stupidi, neque verò ab æquo, & honesto tam auersi, quin, si suo quodam more ducantur, non facilè consentiant, tametsi cum antiquis illis ingenij cultu & do-

1. Cor. 1.

ctrinæ

ctrinæ exercitatione nullo modo ſint comparandi. Cur ergo illorum tanta meſſis, horum tam tenuis, & inops? Expende omnia ſubtiliter, & ad altiorem reuoca intelligentiam, inuenies potiſſimam cauſam in eo eſſe, quod diuinis, & occultis quidem, ſed iuſtis conſilijs, antiquis gentibus prædicatores fuerint prædicatione ſua digni, cùm noſtris tam ſint pleriq; indigni, vt longè plus euertant, ac diſſipent, quàm ædificent, atque plantent. Itaq; præcipua cauſa ad miniſtros parum idoneos redit. Quæ namque eſt prædicatio noſtra? quæ fiducia? Signa certè non edimus, vitæ ſanctitate non eminemus, beneficentia non inuitamus, verbi ac ſpiritus efficacia non perſuademus, lachrymis, ac precibus à Deo non impetramus, imò ne magnopere quidem curamus. Quæ ergo noſtra querela eſt? quæ tanta Indorum accuſatio? Pudere nos potius deberet vitæ noſtræ, horrori eſſe tantus Dei contemptus, odio eſſe tam ſupina fratrum noſtrorum pereuntium obliuio. Et cùm ad Apoſtolicum hocce munus gentibus Chriſtum Euangelizandi deberemus eſſe lectiſſimi, ſapientia, & ſanctitate mirabiles, venimus ſordidiſſimi quique & omnibus rebus extremi, vbi illud eſt: Parati omni poſcenti vos rationem reddere de ea, quæ in vobis eſt, ſpe? vbi & illud. Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde? & Filius hominis non venit animas perdere, ſed ſaluare? Atque illud fixum, ratumque maneat ſine vlla dubitatione, quod Indi non induerint Chriſtum maxima ex parte miniſtrorum tum negligentiæ, tum improbitati eſſe tribuendum.

1. Pet. 3.

Matth 11.

Lucæ 9.

Meſſem

Messem esse copiosam, modò operarij idonei non desint.

CAPVT V.

QVamobrem rectè prudenterque scripsit Polus rerum Indicarum & indagator curiosus, & æstimator prudens, tribus ex causis videri sibi, tam multo tempore, tam modicum promouisse Euangelium apud Indos. Primùm quòd exempla praua nostrorum hominum fidem prædicationi Euangelicæ derogarint. Deinde quòd in cognoscendis, extirpandisque erroribus, superstitiosisque opinionibus nullam prædicatores operam collocarint. Postremò, quòd vtilitatibus, politicæque administrationi Indorum vix serò consuli cœperit: quibus ex omnibus subtiliter ille colligit, falsò Indorum nationem, aut tarditatis, aut pertinaciæ accusari, cùm neq; rectè viuendo, neq; aptè docendo à nostris sint conuenienter legi Euangelicæ instituti. Neque dubitandum esse, si illa, vt par est, adhibeantur, quin futurus sit fructus longè copiosior opinione multorum. Nouimus ipsi qui pro vulgari existimatione de ingenio, saluteque Indorum desperatè sentirent, & ab ijs edocendis vehementer abhorrerent, qui mox obedientia perurgente animum appellentes ad rem, fideliterque ministerio suo functi, ante non longum tempus tanta de insperato fructu spe ac voluptate perfunderentur, vt nihil sibi acerbius cogitarent, quàm vt ab Indorum doctrina auellerentur, qui nobis palam, serioque confirmant, sese facto periculo abundè didicisse non mediocres fructus sperari debere, modò sacerdotes diligentia, & tolerantia operi suscepto

susceptо non desint. Neque verò ita nihil est actum hactenùs, neque labor omnis ante actus adeò cassus & irritus, quin si & tempora tumultibus plena cogitentur, & curæ ministrorum, vt parcissimè dicam, sua magis, quàm Christi quærentium, non amplius effectum sit, quàm esset meritò expectandum. Neque tam sunt Indi omnes infideles, neque vsque adeò à Christo alieni, & auersi, vt plerique iactant. Nouit Dominus qui sunt eius. Profectò Ianaconæ nostri, id est, Indi nobis familiares, si quemadmodum fidei nostræ assuefiunt, ita etiam mores Christianos spectarent, non dubitandum esset, quin sicut fide & notitia religionis Christianæ cæteros Indos Atunlunas longè excellunt, sic etiam morũ integritate superarent. Sed quæ vident, discunt. Rectè credentes vident, credunt & ipsi rectè: improbè agentes vident, discunt & ipsi improbè agere. Ego certè opinor non solùm ætate nostra, sed superioribus quoque patres nostros in gentes horridiores, & magis à vero auersas incidisse, fructificasse tamen copiosè, quod diligentia, ardore, patientiaq; sua difficultates omnes euicerint. Legat qui volet antiquos Anglorum mores: duriores nostris Indis inueniet: at Augustinus, Laurentius, Iustus, Mellitus, cæterique à Sancto Gregorio missi quanta effecerunt, quàm gloriosa in Insulæ illius conuersione? Turingos, & Saxones, aliasq; nonnullas Germaniæ nationes vsq; adeò barbaras extitisse olim, vt nihil magis sanctorum Pontificum Gregorij secundi, & tertij, itemq; Zachariæ responsa Apostolica satis indicant. Ab vno tamen Bonifacio à sede Apostolica prædicationis causa misso quãta multitu-

Beda in hist. Anglo.

In tertio tomo Conciliorum prope initium.

do sub

Greg. tertius in epist. vlti- ma ad Bonifacium.

do sub lene Christi iugum ceruices dedit? Ad centum millia hominum non longo tempore idem Pontifex scribit sacro baptismate ablutos. Quid nostri Hispanienses Astures? quid Cantabri olim? An non per viros Dei mansuefacti, & feritate exuta, humanitati quodammodo redditi sunt? Quid de Malachia, quem libro primo commemoraui? quid de cæteris dicam, qui nō solùm Græcis, & sapientibus, sed barbaris quoque & insipientibus Euangelium salutis æternæ impertiti sunt? Quod si magis recentia, & nostris proxima desiderantur, nō obscuræ famæ est quicquid in Prouincia Veræ Pacis Dominicanæ familiæ patres egerunt, cùm Indos filiorum loco haberent, ab ipsis verè parentes agnoscerentur, illeque in primis Frater Ioannes, nisi fallor, nomine, vir Sanctus, & Prophetiæ spiritu clarus. Eodem modo, & Minoritæ, & Heremitæ, cæterique, vel monachi, vel clerici zelo Fidei, & salutis animarum succensi, non exiguam apud nos laudem, apud Christum etiam cumulatum præmium laboris sui consecuti sunt. Nostros verò quid attinet dicere in India Orientali, quorum sudores pro Christo fœlicissimi extiterunt? qui ad fines vsque terræ bonum Christi odorem diffundentes, vel ipsa commemoratione rerum gestarum animos Dei amantes exhilarant, atque imitandi studio vehementer inflammant. Quorum Dux Sanctus Magister Xauier Apostolici temporis splendorem, & claritate signorum, & rerum magnitudine, & laborum tolerantia renouasse videri potest. Quid huius sectatores Magister Gaspar in India citeriori, Cosmas Torres in Iapponia, Ioannes Nobrega in nobis continenti

D. Bernar. in vit. illius.

Lib. 3. de vita Ignatij. cap.

Literæ Patrum societatis ex India Orientali.

tinēti Brasilea, reliquiq; patres spiritu feruētes, parati pro fratribus animas ponere, & se ipsos impendere, ac superimpēdere Euāgelio Christi? q & fecêre non pauci. Omnino si tales Indorum populis diuino dono Ministri contingerent, messem essent inuenturi lætissimam. Verùm Paulus Apostolus illo iam tempore, quo primitiæ Spiritus sancti effusæ sunt, dolet, ac deplorat omnes quærere, quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi, & se vix vnum Timotheum vnanimem, & syncerum coadiutorem habere, quid nos dicemus, qui in fæces mundi incidimus, quando & charitas multorum refrixit, & veniens Filius hominis vix fidem in terra inuenturus est? Attamen obsequendum est diuino præcepto, & assiduis, ardentibusque precibus rogandus est Dominus messis, vt mittat operarios in messem suam, qui non verbo, & lingua tantùm diligant, sed opere, & veritate se ipsos idoneos noui testamenti ministros præbeant. Atque id quidem, vt Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis Indorum Ecclesiæ largiatur, plena fiducia sperandum est, quia sine illo nihil possumus facere, qui quos vult, ponit, vt eant, & fructum plurimum permanentemque afferant. Sed quod nostra interest, quales esse oporteat tāti operis ministros, in quo rei bene gerendæ spes omnes sitas esse monstrauimus, ipso Deo nostro adiuuante, accuratè deinceps persequemur.

Rom. 12. 1. Ioan 3. 2. Cor. 12. Phil 2. Mat. 24. Lucæ 18. Mat. 10. 1. Ioan 3. 2. Cor. 3. Ioan. 15.

De peritia Indicæ linguæ necessaria.

CAP. VI.

TRIA in omni Christi ministro, qui Indorum salutem sit curaturus, quærenda sunt,

vita integra, doctrina idonea, copia sermonis: quorum si desit aliquid, & alijs profuturus non est, & periculum animæ suæ non leue ipse sustineat. De his modò sigillatim pro re præsenti dicendum est. Atq; vt ab extremo ordiar, loquendi facultatem ei, qui docédi partes suscipiat, adesse oportere nemo dubitat. Quamobrem Apostolos suos non ante ad docendas gentes Christus misit, quàm gentium linguis spiritus dono loquerentur. Fides enim, sine qua saluus esse nemo potest, ex auditu est, auditus autem per verbum Dei. Hîc ergo sita est salus gentium in verbo Dei: quod sanè ad homines peruenire non potest, nisi vocibus hominum deferatur, quas qui non percipit, verbi Dei vim sentiet nunquam. Qua vna in re vel maximè sudare oportebit seruum Christi, si hominum amat salutem. Quanquam enim duri, ac permolesti labores sunt alienę linguæ discendæ, barbaricæ præsertim, tamen & gloriosa victoria est, & dulcissimi fructus, & Dei charitatis illustre testimoniũ. Occurrere animo debet sanctus Ioseph, qui inter alias ærumnas suas non leuem illam expertus est, vt linguam, quam non nouerat, audiret. Idem procedente tēpore in ea regione, cuius peregrinam linguam didicit, salutis princeps, & autor singularis, qui adeò familiarem sibi effecerat Aegyptium sermonem, vt paterni quasi esset oblitus, cum fratribus Hebraicè per interpretem colloqueretur. Igitur si quis salutis Indicæ studio inflammatus est, sibi is seriò persuadeat, nihil præclarum sperare oportere, nisi sermonis colendi prima, indefessaq; cura sit. Si enim is, qui supplet idiotæ locum ad tuam benedictionem, quam non intelligit, non potest dicere,

Rom. 10.

Psal. 80.

Gen. 42.

etre, Amen: quamuis enim tu bene gratias agas, sed ille nihil ædificatur, quonam modo concionanti tibi quamuis mirabiliter, quamuis diuinè de Christo, populus ignotæ linguæ, & profundi sermonis respondebit in corde suo Amē, hoc est, animi præbebit assensum? Quomodo quamuis tu rectè loquaris, ædificabitur ad Fidem & dilectionem frater, cùm voces tantùm sparguntur in vētum, ac more Babylonicæ confusionis qui sermonibus dissident, nequaquam sensu animisque cōspirant? Mihi attentè sæpe diuq; de salute Indorum procuranda cogitanti nihil commodius, nihil certius venire solet in mentem, quàm vt homines probati, atque integri, sermonis Indici curam susciperent, familiarissimam consuetudinem haberent, copiamque ad dicendum sibi pararent cùm arte, tum exercitatione diuturna. Valde enim mihi persuadeo ita futurum breui, vt Euāgelium Christi ad animos istorum penetraret, & vires suas expromeret, quod in hodiernum diem plurima ex parte tantùm auribus Indicis insonuisse, non etiam intima cordis penetralia pulsasse videtur. Neq; enim alia via orbis terrarum reliquus ad gratiam Christi peruenit, quàm verbi Dei forti instantiq; prædicatione, sicut in Actis Apostolorum sæpe legimus, & Ecclesiasticæ omnes historiæ tradunt. Neque verò alius aditus, aut alia via nationi Indorum ad Christum aperienda est, quàm assiduæ efficacis ipsisq; accommodatæ prædicationis verbi Dei. Qui secus opinatur, etiam atque etiam errat. Nam præter documenta diuina plurima eademq; grauissima, attestatur nobis copiosissimè

1.Cor.14.

rei experientiā. Videmus Indos, ſi quem nacti fuerint linguæ ſuæ peritum concionantem, attentiſſimè audire, magnoperè delectari facundia, impetu ipſo dicentis rapi, atque ore hiantes oculis immotis hærere ſuſpenſos. Quod ego in ſociorum concionibus cùm notarem, adeò capiebar noua Indorum attentione, & voluptate, vt præ gaudio penè geſtirem, ſpe concepta ſalutis iſtorum pergrandi, ſi modò aliquot nobis, vel Pauli, vel Apollines eloquentes adeſſent. Neque illi ſanè diſsimulabant, quomodo afficerentur, cùm ad alios alij conuerſi dicerent, Nunquā ſe Chriſti legem talem cogitaſſe, aut audiſſe, alij ab illo ſibi patre cor ipſum ſcindi, dum verba de Deo faceret, affirmarent. Quod ſi qui populi aliquid vel intelligentiæ, vel probitatis præſeferunt præ cæteris, inueniuntur ſine vlla exceptione ij eſſe maximè, qui ſacerdotes, aut habuerunt, aut habent veteranos ſermonis ſui peritos. Perditiſſimi verò omnium, qui nouos & imperitos miniſtros ab Hiſpania recentes ſortiti sūt, quorum infantiam egregiè rident, elingueſque contemnunt.

De Parochis Indici ſermonis ignaris.

CAP. VII.

QVi tales igitur ad docendos Indos accedūt, non ſolùm parum alijs proſunt muti ipſi & elingues, ſed ſibi etiam officiunt non mediocriter damnationis periculum ſubeuntes, quod id oneri ſibi imponunt, quod portare non poſſunt, quorum vel auaritia, vel arrogantia tanta ſit, vt vltra quàm poſſint, conentur facere, qui mercenarij cùm ſint, non paſtores, oſtendunt abundè

Hier.48.

nihil

nihil ad se pertinere de ouibus, propter pugil-lum ordei, & fragmen panis animas viuifican-tes, quæ non viuunt. Sunt huius generis hodie perquàm multi, qui iniuncto muneri doctrinæ Indorum copiosè se satisfacere existimant, Orationem dominicam, & Symbolum, ac salutationem Angelicam, tum præcepta Decalogi Hispanico idiomate identidem Indis recitantes, eorum infantes baptizantes, mortuos sepelientes, matrimonio iuuenes collocantes, & rem sacram festis diebus facientes. Hæc summa doctrinæ est, ita se parochi officio fungi satis superq; opinantur, neque interim conscientia, quam vtinã cauteriatam non habeant, mordentur, quod dispersæ sint oues Domini, eo quod non sit pastor, factæque sint in deuorationem omnium bestiarum agri, errentque in cunctis montibus, in omni colle excelso, neque sit, qui requirat quod perijt, nec qui reducat abiectum. Nam quomodo verbo fidei reducent, qui linguam non habent? quibus vocibus lupos arcebunt, ouesque nominatim vocabunt, qui nullo modo, quid loquantur, intelliguntur? Oues, inquit, vocem eius audiunt. At vocem audire non possunt, quam pastor proferre non nouit. Atque accipiat licet quiuis, vt volet, quod dicam: rigidum & morosum appellet, nihil moror: ego eum sacerdotem, qui linguæ Indorum ignarus est non nisi cùm animæ suæ iactura Parochi officium suscipere posse iam pridem, & opinor, & assero, quod etiã manifesta ratione demonstro. Duo sunt de necessitate salutis, Fides, & Pœnitentia. Fidem docere ac prædicare non potest sermonis expers: Pœnitentiæ Sacramentum administrare non potest,

Ioan. 10. *Ezech. 13.* *Ezech. 34.* *Ioan. 10.*

qui neque quæ confitetur Indus intelligit, neq; quæ præcipit ipse, intelligitur: Eum verò, qui neque instruere in Fide, neq; in Pœnitentia iuuare potest sibi commissas oues, pastoris nomen sine grandi crimine vsurpare nemo rectè sibi persuaserit. Aiunt se per interpretem suos instruere, ac docere, quid credant, quid agant, quid fugiant. Atqui interprete vtuntur plerumq; vel infido, vel imperito, qui vix intelligat ipse, quæ audit, vix etiam exponere norit, quæ intelligit, vtpote Indus ipse quoq;, vel ab Indis prognatus, qui neque res, neque sermones nostros satis plerumq; callet. Vt omittam, quàm ægrè, quamque frigidè per alienam linguam sensus transmissus veniat, atq; in ipsa via anfractibus debilitatus sæpè corruat, vigore omni, qui est veluti animus sermonis, extincto. Sed demus Indos doceri interprete vtcunque. Nam integrè perfecteq; doceri non posse certum est. Quid de Pœnitentia facient? An adhibebunt interpretem confessioni hominis? Omnino medicina maximè necessaria careant necesse est miseri Indi, & cùm fragiles sint ac sæpe labantur, præcipuaque illorum spes in supremo spiritu posita sit, cùm confessionem seriò expetunt, salutis æternæ iacturam facient propter sacerdotis imperitiam. Occurrent hîc quoq; se non vsq; adeò omni Indici sermonis intelligentia destitui, quin vnum, & alterum verbum intelligant, vno verò audito crimine in mortis extremo periculo, vbi amplius fieri nequit, absolutionis sacramentum impendi debere morituris. Cui sanè rationi de absolutione eius temporis ego nullo modo dissentior, cùm sit nostrorum Theologorum, ac veterum

S. Leo epist. 91. ad Theodorum. De

rum

rum quoque Patrum certa sententia. Attamen qui factum eo in discrimine excusant, nullo modo similem licentiam, vbi nihil tale vrget, sacerdoti concedunt. Cùm ergo omnes post baptismum lapsi ex diuino præcepto etiam citra mortis articulum ad confessionem teneantur, Ecclesiastico verò quotannis, quomodo potest Parochus audire, confessiones suorum, cum quibus locutionis commercium nullũ habet? Quod si dicant id, quod mihi ex hisce quidam aliquando respondit, similia inquirenti ex eo, se confessiones suorum audire, cùm nonnulla percipiant, atq; id sibi satis esse, vt absoluant. Ego sanè contra affirmo, cùm confessionis integritas ex iure diuino sit, eum non esse idoneum Pœnitentiæ ministrum, quem propter imperitiam dimidium, & eo amplius necessariò latet, perinde enim est, ac si tantundem non audiret, quàm esse integram, & idoneam confessionem præter mortis periculum nemo vtcunque doctus existimat. Denique vbi Parochus non ea facultate pollet vt substantiam saltem, quæque iudicium illius requirunt, possit integrè assequi, neque saluti Pœnitentis pro ratione personæ, & criminum necessaria documenta adhibere, nullo modo est ad audiendas coufessiones reputandus idoneus. Qui verò Pœnitentia sacramentum communiter administrare non potest, hunc ego Parochi officio tuta conscientia fungi nego. Damnas igitur, dicet quispiam, omnes & Parochos, & Episcopos, & Patronos Indorum, qui illis nullo alio consulunt modo, quàm horum sacerdotum presidio, qui noui, rudesq; Indici idiomatis ex Hispania aliundeuè aduentant

Pœn. d 1. c. multiplex. 26 q 6. His qui tempore Trid. Sess. 6. cap. 14. cã. 29. ses. 14 cap. 2 can. 6. De Pœnitẽtijs c. Omnis Conci. Trid sess. 14 cap 5. Sess 14. c. 5. & cã. 7.

tant? Ego verò non omnes vitupero, & damno. Fieri poteſt, ac fit non rarò, vti miniſtrorum ea penuria ſit, vt ſi ſacerdos ijs omnibus dotibus exornatus expectandus ſit, longo tempore Indi ſine vllo Chriſtianæ religionis officio futuri ſint. Cùm ergo alij peritiores, melioreſque non ſuppetunt, licet ſanè, imò verò expedit hos vocare, quicumque ſunt, illiſque iniungere, vt ſacrificio, Baptiſmo, Matrimonio iuuent ſuos, Pœnitentia etiam animam iam agentes vt dixi, vitia publica amputent, exemplo ac beneficentia efficere adnitantur, quod minus ſermone poſſunt. Sanè tunc temporis neque Præſul præcipiendo, neq; Parochus parendo reus eſt, ſed laude dignus vterq;. Vt ſi ſcuta aurea in domo Regia affigi non poſſunt, ærea ſaltem ſuſpenſa cernantur. Porrò interdum accidit, vt eiuſmodi ſacerdotes elingues quidem, ſed manu alioqui prōpti, plus in Indorum conuerſione effecerint, quā alij vſque ad loquacitatem diſerti. Quod ſi non ea paucitas ſit miniſtrorum, Epiſcopus tamen tuus te eam prouinciam ſubire iubeat, debes ſermonis imperitiam omnem tuam opponere, teq; ineptū excuſare, ſin adhuc pergat iuſſa vrgere, tutò Prælato obedis, tutò oues, qua potes, facultate paſcis. Debes tamen copiæ interim ſermonis parandæ non indiligentem operam dare. Viderit verò Epiſcopus, quam Paſtori magno, qui eduxit oues in ſanguine teſtamenti æterni, rationē redditurus ſit, qui niſi maximè idoneos ſuis præficiat, ſanguinis ſine dubio apud æternum iudicem reus erit. At hi, qui iubente nemine, nemine vocante, ipſiſe intrudunt, ipſi Indorum Parochias anhelant, lucro prorſus intenti, nihil

3. Reg. 14.

Hebr. 13.

aliud,

aliud, quàm quæſtum exiſtimantes pietatem, cũ ſint alioqui ineptiſſimi, muti, elingues, qua ratione, & lege excuſentur, quod ſpeculatores ſe cõſtituerint; qui clamare non norunt, alij iudicent. Ego certè tantam temeritatem, tantum Dei animarumque contemptum excuſare nec volo, nec poſſum, cùm liceat videre paruulos deficere vulneratos in plateis ciuitatis, atque exhalare animas ſuas in ſinu matrum ſuarum, cũ planè quos matrum affectum, & curam præ ſe ferre oportebat, ſtruthiones potius voraces, atque crudeles experiantur, atque ita fiat vt lactentium in Chriſto lingua palato adhæreat, quod doctrinæ vbera vel clauſa, vel arida inueniant, & grandiuſculi panem petant, cùm ſit tamen nemo, qui frangat.

1. Tim. 6. *Ezech. 3.* *Thren. 2.* *Thre. 4.* *Oſe. 9.*

Quod quidam non rectè inſcitiæ ſermonis Indici conſulant.

CAPVT VIII.

ATque hæc de neceſſaria notitia ſermonis ei, qui animæ ſuæ interitum auertere cupit, dicta ſunt: quæ tamen eam, quam optamus, & quærimus, idonei Dei miniſtri menſuram minimè implent. Niſi ergo linguæ vulgaris egregiè periti viri, doctrinæ atque inſtructioni tot populorum operam dent, mea quidem ſententia parum admodum promouebit opus Domini. Vnus eiuſmodi, cui Dominus linguã eruditam dederit, vt ſciat laſſum ſuſtentare verbo, & infirmũ in fide aſſumere, centum iſtis triuialibus catechiſtis anteponendus eſt, cùm ſolus vnica concione plus efficiat, quàm illi multi toto ſæculo. Atq; vtinam tales dono verbi affluentes, ſi non

Eſai. 50.

quotquot opus esset, at pro numero saltem prouinciarum haberemus, qui fiducia pleni loquerentur ad plebem de Domino Iesu, non dubito, quin Apostolica exempla redirent. Sed quoniã & linguarum dona cessarunt, & studio, atque diligentia rarus est, qui eos in sermone progressus faciat, meritò à multis quid huic malo remedij adhiberi queat, disputari solet. Sunt qui Indos ad nostrum idioma discendum seueris legibus cogendos censeant, in alieno nimium liberales, de suo parci. Hi Platonicæ Reip. similes leges verbis, quod facilè est, nudis effingunt, quæ si conferantur ad rem, mera fabula. Si enim pauci Hispani in aliena patria, sermonem tamen suum non possunt dediscere, & peregrino imbui, ingenio alioqui præstantes, & intelligendi necessitate obstricti, quid cerebri est innumerabiles gentes patrium sermonem in ipsa patria obliuisci, externo solùm vti, quẽ rarò ac valde illibenter audiunt? Intra parietes porrò domesticos familiaria cùm tractant, materna lingua loquentes quis deprehẽdet? quis deferet? quomodo Hispanicè loqui adiget? Alij magis rationi cõsentanea solent optare, vt si non peregrinam linguã discere & frequentare cogantur barbari, tamen eã quæ generalis dicitur, vt ignorare nõ sinantur, quod non vsq; adeò factu difficile existimant, cùm potuerit Ingarum consultissima lege perfici, vt omnes amplissimi huius regni prouinciæ Cuzquensem illam, siue Quichuam scirent, adeò vt per tria mille milliaria, & eo amplius hodie quoq; in vsu sit. Potuerunt ergo, inquiunt, barbari reges propter conseruandam imperij sui concordiam, & communionem, quam voluerunt tot & tantis

popu-

populis linguam dare, non poterunt verò Christiani principes propter religionis vſque adeò neceſſariã cauſam, efficere, vt eadem illa lingua ita percrebreſcat, vt omnibus vſui ſit? Etſi enim primores Indorum illã ferè callent, vulgus tamen mulierum, puerorum, eorumq́; quos ipſi Atunrunas vocitant, genus hominũ agreſte, vix quicquam ſatis illius norunt. Qua ex re, & prædicando verbo Dei, & confeſſionibus audiendis impedimenta fiunt ſanè grauia, cùm idiomatũ tam multiplex ſylua ſit, vt in his locis, quæ ipſe emenſus ſum, exiſtimem pluſquam triginta linguas numerari, eaſq́; valdè & inter ſe abhorrentes, & ad diſcendũ difficiles. Cui tã magno incómodo ſi quo pacto poſſit occurrere noſtrorum moderatorum vigilantia, optimè de Indicana ſalute meritos poſteritas omnis laude celebraret. Sed dũ hæc vel fieri nequeunt, vel certè non fiũt, miſſa Indorum informatione, noſtrũ ipſi non deſinamus informare ſermonem, quoniam charitatis lege, illos à nobis potius quæri, quã ab illis nos decet. Sunt igitur (in quorũ me numero aliquando fuiſſe confiteor) qui ſaluti Indorũ educandos, præficiendoſq́; ex Indigenis Hiſpanorũ filijs magiſtros arbitrentur. Hanc eſſe compẽdiariam viam, propterea quod hi ſermonis abũdè gnari ſunt, cui ab incunabulis aſſuefacti ſunt, quo ad quiduis explicandum familiari vti queant: ſẽſu verò & religione Chriſtiani integri & ſolidi, cũ ab Hiſpanis progenitoribus fidẽ Eccleſiaſticamq́; conſuetudinẽ hęreditario ferè iure retineant, idq́; pro ſũma gloria ducant. Ac planè quicũq; ex his probatę diuq́; ſpectatę virtutis reperti fuerint, doctrinæ quoq; non expertes, in

ministros sermonis assumi percommodum est, neq; dubitandum quin horum studio & oratione, qui non solùm sermones, verùm res etiam ipsorum & norunt, & amant, si fidelem ac diligentem operam nauent, Indi multum adiuuandi, promouendiq; sint. Quæ si honestas morum satis eluceat, & diuturnis documẽtis pateat, quiduis aliud Indorum saluti post habendum est. Neque valde scrupulosè natales eorum repudiandi sunt, atq; odio & iniuria (quod à multis non rectè fit) prosequendi, qui patre Hispano, matre Inda prognati sunt. Fieri enim potest, vt inter istos quoq; mixto genere, Timotheus quispiam sit patre gentili, matre Iudæa ortus, & tamen cũ testimonium bonum habeat à fratribus, assumatur à Paulo, vtilisq; Euãgelico operi reperiatur, qui cæteros quoque meritis & laude præcellat. Quid vetat alterum quoq; Hiram similibus natalibus ortum à Salomone Rege euocari, & præclarissimis difficilimisq; templi operibus præfici, quod plenus sapientia, & consilio sit? Neq; enim personarum acceptor est Deus. Atquamuis hæc ita habeant, tamen certissima magistra experientia copiosè monstrat non posse nos, nec debere solicitudinem omnem nostram studiumq; deponere Indigenarum præsidio fretos, neq; verò oportere rem tantam apto sermoni hominũ committere, quorum mores non æquè apti sint. Ferè enim Indorũ ingenia, & mores redolent, quorũ & lacte, & consuetudine educati sunt. Magna prorsus est primæ consuetudinis vis, magna primi caloris impressio. Neq; frustra tam religiosè Abraham famulum adiurauit de non danda filio suo Isaac vxore Chananæa: neq; muliebriter

Act. 16.

3 Reg. 7.

Act. 10.

Gen. 24.

ter ac non potius ſapienter Sancta Rebecca Hethææ fœminę coniugi Iacob ſuum adeò exhorruit, vt vitam mallet amittere. *Geneſ. 27.* Sunt proprij cuiuſque regionis mores, quemadmodum & natiui fructus non ijdem vbique, ſed varij. Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri. Teſtimonium Poëtæ veteri fert Apoſtolus, quod vera ſcripſerit. Itaque ſolerter ingenia inſpicienda ſunt hominum, moreſque diu probandi, vt Patriæ minus temperatæ, & conſtantis, vel potius laſciuæ, & leuis opinionem quis eluat. Periculo certæ compertum eſt ex iſtis pleroſque plus obeſſe corruptis moribus, quàm verbo ſano proficere. Quamobrem ita iſtorum loquendi opportunitas contemnenda non eſt, vt tamen ingenio & moribus niſi plenißimè probatis, non tutò res tanta, tamque periculoſa credatur.

Quod oporteat ad Indos venientes prædicatores Indicum idioma diligenter diſcere.

CAP. IX.

ITaque laborandum nobis eſt, & quod vnum reſtat ex omnibus, ſtudio & tolerantia, ſermonis facultas paranda. Id quamuis difficile, & negotioſum ſit, non tamen fieri nequit. Videmus homines in Hiſpania natos, atq; educatos, quoſdam etiam de noſtris Theologos non obſcuri nominis, qui obedientia duce ad has regiones venerunt, charitate illuſtrium conatuũ autore impellente, tanta ſe diſcendo idiomati Indico cura dedidiſſe, vt non minus facunde & copiosè Ingarum ſermone concionentur, quàm materno poſſent.

ſent. Deus enim quorum incitat mentes, vt ait Leo Papa, adiuuat etiam actiones. Non nemo etiam haudquaquam vna lingua contentus plurium cognitionem adhibuit, quē nullo præceptore vſum intra tres, quatuorvè menſes in lingua Aymarayca, quæ poſt Cuzquenſem ſecundum locum tenet, tam fœliciter concionantem audiuimus, vt ipſi Indi Collani magnopere admirarentur. Hunc ego tam glorioſum laborem, & contentionem omni Theologici ſtudij laudi antepono. Ac re vera ſi quis seriò adiecerit animum, nō ita magno ac diuturno ſudore omnem eam difficultatem quantacunq; ſit, ſuperaturus eſt. Neque enim Hebraici Chaldaicique ſermonis difficultatē Indicus æquat ſexcētis partibus. Græci verò ac Latini prolixitatem, & multiplicem ſcituq; arduam copiam, multo minus, quin longè ſimplicior, inflexiones pauciſſimas habet, breuibuſq; admodū documentis comprehēdi poteſt. In quo ſi interpoſitiones poſtpoſitioneſq;, quibus maximè à Græco, & Latino, atque Hiſpanico abhorret, & cum Hebraicis affixis plurimum conuenit, ſemel deuoraueris, nihil ferè ardui reliquum fiat. Pronuntiationem verò barbaricam habet quidem plurima ex parte, ſed cum Hiſpanica omnium quod ego ſciam Idiomatum, maximè congruentem, vt non immeritò Frater Dominus Epiſcopus ſcripſerit, videri ſibi Hiſpanorum nationi has gentes diuinitus præparatas. Iam verò in illa ſua veluti inculta barbarie adeò pulchros, adeò elegantes idiotiſmos habet, formulaſque dicendi mirabili breuitate multa complexas, vt delectet vehementer: quorum

Epiſt. 32.

In prologo Grammaticæ Indicæ.

quorum vnius vocis vim si Latinus, Hispanusue exprimere velit, pluribus ipse vix possit. Sed spiritualium & philosophicarum rerum, sicuti notitia plurimum carebant, vtpote barbari, ita verborum Indicorum penuria maxima est. At vsus Hispanicas voces Indicas fecit. Vt enim equum, bouem, vinum, triticum, oleum, multaque id genus quia non nouerant, ab Hispanis non solùm res, sed vocabula quoq; acceperunt, pro quibus nos quoque alia Europæ vel animantium vel frugum genera ignota mutuati sumus: ita equidem censuerim non magnopere laborandum, si Fides, si Crux, si Angelus, si virginitas, si coniugium, si pleraque alia non satis Indicè ac propriè reddi possit. Licebit enim ex Hispanico mutuari, & propria facere, vsuque ipso linguam locupletare, quod & omnes fecêre nationes, Hispanica maximè, vt aliena copia ipsa ditesceret, quod prudentissimus quisquis Simiyachac, id est, Indici sermonis Magister frequentare iam solet. Pronuntiandi verò difficultas vbi veluti infartis assutisque multis syllabis pleræq; dictiones in longum crescunt, non potest non esse molesta paternæ præsertim suauitati assuetis, multoque illa altera grauior, intelligendi Indos stridentes sæpè ore potius, quàm loquentes, sed deuoranda est tandem vsuque ipso atque exercitatione vincenda. Cætera quippe facilia valde. Est autem ad certa præcepta neque multa, neque difficilia redacta ars omnis Indicæ linguæ: qua in re primis scriptoribus, etsi multa falsò, multa impropriè & absurdè præceperint, tamen gratiæ habendæ sunt maximæ, multum enim adiuuat ars, methodusq;

traden-

tradendi prima rudimenta. Sunt etiam iam satis multa scripta copiosè & ornatè, quorum lectione proficere studiosus auditor queat, & emergent quotidie plura & cultiora. In his & legendis, & ediscendis memoriter, itemq; frequenti scriptione imitandis multum crescet sermonis cognitio. Quamobrem lectiones publicę institutę linguę Indicę perutiles sunt, ac nullo modo contemnendę. Verùm hęc omnia instar vmbratilis pugnę, & palęstra potius, quàm acies. Adré ergo veniendum est, & frequenti collocutione cum Indis seriò iam agendum, vbi audiendo ac loquendo familiaris sermo fiat. Inde ad conciones progrediendum, & pudore metuque deposito, sępe & audacter errandum; vt aliquando non erretur. Initio quidem memoriter & res & verba dicenda, mox etiam sequentur verba res ipsas. Ista quidem, dicet opinor aliquis præcipere in promptu est, exequi verò perquàm remotum, ita sanè habet. Attamen & labor omnia vincit, & laborem facit iucundum propensio animi. Mihi nulla in hac causa terribilior difficultas occurrit, quàm auersæ voluntates hominũ. Adeò enim ista non amant, adeò non curant, vt etiam contemnant, ac loco ignominiæ habeant cum Indis versari & loqui Indicè. Christi verò amatores atque animarum studiosos eò amplius incitare atque accendere debent, quod mundo ista fastidio sunt, Paulo Apostolo nos prouocante. Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Dauide quoque exclamante, Viuit Dominus, quia ludam, & vilior fiam. Omnino nihil pretiosius hac Crucis Christi inuentione, & exaltatione & triumpho. Nouit ille qui accipit. Quam obrem

Gal 6.
2.Reg.6.

obrem si sacerdotes, ministrique Euangelij multum apud Indos proficere cupiunt, illud modis omnibus curent, vt recentes ab Hispania antequam feruor ille, & sitis animarum intepescat, nulla alia re occupentur, ac distineantur, quàm accuratissimo studio discendæ Indicæ linguæ, & postquam didicerint exercendæ. Hoc nisi fiet, vix aliquid fiet, quod experimento compertum habemus. Sapienter ergo & religiosè Dominicanæ familiæ patres in Guatimala prouincia, vt mihi fide dignus vir solebat narrare, inuiolabili statuto venientibus ab Hispania totum primum annum nihil aliud quàm studium sermonis iniungunt. Anno integro exacto ad fructificandum mittunt, quod vtinam omnes sequeremur exemplum, fieret paucis annis sine dubio plusquam effectum est plurimis. Neque enim societatis nostræ Beatus Fundator Ignatius Indicæ linguæ lectiones publicas frustra pręcepit, vbi vtiles viderentur, neque vsquam necessarium magis, quod Regulæ habent, vt Regionis, in qua degunt, sermone loquantur omnes, sunt enim per quàm necessaria omnia ista præsidia, vt facultas paretur verbi diuini gentibus annuntiandi. At si quis vel per occupationes vrgentes, vel per minus fœlicem ingenij sortem tanta consequi nequeat, non continuò debet sibi ab hoc Dei operę vacandum existimare, silentioque vitam agere. Potest multis modis facultatis suæ exiguitatem adiuuare. Primum si doctus ipse cùm sit & probatæ virtutis, socio vtatur sermonis perito, quem ipse sententiam seorsum doceat, & quid, quóue modo dicendum sit, instruat, eumque vt Moyses Aaron interpretem habeat,

Par. 4. Const. cap. 12. & Declar. lit. B.

vt per illum potius ipse loquatur. Non quidem, vt alter alterius verbis verba reddendo loquatur interpretis more (quod frigidum est, tametsi ne id quidem contemnendum,) sed summam potius edoctus ante concionem oratoris partes impleat, quod nos perutile sumus experti, si socius contingat idoneus ac fidelis. Præterea non esset vtilitatis exiguæ, si aliquot ipse conciones & breuem aliquam catechismi expositionem memoriter disceret, atq; ea identidem repeteret apud Indos. Neq; enim verendũ est, ne illos repetitione offendat, neq; tã isti indigent magnis, & exquisitis rationibus, quàm quibusdam facilioribus, accommodatis, ijsque sæpius repetitis. Nã & gloriosissimus Dei Præco Franciscus eo modo instituisse fratres suos simpliciores prædicatione perhibetur: & Magister Frãciscus noster apud Malauaricos ea industria multum in conuersione gentium profecit. Ac mihi cùm missionem quandam obirem, venit in mentem id nobis non difficile, Indis verò valde commodum fuisse futurum, quod in missionibus loca subinde commutentur, doctrina verò eadem vbique repetenda sit, vt paruulis lac Euangelij præbeatur. Ad hæc possent virorum grauium, & eloquentium scriptæ orationes de rebus Christianæ religionis publicè legi, & cum aliqua emphasi pronuntiari, quibus Indorum populi non solùm instruerentur, verùm etiam excitarentur. Quæ sanè consuetudo olim in Ecclesia diu retenta est, & à sanctis Patribus magnopere commendata. Sunt verò nostrorum scripta Indicè valde opportuna, quæ si relegantur, non dubito, quin auidè excipienda sint. Et spero equidem, modò ar-

dor

dor non desit spiritus Christum, & Christi paruulos complectentis, his alijsque rationibus, quas idem spiritus commodè suggeret, magnos Fidei salutisque Indicæ prouentus aliquando affuturos.

De scientia sacerdoti necessaria.

CAP. X.

SEQVITVR scientia, quæ tam propria sacerdotis est, vt pectori insculptam Doctrinam gestare lex iusserit, significans Dei seruum doctorem esse oportere cæterorum, quorum suscipit curam, ne, si scientiam à se repulerit, repellatur ipse vicissim à Domino, ne sacerdotio fungatur, atque ita pariter, & propheta, & populus corruat. In plebeio homine habet ignorantia suam fortassis excusationem, at in sacerdote, vt Leo Papa scribit, vix ferenda est excusatio, quæ prætendat inscitiam, imò verò, vt in alia epistola scribit, in ijs, qui præsũt, inscitia nec excusatione digna est, nec venia. Quatenus autem peritum esse oporteat sacerdotem, satis Patrum canones indicant. Si prædicandi quidem verbi Dei fungitur officio, cùm sit hoc proprium Pastorum, atq; Doctorum eum esse oportebit, quẽ Paulus describit, Amplectentem sanè eum, qui secundùm Doctrinam, est fidelẽ sermonem, vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos, qui contradicunt, arguere: qui hæc præstare non potest, temerè Doctoris in Ecclesia vsurpat locum, maius sibi iuxta Iacobum Apostolum iudicium sumens. Quod cùm tantæ magnitudinis tanti etiam periculi sit, nemo satis præstare potest,

Exod. 18.

Ose. 4.

Epist. 4. ad Episcopos Sicili.

Epist. 22.

Dis. 38. ß. in laicis.

Leo ep 82.

Tit. 1.

Iacob. 3.

 nisi

nisi missus à Domino. Quomodo enim, inquit, prædicabunt nisi mittantur? Et, qui loquitur à semetipso, gloriam propriam quærit. Et, ipsi loquebantur in nomine meo, cùm ego non mandarem eis, & cætera id genus multa, quæ terrori sunt, vt nisi aut ex officio incumbat, aut maiorum authoritate imponatur, aut ipsa charitate apertè perurgente & extimulante, vitari non queat, nemo sui memor, onus magnis quoq; viris formidabile subire audeat. Sed vt dixi, charitas Christi vrget æstimantes hoc, quia Christus pro omnibus mortuus est, vt qui viuunt, iam non sibi viuant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est. In Indorum autem prædicatione, & laboris est plurimum, & vanitatis perparum, vbi laudes, applaususque populares non expectantur, vbi neque gustus nimium delicatus exquisitis illecebris excitandus est, verùm eius panis, qui nobis abundat, & præ copia penè vilescit, qualiscumque erogatio admirabiles esurientibus epulas præbet. Itaque quò aliâs magis periculosum, & anceps Magistri munus, eò inter barbaras gentes & fructuosius, & tutius, cùm non hominum fauorem aucupetur, sed Dei pro paruulis suis gratam mercedem speret. Parochi verò Indorum, si quis munus obeat, catechismo Concilij Tridentini, quid sciendum sit, satis dicetur. Vt primum, symbolũ, mysteriaque Fidei pręcipua norit exponere pro captu audientium, mox præcepta diuina qui aut seruentur, aut violentur, tum quæ ad sacramentorum intelligentiam, vsumque pertineant. Ac modò probatæ ille vitæ laude floreret, atq; locutionis Indicæ facultate non careret, cùm viros haberet, quos tutò in grauioribus causis con-

Rom. 10.
Ioan 7.
Hier. 29.
2. Cor. 5.

ſis conſuleret, non magnopere ego ſcholarum apparatum, reconditamq; illam doctrinam in eiuſmodi Indorum Parocho deſiderarem, quippe cuius munus magis prudentia quadam, atque ingenij, morumque Indicorum peritia conſtet, quàm ſubtiliori literatura. Vt enim Magiſtri nouitiorum in religioſis domibus eliguntur, virtute prudentiaque præſtantes, ipſoque vſu rerum ſpiritualiũ, propterea quod ea ars artium cũ ſit, non tam paginis euoluendis, quàm internis ſpiritus motionibus diſcernendis paratur (tametſi cùm fundamentum iſtud iacitur vitæ purioris ac ſenſus exercitati ad diſcretionem boni, & mali, ſanctorum Patrum lectio vt Gregorij, Baſilij, Bernardi, ac cæterorum, Diuinæque ſcripturę præſertim meditatio plurimum adiuuet:) ita planè in moderatione Indorum, qui nouitij quidam ſunt religionis Chriſtianæ, & quidem quibus omnia diuina, & Eccleſiaſtica valde noua, valde inuſitata occurrant, exoptanda eſſet eximia quædam vitæ ſanctitas in miniſtro Dei cum pari prudentiæ ac dexteritatis laude coniuncta: ſcientiæ verò is modus eaque menſura, quæ communiter opportuna eſt, vt ſciat quę forma catechiſmi ſeruanda, quis ordo ſacramentorũ tenendus, quantum ſibi liceat in abſolutione, quæ ſint reſeruata crimina, quæ præuilegia Neophitorum à ſummis Pontificibus data, cæteraque talia, quorum notitiam ex Concilio Prouinciali Limenſi petere poteſt. Ritus verò Indorum, auitas conſuetudines, & ſuperſtitiones, modumque cum his agendi, & verſandi, nō niſi longo vſu rerum diſcere poteſt, hinc cùm pendeat vtilis adminiſtratio ſacerdotij Indorum, valde dolen-

dum est, vsque adeò rarum esse Parochum, qui triennium integrum exigat in sibi commissa Paræcia: sed statim eum tædeat suorum, aut libido ambitioque aliorum huc illuc circunferat, vbique cursantes, nusquam consistentes, atque ita fructus exiguos afferentes: Deberent illud meminisse, & Episcopi, & Parochi: Diligenter attende vultum pecoris tui, tuosque greges considera, non enim habebis iugiter potestatem, & corona tribuetur tibi, multoque magis illud boni pastoris de bono pastore documentum, Proprias oues vocat nominatim, & cùm eas emiserit, ante eas vadit. In Concilio quidem Limensi magno pondere verborum decretum est, Ne Parochi Indorum ante sexennium doctrinam, siue Paræciam mutare permitterentur, nisi ineuitabiles causæ acciderent. Nunc temporis prout libitum est, quia ampliores prouentus alibi sperat, aut cum patrono intercessit iurgij quippiam, aut vrbica frequentia magis iuuat, sine vlla cunctatione grex commissus deseritur, ignoto traditur: qui dum subinde pastores mutat, neminem agnoscens, à nemine agnitus nec numeratus facilè dispergitur, & luporum insidijs occiditur. Ipsi Episcopi, quorum intererat suorum Parochorum leuitatem inconstantiamque compescere, vel lenire, & mitigare fastidia, multo magis ad ista conniuent, commutantes ipsi quauis de causa Præpositos. Hæc tanta clades est animarum, vt satis deplorari non possit. Nihil ergo sacerdos Christi præclari perficiet in salute Indorum sine familiari, & hominum & rerum notitia: nunquam hanc consequetur, nisi pedem fixerit. Talem igitur scientiam in Pa-

Prou. 27.

Ioan 10.

Constit. 4.

rocho Indorum plurimi facimus, illam verò elaboratam Theologiæ cognitionem nullo modo contemnimus.

Oportere in nouo orbe aliquos esse præstantes Theologos.

CAPVT. XI.

QVin potius tametsi in plerisque mediocris quędam doctrina sit satis, tamen eos, ad quos recurrunt cæteri, à quibusq; velut à fonte hauriunt, tam esse oportet absoluta Theologiæ facultate instructos in nouo orbe, vt nusquã gentium amplius. Id ita esse, qui rẽ accuratius animaduerterit, certis indicijs deprehendet. Primũ enim, vbi Fides Christi recens fundata est, tamq; immensis spatijs longè lateq; propagata, ibi sanè & ad veteres pellendos errores, & ad nouã tuendã religionem Theologiæ doctrina magnoperè necessaria est, cuius partes August. esse docuit, vt Fidem saluberrimã gignat, nutriat, atq; defendat. Olim cũ audissent Apostoli, quia recepisset Samaria verbũ Dei, miserunt ad eos, non quosuis, sed Petrũ & Ioannem Apostolorũ facilè primos. Quam ob causã putamus? nisi ꝙ religionis Christianæ exordia, præcipua quadam sapientia indigent, industria, diligentia, quemadmodũ in nouis plerumq; stirpibus videmus accidere. Deinde in nouo hoc Orbe noua esse negotia oportet, nouos mores, leges, contractus, rationes denique vitę vniuersas longè alias: militiæ, mercaturæ, nauticę, totius Indicæ administrationis difficultates occurrũt quotidie nouę & magnæ, quibꝰ nisi sacrę doctrinę lux adsit, eaq; copiosa, in magnis ignoratiæ tenebris, ac certo periculo salutis suæ

12. de Tri.

Act. 8.

homines versentur necesse est. Quod si nulla secundùm Deum lege ac ratione contineantur & frænentur, auaritiæ, atque libidini cuncta permissa breui sine vllo modo misceri, ac turbari certum est, id quod perspicuè sermo diuinus per Esaiam minatur: Auferam, inquit, consiliarium, & sapientem de architectis, & prudentem eloquij mystici, (quid sequatur attende) & irruet populus vir ad virum, tumultuabitur puer contra senem, & ignobilis contra nobilem, & reliqua, quæ prosequitur. Salomon quoq; breuiter, sed abundè, Cũ defecerit Prophetia, hoc est, Dei verbum, dissipabitur populus. Atque vtinam superiorum calamitatum, quas Resp. hæc diu perpessa est, non ea causa, vel præcipua extitisset, quod vbi fuit potentiæ & armorum plurimum, ibi doctrinæ, & Christiani consilij perparum fuit. Vix dici potest, quàm ad continendos homines in officio diuinę doctrinę præsidia necessaria sint. Postremò remotissima, & ab Hispanię, Europæq; totius finibus longissimè dissita regio est, quam tenemus: causæ vt dixi occurrunt variæ, vrgent plerumq; vehementer: habent momenta magna & animarum & corporum. Quis ergo conscientię remedium consiliumq; ab Hispania vsque expectari æquo animo ferat, quod vel serum, vel inutile fortassis futurum sit, interdum etiam penè dixerim noxium? Difficile est absentium causas certò diiudicare, & vt *Leo Magnus* scitè ait, inter longinquas regiones in nimias dilationes tendunt veritatis examina. Tum etiam quæ relatione tantùm notitia constat, cùm pro ingenio & studio hominum vario varia ea esse & incerta solet, periculosè de sum-

Esai. 3.

Prou. 29.

Epi. 32.

mis Christianæ salutis negotijs adhibet censuram suam. Euenit crebrò, vt quemadmodum medici etiam petitissimi absente ægroto consulti, dum neq; morborum causas, neq; hominis constitutionem satis perspectam habent, grauiter fallantur, & fallant: ita etiam nostri Theologi Hispanienses, vtcumq; illi celebres, & illustres alioqui sint, tamen de rebus Indicis non mediocriter errent. Qui verò cominus ista considerãt, oculis lustrant, ac veluti manu tenent, etiamsi minus periti illi sint, tamen longè certius, & fœlicius philosophentur. Paulus certè Apostolus quanquam multa Corinthijs præscribit absens, plurima tamen tunc se dispositurum promittit, cùm fuerit apud eos. Multum omnino confert oculata experientia, & magnas sapientiæ occasiones præstat. Quamobrem nisi qui cæteros foueant, atq; illustrent splendore doctrinæ, absoluti aliqui, & præstantes Theologi sint, dubiũ non est, quin magnam religionis totius causa in partibus Indicis iacturam factura sit.

1. Cor. 11.

Vitæ probitas in ministro Euangelij quòd & à Deo & ab hominibus requiratur.

CAP. XII.

Vitæ verò sanctitatẽ in sacerdote (quod erat ex tribus primum) etiam nomen ipsum admonet eximiam esse debere, quod non solùm sacras literas vbiq; sonare, sed etiam prophanas commendare scribit B. Ambrosius, qui Pythagoricum illud ad sacerdotes propriè accommodat. Communem, atq; vsitatam populo viam non esse terendam, quod ab Hebræis, quorum & genus duxisse vult, accepisse asserit. Nihil enim in sacerdo-

Ad Irenæũ lib. 2. ep. 6.

cerdotibus plebeium requiri, nihil populare, nihil commune cum ſtudio, atque vſu & moribus inconditæ multitudinis. Sobriam à turbis grauitatem, ſeriam vitam, ſingulare pondus dignitas ſibi vendicat ſacerdotalis. Quomodo enim poteſt obſeruari à populo, qui nihil habet ſecretum à populo, diſpar à multitudine? Hæc ille. De qua re tam multa ſunt in diuinis literis tradita, tam multa à ſanctis Patribus explicata, vt ſi recitare pergam, Homilias declamare videar. Illud ſeriò dicam, quod etiam, atque etiam animaduerti, in ijs qui nouis gentibus præficiuntur, vt non ſolùm mores, ſed Fidem ipſam ædificent, tam excellenti opus eſſe ſanctitate, vt Apoſtolica verè debeat optari. Ipſos Apoſtolos Dominus noſter quanta primùm attentione miſit, vt ſe præcurrerent, ac veluti velitarent? Orationem profundam peruigil ante produxit, cum Patre rem tantam communicans, vocatos præterea ad ſe quibus verbis, quàm grauibus officij admonet? qua diſciplina mittit? quibus præceptis imbuit? quanta integritatis, quanta mortificationis, quanta patientiæ commendatio? Quid obſecro hoc tali apparatu tantus Magiſter agebat aliud, quàm vt informaret Eccleſiæ doctores, & paſtores, ne cui manus citò imponerent, ne Euangelicæ prædicationis munus niſi ſelectiſſimis & probatiſſimis committendum putarent? Idem mox à mortuis reſurgens nõ patitur ſuos illos quãuis iã feruentes & accenſos amore ipſius, quamuis ſcripturarum ſenſu donatos ad Euangelizandum prodire, ſed domi ſe potius continere iubet, & magna meditatione expectare, donec induantur virtute ex alto. Quin etiam Paulus iam ad tertiũ

Luc. 6.

Luc. 24.

Act. 13.

cælum raptus, & mira operatus, non prius cum Barnaba destinatur ad gentes, quàm sanctis fratribus ieiunantibus, & ministrantibus Spiritus sanctus eos sibi ad opus hoc segregari iubet. Diuturnam profectò vitæ immaculatæ probationem Apostolicum hocce munus efflagitat. Paulus ipse grauissimè de eligendis fideliũ præpositis admonet Titum, vt constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi, si quis sine crimine est. Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem, non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum, sed hospitalem, benignum, sobrium, iustum, sanctum, continentem. Ministros quoque præcipit alibi probari prius, & sic ministrare, nullum crimen habentes. Quæris, cur tanta exigantur in Euangelij ministro. Dicam equidem breuiter, quod neque Deo, neque hominibus, neque verò sibi ipsi satisfacere vllo modo queat, nisi talis tantusque sit. Etenim Dei gratiam etsi certum est nullis proprijs meritis præueniri, tamen æquè quoque indubium est, iustorum sanctitate & precibus, præpositorum præsertim, effici solere, vt subditus populus Dei largam in se benedictionem, & gratiam experiatur. Idq; multo maximè in initijs fidei, vbi nulla possunt eorũ, qui vocantur, merita inuitare, & multa possunt crimina obstare. Scio equidem Dei gratiæ prorsus fuisse, vt tot millia Iudæorum Petri exhortatione pœnitentiam agerent, & in Christum crederent, vt tot millia gentium Pauli prædicatione idolorum vanitate reiecta Deum viuum, & verum

Tit. 1.

1. Tim. 3.

Act. 2. & 4.

Actor. 16. & 17.

Rom. 9. rum colerent. Et hoc neque currentis esse neque volentis, sed Dei miserentis. Ad eandem Dei misericordiam hoc præparare, vt precibus meritisque suorum tanta donaret; qui negat aut dubitat, ipsi diuinæ gratię iniurius est. Vult enim quodammodo pati vim, & hoc summę est beneficentiæ, vt ad bene faciendum se pulsari solicitariq; velit. Ob id populo duro virum mitissimum, sibique amicissimum præficit, à quo se se etiam teneri clamitat, ne in impios furorem effundat. Ob id pro Abimelech, & populo Aegyptiorum Abraham, pro Rebecca Isaac, pro amicorũ ignorantijs sanctum Iob, pro Israelis populo, tum Samuelem, tum Dauid, tum Ezechiam, & pro ipso Ezechia Isaiam, pro Samaritanorum plebe Petrum, & Ioannem, pro Epaphrodito ægrotante Paulum, itemque pro connauigantibus, tum pro alijs alios patres, amicosq; suos Deus orare vult, & preces, sacrificiaque offerre, vt perspicuè doceat se se, vt minorum misereatur, in quibus nõ suppetunt ea merita, maiorum studio prouocari velle. Habet enim hoc diuinæ prouidentiæ ordo mirabilis. Hinc Dionysius, si quis per seipsum, inquit, ad Deum accedat, sanctosque despiciat, hic diuina nunquam familiaritate potietur. Atque, hoc est, quod per Prophetam expostulat: Quæsiui virum, qui se medium interponeret, & non inueni. Hoc quoque alius propheta deplorat: Non est, qui consurgat, & teneat te. Quin potius improborum præpositorum peccatis eo vsque prouocatur ira diuina, vt non solùm beneficia conferre cesset, verùm etiam vindictam acceleret. Quare seuerè quidem, sed verè Gregorius deterret indignos præpositos, cùm ait. Qua mentę

Marginal notes: Exod. 32. Genes. 20. Gen. 25. Iob. 42. 1. Reg. 12. 4. Reg. 19. Isaiæ 37 Act. 8. Phil. 2. Acto. 27. D. Eccles. Hie. c. 7. p. Ezech. 22. Esai. 64.

mente apud Deum intercessionis locum pro populo arripit, qui familiarem se eius gratiæ esse per vitæ merita nescit? aut ab eo quomodo alijs veniam postulat, qui vtrum sit sibi placatus, ignorat? Qua in re est etiam formidandum, ne qui placare iram posse creditur, hanc ipse ex proprio reatu mereatur. Cuncti enim liquidò nouimus, quia cùm is, qui displicet, ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora prouocatur. Quę cùm ita sint, verendum profectò, ne Indorum in fide exigui progressus, in multis etiam initia non facta nostris malis meritis coram Deo æqua lance respondeant. Quò enim hi magis à Deo alieni, & à cælesti luce seiuncti, eò sacerdotis, & patris merita illustriora esse oportet, vt quod deest illis, apud optimum patrem Deum, ipse sufficiat. Dixi præterea hominibus sine vitæ integritate prodesse vix posse, quia re vera regnum Dei non est in sermone, sed in virtute, plusque commouet vita pura, quã oratio culta. Contra, mores corrupti doctrinã sanã facilè euertunt, & inanem reddunt. Sergius quidem Paulus proconsul vir prudens tunc credidit admirans super doctrina Domini, cùm verbis vidit facta succedere. Nos verò prodigia, quibus Euangelicas voces confirmemus, nulla producimus, neque verò est opus: vita vna restat ad plenã confirmationem, vt ait Chrysost. quæ si desit, cætera ruant, necesse est. Indorum verò ingenium esse dixisse me memini, vt incredibili attentione de factis maiorum pendeant, illa obseruent vigilantissimè, inde hos iudicant, & aut contemnunt, aut suspiciunt, & pro Deo habent. Cuius verò vita despicitur, necesse est, vt etiam prædicatio

2. part. Past. c. 11.

1. Cor. 4.

Acto. 13.

Hom. 33. in 1. Cor.

dicatio contemnatur. Non ergo alijs proderit sine vitæ puritate, & splendore sacerdos, sibi autem nocebit plurimum, quod est diligenter intuendum.

Quod ij, qui inter barbaros versantur, humanis ad virtutem auxilijs sint destituti.

CAP. XIII.

SVnt inter gentes Indorum versantibus humana ad virtutem adiumenta perpauca, impedimenta permulta. Quò minus oportet eos salutis suæ negligentes esse, sed & integritatis radices altas egisse, & ingruentium contra ventorum tempestati fortiter repugnare, renouantes de die in diem interiorem hominem, Apostoli Pauli semper memores, qui talis, tantusq; cùm esset, castigabat tamen, & in seruitutem redigebat corpus suum, ne cùm alijs prædicasset, ipse reprobus efficeretur. Quam curam nisi quisque sui diligentem gerat, cũ in Indorum cõmorantur oppidis parochi, neminem sunt habituri adiutorem. Magnum virtuti præsidium societatis bonorũ. Socius exemplo excitat, sermone recreat, consilio instruit, orationibus adiuuat, autoritate continet, quæ omnia solitudini desunt. Sapienter admonet Salomon, Melius est duos esse simul quàm vnum. Habent enim emolumentum societatis suæ. Si vnus ciciderit, ab altero fulcietur. Væ soli, quia cùm ciciderit, non habet subleuantem se. Horrori periculoque immenso est tanta in parochijs Indorum solitudo. Atque vt mihi quidem videtur, quantũ fieri posset, danda esset opera, ne minus quã duo degerent, cùm præsertim multa oppida reductione iã facta frequẽtia sint,

1. Cor. 9.

Eccles. 4.

sint, quibus vnus minimè sufficiat. Etenim Christus Dominus discipulos ad prædicandum binos misit, cùm possent tamen singuli plures populos obire. Sed præceptor noster tum consolationi, tum cautioni suorum ipsa societate consulendum putauit, tum etiam ædificationi securitatique externorum. Quam formam tenuêre postea Apostoli, cùm Petrum & Ioannem mitterent, cùm Barnabam & Paulum, cùm Iudam & Sylam, & rursus Barnabam & Marcum, Paulum & Sylam, atque ita pene perpetuò. Apud nostros verò Euāgelij ministros mira solitudo. Ex qua primū desidia paulatim oritur: deinde licentia, cùm sine teste peccetur, reprehensio nulla timeatur, postremò iam lapsi sera, & difficilis resipiscentia, cùm medico careat. Hinc in malo consuetudo, boni præterea omnis obliuio, denique vitæ melioris desperatio. O quot ita miserè corruêre, vt meritò vlulare debeat abies: cùm viderit altissimas ac nobilissimas Cedros Libani cecidisse. Non lóquor antiqua, non repeto Herones, Tertullianos, Origenes, Nicolaos, Salomones, cæteraque documenta veterum. Recentia & quotidiana intueor. Et quid obsecro prodest homini, si mundum vniuersum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? Imò verò qui sibi nequam est, cui bonus erit vnquam? Omnia ergo adiumenta & præsidia humana, quæ ex aliorum vita, moribus, doctrina, authoritate proficiscuntur, desunt propemodum parocho Indorum. Quonam igitur modo nisi multum in virtute profecerit, suæque ipse disciplinæ custos integerrimus ac vigilantissimus sit, suscepto muneri sine ingenti suo damno satisfacere queat?

Matth. 10. *Acto. 8.* *Act. 13.* *Act. 15.* *Zach. 11.* *Matth. 16.* *Eccli. 14.*

Quæ libidinis & auaritiæ incentiua occurrant.

CAP. XIIII.

ATqui solitudo etsi omnibus istis auxilijs caret, tamē olim expetebatur à multis, propterea quod etiam occasionibus laqueisq; vacaret, vbi libidinis, & cupiditatis materia omnis abesset. At barbarorum commoratio ita est omni humanitate destituta ad bonum, vt tamen in malū nihil illa magis pertrahat & irritet. Impudicitię omnis vorago ingens, vbi hominū timor nullus, fœminarū mira lasciuia & procacitas, pudor penitus omnis ignotus: occasio frequentissima, non tā quæsita ad libidinē, quàm libidinem ipsa quęrens. Timor quidē Dei potentissimus est ad resistendū peccato: At vbi pudore pariter ac metu humano destituitur, tū verò vrgetur ipsa facilitate peccādi, facillimè, quæ nostra est miseria, abijcitur. Vbi enim & tentat procliuitas, & suadet impunitas, quid nō obtinęat illecebra? Quis verò castus & pudicus, nisi fugiendo materiā libidinis? Nam ea semel admota, quid sequatur Salomon, & præcepto monet, (Quis ambulabit in igne, & plantę eius nō cōburentur?) & exemplo docet, qui & dilectus à Deo insigniter, & sapiētia tantā ditatus, & senex iam succubuit victus, omnemq; illā celebritatem suam eius maculæ labe fœdauit. Scripsit quidam beatus Pater, pudorem diuinitus datum esse mulieri, ne, si deesset, nō fieret salua omnis caro. Apud barbaras fœminas pudor tam deest, vt nihil hac parte à pecude distēt: imò verò cùm pecudes pudore non superent, libidine superāt. Quis igitur ex tāto incendio sospes exibit, nisi quē gratia diuina protexerit, & quo-

Prouerb. 6.

3. Reg. 11.

Ioannes Clymacus.

quotidiana carnis mortificatio vallauerit? Est alia quoque tentatio grandis, cui sine magna animi constantia resisti non potest, dominatum exercendi in Indos, quorum naturalis atque vsitata subiectio, & nulla ad resistendum audacia, animos facilè tollit rectori, vt quicquid collibeat, sine cunctatione ad rem conferendũ putet. Sunt enim qui dominantur fidei suorum, qui cum austeritate imperant, & fas omne ac nefas pro suo arbitratu statuunt, verè ab Apostolo descripti operarij, qui deuorant, qui accipiunt, qui extolluntur, qui in faciem cædunt, qui Deo non seruiunt, sed suo ventri. Qui ita tenere primatum amant, vt non recipiant quosuis alios, quamuis vitæ probatæ, & doctrinæ sanæ, & in opere Dei exercitatos. Inde fastus quidam insolens: Quod si quis frater verbum exhortationis habeat ad plebem, ingratè prorsus accipere, inuidiam concitare, nihil iuris alijs facere. Neque ignoro esse complures, qui coadiutores in Dei opere non solùm accipiant, sed vehementer etiam efflagitent. Inde quoque cupiditatis habenæ laxissimæ cum campus latè patens occurrat, vbi quicquid quæstus exerceri velit, nemo sit contradicturus, opera prompta Indorum ad quiduis. Si scelera maiorum dissimulare pergat, argenti quiduis corradet, si mulctare pecunia, si seruitia imperare obsequia omnium parata. Deniq; absoluti cuiusdam imperij & auaritiæ tam est effusa materia, vt nisi quis temperatissimo animo sit, virtute iam confirmata, in transuersum breui agi possit.

2. Cor. 11.
Rom. 16.

Contra abusus Induorum Parochorum.

CAPVT XV.

PRæclarè verò ageretur cum rebus Indorum, si sacerdotum ea saltem modestia esset, vt vitiorum occasionibus humanè oppugnarentur, ac non quærerent etiam ipsi de industria vitæ solutioris licentiam, accersentes vltrò sua damna, ponentes sponsionem cum morte, & tot & tam magna mala pacem existimantes. Neque enim laqueos diaboli effugiunt, fœminas consortio suo & vitæ vsibus adhibentes. Quod si à vestimento tinea, & à muliere iniquitas viri procedit, quę potest esse castitatis tanta custodia, quæ hostem perpetuò insidiantem, domo, lare, & indiuidua consuetudine accipiat? Aiunt sibi nec cibos coquere, nec cætera seruitia parare debere, ad hos vsus fœminas necessariò adhibendas esse. Quasi verò, & viri ista præstare non possint, Indi præsertim ad omnia obsequia promptissimi. Aut si fœminarum omnino munditias cupiunt, non possint anus, quæ neq; ignem neq; fumum, vt dicitur, pariant, reperire. Nescio an alia in re maiore cura laboratum sit ab antiquis patribus, vix plures aut seueriores canones legas, quàm vbi id agitur, ne cum fœminis habitent clerici. In Concilio magno Niceno quàm grauiter de subintroductis mulieribus clerico vitandis cautum sit, nemo non nouit. Omnes prouinciales synodi plenæ sunt. Patrum decreta vehementer clamāt, vnusq; Hieronymus satis esse potest vsq; ad inuidiam hoc loco decertans. Hospitiolum tuum, inquit, scribens ad Nepotianum clericum, aut rarò, aut nunquam mulierum pedes terant, quia

Sap 1.
Sap. 14.
Eccli. 42.
Dist. 32. c. Interdixit
Conc. Aquisgran. c. 39.
Lucius papa in epist ad episcopos Galliæ & Hisp.

non potest cum Deo habitare, qui fœminarum accessibus copulatur. Fœmina conscientiam secum pariter habitantis exurit, nunquam de mulierum formis disputes, fœminæ nomen tuum nesciant, & cætera. Nulla profectò excusatio hinc admitti potest, vbi si minus conscientiæ, famæ saltem suæ consulere debet parochus. Negotiationem verò sacerdotes exercere, atque vsuras insuper quærere, omnium conciliorum, atq; Pontificum, Leonis præsertim vocibus interdictum est, & Pauli ipsius, vel potius Domini, quod scirent omnium malorum radicem esse cupiditatem, & sæcularia negotia militiam Dei plurimum impedire. Hîc ego quid commemorem exquisitas mammonæ artes, emptiones, distractionesque rerum, pacta & conuenta secretò inita, argentum ad negotiandum institoribus datum, vt cum fœnore redeat, quod plerumque meritò nullum redit, & forte quoque exclusi, & actione, qui sese eorum fidei dedunt, qui imposturam facere clerico indulgentiam putant? Iam verò auri cum argento permutationem, ipsiusque argenti probati, & puri cum impuro, industriam tempora obseruantem, & fidelium oblationes vendentem, cum Patronis mutua sub certa lege, & mille alias auaritiæ fraudes recensere longissimum est. Itaque illæ potissimum Paræciæ Indorum appetuntur, & magno sæpè ambitu, & pretio obtinentur, quæ licet prouentus habeant fortasse minores, negotiandi tamen commoditates vberiores præbent. A sacerdote vsque ad Prophetam omnes auaritiæ student, ait sermo diuinus. En Indici sacerdotij Charibdis, & Syrtes, ad hos scopulos miseranda, & quoti-

Conc. Turon cap. 7. In 3. lib. decret. tit. de cohabitatione clericorũ & mulierũ. Hieron. ad Nepotian. ad Rustic. ad Paulinum, & ad Oceanũ. Gratian. sub vno textu coniungit d 32 c Hospitiolum. 14 quæst. 4. Quoniam multi. Leo epist. 1. cap 3 & 4. Conc. Eliberi. c. 19 & 20. dist. 88. per totam, et lib. 3. decreta. tit. vltimo.

Hierem. 6.

In 6. Syn. gener ca. 50. dist. 35. c. Episcopus. Esaiæ 65.

quotidiana naufragia. Quid verò de aleatoribus? Et hos grauissimè damnant Canones, sed frustra, quantum video, ad nos. Ponitur mensa fortunæ, dies noctesq; alea iacitur, collusores, vt ad cadauer vultures, vndique accurrunt, si morantur, etiam accersuntur. Populare est in sacerdotis domo ludendum. Integri anni stipendia vno sæpè iactu raduntur. Fastidia plerîq; solitudinis & otij obtendunt, qui ęgroti confessionem, aut rudis catechumeni instructionem, si quartam horæ partem excedat, molestã, & prolixam accusant. Insomnes nocte, multo iam die sacra peragunt, idque cursim, vt mirum sit eos pictas chartulas pro sacris paginis non referre. Non inuehor equidem, neq; maledicendi animo ista depromo. Sed cogor vicem nostram dolere, qui fabula, & ludibrium facti sumus vicinis nostris. Alij verò venationes, aut aucupia exercere honestissimum ducunt, plus sæpè in venaticis canibus insumentes, quam pauperibus erogãtes praesepia ad obequitandum plena, accipitres magno studio alere, greges Indorum post se trahere, montium iuga frequentius terere quàm Ecclesiæ limina. Aduersus has ineptias multa quoque sancita in Concilijs Patrum, Gallicanis præsertim. Sed collapsa est iampridem disciplina Ecclesiastica omnis, idem, & sacerdotes, & præsules, & monachi agitamus. Reprehendi iam illa non possunt, quę communia sunt omnibus. Itaque is cui pastoralis Indorum cura committitur, non solùm contra Diaboli machinas, & naturæ incentiua pugnare debet, sed iam etiam confirmatæ hominũ consuetudini & tempori, & turba præpotenti sese obijcere, & ad excipienda inuidorum, ac maleuolorum

In Synodo Francica, & Suessionensi, & Turo c 8. & Forojuliensi cap. 6. De clerico venatore. c. Episcopum ex conc. Aurelianensi.

leuolorũ tela fortè pectus opponere, qui si quid à profano suo instituto abhorrentem viderint, proditorem, hypocritam, hostem, clamant. Hæc ergo, quæ breuiter attigi, & in alijs curare, cum eorum fortè confessiones audierit, & in se cauere bonus Christi minister debet, quod vt pro dignitate præstet, quanta opus sit gratia Dei, quanta vitæ obseruantia, ipse perpendat. Adijciam denique ad calcem sancti Isidori sententiam de sacerdotij sanctitate, vt hunc totum locum amplius de Parochi vitæ integritate cõcludam. Sed quid plura subijciamus? inquit. Si enim is, qui in presbyterio, vel episcopatu positus mortale aliquod peccatum admiserit, retrahitur: quanto magis ante ordinationem, si peccator inuentus est, cauẽdum est, ne ordinetur. Quapropter quia lex peccatores à sacerdotio remouet, consideret se vnusquisque, & sciens, quia potentes potenter tormenta patientur, retrahat se ab hoc non tam honore, quam onere. Qui enim erudiendis, atq; instruendis de virtute populis præerit, necesse est, vt in omnibus sanctus sit, & in nullo reprehensibilis habeatur.

Etymo. lib. 7. c. 6.

De Orationis præsidio Euangelizanti necessario.

CAPVT XVI.

QValem oporteat esse ministrum salutis Indorum, dictum est hactenus, dicendum deinceps, quibus præsidijs hanc, quam expetit, Indorum salutem consequetur. Mihi ad tantam rẽ efficiendam quinque omninò necessaria videri solent; vt vir Euangelicus oratione Deum sibi conciliet, Exemplo homines moueat, beneficen-

tia alliciat, Catechiſmo inſtruat, ſacramētis ſanctificet, quæ ſanè ſigillatim Parochos, paſtoreſque Indorum, quoties res incidit mihi horum conſcientias tractanti, rogare ſoleo, quantum memini, & commendare diligenter. De quibus etiam vberius modò differendum puto. Igitur vniuerſæ ſacerdotalis curæ, negotijque gerendi caput orationem eſſe non dubito, modò ea feruens, aſſiduaque ſit. Etſi enim omni negotio ſpirituali inchoando, & proſequendo orationis præſidia prima præcipuaq; ſunt authore Dionyſio, vel potius Chriſto, qui ſemper orare monet, neq; vnquam deficere, tamen vbi de conuerſione animarum agitur multò maximè, quòd gratiæ res tota ſit, quæ impetrari precibus poteſt, meritis præueniri nō poteſt. Quod ſi non de quauis conuerſione res eſt, ſed de prima, de maxima, de difficillima, quando vocatur infidelis ad Fidem, quando non affectum ſolùm, ſed ipſum quoq; ſenſum iubetur exuere, & ſeſe penitus abnegare, vt in obſequium Chriſti captiuo intellectu eat, tam eſt profectò orationis ſingulare præſidium, vt qui cætera omnia adhibeat, hanc ſi omittat, nihil acturus ſit, in haſta & clypeo veniens, non in Domino fiduciam habens. Neque enim in gladio ſuo poſſederunt terram, & brachium eorum non ſaluauit eos, ſed dextera tua Domine, & illuminatio vultus tui, quia complacuiſti in eis. Plus longè, ſine vlla dubitatione, Paulus orationibus egit, quàm concionibus, plus lachrymis, & gemitibus, quàm exhortationibus. Iidemque Petrus, & Ioannes, cæterique militiæ Chriſtianæ duces. Orationi Stephani Saulum donatum vult Martyr Cyprianus, ſicut Monicæ matris

De diuin. Nomi. c. 3.

Lucæ 18.

Pſal. 43.

Ser. de bono Patien.

matris lachrymis regenerationem ſuam magis acceptam fert Auguſtinus,quàm Ambroſij concionibus. Quamobrem antè omnem diuini verbi tractationem orandum ardenter monet idem beatus Pater, deoque dicendum ex animo, In manu tua Domine ſumus & nos,& ſermones noſtri. Idcirco pro infidelibus tam diligenter ſancta mater orat Eccleſia,vt ijdem Cyprianus, Auguſtinuſq; notarunt, quod eos tenebris ſuis profundiſſimè immerſos lucem diuinam aſpicere minimè liceat, niſi ſol iuſtitiæ ſedentibus in regione vmbræ mortis clementer illuxerit. Ego P. Franciſcum Xabier, tot millia hominum Chriſto peperiſſe facundia non puto, qui etiam in materno ſuo ſermone non admodum eloquens perhibetur à noſtris, ne dum in aliena lingua barbarica verba vix frangens potius quàm proferens;ſed feruentiſſimis certè precibus, ardentibus lachrymis,gemitibus,ſuſpirijſque ex imo ductis,in quibus totus erat noctes integras peruigil,quibus multò fortius, & continentius Deũ pulſabat,quàm homines vlla dicendi vi. Atq; in hoc ipſo Regno nouimus, qui ſimplici quidem ſermone & imperito,ſed ſpiritu Dei feruẽs plus in conuerſione Indorum effecerit, quàm multi præclari locutores. Immenſum eſſet antiquæ ætatis exẽpla narrare. Vnus Paulus Apoſtolus pro omnibus eſſe poteſt,cuius in orando incredibile ſtudium pro verbi victoria nullus hominum fide dignum putaret,niſi Spiritu ſancto teſte eum mentiri non poſſe cognoſceret. Euolue ex ordine illius omnes epiſtolas: inuenies,ad Romanos Deum ſibi teſtem aduocantem, quod ſine intermiſſione ſemper in orationibus ſuis memoriam

Lib. Conf.

Libro 4. de Doct. Chriſt. c. 15. & 30.

Sap. 7.

Rom. 1.

1. Cor. 1. eorum faceret: pro Corinthijs semper gratias agentem Deo: pro Ephesijs genua flectentem, vt Ephes. 3. Christus habitaret per fidem in cordibus horũ: pro Philippensibus omnibus semper in cunctis Philip. 1. orationibus cum gaudio deprecantem: Colossensibus non cessantem postulare, & orare, vt agnitione Dei impleantur: Thessalonicensium memoriam facientem in orationibus sine intermissione: Timothei discipuli memorem, & hunc desiderantem nocte & die: Philemonis quoque, & domesticæ eius Ecclesiæ in orationibus semper memorem, quod de Tito quanquam tacet, tamen debemus accipere, qui maior digniorque apud Paulum erat. Nam Hebræorum, quibus de hac re nihil videtur significare epistolæ exordio paululum commutato, & propter argumenti magnitudinem, & sublimitatem stylo pene oratorio magis quam epistolari vsus, ad Romanos scribens, an memoria excidisset sibi, satis indicat, cum tristitiam sibi magnam doloremq; continuum refert, adeò vt separari à Christo quodammodo pro illis cuperet, pro quibus dicit quamuis obstinatis & duris obsecrationem tamẽ à se fieri salutis causa. Galatas, vt ne hos quidem prætermittamus, quanquam acriore oratione vtendum ratus pro necessaria obiurgatione, suauitatem illam orationum premendam existimarit, tamen quantum orationibus adiuuaret, quibus lachrymis prosequeretur non solùm inde discimus, quod solicitudinem suam alibi omniũ Ecclesiarum perhibet, verùm etiam quod materno quodam affectu flebiliter conuenit hos; Filioli mei, quos iterum parturi, donec formetur Christus in vobis. Omnino stupore dignum fidemque

Marginal notes: Colos. 1. — 1. Thess. 1. — 2. Tim. 1. — Philæ. 1. — Rom. 10. — Rom. 10. — 2. Cor. 11.

demque omnem propemodum ſuperans, tot Ecclēſiarum, tot domorum, tot hominum memoriam perpetem in vno Paulo hærere, quos ſemper, quos ſine intermiſſione, quos in cunctis orationibus etiam iuriſiurandi religione interpoſita ſibi ſcribit eſſe præſentes. Ego Pauli charitatem à Chriſto deriuatam, qui omnes, cùm oraret, nominatim recordaretur electos, eo modo intelligo, quo immenſum pelagus in ſinum aliquē magnum influit, atque hac orandi diligentia, quòd tanta peregerit, deſino penè mirari, qui meminerim orationi nihil eſſe difficilè. Itaq; vt ducentarum ſeptuaginta ſex animarũ vita mortalis donata eſt Paulo precanti, ita innumerabilium vita animi æterna. Quid Petrus, cuius tantus ardor extitit, vt etiam poſt obitum ſuum frequenter ſuos apud ſe habiturum polliceatur? Ac certè verum eſſe mihi perſuadeo, quod D. Chryſoſtomus ſcripſit paſtores Eccleſiæ ſolere prius atque ſtudioſius ſuorum in oratione meminiſſe, quam ſui. De Polycarpo Ioannis diſcipulo Euſebius narrat, cum à lictoribus quæreretur, martyriumque ſuum adeſſe cerneret, impetrato orandi ſpatio duas horas in commemorandis Chriſti fidelibus nominatim ſibi commiſſis exegiſſe, ſui fortaſſe mentione vix habita. Tanta erat in ſuos charitas priſcorum illorum Patrum, tantus ardor orandi. Et eſt prorſus verum, quod ad Auguſtinum beatus Innocentius ſcripſit, plus nos proficere alternis, & communibus orationibus, quam ſingularibus, & priuatis. Poſtremò qui in vocatione gentium laborat, meminerit ſe Apoſtolorum fungi officio, qui alia alijs omnia demandantes, duo tantum ſibi ſumpſerunt, vt o-

Gal. 4.
Actor. 27.
2. Pet. 1.
Eccl. hiſt. lib. 4. c. 15.
Epiſt. 97.

Actor. 6. rationi & ministerio verbi instantes essent: His duabus functionibus oratione ad Deum, & oratione ad homines Apostolica cura definita est, quas si quis seiungat, ac distrahat, tam fieri nequit, vt optatam fratrum salutem acquirat, quàm si longum pelagus enauigare contendens, vel nulla vela suspendat, vel plenis velis nauim statione non soluat. Qui velit igitur in Indicana vinea fructuosè operari, orandi studium nunquam sibi intermittendum persuadeat, se ipsum verò iuge sacrificium offerens, lachrymis, fletibus, ieiunijs, vigilijsq; crebris, atque omni corpusculi maceratione Deum sibi propitium reddat, vt Euangelium crescat, atque fructificet in vniuerso mundo. Opinor sanè in illo genere dæmoniorum multa versari inter Indos, quæ non

Marc 9. nisi ieiunijs, & orationibus eijciantur. Inter omnia verò venerabilis illa agni immaculati victima principem locum tenet, quam Patri quotidie immolet toto mentis affectu, plenaque fiducia, fidentissimè postulans, vt eos, ad quos legatione fungitur, filij sui cohęredes, & concorporales esse dignetur, pro quibus ille sanguis effusus est. Fieri non potest, vt tali oblatione tam bene mu-

Ephes. 2. nitæ preces ab eo, qui diues est in misericordia & propter nimiam charitatem suam, cùm & ipsi essemus mortui, conuiuificauit nos Christo, repulsam ferant.

De vitæ exemplo.

CAPVT XVII.

EX frequenti cum Deo consuetudine, vitæ quoque diuinæ gustus quidam efficitur, &

2. Cor. 5. quàuis sobrij alijs esse pergant, qui alioqui mente ex-

te excedunt Deo, & illius cellarijs sæpè intersunt, non possunt tamen non ebrietatis illius, atque dulcedinis abundantiam eructare, Deumq; redolere. Vt quicquid Moyses caput obuelet, ne fulgoris magnitudine plebis oculos perstringat, tamen ex consortio Dei ita eum immutatum redire necesse est, vt ne ipse quidem se agnoscat, ignoretq; faciem sibi alterã, postquam diuino colloquio potitus est. Itaq; orationis præsidio non solùm alijs Dei gratia impetratur, pro quibus orat, sed ipse quoq; nouo igne succenditur, vt vitam cœlestem, Deoq; dignam instituat. Vitæ verò conspicuam puritatem in Fidei præceptore apud Indos summoperè necessariam esse vt docendo proficiat, & aliàs sæpè iam diximus, & est sępius adhuc repetendum, cùm nulla alia maior, & certior spes sit salutis Indorum incorrupto boni pastoris exemplo, contra nulla validior pestis stulti pastoris pessimo exemplo, quem pulchrè sermo propheticus idolum potius pastoris appellat. Agat ergo sedulò minister Christi, vt Christum vita ipsa testetur, vt cognoscant omnes illius discipulum, cuius doctrina gloriatur. Discat à Christo mansuetudinem, discat humilitatem, discat perfectam illam, & maximam charitatem, vt vitam etiam pro ouibus promptè expendat. Meminerit operibus bonis ita lucere coram hominibus, vt videntes glorificent Patrem qui in cœlis est. Hoc esse omnium ad persuadendum potentissimum miraculũ certò sciat, quod cùm ex tot tantisq; illius primæuæ Ecclesiæ relictum sit, indefesso studio conseruare debemus. Petrus quidem à Domino pastor Ecclesiæ vniuersæ constitutus pastores admonet, obsecratq;, vt se

Cant. 5. *Psal. 144.* *Exod. 34.* *Zach.* [illegible] *1. Pet. 5.*

vt se formam gregi ex animo exhibeant, quod in maiorum exempla intueri subditi soleant, atque inde informare naturaliter mores. Quare fidenter Paulus prouocabat suos ad se intuendum, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi; & alibi, Obseruate eos, qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram. At quibus in rebus formam se præbere vitæ ministri Christi maximè debét? Petrus sanè fastum, & importunam dominandi arrogantiam, tum cupiditatis omnis suspicionem vehementer exagitat; Neque dominantes, inquit, in clero, neque turpis lucri gratia. Paulus verò talem se ipse commemorat apud Thessalonicenses; Neque aliquando fuimus in sermone adulationis sicut scitis, neque in occasione auaritiæ, Deus testis est, neque quærentes ab hominibus gloriam, neque à vobis, neque ab alijs, cùm possemus vobis oneri esse vt Christi Apostoli, sed facti sumus paruuli in medio vestrum, tanquam si nutrix foueat filios suos, ita desiderantes vos cupidè volebamus vobis tradere non solum Euangelium, sed etiam animas nostras, quoniam charissimi nobis facti estis. Quid non isto animo Paulus efficeret? cuius vel ferreum pectus hac tanta dulcedine non molliret? Quem sæculi etiam sapientem, etiam rerum mortalium amatorem non vinceret, flecteretque tanta illa integritate, tam mirabili rerum omnium contemptu? Verùm præter hunc, & sui & rerum omniũ contemptum, & inflammatam in fratres charitatem, castitatis exemplum peculiariter Timotheo præscribit, Exemplum, inquit, esto fidelium in verbo, in conuersatione, in charitate, in fide, in castitate. Titum quoque eodem modo admonet,

1.Cor. 11.
Phil. 3.
1.Pet. 5.
1.Thess. 2.
1.Tim. 2.

In om-

In omnibus te ipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate. Non solum castitatem omnibus notam esse iubet, sed integritatem quoq; , & grauitatem, vt nihil leuitatis in eo notari queat, non oculus liberior, non vultus fractior, non verbum petulantius, nihil lasciuum, nihil impudici cordis studium redolens extet, sed aspectus ipse, incessus, colloquia omnia plena iucundæ cuiusdã grauitatis. Illud senis Hieronymi obseruet: Quicquid de te probabiliter fingi potest, ne fingatur, ante deuita. Denique in his duobus, continentia inquam, & pecuniæ contemptu etiam opinionem hominũ captet. Multa quidem alia Apostolis crimina obiecta ab aduersarijs fidei Chrysostomus dicit, cæterùm cupiditatis, aut impudicitiæ etiam ab inimicis, & mendacibus nunquam fuisse incusatos, quod in his omnes vellent nollent testimonium veritati dare cogerentur. Id quod in Christo Rege nostro aduertere est, cùm tamen inuidiosissimè, & iniquissimè oppugnaretur, ac proscinderetur ab impijs. Mihi ad hos Indos proficiscenti sapienter quidam noster suggessit frater in Orientali India diutissimè ipse versatus, non solùm veritatem in hac parte, sed etiam opinionem studiosè esse quærendam, vt te (sic enim me ille alloquebatur) hypocritam agere interdum minimè pœniteat. Vt enim virginalis fama, sic sacerdotale decus sinistra suspicione facilè violatur. Ita ergo sese comparet minister Euangelij, vt omni momento spectaculum se esse Deo, & Angelis, & hominibus cogitet.

Tit. 2.

In epist. ad Nepotianũ.

In 1. ad Tim. hom. 10.

1. Cor. 4.

De Be-

De Beneficentia.

CAPVT XVIII.

BEneficẽtiam tertio loco numerabamus. Quãuis autem ipſa verbi Dei impartitio beneficentiæ ſit præclariſſimæ, neq; tam ſtulti ſimus, vt panem quo venter eſurientis impletur in eleemoſynæ genere præferamus Dei verbo, quo mẽs diſcentis inſtruitur, vt Auguſtinus admonuit: tamen eam modò beneficentiam propriè nomino, qua fratrum ſaluti fortuniſque conſulimus. Hãc in omni Rectore aduerſus ſubditos magnoperè neceſſariam eleganter Gregorius oſtendit. Egentis, inquit, mentem doctrinæ ſermo non penetrat, ſi hunc apud eius animum manus miſericordiæ non commendat. Tunc autem verbi ſemen facilè germinat, quando hoc in audientis pectore pietas prędicantis rigat. Nam quaſi iure, vt diximus, à percipienda prædicatione gregis animus frangitur, ſi cura exterioris ſubſidij à paſtore negligatur. De hac externorum bonorum communicatione, & prouidentia Petri Apoſtoli vocem illam accipiendam dicit: Paſcite, qui in vobis eſt gregem prouidentes non coactè, ſed ſpontaneè ſecundùm Deum. Huc quoq; illud adiungit, ſi quis ſuorum maximè domeſticorum curam non habet, fidem negauit, & eſt infideli deterior. Et certè hunc fuiſſe ab Apoſtolis traditum morem longa ætate retentum, vt Eccleſiæ paſtores de Eccleſiæ bonis, deq; ſuis ipſorum egentibus omnibus opportuna ſuppeditarent notius eſt, quàm vt Conciliorum decreta innumerabilia, & Eccleſiaſtica geſta referri opus ſit. Hãc ob cauſam Diaconos inter alia creatos ab Apoſtolis

De Cat. rud. c. 14. · *2. lib. Paſt. c. 7.* · *1. Pet. 5.* · *1. Tim. 5.* · *Actor. 6.*

stolis constat, vt mensis pauperum ministrarent, adeoq; Agape illa culta est tunc, quæ postea paulatim elanguit, & quasi vestigijs tantùm conseruata est, vt nullus inter eos egens esse sineretur. Hac prouidentia Ecclesiastica, paternaque misericordia in pauperes plenæ sunt literæ sanctorum Ambrosij præsertim, atque Chrysostomi, quam eò processisse scimus, vt nonnulli pontifices sua omnia distraherent, quidam sudoribus suis pauperes alerent. Paulinus Nolanus Episcopus, vt magni scriptores fideq; digni referunt, seipsum quoq; vendendum tradidit, seruitutisq; suæ pretio inusitata misericordia alterius calamitati succurrit. Longum est, & minimè necessarium antiquorum patrũ vel facta narrare, vel decreta relegere, qui eosdem voluerunt, & verbi Dei ad pascendas animas esse ministros, & bonorum ad seruanda corpora distributores. Quare etiam Aeconomos Christi vocandos censuerũt. Re autem vera si nihil in hac parte nos adiuuaret antiquitas, tamen ipsæ res moresq; Indorum satis hoc tempore studiosos Dei ministros admonerent excitarentq;, vt si fructum spirituale verbi cupiant, beneficẽtiam nullo modo sibi perire patiantur. Nam si lucra animarum sitimus, nulla magis compendiaria via beneficentia. Beneficentia animos facilè expugnat, atq; deuincit, quicquid vult copiosè perorat, atq; persuadet. Nam vt in superioribus libris dixisse me opinor, ideò Christi Apostolorumq; signa, tam ad Fidem astruẽdam fuêre potentia, quod omnia penè vtilitati hominũ impenderentur. Inde facilè, ac libenter conciliati animi hominũ salutis consilia ab optimè de se meritis hauriebãt. Mortuos, inquit, suscitate,

Gregor. 3. Dial. cap. 1. Aug. de Ciu.

Lucæ 10.

citate, leprosos mundate, infirmos curate, dęmones eijcite, & ad cumulum omnium, gratis accepistis, gratis date. Hoc extremum si synceritate Euangelio digna in Dei præconibus gentes cernerent, quamuis barbaræ, quamuis feræ, breui profectò mansuescerent, omniq́ue illa feritate deposita lenissimo Christi iugo victa colla summitterent. Et canes & pisces, & ipsi immanes leones beneficia sentiunt, & ea gratitudinis suæ argumenta historicis conscribenda dederunt, quæ homines nisi flectant, saxeos monstrent. Falsa prorsus, & improba sententia multorum est, Indos nihil beneficia sentire, humanitate non tangi, gratitudinis ne vestigium quidem ostendere, quo in eos clementior beneficentiorq́; sis, eo deteriores reddi. Sed quamuis nonnulla ex parte de barbarorum seruili ingenio, & minimè ingenuo, ita existimare procliue est, tamen quod ad cohibenda humanitatis, & beneficentiæ in eos officia attinet, non satis vigilanter ista dicuntur. Namque apud eos, quibus se non satis Indi committunt, quorum fidem suspectam habent, tenet sanè vulgaris ista opinio locum. Libenter enim beneficium accipiunt, breui obliuiscuntur acceptum, raro, aut nunquam gratiam referunt. Caussa est naturæ ipsorum imbecillitas, & timiditas. Vt enim canis alienus nec mensæ tuæ assuefactus obiectam offam, aut frustum rapit, atque ita abit, si plura non videt: at mensæ herili assuetus adest aliter; herumq́ue iam sibi notum sequitur: ita profectò barbari natura alieni à consortio, & humanitate non se credunt tibi etiam benefacienti, timentq́ue adhuc potius quàm amant. At si longo vsu didicerint te sibi beneuolum verè, profectò

profectò & grati sunt, & se ipsos etiam dedunt. Dicant sanè Hispani, qui Ianaconas experti sunt, an sit genus hominum obsequentius, heróque suo deuotius. Dicant Patroni Indorum, an si sacerdotem sibi beneficum, & commodum experti sunt, non excedentem deplorent, ac requirant, apud patronos præsulesq; etiam contestentur eo Patre nullum sibi esse chariorem. Dicát sacerdotes ipsi, qui in eos fuêre liberaliores, an non sentiant ad quæuis obsequia promptos, an non Dei verbum videant eos libentius suscipere, & animum ad nostra germanè accommodare. Nos certè ipsi exiguum quiddam beneficij impertiti, tamen excedentes, & lachrymas illorum videbamus, & clamores exaudiebamus, & quosdam longo itinere nos consectantes vel inuiti retinebamus. Quod si illam nostrorum hominum vrbanitatem, verborumq; elegantiam, atque animi grati significationem officiosam, quia in Indis minus inueniunt, apud ingratos frustra beneficia collocari iactant, falsò sanè in barbarica consuetudine mores cultiores quærunt, quos ne apud rusticos quidem suos Hispani reperiunt. Quod si constantem æstimationem benemeritorum librantem omnia iustissima lance desiderant, [illegible] ijs præsertim, qui nos [illegible] quàm humaniores experti sunt. Sed est tamen [illegible]us beneficiorum apud Indos, qui ne fere quidem deest, saltem vt commoda [illegible] suas [illegible]ntes eos libenter audiant, [illegible]tos vident. Bene merendo [illegible] conciliandas aures animos[illegible]. Quod si nihil aliud, certè Chri[illegible] honor nos maximè

1. Indos domesticos, siue familiares.

mè mouere deberet, vt intelligant Indorum gentes non omnes Christianos esse auaros, quæstuarios, alienorum expilatores, quod in plerisque viderunt: sed esse etiam humanos, beneficos, liberales, qui se, non sua quærant. Illos à Christo esse alienissimos, hos Christi, & verba, & exempla sectari, verè enim glorificant Deum, Christumque magni faciunt, cùm tales eius ministros vident. Nam illa, quæ de regno cœlorum commemorantur à nobis, deque præsentium rerum contemptu, vel non capiunt, vel non facilè sibi persuadent, cũ sermo factis euertitur. Ingens Helisæi laus quòd externum Naamanum lepra mundans argentum aurumque respuerit: graue Giezi facinus, qui prophetę Dominique sui puritatem, & splendorem, argento eius nomine falso postulato offuscauerit. Itaque perpetua lepra mulctatus etiam posteros nequitiæ suæ testes reliquit. Id nunc fit a plerisque, qui Christi se seruos profitentur, & quam eorum Dominus pecuniam repudiauit, beneficio liberalissimè collocato, hanc isti repetunt illius nomine, sed lepra impleti infidelitatis suæ pœnas iustissimas dant. Infidelitatem qui in alijs curant, infideles ipsi, eorumque tota posteritas. Ergo operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domesticos fidei, neque pigeat Euangelicum ministrum ægrotum visitare, xenio aliquo recreare, famelicum cibario saltem pane pascere, nudum operire, pauperem, cui non est adiutor, à diuitum calumnijs, & potentia eripere, pro afflictis principem magistratumue conuenire, cœlibes matrimonio honestè quæsito collocare, rem familiarem consilio augere, morientibus sedulò

4. Reg. 5.

Gal. 6.

Eccli 7.

dulò & benignè astare, sepulturam curare, eos, qui quæruntur ad mortē, eripere, lites & dissidia componere: omni deniq; officij genere cumulatè prosequi, siquidem certissimè sciat Christo Christianæq; religioni honorē maximū, ad spiritualē fratrum salutē viam apertam, sibi præmiū copiosum parari, si verum illud est, quod veritas dixit, Quod minimis istis fecistis, mihi fecistis. *Math. 25.*

De correptione & disciplina.

CAP. XIX.

CVM verò Christianæ dilectionis sit non modò consolari pusillanimes, sed etiam corripere inquietos, hanc quoq; beneficentiæ partē, quæ perperam admissis corrigendis insistit, minimè sibi prætermittendā parochus existimare debet. *1. Thess. 5.* Ac sicubi disciplinæ seuerioris cura adhibenda est, ea profectò opus est maximè in natione Indorum, quod & natura seruili, & moribus plerumque puerilibus sint, qui sese ita comparant, vt nisi timoris stimulis excitentur, facilè de via deflectant, aut pigri considant. Rectè prorsus Salomon scripsit, Virga & disciplina tribuunt sapientiam. *Prouerb. 29.* & alibi: stultitia colligata est in corde pueri, sed virga disciplinæ fugabit eam. *Prou. 22.* & rursus, Non emendabitur verbis seruus durus. Seruus non potest verbis erudiri. *Prouer. 29.* Paulus quoque Apostolus non solum mansuetudinis spiritum, sed virgam quoq; præfert interdum. *1. Cor. 4.* Sed quomodo & quatenus castigatione vtendum sit sacerdoti Dei, id certè quæritur. Plerique persuasi nisi per vim & metum nihil se apud Indos proficere, vsque ad plagas desæuiunt, neque verentur Deo sacratas manus, in colaphos suorum vertere. Rem prorsus inhonestam, & sacerdotali

autoritate maximè indignam eum, qui patris nomen vſurpet, qui Chriſti teneat locum, tam vilem carnificinam exercere. Apoſtolus quidem inter cætera, quæ in eo qui Eccleſiaſticæ familiæ præficiendus ſit, requirit, hoc etiam meminit, Ne ſit percuſſor, ſiue, vt legit Ambroſius, verberator. Ac ne quis interpretetur in ſubditos talia exercere licere peccantes correptionis gratia, id quoque Canon Apoſtolorum, cuius à Taraſſio Patriarcha in ſeptima ſynodo mentio fit, diſertè prohibet. Cuius verba, vt à Gratiano in decretis referuntur, ſunt hæc: Epiſcopum aut Presbyterum, aut Diaconum percutientem fideles delinquentes, aut infideles iniquè agentes, & per huiuſmodi volentem timeri, deijci ab officio ſuo præcipimus, quia nunquam nos docuit hoc Dominus, ſed econtrario ipſe cùm percuteretur, non repercutiebat; cùm pateretur, non comminabatur. Quod ſi vniuersè Apoſtoli miniſtros Dei ab eiuſmodi violentijs abſtinere voluerunt, profectò noſtrorum ſacerdotum percutiendi ac ſæuiendi licentiam grauiſſimè accepturi fuiſſent, cùm & ſe infeſtos, & prædicationem ſuam odioſam reddant, quod ad magnam pertinet Euangelij iacturam. Ferè enim Dominos magis, quàm Patres, & vltionem potius quærentes ſuam, quàm ipſorum emendationem Indi arbitrantur. Adde quod à cæteris Hiſpanis vexati, niſi ſacerdotum benignitate reuocentur, Chriſtianum nomen exhorreſcunt. Ipſi quoque parochi præter inſigne dedecus, quo ordinem ſuum afficiunt, vt in Concilio Bracharenſi legimus, aliorum apparitores effecti, etiam iracundiæ flammas excitant, vt & animo perturbati, & vultu ipſo

Tit. 1.

7. ſynod. act. 3.

Diſt 45. c. Epiſcopum.

Diſt. 45. c. clerico. Ieron. uſ. ca.

ipſo indecori paſſim tumultuentur. Quibus ex cauſis omnibus prouidenter in Concilio Limenſi ab omni cæde, verberibus, detonſione comæ, cæteriſque in Indos deſignari ſolitis abſtinere parochi iuſſi ſunt, mulctandi, ſi ſecus faciant, ſuorum præſulum arbitrio. Hîc iam vociferantur plurimi ſibi omnem docendi, & emendandi ſuos facultatem eripi, Indos niſi ſacerdotem timeant, pro nihilo illius monita habere, facilè iuſſa contemnere, ſi impunè ſe abituros intelligant, nihil boni ſponte facturos: quò liberalius cum ijs agitur, eò deteriores reddi. Pueros eſſe moribus,& ingenio, puerorum more tractandos, qui niſi præceptoris flagellum præ oculis habeant, neque diſcere, neque parere ſciant. Vbi primùm Indus intelligat nihil ſibi à parocho ſuo timendum, neque ad miſſam venire diebus feſtis, neque ad doctrinam conuenire, neque confeſſiones curare, Chriſtianæ omnia religionis officia flocci facere, ebrietatem inuerecundè ſectari, inſanire in fœminas, ſuperſtitionem cultumque antiquum repetere, ariolos ſuos conſulere, ſimulacra adorare, omnem diſciplinam, fidem denique ipſam funditus perire. Hæc ſe & olim expertos, & quotidie experiri certiſſimè. Itaque ſacerdotum manus qui à ſupplicio Indorum cohibent, nihil aliud quàm Indorum manus in nefas omne diſſoluere. Quorum profectò non poteſt contemni oratio, aut omnino conficta reputari. Quamuis enim illi pulſando cædendoq; excedant, tamen hi cùm digna ſæpe vindicta admittunt, tum niſi vindicetur, facilè verba contemnunt. Indigent ergo ſeueriore interdum diſciplina, indigent prorſus. Horum verò crimina

Si quis. ex Conc. Agathenſ. Cap. 116.

aut negligentiam ſpirituali gladio (quod eſt Eccleſiæ proprium) vlciſci minimè expedit. Nam interdicta Eccleſiaſtica, excommunicationes ac cenſuras ſi pro vindicta iubeantur, excipere, facilè paruipendent, quia harum vim neque vident neque agnoſcunt, & ad ſuperſtitionis ſuæ tenebras, facilè ſunt redituri Eccleſiæ luce interdicti. Vt ergo belluas caſtigare ſolemus plagas infligendo, quæ multum ſenſus ac doloris habeant, periculi minimum, eſſetq; reprehenſione digniſſimus, ſi quis phrenetico aut inſano correptionis gratia gladium iugulo admoueret, aut mucronem pectori opponeret, ac non potius verberibus tutò ſæuiret in ſuras aut ſcapulas, quòd illic mentis inops, necem citius, quàm correctionem admitteret: hîc contra ſalutis cauſa dolor ipſe fieret: ita ſanè in nouos Eccleſiæ paruulos minimè oportet cenſuris agere, quarum diſcrimen ſine emendatione adirent, magiſque corporeæ ac ſenſibiles pœnæ infligendæ ſunt, quibus & lęduntur nihil, & multum omnino adiuuantur. Eam ob cauſam ſanctiſſimi Romani Pontifices cùm Hiſpanos interdicti aut excommunicationis cauſa teneret obſtrictos, peculiari priuilegio neophitos hos minimè comprehendi voluerunt. Conſequens ergo eſt, vt corporalibus pœnis in officio barbari continendi ſint. Eas verò à ſacerdote irrogari excluſum eſt ſupra. Quid igitur? Non paruæ occurrunt anguſtiæ, cùm hinc ſacerdotalis dignitas, & paterna beneuolentia neceſſariò conſeruanda, inde diſciplinæ neceſſitas, ingeniumque ſeruile concertent. Primùm igitur, quod ſuperiore libro diſſerebam, prætore ac iudice ſæculari o-

pus

pus esse ad disciplinam Indorum, hic profectò quàm verum sit, dilucidè patet. Horum enim propriè interest ista vindicare & plectere. Hos igitur administros esse sacerdotũ æquissimũ est, & quicquid durius designandum erit in noxios, sæculari potius manu intentari. Deinde quoniã & prætores omnibus populis adesse non possũt, & occurrunt quotidie peccata leuiora, quæ correptione quidem indigẽt, sed non illa asperiori & iudiciaria, vt cùm ad rem sacram non venit, aut catechismo abfuit: tum etiam sunt quædam, quæ à sæcularibus vindicari nullo modo debẽt, quod illorum forũ recusent, vt cùm Quadragesimalem confessionem Indus neglexit, cùm impedimẽta matrimonij non dixit sciens, cùm religionis Christianæ ritum contempsit, cùm aruspices & veneficos cõsuluit, & multa talia, tũc sanè Ecclesiastico iudicio in tales animaduerti oportebit. Ac mea quidem sententia taxatas iã ac definitas pœnas decreto publico esse oporteret talibus criminibus, quæ sciret Indus sese certò subiturũ, cùm illud aut illud admitteret. Fieret hoc modo vt plus timoris pœna iã proposita incuteret, tũ minus odij cõtraheret parochus executioni mandans, quod esset lege decretum. Non enim tam ipse tunc vindicare, quàm lex videretur, atq; ita & terrori esset supplicij irrogatio, & minus infestus, qui imperaret. Quam ob causam in synodo Prouinciali pœnas esse taxatas certis criminibus credo, tametsi parum exercantur, sed suum potius parochus quilibet iudicium sequitur, aut etiam iracundiæ legem. Postremò siue publico canone sint pœnæ decretæ, siue priuata sententia decernantur, illud modis

 omni-

omnibus obſeruandum eſt., vt nihil parochus manu propria vindicet. Id enim & odioſum eſt, & indignum, & valde periculoſum. Iubeat verò ipſe quid facto opus ſit: Apparitor autem, aut fiſcalis, aut Lictor, aut Guatacamaius iuſſa faceſſat.

Quid obſeruandum in correptione Indorum.

CAP. XX.

QVA in re tria pręcipienda ſunt. Vnum vt cauſas vindictæ exponat, & intelligant ipſi, qui corripiuntur, mitius ſecum agi quàm promerito. Et ne tam iracundiam, quàm diſciplinam interpretentur, non iraſcatur & ſæuiat in ſuis, ſed in Dei offenſis. Turpe enim eſt valde, vt, ſi mox atque Indum mulæ ſuæ fœnum ferre ceſſantem viderit, aut non promptè imperatos cibos afferentem, nimis ſæuiat: eundem mox & adulterum, & idololatrā ſciens vix contingat. Hinc odia exardeſcunt in parochos, hinc omnis diſciplina contemnitur. Magnopere ergo curandum eſt, vt caſtigatio diſciplinæ cauſa adhibita, non vltionis, aut iracundiæ impetum præſeferat. Secunda præceptio eſt, vt confeſſionis Sacramento, & exiſtimationi diligentiſſimè conſulatur. Ea enim ſunt ignorantia iſti, vt facilè ſibi perſuadere poſſint, cùm ad confeſſiones faciendas accedunt, Patrem, quæ ex illis audiuerit, acriter poſtea vindicaturum, ac propalaturum. Itaque hoc timore correpti ſimul conſcientiæ ſuæ vulnera non admodum curantes, facilè fictas ac mendoſas cónfeſſiones facient, rarè veritatem integrè aperient ſacerdoti. Qui etſi multum culpandi in tanto ſacrilegio forent, tamen quod negare

gare non possumus, ex duritia & imprudentia parochorum occasionem non exiguam tam magni sui exitij haberent. Hoc ergo quod est omnium grauissimum, in sacerdotali seueritate incommodum modis omnibus cauendum est. Ac præstat omnino disciplinę neruum tantisper debilitari, & infringi, quàm tam salutaris, tamque necessarij sacraméti existimationem prodi. Sed potest vtriq; rei consulere prudens charitas, si confessionis forum longè diuersum esse & verbis, & re sæpe persuaserit, si nihil in confessione auditum, etiam alioqui cognitum plectat, vt magis asylum quàm proditionem confessionem esse cognoscant, si blandè illic, & paternè se gerat, si instante confessionũ tempore à seueritate abstineat, si se grauissimas pœnas daturum doceat ob tenuissimam auditæ culpæ reuelationem. Postremò perspiciendum est, vt supplicij modus is sit, qui semper paternam & Ecclesiasticam clementiam redoleat. Argenti modica quædam mulcta, coniectio diurna in compedem, plagæ aliquot interdum inflictæ, sæuissimum omnium crinium detonsio, quę extremæ ignominiæ apud Indos loco est. Neque mirandũ, aut ab Ecclesiastico instituto alienũ existimandum, si id genus pœnæ adhibeantur, cùm sacris & antiquis canonibus non rarò verberum mentio fiat. Nihil enim quod ad continédos in officio homines valere potest, Ecclesiastica cura à se alienum putat. Sed quicquid in hac tam magna quæstione præcipitur, imbecille est, & ieiunum, nisi vnctio spiritus accedat, quæ doceat de omnibus. Magnus enim est doctor Charitas, vt sanctus Chrysostomus ait. Hæc cùm syncerè & germanè salu-

Dist. 45 c. Cum beatus.

Hom. 33. in 1. Cor.

tem ſuorum affectat, docet plenius & certius, & quando indulgendum, & quando vindicandum, & quomodo, & quatenus. Huic vni rectè ea omnis cura committitur; vt lucrifacere fratrem cum minimo ipſius diſpenſio ſtudeat.

De Catechiſmo & Catechiſtæ tædio leuando.
CAP. XXI.

DEinceps de catechizandi cura dicendum eſt, quo cætera, quæ dicta ſunt, omnia penè referuntur. Eſt autem ea pars, vt neceſſaria maximè, ita moleſta & laborioſa ſummoperè, ſi qua opus eſt diligentia tractetur. Multa enim ſunt quæ faſtidium faciant, multa quæ quamuis promptum, & alacrem catechiſtæ animum retardent atque debilitent. Et re quidem vera detracta illa quęſtus ſpecie, quæ pleroſque ad id oneris ſuſtinendum mouet, ac multò longius relegata diſſolutè flagitioſeque viuendi licentia, quę non paucos allicit, ſi modeſtè temperanterq; viuendum eſt, vt Euangelij miniſtrum decet, magnum eſt & perdifficile inter Indos velle verſari, & in ijs inſtituendis perdurare, propterea quod genus vitæ tum iniucundum, tum humile, tum verò moleſtijs plenum apparet. Sed huic morbo ante omnia occurrendum eſt, & remedia quærenda ſecundùm Deum, quibus ea peſtis depellatur ex animo. Solet autem tædium, & triſtitia partim ex opere ipſo catechizandi naſci, partim ex Indorum ingenio, & natura. Opus quidem ipſum rudes imbuendi moleſtum eſt, quod eadem ſæpius ac propemodum ſemper inculcanda ſunt, tritaque illa valde, & elementa ſermonum Dei,

neque

neque his omissis ad perfectiora ferri conceditur, sed lac semper paruulis in Christo oportet dare. Huius autem ægritudinis leuandæ remedia ex nullo alio melius petere possumus, quàm ex Beato Augustino in eo opere, quod de hoc ipso argumento, id est, de catechizandis rudibus scripsit, vbi inter alia sic ait. Iam verò si vsitata & paruulis congruentia sæpe repetere fastidimus, congruamus eis per fraternum, paternum, maternumque amorem, & copulatis cordi eorum etiam nobis, noua videbuntur. Tantùm enim valet animi compatientis affectus, vt cùm illi afficiuntur nobis loquentibus, & nos illis discentibus, habitemus in inuicem, atque ita, & illi qui audiunt, quasi loquantur in nobis, & nos in illis discamus quodammodo quod docemus. Nonne accidere hoc solet cùm loca quædam ampla & pulchra vel vrbium, vel agrorum, quæ iam nos sæpe videndo sine aliqua voluptate præteriebamus, ostendimus eis, qui antea nunquã viderant, vt nostra delectatio in eorum delectationis nouitate renouetur, & tanto magis, quanto sunt amiciores? Quanto ergo magis delectari nos oportet, cùm ipsum Dominum iam discere homines accedunt, propter quem discenda sunt, quæcunque discenda sunt, & in eorum nouitate innouari? Huc accedit ad cõparandam lætitiam quod cogitamus & consideramus, de qua erroris morte in vitam fidei transeat homo. Idem in eodem opere, Cogitemus quid nobis prærogatum sit ab illo, qui demonstrauit nobis exemplum, vt sequamur vestigia eius, qui cùm in forma Dei esset, semetipsum exinaniuit formam accipiens & cætera, vsque ad

Cap 12 de Cat. Rud.

Cap 10.

mortem

mortem Crucis. Quam ob causam? Nisi quia factus est infirmus in firmis, vt infirmos lucrifaceret? Audi eius imitatorem alibi etiam dicentem, siue enim mente excessimus, Deo: siue temperantes sumus, vobis. Charitas enim Christi compellit nos iudicantes hoc, quia vnus pro omnibus mortuus est. Quomodo enim paratus esset impendi pro animabus eorum, si eum pigeret inclinari ad aures eorum? Hinc ergo factus est paruulus in medio nostrum tanquam nutrix fouens filios suos. Nũ enim delectat, nisi amor inuitet, decurtata & mutilata verba immurmurare? Et tamen optant homines habere infantes, quibus id exhibeant. Et suauis est matri minuta manfa inspuere paruulo filio, quàm ipsam mandere ac deuorare grandiora. Non etiam recedat de pectore cogitatio gallinæ illius, quæ languidulis plumis teneros fœtus operit, & susurrantes pullos confracta voce aduocat, cuius blandas alas refugientes superbi præda fiunt alitibus. Si enim intellectus delectat in penetralibus syncerissimis, hoc etiã intelligere delectet, quomodo charitas quanto officiosius descendit ad infima, tanto robustius recurrit in intima per bonam conscientiam, nihil quærendo ab eis, ad quos descendit, præter eorum sempiternam salutem. Hæc sapientissimus, & Dei amantissimus Pater, quæ si tranquillo animi vultu non obiter inspiciantur, vel sola sufficiunt, omnem mærorem, fastidiumque depellere, & ad nutriendos paruulos Christi magna suauitate inuitare. Neque aliena ab his aureum illud Chrysostomi flumen: Non est, inquit, charitas fastidiosa (sic enim legit

2. Cor 5.

1. Thes. 2.

Mat. 23.

1. contẽplatio.

legit ille in Paulo, quod nos: Nõ est ambitiosa) Maiores natu videmus sapientia præcellẽtes viros cũ liberis suis sępe balbutire: & id cũ faciũt, nec reprehendit eos quisquã, neq; ipsos rei illius pudet, sed digna laude adeò videtur, vt quanquam improbi sunt, qui instituuntur, perdurent tamen ipsi hortando, turpia castigando, horum illos nihil pudet. Non est enim fastidiosa charitas, sed alis aureis omnium quos complectitur, vitia tegit. Ita Chrysostomus charitatis ingenium exprimit. Quare neque infantilia dedignatur, neq; assidua repetitione tædio afficitur. Eadem enim repetere mihi quidem non pigrum, inquit, vobis autem necessarium. Nonne videmus artifices eadem ipsa cùm faciant, & modo eodem repetant, nihil tamen fastidire, sed lucro potius intentos vehementer delectari? Nam & cytharædus, & cantor, & grammaticus, & ludimagister rudimenta eadem inculcare non molestè ferunt, quod ea docendo quæstum ampliorem faciunt. Et prorsus in doctrina Christi, quæ à lacessente iam aut defesso dicuntur, quæq; ipsemet languida putat, ea sæpe vehementius Deo ita agente, auditorum animos permouent. Quoties nobis accidit, cùm confessiones peccatorũ audimus, & fessi iam alios atque alios excipimus, tã nobis frigidè loqui videri, & fastidiosè, vt ipsi nobis displiceamus, & tamen illa ipsa languens, vt nobis videtur, & toties singulis repetita exhortatio, præter spem nostram, lacrymas ac singultus intimos excitat, declaratque re ipsa pœnitens, noua illa sibi & mirabilia videri? Mihi quidem sæpe ita euenit, & tamen sæpe contra, cùm mihi ardenter agere viderer, & ad flecten-

Homil. 33. in 1. Cor.

1. Cor. 13.

Philip. 3.

ctendum quoque lapidem efficaciter loqui, intuens vultum auditoris, deprehendi oscitanté, vt satis mihi persuaderem, neq; qui rigat esse aliquid, neq; qui plantat, sed eũ qui administrat semen seminanti, & dat fructum, cùm vult. Ipsum ergo repetendi, & inculcandi eadem tædiũ magnæ mercedis est, & fructum habet copiosum. Quòd si abiectum & indignum nobis puerilia ista tractandi munus recusamus, præterquã quod & charitatis vacui, & superbiæ pleni, nobis suspecti esse debemus, & stulti prorsus qui certa lucra non amemus, incerta magis & periculis plena sectemur, hoc igitur vt omittã, quæso honor & dignitas, apud quem tandem æstimatorem collocanda est? Deumne, an homines iudices intuebimur? Siquidem hominum iudicium respiciamus, nihil abiectius Pauli officio, quippè cùm pro magno diceret, Non erubesco Euangelium, &, Noli erubescere testimonium IesuChristi, neq; me vinctum eius. Talis erat apud homines existimatio prædicationis Euangelij. At apud Deum? Nihil Apostolatu maius in terris. Principes constitues eos super omnem terram. Paruulos igitur Christi Euangelij lacte nutrire, vile: Indos, gentem despectam & sordidam erudire, viro graui indignum. Ita sanè mũdus existimat. At apud Deum nihil sublimius, nihil gloriosius, & reuera in Ecclesia Dei nihil Apostolicum magis. Hoc enim proprium Apostolorum est. Neque enim Paulus tantùm suum esse putabat sapientiam loqui, sed parcè id quidẽ & rarò, nec nisi inter perfectos. Cæteris verò quid? Nihil, inquit, me arbitratus sum scire inter vos nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum

Rom. 1.
2. Tim. 2.
1. Cor. 2.

cifixum. Ne ergo vile habeatur officium, quod non Angelis modò commisit, sed & Christus ipse suscepit. Quantoq; quis maior est, tanto eum magis decet ad ista descendere exemplo Christi, vt Augustinus optimè admonuit. Quod sapienter cùm secum reputaret parens noster Ignatius societatis Iesu institutor firmissima ac perpetua constitutione sanxit, vt quicunque professionem facerent, qui gradus est in nostra societate sublimior, cæteris votis suis conceptis & hoc expresse adijceret. Et promitto peculiarem curam circa puerorum eruditionem. Vt norint nostri omnes rudimenta Christianæ doctrinæ non solùm viros, quibus discere opus sit, sed etiã pueros docere tam esse suum, vt nisi fide Deo violata, huic muneri deesse non possint. Itaque nobis non iam de laude, & palma cogitandum est, cùm ad rudes catechizandos accedimus, sed de fide potius liberanda. Euangelizandi enim paruulis necessitas nobis incũbit, & væ nobis est, si non euangelizemus.

Part. 5. Const.

De fructu ex catechizandis Indis sperando.

CAP. XXII.

NIhil tamen æquè laborem catechizandi auget & tædium, ac ea cogitatio, quod operæ pretium non succedat. Hoc etiam Augustinus aduertit. Facit, inquit, loquenti tædium auditor immobilis, non quia humanæ laudis nos auidos esse decet, sed quia Dei sunt, quæ ministramus, & quanto magis diligimus eos, quibus loquimur, tanto magis cupimus, vt eis placeant, quæ ad eorum porriguntur salutem: quod si non succedit, contristamur, & frangimur, quasi frustra operam conteramus. Huic molestissimæ cogitationi

De catech. rud. c. 10.

tioni ita occurrit. Consoletur nos, inquit, Dominicum illud exemplũ, qui offensis hominibus ex verbo suo, & tanquam durum refugientibus, etiam his, qui remanserant, ait, Nunquid & vos vultis abire? Satis enim fixum atque immobile debet corde retineri Hierusalem captiuam ab huius sæculi Babylonia decursis temporibus liberari, nullumq́; ex ea esse periturum, quia qui perierat, non ex illa erat. Firmum enim fundamentum Dei stat habens signaculum hoc: Nouit Dominus, qui sunt eius, & recedat ab iniquitate omnis, qui inuocat nomen Domini. Ista cogitãtes & inuocantes Dominum in cor nostrum minus timebimus incertos exitus sermonis nostri propter incertos motus auditorum, delectabitq́ue nos ipsa etiam perpessio molestiarum pro misericordi opere, si non in eo nostram gloriam requiramus. Tunc enim est verè opus bonum, cũ à charitate iaculatur agentis intentio, & tanquã ad locum suum rediens, rursus in charitate requiescit. Hæc Augustinus. Itaque persuadere in primis sibi Dei seruus debet laborem suum, siquidem Deo placet, nunquam esse inutilem posse: fructum verò in electis esse certum, propter quos omnia libenter sustinere debet vt Paulus: in cæteris si non consequatur quod cupit, non esse mirandum, cùm & Apostolis id crebrò contigerit, & Angelis, qui vident faciem Patris in cœlis, qui cùm impijs etiam ad tutelam dati sunt, nihil prætermittunt, quod ad illorum salutem pertinet, iuxta præceptum Dei, cùm tamen tam multos perire videant. Quin ipse quoque Angelorum Dominus idem tolerauit in se, qui non solùm diuina sua concione de pane vitæ

2.Tim. 2.

ne, vitæ non flexit animos hominum, ſed etiam, quæ eorum prauitas eſt, magis alienauit à ſe. Conſtantem verò Dei prædicatorem docens, & non hominum gloriam quærentem, conuerſus ad reliquos dixit, Nunquid & vos vultis abire? Vt intelligamus ardorem quidem proximos lucrandi maximum eſſe debere, ſed tamen cùm per te non ſteterit, quominus vota ſuccedant, ſummè quietum atque tranquillum. Non enim, vt dixi, perire poteſt charitatis opus. Hæc igitur humiliter primùm cogitanda ſunt. Deinde quoniam debet, qui arat, arare in ſpe fructus percipiendi, certò ſibi perſuadeat catechiſta, fructus futuros maximos, atque mirabiles laboris ſui. Nam ſi opinionum vel ſegnitie, vel ambitione ortarum caligo pellatur, ſereniſque oculis res Indicæ iudicentur, non eſt dubitandum, quin labore, & moleſtia longè maior appareat quæſtus animarũ. Hoc non ſolùm viri religioſiores, & experiuntur, & prædicant, verùm etiam prudentiſſimus quiſq; ſæcularium, qui diuturniorem vſum horum habere potuerunt. Et ſurgit quidem paulatim, ſed quotidie maior copioſiorque meſſis, ac pro ingenio, & natura iſtorum etiam gratia ipſa lenta & ſuſpenſa quodammodo videtur, re tamen vera non ceſſat. Tolle auaritiam, adhibe vitæ integræ exemplum, pro captu Indorum opiniones eorum vanas refelle, viam veritatis demonſtra, atque his diligenter inſiſte miniſter Euangelij, ita ego te fruar Domine Ieſu Chriſte, vt copioſam meſſem, & lætam futuram intelligo. Sed nos citò operando ceſſamus, & properatas, ac plenas fruges ſtatim volumus. Non eſt autem tale Regnum Dei, prorſus non eſt tale, ſed quale Chriſtus

Ioan.6.

1. Cor. 9.

 expoſuit,

Mar. 4. expoſuit, Sic eſt, inquit, Regnum Dei, quemadmodum ſi homo iaciat ſementem in terra, & dormiat, & exurgat nocte & die, & ſemen germinet, & increſcat, dum neſcit ille. Vltrò enim terra fructificat primùm herbam, deinde ſpicam, deinde plenum frumentum in ſpica. Aduertamus obſecro noſtrum eſſe ſementem iacere in terrã, idque iuxta Eccleſiaſten mane, & veſpere eſſe Eccl. 11. faciendum, quia neſcimus quid magis oriatur, hoc an illud, & ſi vtrumq; ſimul, melius erit. Itaque etſi dormiendum eſt aliquando, & vacandum Deo, ſed tamen nullo modo ab opere ceſſandum, ſed ſurgendum nocte, & die. Et licet ſemen ſepultum lateat, neq; nos laboris noſtri ſucceſſum videamus, ſuſtinendum tamen eſt, quia nobis etiam neſcientibus ſemen germinat, & increſcit. At neque properandum eſt nimium, neq; ſtatim plenæ maturæq; fruges expectandæ. Sed primùm herbam quandam cuiuſdã externæ ſpeciei, & ſignificatæ Chriſtianitatis gratè accipiamus, mox calamum viſuri robuſtioris fidei, poſtremò plenos gratiæ, & charitatis fructus demetemus. Hoc nõ in vno quouis homine tantũ Saluator noſter voluit intelligi, ſed multò magis in ipſa hominũ multitudine, quã Euangelici ſeminis iactus attingit. Senſim enim vocatio Dei vires ſuas exerit, & euulſis tribulis, & carduis errorum præparatur terra futuræ ſementi Fidei, ſenſimque cœlitũs affluente diuini fauoris imbre, nouum germen in Chriſto oritur, creſcit, matureſcit in frugem. Ergo cœleſtis oraculi perſpicua promiſſione confirmatus Euangelicus operarius certiſſimè intelligat laborem ſuum nõ eſſe inanem, ſed magna emolumenta ſalutis ho-

minum

minum allaturum, quia qui promisit, fidelis est, & negare se ipsum non potest, tametsi successum interdum ipse non videat quàm vellet citò, interdum ne tardè quidem fortalsis, quia fieri potest, quod Euangelium habet, vt alius sit, qui seminat, alius qui metit. Sed qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam ęternam. Non tamen sibi soli metit, mercedemq; accipit, sed potius vt & qui seminat, simul gaudeat, & qui metit. Siquidem omnes in Christo vnum sunt. Addo etiam in præsenti fructum laboris sentiri, & cũ magna suauitate decerpi ab ijs, qui curam suam iactant in Domino, & commisso officio non desunt, si qua decet patientia, & longanimitate, quos Deus expectat, ipsi quoque expectare non dedignentur. Neque enim fructus affertur nisi in patientia.

Ioan. 4.

Luce 8.

Quid restet de Catechismo dicendum.

CAP. XXIII.

HOc animo instructus qui ad erogandum diuini tritici mensuram accedit alacer, siquidem hilarem datorem diligit Deus, qui traditurus sit, tum qua methodo, & ratione cogitare debet, vt in altero fidelis, in altero prudens sit. Quæ ergo nouas gentes, rudes Fidei populos doceri oporteat, & quibus ea rationibus, vt animo hæreant, effici queat, quoniam præcipuus est scopus catechizantis, noua disputatione explicandum est.

2. Cor. 9.

FINIS LIBRI QVARTI.

DE PROCVRANDA INDORVM SALVTE,

LIBER QVINTVS.

Finis Christianæ doctrinæ Christi cognitio & dilectio.

CAPVT I.

Rom. 8.
1. Tim. 1.

FInis legis Christus ad salutem omni credenti, & finis præcepti charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Hîc vniuersæ doctrinæ Christianæ summa est, quæ nihil aliud commendat quàm Christi fidem per dilectionem operantem. Præclarè D. Augustinus illa duo his verbis colligit, Omnis scriptura diuina, quæ ante scripta est ad prænuntiandum aduentum Domini, & quicquid postea mandatum est literis, & diuina authoritate firmatum, Christum narrat, & dilectionem monet. Hæc verò duo vnum esse quodammodo Ioannes apertè docet: Hoc est, inquit, mandatum eius vt credamus in nomine filij eius Iesu Christi, & diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis. Etenim in hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniã Deus filium suum vnigenitum misit in mundum, vt viuamus per eum. Verè ergo & finem Christum, & finem charitatem scriptura dicit: verè in illo verbo legem pendere, Diliges, & plenitudinem esse dilectionem: & verè nihilominus in Christo euacuari legem, & impleri

Gal. 5.
August. De catechi. rud. cap. 4.
1. Ioan. 3.
1. Ioan. 4.
Matth. 22.
Rom 13.
2. Cor. 3.

impleri omnia, ſiquidem nullus eſt alius diuinæ inſtitutionis ſcopus, quàm Chriſtus cognitus & dilectus. Etenim vita æterna eſt cognitio Chriſti vera & perfecta. Nam qui dicit ſe noſſe eum, & mandata eius non cuſtodit, mendax eſt. Quoniam igitur duæ ſunt rationalis naturæ partes: cognitio, & appetitio, duæ humanæ vitæ rationes, contemplatio & actio, duo quoque ſunt doctrinæ Chriſtianæ lumina, cognitio Chriſti, & dilectio, neceſſe eſt duas etiam eſſe doctoris Euangelici functiones, docere, & exhortari, atque doctrinę omnis, & cognitionis finis eſt Chriſtus, omnis exhortationis, & actionis finis eſt charitas. Porrò cognitio Chriſti, quam Fidem dicimus, ſymbolo traditur, charitatis omnis actio Decalogo continetur. Ergo prædicatoris Chriſtiani eſt, & Fidem docere, & mores inſtruere. A Fide verò inchoandum eſt, ſine qua impoſſibile eſt placere Deo, cuius author, & conſummator eſt Chriſtus. Quamobrem illa prima, ac præcipua cura eſſe debet miniſtri Euangelici, vt gentibus Chriſtum annuntiet, cùm ſit nullum aliud nomen ſub cœlo datum hominibus ad ſalutem conſequendam. Neque verò poteſt quiſquam aliud fundamentum ponere, neque eſt aliud oſtium, neque via alia ad vitam æternam. Chriſtus lac paruulis, cibus grandibus. Chriſtus Alpha, & Ω, & principium ſapientiæ totius & finis. Deſinat Chriſti miniſter quærere quid aliud doceat quàm Chriſtum, qui factus eſt nobis ſapientia, & iuſtificatio, & redemptio. Abſint procul hæreticorum calumnię. Chriſtum nobis eſſe omnia cùm dicimus, & nihil præter hunc ſapere oportere, non tam ſumus ſtulti, vt iccircò manen-

1. Ioan. 3. *Heb 11.* *Heb. 12.* *Act 4.* *1. Cor. 3.* *Ioan. 10.* *Apoc. 1.* *1. Cor. 1.*

Rom. 6.

dum in peccatis ſentiamus, quod Paulus execratur, alioqui quomodo Chriſtus vita erit, ſi nondum peccato mortui ſumus? Itaque & dixi, & dicam Chriſtianæ prædicationis finem eſſe Fidem Chriſti, non tamen otioſam & mortuam, & quam Paulus nihili facit, ſed viuam illam, & efficacem, & fructuoſam, quæ per dilectionem operatur. Quamobrem quid Fides Chriſtiana habeat, deinde quos mores exigat, differendum eſt.

Iacob. 2.
1. Cor. 13.
Gal. 5.

Chriſti annuntiandi curam præcipuam eſſe debere.

CAPVT II.

MIhi verò monſtri ſimile ſemper eſt viſum, inter tot millia Indorum Chriſtiano nomine donatorũ tam eſſe rarum, qui Chriſtum agnoſcat, vt quod Epheſij olim Paulo de Spiritu ſancto reſponderunt, poſſint hi de Chriſto melius vſurpare: Neque an ſit Chriſtus, audiuimus. Cùm verò ſint hæc prima elementa ſermonum Dei, cumq́; nihil aliud inſonet omnis ſcriptura diuina, quid cauſæ putemus eſſe, quod vix in hoc loco conſiſtunt aliquando catechiſtæ, vt Chriſtum oſtendant, atque imprimant menti Neophytorum? Nam ſi paulò curioſius interroges, vix pleniorem de Chriſto notitiam in pleriſque reperias quàm de Petro, aut Paulo, aut Dauide, aut alio quouis homine, interdum ita noua accidit his Chriſti cõmemoratio, ac ſi de Aenea, aut Romulo mentio fieret. Quod tantum Euangelij dedecus, tantam Chriſtiani nominis contumeliam neſcio quo fulmine ſatis vindicari poſſe exiſtimem, vt homo Chriſtianus, & annos iam viginti, aut triginta terens Eccleſiam, rogatus de

Act. 19.

tus de Christo, neque quis sit, neque verò an sit, prorsus intelligat. Ac docent multi nescio quæ friuola, quidam præpostera omnino, plerique Christum quidem annuntiant, sed ita cursim, & obscurè, vt nihil hîc magis Indus consistat animo, quàm in cæteris omnibus. Hæc ergo prima & maxima Euangelici catechistæ præceptio sit, vt Neophytus Christum teneat, & memoria, ac intelligentia menteque tota, quantum capax est, capiat. Et quamuis res notissima sit, quã loquor, nullisque testibus egeat, tamen dignum est primos Euangelij prædicatores contemplari, quid docuerint, & quò omnis eorum spectarit oratio. A Christo instructi, & redempti nihil aliud quàm Christum Magistrum, & Redemptorem perpetuò loquebantur. Siue enim Apostolorum Principem Petrum cum plebe, cum principibus Iudæorum, cum gentibus differentem, siue Stephanum, siue Philippum, siue Paulum, & Barnabam ad gentes, siue solum Paulum ad gentes sæpè verba facientem, sæpè ad populum Hebræorum, siue cæteros omnes parentes, & præceptores nostros spectes, ne vnam quidem concionem inuenies, in qua Iesu Christi Dei nostri annuntiatio non vel totum argumentum orationis sit, vel certè præcipuus scopus, quò cætera tandem referantur. De Epistolis superuacaneum est dicere, cùm quæuis illarum pagina Christum loquatur. Cur hoc? Nos prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis Iudæis, atque Græcis Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. Hæc est, inquit, virtus Dei ad saluandum, & Dei sapientia ad docendum, siquidem, & gra-

Actor. 2. 3. 4. 10.
Act. 7. 8.
Acto. 13. 16. 17.
Act. 23. 26.
1. Cor. 1.
Ioan. 1

tia, & veritas per Iesum Christum facta est. Nihil ergo aliud oportet scire, neq; aliundè vires, & salutem sperare. Meritò Paulus gloriatur sibi id diuinitus datum, vt mysterium Christi excellenter ostenderet. Mihi, inquit ille, omnium sanctorum minimo data est gratia hæc in gentibus Euangelizare inuestigabiles diuitias Christi, & illuminare omnes quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à sæculis in Deo. Itaque glorianter addit, prout legentes potestis intelligere pruden tiam meam in mysterio Christi. Neque verò Euangelici tantummodo & Apostolici studij fuit Christum mundo indicare, verùm etiam Propheticæ, & Legalis ætatis, quando velut paruuli tenebamur sub pædagogo conclusi in eam fidē, quæ reuelanda erat: Nam & tunc, & longè ante cùm primum homini Deus innotuit, omnia & gesta, & scripta Christum prænuntiabant, Christum significabant, quemadmodum Apostolus Petrus ostendit: Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent. Et Paulus Apostolus velamen veteris testamenti in Christo euacuari. Et ipse Dominus prædicaturos discipulos instituens, Omnia quæ scripta sunt in lege, & Prophetis, & Psalmis de me. Quamobrem cùm omni homini in Christi cognitione salus posita sit, cuius eminentem scientiam tanti facit Apostolus, vt præ illa cætera stercus putet, hæc prima, hæc potissima, ac propemodum singularis Christiani magistri cura sit, & infatigabilis ardor Christum annuntiandi, Christum docendi, vt Christum omnes agnoscant à minimo vsque ad maximum, illamque propriam sui muneris existimet vocem, cognosce Dominum.

Ephes. 3. *Gal. 3.* *Acto. 10.* *2. Cor. 3.* *Lucæ 24.* *Phil. 3.* *Hier. 31.*

Contra

Contra opinionem eorum, qui sine Christi notitia posse aliquem saluum esse volunt.

CAPVT III.

QVæ cùm ita habeant, vix ſatis mirari poſſum, quid prçceptoribus quibuſdam ſcholaſticis, viris certè grauibus noſtri ſæculi in mentem venerit, vt nunc quoque temporis poſt tandiu reuelatum Chriſtum ſine Chriſti notitia ſalutem cuiquam æternam contingere poſſe confirment. Quorum opinio tam mihi ſemper viſa eſt, ac modò quoq; videtur abſurda, vt nullo modo dubitem antiquos patres Auguſtinum præſertim in homine Chriſtiano nedum Theologo moleſtè id accepturos fuiſſe, ac neſcio ſanè an etiam à ſeueriore cenſura temperare potuiſſent, à qua tamen propter authorum & eruditionem, & pietatem abſtinendum nobis eſt, quorum veſtigia potius ſolemus ſequi. Sed illud & liberè & verè dicendum eſt, non dignam Theologo eſſe ſententiam, quæ nihil in ſacris literis, nihil in ſanctis Patribus firmitudinis habeat, tantùm humana quadam ſuſpicione introducta propter eorum infinitam multitudinem, qui in hoc nouo orbe tã longa ætate Euangelij luce caruêre, quibus aditus in cœlum omnis præcludi videtur, ſi ad ſalutem fuerit Chriſti notitia neceſſaria, quã rebus humanis ita labentibus conſequi nullo modo potuerunt, cùm haberent nullos Fidei præcones. Quid igitur? inquiunt. An his omnibus impoſſibilem eſſe ſalutis viam ſentiendum eſt, in quorum poteſtate non fuit Oceano traiecto ab Europa prędicatores accerſere? ipſos verò

ſponte venientes ſerò tandem poſt mille quadringentos annos viderunt? Quin potius cœleſtem ianuam illis aperimus, & notitia ſibi conceſſa ſaluos eſſe poſſe cenſemus? Rigidum eſt enim, & à Dei, qui omnes homines vult ſaluos fieri, charitate alienum, vt ea exigat, quæ neque ipſe dat, & homines per ſe præſtare non poſſunt. Hæc illorum ratiocinatio eſt, qua eò quoque impulſi ſunt quidam, vt ſine Fide per naturalem tãtum cognitionem ſalutem conſequi iſtos poſſe confidant, quorum ſententia, tametſi Catholici ipſi ſint, tam eſt apertè hæretica, vt nihil magis repugnet Fidei, quàm ſine Fide ſaluum eſſe hominum quemquam. Porrò alij inde pedem referentes, ne ex tam lubrico, & periculoſo loco in præceps ſeſe darent, tutius illi quidem, ſed quàm conſentaneè ipſi viderint, aſſeruerunt ſine Fide quidem neminem eſſe ſaluum, ſed tamen Fide nihil aliud de neceſſitate ſalutis opus eſſe cognoſcere, quàm quod naturali ductu intelligi poteſt. Quaſi verò Fides ab Apoſtolis neceſſaria definiatur ad illa percipienda, quæ à creatura mundi per ea, quæ facta ſunt viſibilia, cognoſci poſſunt, ac non potius ad ea quæ in cor hominis non aſcenderunt, nobis verò reuelauit Deus per Spiritum ſuum. Nam ad naturalia, neceſſariò cognoſcenda natura ipſa non vſque adeò deficit. Fides verò eſt ſperandarum ſubſtantia rerum, argumentum non apparentium. Quæ ergo non apparent, id eſt, ſupra captum, & rationem hominum ſunt, de quibus ſcribitur, Plurima ſupra ſenſum hominum oſtenſa ſunt tibi, ea per ſe ad Fidem pertinent, cætera verò per accidens. Igitur vt rem propius attin-

1. Tim. 2.
Rom. 1.
1. Cor. 2.
Heb. 11.
Eccl. 3.

attingam, post nouum hunc eundemque vastissimum orbem inuentum nostri Theologi talia cœpêre & docere, & scribere, cùm per mille quadringentos annos, neque in sacris, neque in scholasticis Doctoribus vestigium eius sententiæ extet, quod equidem sciam, quin omnes consentienter affirment sine explicita Fide Christi neminem esse saluum. Hanc autem suam sententiam ex quadam Sancti Thomæ opinione confirmandi occasionem libenter arripuerunt, de primùm veniente ad vsum rationis, quem ad Deum conuerti, & posse, & debere vult, atque è vestigio si faciat, gratiam iustificationis accipere. Ex quo colligunt nihil eiusmodi puero opus esse alia cognitione quàm boni honesti, quod pro illa ætate potest agnoscere. Horum, pro Indorum salute patrocinium eò libentius amplecterer, quò me huius causæ studiosiorem profiteor, nisi valde reuocaret, quod ad Patrem nemo venit nisi per Christum, quod nulla alia est via, qua eatur, nullum aliud ostium, quo intretur ad vitam. Ac re quidem vera, si potest sine Christi notitia salus esse aut iustitia, ergo gratis Christus prædicatur. Frustra Apostoli mittuntur in orbem, frustra præcipitur: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Non frustra, inquiunt, Christus annuntiatur. Nam & plures & facilius, & vberius salutem consequuntur. Ego verò existimabam Christi annuntiationem, hoc est Euangelium, non vt plures, & melius salui fierent, necessariam esse, sed vt omnino possent homines salutem consequi. Ita sanè existimabam, imò verò non existimo, sed tam certò, & apertè mihi persua-

In 3. d. 25.

Ioan. 6.

Ioan. 14.

Ioan. 10.

Marc. 16.

persuadeo Pauli hanc esse sententiam, vt neminem putem repugnaturum, qui syncerè, & attentè illius verba expendat in eo loco epistolæ ad Romanos, vbi expressè hoc versat. Finis legis, inquit, Christus ad salutem omni credenti. Quã sententiam postquam confirmauit, & æquè docuit Iudæis, & gentibus Christi fidem necessariam esse, omittens Hebræos, de quibus satis multa dixerat superiore capitulo, transit ad gentes, & illa propositione prolata, Quicumque inuocauerit nomẽ Domini, saluus erit, affert quæstionem & vrget vehementer, Quomodo ergo inuocabunt, in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo autem audient sine prædicante? quomodo verò prædicabunt, nisi mittantur? Et mox, Ergo Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Sed dico, Nunquid non audierunt? & quidem in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Hæc Apostolica responsio est, & difficillimæ quæstionis absolutio. Quomodo inuocabunt, inquit, in quem non crediderunt? consentiunt hîc nobiscum Fide opus esse ad salutem. At quomodo credent ei, quem non audierunt? Profectò si istorum opinio vera est, facillimè respondetur Paulo, & verissimè, neque prædicante, neque mittente opus esse, neque verò audiente, siquidem potest homo concipere Fidem sine aliqua reuelatione aut prædicatione; potest sibi sufficere ad salutem sine notitia Euangelij, potest inuocare Deum, quem per ea, quæ facta sunt, conspicit. Nonne ita nobis respondent, cùm Christi notitiam dicimus necessariam ad salutem? Falsò ergo

Rom. 10.

ergo Paulus docet neminem sufficienter inuocare, & credere ad salutem, qui non audierit Euangelicam prædicationē, si vera ista sunt. Quod si Paulus falli non potest, profectò ista vera non sunt. Si pergas Paulum interrogare, Quid de ijs, qui nunquam audierunt Euangelium? respondet tibi, In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum, nimirum prædicationem eorum saluti, qui salui futuri sunt ex gentibus, toto orbe terrarum non defuturam, qui verò ex ijs perierint, suorum scelerum, non ignorati Euangelij pœnas daturos. Dicis durum hoc esse, & asperum, at memineris ab Apostolo eos reprehendi, qui iustitiam suam volentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Non enim hîc agitur, durum ne hoc, & seuerum sit, an benignum, & liberale, sed vtrum verum necne. Alioqui eadem pietatis specie cogentur etiam paruulis eorum, qui Euangelium audire non potuerunt, sine baptismo salutem dare per quamcumque Fidei protestationem parentum, vt olim fiebat in lege naturæ? Cur enim paruuli sine Euangelico sacramento salui esse non possunt, & tamen grandiores sine Euangelica lege possunt? Quod si fatentur Euangelica lege iam promulgata nusquam gentium ad iustificandos paruulos antiqua sacramenta satis esse, & pro ijs omnibus vnum duntaxat valere baptismum (neque enim hoc sine aperto errore negari potest) quid quæso rationis habet, maioribus notitiam legis naturæ ad salutem posse sufficere? Etenim quicquid contra nitantur, fateantur pariter necesse est, modò sine Euangelica lege homines posse saluari, quod qui non putat absurdum, cum

Rom. 10.

eo ego

eo ego amplius minimè disputem. Paulum profectò apertius loquentem nemo desideret: cuius omnes sancti expositores sensum esse, quem dixi, probant, maximè Beatus Thomas, cuius commentationem afferre non moror, cuius se hi scriptores in primis authoritate tuentur. Post enarratum ergo locum Apostoli, ita dubitat. Nunquid illi, ad quos non peruenit prædicatio Euangelij, vtpotè si fuerunt nutriti in syluis, excusationem non habent de peccato infidelitatis? Ad hoc dicendum est, quòd secundùm sententiam Domini, quæ habetur Ioannis 16. Illi qui loquentem Dominum, vel per se, vel per discipulos suos non audierunt, excusationem habent de peccato infidelitatis, non tamen beneficium consequentur, vt scilicet, iustificentur ab alijs peccatis, quæ vel nascendo contraxerunt, vel malè viuendo addiderunt, & pro his damnabuntur. Si qui tamen eorum fecissent, quod est in se, Dominus secundùm suam misericordiam prouidisset mittendo eis prædicatorem Fidei, sicut Petrum Cornelio, & Paulum Macedonibus. Hactenus Thomas. Augustini autem de hac re tam est aperta sententia, vt nullo modo subterfugi queat. Adeò enim Christi notitiam ad salutem necessariam vult, vt ijs etiam, qui ex gentibus ante tempus Euāgelicum seruati sunt, minimè id contigisse dicat absque reuelatione vnius mediatoris Dei & hominum Iesu Christi. Nam vt cætera missa faciam, ita scribit in libris de ciuitate Dei, Diuinitus autem prouisum fuisse non dubito, vt ex hoc vno sciremus (loquebatur autem de sancto Iob) etiam per alias gentes esse potuisse, qui secundùm Deum vixerunt, eique pla-

Thom. lect. 3. in c. 10. ad Rom.

Acto. 10. & 16.

Aug. lib. 18. de Ciuit. cap. 47.

que placuerunt, pertinentes ad spiritualem Hierusalem. Quod nemini concessum fuisse credendum est, nisi cui diuinitus reuelatus est vnus mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus. In secundo quoque libro de gratia Christi idipsum multis confirmat. Neque tamen displicet mihi illa quorundam temperatio, vt implicita quidem fides Iesu Christi, explicita verò vnius mediatoris satis fuerit ad salutem consequendam ante Euangelicum tempus. Tunc enim, vt ait Paulus, tanquam paruuli custodiebamur inclusi in eam fidem, quæ reuelanda erat. At post reuelatam fidem, patere alicui vitæ ianuam nisi per reuelatam, & expressam Christi cognitionem nullo modo assentior, omnibus & antiquis, & nouis scriptoribus hac parte stantibus præter paucos quosdam scholasticos, qui neque ratione aliqua firma, neque veterum authoritate, sed sua potius suspicione ducuntur. Neque verò extremam salutem tantùm, sed iustitiam etiam primam sine Euangelij cognitione post promulgatum orbi Euangelium cuiquam contingere existimo, in quo alij minus molestè, sed tamen falsò contradicunt. Neque Augustini alium fuisse sensum quicquid hi contenderint demonstrabunt. Non enim Cornelij (quoniam hoc loco vrgent) eadem causa est, & infidelium huius temporis. Etenim quemadmodum Iudæis fides vnius mediatoris tunc temporis sufficiebat ad iustificationem, antequam Iesus Christus euangelizaretur, ita quoque Cornelio Iudæorum, & libris, & consuetudine instructo sufficere potuit, vsque dum à Petro disceret Christum. Nunc verò post,

Aug. lib. 2. de gratia Christi. cap. 24. 25. & 26.

Gal. 3.

Aug. lib. de Præd sanctor. c. 7.

rò postquam toto orbe terrarum Iudaica, & lex, & sacramenta prorsus abolita sunt, vt non mortua solùm, sed etiam mortifera sint, omnino Euangelica mensura quærenda est fidei, sine qua nemo, quod satis est, credit, cũ lex fidei sola iustificet, id est, nullum aliud salutis initium sit præter fidem Iesu Christi. Quod si quis pergat quærere. Ex quonam tempore explicita fides Christi cœperit esse necessaria ad iustitiam, equidem respondebo ex illo ipso, cùm primùm promulgatum est orbi Euangelium. At Indis non erat hactenus promulgatum, inquis, ita ego sanè arbitror, verùm nihil ad rem. Neque enim de ea promulgatione sermo est, quæ cuiuis ignorationis locum nullum relinquit, sed de ea potius, quæ cùm solennis sit, & pro legislatoris voluntate conueniens, omnes contrarias leges abrogat, contractusq; dissoluit. Scimus igitur sacramenta omnia, & legis, & naturæ abolita esse, scimus Euangelicam legem, quæ est fides Iesu Christi, omnes mortales aliquando cœpisse obligare: quo verò primùm tempore sufficienter promulgata fuerit, alijs aliter statuentibus, nos nescimus. Cornelij certè tempore nondum plenè propalatum fuisse Euangelium Gentibus, vel ipse Petrus testis est, cui ea de re erudiendo cœlesti visione opus fuerit. Nunc ergo cùm æquè vel notum, vel ignotum sit Gentium populis siue esse aliquem mediatorem diuinitus promissum, siue hunc esse solum Iesum Christum, non est, cur sine Euangelij notitia remissio peccatorum alicui tribuatur. Alij sentiunt Cornelium non verè iustificatum esse coram Deo antè Petri prædicationem, cùm & animali immundo compa-

Ita sentit apertè D. Gregor. hom. in Ezech. 9.

retur

retur, & audita remiſſione peccatorum per Chriſtum ceciderit Spiritus ſanctus, neque ab ea ſententia valde abhorret Chryſoſtomus: verùm quia difficile eſt, quẽ ſcriptura religioſum, & timentem Deum, & acceptum Deo & operantem iuſtitiam dicit, nõ eundem verè iuſtificatum intelligere; commodius explicatur accerſendi Petri neceſſitas, non vt abſolutè gratiam conſequeretur, ſed vt Euangelicam gratiam ea plenitudine & firmitate, qua per Ieſu Chriſti fidem cõferebatur. Modò verò poſt latè prædicatum Euangelium eiuſdem neceſſitatis putamus credere, & in Chriſtum credere, ſine cuius myſterij fide iuſtificari neminem & olim beatus Thomas, & nuper ſancta ſynodus Tridentina decreuit. Sed quid agemus de infinitis hominum millibus, qui neque audierunt Euangelium, neque verò audire potuerunt? An eorum neminem ſaluum eſſe poſſe cenſebimus? Minimè verò. At ſine miraculo fidem doceri non poſſunt. Primum miraculũ dici non debet Dei peculiaris prouidentia vel Angelum, vel hominem deſtinantis, vt Euangelizet ei, qui quod poteſt, præſtitit. Nam vt rarum hoc eſt, & rariſsimum vt in natura iam obſcurata, & grauiſſimè ſaucia ad tam præclaros quiſquam conatus aſſurgat, idque ſine præueniente Dei auxilio facere nequit, ita prouidentia ſingulari non deſtituendum ipſa ratio confirmat, cui tam ſingulare contigerit ſtudium boni. Quod ſi adhuc miraculum vocandum perſtant, quid de nomine digladiandum eſt? Certè hi tanquam eiuſmodi opera Deo grauia aut anguſta & inuſitata forent, ita parcè & arctè cohibenda putant. An non ad ipſum illum Cornelium, & Ange-

Beda in acta, fidem operam tribuit Cornelio.

Tho. 1. 2. q. 113. ar. 4. ad 2. & 3.

Con. Tri. ſeſſ. 6. c. 6.

 lum,

lum,& Petrum missos legunt? An nō ad Eunuchū Candacis Reginæ Philippum Diaconum? An nō ad Macedones, & ad Lydiam Paulum? Quodsi noua quærimus, præsto est Paulus ille Iapponensis, qui tanto tempore criminum suorum medelam exoptans, & Franciscum Xauierum quærens tam longo maris circuitu, eoque non inuento abiens Malacam tempestate reuocatus est ex ipso Sinensum aspectu, vsque dum in illum rediens incideret, & Christi Euangelio audito per fidem non solùm ipse seruatus sit, verùm amplissimæ genti suæ Christum annuntiandi Francisco fuerit, & hortator & dux. Ad hunc sane modum de cæteris, si qui tales extiterint, sentiendum esse non tam ego quàm Thomas ipse respondet: à quo cùm obiectionem suam dilui videant, nescio quomodo in eam sententiam vocare possint, quam refellit. Sed de puero veniente ad vsum rationis negotium nobis ex sancto Thoma facessunt. In quo si nulla neque ab Angelo, neque ab homine doctrina expectanda est, certè neque Christi, neque Dei notitiam pro illa ætate firmam habere potest. Itaque iustificabitur is, qui Deum adhuc non nouit, & falsum erit quod Apostolus de fide necessaria, vt placeatur Deo, scripsit, Credere oportet accedentem ad Deum quia est, & quia inquirentibus se remunerator est. Quod si & hoc ipsum implicitè credi satis esse dicunt, profectò nihil dixit Apostolus. Nam implicite non illa solùm credere oportet accedentem ad Deum, verùm & illa Adam extra paradisum formatum esse, & octo animas in arca Noe seruatas, & Tobiæ filium fuisse cognomine, & quicquid diuinæ literæ tradunt. Quod

Acto.10. *Act.8.* *Act.16.*

Tho.14. de Verit.a.10. ad1. & in c.10. Rom. lect.3.

Heb.11.

si certa

si certa aliqua fidei mensura designanda est,& firma saltem de Dei maiestate & prouidentia conceptio, profectò à quo hanc fonte puerulus haurire potest nulla doctrina imbutus,nulla experientia ductus,ab eodem facilè hauriet, & Christi mysterium, cùm vtrumque vel diuinitus, vel humanitus edocendus sit. Itaque vel opinio illa D. Thomæ non vsq; adeò tenaciter est tuenda, quam etiam illius plerique discipuli non satis sibi persuadent, vel si retinenda est,ad eum modum explicanda est,quem antiquiores illius discipuli sequuntur, vt etiam pueri iustificationem reuelatio Christi antecedat. Neque enim propter incertas opiniones dogmata debemus certa deserere. Cùm ergo fides infusa necessaria sit,non vt credat homo,sed vt aliquid credat, id est, non tam propter actum quàm propter obiectum, quærenti quodnam sit illud, nihil aliud occurrit, quàm quod Patres tradunt, vt credamus vera esse,quę diuinitus reuelata & promissa sunt,atq; illud in primis à Deo iustificari impiũ per gratiam eius per redemptionem, quæ est in Christo Iesu. Quamobrem mysterium Christi primum ac potissimum docere debemus, si illius sapientiam,sequi volumus, qui dicebat, Nihil aliud arbitratus sum me scire inter vos nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum.

Cõc.Trid. seß 6.c.6.

1.Cor.2.

Contra errorem illius, qui Christianos rudiores sine Fide explicita Christi asseruit posse saluari.

CAPVT IIII.

BENE autem habet quod nemo scripto-

rum Christi notitiam necessariam negat ijs, quibus fides prædicata est, quin potius disertè admonent præceptum de Christi mysterio explicitè credendo, & diuinum esse, & omnibus hominibus necessariò propositum, tum verò eos, qui fidem audierunt sine illius mysterij cognitione saluos esse non posse. Aiunt verò infideles barbaros, quibus Euangelium non est nuntiatum, propter ignorantiam excusari à peccato, quod nos quoque libenter damus: sed eosdem, si fecerint quod in ipsis est, sine fide explicita Christi salutem consequi posse censent, quod nobis nequicquam placet, sed interim teneamus illud, quod nemo catholicus potest abnuere, De mysterio Christi expresè sciendo Christianis omnibus sine exceptione diuinum esse preceptum, neq; verò quemquam eorũ, quibus Euangelium prædicatur, ad salutem iustitiamue coram Deo peruenire posse, nisi per fidem explicitam Christi. Qua de re non ita pridem in hoc nouo orbe vir quidam diu, & insigniter doctus, & valde religiosus habitus, iam verò magnus, vel factus, vel patefactus Hæreticus noui dogma, vt ille quidem iactabat, pium & salutare, sed reuera valde impium, & perniciosum inducere conatus est, idque multis prolixisque commentationibus egit, vt persuaderet, Nempe Indorum populis cæterisque hominibus rudioribus non esse necessarium ad salutem, vt mysterium Trinitatis, neque verò mysterium Christi explicitè crederent: sed satis esse, vt scirent vnum esse Deum, eumque bonis præmia, malis supplicia digna reddentem, in cæteris verò legem nostram, hoc est Christianam, diuinam esse

& cer-

& certò tenendam. Denique præter illa duo nihil aliud quàm vt crederent communiter & implicitè, quæ tenet Ecclesia. Quamobrem hæc ipsa Indis prædicanda esse, cætera non ita magnopere curanda. Causam huius sui dogmatis ille reddebat, quod Deus ad impossibile neminem obliget: esse verò tam obtuso & absurdo ingenio plerosque, vt neque mysterium Trinitatis, neq; mysterium Christi percipere possint, quos si cogas isthæc explicitè credere, nihil aliud agas, quā vt cœli ingressū miseris occludas. Addebat porrò cùm diu de hac re secum ipse deliberasset, atque ita sentiret, vt dixi, diuina se reuelatione penitus confirmatum vsq; adeò, vt Paulum ipsum Apostolum per reuelationē dixisse affirmaret, Rudioribus non esse necessarium ad salutem credere Christum esse hominum saluatorem. Quis verò pseudopaulus ille, & pessimus dæmon fuerit, Angelus lucis haberi volēs, satis iam ac plus etiam quàm vellemus, innotuit. Sed autore misso, ipsum dogma tractemus, eoque accuratius, quod iugulum ipsum Euangelij ferire contendat. Omnis penè prædicationis Indicæ labor & cura tollatur necesse est, si vera illa sint. Paucis verò non solùm impiam, sed stultam quoque assertionem perspicuè demonstrabo. Quid enim impium magis, quàm & apertæ Domini sententiæ, & gentium saluti per Christum obtinendæ contradicere? Ite, inquit, in mundum vniuersum, & prædicate Euangelium omni creaturæ, qui crediderit & baptizat⁹ fuerit, saluus erit; qui verò nō crediderit, condēnabitur. Euangeliū ergo suscipere & credere omnē creaturam oportet, si salua esse velit. Atqui Euangeliū, & Christi

Marc. 16.

notitia nomine quidem sunt duo, re ipsa penitus idem. Quomodo enim Euangelium nouit, qui Christum non nouit? Ex quo planè apparet, quàm stultè illud dicatur, vt is, qui fidem Christianam habet, Christum tamen ignorare possit. Nam si quis Aeneida aut Odysseam tenere sese diceret, neq; tamen Aeneam aut Vlyssem vnquã audisse, quis obsecro risum tenere posset? Præterea qui nouit se fieri aut esse Christianum, & nõ Iudæum aut paganum, qui Christum non nouit? Quomodo eam legem profiteri potest, qui quid lex habeat, ignorat? Omnis Christianus, quatenus Christianus est, Christum profitetur. Itaque docere quemquam Christianum esse debere, si saluus esse velit, neque tamen opus esse, vt Christum agnoscat, nihil aliud est quàm cum ratione insanire. Ad hæc quã ineptè & fatuè iubetur Indus credere, quæ credit Ecclesia, qui tamen Christum ignorare permittitur? Omnino repugnat vtrumque. Etenim Ecclesiam nisi congregationem fidelium Christum verè tenentiũ intelligat, non magis Ecclesiæ credit quàm synagogæ Iudæorum, aut scholæ Atheniensium, sine Christo enim Ecclesia neque esse, neq; intelligi potest. Siue ergo Ecclesiam voces, siue Christianorum legem, siue fidelium cœtum, nisi Christum Indus agnoscat, Ecclesiæ mysterium scire nõ potest. Vt illud prætercam, quantæ insaniæ sit mysterium Ecclesiæ mysterio Christi præponere in necessitate fidei explicitæ. Ioannes certè Apostolus ita colligit: Et hoc est mandatũ eius, vt credamus in nomine filij eius Iesu Christi. Et hæc est, ait, victoria quæ vincit mundum, fides nostra. Quæ autem sit fides nostra, statim adiungit:

1. Ioan. 3.

1. Ioan. 5.

git: Quis est qui vincit mundum? nisi qui credit, quoniam Iesus est filius Dei. Igitur eiusdem pręcepti, eiusdem necessitatis est Christiano credere, & in Christum credere, eadem fides Christiana, & fides Christi. Docendi ergo sunt Indi, & gentes omnes mysterium Christi, & qui genus aliquod hominum inde excipit, grauiter errat, ne hæreticum apertè dicam, quod tamen nonnulli graues autores intrepidè affirmant. Sed homo absurdus est, inquit, rudis, hebes, senex est iam decrepitus, æthiops est trunco similis, Vrus est vix quicquam à pecude distans. Hosne atque horum similes Trinitatis mysteriũ discere coges, quod est vsque adeò difficilè magnis etiam & promptis ingenijs? Mysteriumne Christi, quod captum superat mentis humanæ ex tam stolido sensu exiges? Ego verò mysterium Christi (nam de cæteris dicam postea) intelligere neminem cogo, quod est paucorum, credere verò omnes debere dico, quod nemo non potest. Nemo enim tam est absurdus, qui nequeat vtcunque cogitare Deum & hominem. Doceri ergo potest, Deus factus homo, hic est Christus Iesus, addat, cur id sit factum, vt nos prorsus à peccatis eriperemur, & vitam consequeremur, atque ita discet esse vnicum saluatorem nostrum. Mox ordinem quoque doceatur, quod conceptus sit Spiritus sancti opera ex virgine, & natus, & crucifixus, & post mortem resurgens in vitam immortalem. Hæc profectò cogitatione percipere non est impossibile, quin potius si Paulo Apostolo credimus, propè est valde verbum in ore nostro, & in corde nostro, hoc est verbum Fidei, quod prædicamus, quia si confitearis in ore

Dominicus Soto in 4. d. 5. a. 2.

Rom. 10.

tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris quòd Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris. Cùm ergo quæritur, quid in mysterio Christi gentes docendæ sint, respondetur, Dei filium factum hominem propter nos crucifixum resurrexisse, quam summam esse Euangelij rectissimè dixit Chrysostomus. Itaque tria quædam breuiter insinuantur. Primum, Christum esse Deum & hominem; deinde, mortuum esse propter peccata nostra, tertium, vitam immortalem, & beatam possidere, quam nobis communicare vult. Hæc qui nullo modo percipere possit, neminem esse arbitror, si congruenter doceatur. Nam & corporali imaginatione cogitari possunt, quod est hominibus facillimum, & vtrumque depingi, & verbis exprimi satis queũt. Memoriter verò tenere, & acutè intelligere, & aptè explicare scio non omnes posse, & Deum bonum nihil exigere ab homine, quod præstare non possit. Quod si quisquam tam obtusus & saxeus vel fingatur, vel reperiatur, qui nullo modo cogitare & percipere possit Christum esse hominum saluatorem, & Dominum, hunc ego vel sensus humani expertem existimabo, vel propter sua crimina diuino iudicio retardari, ne vel fidem doceatur congruenter, vel beneuolè capiat. Neque enim dubitamus esse non paucos, qui non habent aures audiendi, quibus licet foris insonet Euangelij tuba; intus tamen surdissimi sint. Vt iuxta verbum propheticum audientes non audiant. Nam & consentire verbo fidei percepto diuinæ gratiæ est, & ipsum quoque quantum satis est, mente concipere, & cogitare non nullius est gratiæ, ita vel illud, vel hoc sicui negatur, diuini

Esai. 6.

uini iudicij eſt, cuius effectus cùm ſæpe cernamus, cauſas tamen planè ignoramus. Deniq; quicunque diuinitus ad fidem Chriſtianam idoneus iudicatur, ſine qua ſalus & iuſtitia eſſe non poteſt, idem ad myſterij Chriſti agnitionem, quantum ſatis eſt, idoneus exiſtimandus eſt, quam ſi vel neglexerit, vel aſſecutus non fuerit, oſtium vitæ æternæ nondum inueniſſe ſine vlla dubitatione exiſtimandus eſt.

Quòd præcepto cætera myſteria, quæ continentur in ſymbolo, ſcire omnes Chriſtiani conſtringantur.

CAPVT V.

MYſterium verò Chriſti nemo poteſt perfectè, & vt par eſt, cognoſcere, niſi myſteriũ quoque & Trinitatis, & Eccleſiæ doceatur. Nam Ieſus Chriſtus Dei filius de Spiritu ſancto conceptus eſt, mortuus eſt autem, vt ſuo ſanguine mundaret ſibi populum acceptabilem, ſectatorem bonorum operum, in quo eſſet remiſſio peccatorum, & ſalus æterna per fidem, & ſacramenta Chriſti. Itaque tribus hiſce myſterijs, Chriſti, Trinitatis, Eccleſiæ, Chriſtianæ fidei ſumma definita eſt. Quamobrem ab Apoſtolis tribus veluti partibus ſymbolum diſtributum eſt. Et quæ quidem ad naturam diuinitatis pertinent, in primo loco patri attributa ſunt, quæ verò ad diſpoſitionem redemptionis noſtræ, ſecundo loco Dei filio Ieſu Chriſto: porrò quæ ad fidelium gratiam & ſanctificationem, ea tertio loco Spiritui ſancto aſcripta ſunt. Neque verò illorum eſt modò error refellendus, qui plebeio & ruſtico homini ſatis eſſe putant, vt ſe tenere profi-

Tit.2.

teatur, quæ tenet Ecclesia, qui ab ipsa iampridé Ecclesia damnati sunt. Quin potius audiamus Augustinum eorum sententiam data opera refellentem, qui sentiebant sufficere ad percipiendum baptismum confessionem Iesu Christi filij Dei. Ita enim scribit in lib. de Fide & operibus; Spado (inquiunt) ille, quem Philippus baptizauit, nihil plus dixit, quàm credo Dei Filium esse Iesum Christum. Et in hac professione continuò baptizatus est. Num ergo placet, vt hoc solùm homines respondeant, & continuò baptizentur? nihil de Spiritu sancto, nihil de sancta Ecclesia, nihil de remissione peccatorum, nihil de resurrectione mortuorum? postremò de ipso Iesu Christo nihil, nisi quia filius Dei est? non de incarnatione eius ex virgine, de passione, de morte crucis, de sepultura, de tertij diei resurrectione, de ascẽsione, ac sede ad dexterã patris aliquid dicendũ est catechizanti, & profitendũ credenti?, quæ necesse habemus etiam cùm ad baptismum tẽporis vrget angustia, exprimere interrogãdo, vt baptizandus ad cuncta respondeat, etiamsi ea memoriæ mandare non valuit. En quid exigat Augustinus, idque ex recepta cõsuetudine totius Ecclesiæ. Et nos dubitabimus teneri quemuis Christianorum symboli mysteria nosse, & explicatè credere, quę à morituris quoq; exigebantur ante baptismũ? Certè Leo Papa nulla exceptione facta; Quod continetur, inquit, in symbolo, Dominus noster in Ecclesia neminem vtriusq; sexus voluit ignorare. Concilij Laodicensis decretum extat, symbolum disci oportere & reddi Episcopo, aut Presbytero ante baptismũ. In Bracharẽsi catechumeni totum symbolum Apostolorũ doceri

Aug lib. de fide & ope. cap 9. Act. 8.

Leo epi. 13. ad Pulcheriam Augustam.
Con. Laod c. 46.
2. Concil. Brach. c. 1.

ceri iubentur. Sed notior res est, quàm vt testimo nijs, quæ sunt plurima, indigeat. Igitur omnes Christiani nemine excepto fidei capita, quæ cótinétur in symbolo, quantum illorũ captus fert, explicatè tenere diuina autoritate cogũtur, qua de re scriptores quidam docti nõ doctè profectò dubitant, quorũ de hoc diuino præcepto refellẽdo aut cohibendo sententia, vix in opinionũ numero referri potest, cùm nostri & multitudine, & autoritate multis partibus superiores sint. Quoniam verò ea, quæ cómuniter præcipiuntur, propter vrgẽtes aliquas causas excusari nõnunquam possunt, non est dubitandum, quin temporis angustiæ, aut sensus hebetudo, aut minus idonei doctoris facultas, sæpe imbecilliores excuset, si nõ vsquequaq; omnia illa fidei mysteria norint. Si enim baptismi percipiendi, itemq; Eucharistiæ sumendæ, & cõfessionis peccatorũ Christiano faciendæ, cùm iuris diuini præcepta sint, tamen potest nonnunquã homo excusari, vel ministro absente, vel ipsa materia, vel sua ipsius impotẽtia ad loquendum, vel alijs etiam ex causis, neq; tamen si voto & animo præstet quod potest, cùm vero corde Deum quærat, excludetur à regno, nihil profectò est, cur quamuis diuinum de fidei præcipuis mysterijs ab Apostolis traditis cognoscendis, & expresse profitendis præceptum sit, tamẽ excusari & absolui non possint multi, quorum sensus tam est exiguus, vt non vsquequaq; sufficiat, aut ætas grauis, aut præceptoris inopia, aut aliud extrinsecus obiectum impedimentum. Neque enim contemnet hos, qui fecit illos, quoniam pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter est illi cura de omnibus, neque deerit Dominus

Tho 2.2. q. 2. art. 7 & 8. Mag. in 4. di 1. & scholastici ibi. & in 3. dist. 25.

Sap. 6.

nus fidei & bonæ volũtati hominis, qui quod potest, bona fide præstat. Itaq; sunt illa quidem omnia symboli capita docenda, discendaque diligenter, & omni studio incumbendum, vt hæreant, idque nulla negligentia detrectari potest, nulla occupatione præpediri, nullius negotij magnitudine cõtemni, cùm sit ipsa animæ salus fides Ecclesiæ: sed tamen vbi necessitas & impotentia obstant, non debemus putare defuturum Deum, si modò ea mensura non desit, quam necessariam diximus omnibus, neque valde difficilem, sine qua salus nemini patuit. Ea verò est, vt credat in vnum Deum per Iesum Christum vnicum saluatorem peccata hominibus remittentem, & sibi obedientibus æterna bona præbentem, sine qua fidei mensura neminem Christianorum fuisse, neminem fore saluum mihi sanè persuadeo.

De mysterio Trinitatis omnibus tradendo.

CAPVT VI.

DE Trinitatis ergo arcano an omnes etiam valde imperiti & rudes necessariò docendi sint, partim rectè dubitatur, partim non rectè. Nam aliqua ex parte omnes illud debere cognoscere præter patrum autoritatem, ea vna ratio apertè declarat, quod nemo Christianus fiat, percipiatque baptismum (quod fidei sacramentum antiqui vocant) nisi in nomine Trinitatis. Qui ergo Christianum se esse nouit, non potest iure ignorare mysterium, in quo vnico Christianus effectus sit. Adde quod ex Apostolica & veteri traditione nemo baptizatur in Ecclesia Christi, nisi prius rogatus, an credat in Deum Patrem, & in Ie-

Damasc. lib. 4. de fide c. 10.

in Iesum Christum Dei Filium, & in Spiritum sanctum, responderit firmiter sese credere. Quã tumuis ergo hebes sit, si iudicij aliquid habet, & ita rogatur, & ita respondet, prorsusque ita expresse credere iubetur. Namque implicitè & inuolutè non isthæc solùm, sed quæcunque diuinæ literæ produnt, credit, de quibus tamen non omnibus interrogatur, quod ea expresse scire omnia, illi minimè opus sit. Præterea cùm nemo tam imperitus Christianæ disciplinæ sit, quin & se & res cęteras signare salutariter doctus sit in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, quonammodo ei ignorare fas erit, quod quotidie frequentat? Nihil ergo est, cur propter Aethyopũ Indorumue barbariem nouum dogma cudatur, de Trinitate non necessariò docenda, quod plures grauioresque Theologi, & Ecclesia ipsa, nisi fallor, in Athanasij symbolo satis redarguit. Sed subtile est, inquiunt, mysterium, & valde sensum humanum excellens: istorum verò sensus tam est obtusus, vt ne cogitare quidem Trinitatem queat. Primùm qui ita disserunt, velim an se fortassis cogitare posse respondeant. An præter certos ac definitos loquẽdi modos ex Ecclesiæ, & Theologiæ regulis sumptos, quicquã amplius in tam sublimi arcano Theologi norunt? Nihil opinor. Nam de me certus sum equidem. Quid enim sentiendum, & quomodo enunciandum sit, rustico literatus præstat: quid porrò id sit, & quomodo cogitandũ, nihil propemodum inter vtrumque interest. Non ergo intelligentia, quæ valde paucorũ est, tanti mysterij, quã non tam lectione librorum, quàm diuinitus luce perfusa mens capit, vt Augustinus optimè docuit, sed simplicem synce-

Tho. 2. 2. q. 2. scholastici in 3. d. 25.

Aug. lib. 14. de Trin.

Aug li 14. de Trin.

synceramque Fidem postulat sancta mater Ecclesia, à qua cur alienare quosuis homines debeamus omnino non video. Quemadmodum enim sacrificia olim offerebantur Deo pia populi religione, quorum tamen vim, & significationem pauci admodum satis perciperent, & nihilominus à suis Deus ista exigebat, quod in ijs, quæ videbant, ea, quę non videbant, protestabantur: ita planè in nouo testamento, vbi cruentæ abolitæ sunt victimæ, & vituli acceptissimi sũt labia confitentium Domino, vult profectò Deus fideles suos offerre, & cordis, & oris confessionem secundùm spiritum Fidei, vt Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum adorent, & colant, quamuis quid ore proferant, quid mente credant, vix plerique percipiant: Nam & ipsa Fides est argumentum non apparentium, quam etiam sacrificium quodam loco vocat Apostolus. Sed premunt adhuc nonnulli hęc ipsa amplius. Trinitatis mysterium in hoc esse aiunt, vt tres diuinæ personæ in vna eademque essentia credantur. Atqui inuenies quàmplurimos, qui neque quid sit distinctio personarum, neq; quid essentię vnitas cogitare queant. Ego sanè tales esse nõ in India & Aethiopia solum, sed in ipsa Hispanię, & Italię curia plurimos arbitror. Hos ergo excludemus ex notitia Trinitatis? Minimè verò. Quin potius doctissimi Cardinalis Hosij, & de Catholica Ecclesia optimè meriti sentẽtiã, valde probo. Distinctionẽ, inquit, personarum & vnitatem substantię, si qui sunt rudiores, quã vt comprehendere possint, non est adeò necessarium ad salutem omnibus explicatè credere, vt si quis minus hęc fuerit assecutus, de eius salute dubitandum sit. Rectè prorsus

Phil. 2.

Hosius lib. de Fide c. 2.

prorsus ac piè. Namq; vt rudiores mysteriũ Trinitatis, quantum satis est, credant, satis omnino est illis, si verè credãt in vnum Deum Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum. Neq; opus est ista morosè premere apud tales, quæ si subtilius exquirantur, de illorũ exiguo sensu elabuntur. Teneant ergo vnum esse Deum omnipotẽtem, omnium rerum creatorem, teneant hunc esse Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum. Quod si præterea facultas suppetat, doceri possunt has tres esse distinctas personas, & æquales per omnia, sed Deum omnino vnum, proptẽr vnam eãdemque omnino substantiam. Quicquid enim de hoc mysterio sentiendum est, Ecclesia breuiter posuit, Vt in personis proprietas, in essentia vnitas, in maiestate adoretur æqualitas, ad quæ ferè Augustinus confert omnia à se disputata per quindecim libros in ea epistola, quam scripsit Euodio, sed sicut religiosa diligẽtia ista plebi exponentium laudanda est, ita improbanda quorundam importuna morositas de distinctione personarum, de vnitate essentiæ à rudissimis hominibus rationem extorquentium, quæ neq; comprehendere satis possunt, & cùm vtcumque comprehendunt, penitus explicare non possunt, nisi fortè verbis conceptis memoriæ mãdarint, quod vt in puerili ætate non est inutile, ita non firmum est intimi sensus indicium. Opus ergo est, vt omnes doceantur credere in vnum Deum Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, quemadmodum religio Christiana veneratur, idque & rudibus satis est, & pro eorum tenuitate non impossibile.

Aug. epist. 102.

De my-

De mysterio Ecclesiæ tenendo.

CAP. VII.

DE sancta verò Ecclesia articulus à vulgaribus catechistis ferè omittitur, causam eam opinor, quod in mysterijs Fidei explicandis, non tam symboli Apostolici seriem sequantur, quàm vsitatam istam distributionem articulorum Fidei in septem ad diuinitatem pertinentes, & totidem ad humanitatem, quæ sanè distributio vt non est contemnenda, ita nullo modo, aut præferenda aut comparanda symbolo, quod ab Apostolis esse compositũ Cypriani, Clemẽtis, totiusque Ecclesiæ cõsensu accepimus (& quidẽ certis ab vnoquoque sententijs collatis in medium, si Leoni, & Augustino clarissimis doctoribus credimus) & est omnino non minoris autoritatis apud fideles, quàm Euangelium Ioannis. At vulgaris ille articulorum ordo, qui in puerorum tabella apud nos circunfertur, in commentario quodam S. Thomæ Aquinatis inuenitur, (autorem antiquiorem certi nominis me legisse non memini.) At in hoc ipso Ecclesiæ mysterio explicando valde deficit. Nihil illic de Ecclesia, nihil de communione sanctorum, nihil de remissione peccatorum per sacramenta, quæ tamen nosse summopere refert. Nam quod Thomas in articulum Saluatoris reijcit Ecclesiam, communionem sanctorum, & peccatorum remissionẽ, non est quidem falsum, sed ita obscurum, vt illo verbo nihil tale populus suspicari queat, nisi à Doctore commonefiat. Hanc igitur ob causam opinor hũc articulũ vulgò non ita notum. Est verò per quàm necessarius, ab Augustino, cũ de catechizandis

Clemens epist. 1. Cypria. in symb. expo. Leo epi. 13. Aug serm 181. de Temp. & serm. 115. Tho. in. Dir. Inqui. p. 1. in Decre. de sũma Trin. Th. 2. 2. q. 1. ar. 8.

techizandis rudibus agit, ac sæpè aliàs, vsque adeò commendatus, vt dicat sæpius & planiùs in scripturis sacris de sancta Ecclesia, quàm de ipso Christo prophetatum. Adde, quod ab hoc vno, si non dissentiat Christianus, quamuis in cæteris fortè labatur, Christianus esse non desinet: huic vni si sese subtrahat, Fidelis esse non potest. Est enim Ecclesia Domus Dei viui, columna, & firmamentum veritatis. Doceantur ergo Indi de Ecclesia tria præcipuè. Primum, quid illa sit, congregatio certè hominum Christum, doctrinamque Christi profitentium, non Hispanorum, aut barbarorum, aut nationis, & gentis cuiusdam numero, & sorte definita, omnia terrarum spatia, omnes temporum successiones cōplectens. Hæc nihil est aliud quàm ipse populus Christianorum, singuli enim, vt præclarè Augustinus dixit, filij sumus, & partes Ecclesiæ, omnes verò simul, ipsamet mater Ecclesia. Huius verò caput esse Romanæ vrbis Pontificem Petri successorem, Christi vicarium, plenissima ipsius in terris authoritate pollentem, cui cæteri omnes Christiani etiam Reges, & Principes pareant. Hoc est Ecclesiam Catholicam credere, & vniuersalem. Secundum, hanc eandem Apostolicam, & sanctam esse. Nimirum huius Ecclesiæ doctrinam à Deo esse profectam, neque vnquam errasse, errareue posse: quicumque verò ab ea recesserint, sine vlla dubitatione grauissimè errare: præterea in hac vna esse salutem, vt nemo, qui ab ea alienus sit, saluus esse possit, quocumque ille religionis nomine glorietur, itaque soli populo Christianorum patere cœlorum aditum. In ea quoque licet plurimi reperiantur, peruersis moribus, esse ta-

August. sæpè contra Donatistas.

1. Tim. 3.

Aug quæst. Euang. lib. 1. cap. 18.

men alios puros & sanctos, illosque ipsos prauos ipsius Ecclesiæ præceptis non obtemperare, ac proinde graues improbitatis suę pœnas daturos. Postremum sit, introitum in hanc Ecclesiam esse per Baptismi sacramentum, quo peccatorũ omnium remissio donatur, ijs verò, qui in ea iam sunt abluti salutari lauacro, alia esse sacramenta diuinitus data velut pharmaca, & dona cœlestia tum ad remittenda peccata, si denuò committatur, tum ad vberiorem gratiam promerendam, præsertim Pœnitentiæ, & Eucharistiæ, in qua sit Christus pro nobis oblatus, factus, & hostia pro nobis, Deo placando, & nostris animis reficiendis cibus suauissimus. Hoc enim magnum est pietatis sacramentum, id est, Ecclesia Christi, quod manifestatum est in carne, cùm sit Ecclesia visibilis, iustificatum est in spiritu pro internorum donorũ magnitudine, apparuit Angelis per Ecclesiam multiformis gratia Dei, prædicatũ est gentibus eas esse concorporales, & comparticipes Christi, creditum est in mundo Euangelio vbiq; crescente, & fructificante, assumptum est in gloria, quando mortale hoc absorbeatur à vita. In tanto ergo diuinæ sapientiæ mysterio, id est, Ecclesiæ sanctæ articulo nouis Fidei tyronibus cõmendando, & exponendo nullo modo decet Parochorum diligentiam studiumque cessare.

1. Tim. 3.
Ephes. 3.
Ibid.
Col. 1.
1. Cor. 15.

Quid in extremo mortis discrimine Indi docendi sint, vt baptizentur.

CAPVT VIII.

Qvod si cui repentinus morbus incidat, qui spe vitæ exclusus Christianum se fieri velle significet, quod sæpè vidimus, is verò & rudis sit, &

sit, & temporum impediatur angustijs, ne Christianæ doctrinæ rudimenta satis accipere possit, meritò quæritur, quidnam satis esse existimandum sit, vt salutari lauacro perfundi possit. Augustin. quidem etiam in tanta temporis coarctatione, de omnibus symboli articulis interrogari vult hominem, & sic baptizari, quod sanè in eo catechumeno, qui aliquandiu res nostras audiuit, non est difficile, vt rogatus, & ore, & corde respondeat. At si rudis sit omnium, & ad imbuendum mora sit breuis, quid sit agendũ adhuc quæritur, ne aut homini salutis aditus præcludatur, aut baptismus detur indigno. De qua re in synodo prouinciali Limensi decretum est, vt quàm possit breuissimè præcipua tantùm doceatur. Quorum primum est, vt credat in vnum Deum Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum: secundum, hunc esse omnium creatorem, & eundem gloriam bonis æternam præstantem in cœlis, & malis supplicia sempiterna: tertium, à peccatis neminem liberari nisi per Iesum Christum Dei filium hominem factum, passum, & mortuum propter nos, hunc esse Dominum & redemptorem nostrum, & spem vnicam, qui regnat gloriosus in cœlis: quartum, Huius Iesu Christi hominem fieri seruum per baptismum, in quo omnia peccata remittuntur, & vita donatur æterna. Hęc si vt potest & credat, & confiteatur, rogandus est, an verè præteritæ vitæ criminum pœniteat, præcipuè idololatriæ, & an in posterum velit rectè viuere secundùm Dei, & Christiani populi leges atque præcepta. Si se & præterita dolere responderit, & futura adimplere cupere ex animo, non est differẽdus, sed Christo ex aqua & Spiritu sancto re-

De Fid. & oper. c. 9.

Synod. Limen. c. 33.

cto regenerandus. Illud autem sine vlla dubitatione confirmo, in talibus, si voluntas sit bona, & diuinitus præparata, qua verè velint esse Christiani, nunquam intellectui lumen deesse, quo quantum oportet necessaria saluti suæ percipiant, Deo plerumq; illustrante mirificè tenebras mentis humanæ. Nobis cùm in Prouincijs superioribus versaremur, euenit, vt in Vrum incideremus extremè ægrotantem, corporis tanta deformitate, vt vix hominis simulachrum retineret, mentis verò vtpote Vrus tanta hebetudine, vt truncus magis existimaretur. Hic petijt instanter, vt fieret Christianus, breui de Fidei præcipuis mysterijs edoctus tanta alacritate cuncta percepit, vt esset admirationi. Itaque baptizatus à socio, cum magno animi gaudio Christum alloquebatur, Domine siquidem me Christianum esse voluisti, transfer in cœlum, atque in his vocibus Deo gratam efflauit animam, cumque esset abiectissimæ etiam inter suos cõditionis, nescio quo impellente, præcipuo quodam honore tumulatus est, & nobis, & ipsis diuinæ bonitatis gratiam celebrantibus. Itaque neque Deus homini deest, neq; homo Deo, quamuis breui temporis interuallo, si quem Deus efficaciter ad salutem vocat.

De præceptis Decalogi, & de idololatria barbarorum.

CAPVT IX.

Altera doctrinæ Christianæ facultas in moribus formãdis versatur, vt ambulemus iuxta Apostolum dignè Deo, qui nos vocauit vocatione sua sancta, & de tenebris transtulit in admirabile

Coloss. 1. 1. Pet. 2.

mirabile lumen suum. Omnis autem vitæ Christianæ ratio ex charitate dependet, qua Deum amamus & proximum, illum colentes, hunc adiuuãtes vt possumus. Huc ergo spectare debet omnis catechistæ nostri labor, vt Dei vnius verum cultum, hominis quoque in hominem officia opportuna persuadeat. In primis nihil est æquè laborandum, nihil tanti faciendum, quàm vt ex futuro, aut iam facto Christiano omnis idololatriæ amor & sensus penitus euellatur. Nã & omnium ea pestis perniciosissima existit, cùm sit, vt Sapiens dixit, omnium malorum initium & finis, veræ religioni omnibus modis obsistens, & quod est in humana conditione miserabile, nullum virus ita intimis visceribus hæret, cùm est semel ebibitũ, nullius turpiter amantis in scortum suum tam insanus amor, quàm est idololatræ in idolum defixus animus. Quamobrem fornicationis meretricijque cuiusdam amoris nomine scriptura sacra idololatriã frequenter notat, cuius cæcum quemdam furorem, pertinacemque contentionem multarum rerum commemoratione demonstrat. Id quàm verè sit in diuinis literis commendatum, nostri barbari satis in se declarant. Nescio equidem quibus verbis significem non tam imbutos, quàm in idololatriam penitus transformatos istorum animos, vt neque in otio, neque in negotio, neque in publica re, neque in priuata quicquam peragant, nisi idolorum suorum prius superstitione adhibita. Non lætari in nuptijs, non lugere funus, non epulum præbere aut accipere, non denique, aut pedem efferre domo, aut operi manum admouere sine sacrilegio gentili. Vsque adeò Diabolus

Sap. 14.

Hierem. 2.
Ezech. 16.
Ose. 4.
Psal. 105.

bolus oppressos eorũ sensus tenet seruitute miserrima. Quanto verò artificio ista sua omnia celent, atque dissimulent, cùm publicè agere haud liberum sibi esse perspiciunt, quanta rursus impudentia, cùm licere sibi putant, insaniant, mirari potius possum, quàm satis dicere. Scripsit sanè Ioannes Damascenus idololatriæ tria esse genera. Primum Chaldæis attribuit, qui cœlestes globos, & signa, atque elementa colerent: quos diuina scriptura cum reprehensione commemorat. Neque operibus attendentes, inquit, agnouerunt, quis esset artifex, sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aêrem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut Solem, & Lunam rectores orbis terrarum Deos putauerunt. Horum errorem præclarè confutat adiungens, Quorum si specie delectati Deos putauerunt, sciant quanto his Dominator eorum speciosior est, speciei enim generator hæc omnia constituit. Aut si virtutem, & opera eorum mirati sunt, intelligant ab illis, quoniam qui hæc fecit fortior est illis, à magnitudine enim speciei, & creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum videri. Secundum genus idololatriæ refert ad Græcos, quo homines mortui coluntur pro dijs, in quo genere Iuppiter est, & Iuno, & Saturnus, & Ceres, & cætera poêtarum scena. Huius verò exordia, & infœlices progressus graphicè scriptura describit. Acerbo luctu, inquit, dolens pater citò sibi rapti filij fecit imaginem. (Belum tamen patrem à Nino filio inter Deos relatum, à quo simulachra primùm orta sint, graues authores volũnt, ex eoque omne penè idolum apud Hebræos Bel dici solitum.) Itaque adiungit,

Damasc. in hist. Barlaã & Iosaphat.

Sap. 13.

Sap. 14.

Hieron. in c. 2. Oseæ.

iungit, Et illum, qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cœpit, & constituit inter seruos suos sacra, & sacrificia. Deinde interueniente tempore conualescente iniqua consuetudine hic error tanquam lex custoditus est, & tyrannorum imperio colebantur figmenta. Et post pauca, multitudo autem hominum abducta per speciem operis, eum, qui ante tempus tanquam homo honoratus fuerat, nunc Deum æstimauerunt. Et hæc fuit vitæ humanæ deceptio, quoniam, aut affectui aut Regibus deseruientes homines incommunicabile nomen lapidibus, & lignis imposuerunt. Tertium genus addit Damascenus Aegyptiæ idololatriæ, qua non solùm sidera, aut homines habentur pro Dijs, sed animantia quoque sordida, & vilia & saxa ipsa, & ligna sensus expertia diuino honore afficiuntur. Nam & bouem, & caprum, & canem ipsum, atque mustellam, & truncos, & lapides inter Deos retulerunt, Osyrim, & Typhonem, & Orum, & mille alia commenta fabulantes. Hoc totum idololatriæ genus grauissimè insectatur Sapiens, Nam vbi mentionem illorum fecit, qui solem, & sidera coluerunt, sed adhuc, inquit, in his minor est querela. Infelices verò sunt, & inter mortuos spes illorum est, qui appellauerunt Deos opera manuum hominum aurum, & argentum, artis inuentionem, & similitudinem animalium, aut lapidem inutilem opus manus antiquæ. Hos verò ita refellit: Non erubescit loqui cum illo, qui sine anima est, & pro sanitate infirmum deprecatur, & pro vita rogat mortuum, in adiutorium inutilem inuocat, & pro itinere petit ab eo, qui

Aug. lib. 22. contra Faustum c. 17. Nazianz orat. 2. de Theologia.

Sap. 13.

Ibidem.

 ambu-

ambulare non poteſt, & de acquirendo, & de operando, & de omni rerum euentu petit ab eo, qui in omnibus inutilis eſt. Equidem cùm hæc ipſa lego, & vniuerſum pene terrarum orbem ante oculos pono tam copiosè inſanientem, non ſatis conſtituo, vtrum dolere magis an indignari oporteat, quod qui putantur ſapiẽtes, ſtulti facti ſunt, mutantes gloriam incorruptibilis Dei in imaginem corruptibilis hominis, aut quadrupedis, aut ſerpentis, aut cæterorum, quæ Apoſtolus dicit. Neque vulgarem fuiſſe hunc errorem, ſed excellentiſſimos quoſq; non Poëtarum modò & Rhetorum, ſed Philoſophorum eiuſmodi nugas, & facto, & oratione eſſe admiratos. An nõ diuinus Plato de Dijs maioribus, & minoribus multa diſſerit, vel delirat potius? Quid ter maximus ille Mercurius, qui tanta de Trinitatis, tanta de incarnati verbi myſterio ſcribit, idem tamen ſimulachrorum potentiam, & maieſtatem prædicat, & quod ridiculè dictum videri poterat, niſi tam seriò commendaret, miratur artem Deos faciendi mirabiliter hominibus eſſe collatam? Planè, vt noſter dixit Apoſtolus, obſcuratum eſt inſipiens cor eorum, & dicentes ſe eſſe ſapiẽtes, ſtulti facti ſunt. Redeo ad cauſam Indorum, ſi tot ſuperſtitionum genera à Græcis, & ſapientibus inuenta retentaque ſunt longo tempore, immeritò ſanè & indoctè prorſus quidam barbarorũ noſtrorum ritus indignãtur, quos oporteret potius miſerari, pro eo quod vani ſunt ſenſus hominis, quibus non ſubeſt ſcientia Dei. Illud magis cogitandum eſt hæreditarium eſſe impietatis morbum, qui ab ipſis matrum viſceribus ingenitus, ipſo vberum lacte nutritus, paterno & dome-

Rom. 1.

Plato in Timæo.

Trimegiſtus in Aſclepio. De quo Auguſt. lib. 8 de ciuit. cap. 23.

Rom. 1.

Sap. 13.

domeſtico exemplo confirmatus, tum diuturna conſuetudine & legum publica authoritate munitus, nullo modo niſi copioſo Chriſtianæ gratiæ munere & magna doctoris Euangelici, atque indefeſſa cura ſanari queat. Quid igitur accuſamus barbarorum in idololatria deſerenda tarditatem, & cunctationem, cùm debeamus potius noſtræ deſidiæ iraſci, qui pauca quædam, & friuola, contra Guacarum, & Homorum ſuperſtitionem ſuſurrantes, victoriam ſtatim canimus, re prorſus infecta. Hîc hîc ergo oportet catechiſtam prudentem pedem figere, & ad idololatriæ intimas fibras euellendas ex Indorũ animis omnem cogitationem, induſtriam, operamque conferre. Nam omnia à nobis eius genera commemorata apud barbaros vigent maximè. Solem quidem noſtri Peruenſes in honore primo habent, ſecundum eum Tonitru, illum Punchaum, hunc Illapam vocitantes. Quillam quoq;, id eſt, lunam, Cuillor, id eſt, ſidera; terram quoque Pachamamam, & mare Mamacocham Chaldęorum more venerantur. Porrò Reges ſuos homines præcipui nominis diuinitate donatos colunt, quorum etiam corpora admiranda arte integra, ac viuida adhuc vſque conſeruant, ita primum Mangocapam, & Viracocham, & Ingayupangũ, & Guaynacapam, & cæteros ſuos progenitores religioſiſſimè ſtatis feſtis, & ſacrificijs proſequebantur, cùm eis iſta licerent, vt cum omni Græcia ingenio certare poſſent in conſeruanda maiorum ſuorum memoria. Iam verò quod ad Aegyptiorũ ſuperſtitionem attinet, tã latè patet apud noſtros barbaros, vt prorſus enumerari nequeant ſacrilegiorum genera, atque Guacarum,

ſiue montes, ſiue cliui, ſiue ſaxa prominētia, ſiue aquæ commodè ſcaturientes, ſiue fluuij celeriter fluentes, ſiue edita culmina rupium, ſiue arenæ immenſa congeries, ſiue foraminis obſcura vorago, ſiue arboris proceritas, & annoſitas, ſiue metalli index vena, ſiue lapilli cuiuſuis minus vſitata, aut paulò elegantior ſpecies, quicquid deniq; vt ſemel omnia dicamus, cæteris ſui generis inſigniter præſtare deprehendunt, illic protinus [illegible]è agnoſcunt, & ſine vlla cunctatione barbari adorant. Hac idololatriæ infeſtiſſima lue pleni ſunt mōtes, plenæ valles, oppida, domus, itinera, nullaq; eſt Peruenſis agri portio, quæ ſit ab eo ſacrilegio libera. Quot autem victimarū, quot libaminum, quanto cæremoniarum ordine iſtorum omnium cultum perſequerentur Ingarum proceres, infinitum eſt dicere, legat qui volet accuratam ea de re hiſtoriam à Polo viro prudenti & graui conſcriptā. Inueniet intra vnius Cuzquenſis vrbis terminos plus 360. Guacas numeratas, quibus omnibus diuinus honor haberetur, quibuſdam quidem fruges, quibuſdam etiam pretioſa vellera & argentum aurumq; offerebatur, nonnullis non ſine multo innocentium infantium cruore litabatur. Ac re ipſa, certoq; vſu obſeruatum eſt eas Indorum nationes plures ac grauiores ſuperſtitionis diabolicæ ſpecies tenuiſſe, in quibus Regum ac Reip. maximè potentia & peritia excelluit. Contra qui tenuiorem fortunam, minuſq; Reip. accommodatam ſortiti ſunt, in his multo idololatria parcior eſt, vſq; adeò vt nonnullas Indorum gentes omni idolorum religione vacare quidam pro certo confirment, eaſque à ſeſe eſſe inuētas atq; exploratas, teſtentur,

Contra

Contra idololatriam remedia.

CAP. X.

HVius verò curandi morbi illa plerisque nostrorum expedita ratio visa est, vt simulacra,& Guacæ, cæteraque superstitionis Indicæ monumenta inuenta quidem extorquerentur inuitis, atque ferro & igne abolerentur, vt inuenirentur verò, si fateri verbis Indi recusarent, verberibus certè, vt proderent, esse agendum. Neq; hoc militaris modo turbæ institutum, sed doctissimi,atque optimi cuiusque sacerdotis religiosum consilium fuit. Quod planè, si in nostros, id est,iam baptismo donatos tantùm designatum esset,poterat certè ferri,tametsi ita ea in re peccetur quotidie, vt qui religionem Christianam commendatam & confirmatam volunt, nihil aliud maximè agant, quàm vt eam odiosam reddant, propterea quòd quæ de manibus Indorum idola eripiuntur inuitis, ea in animis illorum amplius infiguntur, verùm id in Christianis non est alienum à ratione vt fiat. In ijs verò qui Fidem Iesu Christi, neq; professi sunt, neq; satis perceperunt,neq; verò edocti sunt,conari per vim ante idololatriam auferre,quã sponte Euangelium suscipiant, mihi certè cum grauissimis ac prudentissimis viris nihil aliud videtur,quàm aditum Fidei Christianæ præcludere, quem maximè aperire cõtendunt. Sæpe enim est dictum,& est etiam sæpè dicendum Fidem esse volentium, neq; quemquam Christianum fieri debere per vim. Quamobrem præclarè August. eiusmodi factũ reprehendit,& grauissimè docet prius esse idola de cordibus paganorũ auferẽda,

Aug. serm. 6. de verbis Domini. tomo 10.

quàm

quàm de altaribus, quod etiam in hoc Peruensi Regno vir quidam grauis, & prudens multum, ac sæpè accusabat, cùm facillimè fieri posse affirmaret, vt idololatria omnis funditus euerteretur, si sapienter, & placidè Indorum Proceres, deorum suorum vanitatem edocerentur, atque eos vt contemnerent, atque abolendos curarent cum ratione & authoritate, tum modestia & beneuolentia, atq; omni officio adducerentur. Hosce nullo negotio reliquo vulgo quicquid sentiant persuadere, quicquid velint, efficere. Nam quod mirari quispiam iure possit, tanta regum in subditos populos authoritas extitit, vt eos tantùm Deos vrbes, prouinciæque susciperent, quos rex Inga tribuisset, neque liceret cuiquam aliud numen colere, quàm quod ille statuisset. Itaque deos ipsi, & Guacas toto hoc orbe distribuerunt, & in hac quidem prouincia Illapæ numini, in illa Puncho, in alia Guanacauro alijs atque alijs modis litari imperatum, vsque adeò imperita plebs de maiorum suorum authoritate pendebat. Adhibebat Polus huius suæ sententiæ illustre sanè documentum, quòd postquam ipse primoribus Ingarum Cuzqui de idolis tollendis legem persuasisset, horum ipsorum opera breui plusquam trecenta idola ex vicinis oppidis nemine cogente ad sese essent delata. Quo instituto, si cætera processissent, hodie in hoc regno vix idololatriæ vestigium superesset, quam constat passim perinde atque ante annos centum vigere. Hoc igitur idololatriæ tollendæ primum præceptum sit, vt prius de animis auferatur præcipuè regum, Præfectorum, Curacarum, quorum authoritati cæteri facillimè, & libentissimè cedunt.

Vt an-

Vt autem id noster Catechista perficiat, & simulacrorum non solùm contemnendam vanitatem, sed etiam execrandam pestem persuadeat, non erit illi opus apud hosce barbaros exquisitis admodum philosophicisque rationibus, neque Clementis Alexandrini stromata, neque Theodoriti Cyrensis morborum Græcanicorum curationes plurimi faciet. Sed breues, faciles, & ante oculos omnium positas obiectiones proferet, easque repetendo, exaggerando, auditorum ipsorum experientiam interrogando, in animis Indorum insculpet. Argumenta huic rei idonea nusquam melius & plenius quàm in diuinis litteris, in Sapientia præsertim Salomonis toto capite decimo tertio, & decimo quarto, & in Isaia propheta capit. 44. & 46. & in Hieremia cap. decimo. Pulcherrimè autem, & ad vulgarem sensum accommodatissimè in Propheta Baruch idolorum vanitas confutatur. Notum, inquit, sit vobis, quia non sunt dij, ne ergo veneremini eos, sicut enim vas hominis confractum inutile efficitur, tales sunt dij eorum. Constitutis illis in domo, oculi eorum pleni sunt puluere à pedibus introeuntium. Lucernas autem accendunt illis, ex quibus nullam videre possunt, sunt autem sicut trabes in domo, nigræ fiunt facies eorum à fumo, qui in domo fit. Supra corpus eorum, & super caput eorum volant noctuæ, & hirundines, & aues etiam similiter & cattæ. Vnde sciatis quia non sunt dij. Si ceciderint in terram à semetipsis non consurgunt, sicut mortuis munera illorum apponuntur illis. Hostias eorum vendunt sacerdotes & abutuntur. Vnde ergo vocantur dij. In domibus eorū sacerdotes sedent. Neq; si quid

Baruch. cap. 6.

si quid mali patiuntur ab aliquo, neq; si quid boni poterunt retribuere. Neq; regem constituere possunt, neq; auferre, similiter neq; dare diuitias possunt, neq; retribuere. Si quis illis votum vouerit, & non reddiderit, neq; hoc requirent. Hominem à morte non liberant, neq; infirmum à potentiori eripiunt. Lapidibus de monte similes sunt. Quomodo ergo æstimandũ est eos esse deos. A fabris & aurificibus facta sunt, nihil aliud erũt nisi id, quod volunt esse sacerdotes. Nunquid ergo possunt ea, quæ ab ipsis fabricata sunt, esse dij? Quomodo ergo sentiri debeat quod sunt dij, qui nec de bello se eripiunt, neq; de malis se liberãt? Si inciderit ignis in domum deorum, sacerdotes quidem ipsorum fugient, & liberabuntur, ipsi verò sicut trabes in medio comburentur. Quomodo ergo æstimandum, aut recipiendum quòd sunt dij? Non à furibus se liberabunt, quibus iniqui fortiores sunt, & reliqua. Tria ergo hinc argumenta ad idololatriam confutandam capere potest minister Christi. Primũ ex natura & substantia Deorum. Siquidem ligna, aut lapides, aut metalla sunt, quibus artis humanæ accessit industria sacerdotum auara prędicatione munita, aut regum violento imperio. Deos autem facere homines nequeunt, cùm sint ipsis meliores rebus à se fabricatis. Si idololatria circa cœlestia, aut naturalia corpora versetur, substantia illorum facta, & motibus varijs subiecta ostendi facilè potest, quod à Dei natura alienum est. Quod si reges priscos adorant homines barbari, eorum corpora nihil sentire, & tabe iam consumpta doceri possunt, neq; à cæteris quicquam differre. Alterũ argumentum est ex impotentia & ignorantia.

Simu-

Simulachra quippe se ipsa defendere nequeũt ab ignis, aut latronis, aũt ruinæ iniuria, neque verò aut vident, aut sentiunt, aut mouere se omninò possunt. Naturalia autem corpora nullo suo arbitratu mouentur, sed leges sibi ab authore præfixas semper tenent. Tertium est ab humanarum rerum prouidentia, quod præcipuum est. Vbi ipsa barbarorum experientia compungenda, & in medium producenda est. Vtrumne in morbo, aut bello, aut fame deorum suorum vtilitatem aliquam senserint? Vtrum religiosè illos colentes, an pro nihilo facientes melius habuerint? Quot & quanta mala perpessi, neq; tamen à dijs adiuti, releuatique sint. Ad hæc autem omnia plenius confirmanda, quoniam sæpè aliqua signa sensus aut vocis in simulachris apparent, interdum etiam minæ, & præcepta exaudita, docendi sunt barbari, cùm res ita tulerit, diaboli ea omnia esse commenta, tum verò quis diabolus sit, qui illius satellites dæmones, quid agant, quæ illorum in homines inimicitiæ, & fraudes, & nequitia, vt timorem in horum potius odium conuertant. Hoc enim commune apud omnes pene barbaros est, vt Deum quidem omnium rerum supremum, ac summè bonum fateantur, spiritum verò quorundam peruersorum non obscura opinio sit, qui à nostris barbaris *Zupay* vocari solent. Igitur & quis ille summus idemque sempiternus rerum omnium opifex, quem ipsi etiam ignorantes colunt, & quem nos annuntiamus, per omnia doceri debent, mox quantum ab illo illiusque fidelibus ministris Angelis absint gens pessima cacodæmonum, hominum generi infestissima, accuratè & dilucidè

cidè oportet exponere, vt idola omnia sua Indi vel contemnant, vt vana & inutilia, vel etiam execrentur, & oderint, quę dæmonum astu etiam perniciosa didicerint. Neque satis esse debet studioso catechistæ, vt communiter idolorum vanitatem refellat, addat etiam oportet peculiarē deorum Guacarum, & superstitionum suæ plebi familiarium confutationem, in quibus inuestigandis & perdiscendis vtilissimum quin potius summoperè necessarium studium existit. Quare pleriq; grauiter peccant incuria & socordia, cū morbos, quos non didicerint, rectè curare non possint. Neque verò idolorum tantùm formas varias, sed infinitas etiam superstitionum species inde manantes persequi debeat. Exempli causa, cùm Indus solem Orientem aspicit, & salutat, cùm tranandum fluuium verbis conceptis conciliat, cùm garritus aut gemitus auium nocturnarum, aut cæterorum animantium obseruat, cùm sortes de rebus agendis init, cùm sementis aut frugum liba quædam offert telluri, cùm susceptos liberos sideri consecrat, cùm nuptias certis cantibus dedicat, cùm compotationibus cantillando identidem studet, cùm mortuos lugubri carmine effert, & sepulchrum commeatu instruit, cùm ægrotus vates suos accersit & consulit, cùm deniq; cætera facit superstitionis antiquæ, cuius tam est omnis istorum vita plena, vt nulla ab ea peste actio libera sit. Sed vt nusquam grauius Indi laborant, ita neque facilius curari possunt, si non desit industria, & studium salutis ipsorum. Eiusmodi enim omnes nugæ simul atq; detectæ sunt, per sese facili negotio euanescunt, ac veluti deprehensæ erubescunt, si modò bar-

barorum

barorum præfectorum, maiorumq; suorum authoritas compescatur. In confessionibus verò audiendis omni cura incumbendum est, vt hæc omnia minutè ac sigillatim, vbi opus est, sacerdos interroget pœnitentem, & confessum doceat atque deterreat. Ferè quia negliguntur, occidunt: eadem adhibitæ curationi non difficilè cedunt.

De euertendis idolorum signis & templis.

CAP. XI.

QVamuis autem prima esse cura debeat sacerdotis, vt idola de auditorum cordibus auferantur, idque docendo & exhortando maximè fiat, tamen vt de oculis quoque atque vsu remoueantur, nullo modo negligendum est. Quæ in re diuinæ historiæ illustria & documenta, & facta proponunt. Aras, inquit, eorum destruite lucosque succidite. In quo genere mirificè Asa & Iosiam celebrat sacra historia; quin etiam ab Ezechia rege Moysis serpentem illum æneum confractum cum non parua laude commemorat. Illud ergo, & sacerdotes, & principes studiosè curare debent, vt idololatriæ omnis etiam suspicio aboleatur. Quod duobus modis rectè & ordine fit, & secundum Christianæ legis disciplinam. Primùm in ipsis iam Christianis, qui baptismo perfusi sunt, in quibus gentilitiæ superstitionis monumentum aliquod ferri minimè debet, sed idololatriæ species omnis tum acriter insectandâ si deprehenditur admissa, tum præcauenda diligenter omnibus illius signis sublatis. Hoc Augustinus, & à se factum commemorat, & fieri debere demonstrat. Hoc cuiusdam Concilij Canon

Deut. 7 & 12.

3 Reg. 15.

4. Reg 23.

2. Par 14 & 34.

4 Reg. 18.

Serm. 6. de verb Domini Aug.

Concil. Nannetense ca. 20.

disertè præcipit illis verbis, summo decertare debent studio Episcopi & eorum ministri, vt arbores dæmonibus consecratæ, quas vulgus colit, & in tanta veneratione habet, vt nec ramum, nec surculum inde audeat amputare, radicitus excindantur atq; comburantur. Lapides quoque, quos in ruinosis locis atq; syluestribus dæmonum ludificationibus decepti venerantur, vbi & vota vouent, & deferunt, funditus effodiantur, atq; in tali loco proijciantur, vbi nunquam à cultoribus suis venerari possint. Et omnibus adnuntietur, quantum scelus sit idololatria, & qui hæc veneratur, & colit, quasi Deum suũ negat, & Christianitati abrenuntiat; & talem pœnitentiam debet suscipere, quasi idola adorasset, omnibusq; interdicatur, vt nullus votum faciat, aut candelam, vel aliquod munus pro salute sua rogaturus alibi deferat, nisi ad Ecclesiam Domino Deo suo, & cætera. Quem canonem libẽter recitaui, quòd videam in eius generis ritibus, & multum Indos iam baptizatos labi, & parum à sacerdotibus animaduerti. Non solùm ergo simulachra ipsa, & insignes idololatriæ notæ, verùm etiam vestigia quæuis superstitionis veteris eradenda sunt. Atque eam ad rem imperio, & authoritate, si opus sit, vtendum erit. Et hæc ad Christianos Ecclesiæ filios. Ad infideles verò quid? Prorsus distinguẽda causa est. Si enim ita suos ritus, & cæremonias agunt, vt fidelibus scandalo non sint, sed vnusquisq; lege sua viuere facilè sinatur, permittendi sunt cæcitati suæ vsque dum ab altissimo illuminentur. Huc enim pertinet illud. Eos qui foris sunt, Deus iudicabit. Quod si Ecclesiæ principibus subsunt, & Christianis hominibus scandalo

1. Cor. 5.

dalo sunt, profectò tolerandi non sunt. Quo in genere B. Augustinus laudat Constantini magni leges, quibus Paganorum templa clausit, & idola detraxit, itemque Ambrosius aduersus Symmachum vrbis præfectum, Fortunæ aram à Curia Romana eiectam magnis viribus eloquentiæ defendit. Concilium quoque Eliberinum, vt domini seruorum idola comminuant, edicit. Atque hoc modo in subditis infidelibus, cùm præsertim nouis fidelibus nocent paganici ritus, atque idololatria per potestatem auferri & potest, & debet, nisi maiora inde incommoda, & tumultus consequi sapiens administrator iudicarit. Sed illud summoperè curandum est, vt pro noxijs ritibus salutares introducantur, & cæremonijs cæremoniæ obliterentur. Itaque & aquæ benedictæ vsum, & imaginum, & rosariorum, & granorum, & cereorum, & palmarum, & cæterorum, quæ Ecclesia sancta probat ac frequentat, neophytis perquàm opportunum esse sibi persuadeant sacerdotes, atque ea omnia in concionibus popularibus multis laudibus prosequantur, vt pro veteri superstitione nouis religiosisq; signis imbutos assuefaciant. Ita fiet, vt melioribus atque elegantioribus occupati obsoletam sectæ suæ superstitionem de manibus ac de mente deponant.

Aug. epist. 48. ad Vincent

Amb. lib 5. epist. 31. ad Valentinianum August.

Conc. Elib. c. 41.

De recta dilectione sui.

CAP. XII.

POst Dei veri cultũ traditum, superest, vt proximi dilectio explicetur. Est verò vnicuique proximus diligẽdus, sicut ipse sibi. Se autem ipsum nemo, vt oportet, diligit, qui animi corpo-

riſque ſalutem atque conſtantiam abijcit. Id ergo magnoperè Indi præſertim barbari docendi ſunt, vt primùm vitam valetudinemq; ſuã tueantur, neq; vel deſperatione, vel obſtinatione prodigant, quod ſæpè faciunt. Etſi enim naturale eſt, non homini ſolùm, ſed cuiuis animanti vitam amare, ſui perniciem, quoad poteſt, auertere, tamen irrationali quodam impetu & lege apud pleroſq; barbaros necis ſibi afferendæ conſilium iamdiu obtinuit, vt vel impendentia mala deuitarent, vel fortiter rem geſſiſſe viderentur, vel dijs ſuis aut regibus alioqui gratificarentur. Quanquam in hoc Peruenſi regno præ alijs minus id vſitatum fuit, quod legibus, & moribus eſſet excultius. Neque miranda eſt ea barbaries in cæteris cùm Græcæ, Romanæque hiſtoriæ Themiſtocles illos, & Mitridates, tum Mutios, & Catones, & Brutos, alioſque innumeros, vt viros fortes non parum ambitiosè celebrent, atque ipſi etiam, qui Chriſtiani haberi volebant, Circumcelliones in Africa creberrimè ita interierint. Etenim vel laudis amor quidam inſanus, vel cæcum vitandi mali conſilium complures ingenio etiam atque doctrina præſtantes viros vſque ad ſæuam ſui necem ſæpe compulit. Quod cùm exemplis maiorum apud barbaros pro magno ducitur, naturali ſenſu propemodum extincto etiam iucundum mortis genus habetur. Pertinet etiam ad rectam ſui dilectionem, vt mentis vſus per temulentiam ne intercipiatur, atque ex homine pecus fiat, vel potius maximè noxia, & ferox bellua. Sed de ebrietate vitanda, quod eſt præ cæteris vitium maximè familiare barbaris, ſatis in tertio libro dictum eſt. Huc etiam

jàm pertinet, humanarum carnium esus, in quo non tam defuncto homini, qui nihil aut sensus aut doloris capit, quàm ipsi humanæ naturæ iniuria fit. Id enim naturali legi ita repugnat, vt nulla, quantum ego sentio, famis inopiæue causa licere possit. Assentior enim doctissimo Theologo ita sentienti, quanquam alij aliter sapiant. Genus autem hoc vitij apud Indos Carybes dictos, quales sunt Brasilienses, & Chunchi, & Chiriguanenses, & alij plerique in vsu & pretio habitum sacrosanctæ literæ grauiter auersantur, quæ veteres illos idolorum adoratores inter cætera multum accusant, tanquam humanorum viscerum comestores. Philosophia quoque ferinum id esse docet apud Aristotelem, qui eiusmodi facinus inter extrema opprobria actionum humanarum numerandum putat. Quare vt seminis humani fundendi honesta causa esse non potest leuatio corporis, nisi alioqui matrimonio legitimo, etiam si ex eiusmodi humore coacto interitus consequatur, ita profectò neque ex humano cadauere epulas quantacunque famis depellendæ necessitas iustas esse permittet. Ad communis quoque naturæ dilectionem spectat, vt defunctorum corpora non violentur, atque adeò ne sepulchra quidem effodiantur, in quod auaritiæ, & inhumanitatis genus leges imperatoriæ, & Pontificiæ acerbè animaduertunt, & in hoc regno Concilio Limensi seuerè admodum nostrorum hominum licentia coercetur. Verùm in quo rectam sui dilectionem barbari offendunt maximè, minimeque id putant, illud est, quod ab Apostolo Paulo vno verbo luculenter est dictum, quòd contumelijs afficiunt cor-

Victoria relect. de temperantia n. 5 & 6 sed Caiet. & Abulen aliter sentiunt.
Sap. 12.
Aristot. 7. Ethic. c. 5.
Conc. Tol. 4. c. 45.
Con Melden. c 72.
Conc. Lim. cap. 113.
Rom. 1.

pora sua. Ita enim omnes impudicitiæ & libidinis præposteræ sordes exposuit. Atque est illud quoque ab eodem verissimè ostensum idololatriæ scelus omnia flagitia statim consequi, tanquam riuulos primum fontem, quod est à Sapiente sapienter etiam animaduersum. In hoc genere sunt concubitus cum maribus, cum bestijs, cum ipsis lignis, incestuosi amplexus cum sororibus, cum matribus, cum filijs apud quosdam barbaros non concessi solùm, sed interdum lege sanciti. Nostros Ingas non nisi sororem legitimo sibi coniugio copulare solitos constat, ex quibus duo ad fidem conuersi & baptizati in antiquo matrimonio permanere à præsule quodam permissi feruntur, factumq; Paulum quartum Pont. max. grauissimè tulisse, verbisque seuerissimis obiurgasse fama est. Verè à Sapiente scriptum est, Initium fornicationis est exquisitio idolorum, & adinuentio illorum corruptio vitæ est. Et post nonnulla: Neq; vitam, neq; nuptias mundas iam custodiunt, sed alius alium per inuidiam occidit, aut adulterans contristat: & omnia commixta sunt, sanguis, homicidium, furtũ & fictio, corruptio & infidelitas, & cætera, inter quæ natiuitatis immutatio, nuptiarum inconstantia, inordinatio mœchiæ, & impudicitia. Infandorum enim idolorum cultura omnis mali causa est, & initium, & finis. Hæc Sapiens. Quæ omnia carnis flagitia à catechista assiduè & grauiter insectanda sunt, & seuerius cum violatoribus legis naturalis agendum. Interea verò fornicationem, quã ferè gentes licere putant, multis modis legi Dei & naturæ ipsi contrariam docere debent, atq; vt persuadeant, non solùm sacræ authoritates proferendæ,

Sap. 14.

Sap. 14.

ferendæ, verùm etiam humana argumenta, quæ poterunt: illudque præcipuè ab opinione istorum remouendum, vt fœminas non ante matrimonio sibi iungendas arbitrentur, quàm in solutis periculum fecerint, qua ex causa concubinas prius penes se retinent, quàm easdem ducant vxores. Quin etiam adeò virginitas vilis est fœminis, vt opprobrio propemodum detur, si qua ad nuptias nondum corrupta perueniat, tanquam sui amatorem antea inuenire nequiuerit. Hęc atque id genus alia barbaricæ stultitię monstra diligenter ab hominum sensu, & vitæ vsu quoad liceat releganda sunt, & docendi omnino barbari, vt se ipsos, sensum, corpusque suum diligere & conseruare congruenter naturæ discant.

De dilectione proximi.

CAP. XIII.

PRoximum est, vt qui se rectè diligit, fratrem quoq; vt se ipsum diligat. Quod sanè fit duobus modis. Vno, vt nę cui omnino noceat, siue vitam corpusq; lædendo, siue vxorem violando, siue fortunas contrectando, siue existimationem opinionemque imminuendo, quibus proximus aut re aut verbo læditur. Et vt sit perfecta iustitia, à quibus perpetrandis abstinet, ab ijsdem etiam per libidinem affectandis sese cohibeat. Horum quippe omnium lex naturaliter hominum inserta atq; impressa animis est. Vt quod tibi ab alio fieri nolis, id in alterum ipse ne facias. Altero quoque modo diligimus proximum, cùm non modò non lædimus, verùm etiam opportunè adiuuamus atque adsumus. Atque hîc planè omnia

Matth. 7. Tob. 4.

Christianæ charitatis officia versantur: & quædam quidem salua charitate prætermitti nó possunt, vt si debitus honor parentibus, si extremè aut grauiter indigenti res familiaris, si periclitanti necessaria vitæ subsidia subtrahantur. Quędam verò etsi non omnino charitatem vitiant, grauiter tamen debilitant, vt si non doceas, quos commodè potes, si hospitio non excipias, si non pascas, cùm ipse abundes, & reliqua id genus. Quæ cùm dicta vniuersè sint, & omnium mortalium gentibus communia habeantur, tamen illud est proprium Indorum moribus, quantum ego notare potui, accommodandum, vt mutuis inter se officijs honestè certent, idque & humanitatis & Christianæ disciplinæ maximum ac propemodum singulare decus sibi persuadeant. Etenim cùm plerisque in rebus Europæos homines naturales Indorum mores longè antecellant, quod is facilè concedet, qui horum modestiam, lenitatem, auaritiæ fastusque contemptum, laborum tolerantiam contempletur, tamen hac vna valde horum ingenio offendor, quod parum omnino benignitatem atque humanitatem inter sese obseruent. Nam in nostros homines siue seruitute quadam oppressi, siue admiratione commoti, siue ne in se sæuientes experiantur, timore correpti, liberales certè sunt, & pro sua tenuitate copiosi. At inter ipsos vix est, qui stipem vilem, aut pugillum frumenti vltro alteri præbeat. In ægrotos parum misericordes, in senes & egentes illiberales, in labore, & ærumna oppressos inhumani. Vix filij parentibus deferunt honorem. Senectus ipsa vt alijs est venerabilis pro rerum vsu, & consilij authoritate, ita

his bar-

his barbaris vulgo fastidio, & opprobrio habetur. Itaque plerique senes atque anus, quoniam sustentandæ vitæ rationem inueniunt nullam, viribus destituti, & ab alijs contempti, eam potissimum ineunt, vt sortibus, augurijs, diuinationibus, veneficijs stipem colligant, & suam apud cæteros opinionem tueantur. Obseruatum est à viris valdè prudentibus nullos esse in natione Indorum istarum superstitionum artifices, & architectos, nisi homines abiectos, inopes, decrepitos, qui omnibus alijs rebus exclusi ad eas se artes vulgò conuertunt. Obseruatum etiam parentes filijs in nullo esse pretio si indigeant, ægrotis nihil ferè opis adferri: defunctis multa prodigi, quæ si viuis concederentur, diutius essent in vita retinendi. In nostris verò nihil perinde barbari suspiciunt, & admirantur, nihil æquè apud se commemorant, & laudibus tollunt, atque mutuam beneficentiam, & liberalitatem, cùm præsertim eam ad sese redundare perspexerint. Verum est enim Saluatoris elogium: In hoc cognoscent homines, quòd discipuli mei estis, si dilectionem habueritis adinuicem. Hanc ergo Christianæ charitatis partem, quæ in beneficentia sita est, excolendam atque illustrandam, & verbis, & factis sibi præcipuè reputare debet minister Christi. Et certè discunt barbari humanitatem, discunt mores suauiores, discunt effusam etiam in suos liberalitatem, si diligenter & crebrò ea de re commonefiant, & exhortationibus sacerdotum paria exempla non desint.

Ioan. 14.

De Catechiſmo vulgo Indorum neceſſario.

CAP. XIIII.

MVlta quidem ſunt in Chriſtianę doctrinæ explicatione fuſius & vberius Indis repetenda. Verùm ea à me commemorata ſunt, quæ peculiarem videntur habere difficultatem. Nos verò ex vaſtiſſimi orbis innumeris gentibus, quantum eſt hoc, quod experti ſumus? Itaq; alij alia notare, & commendare potius curabunt, quæ nouis Euangelij ſtirpibus magis opportuna animaduerterint. Ego quod Peruēſibus maximè conferre exiſtimo, vt potui, expoſui hactenus, & deinceps exponam. Hæc autem omnia vt commodius, & catechiſtæ doceant, & Indi percipiant, opus in primis eſt duplici quodam catechiſmo: vno compendiario & breui, quem memoriter etiam ſi fieri poteſt, addiſcant, vbi ſumma ſit eorum omnium, quæ ad fidem, & mores homini Chriſtiano neceſſaria ſunt, altero vberiore, vbi eadem amplius dilucidiuſq; dicantur, & copioſius confirmentur. Vt ille prior diſcipulis potius, hic poſterior ipſis præceptoribus vſui ſit. Opus eſt etiam breui, & abſoluto aliquo confeſſionali, vt ſacerdotes rudiores conſcientias Indorum examinare, & purgare ſciant, vbi ea maximè peccatorum genera explicentur, quæ iſtis familiaria ſunt. Atque ad eundem modum quæ in matrimonijs Indorum, cæteriſque ſacramentis conferendis interrogare opus ſit. Hoc vtrumque opus ſi quis vtraque lingua, & Indica, & Hiſpanica ſimul ſcriberet, ac Theologorum illuſtrium atque egregiè linguæ Indicæ peritorum autoritate munitum diuulgandum curaret, ſaluti pro-

ti profectò vniuersæ Reip. Indicæ immortale beneficium conferret.

In instructione Indorum diu esse perseuerandum.

CAPVT XV.

IAM verò de residentia Parochorum, deque missionum auxilio, vt hanc de catechizandis Indis partem absoluamus, dicendum deinceps est. Neque magnopere modò incumbendum est, vt pastoris præsentiam omni quidē gregi in primis necessariam, etiam Indorum populis deesse nullo modo debere monstremus. Nam vt pastor attendat vultum pecoris sui, suosque greges consideret, vt requirat abiectum, & infirmum confiactumq; alliget, & forte custodiat, vt proprias oues nominatim vocet, & vadat ante eas, & lupos arceat, & seipsum, si opus sit, pro ouibus Christi exemplo offerat discrimini, cæteraq; similia, quorum nos diuinæ literæ admonent, hîc præcipuè desiderari res per se ipsa quouis etiam tacente loquitur. Quæ verò ex absentia pastorū damna fiant, non minus experimur nos, quā sacri Canones prædicant, atq; ille præsertim Concilij Parisiensis, inter cætera, inquit, quæ religioni Christianæ aduersa sunt, hoc nihilominus cōtrarium, & periculosum extat, quod quorundā prælatorum temerario ausu Ecclesiæ suis ad tempus viduantur sacerdotibus: & post pauca, Non attendentes quod eorum absentia, & loca Deo dicata sibi cultu debito priuentur, & homines sine cōfessione, & infantes sine baptismatis regeneratione plerumque moriantur. Quamobrem in Parochos sedes subinde commutantes, & præsules

Prou.27.
Ezech.34.
Ioan.10.

Cōc.Paris. lib.1.c.29.

ſules eos aliò euocantes his ſtatim verbis decerpunt. Quanti autem ſit diſcriminis & perſonæ mittentis, & eius, qui mittitur, animarum pericula, quæ ſubinde in huius rei cauſa fiant, liquidò produnt. Proinde omnibus prælatis cauendũ eſt, ne illicita ſibi Presbyterorum tranſmiſſione animarum ſuarum habeant damnationem. Presbyteri porrò qui non ſui Prælati imperio coacti, ſed potius voluptatum ſuarum delectatione, imò auaritię æſtuatione ſuccenſi id facere præſumũt, perpendant neceſſe eſt quàm luctuoſam, & quæ ſequuntur. Quæ ad verbum repetenda duxi, vt tã pernicioſa licentia commutandi ſubinde Parochias Indorum, & de ijs veluti negotiandi, & licitandi aliqua ex parte reprimatur. Sed miſſa vt faciam hæc de reſidentia Parochorum communia documenta: ſunt valdè peculiares, & propriæ cauſæ quæ prorſus perſuadent, nihil de ſalute neophytorum ſperandum eſſe, niſi firma, ac diuturna fuerit doctoris in catechizando diligentia. Vt enim tenera arbuſta niſi aſſiduè inuiſantur, curentur, foueanturq́;, faciliimè vitiantur, difficilè iam vitiata emendantur: ita teneræ neophytorum mentes, cùm infirmas adhuc in Chriſti Fide radices egerint, vel errore corrumpuntur, vel flectuntur libidine, omneſque Diaboli atque hominum peruerſorum impreſſiones excipiunt. Ita enim natura comparatum eſt in omni noua diſciplina vſque dum conſuetudine confirmata ſit, vt parua negligentia induſtria omnis, & labor citò euaneſcat. Huc accedit harum gentium minus perſpicax ingenium, quod neq; multa de rebus diuinis breui percipere, neque percepta ſatis retinere poteſt. Nam mihi quidem

quidem Indi ſæpè videri ſolent ijs perſimiles, qui vel ætate, vel morbo ſtomachum habent debilitatum, ægrè coquentem cibos ingeſtos: quorum ſi aut craſſitudine, aut copia obruantur, illicò aceſcit, & vitio cruditatis vires potius frangit, quàm confirmat. Opus ergo eſt, quod medicorum ars habet infirmo ſtomacho parum, & ſæpe alimentum inſtillare. Ita enim & vincit, & ad edendum excitatur. Haud ergo promittat ſibi quiſquam exigui cuiuſdam temporis labore magnos ex Indorum populis fructus, neque exiſtimemus bis aut ter de tota Fidei cauſa edoctos nõ amplius indigere doctore. Quin potius & aſſiduè differendum eſt & modicè, vt quæ audierint, percipiant atq; conſeruent. Sic enim Chriſtus ipſos ſuos diſcipulos inſtruebat, præceptores orbis terrarum, multa habeo vobis dicere, quæ non poteſtis portare modò. Præter has autẽ communes ferè infirmitatis humanæ rationes, eſt illa maxima, & certiſſima natiuæ cuiuſdam iſtorum leuitatis, qui cùm primùm ſibi relinquuntur, mirè lubrici omnia accepta deponunt, & aut veteres ſequuntur errores, aut in obuium quodque, prout ſors tulerit, feruntur, ſicut paruuli fluctuantes, & circunferuntur omni vento doctrinæ. Quamobrem, ne in his fruſtra laboremus, & ne excidant in ſimplicitate Fidei corruptis ſerpentis aſtu ſenſibus, neue ab ijs, qui contradicunt veritati, conſentiunt verò iniquitati tranſuerſi agantur, infinitis modis neceſſarium eſt, vt in ijs docendis, arguendis, exhortandis, confirmandis, tuendis, & gremio denique ipſo geſtandis, nutricis diligentia ne momento quidem abſit, hoc eſt ſpirituales magiſtri, & patres apud

Ioan. 16.

Ephes. 4.

2. Cor. 11.

2. Theſſ. 2.

apud eos immobiles perseuerent: Ita fiet vt ex paruis initijs incrementa magna succedant, ac non contra, quod sæpe & videmus, & gemimus, lætissimæ spes & fœlicia primordia inepta quadam socordia corrumpantur.

An expediat Parochias Indorum regularibus committi.

CAPVT XVI.

PArochias verò Indorum vtrum tenere regulares deceat, & vtri accommodatiores sint neophytorum administrationi Ecclesiasticæ suscipiendæ, hiue, an presbyteri sæculares, inuidiose, ac molestè quidam solent contendere. Sed quamuis inter antiquos Canones legamus, Ne religiosi in Ecclesijs Parochialibus ponantur, vituperari tamen non debet, neque verò potest, quod Apostolicæ sedis autoritate & Regio decreto fit. Constat verò summos Pontifices hanc mendicantium in Indis administrandis operam non solùm probare, verùm etiam multis magnisq; priuilegijs, & concessionibus insigniter prouocare. Neq; alienum ab instituto religioso censendũ esse, si Christi amori, fratrumq; saluti cedat interdũ accurata illa communis vitæ, & regulę disciplina, Christi præsertim Vicario ita & publicas, & priuatas leges interpretante. Nemo verò sit adeò absurdus, & à studio Regularium auersus, quin apertè fateatur religiosorũ operæ & labori deberi potissimũ huius Indicanæ Ecclesię primordia. Regios autẽ sumptus & diligentiã in transmittendis nouo orbi religiosorũ gregibus, vt nulla ab Hispania classis his fœlicibus merci-

In appendice ad synodum Lateran. sub Alex. 3.

mercibus vacua ſoluat, quis tã erit ineptus, qui aliorſum interpretetur, quã vt curam Indorũ hi potiſſimũ ſuſcipiant, regiamq; conſcientiã, quoad licet, exonerent? Pręterea ne illud quidem negari poteſt à religioſis, religioſius accuratiuſq; neophytos inſtitui, fereq; vitę exemplo magis, quàm à ſæcularibus adiuuari. Nã vt nihil aliud, ipſa habitus profeſſio cohibet, vt caſtius vitam inſtituant. Quæ cùm ita ſint, nõ eſt cur ab officio ceſſare monachos, & ſolũ ſæcularibus parochias omnes Indorum quiſquam concedere velit. At inter has omnes tot & tantas cõmoditates duo mihi videntur incõmoda. Vnum eſt illud ipſum quod regularibus, cum priuilegijs ſuis exempti ſint, nõ ſatis bene cum Epiſcopis conuenit in administrandis parochijs Indorum. Hinc quanta mala profecta ſint, dici nõ poteſt. Primùm enim ſi in officio ſunt negligentes, Epiſcopi, quorum hoc munus eſt proprium, ſuis occurrere non poſſunt parocho, aut caſtigato, aut commutato, ſiquidem neq; viſitare, neq; plectere, neque amouere malè meritos poſſunt. Præfecti verò Prouinciales ſubiectos ſibi Regulares corrigere quidem poſſunt, ſed cùm oues alienæ ſint, vix ad illos ſerò tandem querela peruenit. Et omnino habet neſcio quid perturbationis Parochum Epiſcopo ſuo nõ ſubeſſe, ac duplici veluti capite regi. Hinc porrò diſſidia acerbæque contentiones inter Epiſcopos, & Regulares cùm Indorum certè magno malo. Hinc querela Epiſcoporũ, quod oues ſibi commiſſas ſatis paſcere nequeant. Deniq, veſtem ex lana linoq; contextam, & aream eandẽ vario ſemine aſperſam, videre eſt ſimplicitati Euangelicæ, & ſumminiſtrationi ſpiritus, quam

Deut. 22. Leuit. 19.

quam Paulus tanti facit, ſępenumerò non parum incommodaſſe. Hoc igitur detrimentum ex Indorum ratione conſidero. Alterum verò meo iudicio non iſto inferius in ipſoſmet regulares recurrere ſentio ego, imò verò ſentiunt & gemunt ipſi, quorum prudentiſſimus, atq; optimus quiſque copiosè deploret propter ſuſceptas Parochias Indorum religioſorum ordines eſſe collapſos, atq; inde & diſciplinam extenuatam, quod certè dolendum eſt. Siquidem hi auxiliares à Chriſto Domino dati ſunt, vt fidem iuxta Sapientem, pro amico ſpondentes, ex officio habent, quod ſequitur, feſtinare, diſcurrere, amicum ſuſcitare, vt debito ſatisfaciat. Ac neſcio quonam modo in hoc orbe commutata eſt ratio inſtituti regularium. Neque enim, vt in Europa, cùm prædicant verbum Dei, confeſſiones populi audiunt, cæteraq; faciunt, Parochis adiumento ſunt, & profeſſione ſua retenta, greges Chriſti, quoad licet, curant. Quin potius ſingularia hîc omnia diuiſaq; ſunt, vnuſquiſq; Parochiam ſuam tenet, & neq; ſuos ab alijs iuuari patitur, neq; ipſę adducitur, vt alios iuuet. Ita finibus quiſq; ſuis ſeptus eſt, ac ſi de agro partiendo res eſſet, alienam ditionem niſi ſuam faciat, neque adire ipſe, neq; adiri ſuam æquo animo fert. Scripſit ad me ex noua Hiſpania quidam de noſtris mirari ſeſe tam abſurdam, & ab Indorum ſalute alienam conſuetudinem inuectam eſſe Indiæ Occidentali. Quamobrem ſi ſacerdotes ſæculares, & meritò & numero pares Indorum Parochijs inuenirentur, fortaſſis eſſet magis è re Indorum, vt religioſi noſtro muneri non deeſſemus; ſed Parochis ipſis, atq; Epiſcopis auxiliares manus pr

Ephſe. 4.

Prouerb, 5:

nus præberemus, & cum summa eorum beneuolentia verbum Dei inter Indos disseminaremus, atq; eos audiendis confessionibus, cæteroq; omni officio prosequeremur. Quod si hoc vniuersè fieri nequit, vt certè nequit, profectò qui ex religiosis hoc instituti genere militare possunt, omnino plurimum causæ Indorum conferre putandi sunt.

Salutem Indorum societati Iesu pro viribus esse procurandam.

CAPVT XVII.

SOcietatis autem Iesu eò potissimum institutæ, vt in missionibus obeundis per varios orbis terrarum tractus Ecclesiæ Dei seruiat, hoc tam est proprium munus, vt nihil magis. Atq; id quidem quanquam vbiq; gentium præstare debet pro sua virili, tamen nusquam æquè atq; inter nationes Indorum, ad quas Deo conciliandas præcipuo, vt ego sanè opinor, studio diuinitus instituta est. Ac dabunt mihi æqui omnes libenter veniam, si quandiu sum Indorum seruus, honorificem ministerium meum. Itaq; si in hac parte vel cesset difficultatibus victa, vel desidia torpeat societas, non mihi dubium est, quin grauem præ cæteris & Dei, & hominum incurrat offensam. Etenim quo alio pertinet familiare illud in professionibus solennibus votum, quod nos quartum solemus vocare, de parendo Pontifici circa missiones? Quorsum toties facta mentio in sacris Bullis iniuncti profectionis ad Indos? Quid in Beati Patris nostri Ignatij constitutionibus, tantoperè repetitum, & commendatum, quàm vt promptè alacrique animo præsto

vnuſquiſque ſit, ſiue ad fideles, ſiue ad infideles ire iubeatur, etiam ſi remotiſſima orbis regio luſtranda ſit? Videre ſanè eſt ex ipſis primordijs ſuis huius ſocietatis authores Indicanas profectiones potiſſimum ſpirantes, eaſque literis factiſque ſuis, & toto vitæ genere velut exculpentes. Pauci numero & vixdum profeſſione ſua confirmata cùm eſſent, tamen duos ex ipſis ad Orientalem Indiam deſtinandos putarunt. Quorum vnus Franciſcus Xabier, quanta Deo magnificè adiuuante peregerit, & quale ſuis exemplum reliquerit, inter abruptiſſimas difficillimaſque Barbarorum rupes iter oſtendens Dei verbo planiſſimum, alij melius loqui poterunt, & tacentibus nobis res ipſæ Dei benignitate non tacent. Hunc cæteri ſocij ſecuti quantam Chriſti Ieſu in ſe propenſionem experti ſint, quantam in promerenda ſalute hominum vim, nimis durus ingratusque eſt in nobis, qui non & agnoſcit, & cœleſti beneficio gratias immortales agit. Neque ego ſanè dubito, quin dulciori quadam ac familiari cura Dominus Ieſus eos proſequatur, qui ſe totos ſtudiaq; ſua huic operi conſecrant, quod eo charius iucundiuſque Deo noſtro eſt, quo & per ſe inſuauius, & ab hominibus magis neglectum. De veris operarijs loquor, nam mercenariorũ, & ſua quærẽtium plena ſunt omnia. Etſi verò ad hanc Occidentalem Indiam ſerius aliquanto, & parcius ſocietas Ieſu euocata eſt, tamen de benigniſſima Domini prouidentia certò mihi perſuaſũ habeo, nõ inferius futurum operę pretium, neque vllo vnquam tempore ſocietatis huc miſſæ operam ceſſaturam. Nam cùm tot tantiſque rationibus rei Indorum procurandæ

curandæ cõstricti teneamur, militiæ desertores, pene etiam proditores habeamur necesse est, si non omnes neruos in hoc opus Domini, vel prætermissis cæteris contendamus.

Cur multis videatur societas Parochias Indorum debere suscipere.

CAP. XVIII.

QVoniam verò in hoc orbe nulla alia Euangelizandi ratio hactenus suscepta est præter eam, quam Parochi suis adhibere solent, videntur multis huius societatis homines nisi Parochias Indorum ipsi vsitato more suscipiant, nihil ad salutem neophytorum conferre posse, vniuersumq; eorum aduentum ex Europa esse propemodum superuacaneum putant. Itaq; censent huic omnino oneri ceruices subijciendas, curamque Indorum propriè subeundam. Cumque in hac parte cunctationem nostram vident, indulgentiam nobis delitiasque obijciunt, quod detrectato labore & vita agrestiori, vrbanam frequentiam amemus. Quidam timori trepidationiq; nostræ substomachantur, amico illi quidem animo, sed voce libera obiurgantes, si Patres societatis Iesu parochias Indorum sibi vitandas ducant, de Indorum desperanda salute ferre sententiam. Quis enim, inquiunt, discrimini huic obijciet sese pro salute fratrum, si vos Patres detrectatis, & tergiuersamini, quorum alioqui animarum studium, & inflammata in Deum pietas perspecta est? Quorsum verò missionem tantam suscipitis, tantum terræ pelagique emensi ad ignotas terras traijcitis, si Indorum causam deseritis? Aut qua ratione professioni, nominique ve-

ſtro conſulitis, ſi quod alij omnes religioſi viri amplexati ſunt, vos perhorreſcitis, non inferiorem alias animarum zelum præ vobis ferentes? Quod ſi Hiſpanorum noſtrorumq; hominum ſalutem appetitis, nonne ſatius erat in media Hiſpania Europaque conſiſtere; vbi & numero, & gradu ſuperiores ſunt infinitis partibus iſtæ merces? Alij quidem aurum argentumque apud Indos quærunt, quod apud ſuos, ſi æquè occurreret, haudquaquam patria deſerta tam longam, tam moleſtam, tam periculis omnibus plenam peregrinationem ſuſciperent. Vos verò Patres quid auri, quid argenti huc quæſituri aduentaſtis? ſiquidem Hiſpanorum animas, certè apud vos aurum iſtud abundabat copiosè. Quod ſi Indos Chriſto Ieſu lucrifacere in votis erat, & quæſtum maximum, vt eſt planè, exiſtimátibus pietatem, Euangelij gloria, & propagatio cordi erat, quo tandem conſilio vix aggreſſi rem, terga vertitis? Illi ipſi profani, auarique homines, qui in hunc orbem rei augendæ cauſa penetrarunt, tamen nihil laboris, nihil periculi recuſarunt, modò copia exoptata potirentur: vos verò omnia prius tuta, omnia vndiq; quadrata circumſpicitis, ac velut in vmbra res gerenda ſit, nihil periculorum adeundum putatis. Atqui veſtri ſocij ij, qui in India Orientali, in Malabarica, in Malaca, in Ormucio, in Malucis, in Aethiopia, in Iapponia, in Sina, cæteriſque Orientis regionibus tanta præſtiterunt, & tanta cum gloria rebus ab ijs geſtis per ipſorum epiſtolas cognitis in omnium ore verſantur, non ſine magnis ſudoribus, ſine ingenti periculo eam ſunt laudem coſecuti. Quod ſi vrbes tantùm Hiſpanorum incolendas

1. Tim. 6.

lendas vobis existimatis, si Mexicum, Limam, Cuzcum, ac non in medijs Indorum populis sedem figitis, si Carãgas, Collas, Sacacas, Yauyos, cæterasque prouincias barbarorum vitatis, vmbratilis tantùm ac ludicra vestra omnis de Indis procuratio sit necesse est. Quomodo enim eam gentem Christo expugnare poteritis, apud quã sedem figitis nullam, nulla certa præsidia constituitis, nullas moras ducitis? cùm nulla alia re perinde opus sit ad salutem Indorum procurandam, atque perseuerantia & improbo quodam labore. Sic enim habetote Patres, quantum nos veteranos, & mores horum barbarorum diuturno vsu edoctos causa admonet, nisi perpetuò, ac constanter verbum vitæ, & curam salutis harum gentium meditemini, vanos omnes vestros conatus & telæ Penelopes similes prorsus futuros.

Quæ rationes à suscipiendis Parochijs Indorum societatem deterreant.

CAP XIX.

HAec atque horum similia expostulare nobiscum solent, qui causæ Indorum studiosi, segniores nos in suscipiendis Parochijs accusant, quorũ me oratione ita sæpenumerò perculsum fateor, vt propemodum victus cederem, omniaque alia saluti neophytorum posthabenda existimarem, atque equidem penè contemnerem. Sed contemni profectò non possunt, cùm occurrant nobis tot viri religiosi & pij, qui nõ minus amico, & syncero animo trepidationem nostrã in suscipiendis Parochijs vehementer probent, confirmentq; se longa experiẽtia didicisse reli-

gioni suæ plurimum eiusmodi Parochias incom modasse. Itaque permulti graues, & pij viri in suis Capitularibus conuẽtibus agitarunt de Indorum parochijs deserendis, ne & regularibus suis nocere pergerent, & maximas ab Episcopis, à Patronis, à Præfectis Regijs molestias sustinerent. Quod & si effectum non est, Rege regijsque ministris contranitentibus, tum verò sententia aliorum, vel charitate, vel quauis alia causa obtinente, tamen illud omnes, aut penè omnes experti nobis gratulantur, quod eos scopulos nos præteruecti simus. Neq; enim in nouo orbe antiquam Domini sententiam obliuisci debemus, *Matth. 16.* Quid prodest homini si mundum vniuersum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua? Et illud Sapientis: *Eccl. 29.* Secundùm virtutem tuam recupera proximum tuum, & attẽde in illis, ne fortè incidas. Præterea illud ante oculos ponere oportet: *Eccl. 14.* Qui sibi nequam est, cui bonus erit vnquam? & illud Pauli, *1. Tim. 4.* Attende tibi. quibus ita salutem fratrum iubemur quærere, vt ne negligamus nostram, imò verò nullam esse ab alijs sperandam, si in nobis prima defecerit. Atque vt omittam reliqua, quæ non leuia sunt, duo manifestè habent Parochiæ Indorum grauissima incommoda. Vnum est continentiæ periculum, propter Parochorum miram solitudinem, ac libertatem quiduis perpetrandi, cum perpetua quadam esca libidinis ex fœminarum aspectu, colloquijs, rei familiaris vsu. Ad quæ accedit, vt cumulum faciat mira ipsarum fœminarum facilitas, rarus pudor, resistendi vis propemodum nulla, sæpe etiam sponte oblata copia. Hoc igitur

tur vnum eſt: alterum verò non leuius iudicio meo, quod ex lucri ſpecie naſcitur, & cupiditatis opinione ſiue vera illa, ſiue falſa ſit, omnia Parochi ſtudia reſpergit, propemodumque corrũpit. Nã & victus ſuppeditari ſolet ab Indis, quod illi Camaricum dicunt, & à Patronis Dominiſq; Indorum ſalarium penditur. Hìc cùm Indis imperando, exigendo, commodiſſimum quodque eligendo, minus copioſum Camaricum recuſando, quanta turbatio inter ipſorum fraudes, & Parochi cupiditatem. Itaque omnem ad Parochi quæſtum vel fallendum ſi poſſunt, vel ſi nõ poſſunt, explendum, ſalutis ſuæ curam, cogitationemque conuertunt. Cum Patronis rurſus Indorum, cum Prætoribus, quæ tragœdiæ quotidie? quot iurgia, & lites, quibus Regia ſubſellia aſſiduè crepant. Hinc ſimultates, hinc odia acerba, hinc calumniæ graues. Coniurat cum Curaca Patronus aduerſus Parochum, & quiduis vt obijciat, teſtes habet ad votum. Hæc qui non vidit ad exaggerationem fortaſſis cumulata putabit? qui interfuit, & rem totam oculis perluſtrauit, rerum fide inferiora teſtabitur. Igitur vel continentiæ naufragium, vel ſæua certè tempeſtas ſubeunda eſt, tum verò auaritiæ gurges ipſe ſi euitetur, ſpecies profectò auaritiæ, & exiſtimationis iactura euadi nullo modo poſſe videtur.

Quæ in ſuſcipiendis Parochijs moderatio adhibenda ſit.

CAPVT XX.

INTER has verò tantas difficultates, illa hactenus ſententia mihi magis probata eſt, vſque

dum melius, & certius aliquid eluceat, Parochias Indorum, neq; esse societati nostræ temerè complectendas, neque vsquequaq; tamen repudiandas. Sed siquidem duobus illis incommodis incontinētiæ, & auaritiæ satis occurri queat, tum verò Episcoporum pace, & amicitia retēta, cætera omnia officio aduersus Indos esse posthabenda. Sin verò vitari nulla ratione queant, pro certo esse intelligendum aliam esse adiuuādi has gentes quærendam viam, neque dubitandum hanc vulgarem diuinitus nostris esse præclusam. Nam præter communes Euangelizandi leges est illa societati nostræ, vel prima, vel maxima, vt ministerij sui impensi in proximos nullam omnino patiatur mercedem, mercedisue speciem ad se redundare. Itaque quod alijs valdè, & licet, & sanctum est, eleemosynas pro missa dicēda, pro funere, pro concione, & accipere, & petere, nostris etiam vltrò oblatas admittere nullo modo fas est, idque & constitutionum & literarum Apostolicarum præceptis disertè, & sæpe cautum est. Quare nihil est quod tantoperè quidam mirentur, si Parochias Indorum Camarico, & salario instructas minus cum nostra professione congruere existimemus. Verùm ea, quæ dixi, incommoda vitari satis posse videntur mihi in ijs præcipuè Parochijs, quæ vel in vrbibus Hispanorum sitæ sunt, vel ab ijs non admodum remotæ, qualis hæc Limensis est S. Iacobi, quam nostri tenent. Nam & subesse possent Rectori collegij, qui Indorum doctrinæ dant operam, atque illorum religioni & modestiæ satis consuli potest, cùm vita omnis illorum, superiorum oculis subiecta sit, qui vt, & sibi & officio satisfaciat suo,

simulata pietas. ô: Notator charitate destituta.

ſuo, facilè curant. Vitæ ergo liberioris licentia ſuperiorum cura propè inuigilantium in hominibus alioqui probatæ integritatis, ſatis ſublata videri poteſt. Etenim & magnum Indorum fructum ita experimur, & incommoda omnia facilè anteuertimus. Sed quoniam ſacerdotes doctrinæ, & adminiſtrationi Indorum neceſſarij ſine ſumptu & quidem copioso vbi frequentes illi ſunt, ali non poſſunt, non eſt recuſandus moderatus, & congruens victus, dummodo illud inuiolabile ſit, vt ab Indis ipſis nihil exigatur, neque cum præfectis ipſorum ſordidæ contentiones de quæſtu aut mercede concitentur. Id vt fiat, cenſent pleriq; magno adiumento fore eam conſtitutionem, quam noua lege iam videmus editam, vt de publico ærario ſacerdotibus annui prouentus tribuantur, quod ſi ſyncerè, & candidè obſeruetur, non dubium eſt, quin honeſtis, & religioſis hominibus percommodum, & iucundum ſit: ipſi verò ædificationi, & ſaluti neophytorum magnoperè conducat. Hoc genus ergo Parochiarum collegijs Societatis vicinarũ mihi ijs, quas dixi, conditionibus ſuſcipi minimè diſplicet. Sed quoniam maius aliquid homines in ſocietate requirunt, neque eo modo ſatis vel expectationi de ſe conceptæ, vel harum gentium extremę neceſſitati noſtri faciunt, ne illud quidem omittendum eſt, quod nos admonuerunt opportunè viri primarij. Eſſe quaſdam prouincias Indorũ frequentes, vbi collegia ſocietatis erigi poſſent, atque inde ſacerdotes prodire ad parochias procurandas, qui tamen ſuperioris, & curæ, & oculis penè ſubeſſent, & religioſè iuuari, & inuiſi, & commutari cùm eſſet opus, facilè poſſent. Ita

enim fieret, vt Indorum rationibus consuleretur ordinaria nostrorum præsentia, & ipsis religiosi instituti nihil deperiret. Atque hoc genus doctrinarum, vt vocant, plerique regulares maximè probant, quod est in noua Hispania vsitatum, vbi monasteria, vt audio, in oppidis Indorum passim ædificata sunt. Et in hoc ipso regno Peru sunt non pauca huius exempli. Quanquam & diaboli inueteratę inuidię, & hominum fragilitati nihil est vnquam satis tutum. Verùm in re ardua atque vndique difficultatibus plena, quę à periculo longius absunt, ea pro tutis consilia reputari debent.

Missionum vsus in Ecclesia antiquus & frequens.

CAP. XXI.

SI quid in parochijs tenendis minus Indorum saluti præstamus, certè Missionum commoditate copiosè rependi potest. Missiones verò intelligo eas excursiones, & peregrinationes, quæ oppidatim verbi diuini causa suscipiuntur, quarum & vsus & autoritas lõgè maior est. Et latius patet, quàm homines opinantur. Etenim in prima illa florentissima Ecclesia videre est hoc duplex genus Euangelizantium. Alij certas plebes moderandas instituendasque cura propria ac perpetua suscipiebant, de quibus Paulus Apostolus loquitur. Huius rei causa reliqui te Cretæ, vt constituas per ciuitates presbyteros, quos etiam Hierosolymam adiens ex Epheso euocauit Miletum. Attẽdite, inquit, vobis, & vniuerso gregi, in quo vos posuit Spiritus sanctus regere Ecclesiam suam, quam acquisiuit sanguine suo. Hos quoque Petrus alloquitur: Seniores pascite, qui in vobis est, gregem Dei, non turpis lucri gratia,

Tit. 1.

Act. 20.

1. Pet. 5.

neque dominantes in clero. Hos Ioannes in sua Apocalypsi Angelos salutat, Smyrnę, Ephesi, Philadelphiæ, & cæterarum vrbium. De quorum perpetua residentia apud plebes sibi commissas tam multa sancti Canones edicunt, vt sacra & antiqua concilia relegentibus tędio penè sit eadem causa toties ac tantopere repetita. Hunc ergo locum in Ecclesia Dei parochi tenẽt Indorũ certè nouis fœtibus pernecessarium & salutarem. At fuit alterum genus in Ecclesia sancta Dei ministrorum, qui non firmas sedes tenerent, sed prout temporis opportunitas, & fratrum necessitas postularet, varias Ecclesias obirent, in ijs pro re moras traherent, proprios pastores iuuarent, infirmos confirmarent, fortes perficerent, omni ratione Christi rem promouerent. Nam vt in exercitu sapienter instructo pręter militares copias certa sede dispositas, quibus nihil magis curæ sit, quàm vt locum suum ne deserant, cùm in eo victoria sit, vt caput potius ponant, quàm semel fixum pedem referant, sunt etiam auxiliares copiæ leuisque armaturę equites, quorum sit contra munus huc illuc discurrere, vbi discrimen sit, promptè adesse, labantem iam militem confirmare, hostem irrumpentem excipere, omni negotio adesse, quorum fidei & diligentiæ plerumque victoria accepta referenda sit: ita profectò in hac militię Christianæ velut castrorum terribili & ordinatissima acie, duo sunt ordines, vnus eorum, qui certo loco decertant, alter eorum, qui per omnia discurrunt, vt omnibus opem ferant. Quod militiæ genus tanti in Ecclesia factum est, vt duces nostros summos, id est, Apostolos sibi sumpsisse videamus.

Apo. 2. & 3.

deamus. Quid enim aliud agebant Paulus & Barnabas cùm inter se dicerent, Reuertentes visitemus omnes Ecclesias, in quibus prædicauimus? Quid Petrus dum transiret vniuersos, & deueniret ad sanctos, qui habitabant Lyddæ? Hoc prorsus Timotheus, quem mittebat Paulus, vt confirmaret Thessalonicenses. Hoc Titus apud Corinthios egit. Hoc Iudas & Silas Antiochiam ab Apostolis missi. Hoc Paulus ipse cum Sila perambulans Syriam, & Ciliciam confirmans Ecclesias, & præcipiens custodire præcepta Apostolorum. Et quamuis hoc Episcoporum, qui hac parte Apostolos successerunt, munus sit, tamen neque Episcopi omnia præstare possunt, & ipsi suarum Diœceseon limitibus conclusi sunt. Quamobrem ad eum cui vniuersalis est Ecclesia commissa à Christo, Romanum inquam Pontificem in Petro oues omnes Christi pascendas suscipientem singulari quadam ratione pertinet, quià per se ipse non potest, vt à se destinet, qui ipsius autoritate hoc tantum munus obeant. Itaque cernimus in Ecclesia multorum Patrum religiosos ordines successisse, qui Apostolica autoritate freti totum terrarum orbem doctrinæ luce illustrarint, vitæ pietate & ardore inflammarint. Quo in genere societas hæc minima nihil sibi aut nouum, aut nimium sumit, si vocationem suam agnoscit, vt in Christo omnibus seruiat, & cùm nulli sæpe, aut loco, aut personæ addicta sit, omnes tamen officio prosequatur suo. Neque vllo modo dubitandum est, quin vocationi si suæ ipsa non desit, eius, qui ad rem tantam vocare dignatus est, gratiam & largitatem vberrimè expertura sit.

Act. 15. *Acto. 9.* *1. Thess 3.* *2. Cor. 7. & 12.* *Act. 15.* *Ibidem.* *Ioan. 21.*

Missio-

Missionum vtilitates inter Indos.
CAP. XXII.

MIssionum autem vtilitates inter Indos multæ magnæque sunt. Prima quod omni cupiditatis occasione procul remota, cùm neque ministerij sui mercedem exigant, neque fructum alium expectent, quàm salutem Indorum, neque in postulando Camarico molesti sint, deinde cõtinentiæ, & integritatis lumen præ se ferant, admirabile dictu est, quàm in sui doctrinæque suæ admirationem & studium Indos rapiant. Neque enim, quod sæpe dicere soleo, illustriora miracula ad Euangelij commendationem Indis adhiberi possunt, quàm vt neque auaritiæ occasione, neque libidinis sinistro rumore, doctrina ministri euangelici decoloretur. Secunda, quod cùm seuerius obiurgare & malefacta vindicare ad parochos propriè pertineat, missionum verò ratio ea sit, vt potius consolandi, intercedendi, ac bene de omnibus merendi partes sibi sumat, valde in nostros studia Indorum excitantur, & fit animorum magna coniunctio: ex qua & fidem dictis facilè commodant, & se suaq; omnia libentissimè impertiunt, atque communicant. Tertia hinc quoq; manat, & est copiosè vsu comperta, quod ad confessiones nostris faciendas, etiam generales, etiam ingentium scelerum, ac diutissimè contectorum, vltro ipsi non inuitati veniũt, qui tamen parochorum omnium vna sententia, raro verum in confessione sacramentali ipsis aperiunt, quippe qui parochos pertimescant. Eo omni metu odioque sublato ad nostros, quos sibi experiuntur beneuolos, nihilque læsuros certò sciunt,

tò ſciunt, certatim accurrunt, crimina omnia aperiunt, vitæ conſilia libenter accipiunt, ſummâ deuotione imperata exequuntur. Hæc vna commoditas miſſionum, quam in prouincijs ſuperioribus cùm verſaremur, abundè ſumus experti, tanti eſt apud me, vt ſi nullus alius miſſionum fructus expectaretur, ſola ſufficeret. Ac quemadmodum in ſacro Tridentino Concilio propter fragilem muliebrem ſexum ſanctimonialium pudori & metui patres ita conſulendum putarunt, vt præter ordinarium voluerint aliquoties extraordinarium illis confeſſarium dari: ita equidem Indis etiã conſulendum arbitror, quorum eſt fides infirmior, & duriores in ſe parochos experiuntur. Itaque eo miſſionum auxilio mirificè eorum infirmitas recreatur. Quartam demum vtilitatem ex ipſa diuini verbi tractatione numero: quæ triplex eſt in miſſionibus. Vna, qua pueri & rudiores ſimpliciter, & memoriter catechiſmo imbuuntur, idq; ſtatis diebus & horis partim canendo, partim recitando fructuosè admodum fit. Altera, qua docentur, & inſtruuntur familiariter pro ſuo quiſq; captu tam in myſterijs fidei percipiendis, quàm in moribus honeſtè inſtituendis. Poſtrema eſt ea, quæ ad exhortationem ſpectat, qua pro concione excitantur ad ſalutaria omnia, ac vi ipſa dicendi dicentiſque autoritate flectuntur. Hic mirificè & capiuntur, & cedunt, ſi concionatorem linguæ bene peritum, & appoſitè dicentem nacti ſunt. Quod cùm rarum in parochijs ſit, vnus eiuſmodi Indicè bene doctus, miſſionum excurſione multis parochijs prodeſſe poteſt. Atque ad has quatuor exempli, Beneficentiæ, Sacramenta admini-

Con. Trid. ſeſ. 25 cap. 10.

ministrandi, pœnitentiam præsertim, & verbi deniq; diuini disseminandi redigi cæteræ possunt vtilitates, quæ ad Indos pertinent.

Quod Parochi Missiones vtiliter & libenter accipiant.

CAP. XXIII.

EST alia quoq; his non inferior vtilitas missionum, cùm ad parochos ipsos beneficium deriuatur. Paulus quidem dicebat, Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo Iesu, & odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco, quia Christi bonus odor sumus, quod suo quoque modo vsurpare possunt, si qui sunt discursus Apostolici sectatores. Nostri certè experti sunt sæpenumerò parochos ipsos vitæ consuetudine colloquijsque captos ad Christum aspirasse, neque parum ad virtutis officia commotos esse. Nihil enim vitæ exemplo potētius, præsertim in morum quadam suauitate, tum ipsa familiaris collocutio studia similia parit. Cūque sese adiuuari à nostris sedulò nulla interim mercede expectata vidēt, atq; onere ipso nō parū leuari horū opera, beneficio allecti de se benè meritos amant. Iam verò cùm ad conscientiam suam fructum hunc deriuant, ad suos longè diffundunt exemplo instructi, æmulatione excitati, fructu prouocati. Ad hæc omnia illud accedit, quod cùm sæpe binæ ac ternæ aut eo plures parochiæ valde inter se etiam disiunctæ vnius parochi curæ commissæ sint, atque adeò neque baptizare, neq; confessiones audire, neq; in doctrina instruere omnes suos commodè potest, fit, vt maximam anni partem oues pastore prorsus

2. Cor. 2.

prorſus careant, qua ex re quot millia pericliten-tur, imò verò manifeſtè intereant, dici non po-teſt. Poſſunt ergo qui Miſſionibus vacant, bonā temporis partem in ea parochia conſumere, à qua parochus abeſt, & omni boni paſtoris offi-cio perfungi, quæ res nō ſolùm eſt ipſis Indis ſa-lutaris, verùm etiam Epiſcopis, parochis, patro-niſq; gratiſſima, quibus omnibus eiuſmodi ſup-plementa magnam conſcientiæ quietem afferūt. Quamobrem à multis iam agitatum eſt, vt col-legia Societatis, aut reſidentiæ in frequentia maxima Indorum collocarentur, vnde tanquam ex munita arce ſubſidiarij milites regionem om-nem opportunè excurrerent. Ad hæc, vt filios nobilium Indorum à pueritia inſtruendos edu-candoſque ſuſciperent, in qua vna re totius gen-tis ſalus vniuerſa poſita eſt. Neque ego ſanè dif-fido futurum breui, vt his omnibus modis atque rationibus ſocietas noſtra ſaluti Indorum pro-curandæ, quod tantoperè cupit, feliciter ope-ram nauet.

Quid cauere oporteat in Miſsionibus.

CAP. XXIIII.

AC miſſionum commoditates eæ ferè ſunt, quas expoſui. Vt verò in omni præclaro ne-gotio euenire ſolet, non carent ſuis quoque non leuibus difficultatibus. Primùm enim inuidia paſtorum, & plebis contemptus eorum̄ præ no-ſtris diligentiſſimè cauendus eſt ea vna ratione, vt omni, & verborum, & rerum ſignificatione teſtētur ſe nullo modo eſſe parocho ſuperiores, ſed hunc verum legitimumq; paſtorem, ſe verò tantùm illius adiutores, & adminiſtros. Itaque omnem

omnem honoris in illum significationẽ ne prętermittant, vt & ipse intelligat nihil ab ijs ambitiosè agi, & populus factionem nullo modo meditetur, sed subditus sit per omnia parocho suo. Vix dici potest, quãtopere inter Indos obseruetur is, qui cæteris imperat, & præest, vt statim oculos in ipsum Apo, vt illi vocant, animũque conuertant. Qua ex re nisi humilitatem nostri insinuent, & circumspectè parochorum autoritatem tueantur, atque commendent, certum est inuidia, &. calumnia omnia statim bona studia corrumpi. Præterea & illud omnibus modis curandum, ne odiosi parochis simus, dum vel nimiam integritatem ostentamus, vel reformatorum ac censorum partes importunè assumimus. Meminisse potius illud oportet à Spiritu sancto dictum, Noli esse iustus multum, neque plus sapias quàm necesse est, ne obstupescas. Itẽque illud Apostoli, Omnibus omnia factus sum, vt omnes facerẽ saluos. Et illud Domini dicite: Pax huic domui, & ibi manete comedentes, & bibentes, quæ apud illos sunt. Denique vnusquisque proximo suo placeat in bono ad ædificationem. Etenim Christus non sibi placuit. His alijsque diuinæ Scripturæ sententijs docemur, ita religionis disciplinam conseruare, vt charitati fratrum multum demus. Multa toleranda sunt in homine præsertim sæculari, sæpe etiam profano: nonnulla interdum concedenda salua conscientia, & ita agendum, vt consuetudinis suauitate alliciatur potius, quàm asperitate offensus resiliat statim. Itaque neque visitatores, neque censores, aut Momos aliquos vel Sycophantas existimare nos debet, sed sibi amicissimos, & hu

Eccles 7.

1. Cor. 9.

Matt. 10.

Rom 15.

manissimè affectos. Nouimus ex prudenti dissimulatione non paucos egregiè captos tandem Dei verbo manus dedisse: quos si nimia seueritate offenderis, mille concionibus reuocare non poteris. Verùm ita humanitatis leges seruandæ sunt, vt neq; religionis existimatio lædatur, neque conscientiæ coram Deo puritas offuscetur. Nam & virum religiosum & Apostolicum munus obeuntem nihil, aut leuitatem, aut fastum, aut lasciuiam redolens decet. Quoniam verò cũ ad aperiendas conscientias suas in confessione parochi accurrunt, imploranda impensè est diuina gratia, vt & officio non desis tuo, & fratris animam grauissimè interdum sauciam à morte reuoces. Ego sanè in confessionibus audiendis nihil æquè formidare soleo, quod sacerdotum quotidie cœlestia sacramenta tractantium vix medicina vlla morbi curari possunt, cùm semel cœperint peruenire ad cor durum, atque illud Gregorij plerunque, cùm eiusmodi duritiem contemplor, venit in mentem. Pleriq; eorum à Domino in impœnitentis cordis caliginem proijciuntur, & nulla hominis adhortatione resipiscunt. Ergo in primis illud tenendum est, vt placendi voluntas, & humanus affectus nullo modo dominetur, ne puluillos sub omni cubito, & ceruicalia sub omni capite statuamus, iuxta propheticam comminationem, quin potius veritas in omnibus dominetur, & præsit, propter quã si homines aliquando scandalizantur, non magnopere curandum est. Dei enim iudicium est, ait scriptura. Itaque si is, qui parochus nominatur, concubinarius sit, si aleator, si fœnerator, si simoniacus, si litigator, si turpis lucri secta-

Greg. lib. 2. exposi. in 1. Reg. c. 3.

Ezech. 13.

Deut. 1.

tor, si officij sui negligens, si sermonis Indici imperitus, & contemptor; veritatis falce resecanda sunt vitia, ac nisi tibi ipsi in Domino satis feceris peruidendum, ne alienis peccatis ipse communices, manus pœnitentiæ citò imponēs. Cæterùm hæc ipsa etiam letalia, & vetusta vlcera oleo simul foueri possunt, atq; ita vino perfundi, vt pariter, & mordeantur, & ferant. Attingit, inquit, à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter diuina Sapientia. Opus forte, modum suauem esse oportet. Multum interest, qua manu, qua dexteritate vulnus chirurgus infligat. Non imperiosè, non duriter, magis monendo, quàm minando; magis iuuando, quàm iubendo, vt ait Augustinus, ista tolluntur. Vidimus sæpe sacerdotum conscientias deploratas, de quibus ego planè diffideram eò quòd ad cor durum peruenisse mihi viderentur, & iuxta Hieremiam propter multitudinem iniquitatis dura facta esse peccata, ministerijs tamen nostris, vel potius diuinæ gratiæ ita cessisse, ita respuisse, ita ad cor redijsse, vt magnificas Dei bonitati gratias ageremus, & spem non vulgarem conciperemus, societatis nostrę homines, quorũ sunt parochi penè omnes, valde studiosi, præclarissimos fructus in lucrifaciendis Domino eiusmodi hominibus allaturos. Hęc in parochos obseruanda. Porrò Indi, ipsi quoq; curam quandã mediocritatis efflagitant. Vt enim eos oderunt, qui nimij in exigendo sunt, ita etiam à se auersos putant, qui ab ipsis oblata repudiant. Accipienda ergo sunt humanè munuscula eorũ, & benignè vel eadem, vel plura si liceat, pauperibus communicanda. Quod si ipsorum opera interdũ

1.Tim.5.

Sap.8.

Aug. epist. 64. ad Aurelium.

Hiere.30.

opus ſit, dum ea moderatione, qua decet, vtaris, nihil offenduntur, imò verò ſi te alioqui ſibi beneuolum experiuntur, amplius diligunt. Illud quoque obſeruatum autoritatem quandam retinendam eſſe aduerſus eos, paternæ grauitati cóiunctam: neque tam ſummiſſionis, quàm liberalis cuiuſdam imperij ſpeciem præferendam. Amant enim hoc modo, quæ iſtorum eſt natura, tractari. Sed neque neceſſario noſtrorum apparatu offenduntur, neque paupertatem magnopere admirantur, magiſque præclariora noſtros non poſſe afferre, quàm non velle interpretantur. Quamobrem quæ ad vitæ neceſſitatem aut etiam commoditatem pertinent, prætermittenda non ſunt, nam & locorum, & rerum magnæ difficultatis id exigunt in hac prouinciarum Indicarum tanta aſperitate & inopia, & Indorum ingenia diuinitus ita comparata ſunt, vt ædificationis iſto neceſſario vſu nihil amittant. Illud enim non extremo loco cogitandum eſt, & penitus prouidendum, ne dum Apoſtolicæ abdicationi quidam inhærent, vitæ commoditatibus deſtituantur, atque ita vel labore victi, vel viribus deſtituti bene inſtitutum curſum reuocent. Nam qui aliquando ſuis dixerat, Nolite portare ſacculum neque peram, idem alio tempore ijſdem dixit, ſed nunc qui habet ſacculum tollat, ſimiliter & peram. Quo in loco Bedam venerabilem audire licet, Nobis quoque, inquit, datur exemplum, iuſta nonnunquam cauſa inſtante quædam de noſtri propoſiti rigore poſſe ſine culpa intermitti, verbi gratia cùm per inhoſpitales porrò regiones iter agimus, plura viatici cauſa, quàm domi habebamus, licere portare.

Lucæ 10.

Luc. 22.

Beda lib. 6. in Euang. Luc. c. 22.

Indi-

Indicas ſanè peregrinationes notaſſe videri poteſt. Atque hæc ad difficultates Indicarum miſſionum conſiderandas hactenus dixiſſe ſit ſatis. Illud poſtremò adijciendum puto, Indicas & commoditates, & difficultates non ex aliarum nationum lege aut conſuetudine, ſed ex ſua ipſarum eſſe metiendas, & Dei zelo præeunte tum verò experientia duce, illud in omnibus intuendum, vt non quæramus quod nobis vtile eſt, ſed quod multis, vt ſalui fiant.

1.Cor.10.

FINIS LIBRI QVINTI.

DE PROCVRANDA INDORVM SALVTE,

LIBER SEXTVS.

Quatenus modo de Sacramentis agendum ſit.

CAPVT I.

DE diuinis Sacramentis admini-ſtrandis, quod vnum ex ijs, quæ propoſuimus, reſtat, ſi pro argu-menti dignitate differendum eſ-ſet, magnum opus exiſteret, & quod in alterius parte numerari, cùm ipſum per ſe tantum ſit, meritò quodam-modo indignaretur. At nos rem tantam nullo modo aggredimur, qui de Sacramentis contra impudentes Nouatorum calumnias, & ab ipſa Eccleſia in magno & œcumenico Concilio Tri-dentino copiosè grauiterq; definitum, & illu-ſtres noſtræ ætatis ſcriptores nuſquam aut vbe-rius, aut fælicius quàm in illis aſſerendis, expli-candis, commendandiſq; elaboraſſe, non igno-remus. Igitur cum Hæreticis res nobis modò non eſt, ſed ne catholicos quidem antiquos, & in religione conſtantes admonendos, cohortan-doſue exiſtimamus, quorum illud inſignem eru-ditionem, hoc dicendi facultatem non vulgarē requirit. Tantùm breuiter, ac pene curſim ea de Sacramentis attingemus, quæ rudibus Indorum

popu-

populis necessaria videbuntur, atq; in ijs maximè insistemus, quæ per imperitiam, aut incuriã quorundam contra veterem & Ecclesiasticam disciplinam inter hosce neophytos obrepsisse, & percrebuisse notauimus.

Multa in his regionibus contra Ecclesiæ consuetudinem geri.

CAPVT II.

NAM ex quo tempore obedientia duce ad has regiones Indicas venimus, non pauca in Sacramentorum functione minus conuenienter Ecclesiasticis institutis, nonnulla perturbatè prorsus atque ineptè geri, & diu mirati sumus, & dolenter sæpe commemorauimus. Causa mihi cogitanti nulla certior occurrit, quàm quod Euangelium non tam prædicatorum, quã militum manu in has nouas orbis nationes inuectum sit: quorum socordia cum imperitia coniuncta multa absurdè peperit, quæ accedente cõsuetudine confirmata tanquã legitima habẽtur. Ita priores posterioribus errandi viam munierunt, vt vix liceat doctis & pijs hominibus veterem totius Ecclesiæ consuetudinem restituere, habeanturq; rerum Indicarum imperiti, qui religionem & sacramenta Ecclesiæ integrè, ac pro dignitate Indis tradere cupiant. Quid plura? Cũ in Prouinciali Concilio Limensi ab omnibus Peruensibus Episcopis, cæterisq; grauibus viris ad ea vitia emendanda multum operæ & studij collatum sit, atq; edita extent egregia decreta de reformatione permulta, nihil tamen amplius perfectũ est, quàm si ab otiosis nautis de republ.

moderanda consultatum esset. Quis verò non doleat Baptismo plerosque adultos initio passim, & nostro tempore non raro ante perfundi, quàm Christianam catechesin vel mediocriter teneāt, neque an vitæ flagitiosæ, & superstitiosæ pœnitentia tangantur, neque verò id ipsum, quod accipiunt, an velint accipere, satis constet? Quid illud, quod confessiones sæpe ita fiunt, vt neque Indus intelligat sacerdotem, neque intelligatur ipse, quid dicat, tàm supinè parochis nonnunquam dormientibus, vt neque peccatorum rationem exigant, neq; doloris sensum requirāt, nihilque magis curent, quàm vt à se quàm citissimè confitentes ablegent. Porrò Eucharistiam qua lege contra omne & diuinum, & Ecclesiasticum ius non solùm quotannis adulti Indi, verùm etiam morientes ritè confessi prohibentur accipere? quam si quispiam nostrûm porrigere velit, & viatico munire migrantem, nouitatis accusatur, & sacrilegij propemodum reus agitur. Quod si hoc venerationi Eucharistiæ prætexitur, cur saltem quæso extrema vnctio subtrahitur? Neque in syluis tantùm aut remotis oppidis, sed in ipsa nostra vrbe, in ipso sacro Xenodochio morituri tanto bono priuantur. Horum similia sunt plurima. Etenim matrimoniorum errata vel socordia, vel imperitia ministrorum admissa longum esset enumerare. Quales sint infidelium nuptiæ, quibus gradibus apud Indos contractæ valeant, quæ impedimenta Apostolicis literis his neophytis sublata sint, quæ etiam dum integra restent, pauci scire laborant. Hanc igitur tam vastam syluam ingressi illos tantùm errores refellere cupimus, qui & perniciosi-

niciosiores, & magis vulgares sunt.

De voluntate Baptismo necessaria.

CAPVT III.

IGitur in Baptismo, barbaris præsertim, confe-rendo, tria spectare debet fidelis, & prudens dispensator mysteriorum Dei, Voluntatem, Fidem, Pœnitentiam. Voluntas sanè omnino cognoscenda est eorum, qui ad Fidei sacramentum aspirant, nec nisi petāt, & instent, Christianæ vitæ professione donandi sunt. Ecclesiæ consuetudo tenet, vt priusquam catechumenus baptizetur, ter interrogetur, & tertiò respondeat, baptizari se velle, quod intelligerent sancti patres magnum esse Christianæ Religionis pondus, magnas Euangelicæ turris expensas, nec nisi re admodum deliberata, & perspecta hominū imbecillitati temere rem tantam debere committi. Quod profectò non nuda cæremonia obseruandum est, sed multo magis spiritu & veritate. Vt non solùm infideles Indi diligenter explorentur, verùm cognita iam, & perspecta voluntate diu in catechumenorum ordine teneantur, quo & instructiores veniant & pluris faciant mysterium salutis suę. Quam Ecclesię veterem disciplinam ita in hoc nouo orbe neglectam intuemur, vt nusquam contra Euangelij dignitatem magis irreligiosè, & contra hominum salutem magis perniciosè peccatum esse intelligamus. Dum enim quoquomodo per fas, & nefas, per dolum, & vim gentes barbaras Christianas efficere properant homines imperiti, aut improbi, nihil aliud agunt, quàm vt Euangelium ludibrio

 expo-

exponant,& Fidei temerè susceptæ desertores certissimo exitio afficiāt. Non enim tales, vt est in Decretis Patrum, inuiti saluandi sunt, sed volentes, vt integra sit forma iustitiæ. Equidē censerem Prouinciali Concilio nihil grauius decernēdum fuisse, ac fore deinceps, nihil etiam seuerius vindicandum, quàm vt Indi adulti ante baptismum per annum, aut etiam amplius, nisi discrimen mortis vrgeret, in Fidei mysterijs perdiscendis, & voluntate bona confirmanda distinerentur: ita fieret vt serius impetratam baptismi gratiam pro magno haberent, & diligenter conseruarent, quemadmodum in concedenda Eucharistia vsu venisse cernimus. Sed quid agimus de ijs, qui contra salutare hoc Ecclesiæ institutum baptizati sunt? Certè si nullam habuisse voluntatem perspicerentur, atque omnino inuiti & repugnantes, & contradicentes baptizati sunt, nullo modo Christianum characterem accepisse existimandi sunt, quemadmodum est ab Innocentio tertio definitum, neque enim sine suscipientis voluntate sacramentum constare potest, quod accipere non potest, qui non præbet vtcumque consensum. Verùm si voluntas nonnulla non defuit, tametsi vel vi, vel minis extorta, quia re vera charactere Christi insignitus est, cogendus est Fidem semel susceptam conseruare, ne Christi sacramento magna fiat iniuria, si profanum per licentiam reddatur, quod est etiā ab eodem Pontifice secundùm Toletani Concilij decreta declaratum. Illud autē habet quæstionē non facilem, vtrum cùm barbarus baptismum prorsus ignorat, & tamen non contradicens baptizatur, verè Christianum characterem accipiat necne,

Conc. Tol. 4. ca. 55. d. 45. De Iudæis.

De baptismo & eius effec. c. Maiores §. item quæ.

Ibidem.

necne. Nam rei ignoratæ voluntas esse non potest, cùm nihil ametur nisi cognitũ aliquo modo. Itaq; qui interrogatus, an velit in se fieri, q fit in alijs, aut etiam nihil interrogatus, baptismo perfunditur, nihil inter baptismũ, & profanam aquã discernens, nihil ibi religionis agnoscens, is profectò quomodo velit, quod nunquam cogitauit, non facilè potest dici. Cùm verò sacri canones nihil aliud tradant obstare baptismo, quàm voluntatem baptismo renitentem, & contradicentem, cumq; hoc loco hominem nihil dissentire, nihil reclamare ponamus, iterare postea baptismum, si ille saluus esse velit, difficilis exempli apparet. Quam quæstionem ne quisquam otiosam putet, sciat apud nos esse frequentem in ijs præsertim Aethiopibus seruis, qui ex Cabouerde asportantur. Hos enim si conuenias, an Christiani iam sint, audies non raro, sese cùm essent impuberes simul cum alijs plurimis in naui, aut littore deprehensos baptizatos esse, cùm certè quid secũ ageretur, ignorarent, nisi quod multi simul à clerico, aut milite quopiã aqua aspergebantur, & exinde Christianos se fieri audiebant, cùm neque hoc etiam ipsum quid esset edocerẽtur, neque rem ipsam penitus intelligerent, & homines barbari, iumẽtis similes, minimè quid illud esset scire curarent. Digladiantur quidam, vtrum si neutra voluntas detur, baptismus sit ratus. Diuus quoque Augustinus non parum hæret in fine librorum de baptismo, vtrum baptismus per iocum & non seriò collatus habendus sit certus ac constans. Vbi ita scribit, Solet quæri, vtrum nihil intersit quo animo accipiat ille cui datur, cum simulatione, an sine simulatione: si cũ simu-

Caiet. 3. p. q 68 ar. 7. Sot. in 4. d. 5. art 7. D. Aug. lib. 7. de Baptismo contra Donatistas cap 53.

De Conf. d. 4. c. solet.

simulatione vtrum fallens an iocans sicut in mimo. Et quibusdam interpositis, quibus se Ecclesiæ iudicium expectare ea de re profitetur, adiungit: Nequaquam dubitarem habere eos baptismum, qui vbicumq; & à quibuscumq; illud verbis Euangelicis consecratum sine sua simulatione & cum aliqua fide accepissent, quanquam eis ad salutem spiritualem non prodesset, si charitate caruissent, qua Catholicæ insererentur Ecclesiæ. Et mox, vbi autem, neque societas esset vlla ita credentium, neq; ille, qui ibi acciperet, ita crederet, sed totũ ludicre & mimicè, & iculariter ageretur, vtrum approbandus esset baptismus, qui sic daretur, diuinum iudicium per alicuius reuelationis oraculum, cõcordi oratione, & impensis supplici deuotione gemitibus implorandum esse cẽserem. In hac ergo dubitatione cùm de voluntate Indi, aut Aethiopis temerè baptizati quæritũr, illud mihi certum est, si satis me minit se sine simulatione, & cum aliqua fide, vt Augustinus dixit, suscepisse baptismum, hoc est, intellexisse illud esse ritum aliquem Christianorum, atque ita in se fieri permisisse, quamuis cætera Christianæ religionis non sit edoctus, approbandum esse baptismum, minimeque repetendum. Re enim vera consensisse putandus est, qui cũ videret in se fieri quod ad Christianam religionem pertinere vtcumq; sciebat, non contradixit. Quod si nullo modo quid esset baptismus, agnouit, neq; illum à profana & quacumq; alia aspersione distinxit, penitus Christi, & Ecclesiæ Fidem ignorans, non magis voluisse intelligendus est, quàm si dormiens, aut amens baptizaretur, cùm nulla antea

eius

eius significatio extitisset. Quem sanè nullo modo baptizatum esse ego non dubito, quemadmodum ne illum quidem, de quo Augustinus valde dubitat, qui per iocum prorsus, ac nō seriò baptizaretur. Nam & dissentire, atq; abnuere putādus est, qui cōtra vetus institutum suum aliquid noui prorsus ignarus accipit: & satis est eū nullam baptismi voluntatem habere, neque expressam, neque interpretatiuam, quam in adultis ad substantiam sacramenti requiri sanior, & certior Doctorum sententia habet. Ac satis id docuisse Innocentius III. videtur, cùm de baptismo dormientis aut insani improbādo, si antecedentis voluntatis signa non extent, sententiam tulit. At verò cùm neque barbarus ipse satis exploratam habet præteritam voluntatem suam, neque notitiam illius temporis, neque verò indicijs manifestis percipi res potest, quod frequens est in hac superiorum temporum perturbatione, & barbarie, salutare consilium Alexandri III. sequendum est, & conditione adhibita baptismus iterum conferendus. Porò volūtatē parentum in baptismo paruulorum suorum ad substantiam sacramenti necessariam esse, quamuis afferant quidam, rectè tamen afferi non potest. Sed tamen parentibus inuitis, si infideles sint, eorum paruulos non esse baptizandos, quanquam non sine patrocinio nobilium autorum vtrinq; in scholis res agitatur, tamen Thomę sententia & Ecclesiæ consuetudine & Concilij prouincialis autoritate longè præferenda est, dummodo in mortis periculo constitutum paruulū nulla expectata parentum voluntate baptizare licere & decere quoq; concedamus, quod autores qui-

De baptismo. c. Maior. §. item quæritur.

Ibidem.

De baptismo cap. De quibus.

Dur. in 4. dist. 4. q. 6. Pal. c. 4. Contra sentiunt Cai. 3. p. q. 68 ar. 10. & Sot. in 4. d. 5. ar. 10. D. Th. 2. 2. q. 10 ar. 12. Con. Lim. Const. 27. Sot. in 4. d. 5. ar. 10. in fine idem cōfirmat Conc. Lim. Const. 27.

Conc. Tol. 4. c. 61. 28. q. 1. Iudæi qui.

quidam pij & docti pro illorum salute defendunt, & à nostris aliquando cum laude factum meminimus. Cùm verò ex duobus parentibus alter filium paruulum Christianum fieri vult altero repugnante & contranitente, iuxta Concilij Toletani, & Limensis decreta, baptismo fauendũ est, & illius ius preferendum, qui de filij salute melius cogitat. Atq; hæc de voluntate baptismum suscipientium obiter attigisse sit satis.

De Fide & Pœnitentia ad baptismi gratiam necessaria.

CAPVT IIII.

Act 20. & 2.

FIdem verò in Dominum Iesum Christum, & Pœnitentiam in Deum, quam Paulus prædicabat in gentibus, Petrus ab Hebræis exigebat, necessariã esse, vt baptismus non solùm Christi militem faciat, sed gratiæ etiam & salutis donatiuo afficiat, nemo est tam ineptus, qui dubitet. Verùm quæ Fidei mensura exigenda sit in catechumeno, & quibus modis agendum, vt satis instructus, & firmus veniat ad lauacrum Christi, satis est in libro superiore explicatum. Pœnitentiam autem, hoc est anteactæ vitæ veram detestationem, atque in posterum firmum corrigendæ consilium, rarus est certè in Parochis, qui pro dignitate requirat. Nam & pristinæ superstitioni vulgo hærent, & cõcubitus nefarios retinent, & ebriositaté suam non deponunt: pleriq; honoris causa baptismum ambiunt, ne ab Ecclesia arceantur, nonnulli vt Hispanis Dominis ea in re gratificentur, atque eiusmodi fictionibus apud barbaros plena sunt omnia, nostra certè maxima ignauia, qui supini, atq; oscitãtes ea de re cogitamus, digni certè, qui tanti sacrilegij pœ-

gij pœnas luamus. De hac vitæ emendatione curanda & exploranda in competentibus multa antiqui Canones, multa noua synodalia decreta præclarè præcipiunt: sed facilè omnia contemnuntur ab ijs, qui quæstum amant, salutem hominum, & Christi dignitatem non amant. Itaq; ex antiqua Ecclesiæ consuetudine perquàm cõmodum mihi videretur, vt catechumeni aliquot dies, si menses longum esset, ieiunijs & precibus alijsq; pijs operibus pro facultate sua exercerẽtur ante baptismum, tum verò vt testimonium ferrent temperasse se à flagitioso concubitu, ab omni superstitione gentilica, præcipueque ab ebrietate, Ecclesiam quoq; frequentasse, & omni officio vitæ superioris emendationem declarasse. Ita fieret, vt paratiores venirent, & quã tandiu probati gratiã adipiscerentur, non ita facilè reuersi ad vomitum corrupturi essent. De qua re legi Gratianus potest in quarta distinctione de consecratione, & cæteri, qui de catechesi, & præparatione baptismo necessaria copiosè scripsêre.

De ijs, qui se baptizatos vel negant vel mentiuntur.

CAP. V.

DE ijs verò, qui baptismum vel datum sibi esse mentiuntur, vel acceptum iam à se negãt, cùm sit vtrumq; paris sacrilegij & periculi, meritò synodalia decreta cautos esse parochos iubent. Sunt enim qui reuera baptizati non sunt, cùm tamen Christianis nominibus appellentur, & Ecclesiastica mysteria conuentusq; frequentent. Hoc ex temporum superiorum perturbatione

tione accidisse constat. Atque in horum aliquot nos incidimus, qui cùm diu Christiani haberentur, & Ioannes, aut Francisci, aut Petri vocarentur, tandem concionibus nostrorum permoti simulatione deposita baptizari se postularunt, & re diligenter discussa, inuentum est eos non fuisse re vera Christianos, sed à parentibus Indis subtractos per Hispanicos Dominos eiusmodi nominibus fuisse donatos. Nonnulli quoque Aethiopes cũ sæpe confessiones annuas peregissét, rogati aliquando ea de re se nunquã esse baptizatos apertè confessi sunt. Erit igitur adhibenda non exigua diligentia præsertim erga aduenas & ignotæ regionis homines. Contrà alij ea occasione se baptizatos sæpe dissimulant, baptismumq; supplices petunt, quem re vera iam acceperunt, eo sanè consilio, vt vxores nouas ducere liceat, cùm veteres displicent. Eum fucum prudentiores Parochi deprehendere solent. Ne igitur, vel grandi sacrilegio iterato sacramento contaminentur, vel à necessario excludantur, vigilare sacerdotes oportet. Et cùm res liquidò constare non potest, atque is qui baptismum petit, alioqui testimonium habet integritatis suæ, probabilique vtrinque ratione dubia, prudenti viro causa fit, Beati Leonis decretum salutare seruandum est de ijs, qui in captiuitate positis parentibus nati sunt, & baptizati ne sint, certum esse non potest, quorum potius saluti consulendum docet lauacro regeneratio nis adhibito. Quia quod non ostéditur gestũ, ratio non finit, vt videatur iteratum.

Leo epist 34. c. 1. De Cons. d. 4. cùm itaque.
Idem in epi. 90 ca 16. De Cons d. 4. c. Si nulla.

De

De Sacramento Confirmationis & illius materia.

CAPVT VI.

HAec pauca de baptiſmo Indorum: neque verò plura de ſacri Chriſmatis ſacramento dicenda ſunt. Ac bene habet ſanè, quod Confirmationis ſacramento neophyti noſtri priuati non ſunt: tametſi partim penuria Epiſcoporum, partim fortaſſis negligentia, rarò eam gratiam Indi conſequantur. Illud hoc loco, pro inſtituto noſtro dicendum eſt, materiam huius ſacramenti à Doctoribus, & Florentino Concilio tradi, Chriſma ex oleo, & balſamo ab Epiſcopo conſecratum. Dubitant verò multi, an balſamum re vera ad eſſentiam ſacramenti pertineat: & pleriſque aſſentientibus, Sotus, & Caietanus graues authores negant, qui ſi de vero balſamo loquuntur, omnino tenendi ſunt, cùm eorum ſententiam ſatis Apoſtolica ſedes confirmaſſe videatur. Extat enim inductum à Pio Quinto Pontifice maximo Epiſcopo Tucumanenſi datum, quod nos ipſi in autographo vidimus, vt in hac Occidentali India, liceat in confectione Chriſmatis pro vero balſamo ſuccum quendam alium adhibere, natiuum his regionibus, qui balſami odorem, & ſuauitatem maximè refert. Non igitur verum balſamum de eſſentia eſt ſacramenti, niſi malis materiam ſacramentorum Eccleſiæ ſubdi, quod omnes viri docti repudiant.

Caiet. 3 p. q. 72. ar. 2. Sotus in 4 d. 7. ar. 2.

De Eucharistia percipienda diuinum esse præceptum.

CAPVT VII.

SEquitur vt de Eucharistiæ perceptione dicamus, à qua genus Indorum latissimè exclusum, adhuc homines docti, & pij frustrà conquerun-tur. Quem totum locum vt commodius explicemus, dicendum erit de ipso iure diuino, & Ecclesiastico percipiendi Eucharistiam: tum quid de consuetudine huc vsque seruata sentiendum sit, & de salute eorum, qui sine viatico cœlesti de vita decedunt: postremò quid deinceps fieri expediat, admittendine sint an excludendi à sacris mysterijs Indi. Ac primùm non parua quæstio est inter Theologos, Vtrum re ipsa sumere Eucharistiam iuris diuini præceptum sit. Quidam enim non aliam, quam Ecclesiasticæ constitutionis vim agnoscunt, quorum potest videri non improbabilis sententia, quod videamus Ecclesiam quibusdam dare, quibusdam negare Eucharistiam, etiam cùm supremus agitur spiritus: de quare & antiqui Canones complures sunt, & quarundam hodie quoq; prouinciarum mos est, vt ij, qui per publicos magistratus ad supplicia ducuntur, non communicentur. Atqui ius diuinum Ecclesia tollere, aut immutare non potest. Non ergo iuris diuini est, vt homines etiam in vitæ fine Eucharistiam accipiant. Adde quòd verba Christi, quibus maximè apud Ioannem necessaria ad vitam æternam carnis & sanguinis Christi perceptio perhibetur, æquè de omnibus loquuntur, adultis, inquam, & paruulis, vt Augustinus sæpissimè aduersus Pelagianos contendit, præ-

Bona. in 4. d. 12. art. vlt. q. 1. Alexand. Hales 4. p. q 51. memb. 4. Caieta 3 p. q. 8 art. 11. & 12.

dit, præcipuè libro primo de peccatorum meritis, & remiſſione, quod etiam Innocentius primus in epiſtola ad Concilium Mileuitanum apertiſſimè docet. At verò paruulos ſacramento altaris imbui, quicquid Græci, & Boêmi Hæretici contradicant, vſque adeò non eſt neceſſe, vt contraria potius conſuetudo teneatur in Eccleſia Dei, & olim ſi qui Patres paruulos communicandos putarunt, nulla id ſalutis neceſſitate feciſſe, ſine controuerſia credendum eſt, vt Synodus Tridentina commonuit. Hæc igitur cogitanti mihi, tum verò ad huius occidui orbis Eccleſias oculos conuertenti, nihil iuri diuino repugnare, ſi iam baptizati adulti Euchariſtiam nunquam percipiant, pene perſuaſum eſſet, niſi me inde reuocaret non modò D. Thomæ illiuſque ſectatorum authoritas, quę apud me valet plurimum, ſed etiam perſpicua atque efficax, quantum ego ſentio, ratio. Si enim ſacramenti cuiuſque neceſſitas ex ipſius ſignificatione intelligenda eſt, vt Eccleſiæ conſenſus docet, & baptiſmum idcirco ad vitam neceſſarium omnino fatemur, quod ſpiritualis generatio ſit, nemo autem viuere queat, niſi naſcatur: Pœnitentiæ quoque ſacramentum neceſſarium agnoſcimus lapſis poſt baptiſmum, quòd in eo per claues Eccleſiæ ianua aperitur regni cœleſtis, qua occluſa nemo introire poſſit in regnum: cùm Euchariſtia cibus ſit animæ, idque ex ipſa materia, & inſtitutione Domini apertiſſimè conſtet, qua obſecro ratione exiſtimare poſſumus, niſi inſanimus, tam pretioſum, tam ſalutarem cibum à Saluatore noſtro inſtitutum, & commendatum fidelibus, quibus tamen liberum ſit vel nunquam illum ore con-

Aug. lib. 1. de Peccat. meritis cap. 20. Inno. 1. epiſt. 26. in Reſcripto ad Conc. Mil.

Conc. Trid. ſeſ. 21. c. 4.

D. Tho. 3 p. q. 80. art. 11. Domin. Soto in 4. d. 12. q. 1 ar. 11. Petrus Sot. De Euch. er lect. 9. Pal. in 4. d 9 q. 1.

tingere? An eſt minus neceſſarius vitæ tuendæ cibus, quàm medicina letali languori curando? Nam qui vt hinc euadant, Chriſtum manducari ſpiritualiter à fidelibus poſſe aiunt, etiamſi ſacramentaliter non manducent, atque eo cibo vitam animæ ali, vera illi quidem afferunt, ſed nihil de argumentationis robore imminuunt. Etenim ſpiritualis Chriſti manducatio etiam veteribus Patribus communis fuit, vt Apoſtolus ſanè confirmat, Omnes, inquit, in mari & in nube baptizati ſunt, & omnes eandem eſcam ſpiritualem manducauerunt. Attamen populus Chriſtianus in nouo teſtamento ſicut ad vitæ generationem accepit baptiſmum, ita etiam ad vitæ iam acceptæ alimentum accepit Euchariſtiam. Ipſum ergo Chriſtum ſacramentaliter ſumere debet ad vitam ſpiritualem conſeruandam, ſicut in ipſo Chriſto per baptiſmum neceſſariò naſcitur. Neque mihi placet, vt re ipſa atque actu accipere hunc panem ad vitam animæ ſuſtentandam opus ſit; ſatis eſſe non dubito, vt voto accipiatur ab eo, qui non eſt idoneus actu accipere, dummodo re ipſa, atque actu aliquando ſuſcipiat, quemadmodum de baptiſmo, & Confeſſione ſacramentali Fides catholica ſentit. Etenim ſicut de baptiſmo dictum eſt à Domino, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt introire in Regnum cœlorum, ita etiam ab eodem de Euchariſtia dictum eſt, Niſi manducaueritis carnem filij hominis, non habebitis vitam in vobis. Et ſicut illic legimus, Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti: ſic etiam hîc, Hoc facite in meam commemorationem. Nam quòd illa Domini

1. Cor. 10.

Ioan. 3.

Ioan. 6.

Matth. 28.

1. Cor. 11.

Domini verba, de Fidei manducatione tantummodo intelligenda quidam volunt, grauiter & periculosè labuntur. De vtraque enim manducatione & Fidei, & ſacramenti Chriſtum loqui tum ipſe contextus apertè docet, tum Eccleſiæ Catholicæ conſenſus conſtantiſſimè confirmat, quæ teſtimonijs illis ex ſancto Capite Ioannis ad doctrinam Euchariſtiæ confirmandam perpetuò in Concilijs & decretis vſa eſt. Verè ergo loquitur Chriſtus de ſacramentali manducatione, quæ tantùm Fidelibus baptizatis in hac vita poſitis conuenire poteſt: beatis & antiquæ legis patribus conuenire non poteſt, qui tamen Chriſtum ſpiritualiter manducauerunt. Quòd ſi hæc tã illuſtria ſcripturæ verba nulla eſſent, ſi nulla etiam cibi ſignificati ratio haberetur, illud tamẽ abundè eſſe deberet, quod Eccleſiæ præceptum de communicando ex Concilij Lateranenſis tẽpore legimus, vſum verò & perpetuum & vniuerſalem ex ipſo Spiritus Sancti aduentu cernimus, ſentire verò fidelibus liberum fuiſſe tunc penitus à communione abſtinere, vel ad id humano non diuino inſtituto vocatos eſſe, magnæ profectò imperitiæ eſt. Neque enim Eccleſia de ſacramentis percipiendis ſolet ferre leges, ſed quibus temporibus neceſſariò ſumantur, & qua ratione definire, id ad ſe pertinere propriè agnoſcit. Eſt ergo, eſt iuris diuini præceptum, vt omnes adulti iam baptizati aliquando communicent. Tempora autem percipiendæ Euchariſtiæ duo præcipuè ſancta mater Eccleſia definiuit: vnum cùm quis mortis anguſtijs, aut periculo premitur, tunc viatico neceſſario iuuandum ſacri Canones ſtatuunt: alterum quotannis in Domi-

Concil. Nic. can. 13. 26. q. 6. De his ver. & in Conc. Cartha. 4. c. 77.

Conc. Late c. 21 nico Paſchate, de quo præceptum extat Lateranenſis Concilij, & Tridentinus Canon in hæc verba, Si quis negauerit omnes, & ſingulos Chriſti Fideles vtriuſque ſexus, cùm ad annos diſcretionis peruenerint, teneri ſingulis annis ſaltem in Paſchate ad communicandum iuxta præceptum ſanctæ Matris Eccleſiæ, anathema ſit.

Conc. Tri. ſeſ. 13 c. 9.

Quòd quamuis diuinum præceptum ſit de communicando, poſſit tamen Eccleſia pro iudicio ſuo communionem negare.

CAP. VIII.

CVM igitur & diuinum ius ſecundùm ſaniorem & certiorem doctrinam, & Eccleſiaſticum præceptum ſecundùm Fidem Catholicam, habeat, vt omnes adulti iudicij compotes ſacramentum altaris accipiant, magna mihi quæſtio, & antehac, & modò maximè viſa eſt, quid de ſeruato huc vſque more in hac noua Occidentali Eccleſia ſentiendum ſit, vbi Indi adulti iam baptizati, ijdemque legitimè peccata confeſſi, neq; ſemel ſingulis annis, neque verò mortis vrgente diſcrimine communicantur, adeoq; id vſu receptum eſt, vt ſi contra fieri contingat, non leue ſcandalum homines putent. An debet conſuetudo hæc inter eas numerari, quas Auguſtinus ſapienter pro varietate locorum varias eſſe in Eccleſijs ſeruandas docet? At ille in ijs tantùm eam facultatem tribuit, quæ non ſunt contra Fidem Catholicam, & Conciliorum Generalium decreta, quale de communicandis adultis omnibus eſſe, dubitare non poſſumus. An verò harum regionum

Aug. ad Ianuarium ep. 118. & 119.

gionum homines tandiu absurdè contra Ecclesiasticam disciplinam, & Euangelicam legem errasse arbitrabimur? At multi Præsules, & doctores sapientia, & religione præstantes eiusmodi morem, vel probarunt, vel certè dissimularunt. An potius quod hactenus factitatum est, ita non penitus improbare debemus, vt corrigi tamen & in meliorem vsum transferri oporteat. Mihi sanè ita videtur: vt & modestè de hac Ecclesia noua sentiamus, & tamen veritatem Euangelij, saluti præsertim Indorum tantopere necessariam afferamus. Quod vt facilius intelligatur, oportet illud diligenter aduertere, quòd quamuis diuini & Euangelici iuris sit, vt Christianus aliquando communicet, potest nihilominus illum Ecclesia à communione suspendere non solùm ad definitum tempus, sed etiam per totam vitam, & quod mirabile est, ipso mortis vrgente periculo potest priuare viatico, neq; tamen vlla ex parte ius diuinum violatur. Id ita esse complures antiquorum Conciliorum Canones apertissimè monstrant, quibus propter varias causas etiam verè pœnitentibus cùm de vita exeunt, non esse concedendam Eucharistiam legimus. In vno Elyberino Concilio omnium propemodum Prouincialium antiquissimo, plus quam septem aut octo canones ob varia commissa, neq; in fine communionem accipiendam esse decernunt. Ac nequis vel Prouincialis Concilij authoritatem, non magni faciat, vel peculiarem alicuius regionis & Ecclesiæ eam seueritatem putet, legat beati Innocentij Papæ epistolam ad sanctum Exuperium Episcopum Tolossanum, cuius verba recitare placet: Quæsitum est, inquit,

Conc. Elyberinum in 1. tomo.

Innocen. 1. epi. 3. ca. 2.

quit, quid de his obseruari oporteat, qui post baptismum omni tempore incontinentiæ & voluptatibus dediti, in extremo fine vitæ suæ, pœnitentiam simul, & reconciliationem communionis exposcunt. De his obseruatio prior, durior: posterior interueniente misericordia inclinatior est. Nam consuetudo prior tenuit, vt concederetur eis pœnitentia, sed communio negaretur. Nam cùm illis temporibus crebræ persecutiones essent, ne communionis concessa facilitas homines de reconciliatione securos non reuocaret à lapsu, negata meritò communio est, concessa pœnitentia, ne totum penitus negaretur, & duriorem remissionem fecit temporis ratio. Sed postquam Dominus noster pacem Ecclesijs suis reddidit, iam depulso terrore, communionem dari abeuntibus placuit, & propter Domini misericordiam quasi viaticum profecturis. Quem morem pontifex ipse Innocentius deinceps retinendum decernit, magnæ Nicenæ synodi authoritatem secutus, cuius decimus tertius canon habet. De ijs qui excedunt, antiqua & canonica lex nunc quoque seruabitur, vt si quis vita excedit, vltimo & maximè necessario viatico ne priuetur. Quamuis ergo hoc decretum Nicenum toto orbe terrarum perpetuò obtinuerit, tamen negare non possumus antiquiores patres etiam in extremo vitæ fine quibusdam pœnitentibus viaticum detraxisse: neque ea in re sanctissimos viros, atque doctissimos diuino præcepto restitisse sentire sine impudentia possumus, cùm præsertim Innocentius primus meritò id factum apertè fateatur. At, tu ipse, dicet aliquis, diuinum & Euangelicum de Eucharistia sumenda

26.q.6.c.de his verò.

præcep-

præceptum ſtatuis: ſtatuo ſanè, ſed ita tamen vt Chriſtus Dominus Eccleſiæ ſuæ commiſerit, quando, & quomodo, & à quibus Euchariſtia ſumeretur. Itaque poteſt illa legitima ex cauſa, & tempus prorogare, & omnino ſuſpendere aliquem à communione: ſicut potuit eadẽ aliquando infantes communicare probabili ex cauſa, & mox id prohibere ex cauſa: potuit plebem vtraq; ſpecie communicare, & mox id ipſum lege vetare. Nam vbique quidem illa in diſpenſatione ſacramentorum poteſtatem maximam habet diuinitus datam, ſed nuſquam ita illuſtrem atque perſpicuam, atque in hoc omnium diuiniſſimo ſacramento, quod profectò præclarè docent Tridentini patres, illis verbis: Præterea declarat hanc poteſtatem, perpetuò in Eccleſia fuiſſe, vt in ſacramentorum diſpenſatione ſalua illorum ſubſtantia ea ſtatueret, vel mutaret, quæ ſuſcipientium vtilitati ſeu ipſorum ſacramentorum venerationi pro rerum, temporum, & locorum varietate magis expedire iudicaret. Si quis ergo ex me preſsè, & ſcholaſticè quærat, qualenam ſit de Euchariſtia percipienda diuinum præceptum, illud ſine dubio reſponſurus ſum, vt omnes Chriſti corpus ab Eccleſia datum accipiant. Neque enim iubentur arripere ipſi, ſed de manu miniſtrorum ſumere: à quibus & petere debent, & cùm illi tribuunt, non poſſunt perpetuò renuere, niſi diuino iure violato. Neque verò, in quo quæſtionis eſt nodus, propterea miniſtri Eccleſiæ, & diſpenſatores ſacramentorum Dei coguntur, aut omnibus, aut omni tempore porrigere Euchariſtiam, ſed ſuo iudicio Eccleſia vti diuinitus ſinitur, vt det vel ſubtrahat in tempore

Seſſ. 21. c. 2.

tritici cœlestis mensuram, prout in Spiritu sancto expedire iudicauerit. Nam ad hunc ferè modum scholastici scriptores quidam diuinum de satisfactione præceptum interpretantur, vt satisfacere quiuis debeat pro modo sibi ab eo qui habet Ecclesiæ claues imposito. Itaq; potuit Ecclesia hęc Indicana neophytis suis Eucharistiam subducere, nullo violato neque diuino, neque Ecclesiastico præcepto. Diuinum sanè, vt dixi, nō cogit ministros Ecclesiæ iudicio suo non vti, Ecclesiasticum verò licet magis expressum definitumq́ue sit, tamen cùm sacerdoti audita pœnitentis confessione facultas tribuatur in magna Lateranensi synodo, vt si ita expedire censuerit, differat à communione etiam in Paschate pœnitentem, quod olim frequentissimum erat, facilè interpretari possumus, non esse sublatam Episcopis, & maioribus Ecclesiæ potestatem differendi per vitam totam hominem, aut hominum aliquod genus, cùm ita expedire magnis rationibus iudicauerint. Atque hæc eo à me dicta pertinent, quod huius Ecclesiæ præsulibus, & doctoribus eam notam inuri minimè velim, vt contra diuinum, & Ecclesiasticum præceptum tamdiu, & egisse, & agere existimentur. De qua tota re Concilij Limensis sententiam subijciam: Quamuis omnes Christiani adulti vtriusque sexus præcepto teneantur sanctissimum Eucharistiæ sacramentum accipere singulis annis saltem in Paschate, tamen huius prouinciæ Antistites, cùm aduerterent gentem hanc Indorum, & recentem esse, & infantilem in fide, atque ita ipsorum saluti expedire iudicarent, statuerunt, vt vsq; dum fidem perfectè tenerent, hoc diuino sacramento, qui

Scot. in 4 d. 20. qu. 1. art. 2.

Conc. Lat. ca. 21.

Concil. Limen. const. 58.

to,qui est perfectorum cibus, non communicarentur,excepto si quis ei percipiendo satis idoneus videretur.

Quod omnino expediat priori consuetudine emendata, Indos fideles communicare.

CAPVT IX.

VErùm hæc hactenus disputata sunt, vt licere aliqua ratione neophytos à communione differre non improbemus: at hoc ita vniuersè & perpetuò fieri, vt in his regionibus ferè fit, nullo modo probare possumus. Itaque corrigenda est prorsus consuetudo ista, & tam antistitum authoritate, quàm virorum literatorum doctrina ab hoc nouo orbe exterminanda. Quamobrem in illo eodem Concilij Prouincialis decreto, postquam prior consuetudo aliqua ex parte excusatur, in posterum tamen ita mutatur atque corrigitur: Quoniam verò complures iam Indorum fidei Christianæ doctrinam melius percipiunt, atq; hoc diuinum sacramentum non solùm deuotè cupiunt suscipere, verùm etiam petunt, & vt fiat sibi copia, importunè efflagitāt, placuit huic sanctæ Synodo monere, prout seriò monet, omnes Indorum parochos, vt quos audita iam confessione perspexerint hunc cœlestem cibum à reliquo corporali discernere, atq; eundem deuotè cupere & poscere, quoniam sine causa neminem diuino alimēto priuare possumus, quo tempore cæteris Christianis solent, Indis etiam omnibus administrent. Quæ pia sanè, & satis consulta constitutio nihilo magis, ex quo edita est annos iam nouem obseruatur, quā reliquo retro

Eadem const. 58.

tempore: vt hinc ſatis appareat, non veneratio-ni ſacramenti cœleſtis aut neophytorum ſaluti pleroſque ſacerdotes conſulere, ſed otio & igna-uiæ indulgere, cùm religionem, & prudentiam in neganda Euchariſtia perquàm ambitioſè præ-texant. Quàm ergo magnoperè expediat nouos Chriſti milites communicare illo pane, qui cor hominis verè confirmat, etiam ſi rudes illi ſint, & tyrones, oſtendit in primis totius Eccleſiæ Catholicæ ab ipſis primis exordijs conſuetudo, qua Spiritu ſancto duce omnes Chriſtiani ex ip-ſo fonte Baptiſmi ad ſacroſancta myſteria perci-pienda perducebantur. Adeò in Eccleſia Dei cer tum fuit, quibus eſſet lauacrum regenerationis legitimè datum, eis cœleſte alimentum concedi debere. Teſtes multi produci poſſent, ſed vnus nobis Dionyſius Apoſtolici, & temporis, & Spi-ritus ſatis erit, is ſacros ritus baptiſmi enarrans, ita ſcribit, ſacerdotes illum veſtem baptizati munditiæ congruam induunt, ſicque indutum rurſus ad Pontificem ducunt, ille diuino ac dei-fico prorſus vnguento virum ſignans ſacratiſſi-mæ communionis participem facit. Et mox tra-ctata intelligentia baptiſmi myſtica, ita rem ab-ſoluit: In fine autem omnium Pontifex ita per-fectum ad ſacratiſſimam Euchariſtiam vocat, at-que conſummantium illi ſacramentorum com-munionẽ deificam tradit. Hæc Dionyſius. Quod vſque adeò in Eccleſia ſeruatum eſt, vt eos etiam quos minus conſideratè baptiſmo ablutos eſſe conſtaret, tamen à communione non prohibe-rent, tanquam ſuo iure id exigentes. Conſtat hoc ex Concilio Toletano; vt alia omittamus. Qui autem iampridem ad Chriſtianitatem venire

Dionyſ. de Eccl. Hier. c. 2. p. 1.

ca 2. pa 3.

Conc. Tol. 4. cap. 55.

coacti

coacti sunt (sicut factum est temporibus religiosissimi principis Sisibuti) quia iam constat eos sacramentis diuinis associatos, & baptismi gratiam suscepisse, & Chrismate vnctos esse, & corporis Domini, & sanguinis extitisse participes, & cætera. Hæc sanè Ecclesiæ consuetudo inuiolata fuit, quod nimirum sancti Patres censerent sine Eucharistia neminem esse perfectum Christianum atque constantem. Adeoque id verum est sententia illorum, vt beatus Augustinus eos, qui non communicant non plenos Christianos, sed semichristianos, aut nondum christianos definire videatur: Ita enim scribit in Ioannem: Si dixerimus Catechumeno, Credis in Christum, respondet, Credo, & signat se cruce Christi, portat in fronte, & non erubescit de cruce Domini sui. Ecce credit in nomine eius interrogemus eum, manducas carnem filij hominis, & bibis sanguinem filij hominis? nescit, quid dicimus, quia Iesus non se credidit ei. Et post pauca: Accessit ad illos Iesus, facit in illis salutem, quia ipse dixit, Nisi quis manducauerit carnem meã, & biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam. & mox, Quò traijcit per baptismum Iesus, cuius figuram gerebat Moyses, qui per mare traijciebat? quò traijciebat? ad Manna, quid est Manna? Ego sum, inquit, panis viuus, qui de cœlo descendi. Manna accipiunt fideles iam traiecti per mare rubrum. Significabat mare illud rubrum baptismum Christi, quò ergo perducit credentes & baptisatos? Ad Manna. Et nesciunt Catechumeni, quid accipiant Christiani, erubescant ergo, quia nesciunt, transeant mare rubrum, manducent Manna, vt quomodo crediderunt

Aug. tract. 11. in Ioan.

Ioan. 6.

diderunt in nomine Iesu, sic se ipsis credat Iesus. Hactenus Augustinus. In eorum ergo numero reponendi sunt, qui non accipiunt cœleste manna, quibus Iesus se ipsum non credit, hoc est inter semichristianos, & qui Catechumenorum ordinem non excessere. Quantopere autem referat ad fidem confirmandam, ad spem augendam, ad charitatem dilatandam, ad omnem denique Christianæ vitæ rationem promouendam, cœlestis illius panis frequentatio, nemo est prorsus qui dicendo satis consequi possit. Vnde obsecro tantus fidei ardor initio nascentis Ecclesiæ, Erant, inquit, perseuerantes in doctrina Apostolorum, & orationibus, & fractione panis. vnde ad calcandum mundi fastum, vnde ad sustinenda martyria inuicta virtus? vnde ad glorificandum Christum inter gladios & ignes tanta illa alacritas animorum? Ex illa, ait Chrysostomus, mensa tanquam Leones ignem spirantes ipsi diabolo formidabiles discedamus. Quid Cyprianus? Idoneus esse non potest, inquit, ad martyrium, qui ab Ecclesia non armatur ad prælium: & mens deficit, quam non recepta Eucharistia erigit, & accendit. Multum planè, & supra quàm dici potest baptismus homini confert, multum cætera sacramenta: sed sine hoc omnium sacramentorum summo, imperfecta cætera sunt, neque vitam Christianam, quam inchoant aut promouent, perficere possunt. An nō Dionysius idoneus author est, cui fidem habeamus? At ille sic scribit, Dicimus ergo cætera sacrarum rerum signa, quorum nobis societas indulgetur, huius diuinis profectò consummantibusq; muneribus perfici. Neq; enim fermè fas est sacerdotalis muneris myste-

Actor. 2.

Chrys. hom. 61. ad pop. Ant.

Cypr. libr. 1. epist. 2.

Dionys. de Eccl. Hier. c. 3. p. 1.

mysterium aliquod peragi, nisi diuinum istud Eucharistiæ augustissimumq; sacramentum compleat. Vsq; adeò sancti Patres nolunt Christianos sacramentis cæteris esse contentos. Quid ergo nos tam stolidè, vel querimur, vel miramur Indorum gentem nondum firmas in fide, & religione Christiana egisse radices? Baculum panis auferimus, vt propheta loquitur, & imbecillitatem miramur? Famelicis alimenta diuina subtrahimus, & maciem gressusque titubantes accusamus? Propheta se percussum, vt fœnum & aruisse cor suum dolet, quod oblitus sit comedere panem suum: quid agent, qui nunquam illum etiam degustarunt? Nos tamen nihil tot in Christo paruulorum seruitutem interitumq; dolemus. Cùm deficiat paruulus, & lactens in plateis oppidi, hoc est, cùm recens in Christo nati nobis spectantibus, & tacentibus in media Ecclesia intereant præ fame, & quidem cùm instent ipsi, atque auidè diuina sacramenta poscant, non est qui porrigat, omnes dedignantur, omnes auersantur miseros, vt verè videamus impleri, quod sermo diuinus statim adiungit, Matribus suis dixerunt. Vbi est triticum & vinum? cùm deficerent quasi vulnerati in plateis ciuitatis, cùm exhalarent animas suas in sinu matrum suarum. Quod si panis hic cœlestis propriè cor hominis confirmat, si sensum mentis illustrat, si aduersus pericula & hostiles impetus munit, si denique vnus vitam spiritualem conseruat & perficit, quid aliud quærimus, cur deficiente pane corruant isti vnusquisq; ad proximum suum, & contabescant in iniquitatibus suis? Re vera deficiunt in via Domini, quia contra Domini præce-

Ezech. 4.
Psal. 101.
Thren. 2.
Psal. 103.
Ezech. 4.
Marc. 7.

præceptum finuntur abire ieiuni. Contra quicunque hoc cibo reficiuntur, à facie frumenti multiplicantur, & vires quotidie nouas sumunt. Docuit hoc vsus ipse copiosè. Nam quotquot ex Indorum genere à nostris (qui contradicentibus cæteris id ausi aggressique sunt) communicantur hactenus ea puritate, eo animi robore, eo fidei sensu, ijs denique vitæ vniuersæ studijs, cæteris præstant, vt meritò sacerdotes ipsi mirentur, atque ingenuè confiteantur ampliores, & illustriores huius supercœlestis panis fructus in neophytis cerni, quàm in cæteris, neque immeritò. Nam & fide & deuotione nos vincunt: quod nos ipsi abundè sumus experti. Ferè commune prouerbium Indis est, eum, qui semel Eucharistiam acceperit, nullum amplius crimen debere committere: quod si quando humana fragilitate admissum sit, tanto animi dolore tanta in seipsum indignatione commotum ad pœnitentiam venire Indum conspeximus, & tam duras de suo scelere pœnas exigere, vt ardorem fidei admirati simus. Neque enim tantam inuenimus in Israel. Scimus aliquot per simulationem diuino obrepsisse conuiuio non indutos veste nuptiali, sed abeant simulatores: nos de verè Abrahæ filijs loquimur, quos non dubitamus ab extremo hoc Occidente in mensa Domini cum Abraham, & Isaac, & Iacob præclarè recumbere. Certè Eucharistia ipsa pro sua benignitate, & magnificentia nouos mensæ suæ conuiuas largius locupletiusque videtur excipere. Quare cùm perpetua totius populi Christiani consuetudine, cùm maiorum nostrorum ac sanctorum Patrum authoritate, cùm ratione ipsa perspi

Psal. 4.

Matth. 8.

perſpicua, cùm teſtatiſſima experientia doceamur nouis Indorum gentibus ſuperſubſtantialē panem communicare, quis deinceps tam erit cœleſti beneficio ingratus, tam negligens ſalutis fratrum, tam ipſius Chriſti Ieſu gloriæ inuidus, qui non inepto hoc more longiſſimè relegato, ſacram Euchariſtiam auidè præſertim petentibus fratribus arbitretur eſſe tribuendam?

Confutatio opinionis contrariæ.

CAP. X.

AT perfectorum, inquiunt, panis eſt ille cœleſtis, cibus grandium, vt Auguſtinus audiuit, creſcant, & manducabunt. Imò verò manducēt, vt creſcant. Neq; enim ego Angelorũ panem, & ſuperſubſtantialem virorũ atq; perfectorum cibum eſſe nego: verùm idem cibus eſt paruulorum, idem infirmorum alimentum. An non diuina ſapientia poſtquam ædificauit ſibi domum, & excidit columnas ſeptem, & immolauit victimas, & miſcuit vinum, & propoſuit denique menſam ſuam, ita alloquitur conuiuas ſuos. Si quis eſt paruulus veniat ad me, & inſipientibus locuta eſt, Venite comedite panem meum, & bibite vinum, quod miſcui vobis, relinquite infantiam, & viuite & ambulate per vias prudentiæ? Paruulos ergo alloquitur, paruulos inuitat ad cœleſtis menſæ conuiuium. Nam cùm diuites illi ac præpotentes varijs ex cauſis venire vocati recuſaſſent, Rex qui lautas & ſplendidas epulas appararat, ſeruos ſuos, vt

Aug. lib. 7. Confeſ.

Prouer. 9.

Luc. 14.

Matt 22.

debiles & claudos, & pauperes accerserent, misit, vsque dum conuiuis domus regia impleretur: atque illud solum in conuiuis expostulauit, quod quidam vestem nuptijs dignam non attulisset. An non verò quos Dominus libenter vocat, & gratos habet, hos ministri iure fastidiant? Certè sancti Patres, qui panem hunc perfectorum, & virorum in Christo cibum esse volunt, ijdem debilium, & paruulorum viribus augendis, & confirmandis, & medicinam, & alimentum esse aptissimum copiosè testantur. Non ergo quoniam minus perfecti in fide, & charitate neophyti sunt, repellendi sunt, sed multo magis inuitandi, & alliciendi, vt vsu ipso panis huius, qui cor hominis confirmat, perfecti fiant. Alij stoliditatem & imperitiam barbarorum nobis obijciunt, indignum esse dicentes, si canibus & porcis margaritas proijciamus. Sed qui Christi lauacro purificati legitimè sunt, canes certè, & sues illi nō sunt. Quod si sensus horum exiguus est, ne tales quidem à se repellit benignissimus Dominus. Diuus sanè Thomas tantæ autoritatis vir ijs, qui debilem habent vsum rationis, non esse denegandum hoc sacramentum, apertè scribit. Vt enim sensu & ratione parum valeant, multum tamen præstabunt amentibus, & phreneticis, quorum si anterior deuotio testata sit, instillandam illis atq; infundendam Eucharistiam, sanctorum Patrum Canones iubent. Vsq; adeò pluris fuit fructus, quem ex hoc sacramento homines percipiunt, quam species quædam religionis, quam multi hoc tempore præ se ferunt. Ac re vera non est tam Indorum sensus exiguus ad percipiendam Eucharistiam, quam

Thom. 3. p. q. 80. a. 9.

Conc. Cartag. 4. c. 76. 26. q. 6. Is qui in infirmitate.

Paro-

Parochorum magnâ desidiâ ad porrigendam: Nam vt curam laboremque docendi, & præparandi plebem à se reijciant, ruditatem & imperitiam istorum obtendunt. Non satis discernit Indus inter cibum sacrum & profanum, inquis. At quî potest ille discernere, si tu nunquam hoc docuisti? Non eam deuotionem affert, quam oportet. Quomodo verò afferet, si tu ad cœleste sacramentum nunquam inuitas? si neque dignitatem commendas, neque immensam vtilitatem doces? Omnino experti sumus ipsi, quàm vehementer excitentur Indi, cùm hæc illis commemorantur, quàm omnia & polliceantur, & præstent, vt liceat eis de illo pane edere. Quanta verò inuidia, quo dolore pulsentur cùm intuentur Hispanos communicantes: quod si quem suorum hac mensa dignatum conspiciunt, omnium studia ardent, atq; ad sese diffundi eam liberalitatem vehementer efflagitant. Itaq; ad docendam fidei catechesin, & ad turpia quædam vitia profliganda, ebrietatem præsertim, nullum remedium præsentius experti sumus, quàm vt sacra communio præmium proponeretur ijs, qui & fidei dogmata optimè tenerent atque exponerent, & mores Christianos atque honestissimos præ se ferrent. Certant inter se, cùm ista audiunt, & gratissimum habent, cùm admittuntur, refectique semel cibo cœlesti puritatem mentis, & corporis multò studiosius quàm Hispani conseruant, vt redire liceat ad mensam illam, ardenter exoptant. Hoc parochi complures minus credunt. At nos non longè posita loquimur, faciant ipsi periculum, si zelum Dei habent, ac non negligentiæ prætex-

tum quærant. Sed qui grauius & probabilius videntur morem istum suum defendere, illud obijciunt, quòd non tutò præbeatur Eucharistia neophytis, quippe qui veterem superstitionem non satis exuerint, fieriq; possit, vt indignum aliquid in Christi corpus designent, cũ nõ constet satis animo an sint fideles. Istorum flagitia vsitata commemorant, sordes præsertim carnis, & temulentiæ. Talibus porrigere sacramentum nihil esse aliud quã in cloacam aut sentinam proijcere. Quibus equidem respondebo non absq; probatione, & examine panem illum præbendum esse neq; nouis, neq; veteribus Christianis. Quod si quis est fornicator, aut ebriosus, aut idolis seruiens, cũ eiusmodi etiam communem cibum capere Apostolus vetat, nedũ cœlesti mensa communicare. Verùm hoc neq; omnium neophytorum est, neq; si illorũ tales sunt aliquãdo morbi aliter in illis curandi sunt, quã in cæteris fidelibus, quorum nouimus corruptos mores, & vitam admodũ flagitiosam legitima pœnitẽtia & confessione detergi, atque ita salubri satisfactione purgatos, vt ait Leo Papa, ad communionem admitti. Cur igitur nõ idem apud Indos indulgentiæ erit, quibus eo magis cùm labũtur venia danda est, quod ignorãtia potius, & imbecillitate quadam, quàm animi peruersitate laborãt. Itaq; vel ad ipsa istorum vitia amputanda & tollenda singularis remedij est, diuinã cõmunionẽ ijs, qui ab ebrietate & cæteris sordibus diligẽter cauent, præmium ponere. Neque enim vbi perspecta est superstitionis antiquæ aut ebriositatis, aut fœdæ consuetudinis macula, ad altare Indus debet

1.Cor.5.

Leo 1. De pœnit. d. 1. c. multip.

debet admitti, nisi contraria opera illam manifestè & diligenter eluerit. Nam etsi veniam Absaloni filio, Ioabo interpellante sapientissimus Dauid negare non potuit, ingressum tamen Hierusalem à suo conspectu per biennium abstinere iussit. Intelligant Indi quod communione priuantur non esse nationis, sed criminis: & vniuersum Christianis concedatur, sed non Christiano dignis moribus subtrahatur. Neque ego nimiam modò frequentiam Eucharistiæ in Indis probo, fortassis enim facilitas contemptum pariet. Sed illud cõtendo, vt quotãnis nisi ex certa causa communicentur, vt Ecclesia præcipit, tum præcipuè, vt cùm de vita exeunt, & ritè sacerdoti confessi sunt, viatico necessario ne priuentur, quemadmodum habet Nicenus Canon. Quinam autem indigni, ineptiue sint, quibus Angelorum panis præbeatur, sacerdotum ipsorum audita confessione cæterisque perspectis, iudicium esto. Sacrilegiorum verò, quæ quidam aut metuunt, aut insimulãt, profectò periculum nullũ est, aut perquã rarum. Neq; enim Indi Iudæorum more auersi sunt à mysterio Christi, neque est timendum, ne contumelia afficiant sumptam Eucharistiam, quam reuera venerantur, neque eius generis exempla hactenus certa vidimus, quin potius quod ad externum cultum attinet, multò quã veteres Christiani ad religionẽ propensiores sunt. Quod si pueris olim, & phreneticis Eucharistia dabatur, vt Ecclesiasticæ historiæ copiosè testantur, neque id contra religionem censebant sancti Patres, cur illi sacramento fiat iniuria, si pauperes & egẽtes iuxta Psalmum edant, & saturentur, qui si iudicio aut doctrina

2. Reg. 14.

Psal. 25.

minus interdum vigent, id satis animi pietate, & fidei necessitate compensant? Paruuli sanè panem petunt, & ad sacramentum desiderio, & Fide anhelant, sed qui frangat docendo, & cõminuendo eorum captui conuenienter, rarus omnino est. Præparare ergo debemus Indorum mentem & Fidem, atque ita probatis, & præparatis panem cœlestem dare: sed (quod plérique facimus) quia præparare piget, ad accipiendum indignos accusare magis placet.

De necessitate Confessionis.

CAP. XI.

AD Pœnitentiæ sacramentum venio, quod à patribus quartum numeratur, quamuis vulgò Eucharistiam præire soleat. Est autem Confessio peccatorum post baptismum lapsis non minus necessaria, vt est à Spiritu sancto in Concilio Tridentino definitum, quam nondum regeneratis ipse baptismus. Quod si vbique gentium singularis hæc medicina imbecillitatis humanæ cognoscenda prædicandaque est, nouis certè Indorum populis post fidem Christi, nihil est & crebrius & accuratius repetendum, quod vna hæc salutis illorum spes superfit. Paulus prædicabat Fidem in Iesum Christum, & pœnitentiam in Deum. Christi ille quidem tantam volebat apud homines autoritatem existere, vt non tam crebrò in Deum credere eos admoneret, quod facilè sensus humanus admittit, quàm in Iesum Christum, vt eius diuinitas esset testata, eoque fides perfectior, quo

Ses. 14. c. 2.

Act. 20.

quo sensu humano superior. Contra, Pœnitentiam in Deum maluit dicere quàm in Christum, vt cùm criminum quisque suorum meminisset, Deum ipsum, non hominem solùm, sibi offensum, & iratum cogitans, vehementiùs doleret. Quoniam verò pœnitentiam etiam ante baptismum ita necessariam esse constat, vt tamen si ne baptismo vel re vel voto suscepto non sufficiat, consequens est prorsus, vt qui primam regenerationis stolam maculauit, & pœnitentia indigeat, & per claues Ecclesiæ gratiæ restitui debeat, sine quibus salutis aditus nemini post baptismum lapso patere potest. Barbaris autē, quorum est sensus natura imbecillior, Fides verò non admodum excitata, rarum est valde, vt perfectus ille dolor, quem contritionem dicimus, de criminibus commissis hæreat, quo magis diuinæ medicinæ auxilio excipiendi adiuuandiq; sunt, vt quod hominis operi deest, cœlestis sacramenti vis suppleat. Nam quod Absolutionis beneficio dolor ille non vsquequaq; perfectus, qui à plerisq; attritio, à nōnullis imperfecta cōtritio vocatur, valeat ad salutem & primam iustificationis gratiam consequendam, tam mihi certū est, vt inter catholica dogmata propemodum numerandum putē. Neq; obscurè Tridentini Patres id docuisse videntur, cùm eam attritionem, quæ per se non iustificat, ad iustificationis gratiam in sacramento Pœnitentiæ impetrandam valere declararit. Mihi verò & ratio aperta persuadet, cùm per claues Ecclesiæ detur vera absolutio culpæ, idque per se & ex propria institutione, cùm sit etiam morbi letalis medicina pręsens, sit leprę ostēsę purificatio opera-

Conc. Tri. sess. 14 c. 4.

toria, sit deniq; mortuæ animæ à morte peccati excitatio, quemadmodum sanctorum Patrum literæ produnt: tum maximè me confirmat quotidiana diuinæ operationis experientia, si tamen occultæ operationis experientia dici debet, fiducia quædam de multorum hominum salute certissima. Cernimus planè innumerabiles animas minus perfectò dolore pro scelerum magnitudine commotas ad hoc sacramentum accedere, quibus postquam quod in nobis situm est, præstamus, & de Dei immensitate confisi sacramentum absolutionis impendimus, adeò cœlestium donorum, quantum homini conijcere datur, testimonia non obscura succedunt, vt nihil aliud cogitare possimus, quàm quod verissima bonitas dixit: Quæ solueritis in terris, in cœlis soluta erunt. Qua mobrem non est cur quisquam de Indorum salute desperet, neque eorum tenues conatus, & examinationes conscientiæ, & minus accuratas peccatorum enumerationes, & doloris non vsque adeò expressa signa, & cætera pro eorum captu non magna contemnat: sed quantum potest, ipse adiuuet fratrem, & infirmum, vt ait Paulus, in fide assumat, agat denique quod potest, id verò omne, quod restat, diuinæ clementiæ committat securus, qui exiguo facilè concedit misericordiam, & laborantem ac lassum reficit, & hoc habet ipse refrigerium, si reficiamus ægrotum, & sciamus animam lassam sustentare sermone, & de tenui offerentem Domino, quod habet, non aspernemur. Equidem horum miserorum confessiones imperitas securius audio, quã hominum præpotentum expolitas, & magna doloris significatione pro-

Matt 18.
Ioan.20.
Rom.14.
Sap 6.
Esai 28.
Esai, 50.

ne profuſas. Cùm ergo in hoc ſacramento vnica ſit ſpes ſalutis Indorum, præ omnibus & diligentius & crebrius meditandum prædicandũque erit.

Confeſſionis peccatorum vſum Indis in ſua ſuperſtitione fuiſſe.

CAPVT XII.

ILlud autem meritò mirari quiſpiam poſſit, Confeſſionem peccatorum etiam occultorum, & grauium celebri vſu apud hoſce barbaros longè ante Chriſti Euangelium auditum, frequentatam. Erant ſacerdotes non pauci huic ipſi muneri aſſignati, qui plebis audiendis confeſſionibus vacarent. Atque ad ſingula deprompta peccata ex manipulo quodam fœniculum frangens ſacerdos, ab eo videlicet crimine liberum pronunciabat. Vnde apud ſuperiores Prouincias Ychuſyres eiuſmodi ſacerdotes vocabantur. Ac vt mihi quidem narrabant Chucuiti Parochiarum præpoſiti, non omnes omnium criminum abſoluendorum parem poteſtatem habebant: ſed grauiora quædam facinora apud primarios veluti Pontifices deponere vſus erat. Hanc ergo conſuetudinem inter idololatras barbaros religiosè obſeruatam mirari, vt dixi, meritò poſſis. At illud non admirationem, ſed ſtuporem mihi propemodum affert, valuiſſe tantum Diaboli hominumque mendacium apud homines, vt non ſolùm occulta crimina proderent, ſed ſęuas etiam pœnas ſibi pro ijs injungi æquo animo paterentur. Iubebantur ſæ-

pe expiandi adulterij aut alterius sceleris causa; durissimo saxo ad scapulas tundi fortiter, interdum à iuuenibus diu virgis cædi, non rarò si sceleris magnitudo acerbius aliquid postulare videretur, in excelsam atque omni solatij genere destitutam rupem secedere, & longum ibi æuũ, ferarum more traducere. Complura iam eius generis narrant, quæ fabulis similia videri possent, nisi nobis superstites adhuc senes, quosdam decrepitos eo munere olim apud suos functos viri fide digni ostendissent. Causam ego huius consuetudinis barbarorum illam potissimum probo, q̃ Diabolus per omnia in Dei similitudinẽ etiam nunc insaniens, sicut se Deũ adorari & salutari mortalibus illusis persuasit, ita Dei veri sacramenta religiosaque instituta transferre ad se falsa quadam imitatione contendit. Nam quo alio spectat, quod in Cuzquensi vrbe Ingarum imperio celebri, Eucharistiæ nostræ vmbram quandam & simulachrum adhibendum curauit? cùm ex massa sacrificij nescio cuius sanguine aspersa buccellas quasdam solennes singuli acciperent, atque comederent, quibus Principis Ingæ fidem, & societatem sibi cordi esse vsque ad fundendum pro ipso sanguinem testarentur. Atque ad eum modum festo quodam die peregrini præsertim atque aduenæ communicabant. Prætereo Trinitatis imaginem in Tangatanga apud Sacacas veteri more cultam, omitto alia complura, quæ curiosè huc accersere possem: quibus cùm fidem olim barbari haberent, minus difficiles ad credendum, cũ nostra narramus, sese præbent. Sed dissimulari profectò non potest, quàm nobis erubescendum sit, quod à Sa-

tanæ

tanæ ministris superemur, cùm ad salutares & diuinitus institutas confessiones persuadendas pigriores simus, quàm illi ad sæuas illas suas carnificinas. Gratulandum verò est in tanta mẽtis humanæ cæcitate, esse aliquem scelerum sensum, nonnullum conscientiæ aculeum, quo tranquillitatem suam occulto veneno exposito quęrerę quodammodo cogitur. Et quia vera remedia minus occurrunt, falsis se saltem, vt potest, recreat, atque sustentat. Tanta est culpæ intus latentis vis. Quò magis fidere debet Christi seruus, & veram peccatorum omnium medicinam pœnitentiam per salutarem confessionem ostendere. Facilè sibi persuadent Indi Confessionis Sacramentalis vsum & vim, neque recusant certè medicum (etsi pleriq; contra calumniantur) modò eum esse perspiciant, qui verè medicus sit, non infestus carnifex, aut auarus prædo animarum.

De peritia Indicæ linguæ Confeßionibus audiendis necessaria.

CAPVT XIII.

QVALEM verò esse oporteat medicum, quo salutis animarum zelo feruere, qua peritia aperiendis curandisque vulneribus pręditum, satis vt arbitror, supra dixi. Attamẽ sermonis Indici peritia quantopere desideretur, hoc maximè loco apparet. Cùm neque pœnitentiũ crimina agnoscere neq; salutariter prouidere nisi linguæ ministerio possit. Cuius qui expers sit, turrim Babelicam, non Euangelicam is

ædifi-

S.Th. & reliqui in 4. d.27.

ædificet, necesse est. Et quamuis inter viros Theologos satis conueniat, confessionẽ etiá per interpretẽ reddi, atq; accipi posse, ijdem tamen æquè consentiunt, nulla aut diuina, aut Ecclesiastica lege homines ad eum confessionis modum compelli, quippe cùm lex Dei suauis & æquitatis plena nolit cum tanta sua molestia ad confitendum peccatorem cogere, cùm præsertim pudore metuque humano, qui vbi tertius adest testis aut arbiter, maximè vrget, ne confessiones integræ synceræque fierent, meritò verendum esset. Quáobrem consultè satis in Limensi synodo Patres ne Indorum confessiones per interpretem Parochi exciperent, graui proposita mulcta vetuerũt. Quod tamen decretum non eò pertinet, vt non liceat sponte sua volẽtes Indos per interpretem confiteri morbo præsertim periculoso oppressos audire, vbi sacerdotis Indicè docti copia deest, atque eo saltem modo horum saluti consulere, quod à quibusdam religiosè factum nouimus, & ratio ipsa monet, vbi pœnitens ipse iacturam eam omnem præ salutis suæ desiderio cõtemnit, non oportere spiritualem medicum labori, vel suo, vel illius parcere. Neque verò hoc Sancti Leonis antiquo Canoni contrarium est, qui solùm reprehẽdit, & vetat. Ne populi auribus professio publicè recitetur, cùm reatus conscientiarum sufficiat solis sacerdotibus indicari confessione secreta. Nam & nonnullas confessiones cùm alij plures interessent ab antiquis Christianis factas esse historiæ produnt, & hi ipsi barbari scelerum suorum notitiam falsis sacerdotibus reddere frequente corona non verebantur. Verùm quia hoc & rarum est, vt pœnitens

Conc. Lim. Can. 9.

Leo ep. 78.

tens libenter accipiat, & quæ necessitate fiunt, præter legem sunt, nullo modo potest salua conscientia Parochi munus vsurpare, qui per se ipsum Confessiones populi sibi commissi, hoc est sine interprete audire non possit. Quod si bona fide præfecturam non tam à se quæsitam quàm ab Antistite suo sibi impositam agat, & quamuis non omnia optimè intelligat quæ pœnitens loquitur, plurima tamen & communiora & grauiora non ignoret, atque ipse vicissim opportuna consilia adhibere mediocriter possit, non erit deterrendus ab eo officio sacerdos, cùm peritiores præsertim desunt, & zelo ipse spiritus sermonis inopiam abundè compensat. Tutissima res obedientia est, & sola, vt Damascenus ait, citra periculum.

Damas. in Histor.

De prudentia Sacerdotum & tolerantia.

CAP. XIIII.

SErmonis ergo Indici peritum oportet esse sacerdotem: verùm non minus morum & ingenij Indici peritum. Idololatriæ genera & flagitiorum & cæterorum, in quibus frequentiores sunt, vel experientia ipsa discet, vel aliorum commemoratione cognoscet. Sunt etiam nonnulla commodè literis commendata. Ex quibus omnibus ipse sibi Indicem conficiet, ad quẽ confessiones examinet, quatenus opus esse prudentia persuaserit. Neque enim omnes eodem modo examinandi erunt. In eum vsum tum ab alijs, tum à nostris nuper Confessionalia quædam perscripta sunt, vtraq; lingua his regioni-

bus

bus communi Quichua, & Aymara, quæ rudibus, & tyronibus magno adiumento esse possunt. Quamuis autē & peritia sermonis, & industria opus sit, tamen ad confessiones audiendas neophytorum sacerdos longè sibi ampliorem patientiam, & animi tranquillitatem comparare debet. Hæc enim præcipua supellex est, cuius maximè inopia fit, vt nihil propemodum in curandis conscientijs Indorum plerique proficiant, plurimi etiam deteriores reddant. Atque in nostris sanè sacerdotibus illud miraculi loco inter sese Indi vulgò & suspiciunt & celebrant, quod Patres ij sint, qui confitentem audiant libenter, quantumcunque ille in suis explicandis criminibus immoretur, & postquam quæ in mentem venerint, finem dicendi fecerit, tum præclaris quibusdam interrogationibus, quæcumque memoriam effugerunt, meminisse cogant, atq; ipsas viscerum fibras veluti aperiant. Cuius rei nouæ scilicet, atque inusitatæ adeò celebris fama plerosque commouit, vt longissimis itineribus ad nostros venientes viderimus, nihil aliud præseferentes, quàm vt contingeret peccata apud hosce Dei ministros (ita enim illi loquuntur) deponere, qui libenter audiant, quæ quisque confiteri cupiat, & sese accusantem peccatorem benigno sermone recreent, atque erigant, & quod omnium maximum prodigium putant, audita confessione nihil sibi neque pretij, neque eleemosynæ loco dari patiantur, quin potius si qua re Indus indigeat, opem ipsi libenter ferant. Qua opinione incredibile est quantum Indi profecerint, vt nullo modo dubitare possimus pœnitentiam his gentibus à Domino

Deo

Deo datam, ministrorum culpa fuisse minus hactenus fructuosam, eandem futuram fructuosissimam, si vel mediocrem animi alacritatem in excipiendis infirmis medici spirituales præseferant. Sunt ergo Indi audiendi toleranter, sunt inuitandi benignè, erigendi sapienter, sunt denique in omnibus æquo animo ferendi. Charitas enim omnia sustinet, omnia suffert; & in spiritu lenitatis preoccupatum aliquo delicto instruere docet.

1. Cor. 13.
Gal. 6.

Quod confeßiones non synceræ fiant, potius sacerdotum, quàm Indorum fieri culpa.

CAPVT XV.

QVibus ex rebus facilè intelligere possumus, quod plurimi Indorum malignè sacramento pœnitentiæ abutantur, non synceras, neq; integras peccatorum confessiones facientes, sed fucatas ad speciem, & mutilas, non tam ad ipsorum referendum esse malitiam, quàm ad Parochorum sæuos mores, & imperiosam quandam austeritatem, qua infirmum & scabiosum pecus fastidiūt, & calce abijciūt, qui errātes oues funda potius & baculo terrēt, quā sibylo leni colligūt, immemores prorsus illius magni pastoris, qui dixit: Sibilabo eis, & congregabo illos, quia redemi eos. Profectò si fideles Hispani cōfessariū nacti esset talē, sæuientē, & magis finire properantem, quā audire omnia curantē, rarus esset omnino, qui integras cōfessiones faceret. Metus ergo Parochorū, & quod ex metu oritur odium, cogit Indos nihil veri & synceri apud illos dicere.

Ezech. 34.
Zach. 10.

re. Cuius rei nullo alio testimonio opus est, quàm quod sacerdotem nacti benignum patienter audientem, & commiserantem potius, quàm superbè indignantem certatim ad Confessiones faciendas nullo vrgente accurrunt illi ipsi Indi, qui Parochis suis vix vi post annum, vt confiteantur, adduci possunt. Incredibile est quot millia confessiones generales fecerint apud eos religiosos, quos sibi verè patres arbitrantur, quàm sponte, quàm apertè, quo animi dolore, qua sui detestatione infandissima etiam scelera totius anteactæ vitæ detegant, quibus lachrymis, quo gemitu, & singultu corpus suum acerbè tundentes ac vellicantes, & sese totos intimo mœrore conficientes, quod iam tandem Parochi nō pauci, & agnoscere, & admirari cœperunt. Quid oro est, Cur Indus cùm ita ægrotat, vt mortem sibi impendere existimet, vltro accersit Parochum, & intimas conscientiæ plagas exponat? Profectò Fidem suam satis Indus, cùm fingere nihil est opus, ostendit. Itaque moriturus libenter crimina omnia etiam immania prodit, quod tamen sospes sæpe facere recusat. Hîc quis non videat metum hominis metu mortis superari? quod si sanus, & saluus hominis asperitatem & minus sibi æquum animum minimè offenderet, facilius ac libentius res ipsas vt sunt, proditurus esset.

Contra errorem illius, qui scripsit Confessiones ab Indis esse tollendas.

CAP. XVI.

QVo magis ridenda est (si modò risu ac non potius acri dolore tam absurda blasphemia exci-

excipi debet) Theologi illius sententia, qui optimè consultũ iri Indis & dixit, & scripsit, si confessionum obligatio tolleretur: Ne tot, inquit, & tam grauia sacrilegia perpetrare cogantur, ô stultam hominis vocem, qui cùm sibi sapienter Indorum saluti consulere videatur, nihil aliud agat, quàm vt illos interire vnico sublato remedio cogat. Si peruersis remedio quouis abutentibus ista est ratio medendi, tolle matrimonia, ne adulteria fiant, aufer Ecclesias & sacra omnia, ne sacrilegi sint, denique nullum sit humanæ imbecillitatis remedium, ne malitia cõuertat in virus. Quin potius apud rectè ac sapienter æstimantem omnia, pluris est quod pauci electi per medicinam sanantur, quàm quod plurimi reprobi per illius abusum deteriores fiunt. Atque hæc quidem ita dicuntur, quasi consultationis humanæ esset de Pœnitentiæ Sacramento censere: cùm verò, vt sacrosancta Concilia tradunt, totiusque consensus Ecclesiæ, diuini iuris illud sit, diuinæ autoritatis, neq; aliud post baptismum lapsis remedium superesse Christus Dominus sanxerit, quàm insanè, imò verò quàm hæreticè prorsus dicitur, vt confessionis faciendæ obligatio abrogetur ijs, quibus nulla est alia salutis relicta spes? Quin nos ipsos potius accusamus, atq; emendamus, & animarum medici efficimur, & patres nos, non satellites esse meminimus? Hæc enim expedita, & certa ratio est ad euitanda sacrilegia, quæ in confessionibus Indorum perpetrantur.

Conc. Tri. sess. 14. can 6.

Quas satisfactiones Indis iniungere oporteat.

CAPVT XVII.

QVas autem satisfactiones iniungere conueniat, prudentia docebit. Cùm intimo ipsi scelerum suorum dolore pulsantur, vltro pergraues sibi imponi flagitant: & si sacerdós indulgentius fortè se gesserit, ipsi eas arripiunt. Adeo feruor spiritus, vbi semel accensus est, magnos conatus excitat. At plerique imbecilliores sunt, neque ea animi firmitudine, vt tam graues pœnas de se exigant. Quid ergo? abijciendine erũt? an expectandum vsque dum spiritus ita incalescat, vt pares delictis pœnas exoluere velint? id quidem est, & Dei potius dono, quàm hominis industria sperandum. Ergo quod Christus oui erranti præstitit, vt vix dum ab errore conuersam, vt Dionysius dixit, in humeros sacros attolleret, id ipsum Christi imitatori faciendũ est, si salutem hominum amat, vt non plus imponat oneris, quàm ferre illum posse viderit, atque in se, quod fratri deest, suppleat & peragat, adimplens ea, quæ desunt passionum Christi pro membro ipsius. Nam sicut alienorum peccatorum participes efficiuntur, qui leuissimas satisfactiones pro grauissimis delictis iniungunt, vt sancti Patres tradiderunt: ita Pharisæorum est, alligare onera grauia, & importabilia. Christi sanguinem non infideliter dispensare is credendus est, qui sese viribus pœnitentium accommodat, cùm præsertim non tam animi prauitate quàm infirmitate quadam maiora non audent, mitiora libenter subeunt. Salutares igitur

Dion. ep. 8.

Conc. Tri. sess. 14. c. 8.
Matt. 23.

igitur satisfactiones Indis iniungere oportebit, ex ijs præsertim, quæ aut consuetudine, aut commoditate freti non mendaciter sese peracturos polliceri videantur: ita prorsus vt excitentur potius quàm terreantur, ne odio in sacramentum concepto, cùm opus deinceps fuerit, redire ad medicum perhorrescant.

De Extrema vnctione.

CAP. XVIII.

INfirmatur quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum vngentes eum in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & si in peccatis fuerit, dimittentur ei. Hoc sacramentum Extremæ vnctionis à Patribus Sacramentum exeuntium vocatum est, & totius vitæ Christianæ consummatiuum existimatum, quo Dominus clementissimus finem vitæ tanquam firmissimo præsidio muniuit. Nam etsi aduersarius noster occasiones per omnem vitam quærat & captet, vt deuorare animas nostras, quoquomodo possit, nullum tamen tempus est, quo vehementius ille omnes versutiæ suæ neruos intendat, ad perdendos nos penitus, & à fiducia etiã, si possit, diuinæ misericordiæ deturbandos, quàm cùm impendere nobis exitum vitæ perspicit. Vnctio ergo hæc sacra delicta, si quæ sunt adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergit, & ægroti animam alleuiat & confirmat, magnam in eo diuinæ misericordiæ fiduciam excitando, qua infirmus subleuatus, & mali incommoda, ac labores leuius fert, &

Iac. 5.
Ex Conci Tri sess. 14. c. 1. & c. 2. de Extre. vnct.

tentationibus Dæmonis calcaneo insidiantis facilius resistit, & sanitatem corporis interdum, vbi saluti animæ expedierit, consequitur. Hæc sunt quæ Fidelibus omnibus ex tam salutari sacramento pie suscepto bona conferri sancta Synodus Tridentina docet: à quorum consortio & fructu cur obsecro excludantur nouæ stirpes Indorum, cùm baptizati sint sicut & nos, & Fidem eandem profiteantur, & in mortis discrimine sibi ab Ecclesia auxilium præberi vehementer cupiant? Magnæ hoc inhumanitatis in fratres genus est, cùm præsertim si qui omnium mortalium, hi maximè cùm extremi temporis tenentur angustijs, præsidio Ecclesiastico indigeant. Etenim idolorum pontifices & venefici, quorum hodie quoque magna copia superest, qui summopere Christianæ religioni obsistunt, cæterosque decipiunt, ij omni opera & ratione ægrotis periclitantibus persuadent, vt iuxta priscam suam superstitionem apud ipsosmet confiteantur, atque idolis sibi placandis & conciliandis sacrificia offerant: multaque alia impie & sacrilegè præcipiunt miseris, qui vt sunt natura timidi, minusq; ad Diaboli fraudes cognoscendas instructi, tum antiqua consuetudine alliciente, & mortis periculo territi facilè eiusmodi fallacibus promissis animum adhibent. Quamobrem aduersus hos filios Belial, veritatis inimicos, qui vias Domini rectas non cessant peruertere, & alliciunt animas instabiles in æternam damnationem, opus est Christi tyronibus firmissimo aliquo præsidio: nullum verò excogitari potest diuino Extremæ vnctionis Sacramento præstantius. Quibus rebus adducta Synodus

Ex concil. Lim. const. 75.

Act. 13. 2. Pet. 2.

dus Prouincialis decernit, & præcipit, vt ſacerdotes nullo modo Indos fideles iam ritè confeſſos, aut ſi minus id licuit, contritionis ſigna præ ſe ferentes ſine hoc tam ſalutari remedio de vita exire patiantur. Et decretum quidem totius Eccleſiæ ad omnes fideles in generali Concilio legimus, peculiare verò ad Indos fideles in Prouinciali ſynodo repetitum, & magnopere commendatum cernimus: vtrumq; verò re ipſa vſque adeò neglectum, vt pene ſacrilegij loco ſit, ſi quis de Indo infirmo vngendo cogitet. Neque ego ſanè intelligo quouſque tam ſtolida noſtrorum conſuetudo ferenda ſit.

Conſt. 75.

De ſacerdotio. CAP. XIX.

DE Sacerdotio inter Indos pauca ſanè præcipienda ſunt. Nam quod ad ipſos attinet, ſat ſciunt ordinem eſſe miniſtrorum à Domino inſtitutum, vt & Deo ſeruiant, & populo præſint, illi ad altaris ſacroſancta myſteria, huic ad remittenda peccata, & verbum Dei proponendũ, autoritate diuinitus data. Atque vtinam vt hi ſacerdotium venerantur, & tanquam munus cœleſte ſuſpiciunt, ita nos vitæ ſanctitate tanto muneri pares eſſemus. Illud autem prudenter eſt à maioribus conſtitutum, vt nemo ex Indorum genere, ſacerdotio aut gradu aliquo Eccleſiaſtico donetur, neque ſacras veſtes in miniſterio induat: tantùm vt liceat Indis fidelibus inſeruire altaribus acolythorum more in choro pſallere, æditiuorum officio fungi, ſuperpelliceis inter hæc tantummodo indui. Nam inferiora hæc ad eos cohortandos, & in religione

Conc. Lim. conſt. 74.

Christiana confirmandos plurimum valent. Mirificè his delectãtur, & primores ipsi libentissimè filios suos Ecclesiasticis ministerijs, & literis imbuendos tradunt, idque pro gloria non parua ducunt. Quod verò ad superiores gradus sacros præsertim Indos euehere minimè oporteat hac ætate Ecclesiæ antiquissima instituta satis docent. Paulus Apostolus vetat neophytum Ecclesiæ præfici, ne in superbiam elatus, instar Diaboli corruat ex alto. Sacra Concilia vehementer detestantur ordinationes eorum, qui in fide tyrones sunt. Nam cùm ipsis tum populo damnum fit, tum verò ministerio ipsi non leuis iniuria. Quocirca admirabile est, quàm seuerè sacræ literæ reprehendant sacerdotes factos de fæce populi, idque cùm agatur non de sacerdotibus veri & summi Dei, sed falsorum potius: quia tamen Deorum nomen etsi non numen habebant, ijs attributos esse ministros plebeios, & viles, pro magno scelere ponunt, quemadmodum iurisiurandi religionem etiam dijs mendacibus non seruatam eædem diuinæ literæ damnant. Sic enim scriptum in libro Regum legimus: Non est reuersus Hieroboam de via sua pessima, sed è contrario fecit de nouissimis populi sacerdotes excelsorum, quicunque volebat, implebat manum suam, & fiebat sacerdos excelsorum. In quarto quoque libro de Samaritanis loquens Scriptura, Fecerunt autem sibi de nouissimis sacerdotes excelsorũ, & ponebant eos in fanis sublimibus, & cùm Dominum colerent; Dijs quoq; seruiebant iuxta consuetudinem Gentium, de quibus translati erant Samariam. Quod planè documentum non ad hoc solum valet, vt Indi non initien-

1. Tim. 3.

Adrian. 2. in epist. ad Tarass. in 2. Nicæna syn.

Sap 14.

3. Reg. 13.

4. Reg. 17.

initientur, cùm ſint & in fide noui, & generi obſcuri, verùm etiam qui ex harum fœminis & Hiſpanis viris concubitu præſertim flagitioſo gignuntur, quoad fieri poteſt à ſacris myſterijs contrectandis abſtineant, ne ſacerdotium vile habeatur, niſi cùm vitæ diu probatæ grauitate, & morum ſplendore natalium obſcuritatem ſuperant. Tales eſſe nonnullos negare non poſſumus, qui & vitæ honeſtate, noſtris pares ſũt, & ſermonis Indici cõmoditate ſuperiores. Verũ rari hoc exempli eſt. Quamobrem antiqui Canones & Prouincialia decreta ſeruanda ſunt, vt ſacerdos omni ex parte populo ſpectabilis & honore dignus exiſtat.

De ritibus Matrimoniorum apud Indos.

CAP. XX.

IN matrimonio tractando latior campus occurrit, in quo parocho multa neceſſariò cognoſcenda erunt, non ſolùm quod ſit Eccleſiæ ſacramentum excipiendæ, & ſanandæ multorum infirmitati neceſſarium, ſed quod infideles quoque ſua coniugia habeant, quorum vſum & ritum, abuſum quoque & errores cognoſcere oporteat, ne quod non raró contingit, aut vera matrimonia dirimantur, aut pro matrimonijs flagitia teneantur. In omnibus docendi ſunt, vt cuſtodiant immaculatum torum & honorabiles nuptias. Vſum autem & vim connubiorum apud infideles, ſi omnia dicenda ſunt, oratione complecti, moleſtiſſimi negotij eſt, cùm in tanta barbarorum illuuie non poſſint non infiniti eſſe

Heb.13.

& ritus, & leges matrimoniorum valde inter se discrepantes. Sed tamen illa ego precipuè attingam pauca de multis, quæ huic Peruensi regno ex Ingárum disciplina communiora sūt. Alij de suis regionibus & barbaris, aut etiam de alijs latius pro eruditione sua dicere poterunt. Igitur vera coniugia apud barbaros nostros erant, tametsi, quod sæpe miratus sum, nomen non esset adeo, vt Hispanico & nostri, & ipsi vtantur. Erat tamen sua cuique vxor, & Socraticam rempublicam barbari naturali ductu oderant, & damnabant. Sicut vxori fas non erat alteri nubere, ita neque viro vxorem semel ductam repudiare. Adulteria si qua deprehēderentur, acerbissimo supplicio vindicabantur. Nam quanquam cœlibum apud istos maior licentia est, fornicationisque labes impune habetur, tamē coniugatorum adulteria seuerius quàm apud nos vindicantur. Stuprum quoque virginibus vel Soli, vel Pachayachachi, vel Ingæ ipsi consecratis, quas Mamaconas vulgò vocant, vestalibus professione persimiles, si quando constaret illatum, tam immane sacrilegium habebatur, vt viui vterque defoderentur in terram. Et vulgo sanè vnam vni tantùm habere licebat vxorem, cum qua vitam omnem degeret. Atq; hæc quidem naturali legi cōuenienter barbari hi tenebant, Sed his paucis plurima iam miscebantur absurda, & à naturali lege valde abhorrentia. In primis summus ipse princeps Ingarum, plurimis stipabatur vxoribus, quamuis vna esset precipua, quam ipsi Coyam vocant, reginam nos dicere possumus. At hæc ipsa Coya ijsdem erat parentibus genita, vt

instar

instar Iouis Iunoni, regis eadem esset, & soror, & coniux. Adeò sanctum erat, vt præcipua vxor, eadem esset sanguine coniunctissima. Cęteri verò proceres, & ipsi plures sibi coniugio copulabant, præcipuamque eandem si non sororem, at consanguinitate maximè propinquam habebāt. Erat enim id regium. Vulgus reliquum vnam, vt dixi, nisi priuilegio Ingę ob aliquid fortiter, aut strenuè gestum, plures liceret accipere, vxorem habebat. At illam non pro suo quisque arbitratu eligebat: sed aut Principis, aut Ducum illius, aut populi ipsius volūtate capiebat sibi assignatam. Idq; intra suam semper tribum & familiā, quod Ayllo vulgo dicitur. Ex qua pristina consuetudine infidelium, duo apud fideles absurda manarunt: vnum vt Curacæ siue primores Indorum, pro arbitratu suo suis vxores dent, neq; liberam illis eligendi facultatem permittant: alterum vt vix de alia tribu aut gente vxorem audeant Indi accipere, eamque ob causam sæpe consanguineas aut etiam sorores, & nouercas violent pro vxoribus. Quæ sanè incommoda diligentium parochorum studio magna ex parte abolita sunt: & Concilij animaduersione plerique vigilare cœperunt. Fuit miserrima seruitus Peruensium sub Ingarum tyrannide, vt neque vxorem ducere, neque siceram bibere, neque cocam mandere, neq; carnibus vesci sine illius voluntate fas esset. Nunc verò qui in libertatem Euangelij vocati sunt, gratias agunt, & durissimo iugo excusso, leuem Christi sarcinam alacriter portant. Est etiam pessimus quidam error, & ex errore maximus abusus coniugiorum, (monstrum dicere possis)

Conc. Lim. Const. 64.

possis) tam robustè in animis barbarorum inhærens, vt inter Christianos etiam rarus sit, quem non teneat. Virginitas, quæ apud omnes mortales in pretio & honore est, apud hos barbaros vilis, & indecorá habetur. Exceptis enim ijs, quas vel soli, vel Ingæ consecratas septa sacra custodiunt, cæteræ quandiu virgines sunt, contemptas se arbitrantur, atque ita cùm primùm vacat, obuium quemq; corrumpendæ virginitati suæ vltrò accersunt. Mariti quoque cùm violatas offendunt, adeò non molestè ferunt, vt virginibus, si quæ tales ad coniugia peruenerint, probro vertant, quod à nemine adamatæ sint, quale in Baruch fœminarum opprobrium legimus. Itaque quæ vbique gentium maximo ac diuino propemodum honore afficitur, inter has belluas hominum, virginitas dedecori, & ignominiæ est. Quo ex errore abusus quoque ille fœdissimus exortus est, vt nemo prorsus vxorem sibi ducendam putet, cuius per complures dies aut menses nō ante periculum fecerit. Ita, quod dicere quoque pudet, nulla est idonea vxor, quæ non prius fuerit concubina. Hæc tanta matrimoniorum labes adeò obtinuit, vt à nostris patribus pro magno referatur, quod Indi iam vxores virgines ducunt. Et re vera diuini verbi falce vitiosa hæc omnia amputanda quotidiè sunt. Et matrimoniorum iura dicenda, & virginitatis decus ornandum atque illustrandum, quod iam tum concionibus, tum exemplo Christiani populi admonitæ barbaræ quoque fœminæ colere & seruare cœperunt. Illud postremò dicendum est, priuilegia ac facultates à sede Apostolica concessas in neophytorum gratiam

Baruch. 6.

pecu-

peculiari ſtudio debere cognoſci, ne cùm aliâs ſępe, tum in matrimonijs iungendis Indorum labi contingat. Neue per imperitiam præpoſitorum imbecilles Indi ea cogantur ſeruare, quæ fortes & antiqui Chriſtiani vix ſeruant. Nam cùm multa ijs ſimilia quæ diximus, barbari in ſua ſuperſtitione ſeruarent, ne religionis noſtræ moribus contrarijs prorſus deterrerentur à fide, Romani Pontifices nonnihil de Eccleſiaſticarum legum rigore imminuendum exiſtimarunt, imitati profectò Gregorium illum magnum, cuius erga recens conuerſos Anglos paterna indulgentia literis ad Auguſtinum datis expreſſa tenetur.

Greg. lib. 12. Regiſt. epi. 31.

Quid agendum ſit de coniugijs infidelium, cùm ad fidem catholicam conuertuntur.

CAPVT XXI.

SED habet frequentem apud nos, & dignam ſcitu quæſtionem, cùm infidelis coniugatus fide noſtra ſuſcepta baptizatur, quid de illius matrimonio ſentiendum ſit. Ac primùm, eum qui Chriſtianus effectus eſt, non poſſe vxorem denuò ducere infidelem, neq; fidelē infideli nubere, ſine vlla dubitatione ex Eccleſiæ vſu, & cōſenſu certiſſimum eſt. Nam & ſcelus ingens committitur, & màtrimonium nullum eſt iuxta noſtrorum doctorum concordem ſententiam, tametſi, quæ illi recitant, Ambroſij & Auguſtini, cæteraq; decreta, non id ſatis efficiant. Sed conſenſus, vt dixi, Eccleſiæ ſatis eſt. De eo verò qui ante

Ambr. 28. q. 1. c. Cai. Aug. eadem qu. c. Sic enim Con. Chalc. c. 14.

ante baptiſmum vxorem habuit (ſunt enim inter infideles vera coniugia, ſi ſecundùm leges ſuas naturali legi non repugnantes peragantur, tametſi ſacramenti vim nullam habeant,niſi in Eccleſia Catholica rata fiant)quid acturus ſit,intelligendum eſt Pauli Apoſtoli præceptum.Primùm enim per baptiſmum non ſoluitur matrimonium cum infideli,quin potius, & poteſt, & debet cohabitare cum illo, ſi coniux infidelis vltro conſentiat,& ſpes ſit lucrandi illum Chriſto. Ita enim docet Apoſtolus, Si quis frater vxorem habet infidelem, & hæc conſentit habitare cum illo, non dimittat illam,& ſi qua mulier habet virum infidelem, & hic conſentit habitare cum illa,non dimittat virum,& mox.Vnde enim ſcis mulier, ſi virum ſaluum facies? aut vnde ſcis vir, ſi mulierem ſaluam facies? Hoc modò Monica Patricium Auguſtini patrem ſaluum fecit. Quamobrem ſynodus Limenſis iuxta eiuſdem Auguſtini contra Pollentium ſententiam ,præcipit fidelem coniugatũ cum infideli legitima coniuge cohabitare,neq; alias nuptias inire permitti,quouſq; illa Chriſtianã religionẽ penitus repudiare intelligatur.Secũdũ documẽtũ ſit. Si coniux infidelis fidelem deſerat,aut ita cohabitare velit, vt illi vel fidem , vel charitatem rebus , aut verbis deſerere ſuadeat, tunc temporis non cogitur fidelis cum infideli vitã ducere, quin potius licebit, ſi ita placuerit, fidelem aliam coniugem ſibi copulare,dirempto iam priori coniugio.Ita ſtatuit Innocentius tertius, & ad hunc modum intelligendum dicit, & Pauli Apoſtoli verbum, & Gregorij decretum.

1. Cor. 7.

Aug. 9 lib. Conf. Con. Lim. conſt. 61. Auguſt. contra Pollentium, & de ſer. Domini in monte.

Innocen. c. Quanto, de Diuortijs. Gre 28. q. 2 c. ſi infidelis.

Quod

Quod ſi infidelis diſcedit, diſcedat, ait Paulus: non enim ſeruituti ſubiectus eſt frater aut ſoror in eiuſmodi:in pace autem vocauit nos Dominus. Tertium quoque ſit. Cùm dubium eſt, an cóiux infidelis fideli impedimento futurus ſit, & an potius illũ peruerſurus à vera religione ſit, quàm ab ipſo lucrifaciendus, quidnam agendũ eſt? Nam neque contumelia creatoris manifeſtè apparet, neque ſpes etiam ſatis elucet illum ſaluum faciendi. Huic dubitationi occurrendum exiſtimarunt Patres hoc modo: vt coniux infidelis admoneatur, quantum ſatis eſt, vt religionem Chriſti ſuſcipiat, quod ſi conuenienter admonitus, omnino renuerit, intelligatur obſtinata eſſe voluntate, & fidelem conſortio ſuo potius lædere quàm ab illo adiuuari. Itaque ſeparandum eſſe. Ad hunc modum Toletanum Conciliũ decernit, Iudæi qui Chriſtianas mulieres in coniugio habent, admoneantur ab Epiſcopo ciuitatis illius, vt ſi cum eis permanere cupiant, Chriſtiani efficiantur. Quod ſi admoniti noluerint, ſeparentur. Huius Concilij autoritatem ſecuti Patres in ſynodo Limenſi, ita præcipiunt, ſi alter coniugũm baptizari renuerit, Sacerdos adhibito notario, & teſtibus illum admoneat, vt intra ſex menſes Chriſtianus fiat, & baptizetur, atque eandem admonitionem repetat ſæpe intra illud temporis ſpatium ſaltem ſemel ſingulis menſibus. Quod ſi tranſacto iam ſemeſtri tempore, adhuc baptizari renuerit, exinde iam in ſua ſecta obſtinatus reputandus eſt. Quamobrem Antiſtitem ſuũ Parochus certiorem faciet, vt ipſe ſtatuat, quid facto opus ſit. Separationem autem illam Concilij Toletani ego non ſolùm

Conc. Tol. 4. c. 61. 28. q. 1. ca. Iudæi qui.

Conc. Lim. conſt. 36.

Sotus in 4. d.39.q ar. 2.& 4.
Aug.28.q. 1.c.vxor.
Inno.c.gaudemus de diuortijs.

solùm quoad torum intelligo, sed etiam quoad vinculum. Itaque licebit, vt graues quoque autores confirmant, fideli iam tunc alias nuptias conciliare sibi. Contumelia enim creatoris, & periculum fidei intelligitur, cùm animus coniugis infidelis adeò est in sua superstitione obstinatus. Præterea illud ex eodem Innocentio animaduertendum est, nuptias infidelium non teneri Canonicis legibus, quare illa solùm matrimonia irrita erunt, quæ cum lege naturali pugnant, quemadmodum apertè repugnat pluralitas vxorum, atque etiam repudium primæ, vt Euangelium & Prophetæ docent. Quamuis ineptus quidam Theologus, vt multa alia, etiam hoc hæreticè & stultè asseruerit, Indis plura liceat vxorum esse concedendam in Ecclesia. Repugnat etiam naturaliter matrimonio primus gradus originis, vt cum sorore, cum nouerca, ac multo magis cum matre, aut filia, nepte aut auia. Quamobrem in Concilio Prouinciali ex sententia Pauli quarti Pontificis omnia isthæc matrimonia infidelium, cùm Christiani fiunt, irrita fieri decretum est. At verò quæ lege solùm Ecclesiastica prohibita sunt, vt secundo aut tertio gradu contracta, ea rata fieri, cùm vterque baptizatur, Canones sacri iubent. Cùm verò plures habuit vxores, si verè vt vxores habuit, adhibitis cæremonijs, & ritu patrio nuptijs adhiberi solito, illam tantummodo retinebit, quam primam esse meminerit, aut si ignorat, quænam fuerit prima, accipiet ex Indulto Pauli tertij quam ex omnibus ipse delegerit. Quod si etiam prima illa abest, & baptizari differt, licebit ex alijs, quã velit, sumere, ita cõcedente Pio quinto Ponti-

Mat.19.
Luc.16.
Malach.2.

Conc. Lim. const.38.

C.Gaudemus de diuortijs.

Const.37. Conc.Lim.

Pontifice Maximo, qui nullo modo Innocentio tertio contrarius est. Quandocunq; autem vxor infidelis ad fidem conuertitur, si nondum aliam Christianam accepit, tenetur illam fidelis accipere. Hæc pro regionum harum difficultatibus ex sanctorum Patrum decretis perstrinxisse sufficiat: plura & clariora autores tradent.

Eodem cã. Gaudemus.

De impedimentis Matrimonij explicandis, & iuuenibus collocandis.

CAP. XXII.

IAM verò in matrimonijs celebrandis summo pere Parochi curare debent, vt impedimenta Ecclesiastica sæpe & proponantur, & explicētur ne quod crebrò fit, per ignorantiam illegitimas Indi nuptias iungant. Quod si quando de industria & malitiosè impedimentum dissimulatū, aut tectum esse deprehenderint, vt Prouincialia decreta habēt, grauiter in reos animaduertant, præsertim Curacas cæterosque primores, quorum nequitia solent incestuosæ nuptiæ frequenter conciliari: vt reliqui exemplo asperiore docti discant in solennibus monitionibus aut Bannis explorata impedimēta manifesta facere. Sūt autem monitiones in sacro Concilio Tridentino præceptæ, inter Indos potissimum obseruandæ, vt nuptiæ publicētur eorū qui coniugari volūt, inter eos, quibus maximè noti sunt. Impedimēta verò apud hos sigillatim exponēda sunt, quibus & ignotū est ius, & pro vetusta cōsuetudine frequens est prohibita coniugia appetere. Itaq; explicabit Parochus, quod faciūt peritiores, quibus gradibus consanguinitatis, quibus etiā affinitatis,

Conc. Lim. const. 66.

nitatis, quibus ſpiritualis cognationis nefas ſit coniugia inire. Maximè verò inſiſtet in declarãdo, impedimento ex fornicatione primo, aut ſecundo gradu admiſſa. Vulgare quippe eſt Indis earũ ſorores, aut neptes, aut materteras, aut conſobrinas ducere, quas flagitiosè polluerũt. Atq; equidem perquàm optarem, vt in ijs gradibus, ſicut duo reliqui, à Tridentino Concilio ſublati ſunt, eſſet penes Epiſcopos Indicanos diſpenſandi facultas cum neophytis, præſertim cũ eſſent iã matrimonia cõtracta, & aut vterq; cõiux impedimentum neſciuit, quod fieri poteſt, aut ſaltem vnus eorum. Hos enim iubere prorſus ſe cõtinere, aut Romam vſq; petendæ diſpenſationis cauſa proficiſci nimium profectò eſt. Atq; in ſecundo ſaltem gradu ex fornicatione occulta Epiſcopos noſtros diſpenſare, quia ſedes Apoſtolica commodè adiri non poteſt, & periculum eſt in mora, autores non ignobiles ſentiunt, quorum nos iudicium ſecuti Archiepiſcopo Limẽſi, vt nonnunquam diſpenſaret, perſuaſimus. Illud quoq; experientia docet Indos à prima adoleſcentiæ ætate collocare percõmodum eſſe, ac multo magis adoleſcentulas Indas, quod re ipſa compertum ſit, maritatas fœminas omnium eſſe caſtiſſimas, quæ ſi cœperint ante nuptias libidini fræna laxare, per reliquam ætatẽ præcipites ferantur neceſſe eſt. Erit ergo non mediocris officij, vt Parochus honeſtas nuptias ſuadeat atq; conciliet, parentes de liberis collocandis admoneat, metum omnem Curacarum adimat: iuuenes ipſos conueniat, & Chriſtiani coniugij ſanctitatem doceat, fidei & catecheſis Chriſtianæ rationẽ expoſcat, peccata ritè cõfiteri moneat: ſtatim

Seſſ. 24. cap. 4.

S. Angelus Syluest. diſpenſ q. 9. Nauarr. c. 22. n. 86.

ſtatim vt mutuo conſenſu contraxerint matrimonium, in Eccleſia ſolennes benedictiones impendat, vt ſimul, quemadmodum eſt à noſtris Præſulibus ordinatum, & nuptiæ ſiant, & ab Eccleſia benedicantur. Mox vt nuptialia omnia legitimè peracta fuerint, omni illa ſuperſtitioſa temulentia & compotatione amputata, in qua diabolo per ſuos Areitos, aut Taquies initiantur, honeſta tantùm religioſi conuiuij lætitia conceſſa paternè grauiterque monere, quæ ſint Chriſtiani matrimonij leges, quæ diſciplina domeſtica, quomodo Eccleſia frequentanda, manè & veſperi quotidie orandum, filij educandi in fide, & timore Domini, vt quamuis pauperem vitam degant, multa bona habeant, ſi timuerint Deum, & illius mandata ſeruauerint. Hoc eſt enim omnis homo, reliqua omnia vanitas vanitatum. Hactenus de ſacramentis Indis adminiſtrandis, pro inſtituto noſtro parca de multis: quæ certè pro explorata harum regionum conditione magis opportuna exiſtimauimus.

Conſt. 58.

Tob 4.
Eccli. 12.

Quibus ex rebus Indorum ſalus maximè pendeat, peroratio.

CAPVT XXIII.

CVM de procuranda Indorum ſalute ſatis multa, vt potui, dixerim, tamen illa omnia non magni ponderis futura ſcio, niſi tria quædam veluti capita vniuerſi huius inſtituti, pro rei dignitate ſeruentur. Primùm, vt Chriſtiani Principes & Præfecti, & Magiſtratus Chriſti iugum ſuaue, & onus leue Indis ad fidem ſe recipientibus;

pientibus, vt est, esse permittant, id est, vt tributorum, exactionum, laborumque onera valde moderentur, sciantque Barbari se ipsos potius quàm sua quæri, & quod habent Caroli Cæsaris regia edicta, rebus ipsis intelligant, Christiano dominatu se potius leuari, quàm premi. Leges quoque non prorsus duras, & insuetas barbaris ferant: sed quoad per Christianam, & naturalem legem liceat, sinantur institutis suis viuere, atque in ijs ipsis, & dirigantur, & perficiantur. Etenim perdifficile est omnes leges, & consuetudines patrias, & gentilitias mutare: & satis profectò est, vt illa abrogare cogantur, quæ sunt Euangelio & Ecclesiæ Christianæ contraria, quæ in tam corruptis moribus, in tantis ignorantiæ tenebris satis multa sunt. Cætera si protinus auferre contendas, ac non tempori ipsi optimo magistro vt emendet committas, reddes Christianismum odiosum & grauem. Omitto quod prudentissimus quisque & rerum Indicarum peritissimus eiusmodi nouas leges, & mutationes censet ipsi Reipub. temporali, & Indorum, & Hispanorum admodum perniciosas, quòd barbari neque nostra tenent, neque sua sinuntur agere: ex quo rerum omnium perturbatio consequatur necesse est. Sed vt hoc omittam, certè fides, & amor Christi cum dura tributorum, & operarum, & legum seruitute Christianitatis prætextu non bene constat. Migrauit Iudas, id est, fidei confessio, vt sancti patres interpretantur, propter afflictionem, & multitudinem seruitutis. Sesaci Aegyptio regi traditi sunt diuinitus Iudæi, vt sciant, ait Deus, distantiam

Thren. 1.

2. Par. 12.

serui-

ſeruitutis meæ, & ſeruitutis regni terrarum. Niſi ergo Chriſtianis principibus & magiſtratibus prima cura ſit ſalutis Indorum, ac non prouentuum cenſuſque regalis (nam honeſtè iſta quoque quæri poſſunt, ſed ſecundo loco) parum admodum apud Indos religio Chriſtiana proficiet. Hoc igitur primum eſt. Deinde illud, vt præſules Eccleſiæ Indicanæ ij præficiantur, qui zelum Dei habeant, & filijs potius theſaurizent, ac non ſolùm ſua libenter impendant, ſed ſe ipſos etiam ſuperimpendant pro animabus ſuorum, licet plus diligentes minus diligantur à ſuis. Deniq; quorum eſſet inſigne verbis rebuſque expreſſum, Non veſtra, ſed vos. Quod ſi Deus, vt apud Prophetam loquitur, daret paſtores iuxta cor ſuum: Epiſcopos inquam & Parochos, quales deſcribit Apoſtolus, plurimos ac lætiſſimos greges ex hoc agro Indicano paſcua cœleſtia quotidie exciperent. Vt eſſent autem paſtores eiuſmodi, (nuſquam enim tantopere oportet eſſe lectiſſimos) examinanda eſſet doctrina, explorandi mores ſine auaritia, perſpiciendus animarum zelus, & laborum pro Chriſto tolerantia. Verè enim in his nouis Eccleſiæ populis antiqui temporis & Apoſtolici paſtores eſſe deberent. Poſtremò, religioſi qui ad has regiones pro regia liberalitate & fide, copioſè tranſmittimus, non fortuitò, aut pro libidine, aut etiam auaritia cuiuſq;, ſed cœleſti vocatione ducti veniamus, quantum referat, vix dici poteſt. Nihil perinde nocet huic Eccleſiæ atque mercenariorum, & ſua quærentium turba. Quid verò in cauſa Dei agant homines animales, ſpiritum vix ha-

2. Cor. 12. *Hierem. 3.* *1. Tim. 3.* *Tit. 1.* *Iud. 1.*

bentes? Pauci numero, virtute præstantes opus Domini potius promouent. Quamdiu ergo religiosi, auxiliares his regionibus dati, non mittentur diuinitus, neque prædicare, neque audiri fructuosè satis poterunt, si Paulo Apostolo credimus. Qui verò in primis humiles, animarum amantes, Christum sibi imitandum existimantes, illius crucem & mortificationem in corpore suo circunferentes huc venerint, cœlestes thesauros delitiasque omni opinione maiores certissimè inuenturi sunt. Sed quando hoc fiet? Quando homines esse homines desinent, & humana sapere, humana quærere, humanis inhiare? Apud homines planè hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia. Nunquid quia hoc difficile est in oculis populi huius, ideo difficile erit in oculis meis? dicit Dominus. Indorum certè copiosissimam & paratissimam segetem cernimus, neque aliud quàm falcem Euangelicam expectantem, & si hactenus fortasse quibusdam minus Dominico horreo idoneam existimatam, sed iam rebus ipsis, fide, constantia, ardore animi, alacritate admirabili sese cœlorum Regno aptissimam proclamantem, inuidorum & segnium calumnias facilè propulsantem, operarios ipsos lætissimè allicientem, & multitudine & vbertate oculos omnium ad sese atque animos conuertentem. Quid ergo superest? nisi vt impensissimè oremus Dominum messis, vt mittat ipse diuinitus operarios in messem suam. Plus preces lachrymasque nostrorum, vbicumque illi sunt, apud Deum efficere, quàm nostros omnes conatus & operas, certum est. Fe-

Rom. 10.

Matt. 19.

Zach. 10.

Matth. 9.

ſtant igitur opem quicumque Dei amantes, & ſalutis hominum ſtudioſi apud benignum Redemptorem haberi volunt, & quibus poſſint modis, ſacrificijs, precibus, lachrymis; tum conſilio, opera, ſudoribus, & ſanguine ipſo, ſi opus ſit, chariſſimam Chriſto Ieſu, tot gentium ſalutem proſequantur.

FINIS.

IHS